

MOHORJEV KOLEDAR 1971

1972

avg. 16. 12. 1970 K.

KOLEDAR

MOHORJEVE DRUŽBE

ZA NAVADNO LETO

1971

CELJE 1970

Astronomski koledar	2	Megla s Tolminske strani (Stanko Dimnik)	103
Pregledni koledar za leto 1971	5	Ob 30-letnici Osvobodilne fronte Slovenskega narodna (Franc Kimovec-Žiga)	109
Kalendarij	6	Ljubljana zajeta v žico bodočo (Oton Župan- čič)	110
Diagram vremena po Herschlovem ključu za leto 1971	30	Kri nam je ledenela v žilah (Edvard Kocbek)	111
Ob preureditvi cerkvenega koledarja	33	Ob tretji uri popoldne (Edvard Kocbek)	112
Nedelja — temelj in jedro cerkvenega leta	37	Podoba (Tone Seliškar)	112
<i>Pred zimo (Mihaela Jarc)</i>	43	Oče (Prežihov Voranc-Lovro Kuhar)	113
<i>Sivim oblakom v jutru (Mihaela Jarc)</i>	43	<i>Zakaj, tovariš (Kajuh-Karel Destovnik)</i>	114
Hišni blagoslov	44	<i>Materi padlega partizana (Kajuh-Karel De- stovnik)</i>	114
Hvalnica zimi (Alexander Smith)	46	<i>Črna cesta (Vinko Košak)</i>	114
Miklavžev nožič (Franc S. Finžgar)	47	<i>Na spomenik talcem (Oton Župančič)</i>	114
Od kdaj obhajamo božič	48	<i>Taborišče (Igo Gruden)</i>	114
Marija v Landarski jami (France Bevk)	53	<i>Zgodba iz doline (Edvard Kocbek)</i>	115
Betlehemska legenda (Po poljski legendi)	54	Zemlja domača ni prazna beseda (Ivan Tav- čar)	115
<i>Belokranjska kolednica</i>	54	V znamenju Finžgarjeve stoletnice	116
Ankin najlepši božič (Joško Kragelj)	55	Smrti otet (Franc S. Finžgar)	118
Tri narodne	57	Moja rojstna hiša (Franc S. Finžgar)	119
<i>Koledniki (Ludvik Zorzut)</i>	58	Svojemu očetu (Franc S. Finžgar)	120
Pridiga na noviga lejta dan (Janez Svetokri- ški)	59	Zakaj sem postal duhovnik (Franc S. Finžgar)	120
Tepežniki (Ivan Lah)	64	Sedanji rod ne sme pozabiti (Franc S. Fin- žgar)	121
Volk (J. Novak)	64	Umrli je France Bevk	122
Slovenska kmetica (Ivan Tavčar)	65	Pavlu Perku v spomin (Jože Gregorič)	123
Na smučeh in drsalkah	66	Moji kaplanski spomini (Pavel Perko)	125
<i>Kam me neseš, mati (Lojze Kozar)</i>	71	Dr. Andreju Gosarju v spomin	128
Vrtnarjeva pomlad (Karel Čapek)	72	Jezikoslovec p. Stanislav Škrabec spet med nami (Ludvik Zorzut)	129
<i>Sredi velikonočnih zvonov (Nelly Schuster)</i>	73	Ob osemdesetletnici Amerikanskega Slovenca (Jože Bajec)	131
<i>Kristus je vstal (Iz Goethejevega Fausta)</i>	74	<i>Novembrska noč (Jože Pogačnik)</i>	133
<i>Se že dani (Stara slovenska narodna)</i>	74	Usoda naše ljudske pesmi (Dr. Zmaga Ku- mer)	134
Poveljčani Kristus (Molitev Teilharda de Chardina)	74	Kmečki upor v Posavju leta 1790 (Jakob Richter)	137
Emavški krčmar (C. M. Lakota)	75	Iz takšne smo snovi (Dr. M. F.)	140
<i>Jurjevo (Mihaela Jarc)</i>	75	Človek pije vino — vino pije človeka (Dr. Jurij Zalokar)	143
Zgodba o materi (Po Andersenu)	76	Vročina svarilni znak (M. F.)	145
Večer v kmečki hiši (Ivan Tavčar)	77	Argusove oči nad nami	147
Zrelo poletje (Jože Pogačnik)	78	<i>Otrokovo pismo pomladi (Fran Roš)</i>	149
Kmečki večer (Jože Pogačnik)	78	Je Luna odskočna deska za polet v vesolje (Ing. Vlado Ribarič)	150
Julij (Mihaela Jarc)	78	Apolo 13 — neuspeh in uspeh astronavti- ke (Ing. Vlado Ribarič)	154
<i>Domačija (Jože Pogačnik)</i>	78	Naš odnos do inflacije (Dr. France Bučar)	157
Vrbanov uljnjak (Cvetko Golar)	79	O dolgoročnem razvoju kmetijstva v Sloveniji (Ing. Vilko Stern)	161
<i>Kmečko poletje (Mihaela Jarc)</i>	79	Raziskovalno delo v kmetijstvu (Ing. Tine Mastnjak)	165
Vrnitev (Mihaela Jarc)	79	Zmogljivost živine za prirejo (Ing. J. Ferčej)	166
<i>Nekemu Dnevu (Severin Šali)</i>	80	Ajda in Slovenci (Narodna)	168
<i>Bodi (Nelly Schuster)</i>	80	Sreča (T. G. Masaryk)	168
Mladost na Krasu (Aljož Rebula)	81	Zlahtenje rastlin v službi blaginje človeka (Ing. Jože Šilc)	169
<i>Jutro (France Lokar)</i>	82	Kako naj bo krompir pripravljen za trg (Ing. Viktor Repanšek)	174
Mlada Bonačevka (Zora Tavčar)	83	Leto jubilejev	175
<i>Zdaj varno bo (France Lokar)</i>	84	Kronika 1969—1970	176
Rastlinski sel (Karel Edward)	85	Skrb vsega človeštva	190
<i>Naslini grof in modri kmet (Ludvik Zorzut)</i>	86		
Črtice (Aleksander Solženicin)	89		
Božje solze (Radoje Domanović)	90		
Zvon so prinesli (Matevž Hace)	92		
Prebrisani Telebanci (Fran Roš)	94		
Košnja (Lev N. Tolstoj)	97		
Nekaj višarskih spominov (Vladko Kogoj)	99		
Dva utrinka (Ivan Turgenjev)	100		
Zimsko spanje grmov in dreves (Angela Pis- kernik)	101		
<i>Pred Martinovim (Mihaela Jarc)</i>	101		
Jesensko jutro na kmetiji (Wladislav Rey- mont)	102		
<i>Oktober (Mihaela Jarc)</i>	102		

NAZNANILO

Družbeniki dobijo letos za 30 din naslednje knjige:

1. Koledar za leto 1971
2. Joži Munih: Ana (Slovenskih večernic 121. zvezek).
3. Vladimir Truhlar: Katolicizem v poglobitvenem procesu
4. Anton Kuhelj: Leto 2000
5. Friderik Baraga: Zgodovina, značaj, naravi in šege severnoameriških Indijancev

Knjige za prihodnje leto (1971/72)

1. Koledar za leto 1972
2. Pavle Zidar: Vid. Korenine moje. (Slovenskih večernic 122. zvezek.)

3. Anton Trstenjak: Človek samemu sebi
4. Franc Saleški Finžgar: Dekla Ančka. Strici. Izdano ob stoletnici pisateljevega rojstva
5. Marija Remec: Kuharica. Nova, izpopolnjena izdaja

Več o posameznih knjigah — rednih in za doplačilo — boste brali v Književnem glasniku Mohorjeve družbe.

Naročnino za naslednje leto je treba obnoviti najpozneje do 15. aprila leta 1971. Zbirka rednih knjig bo stala 30 din, trdo vezanih 45 din. Če bo cena višja, bo zaradi podražitve papirja, svinca, tiskarskih uslug in drugih storitev; o morebitnih spremembah, ki niso v naši moči, bomo poverjenike pravočasno obvestili.

NAVADNO LETO 1971

ima 365 dni, začne se s petkom in neha s petkom

PREMAKLJIVI PRAZNIKI:

Pepelnica	Vnebohod	Sv. Rešnje telo
24. februarja	20. maja	10. junija
Velika noč	Binkošti	1. adventna nedelja
11. aprila	30. maja	28. novembra
	Sv. Trojica	
	6. junija	

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki (svečnica, oznanjenje, velikonočni ponedeljek, rojstvo Dev. Marije in sv. Štefan) niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZDRŽKI

V vseh slovenskih škofijah imamo **zdržek** od mesnih jedi (mesna juha je dovoljena) **vse petke** v postu (znamenje †), **strogi post** (zdržek od mesnih jedi ter pritrgovanje v jedi, znamenje †), na **pepelnico** in **veliki petek**.

V našem koledarju se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofij. Za vsak dan smo napisali najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti v bogoslužju. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih časti ljudstvo in se jim priporoča. Novorojencem damo najraje imena svetnikov, ki so blizu dneva rojstva. Kadar ne najdemo primerne imena, pojdemo k dušnemu pastirju. Ta nam bo tudi povedal, kako bi se glasilo tuje ime svetnika po slovensko.

DRŽAVNI PRAZNIKI

- 1. in 2. januar, novo leto
- 1. in 2. maj, praznik dela
- 4. julij, dan borcev
- 29. in 30. november, dan republike

Če pride kateri od dnevov novega leta (1. in 2. januar), praznik dela (1. in 2. maj) ali dan republike (29. in 30. november) na nedeljo, se šteje za praznik tudi prvi naslednji delavnik po teh dnevih. — Ob državnih praznikih SFRJ se ne dela v državnih uradih in ustanovah ter v gospodarskih organizacijah na vsem območju SFRJ.

REPUBLIŠKI PRAZNIKI

- 27. april — Dan ustanovitve OF Slovenije
- 7. julij — Dan vstaje srbskega naroda
- 13. julij — Dan vstaje črnogorskega naroda
- 22. julij — Dan vstaje slovenskega naroda

- 27. julij — Dan vstaje hrvaškega naroda in naroda Bosne in Hercegovine
- 2. avgust — Ilinden, narodni praznik Makedonije
- 11. oktober — Dan vstaje makedonskega naroda
- 1. november — Dan spomina na mrtve — državni praznik v LR Sloveniji.

POMEMBNEJŠI DNEVI

- 8. marec — Dan žena
- 15. april — Dan železničarjev
- 9. maj — Dan zmage
- 21. maj — Dan jugoslovanskega vojnega letalstva
- 25. maj — Rojstni dan maršala Tita
- Dan mladosti
- 13. julij — Dan šoferjev
- 16. julij — Dan tankistov JLA
- 9. september — Dan vstaje v Istri, Trstu in Slovenskem Primorju
- 10. september — Dan jugoslovanske mornarice
- 7. oktober — Dan topništva JLA
- 20. oktober — Osvoboditev Beograda
- 24. oktober — Dan organizacije Združenih narodov
- 31. oktober — Mednarodni dan varčevanja
- 7. november — Velika oktobrska socialistična revolucija
- 22. december — Dan Jugoslovanske ljudske armade

GODOVINSKO ŠTEVILO:

Zlato število	15	Nedeljska črka	C
Sončni krog	20	Rimsko število	9
Epakta	III	Letni vladar	Luna

ZAČETEK LETNIH ČASOV:

Začetek pomladi: dne 21. marca ob 7. uri 38 minut; Sonce stopi v znamenje Oвна (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja: dne 22. junija ob 2. uri 20 minut; Sonce na povratniku Raka.

Začetek jeseni: dne 23. septembra ob 17. uri 45 minut; Sonce stopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime: dne 22. decembra ob 13. uri 24 minut; Sonce na povratniku Kozoroga.

MRKI SONCA IN LUNE

V letu 1971 bodo trije Sončevi in dva Lunina mrka.

1. Dne 10. februarja bo popolni Lunin mrk, ki bo viden iz Severne in Južne Amerike, na Atlantskem oceanu, iz zahodne Afrike ter dela Evrope. Začetek splošnega mrka bo ob 6. uri 52 minut, začetek polnega mrka ob 8. uri 3 minute. Tega dne zaide Luna v Ljubljani ob 7. uri 19 minut, Sonce pa vzide ob 7. uri 13 minut, tako da utegnemo videti pri nas le začetek splošnega mrka.

2. Dne 25. februarja bo delni Sončev mrk, ki bo viden v Evropi, v zahodnem delu Afrike ter iz dela Atlantskega oceana. Pri nas bo mrk viden. Začetek delnega mrka bo v Ljubljani približno ob 9. uri 51 minut, konec ob 11. uri 51 minut. Ob največji fazi bo Lunina ploskev zakrila 79 % navidezne Sončevega premera.

3. Dne 22. julija bo delni Sončev mrk, ki bo viden iz vzhodnega dela Sibirije in s Kamčatke. Pri nas ne bo viden.

4. Dne 6. avgusta bo popolni Lunin mrk, ki bo viden iz Evrope, Azije in iz Indijskega oceana. Pri nas bo mrk viden.

Začetek splošnega mrka ob	18. uri 55 minut sr. evr. č.
začetek popolnega mrka ob	19. uri 53 minut sr. evr. č.
konec popolnega mrka ob	21. uri 33 minut sr. evr. č.
konec splošnega mrka ob	22. uri 31 minut sr. evr. č.

V Ljubljani vzide tega dne Luna ob 19. uri 21 minut, Sonce zaide ob 19. uri 24 minut; torej bosta zaradi loma žarkov v atmosferi nekaj minut Sonce in zamračena Luna istočasno nad horizontom.

5. Med 20. in 21. avgustom bo delni Sončev mrk, ki bo viden iz jugovzhodnega dela Avstralije, iz Nove Zelandije in dela Antarktike. Pri nas ne bo viden.

VIDNOST PREMIČNIC — PLANETOV

MERKUR je na nebu vedno v bližini Sonca in se od njega lahko oddalji največ za 18 do 28 stopinj; zato ga moremo opazovati samo zvečer na zahodnem nebu po sončnem zahodu ali zjutraj na vzhodnem nebu pred sončnim vzhodom. Na večernem nebu bo letos viden ob datumih okoli 1. IV., 29. VII. in 23. XI.; na jutranjem nebu bo viden ob datumih okoli 19. I., 17. V. in 12. IX.

Merkur sreča Luno: 25. I., 28. III., 22. V., 24. VII., 18. IX. in 20. XI. Jupitra sreča 15. XI., Saturna 6. VI., Neptuna 8. XI.

Merkur gre mimo zvezde Poluks (v ozvezdju Dvojčkov) 3. VII., mimo zvezde Regulus (v ozvezdju Leva) 10. IX. in mimo zvezde Antares (v Skorpionu) 12. XI.

VENERA je v začetku leta Danica in vzide ob 4. uri; giblje se v ozvezdju Skorpiona, kjer sreča 4. I. Jupitra, 15. I. pa gre mimo zvezde Antares. Dne 20. I. pride v največjo navidezno razdaljo 47 stopinj zahodno od Sonca. Sredi februarja je

v ozvezdju Strelca, sredi marca v Kozorogu, vzhaja pa okoli 4. ure 40 minut. Približuje se navidezno Soncu in ker vzhaja Sonce vse bolj zgodaj, vzide tudi Venera bolj zgodaj: sredi aprila ob 4. uri 15 minut (v ozvezdju Vodnarja), sredi maja (v ozvezdju Rib) ob 3. uri 30 minut, sredi junija (v ozvezdju Bika) ob 3. uri. Dne 11. VI. sreča planet Saturn. Dne 20. VI. gre mimo zvezde Aldebaran. Meseca julija se giblje v ozvezdju Dvojčkov. V mesecih avgust in september ni vidna, ker je 27. VIII. v zgornji konjunkciji s Soncem. Dne 5. X. sreča v ozvezdju Device zvezdo Spiko (Klas). Proti koncu oktobra se začneja pojavljati na zahodnem nebu kot Večernica. Dne 7. XI. sreča v ozvezdju Skorpiona planet Neptun, 14. XI. pa planet Jupiter. Zahaja v zgodnjih večernih urah, sredi novembra ob 17. uri 30 minut, sredi decembra ob 18. uri 15 minut. To leto v splošnem ni ugodno za opazovanje Venere.

Venera sreča Luno: 23. I., 22. II., 24. III., 23. IV., 22. V., 21. VI., 20. X., 20. XI. in 20. XII. Jupitra sreča 4. I. in 14. XI., Saturna 11. VI., Neptuna 9. I. in 7. XI. Mimo zvezde Antares gre 15. I. in 12. XI., mimo zvezde Aldebaran 20. VI. ter mimo Spike 5. X.

MARS je viden v začetku leta na jutranjem nebu v ozvezdju Tehtnice, vzide pa šele ob 3. uri 15 minut. Dne 26. I. sreča planet Jupiter. Februarja se giblje v ozvezdju Skorpiona, marca in aprila pa v ozvezdju Strelca. Vzhaja vedno bolj zgodaj: sredi februarja ob 3. uri, sredi marca ob 2. uri 30 minut, sredi aprila ob 1. uri 30 minut. Meseca maja preide v ozvezdje Kozoroga, kjer se giblje vse do meseca oktobra. Proti koncu maja vzide opolnoči in je viden vso drugo polovico noči. Navidezno gibanje planeta nasproti zvezdam se postopoma zmanjšuje, dne 13. VII. je v zastoju, vzide pa sredi julija že pred 22. uro. Giblje se v obratni smeri in je 10. VIII. v opoziciji s Soncem, dva dni kasneje pa pride v relativno najmanjšo razdaljo od Zemlje. Mars je meseca avgusta viden vso noč, njegova navidezna ploskva je razmeroma največja; okolnosti so torej ugodne, da opazujemo z daljnogledom pomembnejše tvorbe na njegovem površju. Dne 11. IX. je spet v zastoju ter se nato giblje v napredni smeri nasproti zvezdam. Sredi septembra zaide pred 2. uro po polnoči. Meseca novembra preide v ozvezdje Vodnarja, kjer sreča 7. XI. planet Neptun; sredi meseca zaide opolnoči; do konca leta je viden samo v prvi polovici noči.

Mars sreča Luno: 22. I., 20. II., 20. III., 18. IV., 16. V., 13. VI., 11. VII., 7. VIII., 3. IX., 30. IX., 29. X., 26. XI. in 24. XII. Jupitra sreča 26. I., Neptuna 27. I. in 7. XI. Mimo zvezde Antares gre 5. II.

JUPITER se giblje do meseca maja v ozvezdju Skorpiona. Dne 4. I. sreča Venero, 26. I. pa planet Mars. Sredi januarja vzide ob 3. uri 40 minut in ga utegnemo zapaziti zgodaj zjutraj na vzhodnem nebu. Dne 2. II. sreča planet Neptun; sredi meseca vzide ob 2. uri. Hitrost navideznega gibanja planeta nasproti zvezdam se hitro zmanjšuje in planet je 23. III. v zastoju; giblje se nato v obratni smeri nasproti zvezdam. Proti koncu meseca vzide opolnoči; je torej viden vso drugo polovico noči. Sredi aprila vzide četrto po 22. uri. Dne 20. V. sreča planet Neptun in pride 23. V. v opozi-

cijo s Soncem. Planet je vso noč nad horizontom: okolnosti so ugodne, da bi z navadnim daljnogledom opazovali kroženje svetlejših satelitov okoli planeta. Giblje se v ozvezdju Tehtnice. Sredi junija vzide pred 3. uro; 25. VII. je spet v zastoju in se zatem giblje v napredni smeri. Sredi avgusta zahaja pred 23. uro. Od septembra do konca leta se giblje v ozvezdju Škorpiona. Dne 18. IX. sreča planet Neptun in vzide pred 21. uro. Dne 30. X. gre mimo zvezde Antares, zahaja pa ob koncu meseca že ob 19. uri. Dne 14. XI. sreča Venero, dan kasneje Merkurja, toda planet je novembra in decembra neviden, saj pride 10. XII. v konjunkcijo s Soncem.

Jupiter sreča Luno: 22. I., 19. II., 18. III., 14. IV., 11. V., 7. VI., 4. VII., 1. VIII., 28. VIII., 25. IX., 22. X., 19. XI., —. Merkurja sreča 15. XI., Venero 4. I. in 14. XI., Marsa 26. I., Neptuna 2. II. in 20. V. Mimo zvezde Antares gre 30. X.

SATURN je 18. I. v zastoju v ozvezdju Ovna. Viden je na večernem nebu in zaide sredi januarja ob 2. uri 20 minut. Meseca februarja se giblje v napredni smeri in je viden v prvi polovici noči. Sredi marca zaide že pred 23. uro, sredi aprila pa, ko je že prešel v ozvezdje Bika, ob 21. uri. V tem ozvezdju se giblje do konca leta. Planet se navidezno približuje Soncu in je 21. V. v konjunkciji z njim, zato je meseca maja neviden. Saturn je torej v konjunkciji s Soncem istega meseca, ko je Jupiter v opoziciji. Dne 6. VI. sreča Merkurja, 11. VI. pa Venero in se nato pojavlja na vzhodnem nebu kot jutranji planet. Sredi junija vzide ob 3. uri, proti koncu julija polnoči. V naslednjih mesecih vzhaja že ob večernih urah: sredi avgusta ob 23. uri 15 minut, sredi septembra ob 21. uri 20 minut. Dne 19. IX. je v zastoju in se nato giblje v obratni smeri proti zvezdam. Ob koncu meseca oktobra vzide ob 19. uri, novembra in decembra pa je viden vso noč, ker je 26. XI. v opoziciji s Soncem.

Saturn sreča Luno: 6. I., 3. II., 2. III., 29. III., 26. IV., —, 20. VI., 18. VII., 14. VIII., 11. IX., 8. X., 4. XI., 1. XII. in 29. XII. Merkurja sreča 6. VII., Venero 11. VI.

URAN je na meji vidnosti s prostim očesom. Giblje se vse leto v ozvezdju Device. Dne 18. I. je v zastoju in je tedaj viden v drugi polovici noči. Od sredine marca do maja je viden vso noč, saj je 1. IV. v opoziciji s Soncem. Dne 17. VI. je v zastoju in se odsihmal spet giblje v napredni smeri. Junija je viden samo v prvi polovici noči; sredi avgusta zaide ob 21. uri. Septembra, oktobra in v prvi polovici novembra ni viden, ker je 7. X. v konjunkciji s Soncem. Sredi decembra se pojavlja kot jutranji planet in vzide ob 2. uri.

Uran sreča Luno: 18. I., 14. II., 14. III., 10. IV., 7. V., 3. VI., 1. VII., 28. VII., 24. VIII., 21. IX., 15. XI. in 12. XII.

NEPTUN je 23. V. v opoziciji, 25. XI. pa v konjunkciji s Soncem. Giblje se v ozvezdju Škorpiona.

Neptun sreča Luno: 22. I., 18. II., 18. III., 14. IV., 11. V., 7. VI., 5. VII., 1. VIII., 28. VIII., 25. IX., 22. X., —, 16. XII. Merkurja sreča 8. XI., Venero 9. I. in 7. XI., Marsa 27. I., Jupitra 2. II. in 20. V.

PLUTON, deveti, najbolj oddaljeni planet, je v opoziciji s Soncem 19. III., v konjunkciji z njim 23. IX. Giblje se v ozvezdju Device.

PREGLED

Venera je od začetka leta do julija Danica, novembra in decembra Večernica.

Mars je od januarja do marca viden v jutranjih urah, maja in junija v drugi polovici noči, avgusta vso noč, od oktobra do konca leta v prvi polovici noči.

Jupiter je viden januarja in februarja v jutranjih urah, marca v drugi polovici noči, maja vso noč, julija v prvi polovici noči, novembra in decembra ni viden.

Saturn je februarja viden v prvi polovici noči, maja ni viden, avgusta je viden v drugi polovici noči, novembra pa celo noč.

HERSCHLOV KLJUČ

Učenci sicer ne morejo dokazati, da Luna vpliva na vreme — podobno kakor vpliva na morsko dno — vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz Luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremeni.

Herschlov ključ pravi, če se Luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4.—15. 10.)	bo pozimi (16. 10.—14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severo-zahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bliže polnoči se Luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se Luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako do ščipa (polne Lune) sleherni dan.

JANUAR	FEBRUAR	MAREC	APRIL	MAJ	JUNIJ
1 P Novo leto	1 P Ignacij Ant., š.	1 P Albin, š.	1 Č Hugo, š.	1 S Jožef Delavec	1 T Angela, d.
2 S Makarij, o.	2 T Svečnica	2 T Milena, ž.	2 P Franč. Pavel.	2 N 4. velikon.	2 S Marcellin, m.
3 N 2. pobožna	3 S Blaž, šm.	3 S Kunigunda, ž.	3 S Rihard, š.	3 P Emilija, d.	3 Č Klotilda, ž.
4 P Angela Fol., ž.	4 Č Andrej Kors., š.	4 Č Kazimir, kr.	4 N Cvetna	4 T Monika, ž.	4 P Kvirin, šm.
5 T Telesfor, pm.	5 P Agata, dm.	5 P Bogoljub, š.	5 P Vincenc Fer.	5 S Pij V., p.	5 S Norbert, š.; Kv.
6 S Sv. Trije kralji	6 S Tit, š.	6 S Perpetua; Kv.	6 T Marcellin, m.	6 Č Marija Sredn.	6 N Sv. Trojica
7 Č Lucijan, m.	7 N 5. navadna	7 N 2. postna	7 S Herman J., r.	7 P Stanislav, š.	7 P Robert, o.
8 P Bogoljub, m.	8 P Janez iz Mate	8 P Janez od B.	8 Č Vel. četrtek	8 S Peter, š.	8 T Medard, š.
9 S Julijan, Bazil	9 T Apolonija, dmi.	9 T Franč. Rimska	9 P Vel. petek	9 N 5. velikon.	9 S Primož, Felic.
10 N Jezusov krst	10 S Sholastika, d.	10 S 40 mučencev	10 S Vel. sobota	10 P Izidor, km.	10 Č Sv. Reš. Telo
11 P Pavlin Ogl., š.	11 Č Luška MB	11 Č Sofronij, š.	11 N Velika noč	11 T Filip, Jakob	11 P Barnaba, ap.
12 T Tatjana, m.	12 P Damijan, m.	12 P Gregor Vel.	12 P Vel. poned.	12 S Pankracij, m.	12 S Janez Fak., r.
13 S Veronika, d.	13 S Albin, š.	13 S Kristina, d.	13 T Hermenegild, m.	13 Č Servacij, š.	13 N 11. navadna
14 Č Hilarij, cu.	14 N 6. navadna	14 N 3. postna	14 S Justin, m.	14 P Bonifacij, šm.	14 P Bazilij Vel., š.
15 P Pavel, pušč.	15 P Favstin, Jovita	15 P Klemen Dvořak	15 Č Peter Gonz., d.	15 S Zofija, m.	12 T Vid, m.
16 S Marcel, pm.	16 T Onezim, šm.	16 T Hilarij, m.	16 P Bernarda Lur.	16 N 6. velikon.	16 S Beno, š.
17 N 2. navadna	17 S Frančišek Clet	17 S Jedrt, d.	17 S Rudolf, m.	17 P Pasha, r.	17 Č Gregor Barb., š.
18 P Marjeta, d.	18 Č Simeon, šm.	18 Č Ciril Jer., cu.	18 N Bela	18 T Erik, m.	18 P Srce Jezusovo
19 T Marij, m.	19 P Julijan, m.	19 P Jožef, mož DM	19 P Ema, r.	19 S Peter Cel., p.	19 S Julijana, d.
20 S Fabijan, Seb.	20 S Leon, š.	20 S Feliks, m.	20 T Sulpicij, m.	20 Č Vnebohod	20 N 12. navadna
21 Č Neža, dm.	21 N 7. navadna	21 N 4. postna	21 S Anzelm, cu.	21 P Andrej Bobola	21 P Alojzij, r.
22 P Vincenc, m.	22 P Stol sv. Petra	22 P Lea, spok.	22 Č Leonid, m.	22 S Emil, m.	22 T Ahac, m.
23 S Rajmund P.,	23 T Pust.	23 T Viktorijan, m.	23 P Vojtek, šm.	23 N 7. velikon.	23 S Agripina, dm.
24 N 3. navadna	24 S Pepelnica	24 S Simon, m.	24 S Jurij, m.	24 P Marija Pomočn.	24 Č Janez Krstnik
25 P Pavlovo spreobr.	25 Č Valburga, d.	25 Č Gosp. oznanj.	25 N 3. velikon.	25 T Gregor., R. d. T.	25 P Viljem, o.
26 T Polikarp, šm.	26 P Andrej, š.	26 P Tekla, m.	26 P Mati dobr. sv.	26 S Filip Neri	26 S Janez, Pavel
27 S Janez Zlat., š.	27 S Gabrijel ZMB	27 S Rupert, š.	27 T Ustan. OF	27 Č Beda Čast.	27 N 13. navadna
28 Č Peter Nojasko	28 N 1. postna	28 N 5. postna	28 S Pavel od križa	28 P Bernard, d.	28 P Pavel I., p.
29 P Frančišek Sal.		29 P Bertold, ru.	29 Č Robert, o.	29 S Magd. Pac.	29 T Peter, Pavel
30 S Martina, d.		30 T Kvirin, m.	30 P Katarina Sien.	30 N Binkošti	30 S Prvi mučenci
31 N 4. navadna		31 S Modest Kor.		31 P Marija Kraljica	
JULIJ	AVGUST	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
1 Č Teobald, pušč.	1 N 18. navadna	1 S Egidij, o.	1 P Remigij, š.	1 P Vsi sveti	1 S Natalija, sp.
2 P Obisk. DM	2 P Alfonz, š.	2 Č Stefan, kralj	2 S Angeli varuhi	2 T Verne duše	2 Č Bibijana, m.
3 S Irenaj, šm.	3 T Lidija, ž.	3 P Pij X., p.	3 N Rožnovenska	3 S Viktorin, šm.	3 P Frančišek Ksav.
4 N 14. nav.; Dan b.	4 S Dominik, ru.	4 S Rozalija, d.	4 P Rožnišek As.	4 Č Karel, š.	4 S Barbara, dm.
5 P Viljem, o.	5 Č Marija Snežna	5 N Angelska	5 T Placid, m.	5 P Svete moči	5 N 2. adventna
6 T Marija Goretti	6 P Gosp. spremenj.	6 P Petronij, š.	6 S Bruno, ru.	6 S Lenart, o.	6 P Nikolaj, š.
7 S Ciril in Metod	7 S Kajetan, d.	7 T Marko Kr., m.	7 Č Rožnoven. MB	7 N Zahvalna	7 T Ambrož, š.
8 Č Elizabeta Port.	8 N 19. navadna	8 S Rojstvo DM	8 P Brigita, r.	8 P Bogomir, š.	8 S Brezmadežna
9 P Kraljica miru	9 P Peter Faber, r.	9 Č Aleksander, m.	9 S Janez Leon.	9 T Božidar, m.	9 Č Valerija, m.
10 S Amalija, r.	10 T Lovrenc, m.	10 P Nikolaj T., sp.	10 N 28. navadna	10 S Andrej Av., d.	10 P Loretska MB
11 N 15. navadna	11 S Suzana, m.	11 S Erntruda, d.	11 P Materinstvo DM	11 Č Martin, š.	11 S Damaz, p.
12 P Mohor, Fortun.	12 Č Klara, d.	12 N 24. navadna	12 T Maksimiljan, š.	12 P Martin, p.	12 N 3. adventna
13 T Evgen, šm.	13 P Janez Berhm., d.	13 P Notburga, d.	13 S Edvard, kr.	13 S Stanislav, r.	13 P Lucija, dm.
14 S Bonaventura	14 S Demetrij, m.	14 T Pov. sv. križa	14 Č Kalist, pm.	14 N 33. navadna	14 T Dušan, m.
15 Č Vladimir, knez	15 N Vnebovzetje DM	15 S Žalostna MB	15 P Terezija Vel.	15 P Leopold, kn.	15 S Anton, m.
16 P Karmelska MB	16 P Rok, spokorn.	16 Č Ljudmila, kn.	16 S Hedvika, r.	16 T Jedrt, d.	16 Č Albina, d.
17 S Aleš, spok.	17 T Hiacint, red.	17 P Lambert, šm.	17 N 29. navadna	17 S Gregor Čud.	17 P Lazar
18 N 16. navadna	18 S Helena, ces.	18 S Irena, m.	18 P Luka, evang.	18 Č Roman, m.	18 S Gracijan; Kv.
19 P Vincenc Pav.	19 Č Janez Eudes, ru.	19 N 25. navadna	19 T Peter Alk., cu.	19 P Elizabeta Ogr.	19 N 4. adventna
20 T Marjeta, m.	20 P Bernard, cu.	20 P Evstahij, m.	20 S Janez Kentski	20 S Feliks Val.	20 P Evgen, m.
21 S Daniel, pr.	21 S Ivana, red.	21 T Matej, ap.	21 Č Uršula, m.	21 N Kristus Kralj	21 T Tomaž, ap.
22 Č Magd.; D. vst.	22 N 21. navadna	22 S Mavricij, m.	22 P Kordula, dm.	22 P Cecilija, dm.	22 S Demetrij, m.
23 P Apolinarij, šm	23 P Filip Ben., r.	23 Č Lin, pm.	23 S Klotilda, dm.	23 T Klemen, pm.	23 Č Viktorija, dm.
24 S Kristina, dm.	24 T Jernej, ap.	24 P Marija Rešit.	24 N Misijonska	24 S Janez od križa	24 P Sveti večer
25 N 17. navadna	25 S Ludovik, kr.	25 S Avrelija; Kv.	25 P Krišpin, šm.	25 Č Katarina, dm.	25 S Božič
26 P Ana, mati DM	26 Č Ceferin, p.	26 N 26. navadna	26 T Evarist, pm.	26 P Silvester, o.	26 N Sv. Družina
27 T Sergij, m	27 P Jožef Kalas., ru.	27 P Kozma, Damijan	27 S Sabina, m.	27 S Virgilij, š.	27 P Janez Ev.
28 S Viktor, pm.	28 S Avguštin, cu.	28 T Vencoslav, m.	28 Č Simon, Juda	28 N 1. adventna	28 T Nedolžni otr.
29 Č Marta, d.	29 N 22. navadna	29 S Mihael, nadang.	29 P Narcis, š.	29 P Dan republ.	29 S David, kralj
30 P Julita, m.	30 P Roza, d.	30 Č Hieronim, cu.	30 S Klavdij, m.	30 T Andrej, ap.	30 Č Liberij, š.
31 S Ignacij Loj.	31 T Rajmund N., r.		31 N 31. navadna		31 P Silvester, p.

LIMBARSKA GORA

Limbarska gora

Limbarska gora nad Moravčami, nekoč tako priljubljena, je dandanašnji močno pozabljen božja pot. Romarska cerkev je posvečena sv. Valentinu, mučencu, prikupnemu ljudskemu svetniku in priprošnjiku, ki ga opjevajo tudi naše ljudske pesmi. Njegov god še danes spoštljivo praznujemo. Nekoč so ga imeli za velikega priprošnjika zoper telesne slabosti, zoper božjast in podobne bolezni v glavi in zoper kužna obolenja. Priporočali so se mu novoporočenci, za svojega zavetnika ga časte čebelarji, kot za svojega posebnega zaščitnika so ga razglasili tudi romarji. Cerkev sv. Valentina na Limbarski gori je bila (ponovno) zgrajena 1735. Zunaj pod lopo stoji star kamnit oltar s kipom sv. Valentina. Lep zvonik stoji zase. V cerkvi so tri slike, ki sta dve gotovo, tretja pa verjetno delo Valentina Metzingerja (sv. Valentin, Tilene Egidij in Sv. Trojica) Cerkev je delo znamenitega stavbenika Mačka Gregorja in je izreden primer dozorele in razgibane, v detajlih pa resne arhitekturne notranjščine.

1 Petek	NOVO LETO, OSMINA BOŽIČA, PRAZNIK BOŽJE MATERE MARIJE
2 Sobota	Makarij (Blaženko), opat; Štefanija, devica
3 Nedelja	2. PO BOŽIČU; Genovefa, devica
<i>Beseda se je učlovečila (Jan, 1, 1—18)</i>
4 Ponedeljek	Angela Folinjska, žena; Gregor, škof; Hermes, mučenec
5 Torek	Telesfor, papež, muč.; Simeon Stilit, puščavnik
6 Sreda	GOSPODOVO RAZGLAŠENJE, SV. TRIJE KRALJI
7 Četrtek	Lucijan, mučenec; Julija, mučenka
8 Petek	Teofil (Bogoljub), mučenec; Severin, opat; Erhard, škof
9 Sobota	Julijan in Bazilisa, mučenca; Peter, škof; Vital, muč.
10 Nedelja	JEZUSOV KRST; Viljem, škof; Agaton (Dobroslov), papež
<i>Ti si moj ljubljeni Sin (Lk 3, 15—16, 21—22)</i>
11 Ponedeljek	Higin, papež, muč.; Pavlin Oglejski, šk.; Teodozij, op.
12 Torek	Alfred, opat; Tatjana (Tanja), mučenka; Ernest, škof
13 Sreda	Veronika Milanska, devica; Iveta (Juta), redovnica
14 Četrtek	Hilarij (Radovan), cerkv. uč.; Feliks Nolanski, duh.
15 Petek	Pavel Puščavnik; Maver, opat; Habakuk, prerok
16 Sobota	Marcel, papež, muč.; Oton, muč.; Gerard in tov., muč.
17 Nedelja	2. NAVADNA (2. po razgl.); Anton (Zvonko), puščavnik
<i>Jezusov prvi čudež (Jan 2, 1—12)</i>
18 Ponedeljek	Marjeta (Biserka) Ogrska, devica; Priska, devica, muč.
19 Torek	Marij in tov., muč.; Knut (Kanut), kralj; Pia, muč.
20 Sreda	Fabijan in Sebastijan (Boštjan), muč.; Neofit, muč.
21 Četrtek	Neža (Agnes, Janja), devica, mučenka; Epifanij, škof
22 Petek	Vincenc (Vinko) in Anastazij, muč.; Viktor, muč.
23 Sobota	Rajmund (Rajko) Penjafortski, duhovnik; Emerencijana, muč.
24 Nedelja	3. NAVADNA (3. po razgl.); Timotej, škof
<i>Jezusov govor v Nazaretu (Lk 1, 1—4; 4, 14—21)</i>
25 Ponedeljek	Spreobrnjenje sv. Pavla; Ananija, mučenec
26 Torek	Polikarp, škof, mučenec; Pavia, žena; Alberik, opat
27 Sreda	Janez Krizostom (Zlatousti), šk., cerkv. uč.; Julijan, škof
28 Četrtek	Peter Nolasko, red. ust.; Roger in tov., redovn.
29 Petek	Francišek (Branko) Saleški, škof, cerkv. uč.; Valerij, škof
30 Sobota	Martina, devica, mučenka; Feliks IV., papež; Hiacinta, devica
31 Nedelja	4. NAVADNA (4. po razgl.); Janez Bosko, redovni ustan.
<i>Jezusa v Nazaretu ne sprejmejo (Lk 4, 21—30)</i>

VREMENSKI PREGOVORI

Če v prosincu ni snega,
ga mali traven da.

V prosincu toplota —
svečana mrzlota.

Če Vinka sonce peče,
v sode vino teče.

Sveti Makarij jasen meglen,
naznanja prav tako jesen.

LJUDSKA MODROST

Začnimo z Bogom vsako delo, da bo
dober tek imelo. — Boljša je domača
gruda, kot na tujem zlata ruda. — Bedak
zna več vprašati, kakor deset modri-
janov odgovoriti. — Kdor nima v
glavi, naj ne tišči na visoko.

BOŽJA MODROST

Polnost modrosti je strah Gospodov,
s svojimi sadovi nasičuje verne (Sir 1,
16). Poslušaj, moj sin, svojega očeta
pouk in ne zametuj nauka svoje ma-
tere! (Preg 1, 8). — Po kateri koli poti
bedak gre, mu manjka pameti, in ra-
zodeva vsakemu, da je bedak (Prid
10, 3). — Zaradi lenobe se pogreza
tramovje in zaradi zanikrnosti rok
kaplja v hišo (Prid 10, 18).

☾ 05.56

☼ 14.21

☾ 19.09

☼ 23.56

1.	07.44	16.27	08.43	10.22	21.33
2.	07.44	16.28	08.44	10.41	22.53
3.	07.44	16.29	08.45	11.00	—
4.	07.44	16.30	08.46	11.21	00.11
5.	07.43	16.31	08.48	11.43	01.28
6.	07.43	16.33	08.50	12.08	02.46
7.	07.43	16.34	08.51	12.43	04.03
8.	07.43	16.35	08.52	13.24	05.15
9.	07.43	16.36	08.53	14.15	06.20
10.	07.43	16.38	08.55	15.16	07.13
11.	07.42	16.39	08.57	16.23	07.55
12.	07.42	16.40	08.58	17.32	08.27
13.	07.41	16.41	09.00	18.40	08.54
14.	07.41	16.43	09.02	19.48	09.13
15.	07.40	16.44	09.04	20.52	09.32
16.	07.40	16.45	09.05	21.56	09.47
17.	07.39	16.46	09.07	23.00	10.03
18.	07.39	16.48	09.09	—	10.18
19.	07.38	16.49	09.11	00.05	10.36
20.	07.37	16.50	09.13	01.12	10.57
21.	07.36	16.52	09.16	02.24	11.22
22.	07.35	16.53	09.18	03.37	11.56
23.	07.35	16.55	09.20	04.46	12.42
24.	07.43	16.56	09.22	05.50	13.41
25.	07.33	16.57	09.24	06.43	14.54
26.	07.32	16.59	09.27	07.25	16.17
27.	07.31	17.00	09.29	07.57	17.44
28.	07.30	17.02	09.32	08.23	19.10
29.	07.29	17.03	09.34	08.45	20.33
30.	07.28	17.05	09.37	09.05	21.55
31.	07.27	17.06	09.39	09.26	23.15

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

SV. JOŠT PRI KRANJU

Sv. Jošt nad Kranjem

Cerkev na 845 metrov visokem hribu je posvečena sv. opatu Joštu, zaščitniku zoper nesreče in boleznim vseh vrst; zlasti hiralci in romarji so se v molitvah obračali nanj za pomoč. Cerkev je bila sezidana v 15. stoletju, leta 1735 je bila močno povečana (prezbiterij je ohranil še gotsko arhitekturo). Jernej iz Loke jo je poslikal; v njej so tudi 4 slike Valentina Metzingerja. Nekdaj je bila ta božja pot zelo imenitna. Goreči duhovnik Šimen Vačavnik je dal napraviti svete stopnice (leta 1752) — 287 po številu — do kapelice Žalostne Matere božje. Finžgar, ki je bil v poletnih mesecih 1899 ekspozit pri sv. Joštu, pripoveduje v svojih spominih, da so ljudje vrel trumoma na goro častit svete stopnice. Bili so časi, ko je bilo v poletni dobi na gori po dvanajst duhovnikov za spovedovanje in pridiganje; največ romarjev je bilo v letih od 1730 do 1770. Letno je bilo branih čez 2000 maš, okoli 50.000 obhajil samo v poletnih mesecih. Po jožefinizmu se ni docela obnovila božja pot; leta 1834 je dobila 1344 kg težak zvon, vlit iz turških topov, zajetih po zmagi pri Navarinu 1827. Gorenjci se še udeležujejo glavnih romarskih shodov.

1 Ponedeljek Ignacij (Ognjeslav) Antiohijski, škof, mučenec; Brigita, devica

2 Torek **Svečnica, Gospodovo darovanje***; Kornelij, škof

3 Sreda Blaž, škof, mučenec; Oskar (Ansgar), škof

4 Četrtek Andrej Korsini, škof; Janez de Britto, mučenec

5 Petek Agata, devica, mučenka; Ingenuin in Albuin, škofa, muč.

6 Sobota Tit, škof; Pavel Miki in japonski mučenci

7 Nedelja **5. NAVADNA (5. po razgl.); Romuald, op.; Rihard, kralj**

Obilni ribji lov (Lk 5, 1—11)

8 Ponedeljek Prešernov dan

Janez iz Mate, red. ust.; Juvencij, škof; Štefan, opat

9 Torek Ciril Aleksandrijski, cerkv. uč.; Apolonija, devica, muč.

10 Sreda Sholastika, devica; Viljem, puščavnik

11 Četrtek Lurška Mati božja; Adolf, škof

12 Petek Sedem svetih ustanoviteljev servitov; Damijan, mučenec

13 Sobota Albin, škof; Katarina de Ricci, devica; Julijan, mučenec

14 Nedelja **6. NAVADNA (6. po razgl.); Valentin (Zdravko), mučenec**

Govor na gori (Lk 6, 17. 20—26)

15 Ponedeljek Favstin in Jovita, mučenca; Georgija, devica

16 Torek Onezim, škof, mučenec; Julijana, devica, mučenka

17 Sreda Frančišek Clet, mučenec; Silvin, škof; Hildegarda, žena

18 Četrtek Simeon, škof, mučenec; Lucij, mučenec

19 Petek Julijan, mučenec; Konrad Placenski, spokornik

20 Sobota Sadot in tov., mučenci; Leon, škof; Eleuterij, škof, muč.

21 Nedelja **7. NAVADNA; Feliks (Srečko), škof; Irena, devica**
Jezus uči ljubezen do bližnjega (Lk 6, 27—38)

22 Ponedeljek Stol sv. Petra, apostola; Marjeta Kortonska, spok.

23 Torek Pust; Peter Damiani, cerkv. uč.; Marta, dev., muč.

24 Sreda †† Pepelnica; Matija (Bogdan), apostol; Sergij, muč.

25 Četrtek Valburga, devica; Viktorin in tov., muč.; Donat, mučenec

26 Petek Matilda, devica; Andrej, škof; Aleksander (Saša), škof

27 Sobota Gabrijel Žalostne Matere b., redov.; Baldomir, red.

28 Nedelja **1. POSTNA; Roman, opat; Makarij, muč.**
Hudi duh skuša Jezusa (Lk 4, 1—13)

15.31

08.42

13.14

10.49

1.	07.26	17.08	09.42	09.48	—
2.	07.25	17.10	09.45	10.13	00.35
3.	07.23	17.11	09.48	10.44	01.53
4.	07.22	17.13	09.51	11.23	03.07
5.	07.21	17.14	09.53	12.10	04.14
6.	07.19	17.15	09.56	13.07	05.11
7.	07.17	17.16	09.59	14.12	05.55
8.	07.16	17.18	10.02	15.12	06.30
9.	07.14	17.19	10.05	16.28	06.57
10.	07.12	17.20	10.08	17.36	07.19
11.	07.11	17.22	10.11	18.41	07.37
12.	07.09	17.23	10.14	19.45	07.54
13.	07.08	17.25	10.17	20.49	08.10
14.	07.06	17.26	10.20	21.53	09.25
15.	07.05	17.28	10.23	22.59	08.41
16.	07.04	17.29	10.25	—	09.01
17.	07.03	17.31	10.28	00.08	09.23
18.	07.01	17.33	10.32	01.17	09.53
19.	06.58	17.34	10.36	02.28	10.31
20.	06.57	17.36	10.39	03.33	11.23
21.	06.55	17.37	10.42	04.30	12.27
22.	06.54	17.39	10.45	05.17	13.44
23.	06.52	17.40	10.48	05.53	15.08
24.	06.50	17.41	10.51	06.21	16.36
25.	06.49	17.43	10.54	06.45	18.01
26.	06.47	17.45	10.58	06.07	19.26
27.	06.45	17.46	11.01	07.28	20.50
28.	06.44	17.48	11.04	07.51	22.14

VREMENSKI PREGOVORI

Svečnica zelena,
velika noč snežena.

Če se svečnica jasno zdani,
zima še dolgo trpi.

Svečnice dan, zima van.
»To je laž,« reče Blaž.

Sveti Valentin
prinese ključke do korenin.

LJUDSKA MODROST

Dobro orodje je pol mojstra. — Bolje je z modrim jokati, kakor z norcem peti. — Kadar ima Bog praznik, tudi hudobec ne petkuje. — Ni bolj praznega človeka od tistega, ki je sam sebe poln. — Kruhova pijanost je najhujša. — Lepa beseda nikomur ne preseda. — Laž je ključ h koncu.

BOŽJA MODROST

Ne snuj zla zoper svojega bližnjega, ki zaupno pri tebi prebival (Preg 3, 27). — Potrpežljiv mož je boljši ko močan, in kdor sam sebe brzda, je boljši kot kdor premaga mesta (Preg 15, 22). — Kar je krivo se ne more zravhati, in kar manjka, se ne more šteti (Prid 1, 15).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

NOVA ŠTIFTA PRI RIBNICI

Nova štifta pri Ribnici

Marijino cerkev na prijaznem hribčku so zidali 30 let (od 1641 do 1671). Po svojem baročnem slogu je podobna Marijini cerkvi na Šmarni gori in na Dobrovi pri Ljubljani. Cerkev je po monumentalni zgradbi najodličnejše delo arhitekta Gregorja Mačka (1682 do 1745). Osmerokotna ladja ima v stranicah lilkaste niše, na zahodni strani nadomeščajo niše portali, na vzhodni pa slavalok, ki nas skozi ozko grlo popelje v kvadratični prezbiterij z zaobljenimi vogli. Visoka listnata kupola ladje je ponovljena v nižji kupoli prezbiterija, toda oba prostora loči ostra zarezna slavaloka, tako da doživimo poleg tega ozkega pretoka prostora v globinski osi tudi njegovo dvakratno vzkipenje v višino (Cevc). Cerkev obkrožajo arkadne lope za romarje in opirajo jo iz gotike podegovani oporniki. Nova štifta je sprožila več posnemovalcev v 17., zlasti še v 18. stoletju. Posvečena je Marijinemu vnebovzetju, ki ga predstavlja Metzingerjeva podoba; ta zakriva dragocen umetniško izdelan veliki oltar. Po prvi svetovni vojni je kupolo poslikal p. Blaž Farčnik. V Novi štifti je bilo nekdanj mnogo romarskih shodov.

1 Ponedeljek	Albin, škof; Antonina, mučenka
2 Torek	Pavel, mučenec; Milena, žena; Neža Praška, devica
3 Sreda	Kunigunda, cesarica; Marin, mučenec; Feliks in tov., muč.
4 Četrtek	Kazimir, kraljevič; Lucij, papež, muč.; Hadrijan, muč.
5 Petek	† Janez Jožef od križa, redovnik; Teofil (Bogoljub), š.
6 Sobota	Kvatre; Perpetua in Felicita, muč.; Fridolin, opat

7 Nedelja

2. POSTNA; Tomaž Akvinski, cerkveni učitelj Jezusovo spremenjenje na gori (Lk 9, 28—36)

8 Ponedeljek	Janez od Boga, redovni ustan.; Beata (Blaženca), mučenka
9 Torek	Frančiška Rimska, spokornica; Gregor Niški, škof
10 Sreda	Štirideset mučencev; Makarij, škof; Viktor (Zmago), m.
11 Četrtek	Sofronij, škof; Krištof Milanski
12 Petek	† Gregor Veliki, papež, cerkv. učitelj; Bernard, škof
13 Sobota	Kristina, devica, mučenka; Teodora (Božidara), muč.

14 Nedelja

3. POSTNA; Matilda, kraljica; Leon, škof, mučenec Jezus opominja k pokori (Lk 13, 1—9)

15 Ponedeljek	Klemen Marija Dvořak, red.; Ludvika de Marillac, redovnica
16 Torek	Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, škof; Julijan, muč.
17 Sreda	Patricij (Patrik), škof; Jedrt, devica; Jožef iz Arimateje
18 Četrtek	Ciril Jeruzalemski, škof, cerkv. uč.; Salvator, red.
19 Petek	JOŽEF, MOŽ DEVICE MARIJE
20 Sobota	Feliks, Larg, Dionizij, mučenci; Klavdija in tov., mučenke

21 Nedelja

4. POSTNA; Benedikt, opat; Nikolaj iz Flüe, pušč. Prilika o izgubljenem sinu (Lk 15, 1—3. 11—32)

22 Ponedeljek	Lea, spokornica; Katarina Švedska, red.
23 Torek	Viktorijan, muč.; Jožef Oriol, duh.; Oton, škof
24 Sreda	Simon, otrok, mučenec; Marko, mučenec
25 Četrtek	Gospodovo oznanjenje*; Dizma, desni razbojnik
26 Petek	† Maksima, mučenka; Tekla, mučenka; Emanuel, mučenec
27 Sobota	Janez Damaščan, cerkv. uč.; Rupert, škof

28 Nedelja

5. POSTNA; Janez Kapistran, red.; Sikst III., papež Jezus oprosti grešnico (Jan 8, 1—11)

29 Ponedeljek	Ciril, mučenec; Bertold, redovni ustanovitelj
30 Torek	Kvirin, mučenec; Janez Klimak, opat
31 Sreda	Modest Koroški, škof; Benjamin, mučenec

VREMENSKI PREGOVORI

Igrajo v sušcu se mušice,
v aprilu vzemi rokavice.

Če o svetem Rupretu lepi dni,
se seno lepo suši.

Sveti Jožef lep in jasen,
dobre letine prerok prijazen.

Kar sušca zeleni,
se rado posuši.

LJUDSKA MODROST

Brez muke ni moke. — Bolje je bosa
trnje mleti, kakor pijanca vzeti. —
Vsak dež ima svoj čas. — Molčati ni
nobena umetnost, pa vendar je težko.
— Nevoščljivci bi rad blagor druge-
mu z očmi uničili. — Drevo se na
drevo naslanja, a človek na človeka.
— Iz neumne dupline neumen veter
piha.

BOŽJA MODROST

Kdor vedno pazi na veter, ne pride
do sejanja, kdor vedno gleda na obla-
ke, ne pride do žetve (Prid 11, 4). —
Spoznajte, preprosti, modrost, in vi,
neumni, spametujte sel (Preg 8, 5). —
Kjer se veliko dela, tam je obilnost,
kjer pa je preobilno besedi, tam je
pogosto revščina (Preg 12, 23).

D 03.02

E 03.34

F 03.31

G 20.24

1.	06.42	17.49	11.07	08.15	23.35
2.	06.40	17.50	11.10	08.45	—
3.	06.38	17.52	11.14	09.22	00.54
4.	06.36	17.53	11.17	10.07	02.06
5.	06.34	17.45	11.20	11.01	03.06
6.	06.32	17.56	11.24	12.05	03.54
7.	06.31	17.58	11.27	13.11	04.32
8.	06.29	17.59	11.30	14.20	05.02
9.	06.28	18.00	11.23	15.27	05.25
10.	06.26	18.01	11.35	16.32	05.44
11.	06.23	18.02	11.39	17.36	06.02
12.	06.21	18.04	11.43	18.40	06.17
13.	06.19	18.05	11.46	19.44	06.32
14.	06.17	18.07	11.50	20.49	06.48
15.	06.16	18.03	11.52	21.57	07.06
16.	06.15	18.09	11.54	23.06	07.28
17.	06.13	18.10	11.57	—	07.55
18.	06.11	18.12	12.01	00.15	08.29
19.	06.08	18.13	12.05	01.21	09.14
20.	06.06	18.15	12.09	02.20	10.12
21.	06.04	18.16	12.12	03.10	11.20
22.	06.02	18.18	12.16	03.48	12.40
23.	06.00	18.19	12.19	04.19	14.03
24.	05.58	18.20	12.22	04.45	15.27
25.	05.56	18.21	12.25	05.07	16.52
26.	05.54	18.23	12.29	05.29	18.16
27.	05.52	18.24	12.32	05.50	19.41
28.	05.51	18.25	12.34	06.14	21.06
29.	05.49	18.26	12.37	06.43	22.29
30.	05.47	18.28	12.41	07.17	23.47
31.	05.45	18.30	12.45	08.01	—

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

KRKA NA KOROŠKEM

Krka na Koroškem

Med najmogočnejše romanske stavbe na slovenskem narodnostnem ozemlju se uvršča stolnica v Krki na Koroškem, ki je v današnji obliki nastala med leti 1140 do 1200. Krka je dvojna božja pot: v znameniti kripti je grob sv. Eme; zgoraj v veličastno cerkev pa hodijo romarji častit Kraljico Devico v nebesa vzeto. Prvotno cerkev v Krki je dala zidati na svoje stroške kneginja Ema, ki je po smrti svojega moža in sinov podedovala velika posestva. Ko je bila iz Emine zapuščine ustanovljena krška škofija, je ta cerkev postala stolnica krške škofije. Ema je umrla po izročilu 29. junija 1045. Leta 1174 so njeno truplo prenesli v kripto Marijine cerkve, kjer počiva še danes. Cerkev Marije vnebovzete je bila nekdanj obdana z velikim obzidjem s sedmimi stolpi. Glavni vhod je iz 12. stoletja, podobe na njem so iz 14. stoletja. Cerkev ima tri ladje, dolga je 63 metrov; prvotni leseni strop so v 16. stoletju zamenjali z rebrastim z grbi na sklepih. Sedanji veliki oltar je iz leta 1631.

1 Četrtek	Hugo, škof; Venancij, škof, mučenec
2 Petek	† Frančišek (Branko) Pavelski, red. u.; Marija Egiptovska
3 Sobota	Rihard, škof; Sikst I., papež, mučenec
4 Nedelja	CVETNA — NEDELJA TRPLJENJA; Izidor Seviljski, šk., c. u.
Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Lk 19, 28—40)
5 Ponedeljek	Vincenc Ferreri, duhovnik; Julijana, opatinja
6 Torek	Marcelin, mučenec; Viljem, opat; Timotej, mučenec
7 Sreda	Herman Jožef, redovnik; Donat, mučenec
8 Četrtek	Vel. četrtek; Albert, škof, muč.; Julija, devica
9 Petek	†† Vel. petek; Marija Kleofova, vdova; Tomaž Tol. in tov.
10 Sobota	Vel. sobota; Apolonij in tov., muč.; Ezekijel, prerok
11 Nedelja	VELIKA NOČ, GOSPODOVO VSTAJENJE
Jezus vstane od mrtvih (Jan 20, 1—9)
12 Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek; * Lazar, tržaški mučenec
13 Torek	Hermenegild, muč.; Ida dev.; Maksim in tov., m.
14 Sreda	Justin, mučenec; Valerijan, mučenec; Lidvina, dev.
15 Četrtek	Peter Gonzales, duhovnik; Anastazija, devica, muč.
16 Petek	Bernarda Lurška, devica; Benedikt Jožef Labre, spok.
17 Sobota	Anicet, papež, muč.; Rudolf, muč.; Robert, opat
18 Nedelja	2. VELIKONOČNA, BELA (1. povelikon.);
Elevterij, muč.
Jezus se prikaže apostolom (Jan 20, 19—31)
19 Ponedeljek	Ema, redovnica; Leon IX., papež
20 Torek	Sulpicij, mučenec; Neža Montepulčanska, devica
21 Sreda	Anzelm, škof, cerkv. uč.; Konrad Parzham, redovnik
22 Četrtek	Soter in Gaj, papeža, mučenca; Leonid, mučenec
23 Petek	Vojteh (Adalbert), škof, mučenec; Gerard, škof
24 Sobota	Jurij (Georgij, Zora), muč.; Fidel (Zvest) Sigmarinški, m.
25 Nedelja	3. VELIKONOČNA (2. povelikon.); Marko, evangelist
Jezus z apostoli na Genezareškem jezeru (Jan 21, 1—19)
26 Ponedeljek	Mati dobrega sveta; Klet in Marcelin, papeža in mučenca
27 Torek	USTANOVITEV OF; Peter Kanizij, duh., cerkv. uč.;
Hozana Koterska
28 Sreda	Pavel od križa, duh.; Peter Šanel (Chanel), duh., mučenec
29 Četrtek	Peter Veronski, muč.; Robert, opat; Pavlin, škof
30 Petek	Katarina Sienska, devica; Jožef Kotolengo, duh.

VREMENSKI PREGOVORI

	1.	05.43	18.31	12.48	08.54	00.55
☾ 16.46	2.	05.41	18.32	12.51	09.55	01.50
	3.	05.39	18.33	12.54	11.02	02.32
	4.	05.37	18.35	21.58	12.10	03.05
	5.	05.35	18.36	13.01	13.17	03.30
	6.	05.33	18.37	13.04	14.24	03.50
	7.	05.31	18.38	13.07	15.28	04.09
	8.	05.29	18.39	13.10	16.31	04.24
	9.	05.28	18.41	13.13	17.35	04.40
☼ 21.11	10.	05.26	18.42	13.16	18.40	04.56
	11.	05.24	18.44	13.20	19.47	05.14
	12.	05.22	18.45	13.23	20.57	05.34
	13.	05.21	18.47	13.26	22.06	05.59
	14.	05.19	18.48	13.29	23.12	06.31
	15.	05.17	18.49	13.32	—	07.13
	16.	05.15	18.51	13.36	00.13	08.06
	17.	05.13	18.52	13.39	01.04	09.10
☾ 13.58	18.	05.11	18.53	13.42	01.45	10.25
	19.	05.09	18.54	13.45	02.19	11.42
	20.	05.06	18.57	13.51	03.08	14.25
	21.	05.06	18.57	13.51	03.08	14.25
	22.	05.04	18.58	13.45	03.29	15.46
	23.	05.02	18.59	13.57	03.50	17.09
	24.	05.00	19.00	14.00	04.13	18.33
☼ 05.02	25.	04.59	19.02	14.03	04.39	19.58
	26.	04.57	19.03	14.06	05.11	21.21
	27.	04.56	19.05	14.09	05.51	22.35
	28.	04.54	19.06	14.12	06.42	23.38
	29.	04.53	19.07	14.14	07.40	—
	30.	04.52	19.09	14.17	08.47	00.27

Sveti Jurij zakuri
in odpre nam duri.

Če je april deževen,
kmet ne bo reven.

Če malega travna grmi,
se slane nič več batl ni.

Če v dežju drevo cvete,
nikdar sadja ne daje.

LJUDSKA MODROST

Ako vesta dva, je med tema; ako trije,
je med vsemi. — Bog ima tako dolgo
šibo, da z njo vsakogar doseže. —
Vsaka povodenj se uteče. — Kdor
hoče, temu ni nič težko. — Brez potu
ni medu. — Kdor lahko z vedrom za-
jemlje, ne vpraša po korcu. — Častna
obleka sramote ne pokriva.

BOŽJA MODROST

Kdor ti kaj dela, mu brž daj plačilo
(Tob 4, 15). — Poslušaj, moj sin, in
sprejmi moje besede, in pomnožila
se ti bodo leta življenja! (Preg 4, 10).
— Pojdi k mravlji, lenuh, poglej njena
pota in postani moder! (Preg 6, 6). —
Otroci, pazite na očetovo pravico in
tako delajte, da vam bo dobro! (Sir
3, 1).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

ŠMARNA GORA

Šmarna gora

Romarska cerkev na Šmarni gori je nastala v letih 1711—12. S svojega 671 metrov visokega vrha se razgleduje po ljubljanskem, kamniškem in sorškem polju. Zgodovinarji trdijo, da je stalo Marijino svetišče na Šmarni gori že leta 1216. Prvotno kapelo so nadomestili leta 1431 z novo cerkvijo, ki je imela po sredi več stebrov in devet oltarjev, deseti oltar je stal ob zunanji cerkveni steni. Na Šmarni gori in sosednji Grmadi so v času turških vpadov goreli kresovi in opozarjali na nevarnost. Cerkev je bila obdana z visokim obzidjem, da bi Turki ne mogli priti do nje. Ker je prihajalo na goro čedalje več romarjev, so zidali novo, prostornejšo cerkev v okroglasti podobi in z dvema kupolama: eno nad svetiščem in eno nad ladjo. V velikem oltarju je kip Matere božje z Detetom v naročju. Obe kupoli je poslikal Matej Langus s prizori iz Marijinega življenja (1842 in 1846). Glavni romarski shod na Šmarni gori je še danes na rožnvenško nedeljo.

1 Sobota	MEDNARODNI PRAZNIK DELA; Jožef Delavec
2 Nedelja	4. VELIKONOČNA (3. povelikon.); Atanazij, škof, cerkv. uč.
Jezus dobri pastir (Jan 10, 27—30)
3 Ponedeljek	Aleksander (Saša), papež, mučenec; Emilija, dev.
4 Torek	Monika, mati sv. Avgušтина; Florijan (Cvetko), muč.
5 Sreda	Pij V., papež; Maksim, škof; Angel, mučenec
6 Četrtek	Marija, Srednica milosti; Benedikta, devica
7 Petek	Stanislav, škof, mučenec; Gizela, opatinja
8 Sobota	Peter, škof; Viktor (Zmago), mučenec
9 Nedelja	5. VELIKONOČNA (4. povelikon.); Dan zmage;
Gregor Nac.
Jezusova nova zapoved (Jan 13, 31—35)
10 Ponedeljek	Izidor, kmet; Antonin, škof
11 Torek	Filip (Zdenko) in Jakob (Rado), apostola; Sigismund
12 Sreda	Pankracij, mučenec; Nerej in Ahilej, mučenca
13 Četrtek	Robert Belarmin, škof, cerkv. uč.; Servacij, škof
14 Petek	Bonifacij, škof, mučenec; Pashal, papež
15 Sobota	Janez Krstnik de la Salle, duhov.; Zofija (Sonja), mučenka
16 Nedelja	6. VELIKONOČNA (5. povelikon.); Janez Nepomuk,
mučenec
Jezus oblubi Svetega Duha (Jan 14, 23—29)
17 Ponedeljek	Prošnji dan; Pashal Bajlonski, redovnik
18 Torek	Prošnji dan; Aleksandra in tov., muč.; Erik, muč.
19 Sreda	Prošnji dan; Peter Celestin, papež; Ivo, duhovnik
20 Četrtek	GOSPODOV VNEBOHOD, Bernardin Sienski, duh.
21 Petek	Andrej Bobóla, mučenec; Valens, škof
22 Sobota	Emil (Milan), mučenec; Renata, žena; Julija, devica
23 Nedelja	7. VELIKONOČNA (6. povelikon.); Deziderij, škof,
mučenec
Naj bodo vsi eno (Jan 17, 20—26)
24 Ponedeljek	Marija Pomočnica; Ivana, žena; Suzana, mučenka
25 Torek	Rojstni dan maršala Tita; Gregor VII., pap.; Urban I.
26 Sreda	Filip (Zdenko) Neri, duhovnik; Eleuterij, pap., muč.
27 Četrtek	Beda Častifiljivi, duh., c. u., Janez I, papež, muč.
28 Petek	Avguštin Canterburyjski, škof; Bernard Mentonski, duhovnik
29 Sobota	Marija Magdalena Paciška, devica; Maksim, škof, mučenec
30 Nedelja	BINKOŠTI, PRIHOD SVETEGA DUHA; Ferdinand
Arag., kralj
Prejmite Svetega Duha (Jan 20, 19—23)
31 Ponedeljek	Marija Devica, Kraljica; Kancij in tov., mučenci

	1.	04.50	19.10	14.20	09.56	01.03
☾ 08.35	2.	04.49	19.12	14.23	11.06	01.32
	3.	04.48	19.13	14.25	12.13	01.55
	4.	04.46	19.14	14.28	13.18	02.13
	5.	04.44	19.15	14.31	14.22	02.31
	6.	04.42	19.16	14.34	15.25	02.46
	7.	04.41	19.18	14.37	16.30	03.01
	8.	04.39	19.19	14.40	17.37	03.19
	9.	04.38	19.21	14.43	18.46	03.39
☼ 12.24	10.	04.36	19.22	14.46	19.55	04.02
	11.	04.35	19.23	14.48	21.04	04.33
	12.	04.34	19.24	14.50	22.07	05.12
	13.	04.33	19.25	14.52	23.01	06.02
	14.	04.31	19.26	14.55	23.45	07.04
	15.	04.30	19.27	14.57	—	08.15
	16.	04.29	19.28	14.59	00.20	09.31
☾ 21.16	17.	04.28	19.29	15.01	00.47	11.51
	18.	04.27	19.31	15.04	01.12	12.09
	19.	04.26	19.32	15.06	01.32	13.27
	20.	04.25	19.33	15.08	01.52	14.47
	21.	04.24	19.34	15.10	02.14	16.08
	22.	04.23	19.35	15.12	02.38	17.30
	23.	04.22	19.36	15.14	03.06	18.53
☼ 13.32	24.	04.21	19.37	15.16	03.43	20.11
	25.	04.20	19.38	15.18	04.28	21.20
	26.	04.19	19.39	15.20	05.24	22.15
	27.	04.19	19.40	15.21	06.29	22.57
	28.	04.18	19.41	15.23	07.39	23.31
	29.	04.17	19.42	15.25	08.50	23.56
	30.	04.17	19.43	15.26	09.58	—
	31.	04.16	19.44	15.28	11.05	00.17

VREMENSKI PREGOVORI

Slana v začetku maja
zoritvi sadja nagaja.

Brez dežja Pankrac in Urban,
dobre trgatve up je dan.

Če je ta mesec dosti dežja,
v jeseni bo dosti vsega blaga.

Po svetem Servati
se mraza ni bati.

LJUDSKA MODROST

Mirna vest je najboljša vzglavje. —
Bolezen po vrvi, zdravje po nitl. —
Življenja razvaline so življenja novine.
— Ne hvali dneva pred večerom. —
Komur Bog ni dal razuma, temu ga
tudi kovač ne skuje. — Kdor hoče, da
ga drugi spoštujejo, naj sam sebe spo-
štuje. — Hvaležnost dobroto razve-
seli.

BOŽJA MODROST

Karkoli shraniš, preštej in pretehtaj,
in kar izdaš in prejmeš, vse zapiši!
(Sir 42, 7). — Očetov blagoslov utrju-
je otrokom hiše, materina kletev pa
jih do temeljev podira. (Sir 3, 9). —
Pouči modrega in bo še modrejši, po-
uči pravičnega in bo napredoval v
spoznanju! (Preg 9, 9).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

UDARJENA MARIJA

LJUBNO NA GORENJSKEM

Ljubno na Gorenjskem

Sv. Lovrenc je bil patron prvotne cerkve, ki je pripadala sosednji župniji Podbrezje. Kronika iz leta 1692 pripoveduje o izrednem dogodku. Pred cerkvenimi vrati je bila lopa in v njej lesen kip Matere božje. Zidarji so popravljali okrušeno cerkveno zidovje in eden med njimi, Gregor Eržen, doma iz Kamne gorice, je udaril Marijo s kladivom po čelu. Iz kronike ni razvidno, zakaj je to storil; morda se je prepiral s tovariši ali pa je bil pijan. Iz rane na Marijinem levem sencu je začela teči kri. Župnik je nesel Marijin kip v cerkev in ga postavil na veliki oltar, zidar Gregor Eržen, je šel skesan na božjo pot v Rim, se tam spovedal, se vrnil in skesano umrl. Marija-Udarjena je sedaj v velikem oltarju, v levici drži nebeško Dete, v desnici žezlo. Cerkev v Ljubnem je bila zidana leta 1600; pozneje so dozidali še kapelo sv. Treh kraljev. Včasih so Kranjci in Štajerci v procesijah prihajali k Mariji Udarjeni in največkrat združevali romanje v Ljubnem z romanjem k Mariji Pomagaj na Brezje.

1 Torek	Angela Merici, devica; Juvencij, mučenec
2 Sreda	Marcelin in Peter, mučenca; Erazem, škof, mučenec
3 Četrtek	Karel (Drago) Lwanga in ugandski mučenci; Klotilda, kr.
4 Petek	Kvirin, škof, mučenec; Frančišek Caracciolo, redovnik
5 Sobota	Kvatre; Bonifacij, mučenec; Valerija, mučenka
6 Nedelja	SV. TROJICA; Norbert, škof, red. ustan. Tri božje osebe so eno (Jan 16, 12–15)
7 Ponedeljek	Robert Newminsterski, opat; Ana Garzia, devica
8 Torek	Medard, škof; Viljem (Vilko), angl. škof
9 Sreda	Primož in Felicijan, mučenca; Mati milosti božje
10 Četrtek	SVETO REŠNJE TELO IN KRI; Marjeta (Biserka) Škotska, žena
11 Petek	Barnaba, apostol; Feliks (Srečko), mučenec
12 Sobota	Janez Fakundski, redovnik, cerkv. uč., Leon III., papež
13 Nedelja	11. NAVADNA (2. pobink.); Anton Padovanski, red., c. u. Jezus odpusti grešnici (Lk 7, 36–50; 8, 1–3)
14 Ponedeljek	Bazilij (Vasilij) Veliki, šk., cerkv. uč.; Elizej, prer.
15 Torek	Vid (Vitomir), mučenec; Germana, devica
16 Sreda	Frančišek (Branko) Regis, duh.; Beno, š.; Gvido, r.
17 Četrtek	Gregor Barbarigo, škof; Rajner, škof; Adolf, škof
18 Petek	Srce Jezusovo; Efrem Sirski, diakon, cerkv. učitelj
19 Sobota	Julijana Falconieri, devica; Gervazij in Protazij, muč.
20 Nedelja	12. NAVADNA (3. pobink.); Silverij I., papež, muč. Peter izpove vero v Kristusa (Lk 9, 18–24)
21 Ponedeljek	Alojzij (Vekoslav) Gonzaga, redovn.; Evzebij, škof
22 Torek	Pavlin Nolanski, šk.; Janez Fisher in Tomaž More, mučenca
23 Sreda	Agripina, devica, mučenka; Jožef Cafasso, duhovnik
24 Četrtek	Kres; Rojstvo Janeza Krstnika; Neronovi mučenci
25 Petek	Viljem (Vilko), opat; Henrik, škof; Lucija, dev., muč.
26 Sobota	Vigilij (Stojan), škof, muč.; Janez in Pavel, muč.
27 Nedelja	13. NAVADNA (4. pobink.); Ema (Hema) Krška, kneginja Jezus uči ponižnost (Lk 14, 7–14)
28 Ponedeljek	Pavel I., papež; Potamijena, devica, mučenka
29 Torek	PETER IN PAVEL, apostola; Marcel, mučenec
30 Sreda	Prvi mučenci rimske Cerkve; Lucina, žena

☞ 01.43	1.	04.15	19.45	15.30	12.10	00.35
	2.	04.14	19.46	15.32	13.12	00.51
	3.	04.14	19.47	15.33	14.17	01.07
	4.	04.13	19.47	15.34	15.23	01.23
	5.	04.13	19.48	15.35	16.31	01.42
	6.	04.12	19.49	15.37	17.40	02.04
	7.	04.12	19.50	15.38	18.51	02.32
	8.	04.11	19.50	15.39	19.57	03.08
☉ 01.04	9.	04.11	19.51	15.40	20.55	03.57
	10.	04.11	19.52	15.41	21.44	04.54
	11.	04.11	19.52	15.41	22.21	06.04
	12.	04.11	19.53	15.42	22.52	07.20
	13.	04.11	19.53	15.42	23.16	09.40
	14.	04.11	19.54	15.43	23.37	09.59
	15.	04.11	19.54	15.43	23.58	11.17
☾ 02.25	16.	04.11	19.54	15.43	—	12.34
	17.	04.11	19.55	15.44	00.17	13.52
	18.	04.11	19.55	15.44	00.40	15.12
	19.	04.11	19.56	15.45	01.06	16.33
	20.	04.11	19.56	15.45	01.39	17.52
	21.	04.11	19.56	15.45	02.19	19.04
● 22.58	22.	04.11	19.56	15.45	03.10	20.04
	23.	04.12	19.57	15.45	04.11	20.52
	24.	04.12	19.57	15.45	05.19	21.29
	25.	04.12	19.57	15.45	06.31	21.57
	26.	04.13	19.57	15.44	07.43	22.19
	27.	04.13	19.57	15.44	08.51	22.39
	28.	04.14	19.57	15.43	09.56	22.55
	29.	04.14	19.57	15.43	11.00	23.11
☞ 19.12	30.	04.14	19.57	15.43	12.04	23.27

VREMENSKI PREGOVORI

Kakor vreme na Medarda kane,
tako ves mesec ostane.

O svetem Vidi
se skozi noč vidi.

Kakor se Medard zdani
vreme štirideset dni trpi.

Sveti Vid dežja ne daj,
da bo lepe žetve kaj.

LJUDSKA MODROST

Kjer vidiš, da je mnogo otrok, zakle-
paj. — Kjer je mnogo besedi, je mno-
go laži. — Potrpljenje je tista roža,
ki je zasajena v božjem vrtu, pa jo
nebeški Oče daje porednim otrokom,
da jih pokori. — Izkušnja je kos pre-
roka. — Čas vse v kozji rog užene.
— Navada je lahka, odvada je težka.

BOŽJA MODROST

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Moj sin, podpiraj očeta v njegovi sta-
rosti, ne žali ga, dokler živi! (Sir 3,
12). Sovraštvo vzbuja prepire, ljube-
zen pa vse pogreške pokriva (Preg
10, 12). — Kdor zanemari svojo hišo,
žanje veter, in neumnež bo suženj
modremu (Preg 11, 29).

GOSPA SVETA

Gospa Sveta

Severno od Celovca, sredi prostranega Gosposvetskega polja, stoji na majhni vzpetini veličastna cerkev z dvema stolpoma, Gospa Sveta. Vse polje okrog in cerkev sama sta tihi priči stoletne zgodovine našega naroda. V te kraje so prišli naši predniki po letu 568. Prvotno cerkev na današnjem mestu je pozidal škof sv. Modest. Sedanja cerkev je iz leta 1430; zidati so jo začeli v času turških vpadov in jo obdali z utrdbami. Grajena je v gotskem slogu (v kakršnem je tudi cerkev v Krki), ima dva mogočna zvonika, v enem je največji zvon na Koroškem. Južna stran cerkve je polna starih rimskih kamnov iz nekdanje, bližnje rimske naselbine Virunum. Na eni zunanjih cerkvenih sten je okoli 500 let stara freska, ki predstavlja sv. Krištofa. Notranjost cerkve je razdeljena na tri ladje. V srednji, glavni ladji so pred dobrimi 30 leti odkrili 42 slik, ki predstavljajo Kristusov rodovnik po Matejevem evangeliju. V desni ladji sta kapeli sv. Ane in sv. Barbare in baročni oltar sv. Jožefa. Na velikem oltarju iz leta 1741 je Marijina podoba iz leta 1425. H Gospe Sveti so v preteklih stoletjih pogosto romali naši ljudje iz Kranjske, Primorske in Štajerske. Včasih je prišlo na leto do 100 procesij.

1 Četrtek	Teobald (Bogoslav) puščavnik; Aron
2 Petek	Obiskanje Device Marije; Oton Bamberški, škof
3 Sobota	Irenej, škof, mučenec; Heliodor, škof
4 Nedelja	14. NAVADNA (5. pobink.); DAN BORČA; Urh (Ulrik), škof
Jezus razpošlje učence (Lk 10, 1—12. 17—20)
5 Ponedeljek	Anton Marija Zaccaria, duhovnik; Viljem iz Hirsaua, opat
6 Torek	Marija Goretti, devica, mučenka; Bogomila, spokornica
7 Sreda	Ciril in Metod, slovanska apostola; Vilibald, škof
8 Četrtek	Elizabeta (Jela, Špela) Portugalska, kr.; Hadrijan III., p.
9 Petek	Kraljica miru; Gorkumski mučenci; Brickij, škof
10 Sobota	Sedem bratov mučencev; Amalija (Ljuba), redovn.
11 Nedelja	15. NAVADNA (6. pobink.); Olga Kijevska, kneginja
Prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10, 25—37)
12 Ponedeljek	Mohor in Fortunat, mučenca; Nabor in Feliks, mučenca
13 Torek	Evgen, škof, mučenec; Joel in Ezdra, preroka
14 Sreda	Bonaventura, škof, cerkv. uč.; Frančišek Solan, red.
15 Četrtek	Henrik (Hinko) I., kralj; Vladimir Kijevski, knez
16 Petek	Karmelska Mati božja; Evstahij, škof
17 Sobota	Aleš (Aleksij), spokornik; Donata in tov., mučenke
18 Nedelja	16. NAVADNA (7. pobink.); Kamil Lelijski, red. ust. Marta in Marija (Lk 10, 38—42)
19 Ponedeljek	Vincenc Pavelski, red. ustan.; Avrea (Zlata), dev.
20 Torek	Hieronim Emiliani, duh.; Marjeta Antiohijska, muč.
21 Sreda	Lovrenc (Lovro) Brindiški, duh., c. u.; Daniel (Danilo)
22 Četrtek	DAN VSTAJE SLOVENSKEGA NARODA
Marija Magdalena (Majda), svetopis. ž.; Teofil, muč.
23 Petek	Apolinarij, škof, mučenec; Ljborij, škof
24 Sobota	Kristina, devica, mučenka; Vincenc, škof
25 Nedelja	17. NAVADNA (8. pobink.); Jakob, ap.; Krištof, m. Jezus uči prav moliti (Lk 11, 1—13)
26 Ponedeljek	Ana, mati Device Marije; Valens, škof
27 Torek	Sergij, mučenec; Natalija (Božena), mučenka
28 Sreda	Viktor (Zmagoslav) I., papež, muč.; Nazarij in Celzij, muč.
29 Četrtek	Marta iz Betanije; Urban II., papež; Olaf, muč.
30 Petek	Abdon in Senen, mučenca; Julita, mučenka
31 Sobota	Ignacij (Ognjeslav) Lojolski, red. ust.; Fabij, muč.

	1.	04.15	19.56	15.41	13.10	23.46
	2.	04.16	19.56	15.40	14.15	—
	3.	04.16	19.56	15.40	15.24	00.06
	4.	04.17	19.56	15.39	16.33	00.32
	5.	04.18	19.56	15.38	17.42	01.03
	6.	04.18	19.55	15.37	18.44	01.46
	7.	04.19	19.55	15.36	19.38	02.40
☉ 11.37	8.	04.20	19.54	15.34	20.20	03.46
	9.	04.21	19.53	15.32	20.54	05.02
	10.	04.21	19.52	15.31	21.20	06.24
	11.	04.22	19.52	15.30	21.43	07.45
	12.	04.23	19.51	15.28	22.03	09.05
	13.	04.24	19.51	15.27	22.23	10.24
	14.	04.25	19.50	15.25	22.45	11.42
☽ 06.47	15.	04.26	19.50	15.24	23.09	13.02
	16.	04.27	19.49	15.22	23.39	14.21
	17.	04.28	19.48	15.20	—	15.38
	18.	04.28	19.47	15.19	00.15	16.51
	19.	04.29	19.46	15.17	01.01	17.55
	20.	04.30	19.45	15.15	01.58	18.47
	21.	04.31	19.44	15.13	03.03	19.26
☿ 10.16	22.	04.32	19.43	15.11	04.14	19.58
	23.	04.33	19.42	15.09	05.26	20.23
	24.	04.34	19.41	15.07	06.35	20.42
	25.	04.36	19.40	15.04	07.41	21.00
	26.	04.37	19.39	15.02	08.47	21.16
	27.	04.38	19.38	15.00	09.51	21.26
	28.	04.39	19.37	14.58	10.56	21.47
	29.	04.41	19.36	14.55	12.00	22.09
♂ 12.08	30.	04.42	19.34	14.52	13.08	22.31
	31.	04.43	19.33	14.50	14.16	23.01

VREMENSKI PREGOVORI

Je tega mesca presuho,
bo grozdje prav drobno.

Če Marijinega dne ne bo lepo,
se dež ves mesec ustavi ne bo.

Jakobova ajda in Ožbaltova
repa je malokdaj lepa.

Če na dan sv. Marjete deži,
orehov pričakovati ni.

LJUDSKA MODROST

Grunt pravi: Obdeluj me, če ne, bom
jaz tebe. — Človek se mora po ljudeh
ravnati, ne ljudje po človeku. — Do-
ber glas gre v deveto vas, slab pa v
deveto deželo. — Veselo srce kodeljo
prede. — Na sedem let vsaka reč
prav pride. — Kogar hoče sreča kon-
čati, ga najprej razvadi kakor neumna
mati.

BOŽJA MODROST

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

Kdo je, ki načrtno delo zatemnjuje z
govori brez pameti? (Job 38, 2). — Ne
ponašaj se z jutrišnjim dnevom, ker ne
veš, kaj ti prinese (Preg 27, 1). — Če
razumeš, odgovori bližnjemu; če pa
ne, deni roko na svoja usta! (Sir
5, 12). — Železo se brusi z železom,
(Preg 27, 17).

DOBROVA PRI LJUBLJANI

Dobrova pri Ljubljani

Cerkev na Dobrovi pri Ljubljani je leto dni mlajša kakor šmarnogorska in je delo istega mojstra, Gregorja Mačka, ki je zlasti za romarske cerkve najraje izbral osrednji, s kupolo obokan stavbni tip s kvadratičnim prezbiterijem. »Marija v Leščevju« je prvotno ime za božjo pot Dobrova pri Ljubljani. Po legendi je božja pot nastala tako, da je Rupnikov pastir tri večere zapored našel Marijino sliko v leskovem grmu in pred njo klečečo svojo čredo. Ob grmu so najprej (okoli 970) postavili kapelico, leta 1231 pa namesto kapelice gotoske cerkve s petimi oltarji, posvečeno Mariji vnebovzeti. Leta 1718 so jo podrli in na njenem mestu začeli zidati novo v baročnem slogu; dozidana je bila leta 1716. Taka se je ohranila do danes. Dobrovska božja pot je bila nekoč tako sloveča, da so ljudje v trumah romali tja in se je — po Valvasorjevem poročilu — v poletnem času opravilo po 20—26 sv. maš na dan. Danes se vrše romarske pobožnosti med šmarnimi mašami. Leta 1970 je Dobrova praznovala 1000-letnico čaščenja Matere božje.

- 1 Nedelja** 18. NAVADNA (9. pobink.); Makabejski bratje Jezus svari pred lakomnostjo (Lk 12, 13—21)
2 Ponedeljek Alfonz M. Ligvorij, škof, c. u.; Štefan I., papež, muč.
3 Torek Julijan Peter Eymard, duhovnik; Lidija, maked. žena
4 Sreda Dominik (Vladimil), red. ust.; Perpetua, žena
5 Četrtek Posvetitev bazilike Marije Vel. (Snežne); Sikst II., p.
6 Petek Gospodovo spremenjenje na gori
7 Sobota Kajetan, duhovnik; Donat, škof, mučenec

- 8 Nedelja** 19. NAVADNA (10. pobink.); Janez M. Vianney, duh. Opomin k čuječnosti (Lk 12, 32—48)
9 Ponedeljek Peter Faber, redovnik; Roman, mučenec
10 Torek Lovrenc (Lovro), diakon, mučenec; Pavla, devica, mučenka
11 Sreda Tiburcij, mučenec; Aleksander (Saša), škof
12 Četrtek Klara (Jasna), devica; Hilarija, muč.; Herkulan, škof
13 Petek Poncijan in Hipolit, mučenca; Janez Berhman, duhovnik
14 Sobota Evzebij, duhovnik; Demetrij (Mitja), mučenec

- 15 Nedelja** VNEBOVZETJE DEVICE MARIJE; Tarzicij, mučenec Marijin slavospev (Lk 1, 39—56)
16 Ponedeljek Joahim, oče Device Marije; Rok, spokornik
17 Torek Hiacint, redovnik; Pavel in Julijana, mučenca
18 Sreda Helena (Alenka, Jelena), cesarica; Agapit (Ljubo), mučenec
19 Četrtek Janez Eudes, red. ust.; Marijan, puščavnik
20 Petek Bernard, opat, c. u.; Samuel (Samo), prerok
21 Sobota Ivana Franciška Šantalska, redovnica; Fidel (Zvest), mučenec

- 22 Nedelja** 21. NAVADNA (12. pobink.); Brezmadežno Srce Marijino Ozka so vrata v nebasa (Lk 13, 22—30)
23 Ponedeljek Filip Benicij, redovnik; Valerijan, mučenec
24 Torek Jernej (Bartolomej), apostol; Avrea (Zlata), mučenka
25 Sreda Ludovik IX. Francoski, kralj; Patricija, devica
26 Četrtek Ceferin, papež, mučenec; Rufin, škof
27 Petek Jožef Kalasancij, red. ust.; Ruf, škof, mučenec
28 Sobota Avguštin, škof, cerkv. učitelj; Hermes, mučenec

- 29 Nedelja** 22. NAVADNA (13. pobink.); Mučeništvo Janeza Krstnika Jezus uči ponižnosti (Lk 14, 7—14)
30 Ponedeljek Roza iz Lime, devica; Feliks in Advakt, mučenca
31 Torek Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof

VREMENSKI PREGOVORI

Srpana če veter zvedri,
vreme še dolgo trpi.

O Lovrencu in Jerneju lepih dni,
se vsakdo jeseni lahko veseli.

Kakršno vreme dá Kasijan,
bo ostalo še marsikateri dan.

Po vremenu sv. Jerneja
rada vsa jesen se nareja.

LJUDSKA MODROST

Drži se novega pota in starega prija-
telja. — Poredni otroci pa slaba mač-
ka naredijo pridno gospodinjno. — Bog
ni dal enemu človeku vsega, dal je
vsem vse. — Na lesniki nikdar jabol-
ko ne zraste. — Krivično blago pod
streho, molji v zrnju.

BOŽJA MODROST

Od potrebnega ne odvrčaj očesa in
ne dajaj nikomur prilike, da bi te
klel! (Sir 4, 5). — Do smrti se bojuj
za pravico in Gospod Bog se bo zate
boril! (Sir 4, 28). — Mož nagle jeze
dela neumnosti, preudaren mož pa
potrpi (Preg 14, 17). — Ne vodi vsa-
kega človeka v svojo hišo; zakaj
mnogotera so zalezovanja prekanje-
negal! (Sir 11, 29).

☉ 20.43

☾ 11.56

☀ 23.54

☿ 03.57

1.	04.44	19.31	14.47	15.24	23.36
2.	04.46	19.30	14.44	16.28	—
3.	04.47	19.29	14.42	17.26	00.25
4.	04.48	19.27	14.39	18.13	01.25
5.	04.49	19.25	14.36	18.51	02.37
6.	04.50	19.24	14.34	19.21	03.57
7.	04.51	19.23	14.32	19.46	05.21
8.	04.52	19.21	14.29	20.07	06.43
9.	04.53	19.19	14.26	20.28	08.05
10.	04.54	19.18	14.24	20.50	09.27
11.	04.55	19.17	14.22	21.13	10.48
12.	04.56	19.15	14.19	21.42	12.09
13.	04.57	19.13	14.16	22.16	13.28
14.	04.59	19.12	14.13	22.59	14.43
15.	05.00	19.11	14.11	23.51	15.52
16.	05.01	19.09	14.08	—	16.44
17.	05.02	19.07	14.05	00.53	17.27
18.	05.04	19.06	14.02	02.02	18.00
19.	05.05	19.05	14.00	03.12	18.26
20.	05.06	19.03	13.57	04.21	18.48
21.	05.07	19.01	13.54	05.30	19.06
22.	05.09	18.59	13.50	06.34	19.23
23.	05.10	18.57	13.47	07.39	19.38
24.	05.11	18.55	13.44	08.44	19.55
25.	05.13	18.53	13.40	09.47	20.13
26.	05.14	18.51	13.37	10.54	20.34
27.	05.16	18.50	13.34	12.01	21.01
28.	05.17	18.48	13.31	13.08	21.32
29.	05.18	18.46	13.28	14.13	22.15
30.	05.19	18.44	13.25	15.12	23.09
31.	05.20	18.42	13.22	15.54	—

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

BREZJE

Marija Pomagaj na Brezjah

Brezje so narodna božja pot Slovencev, središče slovenske pobožnosti do Matere božje. Okoli Marije Pomagaj na Brezjah se že dobrih sto let zbira ves verni slovenski narod. K skromni cerkvi sv. Vida, ki je spadala v mošenjsko župnijo, je župnik Urban Ažbé leta 1800 dal prizidati stransko kapelico v čast Mariji Pomagaj. Na steno je dal naslikati posnetek znamenite Cranachove Marije Pomagaj. Leta 1814 pa je slovenski slikar Leopold Layer iz zaobljube napravil podobo Marije Pomagaj. Prava božja pot pa se je začela po mnogih uslišanjih in ozdravitvah v Marijini kapelici. Sedanja romarsko cerkev so sezidali v letih 1889—1900. Leta 1898 je ljubljanski škof dr. A. B. Jeglič blagoslovil nov samostan na Brezjah, kjer so se naselili frančiškani, ki še danes skrbijo za to največje slovensko Marijino božjo pot. Brezje so še bolj zasloveli. Škof Jeglič je leta 1907 poskrbel za slovesno kronanje brezjanske milostne podobe. Pred drugo svetovno vojno je prihajalo že do 200 tisoč romarjev na leto. Tudi po vojni prihaja iz leta v leto več romarjev na Brezje, ki se ji priporočajo v vseh dušnih in telesnih stiskah.

1 Sreda	Egidij (Tilen), opat; Verena, devica
2 Četrtek	Štefan Ogrski, kralj; Maksima, muč.; Antonin, muč.
3 Petek	Pij X., papež; Evfemija, Tekla, Doroteja, mučenke
4 Sobota	Rozalija (Zalka) Viterbska, devica; Ida, spokornica
5 Nedelja	23. NAVADNA, ANGELSKA, (14. pobink.); Lovrenc Giustin.
Hoja za Kristusom (Lk 14, 25—33)
6 Ponedeljek	Petronij, škof; Onezifor, mučenec
7 Torek	Marko Križevčan, Štefan Pongrac, Melhior Grodetski, m.
8 Sreda	Marijino rojstvo,* Peter Klaver, redovnik
9 Četrtek	Aleksander in Tiburcij, mučenca; Gorgonij, mučenec
10 Petek	Nikolaj Tolentinski, spokornik; Pulherija (Leposava), devica
11 Sobota	Prot in Hiacint, mučenca; Ertruda (Erna), devica
12 Nedelja	24. NAVADNA (15. pobink.); Gvido, spokornik
Prilike o božjem usmiljenju (Lk 15, 1—32)
13 Ponedeljek	Notburga, devica; Filip, mučenec; Mavrilij, škof
14 Torek	Povišanje sv. križa; Krescencij (Rastko), mučenec
15 Sreda	Žalostna Mati božja; Nikomed, mučenec
16 Četrtek	Kornelij in Ciprijan, mučenca; Ljudmila (Milka), kneginja
17 Petek	Rane sv. Frančiška; Lambert, škof, muč.; Hildegarda, devica
18 Sobota	Jožef Kupertinski, duhovnik; Irena in Zofija, mučenki
19 Nedelja	25. NAVADNA (16. pobink.); Januarj in tov., mučenci
Prilika o krivičnem oskrbniku (Lk 16, 1—13)
20 Ponedeljek	Evstahij in tov., mučenci; Dionizij, mučenec
21 Torek	Matej (Matevž), apostol in evangelist; Jona, prerok
22 Sreda	Tomaž Vilanovski, škof; Mavricij in tov., mučenci
23 Četrtek	Lin, papež, mučenec; Andrej in tov., mučenci
24 Petek	Marija Devica, Rešiteljica jetnikov; Gerard, škof
25 Sobota	Kvatre; Pacifik (Tihomir), redovnik; Avrelija (Zlata), devica
26 Nedelja	26. NAVADNA (17. pobink.); Ciprijan in Justina, muč.
Bogatin in ubogi Lazar (Lk 16, 19—31)
27 Ponedeljek	Kozma in Damijan, mučenca; Hiltruda, devica
28 Torek	Venčeslav (Vaclav), mučenec; Lioba (Ljuba), devica
29 Sreda	Mihail, Gabrijel in Rafael, nadangeli; Evtihij in tov.
30 Četrtek	Hieronim (Jerko), duh., cerkv. uč.; Zofija, spok.

	1.	05.21	18.40	13.19	16.44	00.14
	2.	05.23	18.38	13.15	17.18	01.29
	3.	05.24	18.36	13.12	17.45	03.50
	4.	05.25	18.34	13.03	18.09	04.13
☉ 05.03	5.	05.27	18.33	13.06	18.31	05.38
	6.	05.28	18.31	13.03	18.52	07.01
	7.	05.29	18.29	13.00	19.17	08.24
	8.	05.30	18.27	12.57	19.44	09.49
	9.	05.31	18.25	12.54	20.16	11.12
	10.	05.32	18.23	12.51	20.57	12.31
☽ 19.24	11.	05.34	18.21	12.47	21.48	13.42
	12.	05.35	18.19	12.44	22.47	14.41
	13.	05.36	18.17	12.41	23.54	15.28
	14.	05.37	18.15	12.38	—	16.03
	15.	05.39	18.13	12.34	01.03	16.32
	16.	05.40	18.11	12.31	02.13	16.53
	17.	05.41	18.09	12.28	03.21	17.13
	18.	05.42	18.07	12.25	04.25	17.30
☿ 15.43	19.	05.44	18.05	12.21	05.30	17.46
	20.	05.45	18.03	12.18	06.34	18.03
	21.	05.46	18.01	12.15	07.39	18.21
	22.	05.47	17.59	12.12	08.43	18.40
	23.	05.49	17.58	12.03	09.50	19.04
	24.	05.50	17.56	12.06	10.57	19.33
	25.	05.51	17.54	12.03	12.02	20.11
	26.	05.52	17.52	12.00	13.01	21.00
☿ 18.18	27.	05.54	17.50	11.56	13.55	21.58
	28.	05.55	17.48	11.53	14.38	23.07
	29.	05.56	17.46	11.50	15.14	—
	30.	05.58	17.44	11.46	11.43	00.23

VREMENSKI PREGOVORI

Tilen meglen,
grda jesen.

Če zgodaj se selijo ptiči,
bo huda zima o božiči.

Na malo mašo lepo,
dva meseca suho.

Kdor po mali maši kosi,
ta za pečjo suši.

LJUDSKA MODROST

Bogu posojuje, kdor revežem daruje.
— Pametni se pri ognju ogreje, ne-
spametni opeče. — Ako kupuješ, če-
sar ne potrebuješ, boš prodajal, kar
potrebuješ. — Med pravico in krivico
ni srede. — Noben dan ni tako dolg,
da bi ne bilo večera. — Brat bratu
najgloblje izkoplje oči.

BOŽJA MODROST

Boljša je zelenjavna jed, kjer je lju-
bezen, kakor pitan vol, kjer je sovra-
štvo (Preg 15, 17). — Mila beseda
pridobi mnogo prijateljev, vljuden je-
zik množi te, ki prijazno pozdravljajo
(Sir 6, 5). — Začeti zdražbo je kakor
vodo odjeziti, opusti torej prepir, pre-
den izbruhnne! (Preg 17, 14).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

SV. GORA PRI GORICI

Sveta gora pri Gorici

Sveta gora je več kakor štiristo let stara božja pot. Neke sobote l. 1539 se je prikazala Mati božja preprosti pastirici, ki je pasla živino na Skalnici in ji naročila: »Povej ljudstvu, naj mi tukaj pozida hišo in me milosti prosi.« Najprej so postavili majhno kapelo, a že leta 1544 je stala na Skalnici veličastna cerkev iz rezanega kamna. Oglejski patriarh Grimani je isto leto podaril Marijini cerkvi na Skalnici ali Sveti gori Marijino podobo, ki jo še danes častimo kot Svetogorsko Kraljico. L. 1565 so na Sveto goro prišli frančiškani, ki so se morali umakniti iz Bosne pred Turki. Frančiškani so božjo pot zelo povzdignili. Romarji so prihajali iz Furlanije, s Krasa, Istre, Dalmacije, Hrvaškega, Štajerskega, Koroškega, Kranjskega, zlasti pa verniki z Goriškega. Cerkev je doživela hude čase in svetogorska Mati božja se je morala dvakrat umakniti. Prva svetovna vojna je cerkev popolnoma porušila. Po drugi svetovni vojni je Sveta gora spet slovenska božja pot, ki jo oskrbujejo frančiškani.

- 1 Petek Remigij, škof; Maksima in Julija, mučenki
2 Sobota Angeli varuhi; Teofil (Bogoljub, Bogumil), spokornik

3 Nedelja 27. NAVADNA, ROŽNOVENSKA (18. pobink.); Terezija D. J.

- Jezus spodbuja k veri (Lk 17, 5—10)**
4 Ponedeljek Frančišek Asiški, red. ustanov.; Edvin, kralj
5 Torek Placid in tovariši, mučenci; Marcelin, škof
6 Sreda Bruno, redovni ustanovitelj; Fides, devica, mučenka
7 Četrtek Rožnovenska Mati božja; Marko I., pap.; Sergij, m.
8 Petek Brigita Švedska, redovn.; Demetrij (Mitja), mučenec
9 Sobota Posvečenje cerkva (v ljublj. nadšk.); Janez Leonard

10 Nedelja 28. NAVADNA (19. pobink.), (žegn. v ljublj. nadšk.); Frančišek B.

- Jezus očisti deset gobavcev (Lk 17, 11—19)**
11 Ponedeljek Materinstvo Device Marije; Emilijan (Milan, Milko), škof
12 Torek Maksimiljan Celjski, škof; Serafin, redovnik
13 Sreda Edvard, kralj; Koloman, mučenec
14 Četrtek Kalist I., papež, mučenec; Gavdencij (Veselko), škof, mučenec
15 Petek Terezija (Zinka) Avilska, devica; Avrelija, devica
16 Sobota Hedvika (Jadviga), redovn.; Gerard Majella, redovnik

17 Nedelja 29. NAVADNA (20. pobink.); Marjeta Marija Alakok, devica Prilika o sodniku in vdovi (Lk 18, 1—8)

- 18 Ponedeljek Luka, evangelist; Julijan, puščavnik
19 Torek Izak Jogues in kanadski mučenci; Peter Alkantara, c. u.
20 Sreda Janez Kentski, duhovnik; Irena (Miroslava), muč.
21 Četrtek Uršula, mučenka; Hilarion, opat
22 Petek Marija Saloma, svetopis. žena; Kordula, mučenka
23 Sobota Posvečenje cerkva (v goriški nadšk.); Anton M. Claret, š.

24 Nedelja 30. NAVADNA, MISIJONSKA (21. pobink.); Feliks, mučenec

- Prilika o farizeju in cestinarju (Lk 18, 9—14)**
25 Ponedeljek Krizant in Darija, mučenca; Krišpin, škof, mučenec
26 Torek Evarist, papež, mučenec; Lucijan, mučenec
27 Sreda Frumencij, škof; Vincencij in Sabina, mučenca
28 Četrtek Simon in Juda, apostola; Cirila, devica; Fidel, muč.
29 Petek Posvečenje cerkva (v mariborski šk.); Narcis, škof
30 Sobota Marcel in Kasijan, mučenca; Klavdij in tov., muč.

31 Nedelja 31. NAVADNA (22. pobink.), (žegn. v marib. šk.); Volbenk (Bolfenk), škof Jezus pri cestinarju Zaheju (Lk 19, 1—10)

VREMENSKI PREGOVORI

Kakor je sv. Uršula pričela,
bo zima vsa izpela.

Se nerado listje obleti,
vsak se zime naj boji.

Sveti Gal deževen ali suh,
prihodnjega poletja ovaduh.

Sveti Luka
sneg prikuka.

LJUDSKA MODROST

V premislekih bodi podoben polžu, v
dejanjih ptici. — Od mladega dreve-
sa vejico še lahko odčesneš, od sta-
rega jo moraš odsekati. — Pomisli,
preden kaj rečeš: tudi beseda člove-
ka ubije. — Kdor je zdoma, ima eno
misel: kdor je doma, jih ima sto. —
Laž in zvijača pogineta, samo resnica
in pravica ostaneta.

BOŽJA MODROST

Začetek vsakega dela bodi preuda-
rek, pred vsakim dejanjem naj bo
posvetovanje (Sir 37, 16). — Vse ima
svoj čas in vsak popravek ima svojo
uro pod nebom (Prid 3, 1). — Oblaki
in veter, pa nič dežja, tak je mož, ki
se baha z darilom, ki ga samo obljub-
lja (Preg 25, 14). — Vsaka krivica je
dvorezen meč, za njegov udarec ni
zdravila (Sir 21, 3).

☉ 13.20

☾ 06.30

☉ 09.00

☾ 06.55

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

VIŠARJE

Višarje

Božjo pot treh narodov — Slovencev, Italijanov in Nemcev — imenujejo nekateri Višarje, ali Svete Višarje, kakor jim Slovenci raje pravimo. Do nastanka brezjanske božje poti so bile Višarje osrednja slovenska božja pot. Višarje so med najvišjimi božjimi potmi. Marijina cerkev kraljuje na 1789 m visokem vrhu. Legenda pripoveduje, da je milostno podoba Marijino našel pastir, ki jo je odnesel k župniku v Zabnice, a podoba se je vrnila na isti kraj: Mati božja je želela, naj jo časte na tistem kraju. Prvotno kapelo so pozidali v cerkev, ki je 1807 pogorela, a so jo brž popravili. 16. septembra 1915 so granate porušile višarsko cerkev. Milostno podobo so za nekaj časa prenesli v Zabnice, nato v Beljak in od tam v Maribor. Po vojni so sezidali novo cerkev, jo 14. junija 1925 blagoslovili — poslikal jo je slovenski slikar Tone Kralj — in Marijino podobo so spet slovesno prenesli v cerkev. Leta 1960 so slovesno obhajali 600-letnico božje poti.

1 Ponedeljek	VSI SVETI; Cezarij, diakon, mučenec
2 Torek	Spomin vernih duš; Marcijan, puščavnik
3 Sreda	Viktorin Ptujski, šk., muč.; Just, tržaški mučenec
4 Četrtek	Karel (Drago) Boromejski, škof; Vital in Agrikola, mučenec
5 Petek	Zaharija in Elizabeta, starši Jan. Krst.; Sv. moči (rel.)
6 Sobota	Leonard (Lenart), opat; Sever, škof; Feliks, muč.
7 Nedelja	32. NAVADNA, ZAHVALNA (23. pobink.); Engelbert, škof
O vstajenju mrtvih (Lk 20, 27—38)
8 Ponedeljek	Bogomir (Mirko), škof; Štirje kronani mučenci
9 Torek	Posvetitev lateranske bazilike; Teodor (Božidar), mučenec
10 Sreda	Andrej Avelinski, duhovnik; Demetrij (Mitja), škof
11 Četrtek	Martin (Davorin) Turski, škof; Menas, puščavnik
12 Petek	Martin I., papež, muč.; Kunibert, škof
13 Sobota	Stanislav Kostka, redovnik; Didak, redovnik
14 Nedelja	33. NAVADNA (24. pobink.); Jozafat Kunčevič, škof, mučenec
Napoved razdejanja Jeruzalema (Lk 21, 5—19)
15 Ponedeljek	Albert Veliki, škof, cerkveni učitelj; Leopold, knez
16 Torek	Jedrt, devica; Otmar, opat; Edmund, škof
17 Sreda	Gregor Čudodelnik, škof; Hugo, škof
18 Četrtek	Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla; Roman, muč.
19 Petek	Elizabeta (Jela, Špela) Ogrska, redovn.; Krispin, m.
20 Sobota	Edmund, škof, mučenec; Feliks Valois, redovnik
21 Nedelja	JEZUS KRISTUS, KRALJ VESOLJSTVA; Marijino darovanje
Kristus Kralj na križu (Lk 23, 35—43)
22 Ponedeljek	Cecilija (Cilka), dev., muč.; Maver, škof, mučenec
23 Torek	Klemen (Milivoj) I., papež, mučenec; Kolumban, opat
24 Sreda	Janez od križa, duhovnik, c. u.; Krizogon, mučenec
25 Četrtek	Katarina, devica, mučenka; Erazem, mučenec
26 Petek	Silvester, opat; Leonard Portomavriški, redovnik
27 Sobota	Virgilij, apostol Koroške; Valerijan, škof
28 Nedelja	1. ADVENTNA; Gregor III., papež
Potrebnost je čuječnost (Mt 24, 37—44)
29 Ponedeljek	DAN REPUBLIKE; Saturnin, mučenec
30 Torek	Andrej (Hrabroslov), apostol; Justina, devica, muč.

VREMENSKI PREGOVORI

Deževni vsi sveti,
pozimi hudi zameti.

Če mokro zemljo sneg pokrije,
bo malo prida za kmetije.

Sveti Martin naj bo suh,
da pozimi raste kruh.

Sneg svetega Andreja
polju ni kaj prida odeja.

LJUDSKA MODROST

Starost ne pride sama. — Hišni prag
je najvišja planina. — Kdor v jezi pije
in v žalosti molči, nikdar dolgo ne
živi. — Od žalosti ne moreš v zemljo,
ne od radosti v nebese. — Z lastnimi
žulji je malokdo obogatel. — Bog
zapre ena vrata, pa odpre stotera. —
Kdor se na tujo pomoč zanaša, v situ
vodo prenaša.

BOŽJA MODROST

Kdor sam sebi nič ne privoščiči, zbira
za druge in z njegovimi dobrinami se
mastijo tujci (Sir 14, 4). — Dobroho-
ten pogled razveseljuje srce, vesela
novica oživi kosti (Preg 15, 30). — Ne
grajaj, preden nisi preiskal; najprej
preišči in potem posvaril (Sir 11, 7).
— Ne premikaj starega mejnika, ki so
ga postavili tvoji očetje! (Preg 22, 28).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

	1.	06.42	16.48	10.06	15.39	04.43
☀ 22.20	2.	06.44	16.47	10.03	16.07	06.09
	3.	06.45	16.46	10.01	16.44	08.35
	4.	06.46	16.44	09.58	17.28	08.58
	5.	06.48	16.43	09.55	18.24	10.12
	6.	06.49	16.41	09.52	19.29	11.12
	7.	06.50	16.40	09.50	20.40	11.58
	8.	06.52	16.39	09.47	21.52	12.35
☾ 21.52	9.	06.54	16.38	09.44	23.01	13.01
	10.	06.55	16.36	09.41	—	13.23
	11.	06.56	16.35	09.39	00.09	13.42
	12.	06.58	16.34	09.36	01.14	13.59
	13.	07.00	16.33	09.33	02.18	14.16
	14.	07.01	16.32	09.31	03.21	14.32
	15.	07.02	16.31	09.29	04.24	14.52
	16.	07.04	16.30	09.26	05.30	15.14
	17.	07.05	16.29	09.24	06.38	15.40
☾ 02.46	18.	07.07	16.28	09.21	07.44	16.14
	19.	07.08	16.27	09.19	08.48	16.56
	20.	07.09	16.26	09.17	09.45	17.47
	21.	07.10	16.25	09.15	10.34	18.49
	22.	07.12	16.25	09.13	11.13	19.58
	23.	07.13	16.24	09.11	11.45	21.12
	24.	07.14	16.23	09.09	12.11	22.28
☾ 17.37	25.	07.16	16.22	09.06	12.33	23.44
	26.	07.17	16.21	09.04	12.55	—
	27.	07.18	16.20	09.02	13.15	01.00
	28.	07.20	16.20	09.00	13.38	02.18
	29.	07.21	16.19	08.58	14.04	03.39
	30.	07.22	16.19	08.57	14.35	05.03

SV. KRIŽ PRI BELIH VODAH

Sv. Križ pri Belih vodah

Na strmem hribu (1044 m) stojita dve cerkvi. Manjšo cerkev so postavili pred stotridesetimi leti (1840), večjo dobrih dvajset let kasneje, svete stopnice so pa tudi stare skoraj sto let (sezidane so bile 1873). Slike ob stopnicah in freske v cerkvi je napravil Tomaž Fantoni. Večjo cerkev je posvetil škof Anton Martin Slomšek 8. avgusta 1862, sedem tednov pred svojo smrtjo. V spomin na slovesnost je zložil svojo poslednjo pesem in jo zapisal v spominsko knjigo. Zadnja, peta kitica Slomškovega labodjega speva bodi tudi nam življenjsko vodilo:

Držimo se svetega križa!
Svet' križ nam nebesa odpre,
svet' križ nas nebesom približa,
le s križem v nebesa se gre.

1 Sreda	Marijan in tovariši, mučenci; Natalija (Božena), spok.
2 Četrtek	Bibijana, mučenka; Blanka, spokornica
3 Petek	Frančišek (Branko) Ksaver, duh.; Sofonija, prerok
4 Sobota	Peter Krizolog, škof, cerkv. uč.; Barbara, dev., muč.
5 Nedelja	2. ADVENTNA; Nikolaj Tavelić, mučenec
Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Mt 3, 1—12)
6 Ponedeljek	Nikolaj (Miklavž), škof; Apolinarij, mučenec
7 Torek	Ambrož, škof, cerkv. učitelj; Agaton, mučenec
8 Sreda	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE
9 Četrtek	Peter Fourier, redovnik; Valerija, mučenka
10 Petek	Loretska Mati božja; Melikijad, papež, mučenec
11 Sobota	Damaz I., papež; Evtihij, mučenec; Daniel, škof
12 Nedelja	3. ADVENTNA; Aleksander (Saša), mučenec
Janez Krstnik pošlje učence k Jezusu (Mt 11, 2—11)
13 Ponedeljek	Lucija, devica, mučenka; Otilija, devica, mučenka
14 Torek	Spiridion (Dušan), škof; Just, mučenec
15 Sreda	Anton in tov., mučenci; Kristina, devica
16 Četrtek	Evzebij Vercellski, škof; Albina, devica
17 Petek	Lazar iz Betanije; Olimpija, red. ust.; Vivina, devica
18 Sobota	Kvatre; Teotim in Bazilijan, mučenca; Gracijan, škof
19 Nedelja	4. ADVENTNA; Urban V., papež; Tea, mučenka
Jožef vzame Marijo k sebi (Mt 1, 18—24)
20 Ponedeljek	Evgen in Makarij, mučenca; Julij, mučenec
21 Torek	Tomaž, apostol; Severin, škof
22 Sreda	Demetrij (Mitja) in tov., muč.; Frančiška Cabrini
Dan JLA
23 Četrtek	Viktorija, devica, mučenka; Servul, spokornik
24 Petek	Sveti večer; Adam in Eva; Hermina (Irma), devica
25 Sobota	BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO; Anastazija, muč.
26 Nedelja	SVETA DRUŽINA; Štefan, prvi mučenec
Beg v Egipt (Mt 2, 13—15. 19—23)
27 Ponedeljek	Janez Evangelist, apostol; Fabiola, spokornica
28 Torek	Nedolžni otroci; Kastor in tovariši, mučenci
29 Sreda	Tomaž Becket, škof, mučenec; David, kralj
30 Četrtek	Evgen, škof; Rajner, škof; Liberij, škof
31 Petek	Silvester I., papež; Melanija, opatinja

	1. 07.23 16.19 08.56 15.15 06.26
☾ 08.49	2. 07.24 16.18 08.54 16.08 07.45
	3. 07.26 16.18 08.52 17.07 08.53
	4. 07.27 16.17 08.50 17.17 09.48
	5. 07.28 16.17 08.49 19.31 10.29
	6. 07.29 16.17 08.48 20.44 11.00
	7. 07.30 16.17 08.47 21.55 11.26
	8. 07.31 16.17 08.46 23.02 11.46
☾ 17.03	9. 07.32 16.17 08.45 — 12.03
	10. 07.33 16.17 08.44 00.06 12.21
	11. 07.34 16.17 08.43 01.10 12.37
	12. 07.35 16.17 08.42 02.14 12.56
	13. 07.35 16.17 08.42 03.18 13.16
	14. 07.36 16.17 08.41 04.25 13.41
	15. 07.37 16.17 08.40 05.33 14.13
	16. 07.38 16.18 08.40 06.37 14.51
☾ 20.03	17. 07.38 16.18 08.40 07.38 15.41
	18. 07.39 16.18 08.39 08.27 16.40
	19. 07.40 16.19 08.39 09.13 17.49
	20. 07.40 16.19 08.39 09.47 19.02
	21. 07.40 16.19 08.39 10.15 20.19
	22. 07.41 16.19 08.38 10.39 22.34
	23. 07.42 16.20 08.38 11.00 22.50
	24. 07.42 16.21 08.39 11.20 —
☾ 02.36	25. 07.42 16.21 08.39 11.41 00.05
	26. 07.43 16.22 08.39 12.05 01.23
	27. 07.43 16.23 08.40 12.33 02.43
	28. 07.44 16.24 08.40 13.07 04.03
	29. 07.44 16.24 08.40 13.52 05.22
	30. 07.44 16.25 08.41 14.47 06.34
☾ 21.20	31. 07.44 16.26 08.42 15.53 07.34

VREMENSKI PREGOVORI

Prvega dne v adventu mraz,
trajal bo ves zimski čas.

Božični dež
vzame rž.

Dež in veter pred božičem,
koplje jamo rad mrličem.

Zelen božič —
bela velika noč.

LJUDSKA MODROST

Marsikdo je že dejal: Jaz sem ti prijatelj zvest — v potrebi pa je naredil iz dlani pest. — Bog je star gospodar. — Nekateri človek je tako visok, kakor bi svet na njem stal. — Za krta ni treba plota okrog vrta. — Bog nikogar ne vleče za lase v nebesa. — Srečna smrt je lepega življenja dozorek.

BOŽJA MODROST

Blagor človeku, ki ga njegova vest ne obtežuje in ki ne izgubi svojega upanja! (Sir 14, 2). — Kjer ni pametnega vodstva, propade ljudstvo, blaginja pa je, kjer je mnogo svetovalcev (Preg 11, 14). — Brez razodetja ljudstvo podivja, a blagor mu, če se drži postave (Preg 29, 18). — Modri si pridobi zaupanje pri svojem ljudstvu in njegovo ime živi na veke (Sir 37, 26).

SONCE VZIDE

SONCE ZAIDE

DAN TRAJA

LUNA VZIDE

LUNA ZAIDE

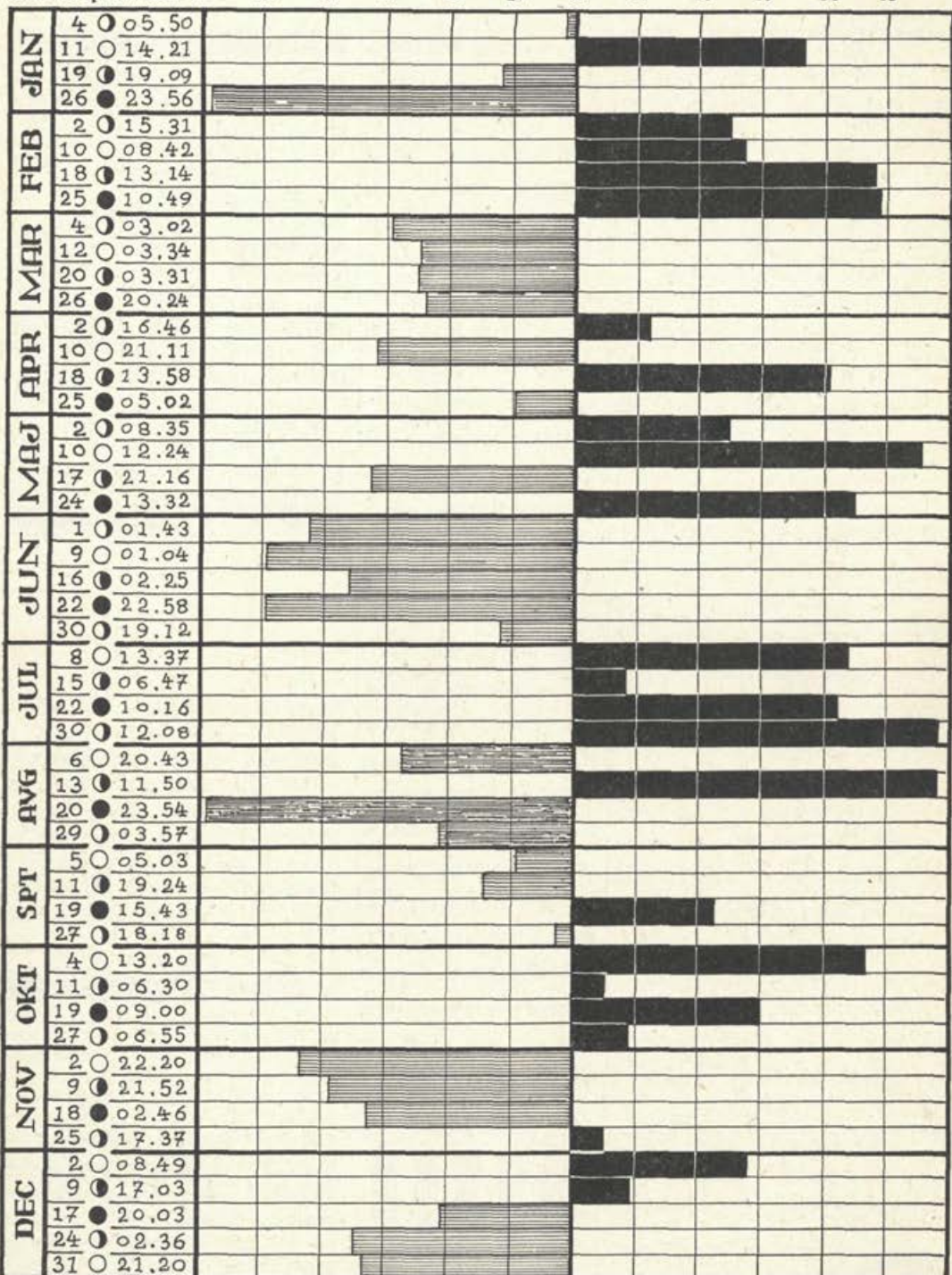

Mesec, dan in ura — Luninih sprememb. 24 23 22 21 20 19 18 17 16 15 14 13 12

LEPO

SPREMENLJIVO

GRDO

O Prvi krajec ○ Ščip (polna luna) ● Zadnji krajec ● Mlaj

Vežko Filip

Diagram vremena po Herschlovem ključu za leto 1971. Navpičnice označujejo ure od polnoči (0, h) do popoldne (12, h) in nazaj do polnoči (24, h). Ob levem robu je naznačen čas Luninih men. Vremë bo tem zanesljiveje lepo, čim bolj se svetlejši trak na levi strani približuje levemu robu — polnoči, (24, h), tem zanesljiveje pa bo grdo, čim bolj se temni trak na desni strani približuje desnemu robu — poldnevu (12, h). Diagram je razumeti tako: ko določa trak za tisti dan tako ali tako vreme, velja to za približno tiste dni.

OB PREUREDITVI CERKVENEGA KOLEDARJA

Že v apostolskem pismu »Mysterii paschalis« (o obhajanju velikonočne skrivnosti) je papež Pavel VI. dne 24. februarja 1969 potrdil splošne smernice glede cerkvenega leta in glede splošnega koledarja. Na veliki četrtek — 3. aprila 1969 — pa je s posebnim apostolskim odlokom napovedal nekatere obnove tako v liturgiji kakor v liturgičnem oziroma cerkvenem koledarju. Kakor je po velikem obnovitvenem tridentinskem koncilu (od 1545 do 1563) izdal takratni papež Pij V. 13. julija 1570 obnovljeni Rimski misal in z njim vrsto določb za poživitev božje službe, tako je papež Pavel VI. po II. vatikanskem koncilu z omenjenim odlokom dal smernice za uresničenje koncilskih sklepov v liturgiji. Ker so se v prejšnjih stoletjih zaradi povečanja števila vigilij pobožnostim posvečenih praznikov in osmin ter zaradi polagoma nastale premaknitve posameznih delov cerkvenega leta verniki večkrat vdajali posebnim pobožnostim na tak način, da so skoraj pozabljali na glavne skrivnosti božjega odrešenja, je drugi vatikanski cerkveni zbor znova poudaril, da je obhajanje velikonočne skrivnosti za krščansko bogočastje največjega pomena in da se ta velikonočna skrivnost razvija v teku dni in tednov celega leta. Z ureditvijo svetih časov in svetniških godov ter s preureditvijo rimskega koledarja je bilo treba to Kristusovo velikonočno skrivnost postaviti v jasnejšo luč prav po smernicah, ki jih je cerkveni zbor določil za prenovitev cerkvenega leta. Velika noč je že od nekdaj veljala za glavni praznik v cerkvenem letu prav tako kakor verska resnica o Kristusovem vstajenju za temeljno resnico naše vere. Nedelje v letu pa naj bodo vsakotedenska obnova velikonočne skrivnosti.

Že v Koledarju za leto 1970 smo na kratko spregovorili o preureditvi cerkvenega koledarja. Da bodo mohorskim bralcem stvari še bolj jasne, objavljamo v naslednjem povzetek splošnih določb o cerkvenem letu, nekaj pripomb k tem določbam in pojasnil k preureditvi. Ker je v cerkvenem koledarju tako zelo poudarjena nedelja kot Gospodov dan, prvenstveni praznik, ki zbira kristjane okoli oltarja in krepi njihov življenjski stik z Gospodom, prinašamo o pomenu nedelje poseben članek. Ker se bodo na vsaka tri leta menjali nedeljski evangeliji in berila, bo treba kdaj spregovoriti tudi o tem, prav tako o odpravljenih Gospodovih praznikih (Ime Jezusovo, Rešnja kri) in o uvedbi nekaterih imenovanih praznikov (1. januar, Jezusov krst), ki so pravzaprav novi le po imenu, in o nekaterih drugih spremembah: odpravljen je predpostni čas, prav tako binškošna osmina in z njo vred praznovanje binškošnega ponedeljka in podobno.

CERKVENO LETO

Sveta Cerkev obhaja na določene dneve v teku leta Kristusovo odrešilno delo s svetim spominjanjem. Vsak teden se na dan, ki mu pravimo Gospodov dan ali nedelja, spominja Gospodovega vstajenja; enkrat v letu, to je o veliki noči, na svoj največji praznik, obhaja Gospodovo vstajenje

tudi skupaj z njegovim zveličavnim trpljenjem. V teku liturgičnega leta pa razgrinja celotno Kristusovo skrivnost in se spominja svetniških godov. Ob raznih časih cerkvenega leta Cerkev v skladu z izročilom spolnjuje vzgojo vernikov s pobožnimi duhovnimi in telesnimi vajami, s poukom, z molitvijo ter z deli pokore in usmiljenja.

Opis cerkvenega leta se ne drži kronološkega reda, marveč mu je pred oči idejni red, tisti red namreč, ki izhaja iz pomembnosti časov in obhajanja. Letni krog je opisan na temelju njegovega osrednjega jedra, to se pravi z izhodiščem v obhajanju velike noči (velikonočne skrivnosti) skupaj s časom, s katerim se velika noč končuje (velikonočni čas), in s časom priprave na veliko noč (štiridesetdnevni postni čas). Nato je na vrsti druga doba, ki ji je lasten poseben značaj; tudi ta doba ima svoje osrednje jedro in čas priprave (advent) in sklepa (božični čas); končno je še navadni čas, čas »med letom«. Določbe o preureditvi cerkvenega leta so bolj dušnopastirskega kakor pravnega značaja; ne gre jim le za določitev postav, ki naj ureja posamezna liturgična opravila, marveč hoče bolj pokazati, kaj je poseben smisel vsakokratnega časa ali praznika.

BOGOSLUŽNI DNEVI

Bogoslužni dan v splošnem

Sleherni dan dobiva svoje posvečenje iz liturgičnih opravil božjega ljudstva, predvsem iz evharistične daritve in iz duhovnih dnevnih. Bogoslužni dan traja od polnoči do polnoči. Praznovanje nedelje in slovesnih praznikov pa se začenja že zvečer prejšnjega dne.

Nedelja

Prvi dan vsakega tedna, na dan, ki se imenuje Gospodov dan ali nedelja, obhaja Cerkev velikonočno skrivnost. Tako ravna po apostolskem izročilu, ki se opira na samo Kristusovo vstajenje. Zato je nedeljo treba imeti za prvi in glavni praznični dan. Zaradi svoje posebne pomembnosti se nedelja s svojim obhajanjem umakne samo slovesnim praznikom in Gospodovim praznikom; adventne, postne in velikonočne nedelje pa imajo prednost pred vsemi Gospodovimi prazniki in pred vsemi slovesnimi prazniki. Slovesni prazniki, ki pridejo na te nedelje, pa naj se obhajajo že na soboto.

Nedelja že sama po sebi za vedno izključuje obhajanje kakršnegakoli drugega praznika. Veljajo pa naslednje izjeme:

nedelja med božično osmino je praznik sv. Družine;

nedelja po 6. januarju je praznik Gospodovega krsta;

nedelja po binškošnih je slovesni praznik presv. Trojice;

zadnja nedelja med letom (zadnja navadna nedelja) je slovesen praznik našega Gospoda Jezusa Kristusa, Kralja vesoljstva.

Kjer slovesni prazniki Gospodovega razglasenja, vnebohoda in sv. Rešnjega telesa niso zapovedani, se praznujejo v nedeljo takole:

Gospodovo razglasenje na nedeljo med 2. in 8. januarjem;

vnebohod na 7. velikonočno nedeljo;
slovesni praznik sv. Rešnjega telesa na nedeljo
po presv. Trojici.

Štirje Gospodovi prazniki so v občem koledarju na nedeljo: sv. Družina, Gospodov krst, sv. Trojica, Kralj vesoljstva; trije drugi, ki imajo lastni dan, se prenesejo na nedeljo, kjer to niso zapovedani prazniki: Gospodovo razglasenje, Gospodov vnebohod in sv. Rešnje telo. Praznujejo se na nedeljo zato, da bi mogli verniki res obhajati te skrivnosti, ki imajo velik pomen v krščanskem življenju. Kjer namreč ti prazniki niso zapovedani, so verniki skoraj vedno oproščeni tudi od zapovedi biti pri maši. Praznik Kristusa Kralja vesoljstva je prenesen na zadnjo nedeljo »med letoma«, da bi bil bolj osvetljen njegov pomen tudi z vidika o človekovih poslednjih rečeh in pričakovanja Gospodovega prihoda.

Slovesni prazniki, prazniki in godovi

V letnem praznovanju Kristusove skrivnosti Cerkev s posebno ljubeznijo časti sveto mater božjo Marijo in predlaga v pobožnost vernikom godove mučencev in drugih svetnikov. Marija je neločljivo povezana z odrešilnim delom svojega Sina, godovi svetnikov pa oznanjajo čudovita Kristusova dela v njegovih služabnikih in dajejo primerne zglede vernikom v posnemanje. S svetniškimi godovi Cerkev oznanja in obnavlja Kristusovo velikonočno skrivnost.

Godove svetnikov, ki so splošno pomembni, obhaja obvezno vesoljna Cerkev; drugi svetniki so sicer vpisani v koledar, a je obhajanje njihovih godov na izbiro (ad libitum), ali pa je sploh prepuščeno posameznim delnim Cerkvam ali narodom ali redovnim družbam, da te svetnike časte. Papež Pavel VI. je v apostolskem pismu »Mysterii paschalis« omenil, da je bilo v preteklih stoletjih uvedenih več svetniških praznikov, kakor bi bilo prav, zato je drugi vatikanski cerkveni zbor primerno opozoril: »Da ne bi godovi svetnikov prevladali nad prazniki, posvečenimi skrivnostim odrešenja, naj se mnogi izmed njih prepustijo v čiščenje posameznim Cerkvam ali narodom ali redovnim družbam; v vesoljni Cerkvi naj se obhajajo le tisti, ki slavijo svetnike zares vseobčega pomena.«

V skladu s pomembnostjo, ki jo imajo, se obhajanja med seboj razlikujejo in poimenujejo takole: slovesni praznik, praznik, god. Slovesne praznike štejemo med glavne dneve; njih obhajanje se začne prejšnji dan s prvimi večernicami. Nekateri slovesni prazniki imajo celo lastno mašo vigilije (bedenjske dne); to mašo imamo zvečer pred praznikom, kjer imajo večerno mašo.

Na dva največja slovesna praznika, to je na veliko noč in na božič, se obhajanje nadaljuje nepretrgoma skozi osem dni. Vsaka od teh dveh osmin je urejena po svoje.

Praznike obhajamo v okviru naravnega dne; zato nimajo večernic; izjema so v tem Gospodovi prazniki, ki pridejo na navadne nedelje in nadomestijo njihovo opravilo.

Godovi se delijo v obvezne in neobvezne. Tu je najbolj nova prvina v koledarju: obhajanje godov svetnikov po izbiri. Obvezni godovi, ki pridejo na delavnice postnega časa, se smejo obhajati le kot neobvezni godovi. Če je na isti dan v koledarju več neobveznih godov, se sme obhajati samo eden, drugi se izpustijo.

Na tiste sobote čez leto, na katere ni obveznega godu, se sme na izbiro vzeti spomin bl. Device Marije.

Bogoslužni delavniki

Tisti dnevi v tednu, ki pridejo po nedelji, se imenujejo bogoslužni delavniki (ferije); obhajajo pa se na različen način, v skladu z njihovo pomembnostjo:

pepelnična sreda in bogoslužni delavniki velikega tedna, od ponedeljka do četrta vključno, imajo prednost pred vsemi drugimi opravili;

bogoslužni delavniki v adventu, od 17. do 24. decembra vključno, in vsi bogoslužni delavniki štiridesetdnevnega posta imajo prednost pred obveznimi godovi;

drugi bogoslužni delavniki se umaknejo vsem slovesnim praznikom in imajo enako veljavo kakor godovi.

VELIKONOČNI ČAS

Celotno Kristusovo skrivnost obhaja Cerkev v teku leta: od učlovečenja do binkoštnega praznika in do pričakovanja Gospodovega prihoda.

Velikonočno tridnevje

Delo človeškega odrešenja in popolnega božjega poveljanja je Kristus izvršil predvsem s svojo velikonočno skrivnostjo. V njej je s svojo smrtjo uničil našo smrt in nam s svojim vstajenjem obnovil naše življenje. Sveto tridnevje Gospodovega trpljenja in vstajenja je zato pred nami kot vrhunec vsega cerkvenega leta. Kakor je nedelja vrhunec v okviru tedna, tako je slovesni velikonočni praznik v cerkvenem letu.

Velikonočno tridnevje Gospodovega trpljenja in vstajenja se začne z večerno mašo na veliki četrtek, ima svoje središče v velikonočni vigiliji in se sklene z večernicami nedelje Gospodovega vstajenja.

Velikonočno tridnevje je res postavljeno v meje tridnevja »trpečega, umrlega in od mrtvih vstalega Kristusa«, kakor se izraža sv. Avgustin: so dnevi, ki vključujejo veliki petek Kristusovo trpljenje, veliko soboto in nedeljo Gospodovega vstajenja. Veliki četrtek je v ta čas vključen še z večerno mašo, ki na zakramentalni način nekako anticipira, se pravi, že naprej vzame celotno skrivnost, ki naj jo obhajamo. Duhovne dnevnice tega dne odslej ne bodo nič več spadale k velikonočnemu tridnevju; v novem breviju bodo urejene kakor duhovne dnevnice postnega časa in ne bodo imele več nobenih posebnosti. Z druge strani pa bomo k velikonočnemu tridnevju prištevali celotno velikonočno nedeljo, ki doslej ni bila vključena v to tridnevje: nedelja bo torej spadala tako k velikonočnemu tridnevju kakor tudi k velikonočni osmini.

Na veliki petek, dan Gospodovega trpljenja, in po možnosti tudi na veliko soboto do velikonočne vigilije, naj se povsod obhaja velikonočni post. Na veliki petek je v popoldanskih urah opravilo v čast Gospodovemu trpljenju. Post velikega petka je povsod zapovedan že po cerkveni zapovedi, post velike sobote pa je samo priporočen kot prvina-cerkvenega izročila, zelo primeren za posvečevanje tega dne, da se tako globlje in z večjo zbranostjo pripravimo na obhajanje radosti Gospodovega vstajenja.

Velikonočna vigilija v sveti noči, ko je Gospod vstal, velja za »mater vseh vigilij«, kot jo je označil sv. Avgustin; v njej Cerkev v bedenju pričakuje Kristusovega vstajenja in ga (v zakramentih) obhaja. Zato je treba vse opravilo te svete vigilije opraviti ponoči, tako da se začne po nastopu noči in konča pred zoro nedelje.

Velikonočni čas

Petdeset dni od nedelje Gospodovega vstajenja do binkoštno nedelje obhajamo v veselju in radosti kakor en sam praznik, še več, kakor eno samo »veliko nedeljo«.

To so dnevi, na katere še predvsem pojemo alelujo. Nedelje tega časa veljajo kot velikonočne nedelje in se po nedelji vstajenja imenujejo druga, tretja, četrta, peta, šesta in sedma velikonočna nedelja; konča pa se ta sveti čas petdeseterodnevja z binkoštno nedeljo.

Sklep velikonočnega časa je sedaj po starejši navadi na binkoštno nedeljo, odpravljena pa je osmina, ki je bila v Rimu uvedena v 7. stoletju. Tako je ohranjen obseg 50 dni med dvema slovesnima praznikoma. Namesto odpravljene osmine pa dobijo večji pomen dnevi od vnebohoda do binkošti; ti dnevi imajo lastno mašo in so postali neposredna priprava na prihod sv. Duha.

Binkoštna nedelja je osma (velikonočna) nedelja, ki sklene celotno dobo velikonočnega časa. Tako torej dobimo osmino dni in osmino nedelj, nanašajočih se na veliko noč.

Prvih osem dni velikonočnega časa je velikonočna osmina in te dneve obhajamo kot slovesne Gospodove praznike.

Štirideset dni po veliki noči obhajamo Gospodov vnebohod, razen v krajih, kjer praznovanje ni zapovedano in je vnebohod preložen na sedmo velikonočno nedeljo.

Bogoslužni delavniki po vnebohodu do sobote pred binkoštni vključno so priprava na prihod Tolažnika Svetega Duha.

Čas štiridesetdnevnega posta

Štiridesetdnevni postni čas je namenjen pripravi na obhajanje velike noči. Liturgija štiridesetdnevnega posta pripravlja na obhajanje velikonočne skrivnosti tako katehumene kakor vernike: katehumene z različnimi stopnjami uvajanja v krščanstvo, vernike pa s spominjanjem na krst in z izvrševanjem pokore. Čas štiridesetdnevnega posta traja od pepelnične srede do začetka maše Gospodove zadnje večerje. Od začetka štiridesetdnevnega posta do velikonočne vigilije ne pojemo aleluje.

Na pepelnično sredo, ki povsod velja kot dan strogega posta, je ob začetku štiridesetdnevnega postnega časa obred pepeljenja.

Nedelje tega časa se imenujejo prva, druga, tretja, četrta in peta postna nedelja. Šesta nedelja, na katero se začne veliki teden, se imenuje »cvetna nedelja Gospodovega trpljenja«.

Čas trpljenja kot tak je odpravljen. Vseh 40 dni spada k enemu samemu postnemu času. To je potrebno za ohranitev enotne zgradbe, zlasti zaradi tega, ker so bile spet uvedene v pravem pomenu krstne prvine nedelj; zlasti trije evangeliji: o Sa-

maritanki, o sleporojenem in o Lazarju, so nastavljeni na 3., 4. in 5. postno nedeljo. Kljub temu pa so v dveh zadnjih tednih ohranjene nekatere prvine, ki so lastne tema dvema tednoma in ki bolj izrečno govore o Gospodovem trpljenju; te prvine so ohranjene predvsem v duhovnih dnevnicah.

Veliki teden je namenjen obhajanju spomina na Kristusovo trpljenje od trenutka njegovega mesijanskega vstopa v Jeruzalem.

V četrtek velikega tedna zjutraj opravi škof v somaševanju z zborom svojih duhovnikov sv. mašo, pri kateri blagoslovi sveta olja in posveti križmo.

Božični čas

Za vsakoletnim obhajanjem velikonočne skrivnosti ni v Cerkvi nič bolj pomembnega kakor spomin na Gospodovo rojstvo in na prva razodetja tega rojstva — in to se obhaja v božičnem času.

Božični čas traja od prvih večernic Gospodovega rojstva do nedelje po razglasenju, to je po 6. januarju vključno.

Maša za božično vigilijo je zvečer 24. decembra ali pred prvimi večernicami ali po njih.

Na dan Gospodovega rojstva so po starem rimskem izročilu lahko tri maše: polnočnica (angelska maša), zorna (pastirska maša), dnevna (velika maša).

Gospodovo rojstvo ima osmino, ki je urejena takole:

Na nedeljo med osmino je praznik sv. Družine: Jezusa, Marije in Jožefa.

Dne 26. decembra je praznik sv. Štefana, prvega mučenca.

Dne 27. decembra je praznik sv. Janeza, apostola in evangelista.

Dne 28. decembra je praznik sv. nedolžnih otrok.

Dne 29., 30. in 31. decembra so dnevi med osmino.

Prvega januarja, na osmino Gospodovega rojstva, je slovesni praznik svete božje matere Marije, istega dne se spominjamo tudi podelitve Jezusovega imena.

V osmini božiča je ostal zlasti praznik sv. nazarške družine. Če pride božič na nedeljo, praznik sv. Družine sploh odpade. — 1. januar je dobil starejši naziv »Slovesni praznik svete božje matere Marije«. Ze v skladu z bistvom Gospodovega rojstva obhaja Cerkev na ta dan tudi podelitev Jezusovega imena, ko je sedaj odpravljen poseben praznik.

Nedelja, ki pride na dneve od 2. do 5. januarja, je druga nedelja po božiču.

Gospodovo razglasenje se obhaja dne 6. januarja, razen kjer to ni zapovedan praznik in je preložen na nedeljo, ki pride na dneve od 2. do 8. januarja.

Na nedeljo po 6. januarju je praznik Gospodovega krsta.

Adventni čas

Adventni čas ima dvojen značaj: je čas priprave na slovesno praznovanje Gospodovega rojstva, ko se spominjamo prvega prihoda božjega Sina med ljudi; obenem je to čas, ko to spominjanje usmerja naša srca k pričakovanju drugega

Kristusovega prihoda ob koncu časov. Na ta dva načina prihaja adventni čas k nam kot čas pobožnega in veselega pričakovanja.

Adventni čas se začne s prvimi večernicami nedelje, ki pride na 30. november ali mu je najbližja, in se konča pred prvimi večernicami Gospodovega rojstva. Nedelje tega časa se imenujejo prva, druga, tretja in četrta adventna nedelja. Bogoslužni delavniki od dne 17. do 24. decembra vključno so še posebno namenjeni pripravi na Gospodovo rojstvo.

Čas »med letom«

Razen časov, ki imajo svoj poseben značaj, ostane še 33 ali 34 tednov v letu, ko ni obhajanja posebnega vidika Kristusove skrivnosti, pač pa se spominjamo Kristusove skrivnosti v njeni polnosti, zlasti na nedelje. Ta doba se imenuje čas »med letom«.

Čas »med letom« se začne s ponedeljkom, ki pride na nedeljo po 6. januarju in se razteza vključno do torka pred štiridesetdnevni postom; potem se spet začne s ponedeljkom po binkoštni nedelji ter se konča pred prvimi večernicami 1. adventne nedelje. — Po novi ureditvi časa »med letom« je zanimiva sprememba v tem, da je predpostni čas odpravljen.

Glede prošnjih procesij (prošnja procesija na dan sv. Marka je sploh odpravljena) in kvatrnih dni prepušča nova uredba škofovskim konferencam, naj to uredijo, pri čemer se je treba ozirati na posamezne kraje, razmere in letne čase.

Kaj hoče Cerkev doseči s preureditvijo cerkvenega leta in koledarja, praznikov in svetniških godov? Gre ji predvsem za dvojce:

Najprej: zagotoviti prednost obhajanja Kristusove skrivnosti pred praznovanji svetniških godov.

Obhajanje Kristusovega vstajenja od mrtvih, Kristusovega prehoda skozi noč trpljenja in smrti v povečano življenje pri Očetu — to je središnji dogodek vse odrešenjske zgodovine; s tem dogodkom je bilo tudi človeštvo (in z njim na neki način celotno stvarstvo) pritegnjeno na pot prehoda skozi boje sveta, greha, trpljenja in smrti v povečano življenje pri Očetu. To je tudi središnji dogodek cerkvenega leta; nova ureditev želi, da bi se verniki tega čim bolj živo zavedali in praznovali veliko noč tako, da bi to ne bil le spomin na odločilni odrešenjski dogodek preteklosti, marveč zanje same resnično praznik tudi osebnega duhovnega vstajenja, praznik nove prebuditve k čim polnejši deležnosti pri Kristusovem povečanem življenju.

Kar je v okviru celotnega cerkvenega življenja velika noč, to je v okviru tedna nedelja. Nedelja naj bi občestvu vernikov omogočila tako rekoč trajno dihanje iz Kristusove velikonočne skrivnosti, vedno novo poživljanje ob skupnem srečanju z enkrat umrlim in nato za vekomaj poveličanim Kristusom. Nedelja je Gospodov dan, prvenstveni praznik, ki zbira kristjane okoli oltarja in krepi njihov življenjski stik z Gospodom. Samo največji prazniki svetnikov morejo imeti kdaj prednost pred nedeljo.

Celo med tednom so sedaj prazniki svetnikov manj pogostni kakor v preteklosti in mnogi od njih so dani na izbiro. Tako je bilo npr. v mesecu maju pred novo ureditvijo koledarja 22 ob-

veznih svetniških praznikov, sedaj pa jih je obveznih le 5. Seveda bodo namesto prej obveznih svetniških godov lahko na marsikateri dan po raznih krajih praznovali godove takih svetnikov, ki so pomembni za posamezne kraje. V našem koledarju zato navajamo še vse svetnike in njihove godove. — V koledarju za leto 1972 pa bomo objavili nov seznam svetnikov in posebej opozorili na tiste, katerih god bomo poslej obhajali na drugi dan kakor doslej.

Drugič: Prilagoditi obhajanje svetega bogoslužja dejanskemu položaju v sedanjem svetu.

Tako bo med drugim mogoče prenesti praznovanje nekaterih zapovedanih praznikov na nedeljo, če v kaki deželi večini kristjanov teh dni ni mogoče obhajati na delavnike. Taki prazniki so: Gospodovo razglasenje, vnebohod in sv. Rešnje telo.

Glede praznovanja kvatrnih dni, ki so povezani z letnimi časi in glede prošnjih procesij bodo za posamezne kraje odločale škofovske konference. Pri nas to še ni urejeno, čas bi pa že bil, da bi bilo.

Preureditev koledarja svetnikov

Cerkev je doslej upoštevala seznam svetnikov, ki jih je bodisi v prvih stoletjih krščanstva ljudstvo samo začelo častiti, bodisi da jih je Cerkev v zadnjih stoletjih na osnovi kanoničnega procesa za svetnike spoznala in razglasila. Ta seznam imenujemo *Martyrologium romanum* — Rimski martirologij ali Rimski seznam pričevavcev za Kristusa — to je svetnikov. Staro, še danes veljavno liturgično pravilo določa, da je tiste dneve, na katere liturgični predpisi dopuščajo, mogoče imeti mašo v čast kateregakoli svetnika, čigar ime je v Rimskem martirologiju. Po tem pravilu so verniki obhajali za njihovo faro, škofijo ali deželo pomembne svetnike. Zakaj število svetnikov v Rimskem martirologiju gre v tisoče, število dni v letu pa je zelo omejeno. Najnovejša svetniška enciklopedija — *Bibliotheca Sanctorum* — prinaša življenjepis 22.000 svetnikov.

Že papež Pij V. je leta 1568 določil 156 svetniških praznikov, ki so bili obvezni za vso Cerkev; druge dneve je bila možna izbira. Do leta 1950 je število teh svetniških praznikov naraslo na 262. Zato je bilo potrebno, da se napravi spet nekako ravnotežje: to je približno enako število dni, na katere se v vsej Cerkvi obhajajo isti svetniški prazniki in enako število dni, ko je možna izbira praznovanja za tisto pokrajino ali škofijo pomembnejših svetnikov.

Cerkev ne bo v svoj preurejeni koledar nič več sprejemala nekaterih svetnikov, okoli katerih se je nabralo polno legend, dasi so bili znani in zelo čiščeni, kot npr. sv. Krištof, sv. Barbara, sv. Katarina Aleksandrijska, znani ledeni svetniki: Bonifacij, Servacij in Pankracij, sv. Uršula, sv. Cecilija sv. Suzana itd. S tem seveda ni rečeno, da so ti svetniki črtani iz Rimskega martirologija in da jih ne bi smeli več častiti in obhajati njihovih godov. Kdor ima kateregakoli teh svetnikov za svojega krstnega zavetnika, še vedno praznuje na njegov praznik svoj god in ga časti, kot ga je častil doslej. Pač pa Cerkev ne bo več vabila ljudi k »uradni« molitvi k tem svetnikom in k javnemu čiščenju teh svetnikov s tem, da bi jih sprejemala v svoj uradni koledar.

Sestavljavci koledarja svetnikov so pazili tudi na to, da bi rimski koledar podal nekakšno sintezo krščanske svetlosti skozi vse čase in vse dežele: da bi torej v koledarju bili s svojimi zastopniki upoštevani vsi časi, odkar obstaja krščanstvo, in tudi vse pokrajine, koder je bilo in je razširjeno. Tako bo mogoče najti vse tipe svetosti, kakršna se je uresničevala v božjem ljudstvu. Tu res velja, da so škofje in duhovniki, redovniki in redovnice močno v večini; vendar pa so izrazito navzoči tudi laiki: s filozofom Justinom, z Moniko, materjo sv. Avguština, s francoskim kraljem Ludovikom IX., z angleškim kanclerjem Tomazem Morom, z mladim italijanskim kmečkim dekletom Marijo Goretti.

Rimski svetniki (po številu 25), italijanski (37), francoski (16) in španski (11) pričajo s svojim številom za večstoletno izročilo, ki je neutajljivo zgodovinsko dejstvo. A tudi druge celine imajo tukaj svoje priče: japonski mučenci (6. febr.), ameriško-kanadski mučenci (19. okt.), ugandski mučenci (3. jun.), mučenci z Oceanije (28. apr.), latinsko-ameriški svetniki, med njimi mešanec Martin de Porrès (3. nov.).

Pri izbiri svetnikov, katerih godovi so določeni za vso Cerkev, so upoštevali naslednja načela:

pokaže naj se *vesoljnost* Cerkev: svetniki naj bodo izbrani iz vseh delov sveta; *vesoljnost krščanskega življenja*: svetniki naj bodo izbrani iz vseh krščanskih slojev in stanov; *različnost poti k svetosti*: svetniki naj bodo predstavniki meniškega, karitativnega, misijonskega dela, ljudje, ki so se odlikovali v laičnem apostolatu, v prostovoljnem uboštvo, v spokornosti, v ostrem življenju itd.; *vesoljnost časa*: svetniki naj predstavljajo vsa stoletja krščanstva; *aktualnost svetniškega življenja*:

vsak čas vzljubi in časti tiste svetnike, ki so mu posebno pri srcu in ki mu s svojim zgledom in življenjem največ povedo.

Iz navedenih načel je razvidno, da nova določba o praznovanju svetnikov ni hotela svetnikov razvrstiti po njih veličini. Ker ima novi liturgični koledar le malo za vso Cerkev obveznih svetniških praznikov in celo vrsto takih, ki so dani na izbiro, bodo mogle škofijske konference in redovne skupine določiti za svoje pokrajine praznovanje tistih svetnikov, ki so v teh deželah najbolj znani in zato vernemu ljudstvu najbolj pri srcu.

Novost novega cerkvenega koledarja je tudi v tem, da so nekateri godovi prenešeni na takšne datume, da bo god res na svetnikov smrti dan, ki je njegov rojstni dan za nebesa. Sv. Vincencij Pavelski npr. bo 27. sept. (doslej 19. julija), sv. Brigita 23. julija (doslej 8., na Švedskem 7. oktobra), sv. Ciril 14. febr. (doslej 7. julija) itd. Na te spremembe bomo posebej opozorili. Z vsemi novostmi pa se bo začel Koledar za leto 1972.

Ker sta svečnica in oznanjenje odslej Gospodova praznika in mnoge naše Marije godujejo na ta dva dneva, bi bilo svetovati, naj tiste, ki so doslej godovale na ta dva dneva, to obdržijo, pri izbiri krstnih imen pa naj bi v prihodnje Marijam ne izbirali več godu na ta dva dneva.

Na splošno moramo reči, da pri svetniških godovih uredba pomeni univerzalizacijo koledarja: Bog po Kristusu v Svetem Duhu kliče k svetosti vse ljudi brez razlike narodnosti, poklica, stanu in položaja; in dejansko nastopajo med vsemi narodi in v vseh krogih kristjanov ljudje, ki to vabilo božje ljubezni sprejemajo in svetost resnično dosegajo. Kristusova velikonočna skrivnost se v Cerkvi sredi človeštva z močjo uveljavlja.

NEDELJA — TEMELJ IN JEDRO CERKVENEGA LETA

»PRVI DAN TEDNA«

Prvi krščanski praznik je bil nedelja. O tem prazniku lahko rečemo, da ga je postavil sam Kristus — ne z besedami, marveč z dejanjem: s svojim vstajenjem od mrtvih. Zgodilo se je to na prvi dan po judovski soboti, na »prvi dan tedna« (Mt 28,1; Mr 16,9; Lk 24,1; Jan 21,2). Še tisti dan se je prikazal ne le posameznim »od Boga prej izbranim pričam« (Apd 10,41), marveč učencem tudi skupno, ko so bili zbrani za zaklenjenimi vrati in je v dokaz resničnosti svojega vstajenja tudi jedel z njimi (Jan 20,19—23; Lk 24,36—43). Prav tako je bil »prvi dan tedna«, ko se je »čez osem dni« (Jan 20,26) spet prikazal svojim učencem, med katerimi je bil sedaj tudi apostol Tomaž. Enako je bil »prvi dan tedna«, ko je na binkoštni praznik Kristus prvi Cerkvi poslal Svetega Duha, da bi Cerkev usposobil za »posredovanje sadov odrešenja« vsemu človeštvu, za »orodje odrešenja vseh ljudi«, za »vesoljni zakrament odrešenja«.

»Prvi dnevi tedna«, ki so hkrati tudi »osmi« po Kristusovem vstajenju, so v Cerkvi trajno postali spominski dnevi Kristusovega vstajenja in nje-

govih prikazovanj, pa tudi spominski dnevi podaritve Svetega Duha Cerkvi. In Cerkev jih je že takoj od začetka občutila kot dneve čudovito osrečujočega stika s poveljanim Gospodom. Zato je že prvim kristjanom »vsak prvi dan v tednu« (1 Kor 16,1; Apd 20,7) in nato skozi vse čase bil dan skupnega obhajanja sv. evharistije. Ze v času apostolov je ta dan dobil ime »Gospodov dan« (Raz 1,10; Jan 20,24—29); »Gospodov dan« zato, ker je to dan Kristusovega vstajenja, ko je Kristusova človeška narava s poveljanjem prešla v področje troedinega Boga in postala deležna božjega gospodstva nad vesoljstvom in zgodovino človeštva. Ko je namreč bila do vseh globin prešinjena z božanstvom druge božje osebe — v tem obstoji poveljanje — je v svoji nedopovedljivo tesni povezanosti z večnim in vsepričujočim Bogom stopila v docela nov odnos bližine vsem časom in razsežnostim celotnega stvarstva. »S svojim vstajenjem je bil Kristus postavljen za Gospoda, kateremu je dana vsa oblast v nebesih in na zemlji (prim. Apd 2,36; Mt 28,18), in z močjo svojega Duha že deluje v srcih ljudi; in ne prebuja v njih le hrepenenja po prihodnjem veku, ampak s tem samim tudi oživlja, očisti in krepi tiste velikodušne tež-

nje, s katerimi si družina ljudi prizadeva, da bi napravila svoje življenje bolj človeško in bi si v ta namen podvrgla vso zemljo» (Cerkev v svetu 38,1).

Ob obhajanju sv. evharistije so prvi kristjani občutili nezaslišano veličastvo odrešenja, ko so skupno doživljali najtesnejše in najprisrčnejše srečanje z vstelim Gospodom. Zato je bila nedelja kristjanom vedno tudi dan odrešenjskega veselja nad vsem tistim, kar se je začelo s Kristusovim poveličanjem in kar se bo v polnosti uresničilo ob koncu časov s Kristusovim prihodom v slavi. Jezusovo vstajenje je namreč obenem začetek in poroštvo našega poveličanega vstajenja. Vstali Kristus je »upanje slave« (Kol 1,27) za vse človeštvo.

Že apostoli sami so zato na temelju svojih srečanj z vstelim Gospodom namesto sobote izbrali »prvi dan tedna« za bistveni, stalno se ponavljajoči krščanski praznik. Sv. Ignacij Antiohijski (umrl okoli 110), učenec apostola Janeza, piše: »Tisti, ki so prej živeli v stari zavezi, so prišli do novega upanja in niso več praznovali sobote, ampak so živeli v skladu z Gospodovim dnem, na katerega je vželo življenje in se dvignilo po Gospodu in njegovi smrti... Po tej skrivnosti smo sprejeli vero in zaradi nje vztrajamo, da bomo učenci Jezusa Kristusa, našega edinega učitelja.« S tem je sv. Ignacij povedal vzrok, zakaj je za praznovanje bil izbran prvi dan tedna: zato, ker je na ta dan s Kristusovim poveličanjem vželo naše življenje in novo upanje.

»GOSPODOV DAN«

Prvi dan tedna, posvečen spominu na nastop novega stvarstva, ki se je začelo s poveličanjem Kristusove človeške narave, je že pred Ignacijem Antiohijskim dobil ime »Gospodov dan«. V knjigi Razodetja, ki jo je slovit francoski škof, pridigar in filozof Bossuet nazval »evangelij vstalega Kristusa«, pripoveduje sv. Janez, kako so se njegova preroška videnja začela ravno »na Gospodov dan« (1,10; prim še Jan 20,24—29). To ime je pri cerkvenih očetih in v bogoslužju kmalu prevladalo nad drugimi označbami za dan, ki ga Slovenci imenujemo »nedeljo«.

In v resnici je ime »Gospodov dan« po svoji vsebini pač najbolj bogato; saj vključuje misel na Kristusovo poveličano vstajenje kot začetek novega stvarstva, kot temelj in poroštvo poveličanja vsega človeštva in z njim vsega stvarstva. Z vstajenjem se je razodelo, da je Jezus iz Nazareta v resnici Mesija, na katerega so kazale vse božje obljube od stvarjenja sveta in skozi vso staro zavezo. »Gotovo torej vedi vsa Izraelova hiša, da ga je Bog postavil za Gospoda in Maziljenca — tega Jezusa, ki ste ga vi križali« (Apd 2,34—36; Flp 2,11; Lk 24,26; Hebr 2,9; 1Pet 1,11). S svojim poveličanim vstajenjem je Jezus začel razodeli svojo moč in dostojanstvo, svojo zmagovitost nad smrtjo in slehernim zlom (Ef 1,19; Rimlj 1,4; 1 Kor 6,14). Z obuditvijo Jezusa od mrtvih je Bog izrekel najodličnejšo, vsemu človeštvu namenjeno in nepreklicno veljavno besedo odrešenja. Jezus je — po Svetem Duhu in po Cerkvi — začel uveljavljati svojo nalogo v zgodovini odrešenja in ve-

soljno gospostvo nad človeštvom in vsem stvarstvom. Zato mu gre, odkar je poveličan, isto ime kakor v stari zavezi Bogu samemu. »Jahve« (tj. »Jaz sem, ki sem« — Gospod). Sv. Pavel vidi v priznavanju, da je Jezus Gospod, kratek povzetek vsega krščanskega verovanja: »Če boš s svojimi usti priznal, da je Jezus Gospod, in boš v svojem srcu veroval, da ga je Bog obudil od mrtvih, boš zveličan« (Rimlj 10,9). In vstali Gospod sam je pred svojim vnebohodom izrekel besede: »Dana mi je vsa oblast v nebesih in na zemlji...« (Mt 28,18).

Napačno razlaga izraz »Gospodov dan«, kdor misli pri tem na dan, ki na poseben način pripada Bogu kot stvarniku in gospodu vsega stvarstva. Seveda je tudi to resnično. Toda pri uvedbi imena »Gospodov dan« za nedeljo je odločalo dejstvo, da je Kristus s svojim vstajenjem od mrtvih postal Gospod zgodovine in vesoljstva, studenec življenja (2 Kor 13,4), milosti (Ef 2,6) in moči (Flp 3,10; 2 Kor 10,4) za vse, ki se odzovejo božji ljubezni. Seveda pa Kristusu, čigar kraljestvo se od vstajenja naprej v skrivnosti že uveljavlja in raste na svetu, ne gre za gospostvo v lastno korist, marveč za to, da bi k svojemu Očetu privedel vse odrešeno stvarstvo (prim 1 Kor 15,20—28). Njegovo gospostvo je odrešenijsko gospostvo. »Oče, poveljaj svojega Sina, kakor si mu dal oblast nad vsem človeštvom, da bo vsem, katere si mu dal, podelil večno življenje« (Jan 17,2).

Že samo ime »Gospodov dan« za nedeljo je izpoved vere v tisto, kar je za krščanstvo najbolj odločilno.

Ponekod so spominski dan Kristusovega vstajenja začeli označevati tudi z drugimi imeni, ki pod nekoliko drugačnim vidikom kažejo na isto kakor ime »Gospodov dan«. Taka imena za nedeljo so: »Dan vstajenja« ali kar »vstajenje« (Rusi »voskresenie«), »vsakotedenska velika noč«, »dan odrešenja«, »dan sonca«, »dan luči«. Vedno pa ostane resnično: »Gospodov dan« velja za dan Kristusovega vstajenja, za praznik odrešenja, ki se je izvršilo s poveličanjem Kristusa kot novega Adama (prim. 1 Kor 15,22.45) in ki je docela spremenilo položaj človeštva in vesoljstva pred Bogom — položaj odrešenosti, položaj neomajnega upanja v veličastno prihodnost.

Vsebinska »Gospodovega dneva« je čudovito povzeta v himni mozarabske liturgije:

»Praznujmo, dragi bratje, Gospodov dan s sveto službo! Prisijal je dan sonca, dan resnične luči, dan, ko je Kristus, Zivljenje, vstal od mrtvih. Poveljujmo in zahvaljujmo Boga Očeta. Prosimo ga, naj nas na ta dan z močjo Gospodovega vstajenja ohrani v miru in veselju od prvega jutranjega speva do nočnega počitka; saj je to dan, ko se radujemo tega, kar je storil Odrdešenik.« (Nav. P. Masi, Domenica 40).

DAN POČITKA

Precej dolgo je tudi pri prvih kristjanih sobota ostala dan počitka kakor pri Judih. Toda sv. evharistijo so skupno na slovesen način obhajali že prvi Jezusovi učenci na spominski dan Kristusovega vstajenja in ne na soboto. Na »Gospodov dan« počitek za kristjane sprva ni bil obvezen; saj spričo razmer tudi ni bil mogoč. Šele za cesarja Konstantina so kristjani prenesli počitek od

sobote na nedeljo, obenem pa je bila obveznost počitka omiljena in poduhovljena. Tako je bila glavni prvini praznovanja Gospodovega dneva, namreč občestvenemu obhajanju sv. evharistije, pridružena še tista prvina praznovanja, ki je bila prej lastna soboti: počitek od težkega dela. V zvezi s praznovanjem Gospodovega vstajenja je vsakotendenski počitek dobil globlji smisel, kakor ga je imel v stari zavezi, ne da bi bil prejšnji smisel docela odpravljen.

Kot spomin na dovršitev božjega stvarjenja (prim. 2 Mojz 20,8—11; 5 Mojz 30) je bila sobota Izraelcem predvsem dan počitka, brez kakršnega v resnici še tako »ustvarjal« človek postane nečloveški. Za božje ljudstvo stare zaveze je bil to tudi dan, ko Bog daje poročstvo, da bo človek kljub počitku, katerega si privoščil, imel vedno dovolj potrebnega za življenje. Še več. Ta dan naj bi si Izrael vedno znova klical v zavest svoja dostojanstva: božja stvar sem, božja podoba, vzdržuje me v bivanju Bog, da me bo v prihodnosti odrešil. — To je bil končno dan, ko naj bi se Izrael bolj živo spominjal na Boga zaveze (2 Mojz 31,12—17; Ez 20,12; Iz 56,4—7; 58,13), tistega Boga, na katerega človek spriči skrbi za zemeljsko življenje na druge dneve tako lahko pozabi.

Ta starozavezni počitek kot prostost za Boga je v novi zavezi v odnosu do Kristusovega vstajenja ki ga na nedeljo praznujemo, dobil globlji smisel.

S Kristusovim odrešenjem je *delo* samo dobilo drugačen značaj: Naravne naloge sicer ostanejo; tudi je še treba prenašati posledice izvirnega greha in osebnih grehov. Toda s poveličanjem drugega Adama nam je bila razodeta skrivnost odrešujoče božje previdnosti; in odslej vse, kar nas zadene, vstopa v red prenovljenega stvarstva. V tem redu delo ni s prekletstvom obremenjen boj za življenje in za uveljavljanje človeških sil. Delo marveč v zvezi s Kristusovo velikonočno skrivnostjo dan za dnevno uresničuje človekovo rast v upodabljanju samega sebe po Kristusu in v hoji za njim, ki je šel skozi trpljenje in ponižanje k vstajenju in poveličanju, da bi nas po isti poti privedel k Očetu. Znani moralist B. Häring lepo pravi: »Od časa padca v greh nosi delo, ne sicer iz sebe, marveč iz človeške sebičnosti in gospodovalnosti v sebi nevarnost, da bi se prevrglo človeku v prekletstvo (prim 1 Mojz 3,18.19). S tem, da je Kristus vzel nase breme križa, zadostilno breme za naše grehe, je osvobodil zemljo, tudi svet dela, vsega prekletstva. Kdor pa se noče za en dan v tednu (na nedeljo in zapovedane praznike) oprostiti od dela, da bi skupaj z drugimi obhajal Kristusovo daritev in njegovo vstajenje, ta ostane neodrešen, in delo mu postane dvakrat v prekletstvo. Velja mu opomin: »Kaj človeku pomaga, če si ves svet pridobi, svojo dušo pa pogubi!« (Mt 16,26). Brezuspешnost in dokončno prekletstvo takšnega dela, katerega je človek napravil za namen (samemu sebi), nam kaže prilika o bogatem človeku, kateremu je polje dobro obrodilo in mu njegove žitnice niso moge biti nikoli dovolj velike (Lk 12,15 ss.). Sredi njegovega neplodovitega napora ga je zalotila smrt, ki ga je kljub polnim žitnicam našla praznih rok.

Posvečena nedelja, sodarovanje Kristusove daritve spremeni prekletstvo. B. Häring pravi: »Bremo dela postavi pod postavbo hoje za Kristusom, pod postavbo ljubezni, katera spolnjuje vso pravico.

Kristjani, ki znajo Gospodov dan praznovati v skupni ljubezni Križanega in Vstalega ter v skupnem upanju na dovršitev, bodo na področju dela in poklica po najboljših močeh uresničevali božjo postavbo socialne pravičnosti in ljubezni. Praznovanje nedelje nujno sili človeka k temu, da vsakdanost oblikuje iz tistega duha, v katerem skupno praznujemo Gospodov dan, dan zmagovalne Kristusove ljubezni.«

V luči Gospodovega dne dobi delo novo vrednost, novo dostojanstvo (prim. Cerkev v svetu 67,2), novo gotovost: »Ljubezen in njena dela bodo ostala«, »napori za vzpostavitev vesoljnega bratstva niso prazni«, »sadove narave in našega truda bomo potem, ko smo jih v Gospodovem duhu in po Gospodovi zapovedi razvijali na zemlji, znova našli, toda očiščene vsakega madeža, presvetljene in preobražene. Zgodilo se bo to... ob Gospodovem prihodu« (CS 39,1; prim. 38,1; 39,3).

Tudi počitek dobi nov pomen. — Gospodov dan naj kristjana osvobodi zaslužnosti delu (CS 67,3). Cilj je človek in ne delo (CS 35), čeprav je delo človekova dolžnost (CS 67,2) in dasi »pričakovanje nove zemlje ne sme oslabiliti, marveč spodbuditi v nemo za delo na tej zemlji, kjer raste tisto telo nove človeške družine, ki že more dati nekaj obrisa novega sveta« (CS 39,2). Kristjan naj bi se na Gospodov dan v svoji svobodi v odnosu do dela in do vsega stvarstva zavedel svoje odrešenosti, ki mu jo je prinesla Kristusova velikonočna skrivnost. Vedno znova naj bi si poklical v zavest ne le svojo ustvarjenost, marveč tudi svojo odrešenost; posebej svoj krst, pri katerem je bil v moči poveličanega Gospoda preustvarjen, ko je postal ne le po imenu, marveč v resnici božji otrok in nova stvar (1 Jan 3,1; 2 Kor 5,17). Zavedel naj bi se korenin svoje krščanske eksistence, svoje poklicanosti k občestvu z Bogom v povezanosti z vsem božjim ljudstvom, k dosegi »blazenega cilja onkraj meja zemeljske bednosti (CS 18,2). Zato pa je nedelja tako važna za krščansko življenje. Kakor hitro kristjan neha posvečevati nedeljo, bodo minljive reči prevzele njegovo zavest, ki bi jo moral imeti o večnih, božjih, nadnaravnih stvarnostih; minljive reči bodo prevzele tudi zavest, ki bi jo naj imel o svoji lastni biti in o svojem dostojanstvu, o odrešenosti. Kajti kristjan mora, pripominja Romano Guardini, yevovati ne le v Boga, marveč tudi vase, v to, da je odrešen. Saj brez te zavesti njegova vera v Boga odrešenja ni popolna.

Na Gospodov dan pustimo orodje zemeljskega življenja in pridemo skupno v cerkev, da bi posebej delali za večno življenje; in da bi tudi naša prizadevanja za zemeljsko življenje, za zgraditev bolj človeškega sveta (prim. CS 57,1), dobila neminljivo vrednost in večnostni smisel. Zato se skupno zberemo ob oltarju, da bi v zedinjenju z daritvijo samega božjega Sina, ki je nekoč »s človeškimi rokami delal, s človeškim razumom razmišljal, s človeško voljo deloval, s človeškim srcem ljubil« (CS 22,2), »darovali sami sebe, svoja dela in vse stvarstvo«.

Šest dni smo delali kot delavci zemeljske družbe, da bi gradili lepšo, bolj človeško bodočnost tukaj na zemlji. Uporabljali smo orodje, ki gradi dostojno zemeljsko bivališče za celotno človeško

družino (CS 57,2): stroje, kladiva, kose, motike, mlatilnice, poslovalnice, kamione, ateljeje, urade, predavalnice... Vse to je dobro in potrebno.

Toda na Gospodov dan pustimo vse to, da izpovemo: Nismo samo prebivalci tega sveta. S Kristusom in po Kristusu smo tudi prebivalci nebes, določeni za »blaženi cilj onkraj meja zemeljske bednosti« (CS 18,2).

Se več. Ni dovolj, da bi samo opustili težka zemeljska dela. Nedelja, ki bi bila posvečena le telesnemu oddihu ali le športu, izletom in spreedom, ali celo neprimernemu veseljačenju, bi bila vse kaj drugega kakor resničen Gospodov dan. Polagoma bi *niti človekov dan ne bila več*; kajti »če manjka božji temelj in upanje na večno življenje, je človeško dostojanstvo kar najhuje ranjeno, kakor to danes mnogokrat ugotavljamo, in brez rešitve ostanemo uganke življenja in smrti, krivde in trpljenja, tako da se ljudje neredko pogrežajo v obup« (CS 21,3).

Kako so naši predniki posvečevali nedeljo, nam živo priča slika »Svete Nedelje« s fasade cerkve v Crngrobu. Mohorski koledar za leto 1966 je posamezne prizore s te freske uporabil za zaglavja k mesecem in celotno podobo za naslovno stran Koledarja. Slika je zanimiva ne le zato, ker nam nazorno upodablja življenje in delo našega človeka ob koncu 15. stoletja, marveč predvsem zaradi verske simbolike, ki z vso nazornostjo pripoveduje preprostem verniku: Posvečuj nedeljo! Posamezni prizori kažejo vsakdanja opravila, ki so ob nedeljah prepovedana. Dr. France Stele, ki nam je prvi opisal sliko Svete Nedelje, jo je označil takole: »O smislu naše slike ne more biti nobenega dvoma: človeško življenje, upodobljeno tu v izbranih dogodkih iz vseh letnih časov, vseh opravil in razpoloženj, ima na izbiro dva končna cilja, trpečega Kristusa, ki ga je na svet poslal Oče, da človeštvo odreši, in pekel, ki čaka tiste, kateri nečesto razumeti smisla Odrešenikove žrtve. Vsako, tudi najvsakdannejše delo in opravilo je lahko človeku v pogubo ali odrešenje, kakor ga namreč posveti ali zlorabi.«

DAN POSVEČENEGA OBČESTVENEGA VESELJA

Za praznovanje Gospodovega dne gotovo ni najvažnejši telesni počitek. Prvo pri obhajanju nedelje je naš občestveni stik s poveljanim Gospodom pri evharistični daritvi. Telesni počitek naj odstrani ovire in pripomore h kar najboljšemu oblikovanju tega, kar je za nedeljo glavno. Kristjanov nedeljski počitek naj po razlagi prvih cerkvenih pisateljev predvsem opozarja na »počitek od greha«. In ves naj bo usmerjen na bogočastje in na duhovno veselje zaradi odrešenja, ki se je začelo uveljavljati s Kristusovim poveljanjem, dokler se ne bo v vsej polnosti in v vsem nezastrem sijaju uresničilo na veliki »Gospodov dan« ob koncu časov.

Na Gospodov dan naj znova poživimo in utrdimo zavest o naši odrešenosti, o naši najgloblji in najvišji krščanski poklicanosti. Spet naj močneje in zavestneje živimo iz tistega, kar se je z nami izvršilo pri krstu, ko smo bili vcepljeni v poveljčana Kristusa in potopljeni v odrešitelsko moč Kristusove smrti in vstajenja, da se je v nas za-

čelo izlivati skrivnostno življenje iz Očeta po Sinu v Svetem Duhu in da bi se končno razcvetelo v »nad vso mero veliko, večno bogastvo slave« (2 Kor 4,18). In k temu lahko pripomore še pošteno razvedrilo, zlasti in krogu lastne družine, da bi njene člane okrepitev stika s poveljanim Gospodom tudi med seboj tesneje in topleje povežala.

Po pravici pravi B. Häring: »Nedelja ni v prvi vrsti predpis, ki bi nam bil od zunaj naložen. Nasprotno — nedelja je *dar*, je *dan veselja*. Nikakor ni to ovira za napredek pri delu in poklicu; je marveč najvažnejša vrstvena postava za svet dela. Nedelja je več kakor le počivanje. Kdor se hoče na nedeljo le oddahniti od dela in se predati zabavi brez udeležbe pri sv. daritvi, ta ne najde v ljubečem češčenju Boga oporišča v nečem takim, kar ga dviga nad vso njegovo zaskrbljenost pri delu. Njegovo delo in njegov poklic ostaneta neposvečena, neodrešena, zato pa brez globokega odrešenjskega veselja.«

Krščansko praznovanje Gospodovega dne je veselo razodevanje občestva s Kristusom in bratovstva vseh odrešenih v Kristusovi skrivnosti, ki to bratovstvo zedinja, ko ga z močjo svojega poveljčanskega telesa preoblikuje »za bivališče božje v Duhu« (Ef 2,22).

Izražanje odrešenjskega veselja in krščanskega bratovstva pa ni omejeno na liturgične obrede, podobno kakor odrešenje ne ostane zgolj pri osvoboditvi duše. Tudi telo ima svoj delež, prav tako tudi družbeno in svetno življenje. Zato vsakotedenska velika noč vabi občestvo, naj se veseli in raduje v razvedrilu in oddihu, ki sta osvetljena od vere.

Vprašanje nedeljskega počitka vedrega veselja je povezano z vprašanjem občestvenega obhajanja evharistije kot velikonočne skrivnosti. Kristjani se pritožujejo nad tem, da je dan onečaščen z vsemi mogočimi zabavnimi programi, ki hočejo oblikovati prosti čas; s programi, ki nimajo nobenih verskih pogledov. S čim je mogoče odpomoči temu stanju? Ali morda z izrazitim nezaupanjem in z odporom do vsega, v čemer vidimo nekoristno ali nevarno razveseljevanje? Gotovo ne. Prvo je odprtost za krščanski smisel in temelj nedeljskega počitka in veselja, katerega jedro je evharistični shod. In tu je mesto za *najgloblje veselje*, ki *mora sijati tudi na vsa naša razvedrila*. Radostna pesem poveljanja in zahvaljevanja Boga za njegova čudovita dela, vesela bratovska povezanost s Kristusom in med seboj — to naj se uresničuje v obhajanju sv. Evharistije in naj potem od oltarja izžareva velikonočni sijaj tudi na oblikovanje prostega časa in razvedrila. Tako se učimo tudi pravega odnosa do zemeljskih stvarnosti. »Človek, ki ga je Kristus odrešil in v Svetem Duhu napravil za novo stvar, more in mora ljubiti tudi stvari same, ki jih je ustvaril Bog. Od Boga jih namreč prejema in zato gleda nanje ter jih ceni kot pritekajoče iz božje roke. Zahvaljuje se zanje božjemu dobrotniku; in ko uporablja ter uživa stvari v duhu ubožstva in svobode, postaja pravi posestnik sveta, kakor bi nič ne imel in vendar ima vse (prim. 2 Kor 6,10). Vse je vaše, vi pa Kristusu, Kristus pa božji« (1 Kor 3,22.23)« (CS 37,4).

Kako lepo in globoko je občutil nekdanjo domačo, živo, sveto nedeljo naš pisatelj Franc S. Finžgar! V povesti »Študent naj bo« jo opisuje takole:

»Nedelja je bila ... resnična, domača nedelja ... Veliki zvon je zabučal iz lin pri fari. Od gore do gore je zadonelo kakor božji glas. Na polju se je pripognilo v tiho šumečih valovih žito, vse oškropljeno s srebrno rosó. Na vsako okno je potrkal glas zvona in zaklical: Otroci, nedelja! Nedelja tebi, oče, nedelja hlapcu, nedelja hlevu. In razgrnilo se je nad faro do konca in čez konec naprej do prve in devete sosedje: sveta nedelja. Pa je zavladal božji mir. Zapuhtelo je nad hribi kakor kadilo proti nebu. Vesela slovesnost je umila žuljave roke, otrla potni obraz. Zašumela so nagubana krila, zacvrkali visoki škornji in koraki ni bil prešeren in ne gnan od skrbi. Slovesen je bil in umeren; tako se spodobí svetišču in zvon je spremenil v svetišče polje in travnik, log in goro. In na vasi! Kdo bi si upal nespodobno teči skozi vas, ali da bi zaškripalo kolo težkega voza, da bi pokal bič in klet voznik — danes na sveto nedeljo. Beli rokavci dvigajo škafe ob studentu, pri koritu se zlagoma oceja živina. Danes se ne mudi. Da bi komat oklenil Luci teško grivo, da bi jarem stisnil roge voletu — danes? Danes postajajo fantje s konji, ki so jih prignali napajat. Brzda ne zvenči, zakaj na baržunastih telovnikih cingljajo tolarji ob težkih, srebrnih verigah. In kadar doné ti, tedaj je na vasi, kakor se je zapisalo na Sinaju: ne delaj ne ti, ne tvoj sin, ne tvoja hči, ne tvoj hlapec in ne tvoja živina ...

In zvon je zabučal vnovič. Iz postavnega doma, iz lesene bajte, od vsepovsod so se prikazovale prazniške postave: dekleta z nabranimi rokavi, belimi kakor iz cukra, z nagelnom in rožmarinom za svilenim nadržem, z zobčasto ruto v roki. Fantje s suknjiči čez ramo, tolarji ob verižicah cink, cink in s pod vrhom z rdečim opisanimi škornji cvrk, cvrk, kajpa z viržinko in krivci, to je praznik. Celo stare mamice petdesetletna šajovka, ki se je modrikasto izpreminjala v soncu, celo ta: sama živa, sveta nedelja. Skozi vas so rasle gručé in zunaj vasi so se potopile v morje žita in plule med njim od vseh štirih vetrov, kakor bi živih rož nasadil po zelenih pšeničnih valovih ...»

OBHAJANJE SV. EVHARISTIJE — SRCE GOSPODOVEGA DNE

Vse, kar je v nedelji velikega in odločilnega za krščansko življenje, je povzeto v enem: v hvaležno poveljujočem, veselem, občestvenem obhajanju sv. evharistije. V tem je središče in srce nedelje. Šele to napravlja nedeljo za »Gospodov dan« v polnem smislu, za dan našega odrešenja po Kristusu, za našo tedensko »veliko noč«.

Pravo krščansko praznovanje nikdar ni golo spominjanje preteklega. Nedeljo, svoj »prvi in glavni praznični dan«, pa je Cerkev že od vsega začetka obhajala s posebno izrazitim čutom za sedanjo stvarnost tega, kar obhajamo. Gotovo, ko praznujemo »Gospodov dan«, se spominjamo Kristusovega enkrat za vselej izvršenega prehoda skozi daritveno smrt v poveljano življenje pri Očetu, tistega prehoda (pashe — velike noči), ki nam je odprl pot v poveljano življenje pri Očetu.

Cerkev nikdar ne izroča naprej le golih spominov na Kristusovo življenje, smrt in vstajenje. Tudi ne gre Cerkvi le za izročanje Kristusovih be-

sed, naukov in idej. V prvi vrsti izroča Cerkev vedno novim človeškim rodovom stvarnosti same, učlovečeno božjo Besedo samo, poveljaneega Kristusa in Svetega Duha, katerega Kristus neprestano podarja Cerkvi in prek nje svetu. — Sv. Avgustin imenuje nedeljo »zakrament pashe«, »zakrament velike noči«. V zakramentih pa se ne srečujemo le z opozorili in naročili za duha, marveč z navzočimi in delujočimi stvarnostmi. In to velja tudi za nedeljo, ki nas ne le spominja na nekdanji najodločilnejši odrešenijski dogodek, ampak nam hkrati omogoča življenjski stik z vstalem Kristusom samim in nas tako napravlja deležne odrešenja. Kot zakrament Kristusovega daritvenega prehoda iz tostranskega življenja v poveljano onstransko življenje v Bogu, je nedelja sicer tudi spomin; a hkrati in predvsem je to dejavna navzočnost Gospodove kalvarijske daritve, dovršene s poveljanim vstajenjem, navzočnost vstalega Gospoda samega med novozaveznim božjim ljudstvom: po delovanju Svetega Duha v molitvi zbraneega božjega ljudstva, dalje v božji besedi in v duhovniku kot posebnem Kristusovem zastopniku, prav posebno pa pod podobama kruha in vina, kjer postane Kristus pričujoč s svojo božjo in človeško naravo kot veliki duhovnik in daritveni dar novozaveznega božjega ljudstva.

Za skupno nedeljsko udeležbo pri sv. daritvi še posebno velja, kar pravi O. Casel: »Ko obhajamo sv. evharistijo, stojimo sredi Gospodove smrti. Kako čudovit trenutek! Kako zelo moramo molčati in trepetati, ko se izvršuje ona sveta smrt! Ne izvršuje se smrt znova na Kristusu, toda mi v skrivnosti stopimo v enkratno Gospodovo smrt tako, da nam sedaj »stoji na voljo« in da se potopimo v to smrt ter je moremo postati deležne. Ko pa vstopimo v Kristusovo smrt, stopimo skupaj s Kristusom, obujenim k življenju, v božje kraljestvo. Nič več nismo na svetu, marveč v duhu poveljaneega Gospoda. Zato v tem svetem trenutku »obhajamo spomin odrešilnega trpljenja, vstajenja od mrtvih in slavnega vnebohoda«; pred večnim božjim prestolom stojimo — in jemo in pijemo od tega oltarja jed in pijačo večnega življenja. Tu se naše potovanje skozi puščavo božansko okrepi. — O Izraelcih, ki so potovali skozi puščavo, je rečeno: »Vsi so jedli isto duhovno jed in vsi pili isto duhovno pijačo: pili so namreč iz duhovne skale, ki jih je spremljala; skala pa je bil Kristus« (1 Kor 10,3,4). Izpolnila se je ta predpoda na Cerkvi, ki srka iz strani umirajočega Kristusa pijačo večnega življenja, milost, ki žubori iz krvi življenja in vzpostavlja večno zavezo. V evharistiji se torej na zakramentalni način uresničuje tisto, kar je vsebina vsega krščanskega življenja: iz skupnega trpljenja Kristusa in kristjanov, trpljenja, v katerem križani Kristus pritegne vernike v svoje trpljenje, vzcveteva tudi večna slava, v kateri Kristus vernikom podeljuje od svojega življenja in svojega veličastva.«

Pri obhajanju evharistije se spolnjuje Kristusova obljuba: Kjer sta dva ali so trije zbrani v mojem imenu, tam sem jaz sredi med njimi« (Mt 18,20) in »Jaz sem z vami vse dni do konca sveta« (Mt 28,20). Nikdar se ta obljuba ne spolnjuje na tako globok in nekako prijemljiv način kakor tedaj, ko se kot novozaveznico božje ljudstvo skupno zberemo k oltarju, da bi spominjali Kristusovo naročilo: »To delajte v moj spomin« — dokler ne

bo Gospod prišel v slavi in dovršil novo stvarjenje, ki se je z njegovim poveličanjem že začelo. Skupno obhajanje evharistije napravlja nedeljo za nas vse veseli praznik srečanja z vstelim Kristusom in po njem s troedinim Bogom — za resnični Gospodov dan, za dan, na katerega poveličani Kristus na posebno učinkovit način uveljavlja svoje gospostvo v Cerkvi v odrešenje človeštva.

V sv. evharistiji se nam Kristus daje v hrano ne le s svojo besedo in z nevidnim delovanjem milosti, marveč tudi pod vidnimi podobami kruha in vina z vso svojo osebo, s svojo božjo in človeško naravo, da bi tudi nas pritegnil v veletok svoje odrešitelske ljubezni do Očeta in do človeštva. Z vrednim prejemom sv. obhajila postanemo po besedah sv. Ireneja »delček Kristusa«, po izražanju sv. Cirila Jeruzalemskega pa »kristonosci«, posode in nosilci Kristusa, »sotelesni Kristusu in deležni njegove krvi«.

V vzhodni liturgiji ob koncu sv. maše verniki vzklikajo: »Videli smo resnično Luč, kajti prejeli smo nebeškega Duha«. Po delovanju Svetega Duha, ki je duh poveličanega Kristusa, stopi v našo sedanost Kristus sam z vso žrtvujočo se ljubeznijo do Očeta in do človeštva, kakršna ga je prešinjala v trenutku najvišjega odrešitvenega dejanja. Tako se z nedeljskim obhajanjem evharistije uresničuje najgloblje bistvo krščanstva: skrivnost božjega življenja vstopa v skrivnost našega človeškega življenja in povezuje v sveto enoto vse, ki se z vero udeležujejo sv. skrivnosti: »Da bodo vsi eno, kakor ti, Oče, v meni in jaz v tebi, da bodo tudi oni v nama eno« (Jan 17,21).

Po svoji božji naravi je bil Kristus gospod zgodovine in vesoljstva že od vekomaj. Po svoji človeški naravi pa je postal gospod človeštva in vesoljstva s trenutkom svojega »prehoda k Očetu«. In mi sami postanemo s skupnim obhajanjem sv. evharistije na spominski dan Kristusovega vstajenja priče in obenem sodelavci Kristusovega odrešitelskega gospostva nad vesoljstvom. Udeležba pri evharistični daritvi je že sama po sebi notranje naravnana na to, da bi bogoslužje ob oltarju nadaljevali z bogoslužjem celotnega krščanskega življenja sredi sveta, kamor naš je postavila božja previdnost in kjer izvršujemo svoj poklic.

Najpopolneje — vsaj kar zadeva zakramentalno ravan — se nedeljske evharistične daritve udeležimo, če pri njej prejmemo tudi zakramentalno obhajilo. Prvim kristjanom je bilo to nekako samoumevno. Že zaradi tega so nedeljo mogli globlje kakor navadno mi občutiti kot resnično »Gospodov dan«, dan bratovskega občestva med seboj in s Kristusom, kot predokus tiste nebeške gostije, ki se bo začela na veliki »Gospodov dan« ob koncu časov (prim. CS 38,2). In to jim je dajalo moči, da so tudi sredi najhujših preskušenj ohranjali velikonočno veselje v svojem srcu, v pripravi, »da nam sedanja naša lahka stiska pripravi nad vso mero veliko, večno bogastvo slave« (2 Kor 4,17).

Pri obhajilu prejmemo poveličano Kristusovo telo, napolnjeno z oživljajočo in posvečujočo močjo Svetega Duha.

Velikonočni značaj sv. obhajila je še posebno ponazorjen v vzhodni liturgiji. Verniki se zbero ob ikonostasu (ob steni s svetimi podobami, ki loči oltar od ostalega svetišča) kakor žene v velikonočnem jutru ob Jezusovem grobu. Luč, postav-

ljena pred vrati ikonostasa, predločuje njihovo čakanje. To je čakanje »pametnih devic« na Zenina — s prižganimi svetilkami in z oljem v posodicah (Mt 25,1—13). Velika vrata se odpro: simbol angela Gabrijele, ki je odvalil kamen od groba. Držeč v rokah kelih se duhovnik prikaže pred verniki, ki so sklonjeni k tlem. To je prihod vstalega Kristusa, ki je žrtvoval svoje umrljivo življenje, da bi ljudi, svoje brate, napravljal neumrljive. Grob, smrt, moč pekla — vse je premagano. Zarja vstajenja vse obliva z neminljivo lučjo.

Duhovnik spregovori: »S strahom pred Bogom, z vero in ljubeznijo, približajte se!«

Skupaj z duhovnikom vsi govorijo obhajilno molitev: »Verujem, Gospod, in priznavam, da si ti v resnici Kristus, Sin živega Boga, ki si prišel na svet zveličat grešnike, med katerimi sem jaz prvi...« Teodoret iz Cira pravi, da je sv. obhajilo »ženitovanjsko zedinjenje« Cerkve z vstelim Kristusom in pristavlja: »Ob sveti mizi prejme človek življenje v njegovi največji moči.«

Med liturgijo človek usmerja svoj pogled na Boga, na njegov sijaj. Ne gre toliko za to, da bi se človek sam spopolnil, kakor za to, da bi gledal božjo luč, sijočo brezno božje »človekoljubnosti«, »filantropije«. In ob tem je človek deležen najglobljega, čeprav morda na zunaj tihega in skromnega veselja. To je tisto božansko veselje, ki ne išče sebe ali kakih svojih koristi in ki prehaja na človekovo naravo in jo preoblikuje. Človek nima ničesar, kar bi moglo kaj dodati sijaju Boga, njegovi navzočnosti; ta navzočnost sama od sebe deluje na človeka, ki se je odprl za njeno izžarevanje. — In kako resnično so potrebni trenutki, ko človek ne išče za vsako ceno kakega neposrednega cilja! Potrebni so trenutki čistega češčenja, adoracije, kjer se človek brez vseh ovir sprosti — kakor kralj David, ko je plesal pred skrinjo zaveze.

»Didaskalia 12 apostolov«, sirski spis iz prve polovice 3. stoletja, pač po pravici trdi: »Kdor se na Gospodov dan žalosti, stori greh«. Nedelja je kot dan Kristusovega vstajenja ravno v zvezi s sv. evharistijo bistveno dan veselja nad odrešenjem, ki nam je odprlo pot do »nedoumljivega bogastva Kristusovega« (Ef 3,8) in nam že zgodaj omogočilo »neizrekljivo in veličastno veselje« (1 Pet 1,8) v upanju, ki nas ne bo varalo (Rimlj 5,5).

Ker nam nedelja oznanja Kristusovo vstajenje, ker v obhajanju sv. evharistije poveličani Gospod sam stopi med nas, ob Boga sklicano ljudstvo (tj. Cerkev), in nas vse povezuje s seboj v enoto češčenja istega Očeta, ker nam vliva nevarljivo upanje v popolno dovršitev odrešenja ob dnevu Gospodovega prihoda v slavi, zato je ta dan res »velikonočni dan«: »Dan, ki ga je naredil Gospod, radujmo in veselimo se ga!« »Aleluja, ker je zakraljeval naš Gospod... Blagor njim, ki so povabljeni na svatbeno gostijo Jagnjetovo« (Raz 19,9; od tu je vzet vzklik, ki ga je uvedel prenovljeni rimski obred kot povabilo k sv. obhajilu).

Veselje, ki ga nam vliva »tedenska velika noč«, razliva svoje žarke tudi na celotno naše svetno življenje. To je lepo izrazil naš pisatelj Ivan Canar:

»Ob lepem nedeljskem jutru, kadar so od holmov in hribov zapeli zvonovi, nam je bil korak lahek in prožen, lica so bila sveža, oči so gledale jasno in veselo, na ustnicah je bil smehljaj. In

vsakemu je bilo takrat srce očiščeno, od jutranje rose oprano, kakor da smo prihajali od spovedi in obhajila. Ob tej blagoslovljeni uri ni bilo nič zlega, nič temnega v nas; bili smo verni otroci te zemlje, svoje matere, vredni njene lepote; z njo smo prepevali in vriskali, z njo žalovali, govorili smo z njo zvesto in odkritosrčno, kakor govori otrok z materjo.» (Podobe iz sanj, Nedelja).

Popolnoma jasno nam mora biti, da glavna vsebina praznovanja nedelje ni prenehanje s težkim delom — to je bolj pogoj (čeprav ima tudi svojo važnost), da se uživamo v pravo jedro nedelje: v priključitev na žrtvovanega in poveljčanega Kristusa in na občestvo Cerkve v skupnem obhajanju evharistične daritve. Zato pa moremo biti kristjan mnogo prej oproščen od zapovedi nedeljskega počitka kakor pa od udeležbe pri maši. — Po občestvenem obhajanju evharistije je nedelja vedno novo obnavljanje in utrjevanje tiste dokončne, večne zaveze, ki je bila med Bogom in človeštvom sklenjena s Kristusovo kalvarijsko daritvijo in z njegovim poveljanjem, ki je temelj našega prihodnjega poveljčanja in hkrati prenovitve vesoljstva. Prav zato pa je nedelja res dan odrešenja in globokega odrešenjskega veselja, ki razliva docela novo luč in nov smisel na vso človekovo dejavnost, na vse njegovo življenje, na celotno zgodovino človeštva (prim. CS 22,3).

Nedeljska udeležba pri sv. evharistični daritvi je za pravega kristjana mnogo bolj nezaslišana pravica kakor pa gola obveznost.

NOVE DOLOČBE GLEDE PRAZNOVANJA NEDELJE

Drugi vatikanski cerkveni zbor je naročil, naj nedelja v bogoslužju spet dobi tisto častno mesto, kakršnega je imela v prvem času krščanstva. Že na zunaj naj bo vidno, da je nedelja »prvi in glavni praznični dan... temelj in jedro celotnega cerkvenega leta«.

To naročilo je upoštevano v preurejenem bogoslužnem koledarju, ki velja z začetkom leta 1970. Po novih določbah se celo »navadne« nedelje umaknejo samo praznovanju najslavesnejših praznikov, katerih število pa je po novem koledarju zmanjšano. Večjo odliko so zdaj dobile zlasti vse nedelje med veliko nočjo in binkoštimi. Nič več se ne imenujejo »nedelje po veliki noči«, marveč kar »velikonočne nedelje«. Že v imenu naj bi bila izražena enota velikonočnega petdeseterodnevja, še posebej pa tesna povezanost teh nedelj s praznikom Gospodovega vstajenja. Obenem dobé te »velikonočne nedelje« v bogoslužju isto odličnost in veljavo, kakršno so že doslej imele nedelje postnega časa in adventa: nedelje prvega reda. Tako imamo sedaj vsako leto vsaj dvajset nedelj, ki jim bogoslužje daje prednost tudi pred najslavesnejšimi prazniki. S tem se bo uveljavila koncilna določba, naj »druge slovesnosti, če niso res izredno pomembne, nedelje ne preglasijo«.

A še na druge načine je bilo treba poskrbeti, da bo nedelja s svojo tako bogato vsebino v naši zavesti in v našem praktičnem življenju mogla polagoma spet zavzeti podobno mesto, kakor ga je

imela v življenju prvih kristjanov. V ta namen je Cerkev zajela iz starih molitvenih zakladov in uvedla precej »novih« mašnih prošenj, ki jasneje izražajo pomen krščanskega praznovanja nedelje. Razen tega je uvedla nov nedeljski razpored branja sv. pisma, iz katerega »bodo v določenem številu let ljudem prebrani odličnejši deli«.

Še eno pomembno posebnost daje bogoslužje nedelji. Bogoslužni dan poteka pri delavnikih tako kakor astronomski dan: šteje se od polnoči do polnoči. Pri nedelji pa je Cerkev ohranila stari svetopisemski običaj, ki prejšnji večer šteje za začetek dneva, kakor beremo že čisto od začetka sv. pisma: »In bil je večer in bilo je jutro, prvi dan« (1 Mojz 1,5). In tako je bilo skozi vse sv. pismo. Ta običaj se je v Cerkvi za stalno ohranjal že do zdaj npr. v tem, da je nedelja pri duhovnih dnevnih (brevirju) vedno imela tudi prve (in ne le druge) vespere (večernice), ki se molijo že v soboto zvečer. Tako je sv. Leon Veliki sredi 5. stoletja zapisal: Nedelja je »dan Gospodovega vstajenja; in — kakor je znano — se ta dan začne že v soboto zvečer«.

To je tudi razlog, zakaj je z dovoljenjem apostolskega sedeža — če za takšno dovoljenje prosi škofsvska konferenca — sedaj po koncilu mogoče zapovedi o nedeljski maši zadostiti že v soboto zvečer, če se kdo le s težavo udeleži nedeljske maše. Toda kjer imajo dovoljenje, mora biti poskrbljeno, da bi pravi smisel nedelje kot dan občestvenega obhajanja Gospodovega vstajenja ne bil zaradi tega kakorkoli zatemnjen. Mašni obrazec je že nedeljski. To dovoljenje ima namreč samo ta namen, da bi v današnjih razmerah verniki laže skupno obhajali dan Gospodovega vstajenja. Zato je treba v teh primerih mašo opraviti tako, kakor je označeno v koledarju za nedeljo, in nikakor se ne sme opustiti homilija (pridiga) in tudi ne prošnje za vse potrebe. (Z nedeljami so v tem pogledu izenačeni zapovedani prazniki).

PRED ZIMO

*Koliko je rožic,
ki so ovenele,
koliko je ptičic,
ki so onemele.*

*Jaz pa čakam zime,
v njej vsa bol premine,
beli sneg zapade
črne vse prepade.*

Mihaela Jarc

SIVIM OBLAKOM V JUTRU (Pot v Kriško vas)

*Droben več brat sem, sinovi neba
in če me nikdar nihče ne spozna,
vi mi poznate moj tajni obraz,
vaše menjave, obraz vaš, sem jaz.*

Mihaela Jarc

Letošnji koledar vam prinaša barvno podobo hišnega blagoslova ali blagoslova svetih Treh kraljev z njihovimi značilnimi začetnicami. Sliko s primernim prošnim besedilom za blagoslov hiše, varstvo družine, blagoslov polja in vinograda so nekoč obešali, gospodarji v veži ali na hišnih vratih. »Hišni žegen« ali »hišni blagoslov« s podobo svetih Treh kraljev in s prošnim besedilom za božje varstvo, ni samo slovenska navada, marveč je razširjena skoro po vseh srednjeevropskih deželah.

V katoliških deželah je že stoletja navada, da na večer pred praznikom sv. Treh kraljev nad vežnimi ali sobnimi vrati z blagoslovljeno kredo napišejo začetnice imen svetih Treh kraljev G. M. B. Duhovniki napišejo ponekod te začetnice tudi na cerkvena vrata, gospodarji na skednje ali hleve s križi med posameznimi črkami ali tudi samo tri križe. Pogosto k temu napisu dodajajo še vsakokratno letnico, in sicer tako, da sta dve številki na levi, dve na desni strani začetnic sv. Treh kraljev.

V Porenju, točneje v Kölnu, kamor so prenesli njihove relikvije, so imena sv. Treh kraljev Gašper, Melhior in Beltezar prvotno napisali na listek, ki so ga potem nalepili na hlevska vrata. Največkrat so pa uporabljali v ta namen že tiskane trikraljevske listke, ki so jih prodajali v Kölnu; to so bili navadno zelo preprosti, poceni tiski v obliki ljudskih nabožnih podob.

V raznih krajih so nastale in se razširile različne oblike trikraljevskih navad in »hišnih žegenov«. Ponekod, zlasti na Nemškem, v Švici (v kantonu Graubünden) in v alpskih deželah prineso na svečnico blagoslovljeno svečo še gorečo domov in z njenim plamenom vžgo v strop v hiši znamenje svetih Treh kraljev. Ponekod napišejo začetnice svetih Treh kraljev rogati živini na čelo, kar naj bi pomenilo blagoslov pri živini. Pri Frankih je bilo že v začetku 16. stoletja v navadi, da so na praznik sv. Treh kraljev na vratne podboje v hiši s kredo zarisali tri križe. V te križe so imeli veliko zaupanje, ker so se z njimi zavarovali pred marsikatero nesrečo. Spet v drugih krajih, npr. v vzhodni Prusiji, so imeli navado, da je gospodar že za Silvestrovo naredil iz testa figure svetih Treh kraljev, ki so jih potem hranili vsaj do konca januarja, ponekod pa vse leto v kuhinjski omari, da bi zadrževale srečo v hiši.

Običaj, da so pisali križe in začetnice svetih Treh kraljev na vežna, hišna vrata in podboje, ni le na god Treh kraljev, marveč že na večer pred novim letom in na svečnico in ta znamenja zlasti v katoliških alpskih deželah obnavljajo večkrat na leto in ob raznih priložnostih. V Avstriji ponekod še danes živini pred odhodom na poletno pašo v planine izstrižejo v dlaki znamenja hišnega blagoslova. Svete Tri kralje sploh časte kot zavetnike, ki naj varujejo domačijo ognja in vseh nesreč, poljske pridelke pa pred vsakovrstnimi demoni in zlobnimi škodljivci, ki so posebno nevarni v nočeh od božiča do Treh kraljev.

Da bi odvrnili slabo vreme, so že v zgodnjem srednjem veku pisali začetnice svetih Treh kraljev tudi na zvonove. V srednjem veku je bila tudi močno razširjena vera, da ti svetniki varujejo člo-

veka pred božjastjo. Sveti Trije kralji veljajo še danes kot priprošnjiki za »pravo pamet«. K njim so se priporočali božjepotniki, romarji. V francoski junaški pesnitvi iz 13. stoletja so omenjeni sveti Trije kralji kot zavetniki pred nevarnostmi in težavami na potovanju. Odtod navada, da so devali v čevlje ali pod kolena kos papirja z imeni svetih Treh kraljev, ki naj bi pospeševal in olajšal potovanje, popotnika pa obvaroval prehude utrujenosti. Prav to varuštvo popotnih ljudi je bilo povod, da so v zvezi s Tremi kralji dobile neštete krčme in gostišča imena: »Pri (svetih) Treh kraljih«, »Pri kroni«, »Pri treh kronah«, »Pri zvezdi«, »Pri zamorcu«, »Pri treh zamorcih« itd.

Ko je cesar Friderik I. Barbarosa l. 1162 zavzel Milan, je dal relikvije sv. Treh kraljev prenesti v Köln ob Renu, in tako je to mesto kmalu zaslovelo kot romarsko središče po vsej Evropi. Kako vneti častivci svetih Treh kraljev so bili naši predniki, potrjujejo velike množice slovenskih romarjev, ki so se skozi stoletja odpravljale na slovečo božjo pot v Kelmorajn (Köln am Rhein). V 14. stoletju se je začelo romanje Slovencev v Köln (in Aachen, kjer so hranili »štiri velike svetinje« oblačil Jezusa in Marije) in do 1775, ko ga je prepovedal cesar Jožef II., so vsakih sedem let, razen ob času vojska, odhajale velike slovenske skupine na to dolgo pot. Romanja se je udeležilo včasih do 300 naših ljudi, ki so se vrnili domov šele po treh mesecih. Prav do prve svetovne vojne se je pozneje obnovljeno romanje nadaljevalo, le v mnogo manjših skupinah. Romarji v Kelmo-

rajin so bili tudi najnnetežji pospeševalci češčenja svetih Treh kraljev, ki se je širilo gotovo še pod drugimi vplivi in je zajelo vse naše pokrajine. Do konca 14. stoletja ne poznamo na Slovenskem še nobene cerkve, posvečene v čast sv. Trem kraljem, proti koncu srednjega in v začetku novega veka pa se take cerkve hitro množijo in jih je še danes pri nas in v najbližjem hrvatskem sosedstvu kar 25. Skraja so bile to največ podružne, pozneje

tudi župnijske cerkve, ki so jih zlasti v gotski dobi okrasili z lepimi slikami (freskami) sv. Treh kraljev, med katerimi se najpogosteje ponavlja živopisni »poklon modrih« detetu Jezusu.

Pobudo za širjenje češčenja sv. Treh kraljev je dalo ljudem veliko zaupanje v te priprošnjike, h katerim so se zatekali v vseh mogočih duševnih in telesnih stiskah; ljudje so nosili pri sebi njihove podobice, posebno priljubljene pa so bile svetinje s podobo sv. Treh kraljev, ki so jih nosili kot najdragocenejše talismane proti vsem nevarnostim, zlasti v vojni in še posebno proti moči vsega hudega.

Na Slovenskem se je oblika češčenja sv. Treh kraljev najbolj izrazila v lepih slikah po naših cerkvah, zlasti božjepotnih, po hišah pa to obliko najbolj živo predstavlja na steno slikani ali tiskani »hišni žegen« z molitvami k Jezusu in Trem kraljem. Teh tiskanih »hišnih žegnov« se je ohranilo več oblik in tudi z različnim prošnjim besedilom. Še danes je močno v navadi, zlasti na kmetih, da

na večer pred praznikom sv. Treh kraljev po kajenju in molitvah na podboje vrat ali na sama vrata zapišejo začetne črke treh svetnikov, povezane s križci (G + M + B). Večkrat so bili ti znaki izrezljani iz blagoslovljenega lesa. Zadnji čas se obnavlja stara krščanska navada, da družine naprošajo duhovnika, naj jim pride blagosloviti hišo ali stanovanje v osmini tega praznika ali kadar je pač novi dom dograjen. Po starem običaju je prva stvar, ki jo gospodar odnese v hišo, razpelo. Pri-trdi ga na njegovo častno mesto v kotu. Gospo-dinja pa pričaka vse svoje s kruhom in soljo. Kako čudovita je obredna molitev, s katero blago-slavlja Cerkev hišo in vse njene prostore! Takole moli duhovnik pri blagoslovu: »Tebe, Boga Očeta vsemogočnega, ponižno prosimo za to hišo, njene prebivalce in reči, ki so v njej; blagoslovi jo in posveti in z vsemi dobrinami obogati. Podeli jim Gospod, obilje od rose neba in živež od rodnega

polja in, kar žele, jim uresniči po svojem usmiljenju. Ob našem vstopu torej to hišo blagoslovi in posveti, kakor si blagoslovil hišo Abrahamovo, Izakovo in Jakobovo: in med stenami te hiše naj prebivajo angeli tvoje svetlobe in varujejo njo in njene prebivalce... » Lepa je tudi molitev v naših starih »hišnih žegnih«: »O dobrotljivi Jezus, blagoslovi ti to hišo, te ljudi, živino, žitno polje in vinske gorice in jih obvaruj pred hudim...«

Ker se zemeljska pot neha s smrtjo, so se sv. Trem kraljem radi priporočali za milost srečne smrti. Kako zaupno in prisrčno je bilo češčenje sv. Treh kraljev med Slovenci, nam poleg mnogih cerkva, slik (fresk) po cerkvah, »hišnega žegna«, zapisovanja njihovih začetnih črk na vrata na večer pred njihovim praznikom kaže tudi bogatstvo narodopisnega blaga, ki prinaša mnogo pripovedi o varstvu sv. Treh kraljev, in mnogo legend, ki so postavljene povsem v občutje slovenske domačnosti. Nekaj legend se nam je ohranilo v lepi pesniški obliki, druge spet v preprostem ljudskem besedilu, spet v drugih, npr. v Župančičevi pesmi Sveti Trije kralji, je ljudsko izročilo dobilo sodobno umetniško obliko. Župančičeva pesem je

nastala iz zelo razširjene vere v svete Tri kralje; kdor jih namreč časti in se jim posti od zgodnje mladosti, temu se prikažejo tri dni pred smrtjo, da se lahko pripravi nanjo.

Hišne blagoslove in druga stara izročila naših domov, kot so hišni reki, hišna znamenja in podobno, ohranimo in vzdržujmo s spoštovanjem. Postavimo svoje domove, naj bodo stari ali novi, v božje varstvo, izprosimo jim božjega blagoslova in okrasimo jih s pomenljivimi napisi in podobami po zgledu naših prednikov!

Original naše podobe na hrbtni strani koledarja je lesorez, verjetno delo neznanega ljudskega umetnika okoli leta 1800. Izvirnik, ki se hrani v grafičnem kabinetu Narodnega muzeja, ni koloriran. Pač pa so kolorirani nekateri drugi primerki, ki pa za reprodukcijo niso bili zanimivi, ker imajo besedilo natisnjeno z manjšimi, tiskarskimi črkami in nekateri od njih za sliko v sredini uporabljeno celo matrico z nemškimi besedilom. Naš list je bil koloriran po vzorcu teh primerkov. Kratice CMB pomenijo: Christus mansionem benedicarit, torej ne CMB — Gašper, Miha, Boltežar, kot si to še danes razlagajo.

HVALNICA ZIMI

Pričujoče premišljevanje o mikih zime je bilo napisano pred več kakor sto leti; napisal ga je škotski pesnik Alexander Smith (1830–1867). Kratak zapis je hvalnica zimi in njenim letopam, ki so predvsem v naravi še prav take kakor nekoč.

Naj bo mesto ali podeželje, zima pride tu kakor tam, le pokaže se drugače — kmetu z mrazom, da mu škriplje pod nogami, meščanu z gosto meglo, iz katere pri belem dnevu svetijo plinske svetilke z mrčavo svetlobo. Kmetu prinese sneg več lepote kakor meščanu, pobeli mu gole veje dreve, se kakor v kosmih obesi nanje, nasuje mu bleščave na gazi in pota, mu z belo blazino pokrije streho in ogreje hišo z ogrinjačo ledenih sveč. Meščanu prinese gripo, nevidna drsališča v temnih ulicah, na katerih mu nevarno spdrsne, kepanje brezobzirnih pouličnih neotesancev, brozgo do gležnjev in mokre noge.

V gozdu, v samotni se nam zima prikaže kot nekaj imenitno lepega, plemenito čudovitega. V mestu izgubi mnogo tega sijaja. Civilizacija jo oropa njene čistosti, da njena snežna odeja postane umazana kakor vrabec. Meščanu ni nič do zime. Zanj je zima le nujno zlo; trgovci jo odpraskajo s svojih pragov. Čez nekaj dni pride odjuga, potem pa žalostno kapa od vseh streh in napuščev.

V moji tihi vasi je pa zima prav tako lepa kakor najkrasnejše poletje. Ze znamenja njenega bližanja razveseljujejo srce. Ko je nekega jutra zunanje zidovje prekrito z ivjem, vem, da prihaja. Spoznati jo je pa tudi po kristalno čistem zraku, svetli, čeprav ne jarki sončni svetlobi, ob hitrejšem krvnem obtoku med hojo. Zmerom uživam, ko gledam, kaj vse prinaša zima; marsikaj tega, za kar nas prikraja poletje, nam odkrije zima: razmršena ptičja gnezda visoko na drevju, hiše in skednje v gozdu, vijajoči se tok potokov. V poletju je vse to zakrito z bujnim zelenjem, zdaj pa

vse to opaziš kakor človek, ki na stara leta pride do spoznanj, o katerih se mladosti niti sanja ne.

Na kmetih je zima brez snega kakor poletje brez rož. Sneg je tisto, kar daje zimi njeno značilnost, njeno lepoto, njen višek. Prvi sneg je zmerom dogodek, doživetje, ob katerem se razvname človekova domišljija. Otroci, ki spomladi navadno sploh ne opazijo, kdaj drevje brsti in pribodejo cvetlice iz zemlje, lahko presede ure in ure pri oknu in zamišljeno gledajo, kako lesketajoče, bele snežinke padajo na zemljo. Še tako pustega človeka prevzame prijeten občutek, ki si ga ne ve razložiti, če v zgodnjem jutru stopi čez prag v nov, mehak, bel svet.

Zima rdeči lica dekletom, obesi na strešne žlebove ledene sveče, spremeni jezera in reke v drsališča, snežne bregove v sankališča in smučišča. Tudi zima zna človeka razvedriti, ga napraviti vselega, prijaznejšega. Ljudje, ki jih srečavam na poti, so videti bolj živahni, čili in zdravi. Govore

Zima v Rusiji. Slika je iz Herbersteinove potopisne knjige po Rusiji

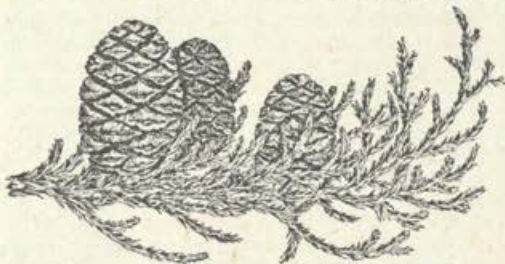
glasneje, so bolj razigrani, dobre volje in zgovorni. Zima zblizuje ljudi in domače življenje je spričo nenavadne bledote, ki se je lotila zunanega sveta, dobilo nov mik, kar prijeten čar. Zofa in copati so simbol udobnega življenja, domačnosti in prijetnega počutja. Samovar gode kakor mačka, ki jo božaš. V dolgih večerih v topli, udobno razsvetljeni izbi povedo knjige človeku o svojih skrivnostih mnogo več kakor poleti, in če pogledaš skozi okno na zvonik, ki se lesketa v mrzli mesečini, se ti zdi odeja še mehkejša in toplejša kakor navadno in spiš še boljše in trdnje kakor v poletnih mesecih.

In še nekaj dobrega ima zima: prinaša nam vrsto prijetnih praznikov, predvsem božič. Že tedne poprej nam misel na božične praznike razjasni obraze, kakor bi odseval ogenj v njih. Na jeziku občutimo okus božičnega peciva in ob besedi potica se nam zbujaajo slane, a ta poslastina, ki nam jo delajo slane, ne more nadomestiti resničnega okusa, ki ga imamo ob dobrem božičnem pecivu in okusnih poticah. Božič je najlepší čas v celem letu. To je čas, ko smo si ljudje mnogo bliže drug drugemu kakor kdajkoli v letu, ko se s posebno ljubeznijo spominjamo svojih domačih, bližnjih in daljnih prijateljev, ko skušamo pozabiti žalitve in delamo dobre sklepe za začetek novega življenja v novem letu — v upanju, da se bodo na naslednji strani v knjigi življenja pokazali bolj razveseljivi zapisi kot na mnogih prejšnjih, omadeževanih in grdo popacanih.

Navajeni smo, da na zimo gledamo kot na grob leta, a ni tako. V golih drevesih, mrtvih, zapušč-

nih vrtovih, v zmrznjenih tleh se samo navidezno kaže, da je življenje v naravi zamrlo. A ni. Narava ne počiva, marveč se pripravlja na novo pomlad. V zemlji skrivaj in tiho klijajo semena, na drevmu se pod snežno odejo že delajo novi popki: iz golih stebelc in debel, ki so zdaj kakor usahla, bo čez nekaj mesecev vzkiilo novo cvetje in zelenje. Zima je kakor odmor pri koncertu, ko godbeniki uglašajo godala in se pripravljajo na naslednji stavek — forte. Pod zemljo se že zdaj premika pomlad in komaj se začne tajati sneg, že pribodejo iz zemlje, čeprav boječe, zvončki. Za njimi že pogumneje poženo žafrani s svojimi pisanimi svetilkami, in tako gre naprej, dokler cvetlično leto v nešteti oblikah in barvah ne doseže viška z vrtnicami. Potem se polagoma, stopnjo za stopnjo bliža spet svojemu koncu, k sončnemu zahodu z malvami in tigrastimi lilijami, z zadnjimi jenskimimi listi, rumenimi in škrlatnimi, oranžnimi in rdečimi... in ni več daleč, ko spet zapade prvi sneg.

Alexander Smith

MIKLAVŽEV NOŽIČ

»Na čast svetemu Miklavžu za nove hlače... Oče naš...«

»Na čast svetemu Miklavžu za tri velike strdene štruklje... Oče naš...«

»Na čast svetemu Miklavžu za nožič... Oče naš...«

Tako sva molila z bratom na peči ves teden pred Miklavževim večerom. In na večer so prišli parkeljni in Miklavž z njimi. Spet molitev in prošnje za dari. Miklavž je bil usmiljen in je vse obljubil. Ko je pa odšel, so možje, ki so bili prišli na večer k nam v vas, obsedeli in se kar niso hoteli ganiti iz hiše. Šlo je na polnoč, možje pa ni kamor. Loteval se me je obup; če pride Miklavž mimo hiše in zagleda, da še bedimo, ga ne bo. Zajokal sem in v joku ježno velel: »Tak, pojdit ne!« Možje pa so me potolažili, češ ne boj se! Miklavž je kakor veter: ne bo zamudil, kar je obljubil.

In zjutraj! Hlače, štruklje, orehi, jabolka, suhe hruške — zvrhan pehar vsega. Le nožiča — nikjer. Kaj hruške, kaj orehi! Nožič, nožič! Na trmasti jok mi je šlo. Oče me je opazil.

»Ali si že dovolj vse pretaknil?«

»Vse, pa nožiča ni, ko sem toliko molil zanj in mi ga je sam Miklavž obljubil.«

»Le išči, kar Miklavž obljubi, izpolni.«

Iščem, skladam na mizo, skladam nazaj v pehar, nožiča ni! Tedaj se me usmili mati: »Ali hlače nimajo žepov?«

Kar zabliskalo se mi je. Segel sem v žep in potegnil iz njega lep, svetel nožič. Moj prvi nožič! Zmerom sem moral prosjačiti za nož. Sedaj sem ga imel. Svojega!

Treba je bilo odrezati šibo, delati ob studencu mlin, narediti ptičnico za lov kalinov, izrezljati iz borovega lubja vola, kravo, moj Bog, in še sto reči: piščalke iz vrbe, strelice za lok, opisati pastirsko palico, da je bila lepo modrasasto lisasta. Res ni mogoče vsega povedati. In za vso to važno obrt sem moral za nož molédovati pri dedu, pri teti, pri očetu, pri materi in vedno poslušati: »Glej, da mi ga ne izgubiš! Da ga ne skrhaš! Da se ne urežeš! Pri priči mi ga prinesi nazaj!« Da, če človek ni svojega orodja sam gospodar, je berač. Hvala Bogu, da je tega beraštva konec. Takoj sem se lotil miklavževine. Najprej strdenega štruklja in ga rezal, košček za koščkom. Po nepotrebnem seveda. Rezal in rezljal sem jabolko. Orehe sem klal z nožem, suhe hruške sem si narezal na kolesčke in jih kazal, češ fige imam, prave tržaške fige. Zares prečudovito orodje je nož. Za vse je, za kar le hočeš.

Da nisem vse miklavževine še tisto uro razrezal, mi jo je mati vzela in pehar spravila v skrinjo.

Toda noč? Zunaj je bilo snega do kolena in še je naletaval. V gmajno do leščevja nisem mogel. Kar žalosten sem obsedel za mizo in premišljal, kako bi zaposlil svoj nožič, ki se mu je tako silno hotelo rezati. Odpiral in zapiral sem ga, deval v

žep, ga jemal iz njega in spet odpiral. Svetlo rezilo je kakor lačno gledalo po lesu, po šibi, po delu sploh. Ob tej lakoti se je nož res kar sam od sebe lotil naše lepe, bele javorove mize. Prav majčkeno je zarezal vanjo, samo drobno škribnico. Tedaj pa me je pogledal oče preko naočnikov, ki jih je imel samo, kadar je šival ali pa koso klepal. Hitro je vstal, odložil šivanje in stopil k peči, se sklonil in vzel izpod klopi kaj pripravno sekuro, véjarico, ter jo položil predme. Nož je obtičal v škribini, kakor bi se bil ustrašil sekire. Jaz sem z odprtimi očmi zijal v očeta.

»Nikar se ne trudi z nožem,« me je spodbujal oče in si tlačil tobak v vivček. »Miza je velika in

težka, ne boš ji zlepa kos z nožem. S sekuro jo daj, jo boš prej pokončal.«

Prižgal si je, sédel spet k šivanju in molčal.

Molčal sem tudi jaz, pogledoval sekuro, pogledoval očeta. Nož je kar sam od sebe zlezal iz škribine, se plaho zaklopil, kakor bi polž skril roge, in smuknil v žep. Prijel sem sekuro, jo nesel nazaj pod klop in splezal za peč. Dolgo sem ždel tamkaj prav v kotu za témenom, roko sem držal v žepu, v roki stiskal nož in ga v mislih izpraševal: »Ali si slišal?«

Prav gotovo je moral slišati in tudi spreumeti. Zakaj mize se ni nikoli več dotaknil.

Fran S. Finžgar

OD KDAJ OBHAJAMO BOŽIČ

Vsak koledarj je navezan na neki obstoječi kult, ki deli in razporeja leto po različnih praznikih. Prvim kristjanom je rabil judovski koledar za podlago pri razporeditvi praznikov. Tudi njihov največji praznik — spomin Gospodove smrti in vstajenja — je sovpadal z judovskim velikonočnim praznikom ali pasho, kot so ga imenovali, in je tako v krščanskem kulturnem koledarju že zgodaj dobil stalno mesto. Vendar še okoli leta 200 po Kr. beremo pri afriškem cerkvenem očetu Tertulianu samo o »pentekoste« (petdeset dni po veliki noči) — o binkošti kot krščanskem prazniku (poleg tedenskega spomina Gospodovega dne), ki je trajal od velikega petka do 50. dne po veliki noči, torej do binkošti.

Ker so kristjani pomen Gospodovega rojstva mogli razumeti šele z vidika njegovega odrešitvenega dela, je ta vera seveda morala dobiti tudi ustrezno razlago in literarno obliko zgodbe o rojstvu in otrostvu. Kristus kot Odrešenik je že moral biti trdno usidran v krščanskem občestvu, preden so se mogli zanimati za poročila o njegovem čudežnem rojstvu. Da sta tako poganska antika kakor helenistično judovstvo razpolagala z jezikom, s katerim sta mogla predložiti tedanjim ljudem tako podobo rešitelja in odrešenika, ki mu je bilo to dano že od prvega trenutka njegovega zemeljskega življenja, je razvidno iz številnih primerov. Izpostavljena dečka Romula in Rema je vzredila volkulja, Herakles je kot dojenček z ročicama zadavil dve kači, ki mu jih je poslala sovražna boginja Hera, Olimpija, mati Aleksandra Velikega, je tisto noč pred poroko sanjala, da je med silnim grmenjem treščilo v njeno naročje in se je iz tega treska skotalila ognjena krogla, in Mojzes je ušel faraonovemu zalezovanju in bil v košari rešen iz Nila in po nekem poročilu Jožefa Flavija že kot otrok potegnil z glave krono, ki mu jo je nadel faraon in jo pohodil, ne da bi bil zato kaznovan. Ti primeri naj zadostujejo, da dokažejo pripravljenost antike na izredne ljudi in junake, ki se jim že ob rojstvu pokaže, da so nekaj izjemnega in jih svet kot take tudi takoj prizna.

Tudi iz opisov dogodkov iz Jezusove mladosti pri Mateju in Luku vidimo, s kakšnim poudarkom opisujeta okoliščine Odrešenikovega rojstva. Matej našteva cel rodovnik in izpolnitev prerokbe, Luka

govori o množici angelov, ki so prišli z nebes na zemljo in počastili učlovečenega božjega Sina. Pastirjem, ki so prenočevali pod milim nebom na betlehemske poljanah in bili na nočnih stražah pri svoji čredi, se je prikazal angel Gospodov. Ko jih je obsvetila svetloba Gospodova, so se silno prestrašili. Angel pa je stopil k njim in rekel: »Ne bojte se; zakaj, glejte, oznanjam vam veliko veselje, ki bo za vse ljudstvo: Rodil se vam je danes v mestu Davidovem Zveličar, ki je Kristus Gospod. In to vam bo znamenje: Našli boste dete, v plenice povito in v jasli položeno.« In v hipu je bila pri angelu množica nebeške vojske, ki so Boga hvalili in govorili:

**»Slava Bogu na višavah
in na zemlji mir ljudem,
ki so Bogu po volji« (Lk 2,8—14).**

Angel, ki oznanja pastirjem Kristusovo rojstvo, uporablja za oznanjati — euangelin — isto besedo, ki jo najdemo že pri preroku Izaiji (61,1: da oznanim blagovest ponižnim). Izraz oznaniti ali oznanjati pa je bil tedaj v jeziku rimskega cesar-

Božje rojstvo; podoba, kakršne so uporabljali tudi za hišni blagoslov

skega kulta stalen izraz za sporočila, ki so jih o cesarjevi osebi dajali ljudstvu. Tako beremo v nekem napisu iz Priene v Mali Aziji, ki se nanaša na cesarja Avgusta: »Rojstni dan Boga je bil za svet začetek vselega oznanila (euangellion), ki je izšlo zaradi njega.«

In kakšna so bila ta vesela oznanila (blagovesti), ki so o rimskem cesarju izšla (ali bila izdana) ljudstvu? To so bila prav in predvsem oznanila o njegovem rojstvu, o njegovem prvem nastopu v javnosti, o njegovih darovih ljudstvu, o njegovih zmagah, ki jih je izbojeval za blaginjo svojih podložnikov. Kristjani prvih stoletij, torej ljudje, ki so prišli iz poganstva h krščanstvu, so v prikazovanju Kristusovega otroštva in mladosti našli kmalu primero, ustrežajočo temu »veselemu oznanilu cesarja«, k tej epifaniji cesarja, kot se je glasil uradni izraz tedanje rimske pisarne. Rojstvo Kristusovo in prihod Svetih treh kraljev z Vzhoda, ki so ga prišli počastiti, sta jim pomenila epifanijo, to je, da se jim je prikazal ali razodel; njegov krst in svatbo v Kani Galilejski so imeli za njegov prvi nastop v javnosti in čudežno pomnožitev kruha kot darove ljudstvu. Vse to so pojmovali kot epifanijo Gospodovo.

Čeprav se evangelijsko besedilo nanaša celo na mesta v stari zavezi, kot primer navedimo paralelo za svete Tri kralje v psalmu 71,11 (»Kralji Tarza in otoki bodo prinesli darila; kralji Arabije in Sabe bodo pripeljali darove...«), so se kristjani, ki so prišli iz poganstva, hočeš nočeš, pri branju morali spomniti kraljevega kulta. Zanimiva je še naslednja vzporednost: v 3. stoletju se je v antičnem poganstvu čedalje bolj večalo češčenje sonca; kristjani so se tudi ob tem spomnili na mesto pri starozaveznem preroku Malahiji, ki pravi: »Vam pa, ki se bojite mojega imena, bom poslal sonce pravičnosti...«, ki se nanaša na Kristusa.

Sodobna božična voščilnica

Sodobna božična in novoletna voščilnica

Tako so kristjani, nekdajni pogani, našli v mnogih krščanskih praznikih vsebino, ki jim je bila razumljiva prav zato, ker so jo že poznali iz poganškega praznovanja.

Kristjani glavnega mesta na Vzhodu, Aleksandrije, so bili priča Aionovemu prazniku, ki so ga obhajali v noči od 5. na 6. januar. To noč je namreč rodila Kore (deklica) Isis Aiona, to je Horosa, sončnega boga Serapisa. Aion je bog večnosti, obnavlja se vsako leto in tako ostane večno isti, prav tako kakor sonce. Pod imenom Dionisos je isti bog hkrati nastopal v drugačni obliki, z drugačnega vidika in zato je spadalo k obredom v noči med 5. in 6. januarjem slovesno zajemanje vode iz Nila. Po ljudski veri se je tedaj na mnogih krajih in ob mnogih studencih voda spreminjala v vino, kar omenja tudi Epifanij, ki seveda graja to praznovanje. Spreminjanje vode v vino na ta dan so imenovali »arete«, to je čudežno krepost boga Dioniza.

Prva Kristusova »arete« v začetku njegovega javnega nastopa je bila spremenitev vode v vino na svatbi v Kani galilejski. To je bil Jezusov prvi čudež, s katerim je, kakor pravi evangelist Janez (1,11), »razodel svoje veličastvo — in njegovi učenci so verovali vanj.« In v vzhodni Cerkvi je bilo na praznik epifanije še dolgo v navadi zajemanje vode. Drugi običaj, ki je značilen za ta egiptovski praznik, je bilo kopanje v Nilu. Proti temu običaju je v nekem spisu cesarjema Konstančiju in Konstantinu nastopil Firmicus Maternus, češ da je zaradi njega med ljudstvom razširjena vera, da nilska voda zdravi in posvečuje. Arabski zgodovinar Masudi še v 10. stoletju poroča o prebivalcih Kaira, da jim je noč krstne kopeli

5. in 6. januarja pomenila nekaj posebnega in da to noč nihče ni šel spat.

»To je najlepša noč, kar jih pozna Egipt.« Glavna vsebina praznika 6. januarja je v vzhodni Cerkvi še dandanašnji krst Gospodov. Cerkev na Vzhodu je na ta dan obhajala tudi praznik Rojstva Gospodovega, praznik počastitve svetih Treh kraljev božjega Deteta, praznik svatbe v Kani in prvotno tudi praznik čudežne pomnožitve kruha.

Kdaj so začeli kristjani v Aleksandriji obhajati svoj praznik epifanije Gospodove in ga spravljati v sklad z egiptovskim praznikom, ni znano. Klemen Aleksandrijski (v začetku 3. stoletja) imenuje 20. maj kot rojstni dan Kristusov, cerkveni učitelj Hipolit (umrl 236) pa navaja 14. nisan (april) tako za rojstni kakor za smrtni dan Gospodov. Tudi v drugih spisih 3. stoletja se za Kristusovo rojstvo navajajo pomladni meseci. Šele cerkveni pisatelj Janez Kasijan (Cassianus; umrl okoli 430) poroča za svoj čas, da so tedaj v Egiptu 6. januarja praznovali Jezusovo rojstvo in krst. Hieronim je pridigal nekoč na dan 25. decembra v Jeruzalemu, kjer so takrat praznik Gospodovega rojstva obhajali še 6. januarja, in v pridigi zagovarjal 25. december kot pravi spominski dan Gospodovega rojstva in ne 6. januar. V pridigi se je skliceval na »boljše izročilo«, ki govori za 25. december; to izročilo sega nazaj na apostola Petra in Pavla in zato, je rekel v pridigi Hieronim: »Tako torej trdim, da je bil Kristus rojen na današnji dan in na dan epifanije (6. januarja) preroben (krščen).«

V Rimu so torej v tistem času obhajali božič 25. decembra. In če se Hieronim sklicuje na boljšo tradicijo, velja to, čeprav v nekem čisto drugem pomenu tudi za nas, ker imamo tudi na Zahodu za ta datum praznovanja božiča 25. decembra bolj zanesljive podatke, ki z gotovostjo segajo nazaj na leto 336. Tako imenovani kronograf iz leta 354, rimski praznični koledar oziroma seznam praznikov, navaja v seznamu smrtnih dnevo in pokopališč dvanajstih rimskih škofov v letih 255 do 352 za leto 336 25. december kot dan Kristusovega rojstva. Če zdaj upoštevamo še tako

imenovani psevdoprijanov spis »O preračunavanju pashe« iz leta 243, kjer je Kristusov rojstni dan preložen na 28. marec z opozorilom, da je ta dan tudi rojstni dan oziroma poganski praznik »Rojstva nepremagljivega sonca«, v krščanstvu pa praznik »Sonca pravičnosti« (Sol iustitiae), lahko domnevamo, da je Cerkev na Zahodu uvedla božični praznik v času med 243 in 336. Tudi tu se Kristusovo rojstvo spravlja v zvezo z rojstvom Sonca, in Cerkev je izbrala 25. december zato, ker so ta dan obhajali praznik »Rojstva nepremagljivega Sonca« (Natalis Solis Invicti) rimskega cesarstva. Tako je poganski praznik nadomestila s praznikom rojstva Jezusa Kristusa, ki je luč sveta in pravo nepremagljivo Sonce.

Že v 3. stoletju je dobil sončni kult v rimskem cesarstvu poseben pomen. Ko je cesar Avrelian v odločilni bitki premagal 274 palmirsko kraljico Zenobijo, je mislil, da se ima za zmago zahvaliti sončnemu bogu, ki se mu je prikazal pred bitko in katerega je pozneje prepoznal v svetišču sončnega boga v Emesi, nakar je sončni kult povzdignil v rimski državni kult. Tudi poznejši cesarji so izkazovali najvišjo čast sončnemu bogu Solu kot najvišjemu božanstvu državnega kulta, do Konstantina v letu 313 — zopet po prikazni na nebu pred odločilno bitko, tokrat proti svojemu nasprotniku Maksenciju — ki je svojo zmago povezal s Kristusovim imenom, pritrdil na svoj ščit začetne črke Kristusovega imena in starega državnega boga zamenjal s svojim, krščanskim Bogom: In hoc signo vinces — V tem znamenju boš zmagal! Že od 3. stoletja dalje namestitev rimskega cesarja ni bila več zadeva senata, marveč jo je določala priporjena zmaga, ki je bila cesarju dodeljena kot znamenje, da ga je poklicalo nebo. Ali je bila ta povezanost zmage in oblasti s Kristusom, novo vzišlim Soncem pravičnosti, zunanji povod, da so v naslednjih letih praznik rojstva nepremagljivega sonca 25. decembra zamenjali s praznikom Kristusovega rojstva; ali je rimska krščanska občina sama ob koncu 3. stoletja kazala odpor proti temu državnemu kultu, kar

Oznanilo pastirjem. Anonimni lesorez iz »Officium beate Marie secundum usum romanum«, Benetke 1507.

Kerubi; božična voščilnica iz srede 19. stoletja

pa je manj verjetno, vsekakor je ostal tudi tu na Zahodu, še bolj izrazito kakor na Vzhodu praznik Rojstva Gospodovega povezan s praznikom rojstva poganškega sončnega boga. Kako zelo je bila ta misel značilna za 4. stoletje, dokazuje spis iz tega časa »O sončnem obratu in enakonočju spočetja in rojstva našega Gospoda Jezusa Kristusa in Janeza Krstnika«. V tem spisu je za spočetje Janeza Krstnika navedeno jesensko enakonočje, za spočetje Kristusa spomladansko enakonočje, za rojstvo Janeza Krstnika kres in za Kristusovo rojstvo zimski kres. S tem je pokazano, kako se je ves naravni red opiral na Gospodovo rojstvo.

Že na koncu 4. stoletja je prevzel Rim od Vzhoda praznik Gospodove epifanije ali razglasenja, ki se obhaja 6. januarja. Ta praznik se je na Vzhodu imenoval in se še danes imenuje v vseh vzhodnih obredih praznik bogojavljenja (theofaneia) Gospoda Boga in našega Odrešenika Jezusa Kristusa. Ko so na Zahodu poleg praznika 25. decembra uvedli še praznik 6. januarja, so z besedo »epifanija« začeli označevati predvsem prihod modrih z Jutrovega, in je praznična vsebina samo počestitev svetih Treh kraljev, ki so ga izkazali novorojenemu Detetu, vtem ko sta z božičnim praznikom 25. decembra ostala povezana svatba s čudežem v Kani in s čudežnim nasičenjem množice v puščavi, kakor vemo iz nekega govora

papeža Liberija o božiču leta 353, ki ga omenja sveti Ambrož. Vzhod je prevzel v 5. stoletju praznik Rojstva Gospodovega in poleg tega je ohranil praznik bogojavljenja Gospodovega. 6. januar je ostal kot praznik, posvečen Jezusovemu krstu v Jordanu in spominu svatbe v Kani. Prihoda Modrih se namreč spominjamo že na sam božič. Le monofizitski Armenci praznujejo ta dan predvsem spomin Jezusovega rojstva, zato pa se 13. januarja posebej spominjajo Jezusovega krsta.

Zgoraj smo omenili krsne kopeli v Egiptu v noči med 5. in 6. januarjem. Nekdaj so se v noči pred praznikom Gospodovega razglasenja krščevali: ker Grki imenujejo krst tudi luč, imenujejo ta dan tudi praznik luči ali razsvetljenje. Na ta praznik — ponekod že na predvečer — zelo slovesno, navadno ob veliki udeležbi ljudstva blagoslavlja vodo, če le mogoče tekočo: reko ali studenec. Marsikje se verniki v tej vodi potem okopljejo ali vsaj umijejo.

O globoki notranji zvezi med sončnim kultom in praznikom rojstva Kristusovega na Vzhodu in Zahodu pravi profesor Rahner, da sta pač oba praznika nastala kot najgloblji odgovor na hrepenenje antičnega češčenja sonca.

Kakor je danes božič, dan rojstva Gospodovega, 25. december za nas nekaj nespornega, vidimo, da zgodovinsko vendarle še ni raziskano, kateri dan je bil Kristus rojen. Evangelisti o tem niso zapustili nobenih podatkov, cerkveni očetje in pisatelji si v sodbi niso edini — nekateri navajajo 18. november leta 3 pred Kr., drugi 2. april, nekateri cerkveni učenjaki postavljajo celo 20. maj. Tudi iz liturgije same na natančnejši datum ne moremo sklepati, ker je gotovo, da praznik Gospodovega rojstva ni nastal iz kronoloških razlogov.

Praznik Kristusovega rojstva se v Cerkvi prva tri stoletja ni obhajal, v vzhodni Cerkvi pa so ga obhajali hkrati s praznikom svetih Treh kraljev 6. januarja. Ta praznik je znan že v 2. stoletju; njegova vsebina je postala čedalje bogatejša. Postal je res pravi praznik veselja. »Kdo bo spal v tej noči, ko ves svet bedi!« je vzklikal cerkveni učitelj Efreem. Stara Cerkev in z njo kristjani se niso toliko zanimali za dan kakor za sam dogodek, ne toliko za čas kakor za resničnost Kristusovega rojstva, ne toliko za božične zgodbe kakor za veselo oznanilo angelov pastirjem na betlehemske poljanah. Vendar smo videli, da se je čedalje bolj postavljalo tudi vprašanje o zgodovinskem času božjega učlovečenja. V evangelijih ni nobenega

Božična voščilnica iz začetka 17. stoletja; predstavlja enajst ptic in je izrez iz večje radiranke nizozemskega mojstra P.S.

namiga na to. Tako je prišlo do raznih ugibanj. Zaradi pomanjkanja zgodovinskega izročila so nastale razne teološko zgodovinske podmene, na osnovi katerih naj bi ugotovili točen čas. Klemen Aleksandrijski govori že ob koncu drugega stoletja ironično o poskusih, da bi izračunali uro Kristusovega rojstva, vzlic temu pa sam navaja kot možen datum 17. november v osemindvajsetem letu cesarja Avgusta (to je tretje leto pred našim štetjem ne da bi pustil kakšno sporočilo, kako je prišel do tega datuma. Julius Afričan (Africanus) navaja v svoji kronografiji 221. leta 25. decembra (ustrezno spočetu 25. marca, dozdevnemu dnevu stvarjenja sveta). Rimski škof pa je ta dan, kot smo že omenili, naposled določil za praznovanje rojstva božjega Sina. To utegne imeti svojo podlago v tem, da je cesar Aurelijan okoli 270 ta dan določil za praznik nepremagljivega Sonca (dies invicti solis). Ko so osemdeset let pozneje obhajali v Rimu prvo božično bogoslužje, naj bi bila s tem oznanjena zmaga Kristusa, pravega sonca, nad poganskim kultom. Cerkveni očetje pozneje čedalje pogosteje poudarjajo ta simbolični pomen dneva. Krizostom pravi: »V prisposobi imenujejo ljudje veliki dan Gospodovega rojstva novo sonce in ustvarjajo s to oznako nekakšno soglasje med Judi in pogani.« Sveti Avguštín pa na trditve, da kristjani ne obhajajo nič drugega kakor praznik rojstva Sonca, le pod tujim imenom, odgovarja: »25. december ne obhajamo zaradi rojstva Sonca, marveč zaradi rojstva tistega, ki je Sonce ustvaril.« Tako je bilo premagano izenačevanje sončnega kulta in Kristusovega kulta, ki je izhajalo od cesarja Konstantina.

O malokaterem prazniku bi mogli reči, da se je tako hitro razširil kakor božič. Na Zahodu, zlasti v Srednji Evropi, se je v kratkem razvil v glavni praznik cerkvenega leta. Pa tudi na Vzhodu se je kljub močni tradiciji praznika Razglašanja Gospodovega hitro razširil. Najmanj odmeva je dobil v Palestini, v Armeniji pa so ga sploh odklonili. Sveti Krizostom ga imenuje izvir, iz katerega so kakor reke, ki iz enega studenca teko na vse strani, izšli vsi drugi veliki dnevi cerkvenega leta.

Noben krščanski praznik že takoj v njegovem začetku ne opleta toliko navad kakor božič. O tem pričata pesnitev in upodablajoča umetnost. Ena najstarejših ohranjenih podob Kristusovega rojstva — freska v grobnici v katakombah sv. Sebastijana — kaže grobo izdelano mizico z otročkom, ki leži na njej, po navadi tedanjega časa trdno povitega v plenice. Tik ob jasliah sta vol in osel, ki novorojenčka grejeta s svojo sapo in sta hkrati nema opominjevalca tedanje razlage mesta iz pre-roka Izaija: »Vol pozna svojega gospodarja in osel jaslí svojega gospoda« (1,3), s čimer hoče reči: žival je spoznala Odrčenika, mimo katerega gredo ljudje, ne da bi ga spoznali. Dasi podoba ne predstavlja umetniške vrednosti, prepričuje s svojo preprostostjo. In ne le to! Ta preprosta slikarija je začetek veličastne panorame podob o božjem rojstvu, ki so jih v poznejših stoletjih ustvarili največji slikarski in kiparski mojstri in ki še danes navdihuje velike umetnike. Iz preproste osnovne podobe je po njenem vzoru nastalo na tisoče variacij, ki vsaka po svoje upodablja skrivnost božjega rojstva, skrivnost učlovečenja božjega Sina. Motiv se ni spremenil, pa naj ga je upodobila roka velikega mojstra ali preprostega ljud-

Božje rojstvo; ruska ikona

skega podobarja. V osnovi vsaka teh tisoč in tisoč podob predstavlja ob vsakem času, ob vsaki umetniški smeri isto preprostost, isto resničnost, kot nam jo je tudi opisal evangelist Luka: »In porodila je sina prvorojenca, ga povila v plenice in položila v jaslí, ker zanju ni bilo prostora v prenočišču.« Prav nam, ki se nam iz leta v leto ponuja božič v čedalje večjem razkošju daril in se nam — žal — tudi čedalje bolj odmika njegova skrivnost in krščanski pomen, bi morala biti ta preprostost tako živo pred očmi, kot je bila evangelistu ob njegovem zapisu tega dogodka in prvemu človeku, ki ga je z okorno roko tako preprosto, a živo upodobil. Ta preprostost odseva tudi v vsej naši bogati ljudski umetnosti, ki je ta dogodek skozi stoletja obnavljala in oživila.

Pri malokaterem prazniku so se v teku časa pri raznih narodih pokazale tako bogate zunanje oblike praznovanja kakor ravno pri božiču. Božič je postal predvsem praznik domačnosti, pravi družinski praznik, ko se bolj kot kdajkoli v letu zbirajo pod rodnim krovom vsi domači. Ponekod prižigajo ogenj na planem, drugod postavljajo luč na okna v znamenje, da so ta večer odprta vrata vsakemu popotnemu človeku. S hribov se ponekod pomikajo procesije ljudi, ki si s plamenicami svetijo v snegu utrto gaz k polnočnici. Skoraj povsod je v navadi, da za božič okrase stanovanje z zimskim zelenjem, kar spominja tudi na prvotni sončni kult.

Zlasti med germanskimi narodi je navada, da postavljajo božično drevo. Staro sporočilo pripo-

veduje, da je to navado vpeljal sv. Bonifacij v 8. stoletju, in sicer kot nadomestilo za pogansko navado, ko so ta dan zaklali katero izmed domačih živali in jo darovali pred svetim hrastom, posvečenim germanskemu bogu Odinu. Po nekem drugem poročilu je božično drevo vpeljal šele Martin Luther. To nemško navado so prevzeli tudi drugi narodi, zlasti Rusi, Angleži in Francozi. V Ameriko so prenesli to navado priseljenci. Tudi v Italiji, ki je klasična domovina jaslic, se je zelo razširila navada postavljanja božičnega drevesa. Na Slovenskem pa je že dobrih dvesto let navada, da si vsaka krščanska družina za božič postavi jaslice. V teh dveh stoletjih in več so leto za letom v adventnem času po neštetihih izbah naših kmečkih domov nastajali morda najlepši spomeniki naše ljudske umetnosti: božične jaslice, ki so jim tudi Slovenci znali vtisniti značilne slovenske poteze, tako da upravičeno lahko govorimo o slovenskih jaslicah. V časih, ko smo se čutili ogrožene od naraščajoče nemške nevarnosti, so nam postale simbol odpora proti vsemu, kar je nemškega, tudi proti božičnemu drevescu in so se kakor demonstracija naše narodne zavednosti utrjevale jaslice, tako da pred vojno skoraj ni bilo slovenske hiše, kjer bi o božiču ne imeli jaslic. Postavili so si jih celo v družinah, ki so bile daleč od verskega življenja.

Skoraj po vseh evropskih deželah so se zlasti med kmečkim prebivalstvom ohranile nekatere navade še iz poganskih časov: zažiganje badnjaka, božični orakel — kmet vprašuje, kakšno bo vreme prihodnje leto, kakšna letina, dekleta vprašujejo, ali se bodo o predpustu omožile itn. Med stare božične običaje spada tudi koledovanje. Kakor s kresnicami in jurjevskimi pesmimi, tako je naš stari človek tudi s petjem božičnih koled hotel — čarati. Zaradi svetosti božičnega praznika, ko se

obhaja spomin rojstva Jezusa Kristusa, so tudi koledniki in njihove koledre čedalje bolj izgubljali poganski značaj. Izpodrinile so jih različne svete božične igre, prvotne čarovno-obredne koledre so dobile pobožno krščansko vsebino. V krog božičnih iger prištevamo tudi znani slovenski božični običaj: »Marijo nosijo«.

Za nas je s pojmom božične dobe združen sneg in mraz. Božiča si skoraj ne moremo misliti brez snega. Božič je tudi čas, ki s svojim vremenom napoveduje prihodnjo letino. Vreme pa je odvisno od lunine spremembe. Če je božič v času, ko luna raste, bo letina dobra, če pa je v obdobju stare lune, se ne obeta nič dobrega.

V nekaterih deželah pa obhajajo božič sredi poletja; v Braziliji pride v čas poletnih počitnic, ko ljudje odhajajo na morje. Tudi v Mehiki sovpadajo božič z najhujšo poletno vročino; tedaj okrase vse ulice s cvetjem in zelenjem, ponekod pa si pričarajo zimo tako, da natrosijo po drevju in hiši kosmične vate.

Kakor so po raznih deželah različne navade ob tem prazniku, je božič eden izmed redkih simbolov, ki ga ima danes skupno večina človeštva.

MARIJA V LANDARSKI JAMI

To se je godilo takrat, ko je kralj Herodež iskal Jezuščka, da bi ga umoril. Mati božja je zavila sina v pisano ruto in zbežala z njim po svetu. Tavalta sta iz kraja v kraj, a Herodeževi hlapci niso mirovali, zmeraj so jima bili za petami. Dolgo sta blodila, dokler nista pribežala v Nadiško dolino. Materi božji so krvavele noge, da so se poznale rdeče stopinje. Jezušček ji je jokal v naročju. Še malo, majceno malo, pa bi se bila zgrudila in ne mogla več dalje.

Pod Landarjem je v strmem bregu čepela ženica in pasla edino kozo.

»Kam tako tečeš?« je ogovorila Marijo. »Odpoj si se in položi otroka v senco, da bo spal, jaz pa mu bom z zeleno vejo odganjala muhe.«

»Ne smem se spočiti,« je potožila božja mati Marija. »Herodeževi hlapci so za menoj: bojim se, da me dohite, mi vzamejo otroka in ga grdo umorijo. Zaradi ljubega Jezusa te prosim, skrij naju, ako moreš!«

»Bog pomagaj!« je vzkliknila ženica. »Če je tako, le brž za mano! Pa otroka mi daj, saj ga težko nosiš! Pazila bom nanj in mehkó držala, nič se ne boj!«

Marija ji je dala sina. Ženica ga je vzela v naročje, pustila kozo, da se je sama pasla, pa je stekla po stezi proti sivi skalnati steni. Mati božja jo je le stěžka dohajala, zdaj pa zdaj se je spotaknila in pala. In kamor je pala, povsod je zrasla trnova roža. Ženica je vso pot tolažila jokajočega Jezuščka:

»Tiho bodi, ubožec moj, to je božja stezica, nihče hudobnih zanj ne ve, skrita bosta ko sladko jedro v lupini!«

Ustavila se je pred visoko steno. Sredi stene je zijala jama, Landarska jama, še dandanes se vidi. Zdela se je, da nobena pot ne drži do nje, a ženica je poznala stezo, kozjo stezico, ki je vodila navzgor. V hladni jami je sedla na skalo, zibala dete v naročju in mu pela staro pesem o ubogi zemljici, o otrocih, ki se jočejo in ne morejo spati, ker so lačni:

**Spíte, otroci, zaprite oči,
spanje prinese vam božje darí!**

Jezušček je zaspal in ženica mu je z zeleno vejico odganjala muhe. Medtem so Herodeževi hlapci pretaknili vso dolino, preiskali vsako kočó,

vsak grm. Ko Marije in Jezuščka niso našli, so se čudili in odšli proti severu. Jezušček je bil rešen. »Veliko sem ti dolžna,« je rekla Marija ženici; »kaj naj ti dam?«

»Kaj naj mi daš, ko si sama uboga?« je odgovorila ženica. »Bodi za božje plačilo!« Tedaj se je Marija ozrla po ubogi zemljici na pobožnih Mihe in Matajurja, kjer otroci od gladu ne morejo zaspati, in se je blago nasmehnila. Segla je v nedrje in dala ženici kostanj.

»To ti bodi za božje plačilo!« je rekla. »Vsadi, da zraste otrokom kruh in da ogrne zelen plašč gole obronke.«

Tako je dejala Marija in odšla z Jezuščkom čez Matajur na Tolminsko. Herodezevi hlapci so jo za zmeraj zgrešili.

Uboga ženica, ki je imela eno samo kozo, je vsadila kostanj, nosila v prgišču vodo iz Nadiže ter ga zalivala. Zraslo je košato drevo in obilno obrodilo. Otroci so pobirali njegove sadove, jih pekli v žerjavici in uživali. Tako je prišel kostanj v Slovensko Benečijo. Njegovi gozdničarji še danes pokrivajo siromašne obronke. V Landarski jami pa stoji oltar, a v njem podoba čudodelne Matere božje.

France Bevk

BETLEHEMSKA LEGENDA

Nekoč se je sveta Devica napravila na pot. Prišla je do kočice ubogega kmeta in ga prosila za prenočišče, saj ni vedela, kje naj prenoči.

Hudi vaški psi ji niso nič žalega storili, ampak so veselo mahljali s svojimi repi. Nerazumna stvar je pač spoznala, kakšen gost je potrkal na vrata, kmet pa tega še slutil ni. Na dolgo in široko se je začel opravičevati, da ji ne more dati prenočišča, češ da je kočica pretesna in da ima mnogo otrok, tako da ni za nikogar več prostora v njej.

»Lepa gospa,« je nazadnje rekel, »pa pojdite v moj hlev, da boste mogli tam mirno prenočiti, ker vas v koči pri najboljši volji ne morem prenočiti.«

Sredi noči je kmeta zbudila nenavadna svetloba. Pogledal je skozi okno na dvorišče in videl v svoje začudenje, kako je nenavadno svetla zvezda obstala nad njegovim hlevom in kako se je množica angelov z zlatimi krili spuščala na slamnato streho. Kakor jata golobov so angelci obkrožali hlev in veselo peli, da je Devica rodila božjega Sina. Razločno je spoznal njihov slavo: Slava Bogu na višavah in na zemlji mir ljudem, ki so blage volje. Ubogi kmet je bil ves prestrašen in je začel vzdihovati: »Rajši bi šel sam s svojimi otroki spat na prag, in tebi, Devica, prepustil vso kočico, samo če bi vedel, kdo si. Ah, ko bi jaz to prej vedel!«

V hlevu pa se je treslo Dete od mraza in mati je vzela pajčolan z glave in napravila iz njega plenice. Pokrila ga je s slamo, da ga ne bi zeblo, zibala ga je in pela: »Spi, Jezušček, spi!« Odklonila je pomoč angelov in sama skrbela za otroka, saj niti angel ne more nadomestiti matere.

Vest o Jezusovem rojstvu se je hitro raznesla po vasi. Najprej je prišla do ubogih in preprostih pastirjev na poljani. Prebudili so se iz spanja in naročeno jim je bilo, naj hite in pozdravijo Gospoda sveta. Da leži na slami v jaslih v veliki revščini, skromno kot poljska roža, čeprav je Vladar sveta, jim je bilo rečeno.

Angelskemu spevu in Marijini uspravanki so se zdaj pridružili glasovi pastirjev. Igrali so na piščali otroku najlepše melodije, mu delali kratek čas, da bi razveselili božje Dete. Jezušček je gledal vse to in se jim hvaležno smehljaj. Z iskrenim srcem so mu prinesli svoje darove in ga prosili, naj jih milostno sprejme.

Sveta Mati božja pa se je medtem trudila v hlevu, ki je bil poln nebeške svetlobe in zemelj-

skega vrvenja. Prijazno in veselo je spodbujala pastirje, naj se radujejo in vesele. In res, bilo je tako živahno in veselo, kakor da bi se sama nebesa spustila na zemljo.

Kmet pa — vaški kovač — je bil za prenočišče, ki ga je dal Jezusu in Mariji, čudovito poplačan. Imel je namreč prav ljubko hčer, ki pa je bila brez rok. Ta ubogi otrok se je prikradel do jaslí, med angele in pastirje in gledal Dete s svojimi svetlimi očmi. Ponižno in skromno je tamkaj stal in se čudil vsemu, kar se je godilo. Ko je Marija zagledala ubogo kovačevo hčerko, je sočutno rekla: »Podaj mi moje Dete iz jaslí!« Deklici se je utrnila solza iz oči, približala se ji je in bridko zavzdihnila: »Kako naj vam jaz revica podam otroka, ko sem brez rok.« »Le vzemi ga,« je blagohotno odvrnila Devica. In deklica je poskusila in, glej čudo, dobila je roke in je mogla podati Dete Mariji. Vsa srečna je zdaj povzdignila svoje roke proti nebu in jih veselo pregibala kakor breza, ki spomladi ziblje svoje veje. Smejala in jokala se je od velike sreče in veselo vzkliknila: »Zdaj imam roke in morem z njimi moliti in delati!«

(Po poljski legendi)

BELOKRANJSKA KOLEDNICA

Dober dan, gospodar,
Bog vam dobre goste daj!
Na dvoru vam zelen bor,
zanj privezan konjič vran.
Na konjiču sedelce,
na sedelcu sinek vaš.
Sinek ima srebrn pas.
Več velja nam dober glas
kakor tisti srebrn pas.
Ródila vam šénica
in ta vinska mladica!

Janko in Mara sta delala jaslice. Živahno sta se pogovarjala s pastirci in ovčicami. Mamica jima je pomagala in popravljala. Zdaj je prišla Marino roko, zdaj Jankovo in kazala: Primi ovčko! Popravi mah! Postavi svečko! Potresi žaganje! Vse sta hotela narediti sama, da bi pokazala očku, kaj znata. Oči so jima žarele namesto lučk, ki jih ni bilo.

Bila je vojna. Tudi očeta ni bilo doma. Odpejali so ga. Medtem je prišla na svet Zalka, ki je očka še ni videl. Zdaj je mirno spančkala v košari. Vozička niso imeli.

»Mamica, ali bo plisel očka?« je po svoje vprašal Janko, ki še ni mogel izgovarjati vseh črk.

Anka se je zdrznila. Neštetokrat jo je vprašal in vedno mu je odgovorila: Za božič pride. In če ga zdaj ne bo? Vsak večer so molili, da bi se ata vrnil. Kaj naj mu reče?

»Saj smo molili! Tudi nocoj bomo prosili Jezusa, da bi se očka vrnil,« ga je potolažila.

»Zakaj pa se je Milkin ata vrnil?« je užaljeno vprašala Mara.

Anka je bila v zadregi. Zakaj, zakaj? Večni »zakaj?« Kako naj ji odgovori. Premlada je še, da bi razumela, kaj je vojska, kaj so taborišča. Po svoji je je skušala dopovedati.

»Vidiš, Mara, Milkin ata je bil vojak, italijanski vojak. Vojake so spustili domov, ker so fašiste premagali. Naš očka pa je v taborišču.«

»Mamica, kaj je taborisce?« je s strahom vprašal Janko in pritekel k mami.

Anka je bila zbegana.

»Taborišče so take lesene barake za ljudi, okrog njih pa je bodeča žica. Vse je zagrajeno, da ne bi ušli.«

Janko je poslušal in se zagledal v daljavo.

»Ali so take balake kot Mihov kulnik?« je vprašal. Mihov Vsaknik je bil lesen in ograjen z bodečo žico.

»Še bolj velike, Janko, take kot majhne hiše,« mu je dopovedovala mamica.

Janko je utihnil. Vrnil se je k jaslicam in s svojo debelušastjo diano popravljaj mah.

Zunaj se je delal mrak. Narava je počivala pod snegom. Vse je bilo tiho. Le veter je ubiral svoje strune skozi gole veje stare hruške, ki je rastla pred hišo.

Anka je prižgala petrolejko in jo obesila na steno pri peči. Električne še niso imeli. Sedla je v zapeček in se težko oddahnila. Glavo je naslonila na peč in začela razmišljati.

Sveti večer... Mnoge družine so srečne. Možje so se vrnili. Res je, da se morajo skrivati pred Nemci, vendar so doma. Pri nas pa manjka varuh. Ni delavnih rok. Vse skrbi so padle nanjo. In kaj je Danilo napravil, da so ga odpeljali v taborišče? Mnogi so tam umrli. Nekateri so po razpadu zbežali. Skrivajo se. Potikajo se po kmetih. Tu in tam pomagajo, da si zaslužijo hrano in obleko. Čakajo, da pridejo zavezniki. Od časa do časa se kdo vrne. Vsak si pomaga, kakor more. Morda je tudi Janez pobegnul. Prve dni je bila zmeda. Nihče ji ni znal povedati. Vedno je upala, da se bo vrnil. Kaj bo napravila s tremi otroki, če ga ne bo?

Mara se je prestrašila tišine, ki je nastala. Pogledala je mamo. Pricepetala je k njej in se skobacala v zdič.

»Mama, ali jočeš? Zakaj jočeš?« je vprašala.

Anka se je zdrznila. Pomencala si je oči in zmedeno pogledala okrog sebe.

»Saj ne jočem!« jo je potolažila. »Počivala sem.«

Za Maro je priracal še Janko in se stegoval k mami. Dvignila ga je v naročje. Z obema ročicama se je oklenil njenega vratu.

Mara je zlezla na peč in začela božati mamine lase.

Na izbo je legel polmrak. Plamenček v petrolejki je plapolal in delal pošastne sence, ki so stegovalle svoje roke po stenah in po stropu.

Janko jim je sledil z očmi in se še bolj stisnil k mami. Vedno se je bal teh senc in ko so bili drugi na peči, ni maral ostati na tleh. Zdelo se mu je, da iz vseh kotov silijo strahovi.

Nekaj časa so molčali.

V cerkvi je zazvonilo. En sam zvon je pel. Dva so pobrali za vojsko. Nič slovesnega ni bilo v njegovem glasu. Prav tako je zvonilo mrliču. Včasih so na sveti večer pritkavali. Vse je prevzelo praznično razpoloženje. Čakali so polnočnico. Zdaj pa vsega tega ni bilo. Tudi polnočnice niso imeli. Bali so se Nemcev, ki so včasih kot jastrebi planili v vas.

»Ali bomo molili?« je vprašala Mara.

»Za ata,« je rekel Janko.

Mamica se je pokrižala. Janko in Mara sta sklenila ročice in po svoje ponavljala za mamo očenaš in zdravamarijo.

»Povej nam zgodbo o Jezusu,« je prosila Mara, ko so odmolili.

»Jaz prižgem svečke,« je rekel Janko in se spustil iz maminega naročja. Pozabil je na strahove. Butnil je na tla in drobencjal proti jaslicam. Na okenski polici je vzel vžigalice in ves ponosen prižgal dve svečki, ki sta bili zataknjeni v mah.

»Ac!« je izdaval in odvrnil vžigalico, ki ga je spekla v prste. S slino si je blažil opekline.

Vrnil se je v mamino naročje.

Anka je privila plamenček v petrolejki, da sta svečki lepše osvetljevali jaslice.

»Mamica, povej!« je spet zaprosila Mara.

Anka je pogledala skozi okno in se zamislila. Zdelo se ji je, da kot otrok posluša kateheta, ki pripoveduje o Jezusovem rojstvu in kralju Herodu. Nekdanje slike so oživele v njenem spominu. Ali jih bo znala prikazati otrokoma?

Janko jo je pocuknil za rokav, kot bi jo hotel zbuditi.

»Poveeje!« je zategnjeno moledoval.

Anka je začela.

»Prav tak večer je bil kot danes. Hladno, mrzlo. Od vseh strani so prihajali ljudje v Betlehem. Nekateri so hodili, drugi so jahali na osličkih. V mestu so zasedli vse prostore, vsa dvorišča. Klepetali so, govorili, vpili. Nekateri so se kregali, drugi jezili.

Tudi Marija in Jožef sta prišla. Malo sta hodila, malo jahala. Po dolinah, čez griče, po grapah in strmih poteh. Več dni sta bila na poti.

Vsa vesela sta zagledala mestece Betlehem na hribu. Težko sta hodila po strmem klanecu. In ko sta prišla v mesto, je bilo vse zasedeno. Od hiše do hiše sta trkala. Niti prostorčka nista dobila.

Mara se je globoko oddahnila.

»Mamica, če bi pri nas potrkala,« je rekla, »bi ju sprejeli, kajne? Mi imamo dovolj prostora!«

»In peč imamo zakuljeno, da bi se pogleda,« je dodal Janko.

Anka je bila zadovoljna, da otroka sočustvujeta.

»In kam sta šla?« je vprašala Mara.

»Iz mesta sta šla. Po stezah in travnikih sta se spustila v dolino na betlehemske poljane. Tam so pastirji pasli svoje ovčke.«

»Ali ni bilo snega?« je hotela vedeti Mara.

»Tam pade malokdaj sneg,« je razlagala Anka. »Ovčke pulijo in smukajo suho travo, ki raste med kamni in skalami. Čez dan se prosto sprehajajo po travnikih in gričih, ponoči pa jih pastirji seženejo v votline. Ponoči je tudi tam mraz. In volkovi pridejo iz puščave. Zato se ovčke tišče druga ob drugi, da jih ne zebe. In če so skupaj, se tudi volkov ne bojijo. Pastirji pa si zakurijo ogenj.«

Marija in Jožef sta tistega večera našla tako votlino, ki je bila prazna. Le nekaj slame je bilo na tleh. In lesene jaslje. Pastirji so imeli tudi osličke in so jim v jaslje dajali hrano.

Sveti Jožef je bil kar zadovoljen. Slamo je zgrebel na kup, jo zrahljal in pripravil ležišče za Marijo.

In opolnoči so pastirji zaslišali petje. Videli so svetlobo. V svetlobi so zagledali angela. Pokazal jim je votlino, kjer sta bila Marija in Jožef. Povedal jim je, da je Marija rodila Jezusa.

In pastirji so tekli k votlini. Mariji in Jožefu so povedali vse, kar so videli in slišali. Vsi veseli so poučevali malega Jezusa, ki ga je Marija položila v jaslce.

Čez nekaj časa so od daleč prišli sveti Trije kralji. Prijahali so na kamelah. Imeli so zlate krone na glavi. Jezusu in Mariji so prinesli darove. Eden je bil črn, pa se ga Jezušček ni prav nič bal.

In takrat je zvedel za Jezusa tudi hudobni kralj Herod. Bil je v mestu Jeruzalemu. Nekaj kilometrov od Betlehema. Jerzen je bil. Trije kralji so mu povedali, da se je rodil novi kralj. In ker se je bal, da sam ne bo več za kralja, je sklenil, da bo Jezusa umoril. Nič ni vedel, kje mali Jezus stanuje. Zato je ukazal vojakom, naj gredo v Betlehem in naj pomorijo vse dečke do dveh let stare.

In vojaki so ubogali kralja. Vzeli so meče, nože in bodala. Zgodaj zjutraj, ko so otroci še spali, so vdrli v hiše in pobirali iz posteljic nedolžne dečke. Mamice so jokale, prosile, vpile, kričale. Nič ni pomagalo.

Janko se je z obema ročicama oklenil mamine roke. Srce mu je razbijalo. Tudi Mara se je iz zdiča pomaknila na peč. V zibelki pa je Zalka vzdihnila in zakrilila z ročicama, kot bi nekoga podila od sebe.

»Ali so tudi Jezusa vzeli?« je boječe vprašala Mara.

»Ne, nee!« jo je potolažila mama. »Angel se je prikazal sv. Jožefu in mu ukazal, naj hitro bežijo

iz Betlehema daleč, prav v deželo, ki se imenuje Egipt. In sveti Jožef je ubogal. Kri je tekla, vsi so jokali. Nihče se jih ni usmilil. Vojaki so bili hudobni, ker je bil kralj Herod hudoben.«

Nastala je tišina. Vse so se zamislili.

»Mamica, tudi mi smo jokali in prosili, ko so prišli vojaki po očka,« je rekla Mara. »Jaz sem ga držala za roko, pa me je vojak potisnil, da sem padla na tla. Tudi tebi, mamica, so puško nastavili na prsi. Hudobni so bili kot Herodovi vojaki.«

»Mamica, angel bo tudi očka lešil, ali ne?« je vprašal Janko.

»Seveda ga bo!« mu je odvrnila Anka, čeprav ni verjela svojim besedam. Zadnje čase je tako malo upala.

Vsi so umolkli. Svečka pri jasicah je praske-tala. Po njej je curel vosek, ki se je stapljal z mahom.

Janko se je naslonil mamicini na rame in začel dremati. Tudi Mara se je zleknila po peči. Ni bila zaspala. Buljila je v strop in spremljala sence, ki so se zibale in odskakovale kot pajac na natezalnici.

Zunaj je močnejše zapihal veter. Vedno glasneje je zavijal okrog vogalov. Včasih je zažvižgalo med okni. Tudi pesek je prinašal v šipe, da je steklo zazvenelo. Kot bi nekdo trkal.

Anka je zaslišala stopinje. Zlecnila se je. Mrščavica ji je zagomazala po hrbtu. Te stopinje je poznala. Prav tako je hodil Danilo.

Koraki so se bližali hiši. Postali so počasni, težki, kot bi nekdo pomišljal in se bal vstopiti. Hipoma je vse utihnilo. Nekdo se je ustavil pred vrati.

Anka je bila razburjena. Srce ji je tolklo, kot bi nekdo razbijal po nakovalu. Živce je imela napete kot strune. Morda je pa res on?

Tudi Mara je slišala korake. Dvignila se je na komolce.

Vežna vrata so zacvilila. Že dolgo jih ni nihče namazal. Tihi koraki so lezli proti izbi. Tresoča se roka je potrkala.

»Naprej, naprej!« je vsa zmedena odgovorila Anka.

Nevidna roka je pritisnila na kljuko. Vrata so se počasi odpirala in med njimi se je prikazala visoka, suha postava moža. Na njem je mahedrila razcefrana obleka. Udrte oči, kosmat, zaraščen obraz, na ustnicah pa mu je zaigral nasmech.

»Dober večer!« je rekel hripav glas.

Takrat je Anka planila s peči. Po glasu je spoznala moža.

»Joj, Danilo, ali je res? Ali je mogoče? Ali si zares ti?«

Z obema rokama ga je objela in začela jokati od ginjenosti in sreče. Za hip je pozabila na vse, na prestano trpljenje in na otroke.

Tudi Mara je skočila na klop. Janko pa si je mencial oči in ni mogel razbrati, kaj se dogaja. Prebudil se je iz prvega sna.

»Mara, Janko!« je nato poklicala mati, »glejta, očka se je vrnil! Nismo zastoj molili.«

Oba sta se pognala na tla in se oklenila očeta. Ostala sta brez besed, čeprav sta mu imela toliko povedati.

»Nič se me ne bojšta, ker sem kosmat. Jutri se bom obrij,« ju je tolažil in božal po laseh. Roka se mu je tresla. Bil je zbeگان.

Anka je pogledala proti zibelki. Zalka je mirno spala. Danilo je še ni opazil. Nič ni vedel, da se mu je v odsotnosti rodila še ena hčerka. Saj ni imel nobenega stika z domom.

Anka je trepetala. Rada bi ga opozorila na najmlajšo, a ni vedela, kaj naj reče.

»Danilo!« se je končno opogumila in ga prijel za roko. Peljala ga je k zibelki.

»Poglej! Tudi ta je naša. Naš angelček. Prišla je na svet, ko tebe ni bilo doma.«

Možu so zatrepetale ustnice. Debela solza mu je zdrknila po licu. Padel je na kolena in se z obema rokama oprijel košare, v kateri je ležala hčerka. Hlupal je kot otrok. Po tolikih krivicah in trpljenju je zopet videl nedolžnost pred sabo. Ponosen je bil na svoje očetovstvo.

Tudi Mara in Janko sta pritekla h košari. Sestrico sta imela zelo rada. Vsi so se sklanjali nad Zalko, ki je še vedno spala.

Janko je prvi prekinil molk.

»Glej, ata, jaslice imamo,« je pokazal v kot.

Danilo se je nasmehnil. Ozrl se je k jaslicam.

»Vidim, vidim,« je rekel. »Pridna sta, da sta naredila jaslice. Toda naše najlepše jaslice so letos tukaj v zibelki. Te so žive jaslice.«

Janko se je sklonil k sestrici in jo pobožal. Zalka je odprla oči in se nasmehnila.

Anka je stala zraven njih in kot angel varuh čula nad njimi. Nič ni ušlo njenim očem. Srce ji je prekipevalo od sreče. Zdaj ni bila več sama. Težo skrbi bo preložila na moževa ramena. Dobro je vedela, da še ni konec vojne. Morda bodo še hude preizkušnje. Toda skupno jih bodo laže premagovali.

Jutri bo božič. Po dolgem trpljenju in žalosti njen najlepši božič.

Jožko Kragelj

TRI NARODNE

DRAVA, SAVA IN SOČA

Drava, Sava in Soča so sestre. Nekdaj so se menile, katera bo prihodnji dan pritekla prva v morje. Zvečer sta Sava in Soča zaspali, Drava pa se je potuhnila in kmalu začela tiho teči naprej. Ko se je Sava zjutraj prebudila, je opazila, da se Drava že vali proti morju. Zato se je tudi sama ježno spustila v uren tek. Nazadnje se je predramila Soča; ko je videla, da sta jo sestri ukanili, je predrila na nasprotni strani s silovito močjo gorske stene, se srdito zagnala skozi skalnate soteske in dospela prva v morje.

Ta pripovedka nam dobro opisuje značaj treh pglavntnih slovenskih rek. Drava se vali tiho in potuhnjeno, bistra Sava dere; obe napajata Črno morje. Soča pa urno bobni skozi ozke skalnate struge goriških gora v Jadransko morje.

KRALJ MATJAŽ

Kralj Matjaž je bil dober kralj. Dajal je same zlate kovati. Drugega denarja sploh niso poznali. Zato so bili takrat res zlati časi. Pod košatimi lipami so naši očaki vsak dan rajali in natakali rujno vince v svetle kozarce.

Bil pa je kralj Matjaž slovenski kralj, naše gore list. Izbralo si ga je ljudstvo na Gosposvetskem polju in v starem Krnskem gradu je imel svoj prestol. Noč in dan so bila odprta grajska vrata in vsak siromak si je mogel izprositi milosti in pravice. Ker pa je bil Matjaž bogat vladar, so mu drugi kralji zavidali in kakor gosenic na repišče je prišlo nekoč sovražnikov nadenj iz krajev, kjer sonce zahaja; ti so v krvavem boju pokončali njegovo vojsko do sto zvestih junakov. Toda ker je

bil kralj pravičen, sam ni bil ubit: ko ga je mislil sovražnik že zajeti, se je odprla skala v Pečcah, do koder je bil pobegnil, in ga zakrila. Tam počiva sedaj s svojimi junaki: a kadar mu bo zrasla brada devetkrat okoli mize, ga bo dala gora nazaj, da bo srečno vladal slovenski rod.

SAM

Bila je jesenska noč. V temnem gozdu si je bil mož nalovil polhov. Ker je bil lačen, je zanetil ogenj, da bi si jih spekel. Ko jih je obračal na žerjavici, se mu je približal hudobec, ki je iskal krastač po gozdu.

»Kako ti je ime?« nagovori polharja.

»Sam mi pravijo,« odvrne le-ta.

»Dovoli mi, Sam, da spečem nekoliko krastač pri tvojem ognju; zelo sem lačen.«

»Tega ti nikakor ne dovolim,« se odreže polhar; »zakuri si, če hočeš večerjati!«

»Ako mi zlepa ne dovoliš, dovoliš mi shuda,« zarenči hudič.

»Pa se spoprīmiva,« odgovori ježno polhar, zgrabi, kot bi pihnil, goreče poleno ter neusmiljeno udriha hudiča po glavi in kosmatem licu. Ves osmojen in opečen se spusti hudobec v temni les ter kliče rjoveč in tuleč tovariše na pomoč. Kmalu se zbere okoli njega tolpa peklenščkov. »Kdo te je pa tako osmodil?« ga vprašajo prijatelji.

»Oj Sam, Sam,« tuli opečeni zlodci.

Če si se sam, pa sam trpi! Čemu torej rjoveš in kličeš nas v pomoč?«

Reko in se razidejo zopet po temnem lesovju, vsak na svojo stran.

KOLEDNIKI

(Narodna)

Spet smo prišli, ljúdi božji. Mir tej hiši!
Boltažar, na vrata letnico zapiši!
Spet se naokrog je leto zavrtelo,
naj bo zdravo, mirno in veselo.
Hu! Po snegu gazimo mi, mraz lovimo,
lepa vam voščila nosimo, delimo.
Dobro srečo, oče gospodar (ej, kdo je mar?)
v družini, v polju za Vaš rod bogljéni.
Pójete: oženi se moj sin, oženi.
Blagoslov vam mati, skrbna gospodinja.
Bo na mizi hlebec beli, hlebec rženi,
bo na podu, bo na kašči polna skrinja.
Hčerki še za doto nekaj bo ostalo,
hčerkici — nevestici bogato balo.
Bog vas varje treska, hudega vremena,
vam obilna, radodarna bo jesen rumena.
V kleti zašumê vam žlahtni polovnjaki!
Žejni smo mi, žejni, oj, ob uri vsaki.
Kapljica naj teče, nikdar ne izteče
v praznike, v godove, v božje, v vaše slave,
vlije zdravja vam, vse rádosti, vse sreče,
splahne vam bolezni, vse skrbi, težave.
Bógu hvala ljúdi, zdaj se poslovimo,
le naprej, naprej mi do vseh hiš hitimo.
Spet se leto naokrog je zavrtelo,
naj bo zdravo, mirno in veselo.

Ludvik Zorzut

NA NOVIGA LEJTA DAN

(Z vinjetami iz Svetega priročnika Janeza Svetokriškega)

Po več kakor pol stoletja gluhi temi, ki je po propadu Hrenovega knjižnega načrta zagrnila slovensko književnost in sploh slovensko kulturno življenje, v času, ko je bila slovenščina zaničevan jezik, jezik za hlapce in tlačane, v času najhujšega tlačanstva, žolnirjev, grajskih valptov in pisarjev, na pol izobraženega meščanstva, v času beneških vojska, tridesetletne vojske in nato še turške, so se nad to temo vžigale redke zvezde: Gregorij Alasij s svojim italijansko slovenskim slovarjem, ki naj bi »koristil (slovenskim) narodom v stvari, ki se njih tiče, in pa redovnim v njih službi«, Janez Čandik z izdajo Evangelijev in listov, Malega in Velikega katekizma, Matija Kastelic z Latinsko-slovenskim slovarjem, ki se je širil v rokopisnih prepisih in se je kot rokopis tudi ohranil, dalje kapucin oče Hipolit s svojim slovarjem in Janez Svetokriški s svojimi pridigami.

Janez Krstnik od Sv. Križa (ok. 1645—1714) se je rodil v svetokriški fari na Vipavskem. L. 1663 je stopil v kapucinski samostan, postal mašnik in deloval kot pridigar v Sv. Križu, Trstu, Ljubljani, Novem mestu in Gorici, kjer je tudi umrl. Na prošnjo duhovnikov in s podporo mecenov je priredil in izdal pet zvezkov pridig z naslovom »Sacrum promptuarium — Sveti priročnik«. Pridige so po sholastično strogo tematično zgrajene z napovedjo osnovne misli, uvodom in razlago, dokazovanjem, po baročno nasičenim s citati in zgledi in s sklepom. Pridige so živo pisane, včasih naravnost sodobno aktualne (npr. o obleganju

Dunaja 1683, o kugi), prepletene z zgledi iz vsakdanjega življenja, z narodnimi pregovori, z domačimi zgodbami ali šalami, smešnicami (npr. v naši novoletni pridigi: o ženi, ki trdi, da se trava striže, ne žanje oziroma kosi — inačico poznajo tudi Rusi). Vendar njegova šaljivost nikoli ni žaljiva ali glumaško smešna kakor pri tedanjih nemških in italijanskih pridigarjih. Slog je domač, pripovedovanje živo in sproščeno, domače, jezik »moj vipavski«, dasi vpleta vanj tudi besede iz drugih narečij. Prof. France Kidrič je zapisal o njem, da je »prvi znanilec moderne stilne smeri v slovenski knjigi. Njegovo delo pomenja začetek tiste slovenske homiletike, ki jo je gradil avtor z mislijo na prednašanje, mimiko in gestiko.« — Pridige Svetokriškega so prva slovenska knjiga, v katere besednem izrazu se odraža, dasi še rahlo, ista stilna volja kakor v ostalih panogah dobe: barok. Mirko Rupel pa je pomen teh pridig označil: »Za slovensko slovstvo, ki je bilo tedaj kaj revno, pomeni Promptuarij na 2896 straneh veliko pridobitev, ker je v primeri z vso nabožno slovensko literarno produkcijo tiste dobe najbolj izvirno delo, zlasti tam, kjer sta pisatelja zanesla gorečnost in temperament, da je pozabil na učene vire, na sheme in sholastično navlako.« V nemajhni meri je k temu pripomogla tudi prirojena zgovornost, saj nam je že iz tiste dobe ohranjena o Vipavcih označba, da so »govorečiči. Sveti priročnik je hkrati prva slovenska knjiga, ki se v njej oglašja barok.

En srečen, veseli inu vsih troštov nebeških poln dan inu začetek noviga lejta, nebeško večnost, tem vernim, voščim in prosim od taistega, kateri danes tu sladku inu nersveteši ime Jezus si je izvolil. Le-tu bodi celu leytu vaše veselje, trošt inu pomoč. Le-tu sladku inu nersveteši s. ime bodi vaš trošt inu pomoč le-tu leytu 1697, kateru danes začne. Inu kadar bi bilu meni mogoče, jest bi hotel danes sturiti kakor vselej na noviga lejta dan je sturil celtarski kralj Livius, kateri v eni zlati kočiji po celem mestu se je pustil pelati in z le-te kočije rdeči zlati so kapali, na katerih je bilu zapisanu: Kralj vošči starim inu mladim, bogatim inu ubogim enu srečnu inu veselu novu leytu. Ali Bug meni odpusti, ako želim v zlati kočiji se pelati, dokler meni moja regula prepovej, se pelati v kočiji inu denarje imeti. Zatoraj bodo ti verni mojo dobro volo namejsti djanja vzeli inu namejsti rdečih zlatov sem ofrav Očetu nebeškimu našiga Odršenika Kristusa JEZUSA, de bi skuži le-ta moj

današni sveti ofer enu srečnu novu leytu hotel dati, duhovnim inu deželskim, starim inu mladim etc., de bi le tu leytu 1697. zdravi, veseli, bogati inu zlasti v gnadi božji dokončali; inu de bodo ti verni enu znameine moje dobre vole imeli, taistom hočem (vsakterimu po njegovem stanu) en faconetel šenkat; inu če v le-tega bodo flisnu gledali inu premišlovali, jim oblubim z božjo pomočjo, de bodo enu srečnu novu leytu imeli, ter jih začnem vun deliti.

Nerpoprej sem dolžan novu leytu dati tem visoku časti vrednem mašnikom, dokler sam s. Duh zapovej za Bugam nerpervu mašnike častiti. Inu s. Chrysostomus pravi, de čast inu stan teh mašnikov je večši, kakor čast inu stan krajlov. Zatoraj se spodobi, de nerpoprej bom mašnikom dal za novu leytu en faconetel inu ta nerlepši, namreč faconetel s. Veronike. Le-ta bogaboječa inu sveta gospa je šla za Kristusam Jezusam, kadar je vlekel ta težki križ na hrib Kalvarije ter se je v srci

smilil Veroniki, taku de milu se je jokala; inu kadar je vidila, de očesa in obličje Kristusavu je bilo polno krivi, pade na svoje kolena ter s svojim faconetelnam Kristusavu obličje obriše. Kristusu ta bogoboječa služba dopade inu v tem faconetelnu svoje svetu obličje pusti.

Tiga vam, o častiti mašniki, šenkam, v tega se imate vi špeglat. Kristus 33 lejt je iskal te zgublene avčice ter za izveličajne taistih v nevarnost je postavil svoj život kakor en dober pastjer. Inu nej iskal obeniga posvejtiga dobička, ampak izveličajne tih duš. Inu vsak dan v tempelni je učil tu, kar ima sturiti človek, ako hoče izveličan biti. O častiti mašniki; le-ta faconetel s. Veronike za novu lejtü vam šenkam, v le-tiga vednu gledajte inu premišlujte. Zatoraj, moj mašnik, če hočeš enu dobru inu bogatu lejtü za tvojo dušo imeti, sturi kakor Kristus: Kristus, kar je hotel učiti ta folk, on je poprej taistu sturil. Kar vi, mašniki, imate učiti vaš folk, gledajte, de bote taistu poprej sturili inu držali. Inu s. Chrysostomus nam pravi, de bulši bi sturili, de bi molčali, aku ne sturimo tu, kar druge učimo, zakaj več škodimo, kakor pak nucamo. Inu gvišnu obeden tulikajn ne škodi dušam kakor en pridigar, kir grešnu živi. Inu vekši nuc dušam prnese nedolžnu inu svetu živejne tiga pridigarja, kakor njegove učene pridige. Tedaj če hočeš, de tvoje pridige bodo nucne, imaš ti taistu

držati, kar učiš držati tvoje poslušavce. Gledaj tedaj v le-ta tebi šenkani faconetel Kristusa Jezusa, kateri je poprej sturil, potle je druge učil.

Za mašnikam gre ta žlahtni inu bogati. Pridite tedaj semkaj inu vzemite vaš faconetel! Inu le-ta nej en gmajn, ampak en krajlevi, kateriga danes je meni posodila krajlica Elizabeta, portugalskiga krajla hči. Inu le-ta je silnu lep inu čuden, zakaj en dan je vidila pred krajlevim dvoru petlerje na almožno čakati, vzame ta faconetel, ga nepolni s kruham inu mesam ter nese petlerjom. Jo sreča krajl, nje oča, jo vpraša, kaj nese. Odgovori: »Rožice!« Oča hoče viditi, mu pokaže, ter kroh in meso rože ratajo. Le-ta faconetel šenkam žlahtnem inu bogatem. Ali morebiti en sam vam ne bo zadosti, zakaj če bogatiši je človek, več želi imeti. Bodi tedaj! Vam hočem dva šenkat inu obadva sta glih lepa; inu le-ta drugi je faconetel Klotilde, španskiga krajla hčere. V tem tudi ta krajlica je nesla jetnikom kroh za almožno; jo vpraša tudi nje oča Maurus: »Kaj neseš?« Odgovori ona: »Gartrože!« Odpre faconetel inu nej bilu drugiga noter, ampak lepe frišne gartrože. Le-te reztala

tem ubozem jetnikom, kar precej zupet bele trente ratajo. Ta dva tedaj vam šenkam. Oh, koku ste srečni vi bogati, dokler vsak dan lahku zamorite takoršna čuda delat, zakaj če hočete, vaši pisilci kruha, vaše rezt rgane gvantu inu polomnjeni šulni, kateri pod postelo se valajo, če za božjo volo ubozim petlerjom jih daste, lepe rožice in gartrože ratajo, iz katerih angeli v nebesih bodo lepe kran celne spletli inu vaše glave kronali, katere vas bodo lejpši cereale kakor te krajleve krone.

Ah, nihdar bulši kupčije nej na svestu kakor Kristusu posodit skuzi almožno, zakaj gvišnu na tem svestu ali na unem obilnu povrne. Zatorej vzemite, vi bogati, ta dva faconetelna inu bodite usmileni kakor Elizabet in Klotilda, de vaša almožna vas bo pred to večno smrtjo rešila.

Zdaj pak bom tem zakonskim čast sturil, dokler njih stan je en častiti stan. Inu dokler zakon dveji peršoni zapopade, morem tedaj dva faconetelna taistom šenkat, eniga možu, tiga drugiga ženi. Inu ravno imam en par, katera gvišnu se bota dobru rajmala tem zakonskem. Zamer kajte!

V Rimu en gospud je bil poslav svoji nevesti en lep faconetel, v katerem z zlatimi židami je bila podoba cesarice Livije štikana inu poleg enu goreče srce, nad cesarico pak so bile le-te besede zapisane Si tu sic — Če tudi ti boš taku sturila. Nevesta prajme ta faconetel ter precej zamerka,

kaj pomeni, namreč če ona bo taku dobra inu potrpežliva kakor cesarica Livija, de on jo bo lubil iz srca. Zakaj od le-te cesarice se bere, de nihdar cesarju Avgustu, svojmu možu, se nej zamirila ali eno zuper besedo rekla, desilih je vejdl, de k drugim ženam je hodil; inu kadar so prišli takoršne reči pravit, nej hotela poslušat, temu je moža zagovarjala inu pruti njemu se izkazala, kakor de bi neč za le-tu ne vejdl. Zatoraj tudi cesar nej nihdar Liviji obene reči odpovedal. Ta nevesta le-tu vse dobru zgrunta s tiga faconetelna inu hitru začne en faconetel štikat ter v taistem sturi podobno Sokrata, filozofa, inu poleg njega enu goreče srce ter na Sokrata zapiše le-te besede: Et tu sic — tudi ti sturi taku, ter ga pošle svojmu ženinu. On ga začne premišlovati ter zastopi, kaj pomeni, namreč de če ona ima biti kakor Livija, on ima biti kakor Sokrates, kateri je imel takoršno potrpežljivost s svojo hudo inu tagotno ženo, de vus volni svejt se čudi, zakaj nihdar ji nej ene hude besede rekel, ampak vse s smeham je prenesel, inu kadar jo nej mogel z dobro besedo potolažit, se je s hiše pobral; inu en dan, kadar je

tipijo, desilih nej slišal, kaj s. Paulus je zapovedal možom, namreč: Možje, lubite svoje žene, kakor je Kristus lubil Cerkev. Če vi možje bote pamet nucali kakor Sokrates, de z ženo ne bote mir prelomili, desilih žene vam bodo uržoh dale, skuzi vašo potrpežljivost bote ženo potolažili inu mir v hiši imeli inu z mirom vse sreče. Inu le-ta mir silnu močnu g. Bogu dopade.

Ali slišim, da uni mož pravi: »Pater, jest bi hotel iz srca rad, de bi vmej nama mir bil; jest nikuli prložnosti ne dam kregu, ali ona je huda kakor ogin, obena rejč nej po nje misli, vse hoče po svoji glavi...« Zatoraj jest tebi šenkam ta faconetel, na katerem je Sokrates, kateri je imel Ksantipo stukrat huši, kakor je tvoja, inu vener je taiste hudobnost potrpežljivu zanašal. Si tu sic. Če tudi ti boš sturil kakor Sokrates, gvišnu ne bo tulikajn krega vmej vama. Inu če nejsi hotel pretrpejti, bi ne bil imel žene vzeti, zakaj si dobru vejdl, de ta, kateri ženo vzame, en velik križ na ramo si založi.

Ti si dobru tudi vejdl poprej, de vsi možje iščejo eno ženo prez vsakiga tadla, inu vener obeden taiste ne more najti. Koku ti, mož, hočeš, de bi tvoja žena prez tadla bila, dokler na zemlji takoršne se ne najde? Bodi kakor Sokrates ter zanašaj tvoje žene tadlam! Inu nikar za vsaku malu, kar vam žena zuper reče, ne tagotite se inu ž njo ne preperajte se, zakaj vam nej obena čast, temuž špot.

Nucajte vi pamet, če žena pameti nima, ter ne bodite taku nori inu nagli kakor uni mož, kateri je bil svojo ženo pelal prangat na en travnik, kateri malu časa poprej je bil pokošen. Ta sruta nej vejdl, kaj je košna, zakaj vseskuzi je per povžtrci inu per špeglam doma v senci sidela. Ona je zagvišnu menila, de so travo s škarjami postrigli.

s hiše šel, de bi nje nepametne besede ne slišal, ona se rezjezi ter popade posodo, katera ponoči se nuca, ter teče na oknu inu taisto razlije na moža. Sokrates gori pogleda ter s smeham k ženi reče: »Moja Cantipa, jest sem dobru vejdl, de po takoršnem strašnem grmejnem se bo dež ulil, ali dobru zame, de nej toče.« Ženin vse le-tu dobru premisli ter pravi: »Moja nevesta ima prav, zakaj če jest hočem, de bi ona Livija bila, jest tudi imam Sokrates biti inu v tej viži ne bo nihdar hude besede vmej nama; oku ona bo meni zanašala, jest pak nji.«

Le-ta dva faconetelna vam zakonskem šenkam inu ako žena bo kakor Livija, mož kakor Sokrates, ne bo nihdar krega vmej vami. Zatoraj, žene, ako hočete enu dobru lejtju imeti, le-ta faconetel hranite inu dobru premislite Livijo, cesarico, ter ne pošilajte špegat za vašem možam, ne odgovarjajte mu; kadar on pravi ja, vi ne recite ne. Ah, gledajte na ta faconetel inu sturite kakor Livija, katera nihdar svojmu cesarju se nej zuper postavila.

Neč ne pomaga, ampak ta luba potrpežljivost, katera Livija je s svojim možam imela. Zatoraj, žene, vzemite le-ta faconetel, premislite ga dobru ter enu srečnu lejtju bote imele.

Zdaj pak tudi vi možje vzemite vaš faconetel ter premislite pamet, lubezen inu potrpežljivost, katero Sokrates je imel s svojo hudobno ženo Ksan-

Mož jo začne z noricami zmerjat, ona nej hotela svoje besede nazaj vzeti itd... Se začneta za le-tu kregat inu cukat taku dolgo, de muž se je bil taku močnu rezrdil, de v en glabok potok je jo pahnil bil. Inu ta sruta, zakaj nej mogla z besedo, je z roko kazala, de s škarjami inu nikar s koso so travo porezali; inu dokler sruta nej znala plavat, je bila utonila inu dolgo časa je z roko kazala, de so bile škarje. Mož bi bil imel pamet nucat inu takrat molčat inu drugu lejtju ženo poslat, de bi bila ona s škarjami travo porezala, zakaj s pametjo inu kunštjo je treba ženo na pravi pot prpraviti.

Taku vi možje imate s pametjo andlat, kadar vidite, da žena kaj norskiga želi ali dela, inu nikar precej s kregam inu bojom, zakaj v tej viži ne bote neč opravili. Kadar hudič je Savla, krajla, bil obsedel, včasih ga je taku močnu martral, de Savl je z zobmi škripal, ujedal inu okoli sebe vse trgal, rezbijal inu šrajal, de ga je bilu po celi gasi slišat. David, kadar je le-tu vidil, precej je svoje citre zgrabil inu začel citrat ter hudič je Savla

martrat nehal. Zatoraj kadar vidite, de hudič začne vašo ženo martrat, takrat vi citrajte, dobre sladke besede dajte nji ter bote vidili, de se bo potolažila. Taku vam oblubem, de bote enu dobro lejtju imeli, zakaj bo g. Bug vmej vama.

Za zakonski gredo vduve. Ali imate, verni moji, zamerkat, de več surt vduvic se na svejtu najde. Nekatero so prave vduve, katere n'hočejo več od moža slišat, temuč vso njih misu inu skrb v g. Boga postavijo inu za nebešku krajlevstu se flisajo. Druge prave vduve so, katere za svojga ženina si izvolijo Kristusa Jezusa ter n'hočejo obeniga drugiga imeti.

Druge vduve se najdejo pak, katere nejso prave vduve, temuč samu ime imajo, zakaj po sili so vduve, dokler mož jim je umrl. Inu kadar bi bilu mogoče, bi poprej drugiga moža vzele, kakor ta prvi je pokopan, kakor berem od žene eniga soldata, katera kumaj je bila zastopila, de nje mož je bil v boju ostal, eniga drugiga vzame. Le-ta tudi je mogel čez savražnike pojtji; on tudi ostane. Ta žena precej eniga drugiga vzame inu taku de taisti dan 4 možje je imela.

Ali pak kakor una gospa, katera milu se je jokalna nad truplam svojga mrtviga gospuda. Pride le-to troštati en mlad, ledih gospud inu dokler je djala, de nihdar taku dobriga moža ne bo več ušafala, on pravi: »Če hočete mene vzeti, vam ob-

lubem, de vam bom dober kakor ta prvi.« Ona ga lubeznivu pogleda ter zdihne, rekoč: »Ah, gospud! Zakaj nejste poprej prišel, zakaj včeraj sem enimu drugimu oblubila inu se troštam, de jutre bo ohcet. Ali kadar bi le-ta umrl, vam dam besedo, de vas bom vzela.«

Ali kakor una, katera je klagovala inu cagovala na grobu svojga moža, taisti dan pokopanega. En soldat, kateri je vahtav eniga obešeniga človeka, je šlihal tu klagovajne te žalostne vduve ter se je bal, de bi ne cagala inu sama sebe od žalosti ne fentala. Se čez to vduvo usmili, gre k nji, vidi, de po tleh se vala inu lasi z glave puli, jo gori vzdigne ter jo začne troštati, kakor nerble je znal inu vejdi, ali ona vseskuži je djala: »Joh meni, zapušeni sruti! Zdaj obeden več ne bo hotel mene imeti!« Soldat zamerka, kej jo čevl nerble tiši; pravi: »Zakaj? Nikar, vsaj nejste še taku stara inu grda, de bi kateri še vas ne vzeli!« Ona: »Ah, kdu bo mene vzeli, zapušeno sruto!« On pravi: »Če obeden drugi, taku jest.« Ona precej reče: »Ah, Bug hotel!« Si roko dasta in oblubo na grobu tiga mrtviga moža sturita. Jo pele v to prvo oštarijo ter celo nuč sta bila dobre vole. Se začne dan delat, soldat pravi: »Morem pojtji tiga obešeniga vahtati!« Gre ter najde, de so ga bili ponoči z gavh vzeli. Se prestraši ter štrajfinge boji. Teče ženi pravit, kaj se je ponoči zgodilo. Ona hitru s postele skoči ter pravi: »Ne boj se, moj mož! Pojdi za mano, hočeva mojga ranciga skopat inu namejsti tiga ukradeniga na gavge obesit ter ludje bodo menili, de je ta pravi, inu v tej viži se ne bo neč hudiga zgodilo.«

Takoršnem vduvam jest ne bom šenkal faconetela. Temuč tem, katere so prave vduve, šenkam en lep faconetel, faconetel Marije Divice, s katerim si je solze brisala, kadar pod križam je stala inu svojga lubga sinu Kristusa Jezusa na križu mrtviga je vidla...

Zdaj bom šenkal en par faconetlov antverharjom, delavcom inu deklam, zakaj le-ti susebno jih potrjujejo, dokler per njih deli večkrat se morjo potiti inu put brisati. Inu ravnu le-tem se bo dobro rajmal faconetel s. Jozefa, kateriga je bila njemu šenkala Marija Divica, iz katerem, menem, de večkrat si je put brisal, kadar težku je delal, dokler on je bil en antverhar, kateri z delam si je mogel kruh služiti, desilih je bil ženin Marije Divice. Inu menem, de en velik trošt je imel, kadar-kuli je taisti faconetel nual, premišleoč, da taistega je njemu dala krajlica teh angelov. Ta faconetel šenkam antverharjom, delavcom inu kmetom, zakaj vejim, de večkrat težku vam naprej pride vaše delu ter menite, de nej na zemli težkejšiga stana, kakor je vaš. Ali vzemite ta faconetel ter premislite, de s. Jozef je bil taku Bogu dopadeč, de vmej vsimi svetniki je bil njega izvolil za variha svojga sinu Kristusa Jezusa, inu vener je prpustil, de z delam je mogel zaslužiti živjine sebi, Jezusu inu Mariji Divici. Zatoraj ne bodi vam težku delati za vaše živjine ter nikar se ne tožite čez vaš stan, v kateriga vas je Gospud Bug postavil. Inu sam g. Bug človeka opomina, de bi imel flisnu delati, aku hoče enu sladku živjine imeti. En delavc sladko zaspi, kakor na postelo se položi, ta bogati pak ne more zaspati, zakaj želodec ga tiši. Zatorej vi delavci nimate uržoha, se čez vaš stan tožit, temuč čez vašo zanikrnost, čez vašo go-

lufijo inu lagajnje, skuzi katire Bogu inu ludem zuper ratate, zakaj ne držite, kar oblubite, inu kar cel teden zaslužite, v nedelo v oštariji zapijete. Revne vas sturi nikar vaš stan, ampak dokler vi zapuvidi božje ne držite, praznike ne praznujete, ampak delate kakor v delavnik, s. mašo večkrat ne slišite inu namejsti s. roženkranc kvarite inu majolike v rokah držite, zatoraj žegna božjiga nimate inu večkrat stradat morite. Ostanite vi per vašimu antverhu, flisnu delajte, besedo držite, na dušo inu na g. Boga ne pozabite ter na faconetel s. Jozefa spumnite inu per vašimu stanu, v katiriga g. Bug vas je postavil, ostanite, taku bote spoznali, de vaš stan nej reven, temuč srečen. Če pak ne bote per vašimu stanu ostali, temuč bote hoteli prez mire jesti inu piti kakor gospoda inu gvantani hodit vi inu vaše žene kakor eni dohtarji, se bote k zadnimu gvišnu kesali... Ostanite per vašimu stanu ter premislite, de s. Jozef, ženin krajlice nebeske, je bil antverhar inu taku zvejstu je g. Bogu služil, de mu je bil za svojga ediniga sinu zaupal. Le-ta tedaj faconetel vzemite inu zvejstu poleg vašiga dela Bogu služite ter vam oblubim, de bote enu srečnu lejtju imeli.

Vi pak, hlapci inu dekle, vzemite gor uk s. Pavla, aku hočete enu dobro lejtju imeti, kir vam pravi: Bugajte gospodarje! Inu ne bodite kakor uni hlapci, katerim njih gospud je bil reztalal službe, de bi vsakitiri svojo službo flisnu opravil. Se prmeri en dan, de ta gospud je bil v eno lužo padel. Je klical hlapce, de bi ga vun zlekli, ali ti nemarni nejso hoteli z luže gospodu pomagat, rekoč: »Jest se nejssem za tu udinjal, imam drugo službo itd...« Ah, nemarni takoršni posli, katiri, de bi vidli, de hiša gori, bi ne šli pomagat gasiti, rekoč: »Jest nejssem za tu se udinjal.« Ali kadar je za jesti inu piti, in sam za sedem tovaršov bi spil inu snedel.

Ne bodite tudi kakor uni posli, čez katire se je tožil gospodar, rekoč: »En posel me oblači, slačijo pa vsi.« Taku se godi, de kumaj en posel se najde, de bi bil gospodarju nucen; ti drugi so vsi škodliivi, kakor resničnu je enkrat en djal, de ob našem času so posli kakor dinje, zakaj vmej 50 se ne najde ena dobra. Glihi viži vmej 50 posli kumaj bo en dober, flisen inu zvejst. Gledaj tedaj ti, de boš ta dober, flisen inu zvejst. Taku ne bo treba vsaku lejtju tebi drugiga gospodarja iskati, zakaj v tem, kir menijo si pobulšat, še huši najdejo.

Le-ta faconetel s. Jozefa šenkam vam hlapcom inu deklam ter vam rečem, de ta, kateri služi, pojdi kamer hoče, more trpeti, inu če ble si zbena, huši najde. Zatoraj če želite enu dobro lejtju imeti, le ta faconetel premlisajte. Če bote bugali inu za volo božjo trpeli, na vašo posledno uro bote z ust božjih taiste vesele besede slišali: Dobri inu zvejsti posel, stopi v veselje svojga gospuda!

Zdaj šenkam te starem en lep faconetel, namreč taisti, iz katerega Marija Divica je bila Kristusa Jezusa obličje zakrila po judovski šegi, kadar so imeli njegovo svetu truplu pokopati. Le ta faconetel vam šenkam ter premislite, de v kratkem času vam bodo oči zaprli inu obličje s to črno zemlo pokrili. Zatorej poflisajte se k eni dobri smrti se prpraviti. Imate pravičnu inu bogaboječe živeti ter čakati na vašo srečno uro, katira vas bo od reve tiga svejta rešila inu v ta večni počitek postavila; inu dokler vidite, de malu časa vam ostane, imate ble se flisat za vaše izveličajne. Gvišnu taisti stari človek je prez pameti, katiri namejsti cerkve lubi oštarijo, namejsti roženkranc majoliko, namejsti molitve šentovajne, namejsti potrpežljivosti srd, inu kreh namejsti pokure, de bi z le-to tiga nebeskiga rihtarja potolažil, z novo pregreho ga rezžali. Ah, moji stari ljudje, nej čas več se fopat inu šalit, temuč poflisajte se živeti kakor ta bogaboječi Simeon, katiriga dušo angeli so v nebasa nesli. G. Bug daj tudi vam to gnado, katiro boste dosegli, aku ta faconetel vednu bote pred vašimi očesami imeli.

Zdaj šenkam en lep faconetel tem mladem, faconetel, s katirim imate solze vašim staršem brisat, tu je, imate taistom na pomoč priti inu z vašo volno pokoršino jih troštati, de žegen božji bote dosegli. Vzemite le-ta faconetel inu potroštajte vaše štariši ter varite se taiste razžalit, de ne bodo prsileni čez vas se tožit. Troštajte inu bugajte vaše štariši, zakaj je vaša dolžnost. Taku se godi tem mladem, kadar n'hočejo svoje stariši bugat inu njih lepi nauk pošlušat. Je rejs, de potle se grevajo inu grimajo, ali uže prepoznajo. Poprej poprej imate premisliti inu vaše stariši bugat, de ne bote slišali: Kumaj je tebi, zakaj nejsti poprej premislil. Zdaj je prepoznau mislit, kateru je mogel v cerkvi en nepokoren samovoln slišat.

Le-ta se je bil zalubil v eno objestno kršenco ter po vsi sili je hotel taisto za svojo ženo imeti čez volo svojih stariših inu žlahte. Inu kadar mašnik pred altarjem jih je imel poročiti, ga je vprašal:

»Juri, hočeš Nežo za tvojo zakonsko ženo imeti!«
Juri takrat začne mislit inu se potiti ter se obrne
h taistom, katiri so se v priče našli, rekoč: »A,
prijatelji, zakaj molčite? Zdaj sem v vekši potrebi,
inu obeden ne reče: Juri, Bug ti pomagaj!« Oni
so se njemu smejali inu djali: »Juri, poprej, poprej
bi bil imel premisliti inu Nežo z mirom pustiti,
zdaj je uže prepoznal mislit, dokler pred mašni-
kam se najdeš inu Neža tebe z roko trdu drži.«
Je mogel Nežo poročiti, katera Jurju je bila vsa
zalebala inu še poleg rogatiga sturila. Juri se je
grimal inu greval, de svoje stariši nej bugal ter s

svojo škodo je bil spoznal, de ta, katiri svoje sta-
riši ne buga, nihdar sreče nima. Zatoraj, vi mladi,
iz škode teh drugih učite se vaši stariši bugat. Bu-
gajte tedaj vaši starši, troštajte jih po eksempelnu
Kristusa Jezusa, de bote enu dobru inu srečnu
lejtu imeli.

Vzemite tedaj, moji lubi, le-te faconetelne, ka-
tire vam iz srca šenkam inu prporočim, zakaj vam
bodo k nucu. Aku bote le-te premišlovali inu te
lepe nauke držali, gvišnu se ne bote grevali, zakaj
bote dobru na duši imeli, katiru vam daj Bug Oča,
Sin inu s. Duh. Amen.

Janez Svetokriški

TEPEŽNIKI

Zažarelo je jutro, prebudila se je vas, hiše in
koče so pokazale svoje bele, s snegom pokrite
strehe. Rdeče je zaplapolala zarja na meglenem
vzhodu, zablašalo se je po dolini, zalesketalo se
je po mrzlem snegu. Počasi se je dvigalo kakor iz
ognja veliko goreče sonce.

Takrat so se prikazali na vasi tepežniki. Dolga
vrsta jih je bila, veliki in majhni, deklice in dečki.
Mrzla zimska megla jih je obdajala, zeblo jih je,
da so si hukali v prste. Kučme so imeli na gla-
vah, pasíce okoli ušes, pisane rute okrog vratu,
v eni roki tepežnico, v drugi culo: tako so začeli
svojo pot. In šli so od hiše do hiše, izginili skozi
vrata in se čez čas zopet pokazali na vasi. Ako je
prišel mimo človek, so zagnali krik: »Rešite se!«
in dvigali tepežnice proti njemu. Obstali so tu in
tam pred hišo in se pomenili. Dobro so vedeli,
kakšna navada je v hiši in kaj bodo dobili v dar.
Vedeli so, koga bodo tepežkali, gospodarja ali go-
spodinjo, starega deda ali dobrega strica, prijazno
babico ali bogato teto. Zato so starejši učili mlaj-
še. Z veseljem so priskakali iz hiše, kjer so jih
dobro obdarovali; svetile so se mlade oči, smejali
so se rdeči noski, zalita lica so trepetala od mraza.

Cesta je bila zametena s suhim snegom, kakor
ga je bila v noči nanasila burja po vasi. Tak je na-
vadno tepežni dan.

Tepežniki so prišli tudi do zaprtih vrat, trkali
so, pa jim niso odprli. Vedeli so, da so domači
doma, a hišni gospodar je bil skop in jim je za-
prl. Obstali so na cesti in zapeli svojo pesem, po-
tem pa so s smehom in vpitjem razbijali na vrata.
Vrata so se odprla in v tistem trenutku se je pri-
kazala brezovka ter oplazila tiste, ki so bili blizu

vrat. Nekateri so se zvalili po ledeni cesti, drugi
pa so zbežali dalje po vasi. Zeblo jih je zelo, a
pozabili so, da jih zebe. Stisnjeno so se držali,
globoko izpod kučem so žarele žive oči in rdeči
noski. Roke so tiščali v žepu, culo in tepežnico
pod pazduho. Pogreli so se gredoč pri peči, kamor
so prišli, in odgovarjali na vprašanja.

Povsod je skoraj isto po stari navadi. Ded zleze
z zidka, vzame pipo iz ust in jih postavi po vrsti,
potem pa izprašuje. Kdor ne odgovori, ne dobi
nič. Zato se lenuhi postavijo zadaj, da se izognejo.
Gospodinja prinese pehar s poticami, kruhom, ja-
bolki, orehi, tepežniki pa zapoje svojo pesem:

*Dajte potice s police!
Dobra potica prileti,
lepše polje obrodi:
če je lepša potica,
lepša bo pšenica.*

Vzamejo darove in odidejo.

Vse jutro motijo tepežniki mirno vas. Ko odide
ena truma, pride druga iz sosednje vasi. Kdor
omaga, se spusti v jok in ostane sredi ceste. Ni-
hče se ne meni zanj, dokler ga vaščani ne spravijo
v hišo za peč. Darovi padajo iz cul. Če zdrkne
komu novc na tla, planejo vsi po njem, da na-
stane živa kopica. Starejši znajo vse dobro spravi-
viti, mlajšim se smejejo in jim privoščiijo, da so
nerodni. Tudi njim se je nekdaj tako godilo. »Pa
bi bil doma ostal! Ali moraš z nami? Premlad
si za tepežnika; domov pojdi! Čakali te ne bomo.«
In gredo dalje.

Ivan Lah

VOLK

Zima je stiskala zobe. Visok sneg je zapadel
vso planjavo, skoraj zasul je že vasico na griču,
mečava pa ni hotela ponehati. Koče so zdihovala
pod silno težo, tramovi so pokali in kmetje so se
strahoma ozirali v nepredirno, temnosivo nebo.
Sam Bog ve, od kod se je jemalo toliko snega:
pet čevljev je ležal povsod naokrog, v hostah je
lomil drevje, zametel cesté in stezé in vsako gaz,
pokril gozdni potok, da je izginilo celó grmovje
ob njegovih nizkih bregovih.

Vasica je bila kakor zaprta, nihče si ni upal na
plan. Pet koč in trideset prebivalcev se je balo za
življenje. Zagali so sneg z nizkih slamnatih streh.
Podnevi so ga spravili, da so si koče oddahnile,
ponoči pa je znova zapal. V cunjastih kosmih se
je valil z neba, vedno enakomerno, počasi, tiho,
preteče.

Vaščani so se združili, živeli so kakor v zadrugi;
nikoli ni bilo take slege med njimi. Koče so se
naslonile druga na drugo, zdelo se je, kakor bi
bila vasica ena sama hiša.

Pod večer, ko je izginilo še tisto malo svetlobe kakor ped dolgega dneva, je molilo pet družin za srečo in odrešenje, bolj za časno srečo, da bi minila huda zima, ko pa za večno izveličanje duš. Družine so klečale okrog mize ob bolnem svitu oljnatih svetilk, iz vsake hiše je ječalo v temno noč: »Iz nadlog in težav reši nas, o Gospod!«

Nekega večera pa je zatulilo zunaj s strašnim, zateglim glasom: uuuueerr. Strah je zamoril molitev, vsem so se oči zdrznile, obrazi pobledeli, srca zastala. In zopet je zatulilo, zdaj bliže in strašneje: iuuuioarr ...

»To je volk!« je dejal suhi Martin. »Bog se nas usmili!« Odložil je molek in hitel, da bi zapahnil večna vrata. Zunaj je znova zatulilo in koj nato se je začelo praskanje po vratih. Martin je odskočil in se vrnil prestrašen v sobo.

»Noter ne more,« je tolažil ženo, ki je stiskala dojenčka na prsi.

Volk je rožljaj po vratih, po stenah in se vzpenjal na okence. Svetloba ga je zaboletela, odskočil je in se zadrževal dalje.

Drugo jutro so se zbrali moške pri Martinu in ugibali, kaj bi bilo storiti. Ker je bila nevarnost, da bi se jih pritepla v tej hudi zimi cela drhal, so sklenili, da pošljejo na občino po puško. Izvolili so Martina. Martin je vedel, da izbero njega, in se je odpravil. S težavo je gazil sneg, namesto v treh urah je prišel na občino v šestih. Občinski pisar je bil bahač in se je Martinu smejal: »Davno so ga že iztrebili iz naših krajev. Volk že ni bil, nemara pes, ki se je zatekel.«

Smejati se je in pisal dalje. Suhi Martin pa je užaljen stopil do župana in mu razložil, da bi rad puško. Župan je bil izkušen mož. Dal mu jo je in še obljubil, da bo povedal gospodi v mestu, naj pride volka loviti, brž ko se zjasni in mine silna mečava.

Martin je bil vesel in namesto šest ur je hodil samo štiri, zakaj imel je puško in vračal se je domov ...

Doma so ga čakali moške in ženske, tudi otroci. Vsem je odleglo, ko so zagledali puško. Stisnili so glave in gledali, Martin je za poskušnjo ustrelil skozi okno. Močno je počilo. Ženske so se ustrašile, dedci pa so se smejali in dejali: »Puško imamo, kaj nam more volk!« Sklenili so, da bodo stražarili: vsak večer, sosed za sosedom.

Prvi večer je stražil prvi sosed. Debelo se je oblekel, dobro obul in volnene rokavice nataknil. Dokler so kočje svetlo mežikale, je hodil od okna do okna in s sosedi norce bril. Ko pa so luči ugasnile in ljudje pozaspali, je stopil dobri sosed na prag in stal z eno nogo v veži, z drugo pod kapom. Ni dolgo čakal. Zmežilo se je nekaj tam v črnem gozdu in sosed je strahoma zaloputnil duri ter zlezal na peč. Tisto noč je izginila ubogemu vaščanu plemena svinja. Zjutraj so našli krvave sledove in težke stopinje do gozda.

V naslednjih nočeh je stražil drugi, tretji, stražil je tudi četrti sosed. Nobeden ni videl volka, nobeden ni streljal. Iz vaških staj pa je izginila koza, pogrešali so dva odojka in Martinovega psa je volk raztrgal. Tulil in zavijal ni več. Kakor bi vohal, da imajo vaščani puško, je prihajal grdi ropar potih, po polnoči menda, in je ukradel, kar mu je prišlo pod gobec.

A hujski od volka je bil strah, ki je obhajal vaščane. Le Martin je molčal, kadar so drugi kva-

sili neumnosti in strahopetno gledali. Še preden je prišla vrsta nanj, da bi stražil, je ponoči vstajal in poslušal. Zaman ga je žena prosila, naj leže in spi. Ni se odmaknil od okna. Gledal je v temno noč in stiskal pesti.

Da, sovražil je volka kakor razumnega človeka, ki mu je storil krivico. Bolelo ga je, da ne dá ubogi vasiči miru, ko je sama in zapuščena sredi hude zime. Zakaj ne gre v dolino, kjer so bogate vasi in kjer bi laže utrpele škodo? Tako je premišljal in se grizel, a pri tem pozabljal, da je volk volk in nič drugega.

Davno so že zaspali vaščani, ko je stal pred svojo kočjo s puško v rokah in gledal v noč. Nehalo je snežiti. Martinu se je zdelo, da se nebo dviguje; in res, kmalu je bil gozd pred njim tema zase: razločeval je valovaste vrhove dreves in sneg je pokazal svojo gladko beloto.

Martin se je zveselil, da se je zjasnilo. Vasica je rešena, je pomislil. Gazi napravijo, v cerkev lahko poidejo, v dolino med božje ljudi. Zopet bo mogoče delati v gozdu, podirati drevje in sekati drva, zaslužilo se bo za sol in tobak. In ko pride božič, ne bo ničesar manjkalo ...

V tem hipu so se mu ustavile misli. Nekaj se je mežilo tam v snegu, nekaj urnega, črnega. V Martinu je zavrelo in napel je petelina. Dvoje iskričih se oči mu je sijalo nasproti in Martin je sprožil. Strel se je razlegel v gluho noč in v stoterih odmevih umolknil v daljavi. Volk se je obrnil in zbežal. Martin je videl, da ni zadel in jeza ga je popadla. Vrgel je puško proč ter se v divjih skokih pognal za volkom.

Žena je prišla na prag in zavpila. Prilezli so sosede iz koč, nekateri s svetilkami, nekateri z motikami in drugim orodjem. Preiskali so plan do gozda, a Martina niso našli. Klicali so na vse štiri strani, odgovarjala jim je jeka.

Tudi drugo jutro ga niso našli. A šli so za sledjo, ki je kazala v gozd in še dalje v globoko goščavo. Tam med nizkim bodičastim grmovjem so ga opazili. Ležal je na desni strani z vso krvavo glavo in napetima, na dolgo iztegnjenima rokama. Krčevito sta objemali vrat velikemu volku in volk in Martin sta bila mrtva.

Volk mu je bil odprl žilo na vratu, zato pa ga je Martin zadavil. Globoko v kožuh so se mu zajedli dolgi, suhi prsti in komaj so jih razklenili.

J. Novak

SLOVENSKA KMETICA

Slovenska kmetica, še vedno te premalo spoštujemo! Podobna si muli, ki zgarana in odrgnjena vozari po andaluškem skalovju. Pridna si pri delu, vedno si v skrbeh, da bi se ne podrł kak vogel hiše, da bi mož ne znosil preveč v pivnice, da bi se otroci ne spridili. Malo imaš od življenja, uboga, ti mučenica! A tvoja je vendar zasluga, da je tlačena in raztrgana slovenska domovina ostala skupaj! Te domovine prvi steber si ti, slovenska kmetica, ki spiš navadno na slami in pod raztrgano odejo in ječ, kar možu in otrokom ostaja!

Ivan Tavčar

Smučanje se je v zadnjih desetletjih pri nas tako razširilo, da je postalo pravi ljudski šport. Že pred zadnjo svetovno vojno smo dobili več smuških knjig in naši športniki smučarji so se uveljavili na mednarodnih športnih prireditvah. V zadnjih letih se je tehnika in vseh panogah smučanja silno razvila in na mednarodnih prireditvah dosegajo smučarji izredne, skoraj neverjetne uspehe, drzne hitrosti, v skokih pa kar čudežne daljave.

Tudi drsalni šport se pri nas čedalje bolj razvija in postaja zlasti med mladino izredno priljubljen. Odkar pa je Slovenija postala prizorišče velikih mednarodnih športnih prireditev, postaja ledena ploskev na umetnih drsalniških kakor na zamrznjenih rekah in jezerih poleg zasneženih strmin iz leta v leto privlačnejša. Ljubljana je že dvakrat priredila svetovno prvenstvo v umetnostnem drsanju. V letošnjem svetovnem prvenstvu (marca 1970) je sodelovalo 115 najboljših drsalcev iz 15 držav. Ljubljanska televizija je to prireditev posre-

Zabava na ledu. Boucherjev bakrorez

dovala milijonom gledalcev po vsem svetu z novo tehnično pridobitvijo — z barvno sliko. Če se Slovenci oziroma Jugoslovani v umetnostnem drsanju še nismo povzpeli v skupino najboljših drsalcev, smo pa pokazali izredne sposobnosti za organizacijo takih prireditev, ki prehajajo seveda v spodbudo za čim širšo osnovo telesno-kulturnega gibanja in še posebej v navdušenje za posamezne panoge, predvsem za tiste, v katerih z učenjem, vztrajno vajo in tehniko lahko dosežemo vse, tisto, kar so nam pokazali tuji mojstri.

V smučanju imamo Slovenci znamenito izročilo, Valvasor nam v svoji imenitni knjigi »Slava vojvodine Kranjske«, ki je izšla leta 1689, piše o smučanju na Blokah. Ta zapis je toliko zanimivejši in pomembnejši, ker je znano, da v tistih časih, torej pred tristo leti, v drugih alpskih deželah še niso poznali smuči. Edini ki so jih izdelovali in uporabljali, so bili prebivalci hribovitih krajev med Rakitno, Turjakom in Blokami. Seveda Valvasor še nikoli in nikjer ni videl smučanja, zato piše o »čudni hoji« po snegu. Takole poroča:

»Kadar zapade o zimskih časih v visokem planinskem svetu debel sneg in pota tako zamete, da

ne moreš nikamor, ker se vse vdira pa človek globoko ugreza: tedaj jemljejo ljudje majhne procke, pletene iz tankega šibja, nekatere pač tudi iz motvoza, ter si jih privezujejo na noge. Tako hodijo varno po snegu in se jim ni bati, da bi popustili; bodi sneg še tako mehak in mlad, te široke procke te drže, da ne ugrezneš. To je znamenita iznajdba.

Če pa je sneg zamrzel in trd, si privezujejo železne dereze, ki jih imenujejo krampeže; ti imajo po šest ostrih konic. Prav tako uporabljajo krampeže tudi poleti, kadar morajo na strme skalnate planine, zakaj brez njih marsikje ni mogoče dalje. Poleg tega poznajo kmetje ponekod na Kranjskem, zlasti pri Turjaku in tam okoli, neki redek izum, kakršnega nisem videl še nikoli v nobeni deželi, namreč, da se spuščajo pozimi, ko leži sneg, po visokem hribovju z neverjetno naglico v dolino. V ta namen jemljejo po dve leseni deščici, četrta palca debeli, pol čevlja široki in približno pet čevljev dolgi. Spredaj sta deščici ukrivljeni in navzgor zavijeni. Na sredi je usnat jermen, da se vti-kajo noge vanj; na vsako nogo se pritrjuje po ena taka deščica. K temu ima kmet še čvrsto gorjacho v rokah; to si nastavi pod pazduho pa se drži ob nji močno nazaj, da mu je za oporo in krmilo, in tako se drči, lahko bi zapisal tudi s m u k a a l i l e t i po najbolj strmem pobočju. Zakaj vtem ko stoji na deščicah in se prav trdno, da, z vso močjo naslanja na gorjacho, jo reže tako urno navzdol, da presega do malega vso domišljijo in v hitrosti nič ne zaostaja za tistimi, ki se na Holandskem z drsalkami prepelavajo po ledu. Vsak trenutek se utegne izogniti vsemu, kar mu je na poti, bodi že drevo ali skala, bodi kaj drugega takega. Noben hrib mu ni prestrm, nobeden z drevjem tako gosto porasel, da se ne bi mogel na ta način drkati po njem. Zakaj kjerkoli mu stoji kaka ovira na poti, povsod je kos svoj smuk po kačje kljukati in vijugati. Če pa je pot povsem prosta, nezarasla in brez opotike, se drevi lepo naravnost, in sicer venomer tako stoje in navzad oprt ob gorjacho: te se drži možak s tolikšno silo in močjo, tako čvrsto in trdo, ko da bi ne imel nobenega uda in nobenega sklepa.»

Torej pomeni ta zapis o smučanju na Kranjskem znamenito izročilo ne le za zgodovino slovenskega smučarskega športa, marveč je pomembno v mednarodnem merilu. Tako bomo prišli Slovenci v zgodovino smučarskega športa z iznajdbo smuči nič manj kakor s slovesom skakalnice v Planici.

Valvasor v svojem zapisu omenja Holandsko, kjer se ljudje z drsalkami vozijo po ledu. Ker postaja drsanje na Slovenskem ne le pomemben šport, morda poleg smučanja najbolj vabljiv, ker nudi dovolj razvedrila in užitka, hkrati pa terja od človeka vztrajne vaje, če se hoče privaditi zahtevni spretnosti in obvladanju telesa, pogledjmo nekoliko v zgodovino drsanja.

Ko danes gledamo s tribune pokritega drsalnišča drsalce, ki na lesketajoči se ledeni plošči lahkotno drse, se sunkovito poganjajo, skačejo lahkotno in se vrte, kot da jih lahke ko pero žene veter, delajo dvojne in celo trojne skoke, čudovite in zapletene kombinacije, občudujemo ne le njihovo spretnost, marveč predvsem njihov napor, njihovo

Padec Lidvine na ledu. Lesorez iz leta 1498

vztrajnost v vaji, brez katere ne bi bili kos tako bogatemu programu posameznikov kakor tekmovalnih parov. Strokovnjaki so ravno ob svetovnem prvenstvu v umetnostnem drsanju v Ljubljani 1970 ugotovili velik kvaliteten napredek v vseh skupinah drsanja, tako v obveznih likih kakor v prostem drsanju.

Prve drsalke so bile narejene iz kosti, in sicer iz golenic ali reber govedu in konj, ki so jih obrusili. Po mnogih najdbah v severni in srednji Evropi izvira iznajdba takih drsalk že iz starejše kamene dobe. Vendar so take koščene drsalke našli samo v naseljih mostiščarjev, torej tam, kjer so davni predniki imeli stavbe na kolen, se pravi blizu voda. Pozimi, ko so vode zamrznile, so jim drsalke rabile, da so se lahko hitro premikali po ledu. Pri tem so si pomagali z na koncu priostreno palico. V 12. stoletju omenja danski zgo-

dovinar Saxo Grammaticus koščene drsalke. Koščene drsalke se omenjajo v mnogih zgodovinskih kronikah do 15. stoletja, v posameznih krajih evropskega severa pa so bile v rabi do 19. stoletja.

V zgodbah o kraljih starih severnih Germanov, ki jih je Snorri Sturluson zbral v knjigi »Heimskringla«, piše, kako se neki Eysteinn v družbi ponaša, da mu v hitrem drsanju nihče ni kos. Olaus Magnus, nordijski zgodovinar in zemljepisec poroča o tekmah v drsanju na ledu in o nagradah, ki so jih dobili tekmovalci: meče, srebrne posode in konje.

V 13. stoletju so začeli uporabljati lesene drsalke z železno rezino. Take drsalke se omenjajo v islandski Frithjofsagi. Tako drsalko vidimo na ohranjenem lesorezu iz leta 1498, ki je hkrati najstarejša znana upodobitev drsanja; na njej vidimo Lidvino, nizozemsko svetnico, ki je med drsanjem padla in si zlomila rebro. Poškodba je bila tako huda, da ji zdravniki niso mogli pomagati in je osemindeset let prebela v hudih bolečinah na bolniški postelji. Lidvina je bila doma iz ribiškega mesteca Schiedam ob reki Maas nedaleč od Rotterdamu. Bila je izredno lepa in ko ji je bilo šele dvanajst let, so se že oglašali snubci. Ko so jo starši silili k močitvi, je prosila Boga, naj ji odvzame lepoto ali pa jo telesno tako skazi, da se noben snubec ne bo več zmenil zanjo. Pozimi, bilo je 2. februarja 1396 se je s prijateljicami šla drsat in se je na ledu ponesrečila. Ena izmed tovarišic se je pri drsanju zaletela vanjo. Lidvina si je zlomila rebro in je do konca življenja ležala in trpela. Vse bolečine je prenašala s tako vdanostjo v božjo voljo in s potrpečljivostjo, da so se vsi čudili. Na njeno priprošnjo so se godili čudeži, Nizozemci jo časte kot svetnico in patrono drsalcev in drsalk.

Ker so bile lesene drsalke z železno rezino najbolj razširjene na Holandskem, so jih na splošno

Drsanje na ledu v Angliji okoli 1830. Bakrorez neznanega mojstra

Tako so se na Nizozemskem že pred sto leti zabavali na ledu

imenovali holandske drsalke. V srednji Evropi je postala Holandska v začetku novega stoletja klasična dežela drsanja. V ravninski deželi, prepreženi z nešteti prekopi in vodnimi pretoki so drsalke postale kmalu nepogrešljivo občilo. Še v začetku druge svetovne vojske je imela nizozemska armada posebne enote drsalcev. V nekem starem popotnem zapisu beremo: »Pozimi vidiš na Nizozemskem potovke, trgovke in mlekarice, ki se drsajo po ledu. Na glavi nosijo lonec ali košaro z blagom in mnoge pri tem kade lončeno pipo. Vendar nobena ne napravi napačnega koraka, da bi bilo breme na glavi v nevarnosti.« Drsanje je bilo na Nizozemskem že zgodaj najpriljubljenejšo zimsko razvedrilo in po vsej deželi so tekmovali v drsanju.

Iz te dobe se je ohranilo mnogo slik, risb, lesorezov, bakrorezov, ki kažejo prizore z ledu. Holandski slikarji so tekmovali med seboj, kdo bo bolj živo upodobil drsalce, igralce in plesalce na ledu, sankalce, zbijalce obročev in druge prizore z ledu. Zbijalci obročev, to so današnji hokejisti. Pri tej igri, ki jo Nizozemci imenujejo kolven, imajo igralci z železom okovane palice, s katerimi potiskajo pred sabo železen obroč ali ploščico. Po mnenju nekaterih ta igra ni bila isto, kot je sedanjí hokej na ledu, na splošno pa sodijo, da je ta domneva pravilna. Domovina modernega hokeja (hockey) je Kanada. Ta igra se je razširila po vsem svetu in so jo sprejeli tudi med olimpijske igre. Že pred več kakor tridesetimi leti (1934) so priredili mednarodni hokejski turnir na Bledu, v zadnjih letih pa se je ta igra močno uveljavila in priljubila tudi pri nas; leta 1969 je bila Slovenija celo prireditelj svetovnega prvenstva v hokeju na ledu. Mnoge slike s prizori drsalcev in igralcev na ledu so postale slavne, zlasti slike slovečih slikarjev, kot so bili Breughel, Adrian Brouwer, Van de Velde, Jan van Goyen, in največji med njimi: Rembrandt. Slikar, grafik, bakropisec in emajler

(emajlni slikar) Romeyn de Hooghe je v bakrorezu natanko upodobil vso opremo drsalcev. Da bi si zavarovale obraz pred mrazom, so Nizozemke pri drsanju nosile nekakšno tančico na obrazu, roke so si pa pred mrazom zavarovale ne z rokavicami, marveč v kožuhovinastem naročniku

»Leteči Merkur« so imenovali to figuro v značilnem angleškem kavalirskem slogu iz leta 1750.

Drsalci. Izrez iz lesoreza flamskega mojstra Jana Sadlerja (1550 do 1600).

ali mužu. Še pozno v naše stoletje je ostal muf modni atribut elegantnih drsalk.

V začetku 18. stoletja se je drsanje zelo razširilo tudi na Angleškem. Do srede sedemnajstega

stoletja so Angleži uporabljali samo koščene drsalke. Z lesenimi drsalkami z železnimi rezinami so prvič nastopili v hudi zimi 1662/63 politični begunci v St. James parku v Londonu. Kakšnih osemdeset let pozneje so se v Edinburgu prijatelji drsanja združili v prvi drsalni klub na svetu. Iz pravil tega kluba, napisanih leta 1784, je razvidno, da je bil sprejem v klub odvisen od skušnje. Drsalcu so morali napraviti krog na levi in desni nogi in nato napraviti skok čez tri klobuke.

V najstarejši učni knjigi o drsanju, ki je izšla leta 1775 in jo je napisal Robert Jones, so bili opisani loki naprej, spirala naprej noter in naprej ven, tek v razkoraku na noter in na ven in naposled »the figur of a heart on one leg«, torej v loku s pomočjo rame napravljen okret navznoter ali trojka. Ti začetki umetnostnega drsanja na Angleškem so težili bolj za togo držo kakor za sproščenim in razgibanim in lahkotnim drsanjem. Drsalcu so delali okrete kot grde sunkovite obrate v togi telesni drži, kar je bilo videti kar smešno.

Proti koncu osemnajstega stoletja se je udomačilo drsanje tudi v Nemčiji. Za ta šport se je na nasvet pesnika Klopstocka navdušil tudi Goethe in se je rad drsal. Nemci so takrat uporabljali še nizka, široka, plosko brušena frizijska »jekla«, ki jih še ni bilo mogoče tako močno pritrditi na čevlje kakor današnje drsalke in z njimi ni bilo mogoče delati nobenih figur.

V Franciji je bilo drsanje zabava premožnih stanov in aristokracije. J. Harcin je napisal leta 1813 svojo knjigo »Le vrai patineur«, v kateri so bili opisani poleg lokov in krogov še trojke, razkorak, spirale in piruete (pirueto izvaja drsalec tedaj, če se neprestanoma vrti na mestu, v krogu ali zanki, in sicer na eni ali na obeh nogah, dalje stoje, v visokem ali nizkem čepenju ali na konicah). Po začetnih obetih, ki so napovedovali, da se bo umetnostno drsanje v Franciji razvilo na široko bolj kot kjerkoli drugod po svetu, je veliko navdušenje nenadoma splahnelo.

Hendrich Avercamp (1585–1635): Zimska pokrajina

Sredi devetnajstega stoletja se je začelo v Ameriki povsem novo obdobje drsanja. Ameriške drsalke so bile prilagojene novi tehniki, tirnica (drsalna ali drsna ploskev) se je končala pod peto, velik lok na koncu čevljev je bil prav tako manjši kot doslej. V letu 1849 je bil ustanovljen v Filadelfiji prvi ameriški drsalni klub, ki se je imenoval »Skating Club and Humane Society«, ker je hkrati združeval nalogo, da pomaga in rešuje ljudi, ki bi jih doletela nesreča in bi se jim udrl ledu na reki Delaware. Klub je gojil drsanje in ga je kmalu razvil v mojsrsko športno panogo. Drsalci iz Filadelfije so imeli prvi večji javni nastop v zimi 1858 in 1859 v Bostonu in New Yorku s trojkami, dvojnimi trojkami, osmicami, zankami, piruetami in drugimi novimi figurami. Posledica tega nastopa je bila, da so nekaj let pozneje prijatelji umetnostnega drsanja tudi v New Yorku ustanovili drsalni klub. Leta 1868 so se na kongresu v Pittsburgu sešli najboljši drsalci, da so na skupnem posvetovanju obravnavali tehnična vprašanja nove športne discipline. Postavili so 25 pravil in tekmovalni red. Tako so postale Združene države Amerike prava domovina modernega umetnostnega drsanja. Trije najboljši ameriški drsalci so se odpravili na pot po Evropi in propagirali te novosti v drsalnem športu. Na izredno navdušenje so naleteli na Dunaju, kjer so kmalu razvili izredno spopolnjeno tehniko umetnostnega drsanja in s tem utemeljili tudi tako imenovano in znano »dunajsko šolo«, iz katere je kmalu izšla vrsta odličnih drsalcev in učiteljev umetnostnega drsanja. Temeljne izkušnje, spoznanja in navodila te od-

lične šole je izdalo Dunajsko drsalno društvo leta 1883 v knjigi z naslovom »Sledi na ledu«.

Kaj je zmogla tedaj dunajska drsalna šola, nam pove primer Maksa Kautza, ki je leta 1882 napravil nič manj kot 720 osmic eno za drugo in na eni nogi. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja so tudi v skandinavskih deželah dosegli lep napredek v umetnostnem drsanju. Norvežan Axel Paulser je na tekmovanju na Dunaju leta 1882 pokazal prvič umetne skoke na ledu, ki so jih šele štirideset let pozneje z enako natančnostjo prikazali na ledu najboljši drsalci. Šved Ulrik Salhov se je izkazal ne le kot odličen drsalec, marveč tudi kot izreden učitelj drsalne umetnosti.

Leta 1892 je bila ustanovljena Mednarodna zveza. Na prvem evropskem tekmovanju v umetnostnem drsanju leta 1891 v Hamburgu je zmagal Nemec O. Uhling, v prvenstvih v naslednjih letih se je proslavil Dunajčan Ed. Engelmann, ki je začel tudi prvi v Evropi delati umetna drsališča. Prvo svetovno prvenstvo v umetnostnem drsanju je bilo leta 1896 v Petrogradu; prvak tega prvenstva je bil Nemec Gilbert Fuchs. Naslednjih trideset let teh svetovnih prvenstev so zasedli Švedi štirinajstkrat prvo mesto, Avstrijci osemkrat, Nemci dvakrat; med prvakinjami pa so bile največkrat Angležinje, Madžarke in Avstrijke.

Danes je umetnostno drsanje razvito skoraj po vseh državah, ponekod je postalo zares priljubljeno razvedrilo, svetovna prvenstva v zadnjih letih pa kažejo izreden tehnični vzpon umetnostnega drsanja in čedalje več mojsrskih drsalcev, zmognih pravih čudes na ledeni ploskvi.

MATI BOŽJA SE SMEJE

Marija se je, kar je bila živa, samo trikrat zasmejala. Privrkat, ko je mali Jezušček zagledal na drevesu lepo jabolko in rekel: »Jabolček, vidi, kako sem še majhen, da te ne morem doseči. Ko ne morem jaz do tebe, pa pridi ti do mene, ker bi te tako rad pojedel!«

Tem preprostim besedam se je Marija nasmehnila. Ali jablana je Jezuščka poslušala in se nagnila k njemu, da je mogel jabolko utrgati.

Drugič je bilo takole: Marija je uredila Jezuščku prvo suknjico in ga šaljivo vprašala, ali ve, kako jo je treba stakniti. »O, to ni nič težko,« je odvrnil Jezušček. »Vidiš, ta rokavček se mora strniti tako, ta tudi tako in oba se morata prijati stana tukaj pa zopet tukaj in tako bo suknjica prav lepa in močna, da jo bom mogel nositi še, ko bom velik.« Marija se je nasmehnila preprostim besedam. Suknjica pa se strne in naredi brez šiva, vse, kakor je velel Jezušček. In suknja je z njim vred rasla in ostala cela in lepa, dokler je živel. Po njegovi smrti pa so žrebali vojaki zanj, kakor je pisano v svetem pismu.

Tretjičrat se je nasmehnila Marija Jezuščku, ko je bil že nekoliko odrasel in je pomagal svojemu krušnemu očetu sv. Jožefu pri delu. Sv. Jožef je potreboval deske. Našel jo je, ali ko jo je primeril, se mu je zdelo, da je nekoliko prekratka. »Pa kaj zato, če je prekratka,« je velel Jezušček, »dajva, potegniva jo!« Marija se je zasmejala, sv. Jožef in Jezušček pa sta prišla in deska se jima je tako potegnila, da sta jo mogla porabiti.

Janez Trdina

LEGENDA O SKOPULJI Z NOGAVICO

Takrat, ko sta hodila po svetu še sv. Peter in njegov tovariš sv. Pavel, je živela tam nekje v deveti deželi zelo zelo skopa ženica Suholja. Za vsak krajcarček se je tresla, vsakega berača je odpodila od hiše. Kadar je zopet spravila do enega cekina, tedaj pa je šla, odvezala nogavico, ki jo je imela vedno skrito pod zgglavjem, in trepetaje in varno spustila vanjo novi cekin. Nekoč sta prišla sveti Peter in Pavel tudi mimo njene kočice. Skopulja je bila ravno nekoliko bolna in je ležala. Silno se prestraši, ko zasliši trkanje, in hoče hitro skriti svojo ljubo nogavico, toda že vstopi sveti Peter in jo poprosi božjega daru.

»Kje ga bom pa vzela?« zagodrnja starka.

»Ali tudi koščka kruha nimas?« povprašuje Peter, »vedi, midva sva zelo zdelana, zakaj ves božji dan sva že na potu!«

»Tudi kruha nimam,« zavrešči staruha, »saj veš, da bolezen vse požre.«

»Res je,« pravi Peter žalostno, »bolezen vse požre, pa imaš morebiti vendar kaj drugega... Glej, kaj je pa v tej nogavici?«

»Eh, to so same luskinе...«

»Same luskinе? Bog ti jih blagoslovi!« pravi Peter in gre s svojim tovarišem.

Kakor sta svetnika odšla, se je hudobna starka zvito zasmejala, češ pa sem vaju opeharila. In hitro je zopet razvezala svojo ljubo nogavico, da bi štela svetle cekinke. Toda joj! V nogavici ni bilo več cekinov, ampak same bele luskinе. Tako je lažnica samo sebe opeharila.

Dragotin Kette

KAM ME NESEŠ, MATI

*Kam nocoj me neseš, mati?
Pod tvojimi podplati
čujem ostro škripanje snega
in čutim dih,
kako se ti spreminja v paro.
Ves svet je tih,
pričakujoč, da staro
breme zla odvezlo mu bo Dete,
v to sveto noč rojeno,
ko vnovič mu roke presvete
ljubezen podele sovražnosti v zameno.
Kam nocoj me neseš, mati?
Zakaj doma ne moreš spati
in stopaš v črno mrzlo noč,
da tvoje so roke kot led premrle,
ko jih pritiskaš na telo?
Saj bile včasih so kot božajoč
poljub, kot da bi se razprle
milostim, ki po ljubezni v naj tekó.*

*Kako sem jaz, tvoj mali princ, na toplem,
ko nosiš me s seboj na vsak korak!
Kako se tu v ljubezni kopljem
v čudežnem zavetju svilnatih tkanin,
ki stkala jih za domek je gorak
ljubeča božja dlan, da tvoj še nebogljani sin
v njem sanjal bi svoj prvi zlati sen.*

*Moj mali srček se norčavo poigrava,
ko hoče takt ujeti s tvojim srcem,
pa se mu nič prav ne posreči: zaletava
se in bije dva, ko tvoje z enim le udarcem.*

*Ne hiti, mati, kamorkoli speš!
Naj še dolgo mirno tu počivam,
gledam s tvojimi očmi karkoli zreš,
poslušam s tvojimi ušesi in dobivam
svetle vtise s sunki krvnega obtoka.*

*A ko pride čas, o moja ljuba mati,
tedaj ti bom tvoj mali sinek zlati!
Moj smehljaj ti svetil bo na pota,
koder boš hodila,
sončne žarke ti bom nízal v zlato lestev,
da se vzpela boš po njej do sreče.
O kako ljubeče
ti bom božal mlado nežno lice
z rožnatim nadihom kakor breskev.*

*— Samo, veš kaj, — ti moja mama,
zakaj grenkoba solz po krvi se pretaka vame?
Že ves čas slutim, da si sama,
da ti je hudo. Si morda jezna name,
da temne misli mešajo ti v svetlo kri
pekoč in črn obup?*

*Kam nocoj me neseš, mati?
Korak postaja ti težak,
telo vse bolj okorno. —
Srce ti bije divji takt,
ko zdaj sediš pokorno,
čakaš, čakaš, in vse tvoje bistvo
trepeta, kot da si spila strup.
Kri prinaša vonj po kloroformu,
smrad trohnobe in zadah nasilne smrti.
Mar so moji mladi upi strti? ...*

*Mati, moja mati!
Kakšno zlo doseglo tvoje je naročje,
da prešinil strah je moje mlado bistvo.
Tvoj život, to nežno moje bivališče,
hoče zdaj postati grob, moj grob!?*

*Z glavo butam v miljeno ležišče,
z ročicami trkam ti prav na srce —
ne boj se, mama, saj samo narahlo,
da ne bi te bolelo, — a vendar razločno,
da prisluhneš, se zaveš,
kako je moje v smrtnem strahu zdaj nemočno.*

*Bliža se mi, imama!
Herodova se roka bliža mi z bodalom!
Ne daj me, mama, prosim te, ne daj me!*

*Mama, še je čas! —
Bijem na srce ti tvoje
zdaj s pestmi.
O da bilé pesti bi moje
kakor kamen,
pa so kakor cvetni popek ves omamen,
ko poln vonjav o soncu sanja.
O da imel bi nohte kakor kanja,
načel bi ti srce, da bi odtekla
tvoja črna črna kri!*

*Vse je zaman.
Prinesla si me sem, da tu končam,
prelepi cvet začudenih oči,
med studom in smrdljivimi izmečki.*

*— Ko bodo drugi mali dečki
s slastjo iskali materinih prsi,
topili se v milini šepetanja: »Moj si!«,
bom jaz samo še gnoj.*

*A duša! — Kje najde mi pokoj?
Bom večno taval iskajoč poti
do doma, do božjega ljubečega naročja?*

*In kako brez najnih src sozvočja
jo boš našla, mati, ti?*

Lojze Kozar

Proti vsemu pričakovanju vrtnar — če ima le majhen vrt, mu pravimo vrtičkar — ne požene iz semena, mladike, čebulčka, popka ali sadike, marveč zraste z izkušnjami, v okoliščinah in naravnih pogojih. Treba je res nekaj zrelosti, neke očetovske dobe, da človek lahko postane vrtičkar. Poleg tega je potrebno, da ima svoj vrtiček, ljubezen do njega, skoro pravo strast. Vrtičkar bi moral imeti noge kakor hrošč, da mu ne bi bilo treba čepeti, opremljen bi moral biti s krili, da bi lahko letal in po potrebi tudi lebdel nad svojimi gredi. Kdor tega še sam ni preizkusil, ne more slutiti, v kakšno napoto so noge pri vrtnarjenju. Predvsem pa bi potreboval vrtičkar štiri roke in glavo s čepico, drugega nič. Hrbta, na primer, sploh ne bi smel imeti. Prsti so kakor krasni kolčki, z njimi vrtamo jamice, s pestmi drobimo grude in rahlujemo prst; glava nam rabi za to, da nanjo povežemo čepico in usta, da med zobmi držimo pipo. Toda hrbet, počemu vrtnarju hrbet? Vse kaže, da zgolj zato, da se od časa do časa vzravna in zastoka: »Joj, moj hrbet!«

Nihče naj si ne misli, da je vrtnarjenje bukolčna ali lagodna dejavnost. To je nepotešena sla, nenasitna strast, kakor vse tiste reči, ki se jih loteva in jih počenja temeljit in natančen človek. Pravi vrtičkar ni človek, ki goji cvetice, temveč je nekdo, ki obdeluje zemljo. Zdaj pa na delo, zakaj pomlad je tu, vsaj njen prihod naznanjajo zvončki in žafran, ki so pognali v vrtičku na prisojni kopini. V januarju in februarju resda ni imel kaj početi, v marcu pa se je prebudil v njem silen gon, da bi kopal, gnojil, rigolal, krampal, lopatil, rahljaj, grabil, zalival, razmnoževal, pripravljaj potaknjence, obrezoval, sadil, privezoval, škropil, dodajal gnoj, plel, pridajal, sejaj, čistil, prirezoval, mazal, posipal z raznimi praški, preganjal vrabce in kose, vohal zemljo, s prstom izgrebal poganjke, brisal potne srage s čela, zravnal boleči križ, hodil spat z lopato in vstajal s škranjčki, skratka izživljaj bi se rad nebrzdano, sproščeno in spomladansko na vrtnarski način.

Nameste tega se togoti, besni doma kot lev v kletki, ker mu vrt še pokriva snežna odeja, čemi v hiši, ker ga daje nahod, mora k zobozdravniku, kličejo ga na sodišče, obišče ga teta, prastric ali vražja babica. Tako se mu izgublja dan za dnem, preganjajo ga ujme, nadloge, udarci usode, zgođe in nezgođe vseh vrst, ki so navalile nanj, kot da bi se zmenile prav v marcu; zakaj vedeti morate, da »marec da na vrtu največ opraviti, pripraviti se je namreč treba na prihod pomladi.«

Ko bi mogel zimo napasti z motiko in lopato, s puško ali helebardo, bi se opasal in se z bojnim krikom pognal v boj. Tako mu pa ne preostane drugo, kot da večer za večerom posluša vremenska poročila in divje preklinja območja visokega pritiska nad Skandinavijo in frontalne motnje nad Islandijo.

To presneto vreme, s katerim je zmerom nekaj narobe. Celo stoletni pratiki se je izneverilo in noben vremenski ključ ne drži več. Temperatura venomer niha, zdaj je za pet stopinj previsoka, zdaj za pet stopinj prenizka. Zdaj je preveč dežja, zdaj premalo. Če ni suše, je gotovo moča. Če že ljudje, ki z vremenom nimajo dosti opravka, tožijo nad

njim, kaj šele vrtičkarji, ki je vse njihovo delo odvisno od njegove muhavosti.

Pripravljanje semen, prsti in gnoja sodi med velike skrivnosti in prave čarovniške obrede. Nekateri zatrjujejo, da je treba dodati oglja, drugi to zavračajo, nekateri priporočajo malce rumenega peska, ker vsebuje železo, drugi svare pred rumenim peskom iz preprostega razloga, ker je železo v njem. Nekateri priporočajo rečni pesek ali mivko, drugi samo šoto, tretji navadno žagovino; spet drugi priporočajo marmorjev prah (le kje ga dobiti?) triletni kravji gnoj, grudo sveže krtine, v prah stolčene glin starejših opek, prgišče prsti z gomile obesene device... Če ste vse to opravili po navodilih strokovnih in nestrokovnih knjig, se lahko lotite bistvenih stvari, sejanja semen.

Kar zadeva semena, so nekatera podobna njuhancu, druga svetlikajočim se bledikastim gnidam, spet druga črnkasto rjavim bolham brez nog, nekatera semena so ploska kot novci, druga obla in polna, druga spet drobna kot igle; nekatera so kri-lata, druga puhasta, tretja gola ali kosmata. Iz takega velikega kuštravega strašila naj bi pognal nizek suhljat osat, iz te rumene gnide pa naj bi pognala debelolistna, velikanska tolstika. Saj tega sploh ne morem verjeti!

Ste posejali? Ste postavili cvetlične lončke v mlačno vodo in pokrili s steklom? Ali ste... Prav, zdaj se začne veliko in napeto delo vsakega sejavca — čakanje.

Prvi dan ni še nič, čakajoči se premetava po postelji in ne more pričakati dneva.

Drugi dan se pojavi na skrivnostni zemlji kos sem plesni. Čakajoči se razveseli ob tem prvem znamenju življenja.

Tretji dan prižele nekaj na tenki nožici in noro raste. Čakajoči je ves iz sebe od veselja, četrti dan pa presenečeno ugotovi, da je tisto tanko in dolgo, ki tako noro rase, plevel. Očitno je to ena izmed zakonitosti narave.

Končno, morda je to osmi dan ali celo še pozneje, se nenadoma v skrivnostnem trenutku (zakaj nihče še ni tega videl) prav potihoma razpre zemlja in iz nje je pribodel prvi poganjek. Skoraj vsaka rastlina rase iz semena navzgor in pri tem nosi seme kot čepico na glavi. Zamislite si otroka, ki rase s svojo materjo na glavi! To je veliko čudo v naravi in tako dela skoraj vsaka klica.

Zdaj je pred nami rastlina, dva nežna lističa na tenkem belem stebelcu, in med tema lističema se bo nekaj prikazalo: nekaj lepega, prečudnega, nekaj, kar je pri vsaki rastlini drugačno. Da, življenje v naravi je veliko bolj zamotano, kot si to mislimo.

Kadar vevata čas in zakon narave, se popek odpre in klica požene. Tako pride trenutek, ko poganjajo med travo krokusi (žafrani) kot našopirjeni zaliti hroščki, za njimi pribodejo iz zemlje zvončki in se razcvetijo vijolice. In nekega dne — zadnje dni marca ali prve dni aprila — se ti tako rekoč za hrbtom odpre prvi popek forsitijske. Tri dni sem oprezal okoli največjega popka, ki je bil podoben drobnim zlatim luskinam, da ne bi zamudil zgodovinskega trenutka; pa se je primerilo, da je napačil prav takrat, ko sem se oziral proti nebu

in ugibal po oblakih, ali bo deževalo ali ne. Jutri že bodo vejice forsitijske posute z zlatimi zvezdicami; kar vidno se bodo odpirali popki. Tega ni mogoče zadržati. Najbolj pa se je mudilo lipovkam; prej ko bi si mislil, so bile polne nežnih, krhkih listkov, da se jih ne moreš nagledati. Tudi zlati ribez že razvija svoje narezane in nakodrane listke. Toda ostalo grmičevje in okrasno drevje očitno še čaka na ukazujoči »zdaj«, ki se bo oglasil iz zemlje ali z neba. Tedaj se bodo odprli vsi popki hkrati in tedaj bomo vedeli za trdno: Pomlad je prišla!

April je pravi blagoslovljeni mesec za vrtnarja. Naj zaljubljeni še tako opevajo maj, resnica je: v maju drevesa in rože samo cvetijo, odganjajo pa v aprilu. In še nekaj morate vedeti: kaljenje in odganjanje mladice, popkov in kalic je največji čudež narave. A niti besedice več vam ne povem o tem; počepnite sami v vrtičku, sami brazdajte s prsti po rahli zemlji, zadržano sapo, zakaj ta zemlja obdaja nežno, polno brstenje. Tega brstenja ni moč opisati, kot ne moremo opisati poljuba in še nekaterih drugih stvari.

Pravijo, da narava spomladi ozeleni. To ni čisto res, ker zaradi rožnatih, rdečih in rjavih popkov začne tudi rdeči. So temno rdeči, škrlatno rdeči, nežno, rožnato rdeči popki, kot da so od mraza zardeli, drugi spet rjavi in lepljivi kot smola, beli kot kozuh na trebuhu zajlake; poznamo pa tudi vijoličaste in kot nebo modre popke in take, ki imajo barvo temnega usnja. Iz nekaterih poganjajo čipkasti rožički, drugi so podobni prstkom ali rožičkom ali bradavicam.

Tako! Medtem, ko sem tole pisal, je očitno zavzel skrivnostni »zdaj«. Popki, jutraj še tesno poviti, so pognali krhke vršičke listkov, na vejah forsitijske so zažarele zlato zvezdice, zaliti popki hruške so se rahlo odprli in na vršičkih brstov so zablestele zlato zelene oči. Iz lepljivih lusk kuka mlado zelenje, tolsti popki so se razpočili in iz njih silijo in kipijo drobcene čipke in resice, zobčki in gubice. Ne sramuj se, rumeni listek, odprti se, zaprta pahljačica; kar pretegni se, puhasti zaspanček! Zadonite fanfare pomladne koračnice! Zalesketajte se v soncu, zlate trobente, zagrmite bobni, zažvižgajte flaute, razlijte svoj dežek brezštevne violine! Zakaj doslej tihi zeleno rjavi vrtiček je začel svoj zmagoviti pohod. Sveta nebesa, saj to je prava »koračnica popkov«!

Pomlad je čas brstenja, čas sajenja in presa-
janja, čas, ko hiti vrtnar z napol ovenelo sadiko dvajsetkrat okoli in okoli svojega vrtička in išče krpico zemlje, kjer še nič ne rase. »Ne, tule že ni prostora,« godrnja sam pri sebi, »tukaj so že tiste presnete krizanteme; in tukaj je zvonček, tam je že omej; ali sem, aha, tu bi sicer šlo, a že je prostor zasedla vodenka; aha, tukaj je še majceno prostora! Počakaj, sadičica, takoj ti posteljem! No, vidiš, zdaj pa rasti in cveti v božjem imenu!«

Od pomladi dalje vrtnarja nepretrgoma, rekli bi skoraj, neugnano, priteguje zemlja. Nenehno čepi nad njo in se krajša na vse mogoče načine; kakor ga vidite, je le redko večji od enega metra. Noge so mu napoti, če se nima kam postaviti; kako so po nepotrebnem dolge, če jih je treba spodviti in s prsti bezati in bosti v zemljo; kako so nemo-
goče, kratke in prekratke, kadar bi rad dosegel drugi konec gredice, ne da bi pri tem poteptal materine dušice ali mačehe. Nič ne pomaga, delati je

treba, vrt ne čaka, zemlja hoče svoje. Komaj odloži žlico, že je spet na svojem vrtičku in moli zadnjo plat proti nebesni modrini; zdaj zdrobi in razmelje v roki grudo tople prsti, zdaj primakne bliže h koreninam preperelo in dragoceno kepo lanskega gnoja, tu izruje plevel in tam pobere kamenček; zdaj rahla jagodam zemljo, na lahno stopa okrog prve late, zapiči nos v zemljo in zaljubljen ščegeta nežno koreninico. Tako uživa med delom pomlad, nad njim pa kroži sonce po svoji poti, plavajo oblaki in se ženi vesoljni ptičji rod. Že se odpirajo češnjevi popki, mladi listki poganjajo ljubeznivo in nežno, kosi kričijo kot pono-
reli, oglašajo se ščinkavci in sinice, vrtnar pa uživa in gradi svojo gredico dalje. S težavo se vzravna, se pretegne v križu, se prestopi k drugi gredici in se spet zarije v zemljo.

Pride pa trenutek, ko se vrtnar vzravna in se razpotegne po vsej svoji dolžini; to je popoldanska ura, ko napoči čas počitka; kaj še, kakšnega počitka? Čas pravega škropilnega obreda. Tedaj stoji vzravnapo in skoraj slovesno ter naravnava curke vode iz kljunčka cevi; voda šumi v srebrnem, glasnem prhu, z rahle zemlje dahne vonj po vlagi, vsak listek je kar divje zelen in se iskri v nasladi in radosti, da bi ga človek kar snedel. »Tako, zdaj ima dovolj,« šepeta blaženi vrtnar. Pri tem pa ne misli na češnjico, na nežne popke, na škrlatasto kosmuljo, na vso bujnost zelenja in cvetja, ki ga prinese pomlad; ne, on misli na rjavo grudo zemlje.

In ko zaide sonce, reče s polnim zadovoljstvom: »To sem se danes spet nagaral!«

Karel Čapek

SREDI VELIKONOČNIH ZVONOV

*Čudež je
spreminjati temo v svetlobo.
Čudež je
graditi,
ne rušiti v sebi.*

*Čudež je
oznanjati drugim,
da milost luč je,
ki briše vse krive steze.*

*Čudež je
upati spet v moč vstajenja
sredi razklanega jaza
in razdeljenega brata.*

*Mnogokaj skriva se v svetu
pod krinko lažne ljubezni.
Vendar
ljubezen iskrena
sile gradi nam;
ne — ruši ...*

Nelly Schuster

SE ŽE DANI

*Se že dani, se že svetli,
veselje se glasi:
zbežale so premagane
peklenske vse moči.*

*Zveličarja več v grobu ni,
častitljivo ga zapusti.
Smo rešeni, veseli vsi:
Saj Jezus naš živi. Aleluja!*

*Žene so šle neustrašene
ob zori h grobu tja,
kjer mrtvo truplo Jezusa
tam v smrti spalo je.*

*Pa angel žalostnim pove,
da Jezus že pred njimi gre.
Ve duše vse, radujte se:
Zveličar naš živi. Aleluja!*

(Stara slovenska pesem.)

(Tako ima dr. Fr. Kimovec napisano pri svojih velikonočnih skladbah iz leta 1955.)

POVELIČANI KRISTUS!

*Ti skrivaj segaš s svojim vplivom v osrčje Materije
in si bleščeče središče, ki spaja nešteta vlakna
Mnogoterega.*

*Tvoje čelo je snežno,
oči so Ti ognjene,
noge so bolj lesketajoče kakor raztopljeno zlato!
Ti, čigar roke oklepajo zvezde!
Ti, ki si prvi in poslednji,
in živi, mrtvi in od mrtvih obujeni!
Ti, ki v svojo prekipevajočo enoto zbiraš vse
vso milino,
vse sile,
vsa stanja!
Ti si tisti,
ki ga vse moje bitje kliče
s tako prostrano silnim hrepenenjem,
kakor je veselstvo.
Ti si resnično moj Gospod in moj Bog!*

(Molitev Teilharda de Chardina. Iz
»La Messe sur le Monde«)

KRISTUS JE VSTAL

ZBOR ANGELOV
*Kristus je vstal!
Radost živčim,
pod greha bolečim
bremenom ječečim,
je v srcih prižgal.*

ZBOR ŽENA
*Z oljem smo umile
truplo preljubljeno,
skrbno ga skrile
v skalnato grobnico,
čisto ga ovile
s prti in rjuhami,
spet se vrnile,
pa Kristusa ni.*

ZBOR ANGELOV
*Kristus je vstal!
Blagor, kdor vdano
je zvestim poslano,
v očiščenje izbrano
preskušnjo prestal.*

ZBOR UČENCEV
*Ko zmagovito
je odvrnil trohnobo,
se čudovito
zveličal v svetlobo,
vzdignil se k sreči
božanske ustvarjalnosti,
mi hrepeneči
smo k zemlji priklenjeni.
Zdaj bolečine
nas, Mojster, še bolj teže,
tvoje bližine
želi si srce.*

ZBOR ANGELOV
*Kristus je vstal
iz grobne temine;
moč vam je dal
se vzpeti v višine.
Njega slavite,
pa brate tešite,
povsod jih učite,
ljubezen delite,
tolažbo budite,
in Mojster bo blizu vas
sleherni čas.*

J. W. Goethe—B. Vodušek, Faust I,4. prizor.

Daleč spodaj v Rusiji sem doživel veliko noč, ki je svoj živi dan ne bom pozabil, je pripovedoval prijatelj, zakaj srečal sem se s krčmarjem iz Emavs in sedel sem za mizo, za katero se je odpočil Gospod s svojima učencema.

Svojci so ga začudeno gledali. Emavs je vendar kraj v Sveti deželi in svetopisemska zgodba, ki govori, kako se je Jezus prikazal učencema na poti in Emavs, se ni mogla zgoditi v Rusiji. Kako le je mogel kaj takega trditi?

Začudenim svojem se je samo nasmehnil, nato pa po kratkem premoru nadaljeval:

Zgodovina našega odrešenja se ponavlja do sedanjih dni. Priznali mi boste to, ko vam bom povedal zgodbo o Rusu, ki sem ga bil srečal v ti vasi daleč za Donom. Zejen sem bil, pa sem se napotil proti majhni krčmi na koncu vasi. Vedel sem, da bom tam dobil vrček piva. Krčma se je samo na zunaj razlikovala od nizkih koč revnih kmetov v vasi. Ko sem pa vstopil, sem skoraj presenečen obstal, tako čiste in svetle so bile ravno pobeljene stene, prav tako svetle in čiste so bile mize v krčmi. Tudi stavec za točilno mizo je napravil name dober vtis; imel je lepo, dolgo svetlo brado, kot da jo je malo prej umil. Sicer pa je bil kar najbolj živa podoba ruskega kmeta, bolj čokatega kakor visokega, zelo zgubanega obraza z močnimi ličnicami in svetlimi očmi in odkritim nasmehom okrog ust.

Usedel sem se naravnost za najbližjo mizo. V trebušasti vazi je bilo nekaj umetnih cvetic — velikonočnic. Da, spominjam se, da je bilo to le malo dni pred veliko nočjo. Ze sem hotel iztegniti noge, da bi kar najbolj udobno sedel, ko je stavec stopil k meni in vljudno bolj mrmral kakor govoril: »Gospod, prosim vas, ali bi bili tako prijazni in bi sedli za drugo mizo?« Začuden sem pogledal okrog sebe, pa sem si mislil: ta miza je gotovo za njegove stalne goste, ali pa je morda pričakoval kakšno večerno družbo. Vendar ni bilo videti, da je tako. Nisem hotel krčmarju ugovarjati, pa sem se usedel k sosednji mizi. Zdaj šele sem začuden odkril, da je ravno nad mizo, kjer sem se najprej usedel, visel na steni velik ruski križ z znanimi tremi prečniki, in prav tako okrašen s cvetjem. Stavec je vdružil stopil k meni, postavil predme vrček s pivom in me vprašujoče gledal: »Ali ste kristjan, gospod?« Nasmehnil sem se in mu rekel, da sem katoličan. Obraz mu je zasijal. Z rokama se je oprl na mizo in me spet dolgo gledal, potem pa, ko je videl, da mi lahko zaupa, opravičujoč se rekel: »Gospod, tista miza je prazna, če pride kdo v krčmo ali če nikogar ni, ker — je za Gospoda. Vedeti morate, da se je očka Jezus Kristus s svojima učencema ustavil nekega dne pri meni.« Smehljaj sem se in ga skušal razumeti. Stavec se mi je zdel, da ni pri pravi, pa sem si mislil svoje. Nekaj časa se je obotavljal, nato se mi pa usedel nasproti in, kot da je uganil moje misli, rekel: »Nič ne vprašate, kdaj in kako, gospod, zato vidim, da mi ne verjamete. Če bi se pa naučili prav razumeti sveto Gospodovo besedo, bi vedeli, da v vsakem izmed svojih bližnjih sprejememo Gospoda, najbolj pa v njegovih namestnikih. Ali verjamete?« Ah, to ga je mučilo, to je bilo tisto, kar je hotel izpovedati. Spominjam se,

da sem v vasi nekajkrat slišal ime 'emavški krčmar', če so se ljudje pogovarjali o njem, in ta priimek so mu dali v šali. Zdaj šele sem prav prislunhlil njegovim besedam. Stavec je videl moje pritrditve kimanje in je rekel tiho:

»Deset let je tega, takrat so preganjali duhovnike, ki so begali iz kraja v kraj, naposled so jih večidel le prišli. Našega popa so kar na lepem ustrelili, ko se je branil, da bi jim prepustil cerkev v posvetne namene. Tako smo ostali duhovne sirote, novega popa nismo dobili. Zaman smo čakali, da bi tudi k nam skrivaj prišel duhovnik, a smo predalec in preveč na samoti. Nekega večera okoli velike noči, mislim, da prvi ali drugi dan po prazniku vstajenja, so potrkali na moja vrata trije oguljeni krošnjari in prosili za prenočišče. Trgovali so z vsemi mogočimi predmeti, z rečmi za vsakdanjo rabo; nisem jih odslovil, pokazal sem jim mizo, za katero naj bi se usedli, tako da sem jih imel dobro pred očmi in sem jih lahko opazoval. Všeč so mi bili, ker so bili mirni in spodobni, in vprašal sem jih, kaj naj jim prinesem, s čim postrežem. Najstarejši, ki je imel sivo brado in je bil zelo izrpan, je obotavljaje se rekel, če imam kaj pšeničnega kruha in malo vina. To so bile kajpak tiste čase dragocene stvari, ki jih ni bilo dobiti v vsaki krčmi, pa bi jih jim prinesel tudi brez denarja, ki mi ga je eden izmed obeh mlajših tovarišev molče porinil. Takoj sem imel zaupanje vanje in smilili so se mi. Videti so bili tako upuhani in utrujeni! Naj jim dobro dene pri meni! Bili so edini gosti. Zunaj je lilo kakor iz škafe. Prinesel sem, kar so želeli imeti in se umaknil za točilno mizo. Oni trije so sedeli tam in se niso dotaknili nobene stvari, morebiti so bili preveč utrujeni in izčrpani. Pa saj tudi ni to malenkost, ob takem vremenu — sem se nenadoma prestrašil. Stavec v sredi za mizo, tisti s sivo brado, se je nagnil naprej — ali mu je bilo slabo, ali bo celo omedlel? Ne, le sklonil se je čisto nad krožnik, na katerem je bil pšenični kruh, zdaj ga je vzel v roke, ga zlomil, skrivoma dvignil oči k nebu, opotekaje sem se obrnil k steni — prepoznal sem ga po lomljenju kruha. Kar trepetalo je v meni, ko sem videl, kako se je spet sklonil nad kozarec z rdečim vinom. Potem sem pokleknil. Ob nenadni misli sem brž spet vstal, šel k vratom in jih trdno zapahnil. Nato sem stopil k mizi in s solzami v očeh prosil, če se smem udeležiti te Gospodove večerje. Oni trije so jo že prejeli, ostalo

JURJEVO

*Bukove vejice mlade,
hej, moje pijane so nade
vpletle se v bujno zelenje.
Kaj bi zdaj pusto bedenje?*

*Venec zeleni na glavi —
veš, kdo je zdaj ljubi moj prvi?
Vetrč mi krađe poljube,
pijem njegove oblube.*

Mihaela Jarc

je dovolj še zame in vso vas. Ponoči sem šel po ljudi, jim povedal, da se je pri nas ustavil bežeči škof z dvema malo prej posvečenima mladima duhovnikoma. To je bila velika noč, gospod, prava velika noč.

Naslednje jutro so izginili, tako hitro, tako pothoma, kakor je zginil Gospod emavškima učencema izpred oči. Prostranost naše pokrajine jih je sprejela — Bog jih varuj. To je bila zadnja velika noč, ki smo jo kristjani lahko dostojno obhajali. Od takrat, gospod moj, čakam na Gospodovo vrnitev — zdaj razumeš. Njegova miza ga čaka;

ne dovolim nikomur, da bi se usedel k njej, naj že pride kdorkoli. O, ko bi ga le spet srečal, potem lahko v miru umrem. Morebiti se bo nekega dne spet ustavil pri emavškem krčmarju, nekega dne, ko bo šlo proti večeru, kakor se bere v svetem pismu, in se bo dan že nagnil...« Solze so mu zalile svetle oči, obrnil se je proč. Meni pa je bilo, kot da sem se prebudil v velikonočnem jutru, v vstajenjski svetlobi kakor še nikoli prej. Doživetje, ki mi bo ostalo v spominu vse žive dni in se bom kakor hranil z njim...

C. M. Lakota

ZGODBA O MATERI

Mati je bedela ob bolnem otroku. Tri noči in tri dni že ni zatisnila očesa. Četrto noč je potrkalo. Vstopila je koščena starka.

»Daj, da se malo ogrejem, pa ti popazim na malčka. Zdelana si: nasloni se in brez skrbi zadremliji!«

Mati se je še ozrla na dete, ki je bilo tako blede in je tako težko soplo, in veke so se ji zaprle. Starka — bila je Smrt — se je sklonila nad zibel, ledeno dahnila in odhitela z otrokom.

Za trenutek le je bila zadremala mati. Zdramila se je in kriknila. V kotu je zdrdrala ura, da je utež udarila ob tla: nihalo se je ustavilo.

Mati je planila za detetom. Pred hišo je sedela v snegu žena, ogrnjena z dolgo črno haljo. Dejala je:

»Povej mi, o žena, povej, po kateri stezi je odšla?«

»Prej ne, dokler mi ne odpoješ vseh pesmi, s katerimi si zibala dete. Noč sem, slišala sem jih vse, videla tvoje solze, ko si pela. Vse, vse mi odpoj, poprej ne izveš za stezo!«

In Noč je umolknila, gluha za prošnje. Mati je vila roke, jokala in pela. Dosti pesmi je bilo, še več solza.

»Na desno pojdi, v smrekov gozd je zavila Smrt!«

Mati je hodila in hodila pa je prišla do razpotja. Kam naj krenem? Ob poti je prezebal trnov grm, ves v ivju.

»Ogrej me na prsih, da se otajam, pa ti povem,« je dejal.

Pritisnila ga je k sebi, da se ji je trnje zarilo v meso in pordelo od krvi. In trn je vzevel v mrzli zimski noči, tako toplo je na materinem srcu.

Trn ji je pokazal pot. Prišla je do jezera brez konca in kraja, brez ladje in čolna. »Vem, kaj bi rada,« je reklo jezero, »a zastonj te ne prenesem. Biserov bi rado in najlepši, kar sem jih videlo, so tvoje oči. Izjoči jih vame!«

Mati je jokala in jokala, da so ji iztekle oči ko dva bisera v vodo. Jezero pa je zavalovilo, se vzpelo ter jo preneslo na drugo stran, kjer ima Smrt svoje dvore.

V širnih dvorinah, po dolgih hodnikih goji cvetje, grmičje in drevje, a vsako od njih je človeško življenje. Streže jim postarna žena.

»Žena, povej, kje je moje dete!« je zaprosila mati.

»Povem ti, poprej pa mi daj svoje lepe črne lase! Menjajva!«

In mati je dala črne lase za sive. Žena pa je nadaljevala:

»Mnogo cvetk je uvenilo to noč. Kmalu pride Smrt, da jih presadi na božji vrt, a njih srca še bijejo, morda spoznaš svoje dete po utripu.«

Stopili sta v dvore: cvet ob cvetu, drevo ob drevesu. Nežna reseda ob vitki palmi, košat hrast ob krhkem nageljnu. In vsako od njih je življenje človeka bodisi iz Indije, bodisi iz Aljaske, črnega zamorca ali kocastega Eskima. Tu je bohotno drevo razganjalo s koreninami lonec, v katerem je bilo vsajeno, tam je v mastni zemlji klila prenežna stvarca, vsa skrbno z mahom ovita. Mati se je sklanjala in prisluškovala. Izmed milijonov je spoznala utrip svojega otroka: »Tale je!«

»Poslušaj torej,« jo je učila starka, »kako ti je ravnati: ko pride Smrt, jo prosi, naj ti vrne dete. Če ti odreče, zagroži, da poruše še drugih cvetic. Tega se prestraši, ker mora za vsako odgovarjati Bogu.«

Komaj je izrekla, že je ledeno zavelo. Smrt je prišla in vprašala:

»Kako si le mogla semkaj pred mano?«

»Kaj bi bilo materi nemogoče? — Vrni mi dete!«

Smrt je iztegnila koščeno roko, da bi izrvala otrokovo cvetko.

»Stoj, Smrt, mar ne veš, kaj zmore obupana mati? Prizanesi otroku, če ne, ti porujem še druge rastline!«

»Torej bi mogla onesrečiti drugo mater?« je vprašala Smrt.

Materi so omahnile roke, Smrt pa je nadaljevala: »Ná svoje oči! Svetleje od biserv so se bleščale na jezerskem dnu. Poglej tjale v vodnjak!«

Mati je ugledala v vodnjaku življenje dveh cvetk: prvo samo veselje in sreča, tolažba trpečim, zdravje bolnikom, ljudem blagoslov, drugo nesreča in žalost, trpljenje in bolečina, sebi in svetu nadlega.

»Ena je življenje tvojega otroka,« je dejala Smrt, »katera, ti pa ne smem povedati.«

»Reši mi dete tega gorja!« je kriknila mati.

»Kaj torej, hočeš otroka nazaj ali ne?«

Mati se je zgrudila na kolena in zaprosila ljubelega Boga: »Nikar me ne poslušaj, če ni prav, česar Te prosim! Zgodi se tvoja sveta volja!« Glava ji je omahnila na prsi, Smrt pa je odšla z detetom v neznano deželo.

(Po Andersenu)

Pred seboj sem imel zamazano pismo. Njegove velike črke so bile videti kakor po senožeti razmetan plot. Pisal mi je moje tete sin Boštjan Presečnik, ki je bil vsekdar ponosen na najino sorodstvo. Polomljene kavke so mi pripovedovale, da je Boštjan slabe volje, ker se premalo brigam za svoj rod. »Več ko pet let te ni bilo pri nas. Svoji ljudje morajo s sabo držati. Tudi Barba že težko čaka.« Barba, rojena Muhova iz Jarčjega sela, je bila Boštjanova žena.

Ker sem bil zaradi obilnega dela potreben od diha, mi je prišlo vabilo kakor nalašč. Nič nisem pomišljal: napolnil sem si popotni kovčeg ter se za nekaj tednov umaknil iz mesta na kmete.

Kmet je kralj. Če ima dobro in čedno napravo, če ima primerno zemljo, da jemlje iz nje življenje in davek, če nima dolgov, pač pa polne hleve, in če ima še kopico zdravih in pokornih otrok, je kmet kralj, neodvisen od vsega sveta.

Tak kralj in gospodar je bil Presečnikov Boštjan na Jelovem brdu. Njegov dom je stal prav pri koncu vasi. Bil je zidan in je imel tako imenovano gorénjo hišo, okrog le-te je teklen leseni hodnik. Okna so tičala v okviru zelenih kamnitih stebričev. Nad njimi je kraljeval sv. Ferjan ter z golitod branil požarom. Tik hleva na dvorišču je ležal velik kup gnoja, a vzlic temu sta se povsod kazala snaga in red. Na steni je viselo raznovrstno orodje, da je bilo takoj pri roki. Tnalo je bilo pometeno in glavna pot proti hiši celo s peskom posuta. Ob vhodu pri veži je tekla voda iz umetnega vodnjaka.

Pri tej hiši si se takoj čutil domačega, ker ni bilo v vsej naselbini ničesar, kar bi bilo ustvarjalo kaj nesoglasja. Vse se je strinjalo in ujemalo.

Bila je že noč, ko sem stopil v vežo. Dolga ta veža se je končevala v mogočno kuhinjo, visoko obokano. Kadar je bil obok poln mesa, ki se je ondi sušilo, je človeku posebno dobro del pogled na njegovo blagoslovljeno višino. Kuhinja in veža sta bili zaviti v saje, da je pri južnem vremenu od njih kapalo in se svetlo nabiralo na tlaku. V veži je bila tema, samo od ognjišča se je svetilo. Tam se je togotila ženska, da burkle niso popravljene, da loncev ni moči pristavljati in da so možki vsako leto bolj zanič.

Glas mi ni bil neznan in vedel sem tudi, komu velja ta jeza in srd. Bila je dekla Liza, a njena beseda je merila na hlapca Danijela, ki je služil z njo že dolgo vrsto let pri Boštjanu.

Vstopivši v hišo, sem opazil Boštjana za mizo. Kar čutil sem, kako se je v njem vse vnelo od veselja, da ga je obiskal sorodnik. Vzlic temu pa niti izza mize ni vstal. In da bi si bila v roko segla, o tej gosposki šegi tista leta v Jelovem brdu še govornice ni bilo. S svetlim očesom me je pogledal in dejal:

»No!«

»Da ste le zdravi!« sem odgovoril.

Nato je Boštjan zaklical ženi, naj prinese štober in luč. Tedaj v našem podgorju še ni vladal smrdljivcev, pač pa je v leščerbah gorelo laneno olje. Leščerbe so stale na štoberih, majhnih lesenih stebričkih, od koder je izhajalo prejkone tudi ime.

Mlajši zarod nima več pojma o tej nekdanji tako potrebni premičnini. Kultura je vzela štober!

Barba je nekaj odlašala. Ko je prinesla svečavo, sem opazil, da je morala že vedeti o mojem prihodu. V kratkem si je preoblekla srajčnik — tudi to za naše ženstvo tako značilno oblačilo je zagazilo v pozabo —, ki se mu je videlo, da prihaja iz perila. Se nov predpasnik si je bila pripasala. Menili smo se o letini, o živini in o velikih davkih. Ko sem povedal, da mislim nekaj tednov ostati, se je obema razžarilo lice. Prepričan sem bil, da sta se v resnici veselila. Pri tem pa se ni predla nikaka pretirana govorica, kaj naj se mi daje jesti, kako naj se z menoj počenja in o drugih takih stnostih. Umelo se je na obeh straneh, da bom živ, kakor živi človek, če pride med svoje.

Stemnilo se je. V hišo so začeli cepati posli in na mah je bila miza zasedena. Gospodinja je hitela po večerjo. Najprej se je postavila pred nas velika skleda krompirja, iz katerega se je močno kadilo. Mati Barba je natrosila za družino velik kup soli na mizo, za naju z gospodarjem pa manjšega. Sad zemlje smo jemali iz skleda, ga solili in jedli. Ko sta bila v posodi zadnja dva kosa, ju je pograbil hlapec Danijel, rekoč: »Ostati ne sme nič!«

Nato je prišel na vrsto sok, v katerega je vrgla gospodinja veliko kepo rumenega masla. Vsak je dobil leseno žlico, skupno so zajemali, pridno in z vnmom. Tu in tam je zavpila Liza nad Danijelom: »Ne lovi samo štrukljev!« Pa hlapče se ni dosti brigalo za karanje. Ko je bilo le še malo v skledi, jo je k sebi potegnil, režeč se: »Da ne bo mati mislila, da slabo kuha.«

Pri večerji je nosil prvo besedo stari Jakopin. Tisti dan je delal pri Presečnikovih. Je li imel ta starec kako krstno ali kako drugo ime, ne vem. Kar sem ga poznal, so ga klicali za Jakopina. Bil je Radeckega vojščak, ponosen na svoje trpljenje v vojski, ponosen tudi na svojo nemščino, kakor si jo je bil prilomil v vojaški službi. Ko se je postavil sok na mizo, je začel: »Kaj veste vi, ki niste na svetu nič izkusili in ki tudi nič ne veste!«

»Povej nam kaj!« je prosila Liza, ki se očitno še ni bila sprijaznila z Danijelom.

»Veliko ti lahko povem,« se je odrezal Jakopin. »Najlepše pa, kar je bilo, je bilo v Brešji. Tam so nas puntarji nekaj komandirali in grof Radeči — Jakopin maršalovega imena ni mogel drugače izgovoriti — je dejal: 'Fantje, pojdemo iz mesta!' Tisti dan me je imel profos (vojaški jetničar) v rokah, ker sem bil izkazal svojemu koprolu nekaj nepokorščine. Po ulicah smo se gnetli in ti vrage so streljali s streh in z oken na nas. Tako je bilo.«

»Pa ste vendar nazaj streljali?« se je vmešal Danijel.

»Molči, ki nič ne veš! Gori za dimnikom je tičal Lahonček in palil, da se je vse kadilo. Za božjo voljo sem prosil profosa, naj mi da puško v roko. Dá mi jo! Tresk! Še danes ga vidim, kako je omahnil. Lepo je bilo in potlej smo šli v Mantovo.«

»Kaj je Mantova?« je vprašala Liza.

Takrat se je Jakopin zrepčil kakor petelin na gnoju: »Mantova je mesto. Ajne greze festunk, ajne greze boser (velika trdnjava, velika voda).«

Ta »greze boser« se mi je tako zagrizel v uho, da nisem mogel zadržati smeha.

»Le smej se!« se je zatogotil Jakopin, »dobro je pa le, če človek nemško govori.«

Ker je bilo mleko zajeto, je družina vstala in odšla. Tudi mene so kmalu spravili spat, in sicer v gorenjo hišo. Prižgali so lojeno svečo, da nam je svetila po temnih stopnicah. Vzeli smo tudi »hlapca« s seboj, da sem mogel ugasniti luč. V gorenji hiši je vse dišalo po žitu. Ondi so stale pregrade, ki niso bile pri Presečnikovih nikdar prazne. Soba je bila »malana«. Na vsaki steni se je videla zlata monštranca z belo hostijo, a obdajalo jo je grozdje v isti velikosti, kakor so ga prinesli nekdanj iz dežele Kanaana. Tu je stala tudi

postelja, široka, da bi se na njej brez težave urila cela stotinja. Sivo, rdeče in belo je bila prevlečena v umetnih štirikotih. Na sprednji končnici, ravno nad zglavjem, pa je zrlo resno in skrbno veliko božje oko, da si utegnil brez strahu zaspati v njegovem mogočnem varstvu.

Legel sem na plevnico, ki je bila za moje kosti precej trda. S hlapcem pa sem strl luč, da je neprijetno zadišalo. Ali vendar, kako prijetno je bilo tu ležati! Ze ta zrak — spal sem pri odprtem oknu — mi je napolnil pljuča kakor voljno in rahlo laško olje. Zatisnil sem oči. Okrog mene so se zasukale zlate monštrance z belo hostijo in orjaškimi grozdi.

Ivan Tavčar

ZRELO POLETJE

Čeri prisojne —
ognjišče razbeljeno.
Topo, drhté
vročina žehči
skoz celo telo, skoz srce.

Spodaj v dnu
pod vrbo sanjavo
gorska voda trklja,
v živem plesu igravo
in vedro zvončka.

Vrgel bi kamen,
pa bi tam doli samo zacvrčalo,
ali da zdrkne v vodo srce,
tam doli ne bi vzvalovalo,
le vzelo bi gluho ga v se.

Sij, sonce, sij!
Na belih in vročih čerih me povžij!
Kamen siroto vodo odpavi,
vsako goreče srce se nazadnje ustavi:
ali svetloba na vsakih valovih blesti,
ob skalah vsako vodovje — le mimo hiti.

Jože Pogačnik

(Iz zbirke *Pesmi mladih let*)

JULIJ

Zori, zori,
zdaj vse zori.
Ze klas šumi.

Živi vse malo,
živi veliko,
vse raste v sliko.

V žar vroče zemlje
in silo dreves,
v sanj tiho vrenje,
v ljubezen nebes.

Zori, zori,
zdaj vse zori.
Ze klas šumi.

Mihaela Jarc

KMEČKI VEČER

Visoki voz sena pred podom je obstal,
večerni dim iz hiš se tih je prikodral.

Teleta privezujejo dekleta, molzejo:
na tihi dvor pojo žehitari cinkasti.

Pometajo pastirji bosi temen hlev,
še enkrat hlapec konje rjavčke napoji.

Pred hišo čok si gospodar je poiskal,
počasi sedel, si osnažil z bilko cev
pa za večerjo si našel še eno pipico
in gleda pod nebo, če mar dežja ne bo:
Redke so zvezde: Bog bo že nam vreme dal!

Zaklepajo dekleta, gospodar je vstal;
a glej: — še vedno je zavihan mu rokav!

Ker jutri z zarjo prvo ob pol štirih spet
odidejo kosit na daljno senožet.

Jože Pogačnik

(Iz zbirke *Pesmi mladih let*)

DOMAČIJA

Kot božji Asperges škropi od neba,
v kostanjih jesenskih dež mehek mrmra.

Tančico bežečo gospica megla
spustila do borov je in do polj.

Koruzo priželi so. Storži zoré.
Po lehah rdi ajda, v razore dež gré.

Sred polja je znamenje: Ljuba Gospa.
Pohlevna k njej cesta v obisk te pelj.

Svežina od zgoraj in vonji od tal
in cela krajina — kot govor svetla.

Je v vzduhu Gospod in je v polju Marija.
— Prišel iz tujine sem: Glej, domačija!

Jože Pogačnik

(Iz zbirke *Pesmi mladih let*)

Sredi polja med njivami je stal Vrbanov uljnjak. Sključen se je nagibal pod težkim mahom, ki je kakor žamet zagrinjal slamnato streho, da je sedela na njem ko zelena kučma. Stal je sredi živih travnikov, sredi pšenice in škrančkov, v sončnih žarkih in mrzli burji. Samo uljnjak ni cvel spomladi, ko se je zemlja ogrinjala v ženitovanjski plašč: bil je star, nem in gluhi, poleti ni zorel in jeseni ni umiral. Živel je vedno, noč in dan je vrelo in šumelo v njem, zvenelo je, kakor bi pele tenke strune, in bučalo, ko da bi odmeval nizek bas.

Bistro in čisto je bilo nedeljsko jutro, mir je plaval nad poljem, zemlja je bila pokojna, njiva je počivala od truda in v sladkem veselju je valovalo žito po leham in razorih. Vrban se je vrnil od jutrnje maše; iz cerkve jo je mahnil naravnost med žita proti uljnjaku. Čebele so šumno škropile iz panjev in izginjale v sončnem zraku, a s polja so se zgrinjale vedno nove čete oprasanih delavk. Vrban se je ustavil sredi goste trume in se zadovoljno smehljaj. Ves obraz mu je bil vesel, po gubah in razah se mu je prelivala nedolžna radost preprostega človeka, ki živi s poljem in čebelami kakor z bratom, kakor z družicami. Kadil je z žeblički obito pipico in vsak trenutek mu je priletela čebela za vrat ali mu sedla na klobuk.

Tedaj je pristopil Luka, postaren možiček, manjši in slabši od Vrbana, golorok, v praznji srjaci in telovniku s svetlimi gumbi. Začela sta pomenek o starih in mladih časih, o hudi vročini in ostrih zimah, o zdravju in smrti. Govorica je tekla brez konca. Naposled sta stopila na sredo pred uljnjak v hrum in šum, kjer so vrvele čebele in se jima zaletavale v rame in lase. Puhala sta in gledala in se spominjala vsega, kar se je v vasi zgodilo in kar je naslikal na končnice panjev vaški živopisec, Meskov Gašper.

»Take pa še ne ko tisto leto, ko je zgorela Čarmanova in Grogova hiša. Take pa še ne,« se je spomnil Luka.

Vrban je stisnil okovano pipico in pokazal: »Vi-diš, tam imam za spomin vse naslikano, kakor je bilo.«

Vrban je pripovedoval zelo živo, pri tem pa brez prestanka vlek el pipe in gledal na panje, kjer je bila naslikana dogodba. Neke sobote zvečer je bil prišel v vas črn bradač, bos in pijan. Zmerjal je kmete in zato so ga nabili. Zvečer pa se je posvetilo na Grogovi hiši in, preden so vedeli kaj in kako, sta bili že dve poslopji v ognju.

Luka je kimal in se rotil: »E, e, turška sapa!« Uprla sta oči na panje in tam je bilo videti na srednjem dedcu z rdečim petelinom, kako ga spušča na slamnato streho. Človek je kosmat, na glavi ima visok klobuk, za trakom pa dva rožička. Na sosednjem panju že gori hlev, rdeči petelin stoji na strehi, peruti je razpel in kljun ima odprt. Tam je zapisano: OGENJ. Spodaj sta dva orožnika z nasajenima bajonetoma in ženeta vkleknjena požigalca; na hrbtu ima napis: TA BO VI-SEL. Tako je ves uljnjak poln vaških povesti kakor naslikana zgodovina.

Tam pa sedi kralj Matjaž s svojimi ministri za mizo; na glavi ima krono in okoli vratu venec rož. Na mizi leži pečen vol in gostje ga obirajo in

trgajo z noži in prsti. Dva ministra stojita sredi izbe in mislita globoke misli, ker vrtata s prstom v čelo. Na drugem panju Kralj Matjaž pleše, nad njim pa letajo srake. Kako živo je obličil te prizore vaški slikar Meskov Gašper! S kako pisanimi barvami je okrasil nevesto Micko in naslikal peklenščka v zelenih hlačah in rdeči suknjici! In tam naprej, prav spodaj, se bije boj med Pegamom in Lambergarjem. Ponosno jezditka junaka na svojih belcih, a glej, že je Pegam brez glave in vrag sega skozi presekanj vrat, da mu potegne dušo iz telesa.

Vrban je stopil okoli uljnjaka. Čudno se mu je zdelo, da »požigalec« ne roji. Naenkrat silen šum! »Požigalec« se je gnetel iz panja. V zraku je bilo vršanje in sikanje, v gostem črnem kolobarju se je vrtel roj in plesal proti bližnjemu hrastu.

Po polju med njivami so hodili kmetje in ogledovali žito, dekliški predpasniki so se belili po mejah, dekleta so trgala poljske rože. Vesel smeh je zvenel čez polje, po vedrem zraku je priplaval glas zvona in bolj in bolj zlata je bila nedelja.

Cvetko Golar

KMEČKO POLETJE

Neznano
si izposoja razprta usta
širokih vetrov,
nihče ne sanja, nihče ne sanja.
Toliko rjavih rok,
razpokane prsti,
zrelega,
zorečega,
vsajenega,
toliko težkih stopinj,
mukanja živine,
samote molčanja.
Sosedje življenja in smrti,
popotniki brez potovanja,
češčeniki juter, poldnevov in večerov,
zemlja oznanja,
zemlja oznanja.

Mihaela Jarc

VRNITEV

Prihajam od zemlje in dela,
brežiljka mi v rokah diši,
tam daleč ostala so vrela,
tam daleč ostale vasi.

Od žive sem grude še topla,
vzemite od nje še zasople,
še gorke pozdrave v dlani,
nad njo že v jesen se dani.

Mihaela Jarc

Nekje potujejo romarji in angeli,
potujejo po Zemlji, in tudi v nekem
nevidnem svetu...

O, težko je biti romar, in težko je
angelom v tem zmedenem svetu,
ki gasi ognje, od katerih so se
ogrevali včasih...

Težko je romarjem, in težko je
angelom, ko čas podira znamenja,
kiso nekoč jim naznanjala pota.

Vendar romarji še zmeraj potujejo,
in še zmeraj romajo angeli —
Zemlja je zanje ohranila polno
svetišče, in tudi Čas jim je ohranil
še polno skrivnosti... In morda je
angelom težje kot romarjem: kajti
romarje spremlja ljubezen, in toplo
je v mraku ob zvestih ognjih srca,
tudi zvezde jim sijajo drugače
in dnevi so včasih preljub počitek
na poti...

Romarja sva, in danes je najin Dan!
Poglej, kako gori sonce, in kako
čiste so jasnine neba. In jaz
bi rad nekaj napisal o tem Dnevu...
O, saj ne veš, kateri dan je to,
in kje ima mesto v koledarju.
Le zdi se Ti, da je v nekem
določenem času, da je to poletje,
ko cvete bezeg in diši detelja
in se v dalji dviguje Gora kot
sanje... Vendar čisto zares
ne veš, kateri dan je, kot jaz
ne vem. Kajti čas vsak hip uhaja
v preteklost, in preteklost
se sleherni hip povrača v sedanost
in v jutri... Morda je to res danes,
morda pa je čez leta ali pred
tisoč leti... Saj koledarji
lahko varajo, lahko varajo tudi
letni časi, še gore so nezanemljive
in prav tako zvezde — saj so večne
v primerjavi z nama in kako nama
torej lahko določijo Dan?
O, težko je angelom, ki živijo v
brezčasju! Toda še težje je romarjev, živim
v času, ki zdaj je
in ga zdaj ni. In morda je težko
tudi za naju, ki nama srce odmerja
svoj čas, poseben in najin...

Govorim o tem dnevu, najinem Dnevu...

Ali se kdaj vprašaš, če morda tak
dan ni že nekoč bil, prav tak in
najin? Čeprav v njem nisva bila
skupaj navzoča, se mi vendar zdi,
da je bil, vsaj kot okvir, le brez
najinih likov. Res je, da je okvir,
še tako lep, če je sam, na pol prazen,
saj ni življenja, ki bi se upodobilo
v njem... O, vem, da je bil vsaj že
okvir za tale najin Dan, že nekoč
davno, in potem še večkrat, vse do
trenutka, ko sva stopila vanj, in
ko sva skupaj z okvirjem tega dneva
postala najin Dan, on pa je postal
midva in iz ednine se je spremenil
v množino — v Dan mnogih Dnevov...

Zapojva hvalnico temu Dnevu, pravzaprav
Dnevom, saj jih je že veliko, čeprav
je v bistvu en sam, le na zunaj se
spreminjajoč. Saj so vsi ti dnevi
Dan, v nekem letu, onem in tem —
včasih je to v decembru, včasih je
v juliju ali maju, v bistvu pa so
najin Dan vsi letni časi, skupaj
z nočjo in večerom, in je tudi leto
zgolj Dan, kakor so vsi različni najini
kraj in sam Kraj, in je Kraj zmeraj
tam, kjer sva skupaj...

Ali tudi ti čutiš na poteh romajoče
ljubezni, kako se je vse spremenilo,
kar imava svoj Dan in svoj Kraj?
Čutiš, da drugače pojo zvonovi in
črički, da drugače šumlja potok
in da drugače šumi veter? In kako
je ozarjen čas, ki v njem zorijo
upi in srečanja?...

Nekaj sem hotel zapisati dnevom,
temu najinemu Dnevu. In ko sva
romala skupaj, sem ti hotel govoriti
o njem, toda besede so se spreminjale
v veliko molčanje — ali si slišala,
kako ti ta molk govori? Sedaj se tiho
oddaljujem pod zvezdami... Oddaljujem?
Saj sem ti čedalje bliže... In v najin
Večer pojem hvalnico najinemu Dnevu,
in te vidim, ko mi siješ iz mraka,
in še čutim, kako ti lasje dišijo
po poletnih rožah, in kako ti iz
oči odseva romarski Dan...

Severin Šali

BODI

Bodi glinasta svetilka
na mizi mojega hrepenenja!
Bodi drobna zvezda
na nebu mojega upanja!
Bodi kelih veselja
za moje življenje!
Bodi drevo ljubezni
na vrtu moje sreče!
Bodi smehljaj očnic
v tišini moje samote!
Bodi palica moči
za mojo stezo!

Bodi solza utehe
za noč moje bridkosti!
Bodi bližina počitka
za mojo temno trudnost!
Bodi razkošje miru
v jutru mojih korakov!
Bodi zdravje duše
za strmo goro
mojega zveličanja!

Nelly Schuster

Iz dnevnika 1964

Nedelja 29. marca

Velika noč v rojstni vasi. Ne spoznavam je več. Asfalt, avti, nove hiše s postavnostjo vil, vseposod televizijske antene, a vse to v nekakšni predmestni tišini, v neki zavratni odmrlosti. Prazni hlevi in prazni kurniki, od plevela zeleni borjači. Velikonočno jutro pred tridesetimi leti! Oblak mulcev, ki se po vstajenski maši zgrnejo tja za zakristijo, da bi sekali pomaranče in pirhe. Zdaj mi noge gazijo po visoki suhi travi, med zvonikom in zakristijo ni žive duše, tudi trg z vodnjakom je ves tih. Pomaranče bi morali začeti sekati avti, ti simboli časa na mrliško tihem trgu. Otoka skoraj ne vidiš. Kras cvete v drenih in v abortusih.

V vas prihaja nekaj Primorskega dnevnika in nekaj Katoliškega glasa in s tem se prosveta vasi začneja in konča. Penzionisti naglo umirajo, k dekletom se hodijo ženi Italijani, kakšen avstralski emigrant na obisku govori hrvaško, kakšen bivši borec prekomorskih brigad ne ve, kam s slovenščino, »ki z njo tako ne moreš dosti delj kakor do Postojne«, v vrsti hiš straši samo še po en sam prebivalec ali dva, delavski razred se zvečer ugrezne v svoje fotelje in gleda televizijo, gostilna živi pravzaprav od nedeljskih izletnikov iz mesta.

Tudi Partija je odsotna. Kaj pa hočeš z revolucijo, če nimaš s kom. Ali s slovenstvom, če nimaš s kom. Ali s krščanstvom, če je cerkev prazna. Vzorno ogrevana in prazna. Zupnik bi rad vpeljal električno zvonjenje: da bi s tega ponošnega zvonika električno zvonilo mrtvim?

Škoda za to vas, postavljeno na tem prelepem zbrisu, kot slovenski svetilnik nad Jadranom. Človek nikjer ne vidi delj v njegove sinje globine kakor tu. Slovenec tu čuti: tudi MORJE nas je poljubilo.

In to morje tam doli, onkraj razdrapanega razgleda nabrežinskih kamnolomov, je, kar je bilo: kos Sredozemlja, preoran od naših čup. In zemlja je, kar je bila. Še bolj zelena od borov in od rešeličja, odkar Šempolajci kuhajo z ognjem iz jeklenk.

Po kosilu jo mahnem ven iz časa: napotim se proti Slivnemu. Vinogradi še niso povsem odmrli: bo torej vino, ta naš dobri polteran, najodpornije kljubovalo času, ki nas hoče preplaviti s stroji, abortusi in Coca-colo? Tam pri Sv. Antonu — od nekdanje cerkvice je ostalo samo ime — preskočim zid in zabredem čez gmajno dol proti Strugu.

Tamle na desni bi se lahko povzpел na grivino, da bi oživil davni študentovski spomin. Že od daleč lahko spoznaš na nji nasip tabora, kjer je naš človek čakal Turka, potem ko mu ga je napovedal kres na Nanosu. Za nasipom, v zaraslem krožnem hodniku nad njim, si je pred vojno slovenska študentovska družba izbrala kraj za ilegalni sestanek. Nedolžna literarna ilegala semenišnikov, ki je bila v tem, da je na primer nekdo poskusil predavanjce o slovanskih selitvah, da je nekdo drug prebral neobgljeno obnovo Pregljeve povesti, da je srednješolec iz Ljubljane, ki je bil na obisku pri sorodnikih na Krasu in se nam je

bil pridružil, povedal kaj o svojem študentovanju za mejo. Tudi jaz, nižješolec, sem imel mogoče kaj. Mogoče sem zdekamliral Gregorčičevo Sočo. Družbica, ki se je sredi fašistične noči zbrala za kakšno uro tam v gabrovji senci v slovensko oazo, da se potem spet razleti v usode, poklice in ideologije: iz nje sta potem izšla dva duhovnika, en učitelj, en profesor klasičnih jezikov in en policijski podminister.

Naj zadostuje spomin. Tabor pustim ob strani z njegovim krožnim grobljastim okopom in jo urežem dol v smer morja.

Gmajna postaja čedalje bolj divja, dokler se ne razcefra v brinje in v kamenje.

Kosminova jama.

Prav tako grozljivo se odpira v svoje dvojno žrelo kakor takrat, ko sem pasel tod. Drobec postojnskega čudeža, ki si ga lahko ogledaš brez jamarskih priprav, če veš za dohod. Greš za lučaj stran do male vrtače, zahomotane z gabrovjem in z bršljanom, pa se brez težave pretakneš skozi naraven rov in si na dnu jame.

Gotika, ki ne pozna časa, v istih veličastnih črnkastih opornikih, v isti slutnji divjih golobov, ki so s svojimi srebrnkastimi bliski prerasavali moja samotna pastirka jutra tamle doli v Strugu. Če je bil med pastirji kdo toliko razbojnika, da se ni bal opletati s puško, je hodil preizkušat svojo strelsko sposobnost semle, na dno Kosminove jame, kjer je globina utišavala pok. Tema, ilovica, kosti. Niso kosti fašistov iz septembra 1943: za to je bila Kosminova jama preplitva. Prislunhem kapljanju, tej vodni uri podzemске večnosti. Gori visi v žrelo grm reja, ko da raste navzdol iz plavila neba. Še enkrat prehodim rov, se spet pretaknem skozi vrtačo in sem spet zunaj.

Ptičja cevka cvete v rumenkastih grozdičih. Gledam proti vzhodu, kamor se v istem neznanem galopu mečejo železni daljnovodni stolpi: Strug, magično mladostno ime, prostran razdejan amfiteater iz kamna, brinja in rešeličja. Kdove, mogoče bodo nekoč tudi tod kraljevali vikendi, z gabrovimi grmi, iskano zajetimi v cementne obroče, v mreži asfaltiranih dohodov. Zdaj je tod še ista samota, ista gluhoti in divjina kakor pred sto leti, ko je v Strugu pasel kravo — edino, ki so jo premogli — ded Janez.

Tako majhen je še bil, da je nekoč pustil kravo in ves iz sebe pribosopetil domov, češ da tam od morja straši.

Samo stara babica je bila doma, v postelji je ležala in on je izjokal pred njo svojo grozo.

Grozljiv množični pika-poka se je oglašal tam doli od morja...

»To ni nič, podložek,« ga je tolažila babica. »To so štancarji, ki klešejo kamen tam doli v kamnolomih!«

Bilo je štancarjenje stotin kamnosekov, ki so tam onkraj velike doline, sklonjeni v puščavskem soncu pod svojimi papirnatimi čepicami, nabijali svoja dleta na razklanih prsih Rimskega kamnoloma.

Ponižni veličastni koral človeškega dela, ki ga nekaj kilometrov stran, sredi baržunastega komforta devinskega gradu, Rainer Maria Rilke ni sli-

sal, čeprav je v svoje Devinske elegije ujel glas angelov...

Za dedom Janezom je potem, po šestdesetih letih, pasel njegov vnuk. Tudi potem, ko so ga, prvega v rodu, dali študirat, kakor je nasvetoval vaški učitelj, fašist. Od vseh ograd je imel Strug mogoče najrajši. Pastvi v Grižah, tam na severu vasi, onkraj Sedla, je bilo bolj epično: še neza-brisani sledovi frontnega zaledja, skrite doline z zorečimi figami, veličastni razgled proti vijoličasti steni Čavna. Toda Strug je bil obenem bolj skrivnosten in bolj domač.

Ko si se kake pol ure nahodil z živino po surovi gmajni, si tukaj stopal skozi vrzelo z občutkom, ko da vstopaš v neko milo zemeljsko kuhinjo. Ograda je bila res vredna svojega imena: kos boljše, očiščene in krog in krog obzidane gmajne, kjer za silo lahko travo tudi kosiš. Še več, некоč so v Strugu sadili solato in obirali imenitne fige: pol ure hoda od vasi, v tej izgubljenosti! Potlej so dolinico opustili, sredi nje je zrastel hrast, a v bogato poganjajoči travi si še čutil nekdanjo njivo, njeno zanemarjeno plodnost, ki pa je na jesen spet udarjala na dan z gobami, s koromacvkami in z žordankami.

Toda dolinica je bila samo začetek toplih struških skrivnosti. Ko si se vzpenjal iz nje, v samo ogrado, je na prehodu stražila eratična skala, samotnjak, ki se je bil kdove kdaj prikotil dol po pobočju, obstal pa tako, ko da bo zdaj povzel svoj dir dol proti Furlanovi dolini. Stal je v obliki piramide, krotek velikan, ki se pastir ni nič bal njegove okamenele grožnje. Mirno se mu je vzpenjal na teme, da je zaklinal svoj »Hooo« v puščavsko jutro, prelahek, da bi lahko ogrozil njegovo krhko ravnovesje.

Potem, više, med krotkimi zatoki trav in piščalastimi fugami skal, so se začele zvrščati znamenitosti, ki jih je imel samo Strug. To so bile najprej njegove škavne, naravna kamenita korita, ki so zadrževala vodo še dolgo po dežju: Živina je prekinjala pašo in z navajeno kretnjo zavijala tja. Kadar je študent pasel v Strugu, mu po paši sploh ni bilo treba zavijati z živino na vaški kal tam za vasjo, ker je bila že odžejana. Ko bi bil vedel za Plitvička jezera, bi bil mogoče za tiste škavne našel kakšno eksotično bosensko ime. Narava se je bila namreč poigrala tam s celo serijo škavn, ki so se terasasto spuščale do najnižje, malega jezercja v obsegu večjega pomivalnika. Voda se je tam kalila, lovila odpadlo listje in otrebke divjih golobov, toda bila je le voda, skrivnostben, dragocen, magičen element sredi kraške Sahare. Zajemal je tisto čudežno vodo v prgišče in se prepustil pomirljivi igri: izlival jo je v najvišjo škavno, da je lahko potem sledil smukanju curka skozi fugo naravnih tatmanov tja do kotla na dnu.

A kar je dajalo Strugu njegovo edinstveno zemeljsko osebnost, sta bila hrasta, ki sta kraljevala više na ravnici. Že od daleč si videl njun očkovski par tam na dnu grobljaste arene. Nič zakrnela, zverženega ali neizživetea, kakršna je navadno rast na gmajni, ampak dvoje sproščenih veličasti iz istega maternega čoka: dvojčka, ki sta se preobjedla sile in vej, luksuz, ki si ga tu pa tam na Krasu privoščijo edinole hrast, kadar ima to objest črpati iz česa. In tu je ravnica, kjer je mogoče srednjeveški Sempolajec gojil leho čebule,

otok travnate plodnosti, kjer sta se velikana razmahnila. Znamenje očem in srcu od daleč.

S tem ni bilo konec struških skrivnosti. Zgoraj na vzhodni meji — nadno se je v belih grebenih razlivalo morje skal in brinja — je bila gádina. Najprej popackana sled, potem pa vidno shojena prst, potem poševna skalnata reža, vhod v podzemlje, kjer je imela svoj stan lisica. Malo stran, v prijemalščini — nekakšni podružnici ograde — je bila še ena gádina, jazbečeva. Reža se je tam odpirala navpično. Vhod je bil manj popacan, a z nedvomnimi sledovi živalske prisotnosti. Je bil jazbec manj tat, da se mu ni bilo treba toliko potikati pod soncem? Ali pa je bil manj požeruh? Ali pa se je rajši držal doma, zaščiten od stotin ton sklenjenega skalovja?

Gledal sem tja dol. Še osrhnjen od jame, od geološke groze podzemlja, nanovo hvaležen svetlobi in zraku sem gledal tja dol. Strugi! Hrasta sta še stala tam, sredi tistega mojega mladostnega kraljestva. Stala sta tam, ko da ni nič: ko da zanju nikdar ni bilo ne fašizma ne partizanščine ne Angloamerikancev ne republike Italije. Masivna, bratska, izjemna sredi pritlikavja.

Hrasta, pod katerima sem, potem ko sem se nagoltal nemške slovnice, bral Goetheja. Ah, tisti uvod v Ifigenijo na Tavridi, v rosnih trepetavosti žlahtnega helenskega mita. Kjer svečenica stopi v svojem belem peplosu na morsko obalo, da tam z daljnega Krima išče bolj z dušo kot z očmi obrise grške domovine:

*Heraus, in eure Schatten, rege Wipfel
des alten, heil'gen, dicht belaubten Haines
tre' ich noch jetzt mit schauderndem Gefühl...**

Še dolgo stojta, očaka, znamenje srcu in očem!

Aloj Rebula

* V te vaše sence, drevja živi vrhi, j v ta stari, sveti, gostolistni gaj | kakor v svetlišče tiho bôginje, | še zdaj prihajam zmerom z grozo v srcu...

(Po prevodu FR. Albrehta)

JUTRO

*V novo ranjeno žalost
se je sklonilo jutro.
Dušljivi zrak je težak.
Ob zavesah prebujeno jutro
moko strmi v umazano pot.
Z vodo si izpiram oči
in tišina me oklepa z nemirom.*

*Kje zdaj si, kje naj te iščem?
Med rožami? Med žarki
sončnimi? Kje si?
Ne vidim te nikjer, ker slep
postal sem.
Čez oči je padla noč,
noč od tistih ur,
od tistih dni,
ko solz so bile polne
tvoje
in moje
oči...*

France Lokar

Pelargonije na oknih so metale čudno dolge sence proti posteljam. Okenski križi, kolikor jih niso zakrivalo rože, so se zdeli na ozadju mesečine kakor obrisi velike pajčevine.

Kadar je mlada Bonačevka na večer stopila v prostorno gorenjo hišo, se je rada naslonila na podboj in se zapredla v tisto okensko pajčevino, onkraj katere so se okrog domačije razvrščale strehe gospodarskih poslopij. Nočni hlad je strujil v sobo, poln krotkih шумov, ona pa je stala tam, sama, dvajsetletna, postavna in jedra, objema je v dolgem in razkošnem objemu vso tisto lastnino.

Kdaj pa kdaj se ji je v spomin prikradel dan, — a vse redkeje, — ko ji je oče prinesel novico, da jo je zasnil Bonač. Ni ga poznala.

»Lepa domačija!« je pripomnil brat Ivan. »Gozdovi!«

»Gostilna,« je pridral oče, kakor pobožno niza-joč tisto bogastvo. »Žaga!«

Mati je nekoliko strupeno dodala tem litanijam: »Vdovec! Ta stara, da je nima cela dolina take. Možakar pa malo otročji in golobušč.«

»Pa bi vsaj Meto prej vprašali,« je pripomnil Ivan in se ozrl v sestro.

»Vsaj do nedelje bi počakali!« je rekla z glasom, ki bi prej pomenil: »Kaj bi slepomišili, Bonačevina ni kar tako, da bi jo človek izpustil iz rok.«

Zvečer, ko so sestre še strmele v temo, nemirne od deklislih sanjarij, se je Meta samo hip ali dva pomudila pri Bonačevcu, štiridesetletnem vdovcu brez otrok, brkatem, plešastem in otročjem, kakor je slišala praviti. Potem pa je utonila v sanje, v katerih je hodila s kito, ovito okrog glave, kakor velike kmetice. Stopala je čez prostrane gmajne in pod gozdnatimi pobočji, dokler ni stopila v hišo, veliko kot graščina. To je morala biti Bonačevina.

Sedaj so bile te sanje njena vsakdanja resnica. Šele dva meseca je bila na kmetiji, pa so bile že vse vaje v njenih rokah. Sam Bonač je postal le del kolesja, ki je vsak dan utirjalo in uravnavalo delo na kmetiji. In ta vloga je bila kot nalašč zanj. Podrejal se je, ko da bi mu manjkalo samo še tega.

»Jakec, si potegnil voz pod kozolec, da se ne bi seno zmočilo?« ga je vprašala, ko je prišel po stopnicah navzgor, »jutri bo dež!«

»Vidiš no, saj res, ti pa na vse misliš!« se je začudil.

»Pa klet si zaklenil, ko ne vidim ključa na žeblju?« se je pozanimala.

»Čaj no, menda sem res pozabil, koj grem pogledat.« Snel je površnik s kavlja, se ogrnil in Meta mu je posvetila v vežo. Postavila je petrolejko na prag in se vrnila v spalnico, vmes pa si je potožila: »Le kako, da mu niso vsega pokradli, ko je bil še sam. Da le mora biti tako površen.«

Luč je spet prisvetila nazaj. »Prav res sem ga bil popustil v vratih,« je priznal začudeno, »no, ti imaš pa res vse v glavi, Meta.« Obesil je ključ na kavelj in si začel sezuvati čevlje, ko je Meta stvarno, a brez ukazovalnosti in glasu rekla: »Zdaj se boš pa še malo umil, spodaj v kuhinji sem ti pustila v škafo tople vode.«

»No ja, se pa bom, saj sem se kar precej spotil gori v Lazéh,« se je vdal in se nazaj obul ter se s petrolejko spet spustil po stopnicah v vežo.

Meta se je medtem razpravila, si razpletla dolgo kito in legla. Pod oknom je štopotala voda v korito pred hlevom, nad sadovnjaki se je oglasil skovir. Nekaj časa je prisluškovala v noč, pa se ji je takoj zazdelo, da že predolgo trati čas, saj ne sme zaspati prej, dokler v mislih ne pripravi jutrišnjega dne na kmetiji. Začela je porazdeljevati opravila med domače in dninarje. Nato je ponovno pretehtala tako zasnovani dan ter še smotrneje razdelila delo, dokler se ji ni zazdelo, da je steklo vsé, kot je treba. A tudi sedaj še ni smela zaspati. Morala je še v mislih obhoditi Bonačevino, kakršna je bila, s sledovi dolgoletnega slabega gospodarstva.

Da, Bonač! Ta človek, ki je vedno z vsem zadovoljen in ga je sama radodarnost; da bi spravljal skupaj in izboljševal, mu še na misel ne pride. A Meta ima že dolgo svoje načrte. A domačija ni še prepisana nanjo, in dokler se to ne bo zgodilo, mora ravnati previdno in počasi. Oče ji je pametno svetoval, da morajo vaje preiti v njene roke počasi in neopazno, vse dokler ne umre stara Bonaška. Starka je zvita in skopa, lahko bi ji metala polena pod noge. Meta je verjela, da sama ni manj zvita, in ni mislila čakati tako dolgo, da bi Jakčeva mati umrla. Svoje načrte je hotela izvesti čimprej. Če bo prilika, bo poskusila celo nočoj.

Bonač je prišel bos po stopnicah navzgor in čisto tiho odprl in zaprl vrata, da bi ne prebudil žene in da se morda ne bi ujezla nanj.

»Jakec!«

»Ne spiš?« se je začudil.

»Ko je pa treba toliko misliti in tuhtati.«

»E, kaj, saj je vse, kot je treba, posebno odkar si ti pri hiši, Meta.«

Pohlevno jo je pobožal po laseh.

»Da je v redu?« se je odmaknila. »Tebi se mogoče zdi. A jaz vidim, koliko bi bilo treba preurediti na vseh koncih.«

Umolknila je in prisluhnila. Jakec je bil počasnih misli in morala mu je pustiti časa. Zamislil se je, obrnil misel sem, obrnil tja in sklenil:

»Eh, ja, je že prav. A vse je vprašanje denarja.« Ne, še ni dovolj razumel!

»Kaj misli, tako znana gostilna pa tak vegast pod in omara z napočenim steklom, od črvov razjedena?!« Spet je obležal med njima molk, dokler ni Jakec spet zaspano vzdihnil, kakor da dviguje tovor:

»E, misliš, Meta, da jaz nič ne vidim? Pa kaj! Ali bi po tvojem moral načeti gozdove? Pa zdaj, ko les nima prave veljave? Viš, to je tisto!« To je bila voda na Metin mlin in takoj je povzela:

»Gozdov pa res ne bomo načenjali. Ampak poslušaj, kaj mislim! Kupčevanje z lesom. Kar čudi se, ja! Pravijo, da se da precej zaslužiti. Ti si va- jen lesa, žago imamo doma, žival in vozove tudi. Kaj praviš?!«

Jaku je vzelo sapo:

»Tak čakaj no, saj še misliti ne utegnem! Kako si že rekla? Kupčeval da bi? Kdo bo pa v gosti- lni in po njivah?«

»Kar name se zanesi, vse sem že premislila. Lesna kupčija bi vrgla dovolj, da bi vzela kakšnega dninarja več. Tako bi meni ne bilo treba več na njivo in bi zmogla sama oboje, kuhinjo in gostilno.«

Tokrat je bil molk daljši, zdelo se je, da je Jakec zaspal. Pa se je le še oglasil:

»Kaj bi rekel? Če ti je všeč, lahko poskusim, vem pa ne, če bo šlo.«

»O, bom že jaz priskočila, saj sem tudi očetu pomagala računati, ko je kupčeval. Kar hitro se boš navadil s papirji. Pisarno boš pa imel tule v zgornji hiši.«

Jakec je pomislil, da je narobe slišal.

»Kje praviš?«

»Tule, kjer je sedaj spalnica!«

»Ja, kje bova pa spala?«

»V kamri!«

»Kako? In kje bodo spali mati?«

»Z materjo Bonaško se bova že pomenili, ti kar meni prepusti to reč.«

Jakec se je oddahnil; bo že žena mislila na vse:

»Meta, ti vse prav narediš, kar napravi, kakor se ti zdi.«

»Pa da ne boš takoj vsega počenčal dedcem v gostilni!«

»Ne bom, če rečem!«

Tako je bila ledina zorana. Res, od kraja s kupčijo morda ne bo šlo gladko in tudi stare Bonaške ne bo lahko spraviti iz kamre v podstrešno sobico.

A Meta je zaupala vase. Pravili so, da menda še v sanjah gospodari in gospodinji, saj je jutraj na nogah pred vsemi drugimi. Kot da je komaj čakala, da se delo spet začne.

Takoj za Meto vstane navadno France, hlapec. Ko zasliši rahlo cviljenje hišnih duri, je skoro skesan, da se je pustil prehiteti od gospodinje, čeprav se še ni niti zdanilo. Krivonogi France iz žirovskih hribov že dve desetletji živi samo za Bonačevino in je odmril za ves ostali svet. Delo na kmetiji je njegovo opravilo — in njegov počitek. Najvišjo srečo mu predstavlja snažna in sita živina. Kakor dober duh hiše je, nikoli mlad in nikoli star. Kot da je od zmeraj za zmeraj...

»Bog daj,« vdano pokima gospodinji, ki je spočita in sveža, kakor da je komaj dočakala jutra.

»Najprej vrzi ovsa konjema, mogoče bo Bonač peljal v Loko,« naroči in potegne iz morajne lonec z zaseko in velik ržen hlebec. »Pa še čaj, pa bo,« pomodruje in zanese oboje v hišo na mizo. Šele nato podkuri in pristavi lonec za terjakov čaj, saj imajo kmalu priti plevce.

»Menda bo lep dan,« pravi in potolče z metlinim držajem na strop. Res pride takoj dekla po stopnicah, ko že prihajajo od žage gor prvi dninarji k zajtrku.

Stare Bonaške še ni iz kamre. Bogve, si misli Meta, če bo šla tudi ona malo plet. Treba bo v plevce Rántovko, pa bo starko takoj nehal boleti hrbet. Res, v sedemdeseto gre, a je bolj poskočna kot kakšna petdesetletnica.

»No, pa sem tukaj,« se prikaže starka vrh stopnic. »Čeprav sem mislila, da niti vstati ne bom mogla, tako me je držalo v križu.« Stara Bonaška je bila tu, komaj je začula prve glasove po hiši.

»Mati, boste čaj in záseko?« ji prijazno ponudi Meta.

»Kofetek!« reče ženska vsa prožna v svoji drobceni postavi ter sede na klop in si pusti postreči od snaha.

»Glej no, a ne, da je Rántovka v veži,« zdajci privzdigne staro Bonaško.

»Ne, mati, to je Johana iz Smoléve, saj ima menda res podoben glas,« jo pomiri Meta in si misli: »Menda postaja res malo gluha.«

»Vič ti no, a da je Johana. Ti pa vseeno naroči Rántovko v plevce. Je stara, pa zaleže za dve mladi, tako se ji delo odseda!« je vsa navdušena mati Bonačevka, in ko jo Meta vidi tako privzdignjeno, se je sklene pri priči lotiti. A še preden odpre usta, Bonaška kot burja pomete z dolgim krilom kuhinjo in je že zunaj. Od križa, ki stoji na samem v ravnini, nekdo prihaja. Starka stoji v jutranji poltemi na vzpetini za hišo, tik zapuščene žganjarne, od koder je videti daleč v ravnino. Takoj se Meti zasveti nov načrt. Tehta ga, zagledana v ženico, ki ji iz rute gleda samo tisti šiljasti, radovedni nos.

Tedaj starka steče po gričku navzdol, da pričaka prišla tam, kjer pridržijo poljska pot na glavno cesto. Ne pride vsak dan tuj človek v dolino! Meta medtem razdeli dninarjem zajtrk in delo in že je Bonaška spet nazaj.

»O ti pošajna, samo Hdel je bil, menda je nocoj kar na žagi prespal in gre zdaj domov malo pojest.«

Snaha se namuzne. Res, vredno je bilo teči tja dol! In ker je ravno prilika, moža pa še ni iz gorenje hiše, udari Meta kar naravnost:

»Mati, veste, kaj mi je prišlo na misel? Poglejte, tamle od žganjarne bi se tako lepo videlo dol po dolini kot od nikjer. Kaj, če bi medve prosili Jakca, da bi tisto podrtjo popravil? Lepo bi se dalo dvigniti, pa bi zgoraj napravili sobico ali dve: ena bi gledala proti žagi, druga pa na glavno cesto in čez brv proti cesti v grapo. Vi bi potem samo na oknu sloneli in gledali, kako hodijo ljudje mimo. No, spodaj pa bi bila lahko spet žganjarna kot včasih, pa še pralnica in drvarnica.«

»Vič ti no,« je rekla starka s premislekom. Kar je dišalo po novotariji, se je je rado prijelo.

»Kje pa bo Jakec metal denar skoz okno, ko je zame kamra dovolj,« se je na videz otepala.

»Mogoče bi pa le pristal? Saj bi lahko postavili noter pohištvo iz kamre in — «

ZDAJ VARNO BO

Po dežju ostalo je čisto nebo in meglice preko usten hribov obstale so nepremične kot sivi zid.

Bel golob na strehi zvedavo ogleduje golobico, ki pije v mlaki na ozkem kolovozu.

S podstrešnega okna visijo nageljni in prav v srce bodejo z rdečimi cveti.

Brez sence svet je, tesnoba ne more nikjer se skriti.

Po poti med dobrimi rožami zdaj varno bo iti.

France Lokar

»Oh, prav res mu bom rekla,« je že gorela od navdušenja. »Malo veselja mi bo pa ja privoščil na stara leta. No, pa saj tudi jaz nisem brez denarja. Zavesa si bom naročila pri klekljaricah v Želznikih. O, pa še kako bi se dalo urediti!« Vsa osvežena si je podvezala ruto pa izpod čela pogledala Meto, če nima kaj drugega za bregom. A srečala je umirjen pogled brez vsake zvijačnosti. Vseeno je previdno dodala:

»Pa le ti reci najprej zastran pralnice in drvarnice, saj te Jakec vse uboga!«

To je bilo rečeno brez očitka, vsaj tako se je snahli zdelo, zato je poprijela: »Mu bom pa res rekla!«

Pogledali sta se zvito, toda ne kot zarotnici

proti Bonaču, marveč tehtaje druga drugo izza brega, katera ima kakšen skrit namen, da bi preliščila drugo. »Da, tale mlada Bonačevka le ni kar tako, čeprav ji je komaj dvajset let,« je bila starka ponosna nanjo.

Meti pa so samo rahlo zaplale čvrste prsi, saj je vse šlo, kakor si je želela.

V gorenji hiši je tedaj zaropotalo, Bonač je vstal, saj je pred hlevom France že vpregel Prama in Rjavca, ki sta vedro hrzala v ostro jutro.

Šele tedaj se je zdanilo in mlada Bonačevka se je ponosno zravnila pred križastim oknom ter se zagledala naravnost v jutro, ki je prihajalo prav od te strani, izza gozdnatega Hrastnika, in ji svetlo oblilo obraz.

Zora Tavčar

RASTLINSKI SEL

Ozare, živo mejo in obronek ob jarku, ki se je vlekel prek travnika, je pregrinjal pisan prt raznih cvetlic iz družine plevelov. Med njimi so bili nadežni osat in sitni repinec, bagreni mak in ponizna zvončnica, v šopih je rasel zlati regrat; vsi pa so imeli silo zaroda v obilnem semenu. Tisto leto je bilo blagoslovljeno ne samo za rumeno pšenico, ampak tudi za naše plevela, saj daje Bog sijati prav tako na dobre kakor na hudobne in deževati enako na pravične in na krivične, hočem reči, na plevel kakor na žito.

Ze dneve in tedne so opazovali, kako vozijo ljudje med vriskom in petjem janjcev visoko naložene vozove v kozolce.

»Nas ne pride nihče žet,« se je nenadoma oglašil regrat in žalostno stresel sivo glavo, a le polahko, da bi se mu seme ne razsulo prezgodaj. »Nikdo nas ne odpelje v skedenj; kaj naj počno naši ubogi otroci?«

»Srce me zaboli, če pomislim,« je zastokal mak. »Na stotine semen imam, pa sirota ne vem kam z njimi!«

»Vprašajmo rž za svēt!« je predlagal repinec. In vprašali so rži zbor zrele rži na bližnji njivi, kaj jim je storiti.

»Vsak zase, Bog za vse,« je odgovorila sebična klasnica, saj je vedela, da je preskrbljena. »Le to bi vam svetovala, da nikarte ne trosite svojega ne-bodigatreba semena po njivah, če ne, boste imeli z menoj opraviti!«

Ta svet seve divjim cvetkam ni veliko pomagal. Ves ljubi božji dan so si belile glavice, kaj bi počele. Ko je sonce zašlo, so se pozaprlle in utrujene zaspale. Vso noč so sanjale o svojem zarodu; ko pa je prišlo jutro, je bila težka uganka rešena.

Prvi se je zbudil mak. Previdno je odprl nekaj okenc prav pod slemenom nekdanje pestičeve brazde, da je moglo posijati sonce kakor skozi strešne line naravnost na seme. Nato je zaklical jutrnjemu vetru, ki se je spreletaval ob trnovi meji.

»Ljubi veter,« je prosil prijazno, »ali bi mi izkazal majhno uslugo?«

»Prav rad,« je odvrnil veter, »vselej se mi dobro zdi, kadar dobim kaj dela.«

»Saj ni nič posebnega,« je povzel mak. »Samo stresli me nekoliko, da se mi seme razprši!«

»Precej,« je dejal veter.

In makovo seme je pršlo na vse štiri vetrove. Sicer se je pri tem tudi steblo nalomilo, pa mak ni žaloval. Saj ga je tolažila misel, da je dobro preskrbel otroke in izpolnil dolžnost.

»Zbogom,« je zašumel veter in hotel naprej.

»Še nekaj,« je zaklical mak. »Pa da ne boš raznašal, kaj sva imela! Sicer bi utegnila reč tudi drugim v glavo pasti in nazadnje bi mojemu semenu bila tesna za prostor.«

»Molčal bom ko grob,« je šepnil veter in pohitel dalje.

»Pst, pst!« ga je nenadoma poklicala zvončnica. »Imaš trenutek časa?«

»Kaj pa bi?«

»E, ko bi me malce pomajal. Odprla sem nekaj loputic v svoji hrambi pa bi rada spravila seme v svet. Samo drugim nikar ne pripoveduj, da se ne razve!«

»Seveda, seveda!« se je smejal veter. »Nikomur ne črhnem besedice.« Stresel jo je pošteno in zdiral naprej.

»Ljubi moj veter,« je zaklical regrat, »kam se ti pa tako mudi?«

»Kaj pa spet ti?« je vprašal veter.

»Prav za prav nič takega. Le s semenom je letos križ, svoj rod bi pa vendarle rad preskrbel. Kaj mislijo mak in zvončnica in ubogi repinec, ne vem, midva z osatom sva se domenila, da poprosiva tebe pomoči.«

»Kolika čast!« se je priklonil veter. Na tihem pa si je mislil: No, štiri že imam. Toliko da se ni na glas zasmel.

»Kaj se pa smeješ?« je vprašal regrat. »Saj sem videl prejle, da, kako si z makom in zvončnico šepetal. Če me misliš izdati, ti rajši nič ne povem.«

»Bog ne zadeni!« je završil veter. »Molčal bom ko riba.«

»Na semena sva si dala napraviti lična padalca. Tako zale igračke so, da si lepših misli ne moreš. Treba je le, da malo popišeš, in semena vzlete in popadajo na tla, kjerkoli hočeš. Ali boš?«

»Pa še rad!«

Huj! se je zapodil veter prek osata in regrata ter odnesel na polje vse rožke z mičnimi kodljicami na vrtu.

Karl Ewald

NASILNI GROF IN MODRI KMET

(Zgodba iz fevdalnih dni v Brdih.)

1. GROF UGRABI MÓDERCU NEVESTO

Jesen umetnica upodabljajoča,
kot da ji roka bila je tresoča,
vsevprek je barve tróсила v škrlat.
In že zahrzal je iskrivi vranec,
že svet Martin vihral je v briški klanec,
nevesti v vasi bo najlepši svat.

Se veter je podil po goličavi,
zavil skoz vas, a v Gradu na pristavi
kipela pod oboki grofova je klet.
Odšteli grofu so vse boljše desetine,
robote še, dobili so peččic drobtine.
Zavriskal v noč tlačan je, sužni kmet.

Kaj danes v Gradu vse tako svečano
zvení v sobani zgoraj v družbo zbrano?
Ves dvor polni lestencev žarki svit.
Kot bi latinsko sveto mašo brali,
poveljujejo se v časti, hvali
vihteč svoj viteški simbolni ščit.

So plemiči goriški v klasični eliti
Arkadij rimsko-soških udje plemeniti
končali radunanco. Stop! Pro hodie sat!
V gergániji se pene kristalne čaše,
saj svet Martin nocoj čez Brda jaše.
Grof Coronini! Prósi! Ex, kojščanski brat!

Večerno sonce tone v nizko Benečijo,
zdaj zdaj Svet Križ pozvónil bo avemarijo,
kot krés gorijo okna mrkega gradu.
Že lega mrak iz Birše v breg, v gonjače,
večer gre v vas, ognjišče greje vse domače,
zazibajo se Brda v lahnem snú.

Tam v dvoru spredaj čakajo kočije.
Gospoda gre, no, še šentjanževca izpije
mimogrede, deklè jih vodi v dolnji hram.
Heh! Zazrli so se v vaško lepoto ...
Odpeketalí glasni so čez Hum v Gorico,
a v sivem gradu grof — ostal je sam.

»Nocoj naš sekscelenca, kaj tako ljubeče
se nam smehljà, le kaj skušnjavček mu šepče?
Kaj mu gergánija buri plavo kri?«
»Hej, flegar Vi,« mu bere grof levite,
»nevesto Móderca nocoj še mi ulovite!«
Na lov za tem dekletom hlapi so odšli.

Nasilni grof mrzil je svobodnjaka.
»Naj ženin Moderc ve: najslajša tlaka
bo v Gradu zdaj njegà deklè!
Nevesta, grajska ptičica, vesela
bo v zlati kletki sládko žvgolela,
poslušal grof jo bo ponoči in podnè.«

V Vamorju skrito, tam, kjer so samotni kraji,
nevesto so zavohali pasjè — lakaji.
V srčè zadet je Moderc kriknil gor v nebò.
Na fantovski ponos, zvestobo, verovanje
jo rešil bo. Zakleto maščevanje
— hu — grofu zapretil je z dvignjeno pestjò.

2. MODERC GRE NA DUNAJ K CESARJU

Prisegel Moderc je, svobodni kmet — svojak
na gruntu svojem, ni poznal robote,
ne tlake, spreminjal v vinje je pustote
na svoji zemlji — sam graščak.

Na Dunaj gre, pa naj obrne se ves svet,
mu vest, mu božja pamet prigovarja,
na Dunaj gre do samega cesarja,
a grof njegov — do zadnjega preklet!

Od vseh strani vaščanje skupaj vrò
sem z Brestja, Figovc, Njivc, Snežatnega, dol s
Huma.

Kot bila bi upornikov že cela truma,
se kmetje zbirajo, mu pojejo v slovò.

Prisegel je. Gor k Svet' mu Križu se ozre,
na Sveto gòro zadaj — ona nam pomaga —
in še na Grad; medli mu tam nevesta draga.
Prekriža se. Že brusi pob ob pot petè.

Hiti, hiti, kar noge ga nesò,
naprì, naprì čez dol in čez gorò.
Jo mahal je, drobil po cestah, po logèh,
zdaj v polju prepodil je prepelice z njive,
zdaj v hosti zasledil je srnice plašljive,
potrkal na večer pri dobrih je ljudèh.

Pri njih popotnik truden se ustavil je,
ga napojili so v Bogà imenu,
mu dali še ležišče gor na senu,
jim zgodbo o nasilnem grofu pravil je.

Hitì, hitì, kar noge ga nesò.
naprì, naprì čez dol in čez gorò.
Kraj gozda sedel je na hrastov panj

nad njim so peli kosi, ščinkavci, strnadi
uspavajoč ga v fantovski nasladi.
Zbudil se kmalu je iz lepih sanj.

Kdaj, kdaj nevestico osrečil bo?
Kdaj gorko gnezdece izpletel bo?
Kaj vraga — vmes še šoje, srake zahreščale so,
v srce skeleče rane mu zadale so.

Hič, hič, kar noge ga nesô,
napri, napri čez dol in čez gorô.
Kaj ni še konca dolge te poti?
Skoz lepa mesta le beži kot huda ura,
za njim že Soča, Sava, Drava, Mura
odtekle so, že Nemški Gradec tam leži.

No, Moderc modri, kaj se nisi mar
zagledal že v oči dekliških modri žar?
Ne, ne, ga zmotil ni ves tuji kinč gospic.
Ki pa? Po svetu zna hoditi vražji Bric.

Kaj v dalji se blešči? Tekoči modri pas?
Mogočna Donava, razpenjena v bregove,
vali na jug razburkane valove —
o, mesta je cesarskega prelep okras.

Skoz vrata mestna dunajska se brž pognal
je, smuknil Moderc v strašno gnečo.
Skoz šum in hrup med množico vrvečo
ga nosil je vrtinca silni val.

Hič, hič ...
Da res? Pred vrati bronastimi tam,
tako mogočnimi, cesarskimi
že on stoji?

Na Dvornem gradu, glej, zastava plapolâ,
zastava ta, — črnorumenâ,
v avstrijski vojski — slavnega imena,
cesarsko znamenje: da césar je domâ.

Pred vrati Moderc moleduje dolge dni,
naj ga spustê, in stražam milo prigovarja,
naj ga spustê, za božjo voljo, do cesarja,
že ves izmučen je in strâšno že trpi.

So straže neizprosne, a on le brez strahû
jim dokumente, vse papirje s prstom kaže.
Zastonj! Ga ne razumejo cesarske straže.
Hudiča! Naj zdaj sramotno vrne se domû?

Glej, Čeh je tu, slovenski ume, je Slovan.
Za kar naš siromak zaman prosjačil je,
vse češki brat škrivantom pretolmačil je.
So Moderca spustili v dvor, v cesarski stan.

Joj, blesk dvoran, sto luči svit
ga zmedlo je, jemâlo mu je vid
kot lila nanj bi vsa nebeška zarja.
O, vsega ga oblival dvora je sijaj.
In vedel ni kakô in vedel ni kedaj
se znašel pred obličjem je presvetlega cesarja.

Vse storije o kojiščanskem grofu, vse zjecjal je:
da vabi v Grad dekleta, jih skruni brez sramû,
da ni potem za njimi nobenega sledû,
da zdaj nevesto mu še pred poroko ukral je,

pa še da kmete muči, joj, človek se zgrozi:
v beznici v Gradu dol trohnijo njih kosti.

Vzkipel je césar gor na tronu. Kaj naj stri?
Pogledal Moderca v poštene je oči.
In césar Avstrije po božji milosti
je sela svojega dal klicati,
velel mu se takoj na pot odpraviti
in osedlati z dvora vranca dva,
za njega enega, za Moderca pa drugega,
in kar v deželo dol goriško zdaj odjezditi.
Da césar on je res po božji milosti.
Poprej pa Moderca za viteza ga potrditi dâ,
iz dvorske še kleti ga napojiti dâ.

3. DVA MLADA VITEZA JEZDITA V DEZELO GORISKO

Cesarski sel in Moderc vstala sta,
opravljena v bleščeči viteški opremi,
opasana za varnost tam v samotni temi,
vihrava vranca v dir pognala sta.

Kdo štel bi jutra, dneve in noči?
Ju kri nemirna fantovska podi.

Zanosno dirjajoča — nikjer nista obstala,
vsa v znamenjih cesarskih v vetru vihrajočih,
le žejo si gasila sta ob potu v vinotočih.
Za njima željno zrla so dekleta zala.

»Ej, mlada viteza, kam, kam dva lepa golobiča?
Ej, jezdeca vihrava, kam dva divja sokoliča?
Ni bilo njima zdaj tja k deklicam prisesti,
že val prahu ju skrije na cesarski cesti.

Spet sonce vstalo je in spet je šlo k zatonu.
Kaj nista na Goriškem že, v primorskem nebo-
sklonu?

Sta premostila reke vse, na jug deroče.
Stoj! Na bregu sta, na bregu bodre Soče!

Se vzpeta v Brda, — Moderu srcé zavriska;
glej, tu smo že. Je Kojsko — Kviska
in zadaj tam, kjer močna luč se svéti,
je tisti Grad — zakleti.

Zarezgetata vpehana, oj, vranca dva,
dva mlada viteza ju v Gradu sprežeta,
v slovó krepkó si v róke sežeta,
dva mlada viteza sta se razšlá.

4. KRVAVA RIHTA

Je grof v tresoče roke pismo vzel,
oj, pismo zapečatenó,
oj, pismo to cesarjevo,
je grof kojščanski smrtno pobledel:
»Naj da tri funte svojega mesá.
Če ne, na Dunaj sam naj se podá.«
Takó odločil césar je — po božji milosti,
da se njegov ukaz ta strogo izvrši.

V ponosu mu teló je vztrepetalo.
Da glavo naj položil bi sedaj na tnalo?
Ni dal grof funte tri od svojega mesá,
on raje sam na Dunaj se podá.

Sta osedlala iskra vranca dva,
sel svojega, grof tistega od Moderca.
Ko hótél bi pustiti za seboj spomine,
na potu grof ljudem razmétal je cekine.

Sta čez Predél pognala na koroško stran,
in mimo Cljovca, starodavne Gospe Svete,
Marija Zel. Kdaj konec bo poiz zaklete?
Bil grof je v črne misli ves vkován.

Kdo gledal bi jezér, gradóv prelepih sto?
Naprej! Naprej še v tretjo tja deželo.
Kakó glasno je jeklo v iskrah pelo,
a v srcu grofu bilo je hudó, hudó.

Ko izza Donave je tretja zora vžšlá
in trepetala reka je vsa valujoča
takó kot duše mrzli val, kot vest pekoča —
cesarski sel in grof na Dunaj sta prišla.

Al' bílo je, kot zakoni so pisali,
al' bílo je po božji milosti,
al' bíla maščevana je nedolžna kri,
so grofa razčetrétili, oj, konji štirje,
ga raztelésili na štiri so strani.

5. ODMEV V BRDIH

Kakó usmiljeni so naši ti ljudjé!
Za grofom žalovali so, si brisali solzé
po Kojskem dol in po vasicah.
In še so gospodnuncu dali brať svet' maš,
za sekscelenco ranjcega zmolili očenaš
in še za verne duše v vicah.

So šli, na svatbo šli, na ohcet to veseló
neveste rešene, a ona črno vélo
si zraven belega nadela je.
Še rod današnji Moderčev spomine hrani:
njih prednik po modrosti, njemu dani
je sebi pridobil čistiljivo imé.

Postavili so grofu briškega spomina
tam v Gradu kip, oj, lik njegov brez rok, brez
nog.

Usmili se ga dobri, odpustljivi Bog,
ni njega več, ni kipa, prazna je graščina.
Naj piše kronika, naj pravi izročilo.
Vse briše odpušcanje: vse v prah se je zdrobilo.

»Iniustus petitionibus surda clementia«.
Se stari ta napis po grofu tam kričì
na razvalini števerjanskega gradu,
nam vlivajoč zle slutnje, božjega strahù?
Da prošnjam neupravičenim — usmiljenje molči?
A v nas usmiljenje vseskoz preveva
do bližnjega, ki v njem naš človek ves odseva.

A danes v Gradu žlahtnih grofov ni,
Arkadij rimsko-soških v Gradu ni,
a še so Brici, jim božji mlin usodo melje
v vseh časih, ali nam je dobro ali je hudó
je v srčnih žilah tekla, teče, tekla bo
rebùlica skoz žalost in veselje.

Ludvik Zorzut

Na površini naglo deroče vode ni videti nobene odseva, ne bližnjega ne daljnega. Tudi če je bistra in brez pene, ostajajo odsevne podobe popačene, nerazločne in nerazumljive v stalnem toku nagubane površine in ob naglih menjavah vode.

Šele ko tok skozi reke in vedno nove reke pride do širokega, mirnega ustja, kjer se zadrži v plitvem zalivu ali v mirnem jezercu, kjer se ne zgane noben val, šele tam opazimo na odsevajoci gladini vsak listič bližnjega drevesa, vsako peresce lahkega oblaka in vso modro globino neba.

To velja tudi zate in zame. Če vse do današnjega dne ne vidiva nesmrtni, jasne resnice, če je nikakor ne moreva odsevati — ali ni to zato, ker se še nekam premikava? Ker še živiva?

Vrgel sem kos trhlega lesa v ogenj. Nisem bil opazil, da je bil znotraj na gosto naseljen z mravljami. Ko je les začel prasketati, so se mravlje pognale ven in zbegano tekale naokoli. Podile so se zdolž lesa in se zvijale, ko jih je plamen použival. Segel sem po lesu in ga zakotalil proč. Veliko mravelj se je moglo zdaj rešiti, tekale so po pesku in po smrekovih iglicah.

Ampak čudno: niso se oddaljile od ognja.

Komaj da so premagale grozo, so se vrnile. Neka moč jih je vlekla nazaj k zapuščenim domovini! Precej jih je steklo nazaj na goreči kos lesa, zaganjale so se sem in tja in zgorele.

Ob sončnem vzhodu je priteklo trideset fantov na travnik, postavili so se z razmiki, obračajoč obraz k soncu, in se začeli sklanjati, počepati, se priklanjati, delati ležne opore, iztezati roke, vzdigovati roke, kleče zvijati telo.

To je trajalo četr ure.

Od daleč bi bil človek lahko mislil, da molijo.

V današnjih dneh se nihče ne čudi, da človek dan za dnem potrpežljivo in pazljivo služi svojemu telesu.

Bili pa bi užaljeni, ko bi enako služil svojemu duhu.

Ne, to ni molitev. To je jutranja telovadba.

Danes je to vas Ljgovo, nekoč je bilo staro mesto Oljgov, postavljeno na visokem bregu Oke. Ob pitni in tekoči vodi je ruski človek tistih časov kraje izbiral po lepoti.

Ingvar Igorevič, ki je kakor po čudežu ušel bodalom svojih bratov, je tu v spomin na ta čudež postavil samostan Uspenski.

Ob jasnih dneh se tukaj vidi daleč čez preplavljene travnike; petintrideset vrst od tod stoji na podobni višini visoki zvonik samostana Ivana Bogoslova.

Praznovorni mongolski knez je prizanesel obema. Ta kraj, enkrat na svetu, si je izbral Jakov Petrovič Polonski,* da se je dal tam pokopati.

Zmerom se nam zdi, da bo naša duša plavala nad grobom in pošiljala poglede čez mirne širjave.

Vendar tu ni več kupol in tudi cerkve ni nobene več. Kamniti zid je ohranjen le še napol in podaljšan z lesenim plotom in z bodečo žico. Nad vso to častitljivo starino stojijo stražni stolpi — zoprna strašila, dobro znana, predobro znana. Pri samostanskih vratih stalna straža. Lepak: »Za mir med narodi!« — ruski vojak drži v naročju črnsko deklico.

Mi, mi se naredimo, kakor da nič ne razumemo. Med barakami stražarjev nam razlaga paznik v majici, ki je ravno prost: »Tu je bil prej samostan, bil je drugi na svetu. Prvi je menda v Rimu in tretji v Moskvi. Ko je bila tu mladinska kolonija, so dečki — ki se ne poznajo na te reči — zamazali vse stene in razbili ikone. Potem je kolhoz kupil obe cerkvi za štirideset tisoč rubljev — zaradi opeke. Hoteli so sezidati šestvrsten hlev. Tudi jaz sem šel na delo. Za celo opeko smo dobivali po petdeset kopejk, za polovično po dvajset. Ampak opeka se je dala slabo odnašati, zmerom je bila zlepljena s cementom. Pod cerkvi jo so odkrili grobnico, v kateri je ležal neki škof. Od njega je ostala samo lobanja, oblačilo pa je bilo dobro ohranjeno. V dvojce smo ga poskušali raztrgati, pa se nam ni posrečilo...«

»Ampak povejte nam, po zemljevidu bi moral biti tukaj grob Polonskega, pesnika. Kje je?«

»K Polonskemu ni mogoče. Njegov grob je na ozemlju skladišč. Prepovedano je hoditi tja. Kaj pa bi tudi videli tam? Zanimarjen nagrobnik. Sicer pa, trenutek!« — paznik se obrne k svoji ženi: »Ali niso tistega Polonskega izkopali?«

»Da, v Rjazan so ga odpeljali,« pokima žena od preddurja, medtem ko grizlja sončnice.

Paznika obide šegavost:

»Torej je bil odpuščen.«

Bolj kot vsega drugega se danes bojimo mrtvih in smrti. Če v kaki družini kdo umre, jim najrajši nič ne pišemo in tudi ne gremo tja. Kaj naj bi rekli o smrti — ne vemo.

Zdi se nam celo sramotno, da bi resno govorili o pokopališču. Poklicnim tovarišem ne bomo rekli: »Ne morem priti na nedeljsko delo, obiskati moram svoje na pokopališču.« Le kakšen pomen ima obiskovati tiste, ki ne prosijo več za hrano!

Prepeljati mrliča iz enega mesta v drugo — kakšen nesmisel! Nihče vam za to ne bo dal vagona. In dandanes mrličev tudi ne spremljajo z godbo skozi mesto, če gre za kakega nepomembnega človeka, ga naglo odpeljejo s tovornjakom.

Svoje dni so se ljudje ob nedeljah sprehajali po naših pokopališčih, z zvenečimi pesmimi in dišečimi kadilnicami. Človeku se je srce umirilo, brazgotina neogibne smrti ga ni več stiskala. Bilo je, kakor da se nam umrli komaj opazno smehljajo izpod zeleničnih gomil: »Saj ni nič!... saj ni nič!«

Danes lahko nad pokopališkim vhodom — če je sploh še odprt — preberete napis: »Lastniki grobov! Kdor ne bo spravil proč lanskih odpad-

* Ruski pesnik (1819—1898).

kov, bo kaznovan! Največkrat pa pokopališča izravnavajo z zemljo, buldožerji jih teptajo, da jih spremenjajo v športna igrišča in kulturne parke.

Tudi taki so, ki so padli za domovino — tako kot se lahko nekoč zgodi meni ali tebi. Naša cerkev je imela nekoč zanje poseben dan — vsakoletni spomin tistih, ki so padli na bojišču. Tudi Anglija ima spominski praznik zanje.

Vsi narodi si določijo kak dan, da se spominjajo tistih, ki so umrli za nas. Za nas pa jih je umrlo več kot kje drugje, in vendar nimamo spominskega dne.

Če bi se morali spominjati vseh, ki so padli — kdo bi polagal opeko na opeko? V treh vojnah smo izgubljali može, sinove in zaročence — izginite, nadležneži, pod svoje poslikane lesene nagrobnike, ne ovirajte nas pri življenju!

Saj mi — mi ne bomo nikoli umrli!

To je sam vrhunec filozofije dvajsetega stoletja.

Ko človek hodi skozi vasi osrednje Rusije, začenja razumevati, od kod mir, ki diha iz ruske pokrajine.

Prihaja od njenih cerkva. Bežeč po pobočju griča, vzpenjajoč se na hrib, bele in rdeče kakor princese se kažejo ob bregu širokih rek, z visokimi, vitkimi zvoniki različnih oblik, vzdigujoč se nad vsakdanje slamnate in škodlaste strehe — dajejo si znamenja iz daljave v daljavo, iz razkropljenih vasi, ki so nevidne druga drugi, vzpenjajo se proti istemu nebu. In bodisi da si na polju, da pohajaš po travnikih, daleč od vseh bivališč — nikoli nisi sam: nad steno gozda, nad kopicami sena in nad samo okrogolino zemlje te vedno privlačuje zaobljeni del kakega zvonika, naj bo to Gorok Loviecki ali Ljubiči ali Gavrilovski.

Ko pa prideš v vas, spoznaš, da ti te dobrodošlice od daleč niso zaželeli živiti, temveč mrtvi. Križi so že od davnaj zvrnjeni ali zviti, kupola

zija nad oglozanim okostjem ogradja, po strehi in v razpokah zidov poganja trava. Redkokje so ohranili pokopališče okoli cerkve, če pa so ga, so križi podrti, grobovi zaraščeni z zelenjem; ikone za oltarjem, ki jih že desetletja izpira dež, so pokrite z opolzkimi napismi.

V predvorju — ročke z oljem; okoli vozijo traktorji. Ali pa kak tovornjak, naložen z vrečami, ki je z zakrovom potisnjen med cerkvena vrata. V tisti cerkvi tam brni neki stroj. Ona tam je samo zaklenjena, molčeča. In spet v tisti tam in še tisti drugi imajo klub: »Naprej za višjo raven proizvodnje mleka!« »Pesnitev o miru«, »veliko junastvo«.

V vseh časih so se ljudje gnali za dobičkom, in pogosto za slabim. Vendar je po zraku odmevalo večerno zvonjenje, plavalo je nad vasjo, nad polji, nad gozdovi.

Opominjalo je ljudi, da je treba zapustiti malenkostne skrbi tega sveta, nameniti eno uro, nameniti misli večnosti. Ta večerni zvon, ki nam je danes ostal samo v nekem starem napevu, je vzdigoval ljudi, ki bi sicer padali(....)* na vse štiri.

V te kamne, v te zvonike so naši predniki dali najboljšo, kar so imeli, ves svoj pogled na življenje.

Koplji, Vitka, prekopavaj zemljo, nikar si ne prizanašaj!

Ob šestih: kino, ob osmih ples...

Aleksander Solženicin

* Tu neka beseda manjka v ruskem izvirniku.

Te (in še nekatere druge) črtice krožijo po Rusiji iz roke v roko. Pripisujejo jih pisatelju Aleksandru Solženicinu. Vsekakor po slogu, po snovi in po duhovnem občutju, ki diha iz njih, kažejo globoko sorodnost s tistim, ki je napisal »En dan Ivana Denisoviča« in »Matronino hišo«.

Rokopis je bil poslan tudi uredništvu revije »Granis«, ki izhaja v rusini v Nemčiji. Ta ga je objavila in po tem besedilu so bili narejeni razni drugi prevodi, recimo francoski v reviji »Les Lettres Nouvelles« ali nemški v reviji »Merkur«.

BOŽJE SOLZE

V klonici pred hišo sedi oče s štiriletno hčerko. Nebo se je pooblačilo. Po njem se pode črni deževni oblaki; soparno je. Zemlja je suha, da je razpokala, in žejna čaka moče, čeprav samo kapljice. Perutnina išče strehe; čuti, da bo hud nalive. Dete se je zagledalo in plašno opazuje; gleda oblake, sluti spremembo in se zaupno stiska k očetu. Zagrmi in grom strašno odjekne. Mala preplašeno zaječe in skrrije plavalaso glavo očetu v naročje. Oče jo miri in tolaži. Dete gleda strahoma dalje skozi solze v motne oblake. Ko pa vnovič močno zagrmi, pogrezne drugič glavicu očetu v naročje in plašno zajeclja: »Bogec!«

»Bogec, otrok moj!«

Dekletce dvigne nekoliko glavicu in upre pogled v motno, oblačno nebo. Dež se v curkih ulije. Zemlja zadiši. Dekletce začne pogumneje gledati: »A se jezi?«

»Jezi.«

»Je hud?«

»Hud.«

»Kajne, ata, ljudje so hudobni pa je Bogec hud?«

»Da.«

»Zakaj ga pa jeze? Nič pridni niso.«

Oče ne odgovori.

Otrok se plašno in zamišljeno zagleda v dež in jokaje vpraša z nabrano šobico: »Ali se Bogec joče?«

»Joče.«

»Pa zakaj ga jeze, da se revček joče, kaj, ata?«

Oče se zamisli in ne odgovori.

Oče in dete molčita in gledata objeta, kako dežuje.

Bogec se joče, razsrdil se je na hudobne, pokvarjene ljudi. Solze božje pa padajo na grešno zemljo in glej, iz teh solza božje jeze rasto setve in prinašajo grešnim ljudem dobrot, neizmernih dobrot.

O, koliko dobrot prinaša šele nasmeh prebлага Boga!

Radoje Domanović

Pred davnimi davnimi leti se je v srednjem toku današnje Soče raztezalo lepo in globoko jezero. Zajezeno je bilo med Bučenco in Senico in je segalo prav do najvišjih čeri pod Ključem. Zemlja in kamenje so tam delali močan, z drevjem porasel nasip. Obronki ob jezeru so bili zelo gosto obraščeni in le malo obljude. Na ravnic in v dolinah okrog današnjega Mosta ob Soči pa so živeli številni zemljani, o katerih nam jasno govorijo izkopanine. Zemlja krog Svetega Mavra v dolini Idrije je bila rodovitna.

Ob jezeru so živeli revnejši ljudje. Ko so gledali na jezersko gladino, so si mislili:

»O jezero, če bi ti odteklo, bi našli na tvojem dnu kar precej ravne in tudi rodovitne zemlje, precej podobne tisti, ki se razteza za jezerom, kjer prebivajo premožnejši ljudje.«

Leta in leta so gledali na jezero, tako lepo in tako globoko, leta in leta so razmišljali, kako bi ga izpraznili, kako bi le napravili, da bi njegove vode odtekale proti morju. Oni so bili majhni, tako majhni, jezero pa tako prostrano in globoko.

Kot krti ki rili, da bi le prevrtali, odstranili nasip. Škoda le, da so bili oni tako majhni in njihove roke tako slabotne.

Nekega dne pa se je pripetilo nekaj čudnega, povsem nepričakovanega. Komaj desetleten deček je odšel na Senico nabirati lešnike. Veliko jih je že nabral, veliko jih je že pohrustal, ko je naletel na res posebnega, čisto izrednega. Tako lepega in debelega še nikdar prej ni videl. Sam, prav sam se je šopiril na veji, ki se je zaradi njegove teže upogibala skoraj do tal.

Tako se ga je razveselil, da le kaj! To bodo gledali njegovi in sosedovi, ko jim ga bo pokazal! Lešnik pa je bil tako lep, tako zapeljiv, da ga je naposled le strl. Njegovo jedrce je bilo tako okusno, da takega prav res še nikdar ni imel v ustih.

Komaj pa ga je pričel mleti s svojimi močnimi zobmi, že je začutil veliko lakoto.

Zazdelo se mu je, da je pričel rasti. Kar tako, prav na lepem, povsem nepričakovano in kar vidno. Nekam čudni občutki so ga prevzeli, kar nekam prestrašen je odhitel proti domu.

Njegova mati je ravno spekla polno peč kruha. Zaprotil jo je, naj mu da hleb. Rekla mu je, ne da bi ga pri tem pogledala, naj si ga odreže krajec.

O čudo, hleb je kar naenkrat izginil v njegovih ustih. In še vedno je bil lačen. Ko ga je mati začudeno pogledala, se je zgrozila.

»Joj, sinko moj!« je vzkliknila, »le kako naglo rasteš!«

Sin se je v nekaj urah bolj potegnil kot prej v petih letih.

Sin pa:

»Mama, še sem lačen, lačen...«

Kaj kmalu so izginili v njegovih ustih prav vsi komaj dobro pečeni hlebci. In le še, le še bi jedel.

»Le kako ga bom redila?« se je zdržnila mati.

Sosedi so kaj kmalu izvedeli za otroka, ki kar naprej in naprej je, a tudi raste neprestano, kar vidno raste. Prihiteli so, da bi ga videli. Iz njihovih oči je odseval strah. Kaj bo, kaj bo, so si mislili, ako bo tako požrešen? Vse, prav vse, kar

imamo, bo pojedel. Naposled bomo še sami za lakoto umrli!

Gledali so ga z neprikritim strahom.

Prišel je tudi neki starec, da bi ga videl. Ta je v vsej okolici veljal za iskušenega, preudarnega moža, ki je tudi vedel marsikaj takega, česar ostali niso vedeli. Z dobrohotnim pogledom je pogledal dečka in ga vprašal:

»Sinko, kje pa si bil danes?«

»Na Sevnici sem bral lešnike.«

»Kakšni pa so bili lešniki?«

»Kot vsi drugi, le eden je bil velik, res zelo velik, kar veja se je pod njim lomila.«

»In kaj si napravil s tem lešnikom?«

Deček je povesil oči ter komaj slišno odgovoril:

»Pojedel sem ga.«

Tedaj se je starček nasmehnil.

»Da,« je rekel, »neko staro, prastaro prerokovanje, moj praded mi ga je povedal še kot majhnemu otroku, govori o čudnem, prečudnem lešniku, ki pa dozorijo le vsako tisočpetsto leto. Ta lešnik pa je začaran: tisti, ki ga poje, zraste, deset dni zaporedoma, vsak dan en meter. Ker pa tako naglo raste, potrebuje pač tudi zelo mnogo hrane. Nato ostane tak velikani celih trideset dni. Ko pa končno ti pretečejo, se vsak dan zmanjša za meter, dokler ne postane spet tako velik, kot je bil prej, preden je pojedel lešnik.«

Vsi navzoči so se čudili in so s strahom gledali na dečka velikana.

Nekdo pa je izrekel neizrečeno misel vseh ostalih:

»Vse nam bo pojedel in še mu ne bo zadostovalo! Le kje bomo jemali, da ga bomo redili?«

Mati je obupno zajokala. Stari pa jo je tolažil.

»No, le nikar se ne cmeri,« ji je rekel, »saj ga nihče ne podi v svet. Z nami ostane, da tako opravi veliko delo, ki bi ga mi sami ne zmogli opraviti. Kot velikan bo izkopal prekop, po katerem bo odtekalo jezero. Tako nam bo obilo poplačal hrano, ki mu jo bomo dali. Rodovitna zemlja pa bo rodila obilen sad.«

Obrnil se je k prisotnim možem, ki so kar mežikali od velikega začudenja in odobravanja.

»Nekateri izmed vas,« jim je rekel, »pojdejo v gozd in tam bodo poiskali lepo, krepko bukev, visoko vsaj osem metrov. Ta bo rabila za toporišče. Nekaj vas bo stopilo do sosednjih vasi, kjer boste našli kovača, ki vam bo skoval močno motiko. Ta bo morala biti tako velika, da jo boste lahko nasadili na bukovno toporišče. Naj stane, kar stane. Tudi ako bi ostali ubogi kot miši, bi se zaradi tega ne smeli žalostiti. Le začasni velikan bo opravil tako velikansko delo, ki bi ga mi, ako bi ga sploh zmogli, opravili le z največjim trdom in naporom.«

Nato se je obrnil k ženam.

»Ve,« jim je rekel, »boste skrbele, da velikan ne bo lačen.«

Obrnil se je k otrokom rekoč:

»Vi pa boste nabirali lešnike ter mu jih trli, saj morate tudi vi pripomoči k njegovim prehrani.«

In res, vsi so se ravnali po starčevih besedah. Deček ni bil visok niti tri metre in že je bilo toporišče naslonjeno na grič pred njegovo hišo.

In ni zrasel še druge tri metre in že je bila motika nasajena na toporišče.

Velikan pa že nekaj dni ni več spal v hiši, le kje bi imeli zanj primeren prostor in pa ležišče? Naslonil se je na grič ter je kar tako dremal. Smrčal pa je tako mogočno, da se je zemlja tresla. K sreči so bile tedaj hiše grajene iz brun ter se niso mogle kar tako sesuti na kup.

Ljudje iz ravnice ter tudi iz sosednjih dolin so prihajali, da si ogledajo velikana. Prihajali pa niso prazni. Prinašali so mu moke, prekajenega mesa in rib. Čudili so se velikanu in čutili so se kar srečne, ko so spoznali, da je dobrega srca.

Ko je bil deček že svojih deset metrov visok, je rekel starec:

»Še tri dni naj počiva, nato naj se le loti dela.«

In res. Po treh dneh je velikan vzel rovnico ter se lotil dela po nasvetih starega moža.

Prav krepko je zasadil v nasip. Med zemljo so se zabelile skale. Trebil jih je in trebil. Le kam bi z njimi? Razumel je, da jih ne sme nasuti na rodovitno zemljo. Prijel je skalo ter jo zalučal proti Banjški planoti. In še in še jih je lučal v ono smer. Prihital pa je starec, solze so mu rosile lica.

»Sinko, nikar tako!« mu je rekel. »Prej poglej, ako morda tudi tam ne živijo nam podobni ljudje. Bi ne bilo prav, ako bi jih pobil.

Sinko, stopi tja, ter se prepričaj na lastne oči, da jih ni.«

Velikan se je brž odpravil na pot. Hitro je izginil za tolminskim Lomom. Ko se je vrnil, se je smehljaj.

»Ne, očka, tam ni ljudi«, mu je rekel. »Prav brez skrbi lahko tja mečem skale.«

Prijel je za rovnico ter nadaljeval z delom. Skale so kar žvižgale po zraku. Vsi, ki so jih videli, so se tresli. Mislili so si:

»Le kaj bi bilo, ako bi bil velikan hudoben?«

Kaj kmalu je voda pričela odtekati iz jezera. Pod Ključem so se zabelile skale. Velikan pa še ni bil zadovoljen, prav do dna je prekopal nasip, Delal je naglo in s pravim veseljem. Ko je voda že skoraj povsem odtekla iz jezera, se je lotil čistiti nasip od Bučenice do stene pod Ključem, vrh katere, vsaj tako pravijo, je še vedno obroč, kamor so navezavali čolne tedaj, ko se je tam še raztezalo jezero. Prej ni odnehal, da so se čeri pod Ključem dvigale prav navpično nad dolino. Ni bil prej zadovoljen, dokler niso vsi kamni iz nasipa sfrčali proti Banjški planoti. Šele potem si je oddahnil.

Približal se mu je tedaj starec, ki mu je prijazno rekel:

»Sinko, sedaj pa le počivaj. Kaj kmalu bo preteklo mesec dni, kar si velikan. Še dobrih deset dni, pa boš spet takšen, kot smo mi.«

In res, kar skoraj se je pričela doba manjšanja. Po desetih dneh je bil deček spet približno tak, kot tedaj, ko je utrgal čudoviti lešnik. Ko je sedaj gledal na rodovitna polja ter na strme čeri pod Ključem, kar skoraj ni mogel verjeti, da je prav on opravil tako ogromno, res izredno delo. V bližini pa je še ležala rovnica, ki je imela kar celo bukev za toporišče. Ta mu je govorila, da vse to ni bilo le sen, čuden sen. Da, zgodba o čudodelnem lešniku je bila prav res resničana.

Misel pa je hitela v stoletja. Kdo, le kdo bo po stoletjih in stoletjih spet našel čudoviti lešnik? Da bi res prišel le dobremu človeku v roko, takemu, ki bi porabil svoje moči le v dobro ljudi, a ne v njihovo uničenje, v njihovo škodo.

Le kdo, le kdo ga bo spet našel?

Vlado Kogoj

ZVON SO PRINESLI

(Slika iz preteklosti)

Na Notranjskem sta dve vasi z imenom Laze; pri Planini je vasica Laze, druge Laze pa so na desni strani v gornjem koncu Cerkniškega jezera, če se pelješ od Rakeka proti Cerknici. Mala gorska vasica z 8 hišami je prislonjena v reber. Nad vasico se vzdiguje in razteza veliko gozdnato javorško pogorje. Po tem pogorju žive jeleni, košute, srnjad in medvedi; pozimi tulijo snežni viharji in volkovi, v jesenskih nočeh pa škripljejo in cvilijo polhi v veliko radost domačih polharjev. Vasica Laze je že od nekdaj kmečka, kjer skrbne družine obdelujejo polje in rede lepa goveda. V preteklosti so se možje pečali z divjim lovom in s tihotapljenjem konj čez državno mejo v Italijo oziroma na Pivško stran. Tihotapstvo v teh krajih je bilo najbolj živahno v letih 1919 do 1923; tihotapili so konje, vole in tobak. Divji lov in tihotapstvo so imeli domačini notranjskih vasi za nekaj, na kar so bili skoraj ponosni. Predvsem s tihotapstvom so se nekateri kar lepo preživljali. Kar pa zadeva divji lov, še dandanašnji govore stari

ljudje, da je ljubi Bog ustvaril divjačino za vse ljudi in da so lovske zakone predpisali samo prebrisani državni oblastniki. Enako so govorili tudi za ribolov na Cerkniškem jezeru, ki je bil več let v lasti raznih grofov, knezov in druge deželne gosposke.

Od leta 1918 do 1924 so varovali mejo na Javorniku in Snežniku ruski emigranti, ki so se radi dali podkupiti konjskim tihotapcem. V vasici Laze je bilo kakih 20 takih čuvarjev naše meje. Vodil jih je nekdanji ruski polkovnik, ki se je rad kar nag kopal in sončil ob bregovih Cerkniškega jezera. Pastirji smo drug drugemu pripovedovali in se čudili, da leži nag in lulo kaže. Ob vsakem državnem prazniku nekdanje carske Rusije si je na belo bluzo pripel celo vrsto medalj. Ljudje še pomnijo, kako ješči so bili ti »Rusaki«. Nič jim ni bilo pospraviti po dva kilograma kruha na dan. V gostilni pri Jurjeviču ali na bližnjem Gornjem jezeru pri Vragu so popili cele škafe vina. Nekateri so bili zelo ošabni in so se ponašali s svojim

grofovskim in knežjim rodom. Bežati so morali pred boljševiki, ki so jim zaplenili gradove in posestva. Trdno so bili prepričani, da se bodo vrtni najpozneje na pomlad 1924 v Rusijo; pri tem da jim bodo pomagali njihovi prijatelji Francozi in Angleži.

V letih 1921/22 sem bil pri Kotnikovih na Lazah za pastirja; pasel sem 12 glav goveje živine. Pri Kotnikovih je stanovalo več ruskih emigrantov. Ob poletnih večerih so posedali pod široko vejnatim orehom in pripovedovali, kako so živeli pred vojsko v Rusiji. Vaščani in pastirji smo jih pozorno poslušali. Nekoč sem vprašal enega izmed njih, dobrodušnega kuharja, kaj in kakšni so boljševiki. Počasi in razločno, da so ga vsi slišali, je odgovoril: boljševiki nič ne delajo. Oboroženi hodijo po vaseh, dobro jedo in pijejo, kričijo in grozijo mirnim ljudem, bogatim pa jemljejo njihovo premoženje. Kotnikov oče, ki je bil skrben gospodar in vzoren čebelar, mož, ki je tudi veliko bral in dosti vedel, ga je nekoč vprašal, kaj in koliko so njemu vzeli. »Rusake«, ki je bil za kuharja, je vedel povedati, da so mu vzeli graščino, 500 konj in 200 glav govedi, zemlje pa za pol cerkniške doline. Kotnikov oče se je kar za glavo prijel, ko je to slišal. Toliko zemlje. Glejte, je rekel, pri nas imamo 12 govedi in srednjo kmetijo, vsa družina dela od vida do vida, pa nam nevoščljivi še poreko, da smo bogati. Kaj ste pa v Rusiji grofje delali, jih je vprašal Kotnikov Andrej, strasten skrivni gonjač konj čez mejo in eden najboljših divjih lovcev. Ruski kuhar se je zasmel in hudomušno odgovoril: Ukazovali smo mužikom, hodili na lov in v goste k drugim grofom. Zdaj se je obregnil obenj še Kotnikov France z besedami: »Preveč zemlje ste imeli, preveč konj in govedi; zakaj niste polovico zemlje razdelili med svoje mužike.« »V Rusiji tak vječno bilo,« je odgovoril zgovorni in navidezno skromni ruski kuhar. »Zdaj pa bodo vse pobrali in zapravili boljševiki...«

Taki in podobni pogovori so se v tistih časih razpletali ob večerih pod Kotnikovim orehom.

Laze so imele svojo cerkev svetega Brikcija više nad vasio med smrekami. Med prvo svetovno vojno so jim avstrijski vojaki pobrali zvonove. Vaščani so jeseni leta 1922 sklenili, da si bodo neke kupili poceni zvon, težak kakšnih 80 do 120 kg. Iskali so ga v okolici Pivke. Pivko in okoliške vasi so mladi fantje iz Laz dobro poznali, zlasti še pokojni Kotnikov Andrej, ki je v štirih letih po prvi svetovni vojski gnal največ konj in govedi čez mejo. Andrej si je ogledal več zvonov po pivških vaseh. Po naročilu sovaščanov je enega odkupil in se dogovoril s Pivčani, da ga bodo pokritega s senom pripeljali na saneh do državne meje. Tam so jih na skrivnem prehodu pričakali fantje iz Laz in zvon odnesli v domačo vas. Pri nesli so ga v družinsko sobo pri Kotniku, ki je bila tiste čase najveljavnejša hiša v Lazah. Tisti večer je bil prazničen za vse vaščane; zbrali so se pri Kotnikovih stari in mladi, da so si ogledali zvon. Očanci so govorili, da jim je ta dan tako srečen kakor tisti, ki je prinesel konec svetovne vojske. Neznansko so bili veseli zvona, saj jim bo iz malega zvonika svetega Brikcija poslej zvonil vsak dan za srečo in življenje, jih ob zgodnjih jutrih budil k delu, ob nedeljah in praz-

nikih vabil v cerkev in spremljal bo vaščane na njihovi zadnji poti. Fantje so se poskušali, kako visoko ga bo kdo vzdignil in kako dolgo z njim zvonil. Kotnikova Reza je na očetov ukaz štirikrat prinesla za vaščane žganja, kruha in klobas, za pastirje pa jabolk in medu. Vso noč so se veselili in se pogovarjali ob zvonu in šele, ko so petelini zapeli, so se razšli. Nič več jih ne bodo nekateri jezerci zbadali, češ, kaj boste vi, ki še zvona nimate v zvoniku vaše cerkve. V Lazah so imeli zvon in jezerci niso imeli več vzroka, da bi jih postrani gledali ali se obregovali nad njimi.

Toda prazničnega razpoloženja in veselja v Lazah je bilo hitro konec. Na sedlu med vasema Gornje jezero in Danje je stala in še danes stoji lepo zidana hiša, imenovana Pri varhu. Lastnik Janez Škrbec je imel v njej gostilno, v njej pa je bila tudi obmejna carinarnica. Cariniku je prišlo na uho, da so vaščani v Lazah prinesli zvon iz Pivke, se pravi čez državno mejo, carine zanj pa niso plačali, kakor je bilo predpisano po državnih zakonih. Carinik bi ne bil carinik, če bi ob tem prekršku ne nastopil »važno in uradno«, zato se je v uniformi odpravil navažno pot v Laze. Gredeč je srečal pastirje, ki so pasli govedo. Takrat sem bil tudi sam pastir. Vpašal me je, ali vem, če je res v Kotnikovi hiši zvon. Nisem ga videl in ne slišal, sem mu odgovoril, in tudi nič ne vem o tem. Prijel me je za ušesa, da bi mi navil uro, kakor je rekel, me ozmerjal z mulcem in lažnivcem, pa sem se mu izvil, jo ubral čez hrib in gredeč govoril sam pri sebi: Le počakaj, ti, pritepenec, ti bo že naš Andrej pokazal! In res, naslednjo nedeljo sta se Kotnikov Andrej in carinik res srečala na Jezeru v gostilni pri Vragu. Andrej je bil kaj kratkih besedi, pa koj trdih rok; nekaj krepkih mu je prisolil, ga vrgel skozi vrata in mu zažugal: Ti ne boš uhljal našega pastirčka!

Že prvi dan mojega pastirovanja me je Kotnikov oče poučil o družinski molčečnosti. Peljal me je v gornjo izbo in mi dal velik kos strdja na krožniku, zraven pa velik kos rženega kruha. Vprašal me je, če sem se kdaj že dosita najedel medu. Še nikoli, sem mu odgovoril. Poslušaj, fant: dostikrat boš dobil medu, če boš znal molčati; kar se pri nas zgodi takega, da bi o tem vpraševali orožniki ali cariniki, nič tega ne boš ne videl ne slišal.

Kratek pouk o družinskem molku sem si vzel k srcu. Kmalu sem namreč videl in vedel, da v Kotnikovo hišo prihajajo pivški tihotapci, divji lovci, italijanski financarji in še kdo izmed takih, ki bi mu naši orožniki in cariniki radi videli v dušo in srce. Najraje so o njih spraševali pastirje; vselej so zvedeli od mene isti odgovor: nič videl, nič slišal. Če so le preveč tiščali vame, sem povedal, kdo zahaja h Kotnikovim: najpogostejše Vrbanov France in Janez, menijo se pa zmerom isto, se pravi o letini, o cenah smrek, jelk in živine. Takrat sem se naučil molka o pravem času in obdržati »skrivnost« zase. Bila je to dobra šola tako imenovane konspiracije, ki mi je pozneje v življenju tako prav prišla.

Tisti važni carinik si je torej v spremstvu financarjev ogledal zvon pri Kotnikovih. Bila je nedelja in Kotnikov oče so sedeli za mizo in brali mohorski koledar za leto 1923. Carinik je uradno dejal, da je zvon prišel nepostavno čez mejo; zanj

bo treba plačati carino in še kazni za tihotapstvo. Rekel je, da je bil zvon tako rekoč »uhvačen« na meji. Kotnikov oče so ga premerili od nog do glave, ga ostro pogledali in rekli: Kaj se to pravi: na meji. Zvon je plačan in pripeljan v našo hišo. Jutri ga bomo pripeli v zvonik svetega Brikičja, kamor spada in kakor je navada po vseh slovenskih krajih in slovenskih predpisih. Državni predpisi so važni, je dejal carinik, ne pa slovenski. Financarji so napravili zapisnik, zaplenili zvon in ga na saneh odpeljali k Varhu, kjer so na jezo vseh Lažanov zvonili ob vsakem dnevnem času.

Vam bomo že pokazali ob pravem času, so vaščani iz Laz grozili cariniku in financarjem. Nič ni pomagalo. Kotnikov Andrej je zopet založil denar, da so plačali carino in kazni. Zvon so znova, tokrat zelo slovesno, pripeljali na Laze in ga isti dan obesili v zvonik male podružnične cerkve. Cela vas se je zbrala k prazničnemu dogodka. Dva dni smo zvonili od vida do vida stari in mladi, tako smo bili veseli, da je tudi naša cerkvena dobila zvon, z njim pa cela vas tisto; kar si je dolgo želela. Gospodinje in vaški očanci so stali pred hišami in poslušali zvonjenje in pritrkavanje na dvakrat plačani zvon. Kotnikova

Reza je rekla, da zvon dosti lepše kakor oni v Starem trgu v zvoniku cerkve sv. Jurija. Porokova mati so stali pod orehom na dvorišču in dejali, da ima celo lepši glas kakor stari zvon, ki ga je vzela vojska. Dolenčeva mati, ki so zvonjenje poslušali pred hlevom, kamor se je najbolj slišalo, so rekli, da zvon tako lepo, kakor bi poslušali zvonove na Višarjah. Skratka, z nepopisnim veseljem so Lažani sprejeli svoj zvon, ki jim zdaj že skoraj petdeset let zvonil v veselju in žalosti. Zvonil je Kotnikovemu očetu, ko so ga nesli na pokopališče na Škrilje, zvonil tudi njegovemu sinu Andreju, ki se je bil ponesrečil pri delu daleč v tuji deželi. Zvonil je Porokovi materi, Vrbanovemu očetu, staremu Jurjeviču in Dolenčevi materi, zvonil je vsem vaščanom vasi Laze, ki so se v zadnjih desetletjih poslovili od tega sveta.

Dosti sveta sem obhodil in videl v svojem življenju, nikjer pa nisem videl takega ponosa, srečnih, ponosnih in veselih obrazov kakor pri Lažanin, ko so spet dobili svoj zvon. Naj bi jim zvonil še desetletja in stoletja, raje večkrat k veselju za lepe praznike kakor v žalosti...

Matevž Hace

PREBRISANI TELEBANCİ

Bila je vas, ki se je imenovala Telebane. Ob gozdu za vasjo je stala stara, razpadajoča koč, ki nihče ni hotel biti njen lastnik. Oba njena mejaša sta se branila te podrtije, okoli katere je ponoči baje včasih strašilo. Kar so ljudje pomnili, je v tej koči prebival berač Rok Sirotič. V devetdesetem letu svojega revnega življenja pa je neko noč kar na lepem izdihnil.

Ze tri dni je starel ležal mrtev na smrdljivi slamnjači polomljene postelje, ko so ljudje šele izvedeli za njegov konec. In še zdaj se novica ne bi bila razglasila, da ni petelin Kikec, beračev edini prijatelj, že tri dni skoraj brez prestanka iz koč kikirikal. Pa se je vaščanom telebanskim to petelinovo rvanje vendarle čudno zdelo. Prijela jih je radovednost, kaj bi za vsem tem utegnili biti. Zato so vso stvar, kakor je to treba, javili svojemu županu.

Župan Vampič je bil ugleden mož že po svoji telesni obilnosti, ki je z njo prekašal vse ostale Telebance. Prav nič se ni zdaj obotavljal. Nemudoma je sklical vse občinske odbornike, ki se jim je pridružil mogočni telebanski policaj Mirsidaj, možakar s kosatimi brki in bridko sabljico ob boku. Vsi ti in še nekateri radovedneži so se odpravili h koči, iz katere se je zdaj in zdaj oglasil petelin Kikec s preplašenim, že hudo hripavim petjem.

Lesena koč ob gozdu je bila že močno razmajana in je na vseh straneh kazala špranje, ki je skoznje venkaj silil zagaten duh trohnobe in siromaščine. Policaj Mirsidaj je odprl od znotraj z bukovno klado podprta vrata. Vstopil je prvi in to s prav pogumnim korakom. V mračnem kotu je med cunjami na ležišču zagledal posinela, ne gibna beračeva lica, polna gnojnih ran, po katerih

so se pasle muhe. Okrenil se je in je množici za sabo naznanil:

»Uradno se vam daje na znanje, da je Rok Sirotič, po poklicu berač, stanujoč v tej hiši, umrl. Tako je in nič drugače!«

Res je bilo tako in tudi občinski može so to ugotovili. Medtem so se razgledali tudi po beračevem imetju. Bila je tu postelja z očrnelo odejo, nekaj razcefrane obleke in cunj, dva lesena zaboja, skrinja in sod, lesena klop z mizo in seveda še petelin Kikec, sicer droben in ne več mlad, a še dokaj dobro ohranjen ptič z belim in črnim perjem. O kakšnem denarju tu ni bilo sledu. Berač je bil pač velik revež in če si je bil v mlajših letih kdaj kaj prihranil, je to gotovo že zdavnaj porabil.

Župan je ukazal vse najdeno popisati. Kajti bilo je treba beračevu imetje dati na javno dražbo in v prodajo, da bi izkupiček pokril stroške njegovega pogreba.

Vsi so pohvalili modro županovo skrb za korist občine. Roka Sirotiča so v prt zavitega prenesli pred koč. Njena vrata so zapečatili, a petelina Kikca so pustili v njej, kakor da so pozabili nanj. Še tisti dan so pokojnikovo truplo zabili v preprosto krsto iz surovih desk. Grobar jo je s samotnim vozičkom odpeljal v mrtvašnico vaškega pokopališča. Policaj Mirsidaj pa je od hiše do hiše hodil vabit ljudi, naj se udeleže dražbe siromakovnega imetja, ki da bo prihodnje jutro.

Makovič se je zbrala skoraj vsa vas. Pred koč je čakal občinski odbor z županom Vampičem na čelu. Odpečatili so vrata in policaj Mirsidaj je prišel iz koč prinašati reči, najprej obleke in cunje.

»Kdo da več? Pet grošev v prvo, v drugo in v... tretje! Ja, tako!«

In tako dalje je župan izkliceval sam in oddajal to in ono iz siromakove zapuščine. Telebanci so bili pač zelo pametni in varčni ljudje, pa so za svoje hlapce in dekline raje poceni kupovali staro obleko, kakor pa da bi mnogo denarja izdajali za nove reči.

Tudi miza in klop sta našli kupca, pa tudi oba lesena zaboja, skrinja in sod. Seveda so vso to posodo prej odpeljali. Kaj vse je bilo v njej! Ni bil to zlat zaklad, še malo ne! Bili so sami kosi starega, kakor kamen trdega izberačenega kruha: pšeničnega, ovsenega, koruznega; črnega in belega, rumenega in še plesniv sivega. To vse se bo dalo namočiti, so menili vaščani, potem pa dobi te skorje živina. Sod, skrinja in zaboja pa bodo služili za marsikatero rabo.

»Tu je še postelja z vsem, kar spada zraven,« je nadaljeval župan.

»Kaj pa petelin Kikec?« je tedaj zaklical nekdo iz množice.

»Kdo pa se zanima za petelina, kaj?« je togotno vprašal župan, policaj Mirsidaj pa je zgrabil za ročaj sablje. Toda nihče se ni oglasil. In župan je govoril dalje:

»Petelin Kikec pač ni bogvekakoli imeniten. Da pa ne bo več nepotrebnih vprašanj, vam kar zdajc razglašam, da hočem petelina iz pokojnikov zapuščine kratko malo obdržati zase v odškodnino za trud in sitnosti, ki jih imam kot župan v zvezi s smrtjo Roka Sirotiča. Petelina torej ne nameravam dati na dražbo, privoščil si ga bom pečene sam v nedeljo. Če komu izmed vas ta moja namera ni všeč, naj se pri priči oglasi! Ti pa, policaj Mirsidaj, stoj pripravljen! Če bi mi kdo hotel v tej točki nasprotovati in s tem kaliti mir in red v Telebanah, naj ima takoj posla s teboj! V ječo z njim in batine naj ga pouče, da bo vedel, kdo je oblast v Telebanah! Ja, tako!«

»Naj živi župan Vampi! Naj si vzame petelina in si ga privoščil! Naj mu tekne!« je klicala množica, župan pa se je z rokami zadovoljno trepljal po napetem trebuhu.

Policaj Mirsidaj, ki je medtem strogo motril zbrane ljudi, se je spet obrnil k županu. Ta mu je zdaj ukazal:

»Stopi po petelina Kikeca, ki ga bo v nedeljo z veseljem sprejel moj županski želodec! Vsaj vidijo naj ga vaščani! S tem naj se zadovoljijo! Ja, tako!«

Policaj je stopil v kočo, ali komaj se je približal petelinu, je ta pričel bežati po vseh kotih in vreščati. Nikakor ga ni bilo mogoče ujeti, zbezanega pred tolikšno množico ljudi.

Ni bilo drugega izhoda — preganjani Kikec je navsezadnje skočil še skozi okno na prosto, potem ko je bil predrl s papirjem izdelano razbito šipo. In se je z zadnjimi silami pognal prav gor na vrh nizke kočice, na njeno slamnato streho.

Za njim je planil policaj in se povzpela na sod, z njega pa še više do strehe in je izdril iz nožnice svojo bridko sabljico. Tudi župan Vampi se je hotel pokazati junaka pred zbranimi Telebanci, zato je velel, naj z druge strani še njega dvignejo na streho kočice.

Zdaj sta bila na strehi župan in policaj. Po slemenu sta jezdila in se vsak s svoje strani bližala petelinu, ki je obkoljen zaman iskal izhod, bil pa je tudi že na kraju s svojimi močmi. Le počakaj, šmentani Kikec, zdaj ne uideš več!

»Hop!« sta župan in policaj dospela do sredine slemena in zagrabila po petelinu.

»Reski!« je v tistem hipu zahreščalo strešno slemeno. Nagnito in trhlo se je vdalo in prelomilo pod težo obeh možakov. Kriknila sta in v strahu izpustila Kikeca, ki je s strehe strmoglavil v travo. In že sta se tudi sama na zlomljenem slemenu jahaje pogreznila skozi prhle deske v podstrešnem podu. Zdrsnila sta v notranjost kočice.

»Reski!« je počilo še enkrat, ko sta priletela zdaj naravnost na revno beračevo posteljo. Silo padca je ublažila slamnjača, ki pa se je pretrgala, vsa preperela od vlage in nesnage. In... župan in policaj sta se pomenljivo in veselo spogledala.

Jo, kaj se je zdaj pokazalo!

Umrli berač ni bil siromak, čeprav se je pisal za Sirotiča in je živel od miloščine! Vsi so se motili o njem! Iz slamnjače se je namreč vsulo nekaj kakor zlati in srebrni novci! Takšnih v Telebanah še nikoli niso videli! To so najbrž bili cekini in srebrniki iz daljnih neznanih dežel, ki jih je berač nekoč prehodil!

»No,« je pomislil župan, »še dobro, da nismo postelje s slamnjačo vred prodali, preden se je razkrilo to nepričakovano bogastvo! Najbolje bi bilo utajiti ta denar, toda policaj ve zanj in to je nerodno!«

Tedaj pa je v kočico vdrl več radovednežev. Z iztegnjenimi rokami so planili po razsutem denarju.

»Stran, grabežljivci, v imenu postave!« sta nad njimi vzhropela župan in policaj. To jim je poglalo strah v kosti in umaknili so se.

Občinski mojze so Vampiča in Mirsidaja dvignili s polomljene postelje. K sreči sta oba ostala nepoškodovana. Potem so iztresli vso slamo iz slamnjače, na drobno razdejali posteljo, zbrali zlato in srebro pred očmi vseh in ga prešteli. Res so bili novci dokaj čudni in različni videti. Nekateri so bili celo navrtani, da bi se dali nabrati na vrstico. Toda kaj vse je na širokem svetu lahko v rabi, o čemer se v Telebanah nikomur niti ne sanja!

In bilo je osemnajst zlatnikov in štirinajst srebrnikov. Za to najdeno bogastvo so vedeli zdaj vsi ti ljudje tukaj, kar županu ni bilo niti malo pogodu. Pobasal je denar v svojo uradno torbo, ki mu je visela na jermenu čez hrbet in je v njej hranil uradne spise in občinski pečat.

»Denar ostane občini!« je odločil. »Z njim bom poravnal pogrebne stroške, če bo izkupiček od dražbe premajhen. Kar pa ga bo ostalo, naj se položi v občinsko blagajno! Ja, tako!«

»Kje pa imate petelina?« je vprašal nekdo iz množice.

»Saj res,« se je spomnil tudi župan. »Petelinu se je posrečilo, da je medtem pobegnil. S tem se je tako rekoč uprl izvršitvi pravomočne uradne odločitve. Kdor ga izsledi, naj ga izlepa ali izgrda pritira k meni! Če pa Kikeca ne bo več nazaj, si bom v nadomestilo zanj moral pač poiskati drugačno nagrado za svoje naporno delo v zapuščinski zadevi Roka Sirotiča. Ja, tako!«

Kaj pa se je zgodilo s petelinom Kikecem?

S podirajočo se streho je bil Kikec padel v travo, od tam pa je med splošno zmedo pohitel na bližnjo cesto, ki je vodila v druge, prijaznejše kraje. V njih nekje je nameraval nadaljevati svoje

tako zelo skromno življenje. Toda sreča mu ni bila naklonjena.

Prav po tej cesti je tisti čas prihajal prebrisani potepuh Miško, namenjen naravnost v Telebane. Izvedel je namreč, da bo ta dan dražba Sirotičevega imetja in bodo domovi radovednih Telebancev tačas kakor izumrli. Ob takšni priložnosti bi Miško brez večjega truda utegnil tam naloviti nekaj perutnine, ki si jo je rad kdaj privoščil. Na Telebance pa je bil še posebno hud, ker so mu nekoč prepovedali, da bi še kdaj smel stopiti na tla njihove občine. Imeli so ga namreč na sumu, da se preveč zanima za njihovo perutnino, in mu pri tem niso delali krivice.

To se je potepuh Miško zdaj zasmeljal, ko je zagledal petelina Kikca, ki mu je nič hudega sluteč kar sam prihajal po cesti naproti in mu je v pozdrav celo zapel, gotovo zadnjikrat:

»Kikiriki!«

»Videti je sicer, da bo tale petelinja pečenka bolj trda in pusta kot mehka in mastna, ali je priložnost vendar preveč redka in zapeljiva, da je ne bi izkoristil,« je menil potepuh.

Kar mimogrede je šavnislj po ubogem Kikcu in že mu je s pipcem tudi prerezal vrat. No, in mu ni kaj prida krvi izteklo, saj je mnogo sploh imel ni. In si je mrtvega potlačil v svojo popotno malho, potem pa si je lepo poživigaval naprej po cesti.

Kmalu je od daleč zagledal Telebance, zbrane k dražbi pred beračevo kočjo. Prešinila ga je burkasta misel, da bi jim vsem skupaj zagodel katero, zato je k njim nameril korak.

Dražba je trajala še kar naprej. Nekdo je trdil, da je pokojnik moral imeti vendar tudi klobuk in čevlje, saj je v njih hodil še zadnjo zimo naskokrog, zdaj pa teh reči ni bilo nikjer.

Vaščani so se razgledali tudi okoli kočje in so končno vse to in še nekaj druge drobnarije staknili v gostem leščevju na robu gozda. Ob tem razkritju se je policaj razočaran popraskal za ušesom, kajti sam je bil to zase tja skril. Toda zdaj se ni izdal, ker bi to bilo škodilo ugledu njegove uradne osebe. Postavil je torej klobuk s čevlji pred župana, ki je nadaljeval z dražbo. Oči vseh so bile zdaj uprte v nove zapuščinske predmete, ki se jim je pridružilo še nekaj praznih steklenic in brezova metla.

To priložnost je izkoristil potepuh Miško. Skrivaj je stopil za županov hrbet, ki ga je nekoliko zakrivalo grmičevje. Iz svoje popotne malhe je privlekel ubogo Kikčevo trupelce in ga v hipu smuknil v uradno torbo, ki je bingljala ob županovi zadnji strani. To je storil tako hitro in rahlo, da tega nihče ni mogel opaziti.

Tako je mrtvi petelinček počival zdaj v torbi telebanskega župana med uradnimi spisi poleg občinskega pečata. Kolikšna čast!

Prav tedaj so z dražbo opravili. Župan Vampiž je povedal samo še to, da se petelin ni vrnil in je torej ubežal roki pravice. Zato si bo župan za svoj trud moral dati izplačati nagrado iz premoženja, ga je zapustil pokojnik. S Kikcem pa se bo nedvomno pomastil kdo drug, ko njemu, županu, ni bil namenjen.

»Kikiriki!« je tedaj iz grmovja za množico zapel potepuh Miško in se prekanjeno zasmeljal z vsem svojim zagorelim obrazom.

Oči vseh so se zasukale nanj. Župan pa je ogorčen nad njegovo predrznostjo dvignil pest in na ves glas povedal:

»Poslušajte me, Telebanci! Ni izključeno, da se je prav tale Miško polastil petelina, saj vemo, da se na takšen posel predobro razume! Sploh pa nima pravice stopiti na naša telebanska tla! Policaj Mirsidaj! Ukazujem ti, da imenovanega nepridiprava Miška zaradi vseh znanih in nezanih njegovih grehov takoj spraviš v ječo in za njim trdno zakleneš. Z batinami ne varčuj! Ja, tako!«

Ponižno in mirno je odvrnil Miško:

»Velika je županova oblast, to moram priznati. Preden pa pojdem v ječo, bi rad še nekaj povedal: Telebane se mi zde najlepši kraj na zemlji in se nisem mogel premagati, da ga po dolgem času ne bi obiskal. In za to me hočete kaznovati? Imel sem tudi namen, da bi bil na tej dražbi kupil to ali ono reč. Zdaj vidim, da sem takšno priložnost zamudil. Nimam sreče. Odkrito pa moram priznati, da sem se najbolj zanimal za petelina Kikca, ki ga cenim kot imenitnega pevca. Rad bi bil zanj plačal tudi deset grošev, pa je medtem najbrž že izginil v kakšno drugo malho, siromaček!«

»Kikec nam je pobegnil, o njem je vsaka beseda odveč,« je pripomnil policaj in s trdo roko prijel Miška za vrat.

»Samo nekaj še hočem povedati,« se je otepal potepuh. »Dobro namreč vem, da petelin ni daleč in je lahko takoj spet v vaših rokah. Govoriti vam želim čisto resnico, vi pa mi ne smete storiti ničesar žalega!«

»Kar hitro povej!« je silila vanj množica in tudi Mirsidaje vlečeše so popustile.

»Preljubi Telebanci!« je Miško dejal s svečanim glasom. »Spoštujem vas in rad vas imam in po vsem svetu sem samo lepo o vas govoril. Vedeti morate, kaj se je pripetilo ubogemu pevčku Kikcu! Beg se mu ni posrečil! Zdaj se ni več ne veseli prostosti in tudi ne več življenja. Njegova prekrasna pesem je umrla na večno. Revček je mrtev in zaprt!«

»Kje je zaprt, povej brž!« je zavrelo med ljudmi.

»Strašna nesreča ga je doletela!« Solze so oblike Miškova lica. »Mrtvi Kikec je zaprt v županovi torbi!«

»To ne more biti res!« je završalo iz množice. »Župana nam hoče obrekovati in za norca nas imaš! Pretepli te bomo! Zaprti te bomo!«

»Prisegam vam, da nisem lagal. Kikec je v županovi torbi, na hrbtu njegovem!«

Vsi so se okrenili k županu in nekdo je rekel: »Odpri nam dobro, župan! Videti hočemo in se prepričati, kako grdo je Miško lagal!«

»Nesramni obrekljivec!« je divje zarjul župan. »Mene se upaš žaliti, ki sem najvišja oblast v Telebanah? Sam si kokošji tat! Jaz ti že še posvetim! Ja, tako!« In je segel v torbo. Ali, o, groza!

V Vampiževi uradni torbi je zares ležal petelin, že mrzel!

Mraz je spreletel župana in kolena so mu klečnila. Sapa mu je zastala, kakor da ga hoče zadeti kap. Zameglilo se mu je pred očmi in omahnil je po tleh. Iz torbe pa se mu je zakotalil mrtvi petelinček s povešeno glavo na prerezanem vratu. Bil je to ubogi Kikec! Kakšna sramota je prišla zdaj na dan! Le kdo je kriv vsega tega? Ali ne Miško?

»Kako malovrednega župana smo imeli!« so klicali ljudje vseprek. »Varal nas je, odiral nas je, lagal nam je! Slava in čast Mišku, ki nam je končno odprl oči! Ne maramo več Vampiča! Miško je pogumen in pravičen mož! Miško naj nam župani odslej!«

»Naj živi novi telebanski župan Miško!« je tulila množica.

Polica Mirsidaj je stopil pred zbrano ljudstvo, da ga pomiri:

»Zalosten sem ob tem, kar se je zgodilo. Županova krivda je dokazana, moja vest pa je čista. Poštenje pač največ velja!«

Medtem si je bil Vampič toliko opomogel, da je s pomočjo svoje žene vstal. Ko pa je hotel Telebancem spregovoriti in se pred njimi zagovarjati, ga ti niso marali poslušati in so vpili še kar naprej:

»Nagraditi te hočemo, dragi Miško! Zlate in srebrne novce si vzemi, ki nam jih je zapustil Sirotič! V Županovi torbi so, ki je zdaj tvoja! Neskončno hvaležni smo ti! Iz dolgoletnega robstva pod požrešnim Vampičem si nas rešil ti!«

Potepuh si je ogledal novce iz beračeve zupščine, nenadoma pa se je pričel krohotati tako zelo, da se je moral prijeti za trebuh:

»Kaj ste vendar mislili! Saj to ni denar! Navadna, ničvredna pločevina je! Z njo bi me hoteli nagraditi! Hahaha!«

»Kaj ni to zlato in srebro?«

»Kje pa! Pasje znamke so, kakor jih po nekatereh občinah nosijo psi pod vratovi, da se ve, za katerega psa je pasji davek plačan, za katerega pa ni. In še nekaj medalj je tu, kakršne na sejmih dobe najboljši strelci s puškami...«

Telebancem je presenečenje zaprlo dih in obrazi so se jim podaljšali v grenkem razočaranju. Seveda, so menili, tale Miško je lahko prebrisan, ko pa pride daleč naokoli po svetu. Prav zato bi jim utegnil biti tudi koristen župan in marsičesa bi jih

naučil. Če pa noče ostati pri njih, potem mora biti drugje še lepše, kakor pa je v Telebanah.

»Kaj sploh ne maraš teh znamk in medalj?« so ga vprašali.

»Le kaj bi počel z njimi? Vaši ljubi otročki naj se poigrajo z njimi, sebi na veselje!«

»Še naši otroci so ti pri srcu, tako zelo dober človek si,« so ga hvalili vaščani in še ga niso nehali nagovarjati: »Morda pa bi vendar ostal pri nas in nam županoval namesto Vampiča...«

»Ne! To bi zame bila prevelika čast, kajti skromen človek sem,« se je smejoč se otepal potepuh.

»Pa bodi vsaj naš policaj namesto Mirsidaja!«

»Ne, ne! Premehko srce imam za tako zelo odgovorno službo, ki ne sme poznati prizanesljivosti,« se je branil.

»Ali pa te bomo naredili vsaj za častnega občana telebanskega, da ti izpričamo svojo hvaležnost,« so mu še prigovarjali. Toda vsa njihova prijaznost ga ni omeščala.

In tako so mu za slovo spekli petelina Kikca, da si ga v malhi vzame s seboj na pot. Naj si ga privošč! In dobro naj mu tekne, sirotek!

Na občini telebanski pa so se dogodile važne spremembe. Vampič se je sicer kmalu spet okrepil in pomiril, a nič več ni bil župan. Tudi Mirsidaj ni bil več policaj. Kajti Telebanci so odločili zdaj čisto drugače: Mirsidaj naj bo župan, Vampič pa policaj!

Takšna pomembna sprememba pri glavi občine se je imenitno obnesla. V Telebane se je vrnil red, vrnil se je mir.

Koča, ki je v njej živel in umrl stari Rok Sirotič, je le še malo časa dalje razpadala. Kajti novi župan je vaščanom ukazal, naj jo podro in požgo. In tako danes niti ne vemo natanko, kje je nekoč stala bajta, ki se je v njej in okoli nje dogodila tale naša zgodba.

Fran Roš

KOŠNJA

Drugo jutro je vstal Konstantin Levin pred navadno uro, toda delo ga je zadržalo in, ko je prijahal na travnik, so kosili kosci že drugo red. Z griča je zagledal pod seboj senčnati, že pokosen del travnika s sivkastimi redmi in črnimi kupčki kaftanov, ki so jih bili odložili kosci. Kakor je jahal bliže, tako so mu prihajali pred oči kmetje, stopajoč drug za drugim v široko raztegnjeni vrsti in mahajoč s kosami, nekateri v kaftanih, drugi samo v srajcah. Našel je dvainštirideset mož.

Počasi so se pomikali po neravni nižini travnika, kjer je bil star ribnjak. Nekateri svojih ljudi je Levin spoznal. Tu je bil starec Jermil v zelo dolgi beli srajci, tam mladi Vaska, kočijaž. Bil je tudi Tit, ki je učil Levina kositi, možiček suhljate rasti. Stopal je prvi, ne da bi se bil pripogibal, in rezal široko red, kakor bi se igral s koso.

Levin je stopil s konja, ga privezal ob poti in se obrnil k Titu; ta je potegnil iz grma drugo koso ter mu jo podal.

»Pripravljena je, gospod: brije, sama od sebe kosi,« je rekel z nasmeškom in vzel kučmo z glave. Kosci so pravkar končali svoje redi, stopali potni in veseli drug za drugim na pot in muzaje se pozdravljali gospodarja. Vsi so ga gledali, toda rekel ni nihče nič. Samo visok starec v ovčjem kožuhu se je obrnil k njemu in dejal: »Le glej, gospod, da ne boš zaostajal, če se lotiš!«

»Potrudil se bom,« je odvrnil Levin in se postavil za Tita, čakaje trenutka, da bi začel. Tit je napravil prostor in Levin je krenil za njim. Trava je bila nizka, pripotna. Levin že dolgo ni imel kose v roki, pa so ga spravljali vanj uprti pogledi v zadrego; zato je prve minute slabo kosil. Za njim so se začuli glasovi: »Slabo je nasajena, ročaj je previsok; vidiš, kako se mora pripogibati.« — »S kljuko moraš bolj pritiskati,« se je oglasil drugi. — »Nič ne de, le naj, privadil se bo,« je nadaljeval starec. »Preširoko jemlješ, utrudiš se... A glej, kakšna podred je ostala za njim! Za tako delo smo jih svoje dni dobivali po grbi.«

Tako so prešli do sto korakov. Tit se ni ustavljal in ni kazal najmanjše utrujenosti. Levina pa se je že loteval strah, da ne bo zdržal: tako silno je bil upehan. Čutil je, da maha s poslednjimi močmi, in sklenil prositi Tita, naj prestane. Prav tedaj pa je ta sam od sebe obstal, se sklonil, zgrabil prgišče trave, obrisal koso in jel brusiti. Levin se je zravnal, globoko vzdihnil in pogledal okoli sebe. Tit je nabrusil svojo koso in Levinovo; krenili so dalje.

Tako so pokosili prvo red. Ta se je zdela Levinu posebno težka; tembolj se je razveselil, ko je bila pri kraju in je Tit vrgel koso na ramo ter se s počasnim korakom vrnil po sledovih, ki so jih bile pustile njihove pete na košenini. Levin je prav tako stopal po svojem; nič ga ni motilo, da mu je pot curkoma drl po obrazu in da je bil po hrbtu ves premočen. Najbolj ga je veselilo to, ker je zdaj vedel, da zdrži do konca.

Prvo red je kosil Tit, kakor je Levin opazil, posebno naglo, hoteč menda preskusiti gospoda, in ta je bila po naključju dokaj dolga. Naslednje so bile že lažje, vendar je moral napenjati vse moči, da ni zaostajal. Nič ni premišljeval, nič želel mimo tega, da bi kar moči dobro opravil delo. Slišal je samo sikanje kos in videl pred seboj samo ravno, oddaljujočo se Titovo postavu, izbočeni polkrog, ki ga je puščalo rezilo, počasi in valoma kloneče travne bilke in cvetne glavice in tam daleč konec redi, kjer ga je čakal odih. Polagoma je izgubil vso zavest o času, tako da res ni vedel, ali je pozno ali zgodaj. Sredi dela so ga obhajale minute, ko je čisto pozabljal, kaj počne, postajalo mu je čudno lahko in prav v teh minutah je bila njegova red skoraj enako lepa kakor Titova. Kar se je Tit ustavil, stopil k starcu in mu potihoma nekaj dejal. Oba sta se ozrla na sonce. »Zajtrkovati bo treba, gospod,« je rekel starac. — »Ali je mar že čas? Nu, zajtrkujete!«

Levin je oddal koso Titu in se napotil h konju obenem s kosci, ko so šli preko redi vsega dolgega pokošenega prostranstva k svojim kaftanom po kruh. Odvezal je žival in odjahal domov na kavo.

Po zajtrku ni dobil več prejšnjega mesta v vrsti, ampak je kosil med šaljivim starcem, ki ga je sam povabil za sosedo, in mladim kmetom, ki se je bil šele jeseni oženil in je prišel letos prvič na košnjo. Starac je šel spredaj, držeč se ravno, in široko prestavljal noge s stopali navzven; z natanko odmerjeno kretajo, ki ni bila videti nič napornejša od mahanja z rokami med hojo, je polagal visoko, zmerom enako red. Za Levinom je kosil mladi Miška. Zali obraz, preko las povezan s povsemo trave, mu je ves igral od napora; a kakor hitro si ga pogledal, se je nasmešnil. Videlo se je, da bi rajši umrl, ko pa priznal, da mu dela košnja težave.

Čim dalje je Levin kosil, tem češče je občutil tiste minute pozabljenja, ko niso več roke vihtele kose, ampak je kosa sama obračala za seboj vse telo, polna zavesti in življenja, in se je delo samo od sebe opravljal pravilno, kakor bi bilo začarano. To so bile minute največjega blaženstva. Težko je bilo samo takrat, kadar se je moral ustaviti v tem gibanju in kaj premisliti; na primer, kadar je moral obkositi krtino ali kak neizpuljen ščav. Starac je delal to z lahkoto. Kadar je prišel do krtine, je spremenil gibanje in jo obkosil

tu s peto, tam s koncem kose v kratkih udarcih z obeh strani. Med delom je gledal in opazoval vse, kar se je kazalo pred njim: zdaj je izrval meček in ga pojedel ali ponudil Levinu, zdaj odvrnil kako vejico s koso, zdaj spet ogledoval prepeličje gnezdo, s katerega je bila zletela samica.

Levin ni čutil, kako mineva čas. Da ste ga vprašali, kako dolgo že kosi, bi bil odgovoril: pol ure; in vendar je že prihajal čas obeda. Ko se je obrnil starac po redi nazaj, je opozoril Levina na komaj vidne deklice in dečke, kako so se koscem z raznih strani bližali na visoki travi in po cesti, nesoč jim svežnje s kruhom in vrče s kvasom, zamašene s krpicami, da jim je vleklo ročice k tlom.

»Viš, hroščki lezejo!« je dejal, kažoč nanje, in pogledal na sonce, zakrivaje si oči z roko. Pokosili so še dve redi, nato se je starac ustavil.

»Nu, gospod, obedovati je treba!« je rekel odločno. In ko so kosci dospeli do reke, so krenili čez redi h kaftanom; tam so sede čakali otroci, ko so bili prinesli kosilo. Kmetje so se zbrali, oddaljeni v senci teleg, bližnji pod rakitovim grmom, na katerega so bili nametali trave.

Levin je prisedel. Ni se mu hotelo od tod.

Vsaka zadrega pred gospodom je bila že zdavnaj izginila. Kmetje so se pripravljali h kosilu. Nekateri so se umivali; dečki so se kopali v reki; drugi so si pripravljali kraj za počitek, razvezovali vrečice s kruhom in odpirali vrče s kvasom. Starac je nadrobil kruha v skledico, ga zmehčal z držajem žlice, prilil vode iz tobolca in osolil; nato se je obrnil proti vzhodu in začel moliti.

»Nu, gospod, pokusi moj kruhovec!« je dejal, spuščajte se k skledici na kolena.

Kruhovec je bil tako okusen, da se je Levin premislil in ni jahal domov na obed. Jedel je s starcem in začel z njim pomenek o njegovih domačih stvarih; razpovedal mu je tudi vse svoje zadeve in okolnosti, ki so utegnile zanimati starca. Čutil se mu je bližjega ko rodnemu bratu in nehoti se je smehljat od nežnosti, ki jo je čutil do tega človeka. Ko je starac vstal, pomolil in legel kar tam pod grmom na travo, je storil Levin isto in takoj zaspal, vzlic nadležnim in v sončni pripeki še posebno trdovratnim muham in hroščem, ki so ga ščegetali po znojnem obličju in drugod. Zbudil se je šele, ko je prešlo sonce na drugo stran grma in ga jelo dosezati. Starac že davno ni spal; sedel je in klepal kose mladih ljudi.

Levin je pogledal okoli sebe in kar ni mogel spoznati kraja, tako zelo je bilo vse spremenjeno. Velikanska širjava travnika je bila pokošena; še dišeče redi so se s posebnim bleskom svetile v poševnih žarkih novega sonca. Obkošeno grmovje pri reki, reka sama, ki je prej ni bilo videti, zdaj pa se je bleščala v ovinkih kakor jeklo, ljudje, ki so se pregibali in vstajali, strma stena trave ob nepokošenem koncu travnika, jastrebi, ki so krožili nad ogoljeno poljano, vse to je bilo docela novo. Ko se je Levin zavedel, je začel premišljevat, koliko je pokošenega in koliko bi danes še mogli storiti.

Opravljenega je bilo nenavadno mnogo za 42 mož. Ves veliki travnik, ki ga je kosilo za časa tlake 30 kosa po dva dni, je bil že pokošen. Toda Levin je želel, da bi pokosili kar moči veliko, in je bil nejevoljen na sonce, da se je tako naglo spuščalo k zatonu. Trudnosti ni čutil prav nikake; navdajala ga je samo želja, da bi čimveč opravili.

»Kako misliš, ali pokosimo še Maškin vrh, kaj,« je vprašal starca.

»Kakor Bog dá; sonce ni več visoko. Ko bi dal dečkom požirek vodke?« Pri malici, ko so kosci spet seli in kadilci začeli kaditi, je starec napovedal mladim: »Vodka bo, če pokosimo Maškin vrh.«

»I, kaj bi ga ne? Začni, Tit! To bo kmalu pomahano, jemo pa lahko še ponoči. Kar začni!« so se čuli glasovi in kosci so jeli nastopati, dojedaje kruh.

»Nu, dečki, držite se!« je rekel Tit in krenil malone v dir pred njimi.

»Le daj, le!« je ponavljal starec, hiteč za njim. »Pazi, da te ne ukosim!«

Mladi in stari so kosili kakor za stavo. Toda naj so se dvizali še tako, trave vendar niso kvarili in redi so ležale enako čisto in pravilno ko prej. Konec, ki je bil prej ostal na vogalu travnika, je bil posnet v petih minutah. Poslednji kosci so končavali svoje redi, ko so sprednji že metali kaftane na ramena in stopali preko poti proti Maškinemu vrhu.

Sonce se je že spuščalo k drevesu, ko so brenketaje s tobolci prispeli v gozdno sotesko. Pri sredi debri je segala trava do pasu; bila je nežna, mehka in košata, tu in tam po gozdu pa pisano pomešana z višnjcem. Po kratkem posvetovanju, ali bi kosili vzdolž ali vprek, se je postavil na prejšji kmet Prohar Jermilin, črnolas velikan, pa

tudi sloveč kosec. Prehodil je red, se vrnil in obkosil rob v ravni črti. Vsi so se zvrstili za njim: navzdol po debri in nato vkreber tik pod gozdni parobek. Sonce je bilo zašlo za gozd. Rosa je že padala; samo na vrhu so bili kosci v soncu, spodaj pa, kjer je že vstajal hlap, in na drugem bregu so hodili po sveži rosin senci. Delali so na vse kriplje. Blago dišeča trava je padala s sončnim zvokom pod rezili in legala v visokih plasteh. Kosci so se gnetli po kratkih redeh, tobolci so brenkali, kose so žvenketaje zadevale druga ob drugo, osle so žvižgaje švigale po rezilih. Z veselimi klici so priganjali drug drugega k delu.

Levin je še vedno kosil med tistim mladim dečkom in tistim starcem kakor prej. Starec je zdaj oblekel svoj ovčji spodnjak, bil je še zmerom tako vesel, šaljiv in okreten. V gozdu so venomer zadevali ob brezove gobe v sočni travi in jih odbijali s kosami. Toda starec se je vselej pripognil, kadar je zadel na gobo, ter jo pobral in spravil v nedrje. »Da bo za staro tudi kaj,« je pripomnil.

Maškin vrh je bil pokošen, poslednje redi dodelane. Kosci so oblekli kaftane in se veselo napotili proti domu. Levin se je nerad poslovil od kmetov, zajahal konja in odjedzil. Z gricha se je ozrl: nič več jih ni bilo videti v megli, ki se je dvigala iz nižave; slišali so se samo veseli, robati glasovi, smeh in žvenket kosa, ki so trkale druga ob drugo.

Lev N. Tolstoj

NEKAJ VIŠARSKIH SPOMINOV

Višarske »koze«

Namenil sem se po poti, ki drži okrog višarskega vrha. Od tod užiavaš res lep razgled. Pred tabo se vrste Zajzera, Montaž, Lovec, nato v smeri Višarskega sedla Mangart, za vrhom pa lahko občuduješ žabniško razvedro ter gozdove in plnine, ki se dvigajo nad njimi.

Ko sem že skoraj prešel vso pot okrog vrha, sem zagledal skupino deklet, ki so se prav od srca smejala. Njim nasproti je sedelo drugo dekle in se jezilo:

»No, bodite že tiho, prav res me je sram, da sem z vami. Ste res prave kozel!«

Ko sem dospel do nje, sem jo vprašal:

»Odkod pa ste, prignali te kozel?«

»Kozel« so zardele, a iz ust »pastirice« se je nekam iztrgalo:

»Iz Trsta...«

Nasmehnil sem se »kozam« in »pastirici« ter šel dalje.

Gospod, nisem vreden...

V višarski cerkvi so bili le Korošci z nahrbtniki in s palicami, že pripravljeni na odhod. Pred oltarjem je stal njihov mašnik, a neki drugi, tudi Korošec, je klečal v zadnji klopi. Nameraval sem se spovedati, a spovednice so bile prazne. Mlad Korošec je stopil do klečečega duhovnika in skupaj sta se približala spovednici. Mislil sem si:

»Tega duhovnika sem že slišal pridigati. Kaj bi bilo, če bi se še jaz pri njem spovedal?«

In res, lepo, prav lepo me je spovedal.

Pred obhajilno mizo sva se znašla s koroškim fantom sama, prav sama.

Mašujoči se je obrnil proti nama. Sveto hostijo je držal v roki. Od cerkvenih sten je zadonelo:

»Gospod, nisem vreden, da greš pod mojo streho...«

In vsi Korošci so ponavljali te besede in z njimi jih je ponavljal tudi najin spovednik.

Tako prijetno je vse to odmevalo v moji duši. Moje ustnice so šepetale:

»... ampak reci le besedo in ozdravljena bo moja duša.«

Tako prijeten občutek lahko doživiš le zelo zelo redko, morda le enkrat samkrat v življenju.

In jaz sem ga doživel pred dobrimi petnajstimi leti!

Procesija okrog višarskega vrha

V cerkvi so bili pripadniki vseh narodnosti, ki se stekajo na Višarje. Posebno številni so bili Beneški Slovenci.

Noč je zakrila Višarje. Beneški duhovnik je delil svojim župljanom sveče. Stopil je tudi k meni ter mi jo ponudil.

S prižganimi svečami smo stopili iz cerkve ter se napotili okrog vrha.

Nestete lučke so se premikale po precej široki cesti, odmevale so pesmi, slišale so se skupne molitve.

Vsaka skupina je molila zase. Po slovensko, po italijansko, po nemško se je množica obračala k Bogu, k njegovi Materi Mariji.

In glej! Nihče se temu ni čudil, nihče se nad tem ni zgražal, vsak je le prepeval in molil v jeziku, ki ga je naučila mati. Okrog vrha so šli le kristjani, bratje.

Nehote se je v mnogih zbudila misel:

»Zakaj, le zakaj česa takega ni mogoče tudi v dolinah in v ravninah? Kaj se je treba res povzpeti na same Višarje, v planinski svet, tako visoko proti nebu, da lahko tudi v sosedu drugega rodu ne čutiš nič drugega kot kristjana, brata?«

Da, ako bi se višarska sloga, višarsko bratstvo, višarska strpnost raztegnila preko oceanov in celin, bi bili narodi med sabo le kot dobri bratje, narodna nestrpnost bi bila sploh neznana, ker bi vse družila le ljubezen.

Višarski romar

Srečal sem ga na planini, ko se je vračal z Višarjem. Ni bil sam, z njim je bila žena. Po ravnem se stopal varno, a ko je šlo navzdol, mu ni desna noga nič kaj prav služila. No, nisem se motil: bila je umetna.

Bil je še mlad, pri polni moči. Prišel je na Višarje, da se zahvali Mariji za kako veliko milost. Nisem govoril z njim, zato ne vem, zakaj je šlo. Gotovo pa je bilo nekaj zares pomembnega. Morda se je zahvalil Mariji, da je bil le ob eno nogo, ko bi bil lahko izgubil obe, morda celo oči in to bi bilo še mnogo huje, ko da bi bil ob življenje samo.

V njegovem romanju, v njem samem je bila velika, resnična, globoka vera. In ta globoka vera je vplivala tako blagodejno na tiste, ko so ga srečavali, ker jim je z njo potrdil njihovo zaupanje do Matere Višarske.

Romar je izginil med zelenjem, a njegova podoba je ostala živa v srcih onih, ki so ga videli, pa čeprav le mimogrede. V dolini bi šel mimo njih le kot invalid, kot eden izmed mnogih, ki jih srečujemo ne le po mestih, ampak tudi po vaseh. Na Višarjah pa je bil romar, ki se vzlic umetni nogi ni bal v hrib do Matere Višarske.

Poslednje višarsko romanje moje matere.

Moja mati je bila že precej v letih, ko sva se odpravila na romanje. Z vlakom sva dospela do Trbiža in tam je rosilo, rosilo. Padal je tisti drobn, gosti dež, ki premoči celo suknje ter se ne ustavi niti tedaj, ko se voda odteka že po golem telesu.

Ozrla sva se proti Višarjem. Megla je ležala skoraj do doline.

Materi je bilo težko, zelo težko, a tudi meni.

»Greva naprej?«

»Kam, mati, v dež?« sem ji odvrnil. »Da bi vsaj ne deževalo! Vrniva se, pa bova prihodnje leto opravila božjo pot.«

S tako globoko vero je mati gledala proti Višarjam! Bržkone je takole govorila Mariji:

»Marija, saj vidiš, da sem prišla do tu s trdnim namenom, da te vsaj še enkrat obiščem. Kako

rada, o kako rada, bi še morda zadnjič prišla do tebe! Oprosti mi, o Marija, da ne morem na srmo pot v dež in meglo. Pa saj ti me razumeš, ti veš, da moje moči niso več, kot so bile pred leti. Ti vidiš vse to in vzameš mojo pot do Trbiža, kot če bi bila prišla prav na Višarje in ne le do vznožja.«

Povratak z vlakom je bil tih, nekam zagrenjen. Ob stekla je neprestano tolkel dež, po dolini se je valila motna reka, v katero so se zlivali rohneči hudourniki.

Moje tedanje romanje na Višarje, ki se je končalo na Trbižu, mi je obležalo ko kamen na duši in to vse do tedaj, dokler se nisem po letih, v sestrični družbi, spet povzpel na Višarje. Moj korak je bil težak, noge kot iz svinca. Z naporom sem lezel navkreber, z naporom sem se bližal Višarjam. A čudo: teža kamna v prsih je nekako popuščala in korak je postajal vse lažji. Zdelo se mi je, kot da bi mi Višarska Mati takole govorila:

»Otrok ubogi, le nikar se ne muči, saj sem vaju tedaj videla v dolini. O ti, otrok nesrečni, zame je bilo tedaj vajino romanje že opravljeno. Kaj nisi čutil, da sem bila pri vama, ko sta zrla v meglo, v dež? Videla sem v srce tvoje dobre matere, ki bi silila le dalje, če bi se ne bala predvsem zate in ne zase. V duhu sta tedaj vendarle bila pri meni ti in tvoja mati.«

Vladko Kogoj

DVA UTRINKA

Šel sem po cesti — ustavil me je berač, nadložen starec. Vnete, solzljive oči, posinele ustnice, nečiste rane — oh, kako ostudno je oglovala revščina to nesrečno bitje! Iztezal je k meni umazano, rdeče nabreklo roko in ječaje prosil vbogajme. Začel sem brskati po vseh žepih... Ne denarnice, ne ure, še robca nisem vzel s seboj. Berač pa je čakal, čakal in iztegnjena roka mu je nalahno potrepetavala.

Ves zmešan in v zadregi sem krepko stisnil to umazano, drgetajočo roko... »Ne zameri, brat, ničesar nimam pri sebi, brat!«

Berač je uprl vame svoje vnete oči. Posinele ustnice so se smehljale — zdaj je on meni stisnil premrle prste. »Nič ne maraj, brat,« je zašepetal, »zahvalim, tudi to je dar, brat!«

Začutil sem, da sem tudi jaz dobil dar od brata.

Nekoč se je najvišje bitje domislilo in napravilo veliko pojedino v svojih sinjih dvorih. Povabilo je v gosti vse čednosti, pa samo čednosti... moških ni vabilo... edinole gospe.

Zbralo se jih je prav dosti — velikih in majhnih. Male čednosti so bile prijaznejše in ljubeznivejše od velikih. Vse pa so bile videti zadovoljne in prepričajno so se pomenkovale, kakor se spodobi bližnjim sorodnicam in znankam.

Pa glej, najvišje bitje je opazilo dve prekrasni gospe, ki se očitno nista poznali. Gostitelj je prijel eno za roko in jo popeljal k drugi.

»Dobrotljivost,« je rekel in pokazal na prvo.

»Hvaležnost,« je pristavil in pokazal na drugo.

Obe čednosti sta se neizrekljivo začudili: odkar svet stoji — in stoji že lep čas —, sta se prvič srečali.

Ivan Turgenjev

ZIMSKO SPANJE GRMOV IN DREVES

Kakor živali, prespijo zimo v naših krajih tudi rastline trajnice, najvidnejše pač listnato dreve in grmičevje. Naj se nikomur ne zdi čudno, da tudi pri rastlini govorimo o zimskem počitku, saj vemo, da tudi rastlina živi kakor človek in žival: diha in se hrani, raste in se razmnožuje. Da je živo bitje, potrjuje z dejavnostjo, počitkom in smrtjo.

Vendar zimsko spanje ne pomeni smrti, pač pa popoln zastoj razvoja za tedne in mesece. V tem času rastlina ne raste, ne ustvarja novega tkiva. Na zunaj ne kaže nobenih življenjskih znamenj, v notranjosti pa živi naprej, čeprav neopazno počasi. Tudi pozimi diha in se nekako hrani.

Rastlina ne zaspi nenadoma, marveč se dolgo pripravlja na zimski počitek. Zasnjuje in nastavi še cvetne in listne popke za prihodnje leto, potem pa sledi klicu narave brez upora, kakor da bi vedela, da je njena navidezna smrt pogoj za novo, še lepše življenje.

Prve spremembe se na zunaj pokažejo v čudovitih barvah listov. V staničnem soku divje trte in mnogih drugih rastlin nastaja iz sladkorja in podobnih snovi antokian; zaradi njega žarijo listi kakor okna v rdečih žarkih zahajajočega sonca. V listih drugih rastlin, na primer javora, razpada zeleni del listnega soka, klorofil, medtem ko se njegov rumeni tovariš, ksantofil, šele sedaj uveljavlja.

Druga posledica notranjih izprememb je odpadanje listov. Korenine vsrkavajo od pomladi do jeseni vodo ter jo poganjajo v deblo, veje in liste. Ker pa prinaša voda tudi rudninske soli, ki se z njimi rastlina hrani, dvigajo korenine iz tal mnogo več vode, kakor je rastlina potrebuje. V listih bi nastale prave povodnji, ko ne bi voda sproti izhlapevala skozi listne reže. Če je zrak suh, izhlapi poleti iz doraslega drevesa 60 do 400 l vode na dan. List ni varen žeje. Kolikor vode potrebuje in še več, mu dovaja deblo. Zato ne zna z vodo varčevati. Ko jeseni pojema toplota v zraku in zemlji, sprejemajo korenine dan za dnem manj vlage iz tal. V tem času postajajo listi rastlini nevarni, zakaj v svojih zahtevah ne poznajo skromnosti; preveč vode hočejo zase, ko je telesu že primanjkuje; še nekaj dni takega nespametnega početja in rastlina bi se posušila. Kakor da se kočljivega položaja zaveda, že naroča vejam, naj liste odpravijo. Saj so že stari, slabi, malodane okameneli. A tudi veliko škodljivih spojin hranijo v sebi, ki bi utegnile zastrupiti telo. Zato posrkajo veje iz listov drobce hranilnih snovi, potem pa jih odžagajo.

Prav pri korenu listnega peclja zgradi veja steno med listom in seboj. Prepričan, da ga hoče veja s to steno še tesneje prikleniti nase, zapleše list in se preliva v odenkih zapoznele lepote. Siromak prav nič ne ve o varljivosti sten in vezi! Sprva ploščate in med seboj zlepljene stanice se kaj kmalu napihnejo in zaokrožijo. Trgajo se druga od druge in prej tako čvrsta stena je do konca zrahljana. Ze neznatna teža lista samega zadošča, da se stena sesuje in razpade. List omahne, se loči od veje in pade na tla. Tam leži in očitaje strmi v drevo, ki ga je žrtvovalo, za-

vglo. Spomladi bo drevo zopet zaživel in nežni mladi listi ga bodo krasili in mu stregli. Ko listje odpade, rastlina že spi.

Potrebni počitek naših sadnih dreves traja vsaj do novembra; medtem so se že izvršile vse važne spremembe, ki so potrebne za novo dejavnost. A drevo vendar ne počene! Zaradi mraza in pomanjkanja vode je vsak očitnejši pojav življenja nemogoč. Zato rastlina prisiljeno počiva še naprej do pomladi. Iz prvega, potrebnega počitka jo je le težko zbuditi ali pa sploh ni mogoče; iz drugega, prisiljenega pa jo lahko zbudimo, če ji le ustvarimo potrebne življenske pogoje, predvsem vlago in toploto.

Kdor pozna vejice sv. Barbare in njihovo čudežno naravo, ve, da je v resnici tako. Če v prvi polovici oktobra, ko potrebni počitek še ni končan, odrežeš vejico jablani, hruški, češplji, češnji, marelici, belemu ali črnemu trnu ter jo deneš v postani vodi na toplo, o božiču ne bo cvela; če pa jo odrežeš okoli sv. Barbare, ko je potrebni počitek že pri kraju, se cvetni popki odpro že o božiču. Ker danes vemo, da prisiljeni počitek lahko po mili volji pretrgamo prav kakor potrebnega lahko zavlačujemo, si lahko sredi zime pričaramo v domove dehteče poletno cvetje.

V naravi pa se prebujajo rastline dosti počasneje. Pozimi dovajajo rastlini pičlo vlago le korenine, ki so pognale globoko v tla. Na pomlad pa oživijo vse in s svojimi kosmatinami se kar ne morejo nasrebiti vlage. Dokler drevo nima listov, se sok le počasi dviga. Popki bi se že radi odprli, a voda še vedno ni prišla do njih. Če v tem času zarežeš drevo približno meter nad zemljo, se bo začelo solziti, nekatero celo zelo močno, saj javor dá v eni pomladi okoli 100 l soka. Kadar voda doseže poppe, predrami v njih življenje, rastline so premagale zimsko spanje in prinesle najlepšo pomlad.

Angela Piskernik

PRED MARTINOVIM

*Dajte vina
za Martina,
povabite me na peč,
čudna že je vsa ta reč —
ni več sonca,
pikalonca
le še biba,
burja ziba
goli les.*

*Ah, saj res,
zdaj bo zima,
saj že kima
dolga noč
mimo koč.*

Mihaela Jarc

JESENSKO JUTRO NA KMETIJI

Jutrnji svit je pobelil strehe in s sivo ponjavo zagnil noč in obledele zvezde. Borinovo se je zgabilo. Hlapec Jaka je zlezal s pograda in pogledal pred konjak: zemljo je pokrival srež, na vzhodu se je vžigala zarja in rdečila drevesne vrhove, zavite v ivje. Jaka se je z ugodnim pretegnil, nekajkrat zazelal in stopil v goveji hlev klicat Vitka. Pastirček je samo pridvignil zaspano glavo in šepnil: »Koj, Jaka, koj!« pa se stisnil nazaj pod oedo.

»Le pospi še malo, sirotek, le pospi!« je Jaka odnehal, ga pokrtil s kožuhom in odkrevljal. Pri vodnjaku se je umil, si pogladil z dlanjo redke, osivle lase in pokleknil na hlevski prag, da bi molil. Med molitvijo je vrgel neko reč proti psinjaku, Lapi v belo glavo. Pes je zarenčal, se zvil in spal dalje. »Kaj, do belega dne boš drnjahal, mrcina?« Vrgel je drugič in še tretjič; nazadnje je Lapa le prilezel iz utice, se zleknil in široko zazeval. Z repom mahaje je sedel k Jaku ter se začel obirati.

Jaka je bil pridnih rok pa se je takoj lotil dela. Potegnil je voz iz kolnice in ga namazal, napojil konje in jim vrgel še sena, da so pohrzavali in tolkli s kopiti. Nato je prinesel iz senjaka steri, dobro začinjenih z ovsom, in jih usul kobili, ki je stala v pregraji sama zase.

»Le hrustaj, stara, le hrustaj, boš žrebička dobila!« Pogladil jo je po gobcu, žival mu je položila glavo na ramo in ga s šobo prijazno grabila za lase. »Dopoldne bomo zvozili krompir, pod večer pa pojdeva v gozd po steljico — ne boj se, steljica je lahka, ne boš se pretegnila.«

»Tebe bom pa z bičem, viš jo no mrho, oves mu diši, nemarnežu,« je ošteval konja, ki je silil z gobcem med deskami skozi pregrajo v kobiline jasli. Tresnil ga je s pestjo po boku, da je odskočil in zarežgetal.

Jaka je stopil mimo njega in pogledal k žrebici, ki je stala prav pri steni. Ze od daleč mu je iztezala naproti rjavo glavo z belo liso na čelu in rahlo pohrzavala.

»Tiho, mala, tiho! Le najej se, ker pojdeš z gospodarjem v mesto!« Zvil je pest sena in ji osnažil povaljani bok. Nato je krenil k svinjakom, da bi spustil prasce, ki so krulili. Lapa je hodil z njim in mu gledal v oči.

»Ali bi ti tudi, kaj? Ná, tu imaš kruha!« Pes je kos popadel in pobegnil z njim v svojo utico, ker so se svinje že zapodile, da bi mu ga vzele.

Ščebetavi vrabci so se z vriščem zagnali v hlev in predrzno planili nad jasli. »Kako so pametni ti cigani!« je momljala Jaka. »Tak ptič, pa mu Gospod Jezus daje razum, da ve, kje najde hrano. — Mir, Lapa, naj se poživijo in si pomorejo siromaki, saj bo tudi nanje pritisnila zima!« Miril je psa, ko je hotel skočiti in pregnati tatiče.

Za njimi so zajaskale pred pragom kokoši. Veliki, rdeči petelin je previdno pokukal naprej, se umaknil, zamahnil s peruti in kukuricnil; nato je drzno skočil čez prag h košari, polni ovsa, za njim pa še putke. A niso se utegnile nazobati, ko se je gagajoč prizibala jata gosi, sikaje so vile bele ravotve ter iztezale rdeče kljune preko praga.

»Poženi jih, kuža, poženi! Steple se bodo, grdobel!«

Lapa jih je res napodil, da se je vzdignil vrišč, piskanje in prhutanje in je letelo perje kakor iz raztrgane pernice. Ves zasopel se je vrnil, moleč jezik iz gobca, in veselo cvilil.

Medtem je vzšlo sonce in pozlatilo srež, vžgalo luči v vodah in oknih. Jaka je odkrevsal Vitka buditi.

»Sonce se je prikazalo — treba bo gnati krave na pašo!«

Vitek je nekaj mrmral, se branil in tiščal še globlje pod kožuh, nazadnje pa je le vstal in postal trudno in zaspano pod dvorišču. Slednjič je prinesel lestvo, zlezal pod kap in pogledal v lastovičja gnezda, v katerih je bilo nekako tiho.

»Pa ne da bi bile zmrznile, ka-li?«

Narahlo je pobral premrle ptičke in si jih zdeval v nedrja.

»Slišite, Jaka, mrtve so!« Tekel je k hlapcu in mu kazal otrdele živalce. Jaka je vzel eno v roko, jo nastavil na uho, ji pihnil v oči in rekel: »Odrevene so, ker je mrz pritisnil. Da neumnice še niso odletele v tople kraje!« In šel je po svojem opravku.

Vitek pa je sedel pred hišo na kraj, kamor je že segalo sonce in oblivalo pobeljene stene, da so se že tudi muhe sprevajale po njih. Jemal je izza srajce ptička za ptičkom, kakor se je kateri ob njem ogrel in umehnil. Dihal je vanje, jim odpiral kljunčke in jih pojil s slino, dokler niso spregledale in silile od njega. Nato je z desnico oprezoval po steni, ujel po kako muho, krmil lastovice in jih izpuščal.

»Le letite k materi, letite!« je šepetal in gledal, kako so posedale po slamnati hlevski strehi, si uravnale perjice in ščebetale kakor v zahvalo. Lapa je sedel pred njim na zadnjih nogah in zdaj pa zdaj zadovoljno zacvilil. Kadar koli je odletela ptica, se je pognal dva, tri skoje daleč za njo pa se vrnil zopet na prežo.

»Kajpak, veter na polju ujemi!« je mrmral Vitek in se odpravil proti kravjemu hlevu.

Wladislaw Reymont

OKTOBER

*Že dolgo smo trudni vsi,
ki kopljeemo darove iz prsti
in trgamo od stebel jih in vej,
brez mej se zdi nam dela.*

*Po nakovalu dni je že jesen zadela,
prerisala iz dalj podobne sive,
polepšala jih žolto zapeljive
in posrebrila jih z mrzloto.*

*V goloto novo vej se vpleta burja,
znanih konca leta. Ne trudnost ne neurja,
pridelek in trdost srca mi ne prekrije,
samotno gre na pot, skoz mrak mu sonce sije.*

Mihaela Jarc

MEGLA S TOLMINSKE STRANI

Sredi oktobra je že bilo, sonce pa se je razširilo po Črni prsti in tam okrog nje, kot da ni vedelo, da smo že v jesenskem času. Trojica nas je uživala to jesensko dobroto v zgornji planini Za Liscem in nemara bi imeli samo še pol ure do vrha Črne prsti, tedaj se je zgodilo... V nekaj minutah nas je zalila gosta megla, odrezala nam tople sončne žarke in pogled na naš cilj. Opustiti smo morali obisk razglednega vrha in se vrniti v dolino. Odeli smo se v vetrovke in stopili na kratek oddih navzdol v srednjo planino Za Liscem, saj smo malo prej videli, da je imel ondišnji pastirski stan na stežaj odprta vrata.

Veter je poganjal meglo in ohladilo se je. Ko smo prispeli do odprtega pastirskega stana, sta sopotnika takoj stopila vanj; jaz pa sem se spomnil, da je malo nad tem stanom stala nekoč Orožnova kočja Slovenskega planinskega društva, in radovednost me je pognala tja na njeno pogorišče, kajti v zadnji vojni je bila požgana.

Kočja ni bila velika, bila pa je prav prijetna planinska postojanka, blizu pod kočjo je bil vodnjak z živo vodo in malo vstran je bila močna govedorejska planina »Za Liscem«. Oskrbnik planinske kočje je skrbel tudi za govedo v planini, zato je bilo v kočji zmeraj dosti mleka in surovega masla. Izpred kočje je bil lep razgled na družino triglavske snežnikov, na Pokljuko, na Jelovico in v spodnjo Bohinjsko dolino.

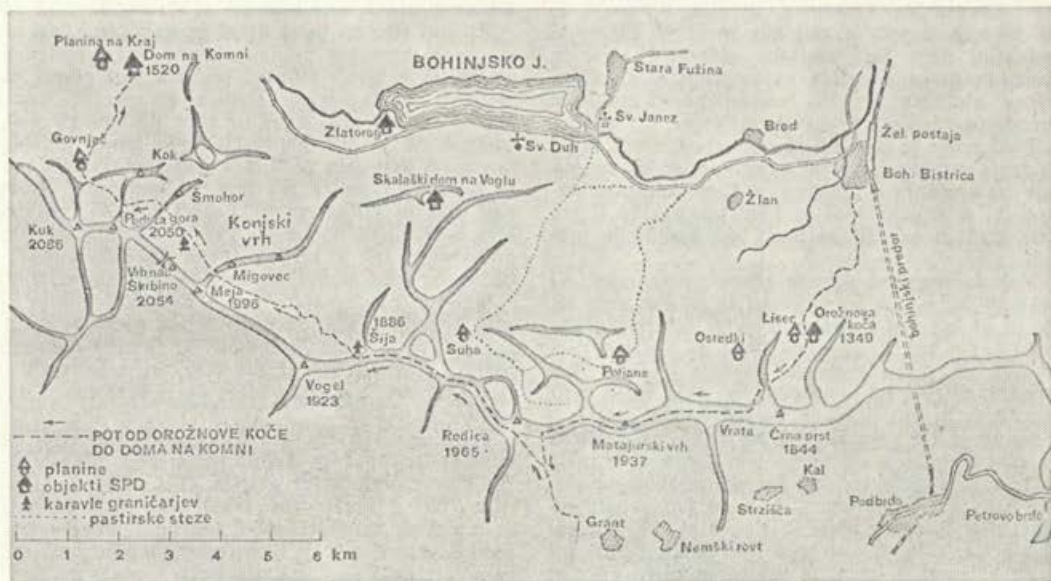
Tisti oktobrski dan, ko sem tam stal v megli, sem videl samo še kamniti podzidek te kočje, na njem je ostalo nekaj kosčkov zogljenega lesa, nekaj drobcev opeke, dosti ostankov strešne kritine pa je ležalo po tleh. Vse to je preraščala preobda; veter je upogibal njena porumenela stebelca in vrtinčil listje v meglo. Vse to in jesenska meglena puščoba je bila kot nalašč, da mi je pokimala

otožnost. In še spomini na čase, ki sem jih tu doživel; spomin na rajnega brata in tudi na profesorja Orožna, geografa in zgodovinopisca, ki je bil med najbolj vnetimi pobudniki in delavci za ustanovitev naše planinske organizacije, ki ji je bil tudi prvi predsednik. Spomnil sem se tudi dobrega oskrbnika te kočje in zadnjega obiska v njej dne 22. avgusta 1938. To je bil dan, ko mi jo je usoda pošteno zagodla! Prenočil sem bil tisti dan v tej kočji v družbi dveh gimnazij, dvanajstletne hčerke Ede in nekaj let starejše nečakinje Dese. Potni načrt in cilj nam je bil Dom na Komni in tja naj bi šli po grebanski stezi, nekdanji meji med Kranjsko in Goriško.

»Bo, bo« je mrmral med zobmi, ne da bi vzel čedro iz ust, tisti dobri oskrbnik, pravi Bohinjec. Pred kočjo je obstal, ko se je pravkar vrnil s planine pod njo, tam je bržčas že odpravil govedo, in tisti »bo, bo« je veljal meni v pozdrav, pa tudi samemu sebi je pritrjeval, ko se je razgledoval po nebu.

To je bilo v zgodnjem jutranjem mraku, ko na nebu ni bilo nobenega oblaka, na njem je ostalo samo še nekaj ugašajočih zvezd, rojenic jutra, ki se je pravkar rojevalo v soju zore. No in tisti »bo, bo« je napovedoval, da bo sonce vriskalo ves dan, prav do večera, ko bo ovenčano z zarjo zaspalo v noč.

Pol ure zatem smo se poslavljali od oskrbnika in njegove žene. Pogled mi je še enkrat ošinil šopek bodljikavih lepotic v kozarcu na mizi v kočji. Ze sinoči me je bila nanje opozorila Dese ki je vedela, da je to alpska možina (*Eryngium alpinum*), lepa, zelo redka, zaščitena rastlina. »Posebnost, ki raste na Liscu«, mi je nekoč povedal prijatelj Janez Tominec. Po zunanosti se zdi, da je to osat, in naš znani strokovnjak, Ciril

Zaris poti od Orožnove kočje do doma na Komni

Jeglič, je zapisal: »toda ta osat« ima okrog valjaste glavice, ki je posejana s cvetki, čipkasto ovratnico, ki je tako fino narezljana iz dolgih ogrinjalnih listov, da jo moraš od blizu pogledati. Zraven tega pa še izredna, ametistno modra barvitost, ko se možina razcvete!« In nadalje: »Ob koncu julija začenja na desetine njenih socvetij spreminjati svojo barvo od zelene na modro in ta ametistno sinji nadah se ohrani še dolgo v avgustu.« Prav v tej svoji svatovski obleki je bila tistikrat pred nami. Vprašal sem oskrbnika, kje da je nabral ta šopek lepotic, čeprav sem dobro vedel, da so s sosednjega Lisca. Že so mu oči šinile proti Liscu, glasu pa ni spravil iz grla; bal se je za lepe rožice — in prav je imel, da je obmolnil.

Potem smo že skoraj uro zavijali v oplečje Lisca proti Vratom, prehodom med Črno prstjo in Liscem, lepotic v mize v koči pa so mi še kar naprej rojile v glavi. Tedaj sem dejal spremeljevalkama: »Kaj, ko smo že tako visoko na Liscu, če bi pogledali, kje raste ta alpska množina. Saj ne, da bi jo trgali, le videl bi rad, kakšno družbo in kakšna tla si išče!« Tako sem dejal in krenili smo v suhe steze med rosne bilke, med šope drnce in trgali rosne pajčevine, ki jih v poznem poletju na gosto razpenja mladi pajčji zarod med nizkim rastjem, si premočili obutev, in ničesar našli, zapravili pa smo več kot uro časa. Takrat so že začeli tipati skozi rahle jutranje meglice prvi žarki sonca in prižigati luči in mavrice v rosnih kapljicah.

Toliko smo se zamudili, da smo prispeli v Vrata na grebenu nad planino Osredki, kjer se nam je prevadil pogled s kranjske strani na Goriško, tako kasno, ko je z obrazov Porezna, Kočje, planote Banjščice in vrhov Kolovrata že izginila zardelost, ko je sonce že posrkalo meglice v dolinah in pregnalo mrak iz njih.

Odprl se nam je pogled na nov svet, svet vrhov, raztegnjenih hrtov, globokih dolin, gozdov in poliskov v ovinkih Soče: svet Goriške! Svet pesnikov: Gregorčiča, Gradnika, Preglja, Kosovela in še mnogih drugih slovenskih mož! V razvejani pokrajini nam žari svetloba planote Banjščice, dušno-pastirskega torišča Valentina Staniča, našega prvega alpinista; planote, raztreskane od granat in prepokane s krvjo v prvi svetovni vojni.

Pred nami je bilo sto in sto vrhov, molk dolin in šepet gozdov ljube mi pokrajine, polne spominov na srečanja s pristranstvom Goričanov, pokrajine, ki ji veljajo stih iz Medane: »...in iščem zate sladkih besedi; najslajša mi beseda je pretrda...«

Pisk lokomotive, njegov odmev, pojemajoč od vrha do vrha, me je vzdramil in ovedel sem se, da je globoko v dolini pod nami železniška postaja Santa Lucia, današnji Most na Soči. A tudi ovedel, da je po grebenih, ki sem jih tisti dan nameraval prehoditi, nekoč tam tekla meja med Kranjsko in Goriško, da pa zdaj tam drži križna meja z Italijo, ki jo je bil italijanski fašizem zarezal globoko v slovensko telo. Onstran te meje je bilo odrezanih več kot šestina rojakov od slovenskega strnjenege ozemlja, ki so jim ukinili vse slovenske šole, prepovedali slovenski tisk, slovensko petje, celo novorojenci niso smeli dobiti pri krstu slovenskih imen, in poslednje slovo umrlih na nagrobniku ni smelo biti napisano v našem jeziku!

Z bridkostjo v srcu sem gledal na pokrajino pred seboj in še naprej do obzorja, kjer sem slutil Brda in kjer je pesnik gledal: »V vinograde razsejano, pred njim sonce, sivi Kras, ravan furlansko, Soče zlati pas...« In tej Soči je skoraj dvajset let vnaprej prerokoval trpljenje goriški PEVEC: »V tej bóli tožna in počasna, ogromna solza se mi zdiš, a še kot SOLZA — KRASNA! Krasna si hči planin!«

Gregorčič je bil že trinajst let mrtev, ko je leta 1919 začel Mussolini razglašati fašistična gesla za osvajanje tujih ozemelj in nestrpnosti proti drugorodcem in nefašistom! Taka gesla pa so morala biti v Italiji že desetletja prej živa, kako bi bil sicer mogel Gregorčič, Sočan, vnaprej napisati privid:

Soči

*Pa oh, siroti tebi žuga
vihar grozan, vihar strašan;
prihruamel z gorkega bo juga,
divjal čez plodno bo ravan,
gorje, da daleč ni ta dan!
Nad tabo jasen bo obok,
krog tebe pa svinčena toča,
in dež krvav in solz potok,
in blisk in grom, — oh bitva vroča!*

Šli smo dalje po grebenih, po stezi, ki so jo takrat že dvajset let utrjevali podplati graničarjev. Stopinje po tistih lepih gorah, še posebej lepih s tolimske strani, kjer so doline globlje, strmine pa take, da bolijo, kakor je rekel Pregelj. Na levi strani naše steze smo zrl na tri vasice, globoko v dolinskih kotlih: Stržišče, Nemški rut in Grant; na tri pravljice tisoč in sto metrov strmo pod nami; od nas do njih pa je bila napeta zelena preproga ruše in cvetja na njej. Na naši desni strani so nam zapirale razgled na bohinjsko stran zdaj skalnate vzpetine Grintavca, zdaj vedno žejne kraške goličave, med kontami in vrtačami.

Zaostal sem za lučaj daleč za dekljem, da bi se mogel nemoten predati tistemu svojevrstnemu jeziku, ki v gorah človeku približa svet pesmi in melodij, ki mu odganja skrb in ga sprošča. Vendar se mi tisti dan misli nikakor niso mogle odmakniti od vsakdanjih skrbi. Kajti temni oblaki, ki sta jih tista leta priklicala nad Evropo fašizem in hitlerizem, so se jeli kopičiti k nevihti! Prav tiste dni je Hitler grozil Češko-Slovaški, vse je bilo v mrzlični napetosti, kaj le bo še počel ta prenapetež, saj je bil od dneva do dneva hujši; če bo šlo tako naprej, se bo lotil tudi Jugoslavije!

Spredaj, pred menoj, pa je razigrano hihitalo, zdaj brundalo, zdaj se pogovarjalo dvoje brstečih pomladi, dvoje mladih življenj, ki še nista povsem prerasli srečnega brezskrbja otroštva in zato nista slutili neviht in senc življenja — le svet sonca sta čutili pred seboj!

Tako smo prispeli že v tisti najbolj raztrgani in strmi odsek našega popotovanja pod Malim in Velikim matajurskim vrhom. Tja, kjer se vije steza po grintavčevem pesku in raztreskanem dolomitnem apnencu, odsekano zdaj levo in koj nato desno, kjer se je treba povzpeti zdaj navzgor in precej nato skočiti s previsoke stopnje navzdol in ponekod še paziti, da ne omahneš po strmini na levo.

Tedaj pa je nenadno, kot da bi zrasel iz skalo-
lovja, stal pred nami graničar; očitno je bil Črno-
gorec, tako sem sodil po naglasu v njegovem po-
zdravu.

Graničarji so bili takrat v naših gorah največ
Črnogorci, ki so že odslužili vojaški rok in so se
potem za določen čas obvezali za graničarstvo.
Do planincev so bili prav pozorni, saj jim je bilo
vsako srečanje z njimi v razvedrilo v njihovi
gorski samoti. Radi so pomagali planinskemu po-
potniku, če je prišel v stisko. Kajpak, njihova
služba je bila tudi lažja, kot jo imajo dandanašnji
graničarji, saj je imela Jugoslavija takrat svoje
meje odprte na vse strani, s planinsko izkaznico
je bilo moč priti čez Karavanke v Celovec in
nazaj. Tudi proti Italiji so bile z naše strani meje
odprte; ker pa so se naši primorski rojaki morali
dostikrat umikati fašizmu z begom čez mejo k

*Ostanki graničarske karavle pod Vrhom nad
Škrbino 12. 10. 1959. Foto ing. Marijan
Gašperšič*

nam, so Italijani mejo tesno zaprli s svoje strani
in jo imeli na gosto zastraženo. Ponekod so napeli
med žične ovire tudi gladke žice, nabite z elek-
tričnim tokom. Če pa so koga zalotili na svoji
meji, so ga vklejenega gnali kot trofejo v Log
v Trenti ali pa celo v Gorico.

»Dober dan, kam greste?« nas je graničar pri-
jazno pozdravil po naše. Ko je slišal, da name-
ravamo biti do večera v domu na Komni, je po-
gledal dekle, rahlo skomignil z rameni in komaj
opazno pomajal z glavo. Potem je pogledal proti
soncu in tam bral, da teče ura že na enajsto.
Pogledal je še po obzorju Posočja, si z roko za-
senčil oči in počasi dejal: »Čuvajte se, bit će
magle, ako vas uhvati, onda skrenite odmah desno
u Bohinj, inače bit će nesreće!« Nemara sem s
svojim obrazom izdal, da mu nič kaj ne verja-
mem, kajti malo se je nasmehnil, vrgel karabinko
zopet na ramo, želel nam sreče na poti, se lju-
beznivo poslovil in takoj izginil. Očitno je bil
prepričan, da bo kmalu grebene zalila megla, zato
se mu je mudilo.

Ne, ne, nemogoče, nisem mogel verjeti njegovi
napovedi, saj nam je oskrbnik Orožnove kočje še
v jutranjem mraku napovedal za ves dan sonce!
Res nemogoče, vse naokrog je bilo samo sonce,
nebo brez oblčka, niti sapica ni pihljala in po

obzorju je bila sama vedrina. Nemogoče, da bi
se moglo še danes skaliti to sončno razkošje!

Vendar me je malo le zaskrbelo, saj je bil gra-
ničar že zrel mož, vaje gorá; tisti njegov pogled
na deklici in pogled proti soncu, saj nas je s tem
nemo opozoril, da smo prepočasni. Preveč smo
se spotoma obirali, saj smo Rodico le zdaj in
zdaj šele videli v daljavi, torej nimamo niti tretjine
pota za seboj. Kajpak, prevelik grižljaj sem si bil
odmeril, ko sem pred dnevi sestavljal potni načrt!

Vso to dolgo pot, celo nekoliko daljšo, sem v
mladih letih že prehodil v desetih urah. To je bilo
leta 1910, štiri leta po otvoritvi bohinjske želez-
nice, ko je s tem postala Črna prst velika moda
planincem, kajti dotlej je bila dosti od rok. Ta-
krat sem prišel s svojim najstarejšim bratom,
Desinom očetom, s Triglava, in sva prenočila v
vonju planinskega sena v planini Razor. To je
bila tista planina Razor blizu meje Lepe Komne,
ki je bila med prvo svetovno vojno opustošena
in se danes od nje poznajo komaj še obrisi pod-
stavkov staj. Ob šestih zjutraj sva se odpravila
od tam čez planino Luža, tako je takrat rekel
planšar planini Na Kraj. Od tam sva šla skozi
planino Govnjač in naprej mimo Škrbine, Meje,
Vogla in Rodice v Orožnovo kočjo. Čeprav je bila
tiste čase steza po grebenih le malo shojena in
zato komaj vidna, sva sredi popoldneva že otepla
kislo mleko in koruzne žgance v Orožnovi koči.

Prav to potovanje sem imel preveč v spominu,
ko sem sestavljal potni načrt za njegovo ponovi-
tev v poznem poletju v družbi nečakinje in hčerke.
Prezrl sem bil, da sva bila leta 1910 z bratom
mladeniča, prepolna moči v kosteh, kitah in žilah,
da sva bila mladost, ki lesu prej preskoči, kot pa
bi si jo odprla.

Bo že kako, sem si mislil, če nas zajame megla,
bomo pač prenočili v prijetnem Skalaškem domu
na Voglu. Tiste odseke naše današnje poti po Siji
in pri Voglu in tudi odsek od Škrbine do doma
na Komni sem takrat temeljito poznal, saj sem
se tam nekajkrat smučal in malo megle me ne bi
motilo. Zato ne bomo prav nič hiteli in najprej
bomo sedli k južini; čas je že bil, saj od ranega
jutra nismo nič počivali, niti nismo načeli našega
brašna iz nahrbtnikov.

Sedél sem na skali na robu strmega pobočja in
užival razgled na tolimnsko stran; daleč za seboj
smo še videli vasico Grant globoko spodaj v do-
linskem kotlu. Čez nekaj časa sem opazil, da se
redke travne bilke okoli mene upogibajo z vetrom.
Opazil sem tudi, da se na zahodni strani izgublja
obzorje v meglicah in mrču, vmes se je moglo
razločiti tudi že skupine oblakov. Čez nekaj mi-
nut je pričela izginjati vedrina in vrhovi, doline
in gozdovi so bledeli v kopreni lahkih meglic.
Tedaj me je obšla zla slutnja, da se utegne ures-
ničiti graničarjevo opozorilo, zato smo hitro po-
spravili in se odpravili dalje po grebenski poti
proti Rodici. Vsekakor moramo doseči vsaj Sijo
prej, ko bi nas zagrnila megla; tam mi je bila
poznana skoraj vsaka skala in bi mogel tudi v
manj gosti megli najti pot do Skalaškega doma
na Voglu.

Pospešili smo korake, kolikor smo le mogli.
Bili smo že blizu Rodice, ura je bila malo čez
poldne; tedaj je hušnila mimo nas meglica, vidna
komaj kot rahla senca, se zavrtinčila pred nami
po tleh na bohinjsko stran in tam izginila v su-

hem zraku. Prvi meglici je kmalu sledila druga in smo skoraj tekli, da bi ušli megli. Bolj in bolj pa so se čez greben podile pajčolanaste meglice. Kmalu so se zdržema podile in trgale okrog nas po tleh, vendar so sproti izginjale v suhem zraku na naši desni strani. Glas deklečev, še malo prej veder, vriskajoč, je postajal nižji in tišji, oglašala se jima je skrb. Skrb je začela tiščati bolj in bolj tudi mene v prsih. Veter je močno pihal in poganjalo meglo pri tleh in meglice visoko nad nami, da so se že kar zdržema pretakale v vedrino Bohinja. Ohladilo se je; iz megle so začele pršeti drobne kapljice; odeli smo se v vetrovke in si nataknil rokavice. Megla je kmalu zalila na tolminski strani vse doline in obrisi vrhov so izginjali v njej, bilo je je že toliko, da ji tudi Bohinj ni bil več kos. Kdo bi si mislil, da bo postalo tako hudo, komaj poldrugo uro potem, ko nas je bil graničar opozoril na nevarnost megle. Tako se je zgostila, da smo se komaj videli v medlih obrisih, če smo stali drug zraven drugega. Domneval sem, da smo prispeli že do Rodice, ali bili vsaj blizu nje, a do Šije je bilo še daleč. Veter je bil zdaj že močan, mrzel, rosil je in zdaj pa zdaj glasno zavijal. Še sem skušal slediti stezi, sklanjal sem se k tlom, stezo otipaval z roko, čez čas tudi tako ni šlo več. Nerodnost, vedno jemljem s seboj kompas, luč in piščalko, če grem na količjak zahtevnejšo pot; prav tisti dan sem pustil doma vse, karkoli se mi je zdelo manj potrebno, da sem mogel čimbolj razbremeniti nahrbtnik hčerki. In kako bi mi sedaj kompas prav prišel!

Ni preostalo, ko da smo kreili na desno navzdol po strmem pobočju. Vedel sem, da moramo priti čez karo uro na stezo, ki drži po pobočju vzporedno z grebensko stezo v planino Poljane, tam bomo v sili našli zavetje. Bilo nam je, kot bi se spuščali v popolni temi, tako močno je zatemnila gosta megla, iz katere je čedalje bolj prišlo. Držali smo se tesno skupaj, počasi stopicali navzdol in čutili, da stopamo zdaj po grižah in melch, zdaj po mehki ruši in zopet po skalni lašti, ogniti smo se morali nekajkrat posameznim večjim pečinam in jih obiti; vse to se je menjavalo. Preteklo je že več kot dve uri, na tisto stezo proti planini Poljane še vedno nismo prišli — in tesnoba v prsih je rasla. Strmina, ki je bila spočetka še znosna, je bila bolj in bolj huda: »strmine pa take, da bolijo«, je prav rekel Pregelj. Postajali smo utrujeni, a ni bilo moč kam sestiti, vse je bilo prestrmo in premokro. Megla se je zgostila v popolno temo, zanesti smo se mogli samo še na tip in sluh. V rokah sem držal svoj mali cepin, ki je bolj gorska palica, in z njim sem tipal predse in vstran. Če sem začutil pod stopali pesek ali pa grušč, sem si nabral kamnov v žepe in jih lučal pred seboj, poslušal, kako je odjeknilo in tako presojal tla in strmino pred nami.

Minevale so ure počasnega spuščanja po strmini v dolino, strmina je držala kar naprej, nas pa se je lotevala utrujenost in kamen v prsih je bil težji in težji. Sreča je bila, da nismo naleteli na kakšno prepadno steno ali pa na prag v pobočju, saj bi tam morali stoje čakati dotlej, ko bi izginila megla in bi se zdanilo. Hodili smo pravkar po ruši, tedaj sem začutil, da sem stopil na gladko skalno lašto, nekoliko manj poševno, kot je bila pot dosedaj. Aha! Nemara smo v vzhodju po-

bočja, me je obšlo upanje. Takoj pa je izginilo, ko je pod podplati zaškrtal pesek. Zasukal sem se nazaj k dekletoma, da bi ju opozoril na nevarnost — v tistem trenutku pa me je pesek že spodnesel, vendar, ujel sem se na roko in obsedel na tleh. To sta slišali in čutili sem, kako jima je zastal dih in sta obstali prestrašeni.

Sedé sem začel otipavati s toporiščem cepina okrog sebe, najprej na desno. Bila je pečina, ki se je strmo dvigala od tal. Potem sem z njim po skali podrsal predse; komaj pol metra pred menoj je zmanjkalo skale. Groza! Pred menoj je bil prepad! V trenutku mi je vsa kri šinila v glavo, srh me je obilil — kaj če bi me bil prejel pesek izpodnesel samo hipec kasneje! Zadrževal sem dih in čakal, da se bom umiril; nisem hotel z glasom razburiti deklice; toda, čutili sta: nekaj je narobe, strah jima je ustavil glas. Meni so tekale pred očmi grozljive podobice: kako brezskrbno sem pravzaprav telovadil tik ob robu prepada, ko sem zdrsnil! Dva dni pozneje sem o tem pripovedoval svoji materi, tedaj si je s sklenjenimi rokami zakrila obraz in kriknila: »O Marija, sam angel varuh te je zadržal!«

Še vedno sedé na skali, sem vrgel kamen v prepad pred seboj; odjeknilo ni, globina je velika! Kaj sedaj? Bržčas smo prišli na rob praga v pobočju in ta se vleče kdove kako daleč. Z vsakim nadaljnjim korakom bi tvegali v tej megleni gošči, da zdrknemo v globino! Prečepeti bo treba tu, dokler ne bo izginila megla; morda vso noč. In kaj bo, če se bo megla sprevrgla v deževje? Tako so mi burile misli v glavi. Morda pa vendarle ni prag, morda je samo mlamòl!

To besedo sem slišal v mladih letih nekajkrat od pastirjev in ker mi je bila nenavadna, sem jih vprašal, kaj pomeni. Pastirjem je pomenila prepadno steno na navzdolnji strani skalnatega kucija, če je kot nos štrlel iz planinskega pašnika v strmem pobočju. Tak mlamòl navadno ni bil širok in lahko se mu je bilo ogniti v poševno pobočje. Največkrat je mlamòl bil na vrhu nekoliko sploščen in govedo in ovce so tam rade počivale, v megli ali v mraku pa so včasih tudi zdrknile v prepad. Prav zato so se pastirji bali mlamòlov in nemara jim zato tudi dali to čudno ime! Dejal bi, da je ta beseda zelo stara, skoraj gotovo predslovenska, ki smo jo prevzeli od Keltoev.

Poizkusiti moramo vse, da ta mlamòl obidemo. S toporiščem cepina sem jel otipavati na levo ob sebi in čutilo se je, da visi skala rahlo navzdol. Otipavati sem jo pričel še s kamni in poslušal odjekom, kazalo je, da gre naprej navzdol. Previdno sem se splazil potem tja, in res, bila je polica, ki je visela, tako sem domneval, proti travnatemu pobočju spodaj.

Previdno, drug za drugim, smo vstopili na polico. Na levi strani se je pričelo skalovje, ki je prešlo v dolomitno steno. Na desni je bil prepadni rob; odjek kamnov, ki smo jih metali čez rob, pa smo slišali, torej: globina prepada je pomajala čimbolj smo napredovali. Opijemali smo se stene in se vanjo opirali; dolomit, poln živih robov, nam je pri tem do krvi rezal dlani in prste. Tako smo stopicali po tej polici že kake pol ure, nič pa ni še kazalo, da se bo polica iztekla v pobočje; pač pa je postajala ožja in ožja in čedalje težje prehodna.

Znova je rasla skrb, netila živce, v prsih pa je skoraj slišno tolklo. Mraz nam je bilo, prsti na rokah so bili skoraj otrpli — skrb pa mi je s čela pognala znoj, ki se je mešal s kapljicami megle. In ko je bilo hūdo najhujše...! Spustil sem kamen čez rob — takoj je odjeknilo. Ulegel sem se na polico in s toporiščem pod robom zadel na grušč. S kamni sem otipaval še naprej in ugotovil, da je pod nami pravo melišče in nanj smo se previdno spustili. Tisti kamen, ki nam je še pravkar težil srce, se je odvalil in zdaj smo bolj drseli, kot hodili po meleh, kmalu zadeli na skrotje in valune v vznožje pobočja. Prispeli smo v ravnino in megle tu skoraj ni bilo več, videli smo se, niti opazil nisem, kdaj smo se izmotali iz nje. Nad nami pa je objemal gorsko pobočje gost, temen oblak in še tedaj rahlo pršil na nas.

Dalje smo šli zložno navzdol, sprva počasi med skrivenčnim rušjem, potem so se pričeli posa-

iglicami, vsi trije smo lahko vstric stopali po njej. Stopali smo kot po mahu. Dekleti sta začeli že na stezi brundati, zadovoljstvo in prijetno razpoloženje na tej poti pa jima je privabilo glasno pesem iz ust in sem tudi sam pritegnil. Glasno petje se je razlegalo, ko smo stopali med borovci, smrekami in pod krošnjami košatih bukev.

Od neke blizu smo zaslišali udarce sekir in lomljenje vejčevja, ko je padlo drevo. Po nebu so se podili oblaki, svetli, temnejši in svetlejši; videli smo, da si poskuša sonce utreti pot skozi sne. In res, žarek sonca je prodr, se preril skozi listje vej in se samo trenutek poigral na potu pred nami. Samo hip je to trajalo, toda zadosti dolgo, da se mi je sprožila misel: »Kako, v Bohinj vstopamo, proti jutranji strani, nam naproti pa kima večerno sonce! Kje neki se vrtimo in motāmo po Bohinju, da smo se tako zasukali? Tedaj slišim zven brona, udarec ure v cerkvenem stolpu. Od kod to? Saj sv. Janez in sv. Duh sta siromaka, nimata ur, na Bistrici pa je cerkev predaleč od gozda, da bi bili mogli slišati udarec tako močno. Pogledal sem na zapetje: pol šestih! Dekleti sta razposajeno in še glasneje peli: »Po jezēru bliz' Triglava...« in podujali s petjem korak.

Zla slutnja me je obšla; lotil se me je nemir kakor predpoldne po srečanju z graničarjem pod Matajurskim vrhom. »Tiho, neha!ta, neha!ta peti,« sem rekel in pohitel, tekel po poti naprej; glas deklca pa je utihnil za menoj, preplašeni sta obstali. Strmel sem v daljavo, nekakšno ograjo sem videl čez pot, med koli napete žice, poševno in vodoravno, bodičaste in gladke, v sredini na stečaj odprta vrata. Ko sem bil samo še lučaj oddaljen, sem opazil kol z napisno desko, na njej smerno puščico, napis »Santa Lucia« in spodaj opozorilo »Proibito toccare...«.

Kovaček v prsih je zamahnil in vsa kri mi je šinila v glavo! »Zašli smo, zašli!« sem zaklical deklcama, »zašli v Italijo na slovenski zemlji!« S strahom sem se spomnil svaka: Pred nekaj leti je v družbi prijatelja nehoti prestopil mejo samo za nekaj metrov v Krnici v pečevju Razorja. In že so ju prijeli italijanski vojaki, gnali najprej v trentski Log, od tam pa v Gorico. Po dolgih tednih zasilševanja so ju šele izpustili domov. Doma pa je bila skrb in strah, dva tedna ni nihče vedel, kaj je z njima!

Kaj, če bi se kaj takega pripetilo danes nam! Čez deset dni se bo začela šola in z menoj sta dve gimnazijki, pa tudi jaz sem bil takrat profesor. In skrb! domačih!

»Nazaj moramo! Tiho, tiho!« sem rekel sprem-ljevalkama in se zdrnil: Kako smo bili še pravkar glasni, kako smo prepevali, nemara v neposredni bližini italijanskih graničarjev, res čudno, da jih nismo priklicali! Deklici je že moje prvo opozorilo na nevarnost tako preplašilo, da jima je obtičal glas v grlu. Tako, kot ju je minila veselost in prepevanje, nas je trenutno minila utrujenost, lakota in žeja; strah nas je podil, da smo hiteli na vso moč.

Tedaj sem se spomnil, da imam v nahrbtniku dva najnovejša vojaška zemljevida (špecialki 1:50.000), ki jima območje sega še daleč naprej od Gorice. Vohunstva bi te obdolžil, na leta ječe bi te zaprl fašistični režim. Že sem se ustavil, da bi vrgel zemljevida v grmovje — pa sem pomislil: kot vojaški rezervni obveznik si imel pravico,

Pogled z bohinjske strani na Konjski vrh (desno spredaj) in mejne vrhove: Vrh nad Škrbino, Mejo, Bohinjski Migovec in Vogel. Foto: prof. Janko Ravnik

mezni, nizki grmiči vrbice, negnoja in šipka, vmes so bile jase z zeleno trato in mahom — kako je bilo to prijetno za noge! Na levi strani smo videli hudourniško grapo, suho, sprva plitko, čedalje bolj pa je postajala globoka in široka. Tako je potekla ura in pričela že druga, samo nekaj minut smo vmes polegali po mahu; radovednost, kje smo in pričakovanje, da se bomo kmalu srečali z ljudmi, sta nas gnala naprej. Tako smo dosegli gozdno mejo. Med gozdom in hudourniško grapo je bilo opaziti stezo, vendar skoraj neizhujeno in močno zaraščeno. Postajalo je svetleje, pogled po dolini se je odpiral in čutili smo, da si skuša sonce utreti vstop skozi oblake v to dolinsko veličastje. Nas pa je prevzelo tisto prijetno zadovoljstvo, ki ga občuti človek, kadar se otrese hudih težav, skrbi in tegob. To veselo in srečno razpoloženje je bolj in bolj raslo, kot je tudi rasla nasmehjanost lepe gorske pokrajine, v katero smo vstopali. Le kje je to v Bohinju, zaman sem o tem razglabljal?

Naša steza, ki je držala že nekaj časa skozi grmičevje ob grapi, se je iztekla na širšo gozdno pot, poslano na debelo s preperelim listjem in

da si si jih nabavil enkrat, v drugi najbrže ne bi šlo več — in pustil sem ju v nahrbtniku.

Prisopihali smo do mostu, ki je držal čez hudourniško grapo in do steze tik pred mostom, po kateri smo bili pred pol ure prispeli na to prijetno gozdno pot. Krenili smo po stezi navzgor. Med grmovjem smo bili zdaj varnejši pred očmi italijanskih graničarjev; kajti v resnici smo tedaj bili tihotapci, sami sebe smo morali pretihotapiti čez mejo v Jugoslavijo! Res, preneumno, kako nedodni smo bili in hrupno veseli!

Trije tihotapci, trudni po pešačenju že od ranega jutra, lačni in žejni, smo se divje poganjali navzgor po stezi, kolikor smo le mogli. Tedaj sta se za nami še hitreje podila mrak in noč. In ko smo prišli do gozdne meje, se je mrak že poslavljati od noči. Do tedaj je vsenaokrog izginila vsa megla, nad nami so se prižigale zvezde. Zvezde so nam dosti dobro svetile, saj so v gorah svetlejšje kot v ravninskem svetu.

Dalje nismo mogli več. Posedli smo in povečerali, čeprav ni bilo niti prave lakote in žeje, saj človeku mine vsakršna potreba hrane v urah tesnobe, skrbi ali strahu. Odločili smo se, da bomo prenočili, kar tam na prostem, tam kjer preneha drevje, v plitki kotanji, malo vstran od steze. Narazal sem smrekovih vejic, praproti in nekaj šopov trave, da sem nastlal po gruču in pesku. Vse to sem pokrtil s svojim dežnim plaščem, nadeli smo si vsi rezervno obleko, najmlajšo vzeli v sredino in se pogrnili z ostalima dvema plaščema. Za dekleti je bilo vse to nekaj novega, nedoživetega, imenitnega, da sta pozabili na vse tegobe in strah; po štirinajstih urah hoje sta takoj enakomerno zadihali v spanje. Mene je še naprej tlačila skrb, mislil sem na še hud kos poti, ki ga bomo imeli do jugoslovanske meje na grebenu. Razmišljal pa sem tudi o sreči, ki smo jo imeli v nesreči. Kakšna sreča za nas, da se ni megla izcerila v deževje, in kakšna sreča, da nismo padli v dolini naravnost v roke Italijanom!

Zbudilo me je, nekaj me je vščipnilo v prste nog in koj nato še v kolena. Bil je jutranji mraz, ki se je tiho priplazil. Ura še ni bila štiri, svetlo pa je bilo kot podnevi, kajti mesec še ni čisto zašel, svetil nam je z jasnega neba, da smo videli kot podnevi. Posneli smo z dlanmi s trave rose, da smo si osvežili roke in obraz, hitro pozajtrkovali, pospravili stvari v nahrbtnike in krenili naprej ob robu grape. Nekaj časa nam je še svetil mesec, preden pa je zašel na obzorju, je podal roko zori in dosti dobro smo videli po tleh in predse; mejni greben, naš cilj, pa je takrat že rdel. Spotoma sem gledal v oplečje mejnega pobočja, dobro sem razločil čeri, skalovje in prepadno steno včerajšnjega mlamola. Odločil sem se, da bomo krenili bolj levo od včerajšnje poti, tam so bile nad meliščem samo manjše skale.

Vzpenjali smo se po gruču melišča, korak gor, dva dol, manj prijetno je bilo kot včeraj, ko smo se po gruču kar peljali. Izza škrb in grebenih nad nami so tedaj pričeli tipati do nas prvi sončni žarki, posijali so, hitro ugasnili in nanovo posvetili, dokler niso zdržema obstali na melišču. Priklicali so nam prijetno razpokošenje, saj smo se bližali naši meji; tisti kamen skrbi, ki nas je od sinoči tlačil, se je odvalil.

Tedaj smo zaslišali od daleč, z onstran hudourniške grape, zategel klic, kakih 400 m za nami. Obstali smo, zrl nazaj, klic se ni ponovil. Zato smo se pričeli vzpenjati znova. Takoj je zopet nekdo kričal, močnejše in grozeče, da smo se v hipu vrgli na tla za skale na melišču. Skriti smo počivali kakih 10 minut, komaj pa smo vstali, da bi nadaljevali pot, so se ponovili klici, še več glasov je bilo zdaj. Potem je počila puška, nato še enkrat. Zdaj gre zares, so mi šle misli v glavi. Počepnili smo za skale in čakali; v prsih nam je vsem trem skupaj slišno tolklo. Iz nahrbtnika sem vzel vojaška zemljevida in ju ob strani zakril s kamnom. Tako, zdaj sem bil pripravljen, tudi na to, da nas bodo prijeli — škoda, samo blizu dve uri sta nas ločili od naše meje! Napenjali smo ušesa, da bi slišali, ko se nam bodo bližali — bilo pa je nasprotno, glasovi več oseb so pojemale in čez nekaj minut utihnili. Zdaj je bilo očitno, da kriki, klicanje in streljanje ni bilo namenjeno nam, le naključje je bilo, da so se nam približali Italijani. Najbrže so gonili in lovili v tako zgodnjem jutru gamse.

Sproščeni smo nadaljevali vzpenjanje, zdaj že med skalami. Pri tem smo nehotе pomandrali in pohodili velike cvetove planik, jesenskega svišča, kamenokreča — pravi alpski vrt je bil tu. Cvetje kot v raj, kajpada, saj že dvajseto leto bržčas ni stopila sem človeška noga.

Ko smo bili že precej visoko v rebri mejnega gorovja, sem se zasukal in z očmi stikal za tisto cerkvico, ki nam je včerajšnje popoldne sporočila čas: pol šestih. Iskal sem in iskal z očmi, jih napaenal, videti pa ni bilo nobene strehe niti ne zvonika. Nemara je to bila cerkvica v vasi Grant, ki nam je verjetno ostala zakrita s krošnjami dreva.

Prišli smo že precej visoko v gorsko pobočje, skale in čeri so bile zdaj le še redke, največ je bilo travne ruše, tu in tam tudi še peščne grize, pa tudi gladke skalne lašte. Gotovo so to bili nekoč planinski pašniki, tropi ovac so se tu pasli, tisti dan pa pašniki že dvajset let niso bili izkoriščani zaradi državne meje. Sončna tolminska pokrajina, pogled na vrhove in doline se nam je odpiral in v prsih nam je bolj in bolj vriskalo, ker smo srečno prestali križe in težave; saj zdaj smo že zagotovo vedeli, da bomo prispeli čez kake pol ure nazaj v Jugoslavijo. Tedaj sem se spomnil: »Kaj pa bi rekel jugoslovanski graničar, če bi nas zalotil na vrhu, da prihajamo z italijanske strani? Imel bi nas za prave tihotapce. In četudi bi ga prepričali o dejanski resnici naše nesrečne odisejade, bi nas moral peljati že po službeni dolžnosti k zaslišanju na Bohinjsko Bistrico — to pa je daleč, izgubili bi še en dan! Zato smo se potrudili, da smo šli še ta zadnji konček naše poti do jugoslovanske meje previdno, prav po tihotapsko!

Srečno se je izteklo! Ura je bila že blizu enajstih, ko smo dosegli našo mejo tik pod vrhom Rodice, tam, kjer se nam je včeraj pretrgala nit naše poti proti Komni, ko smo zaradi goste megle stopili na levo — proti Italiji — namesto na desno v Bohinj. Je pač tako, da leva in desna polovica našega telesa nista po svoji teži povsem enaki. Zato zavija človek, če hodi v popolni temi in misli, da stopa v premi naravnost, vedno nekoliko na levo stran. To je bil vzrok, da smo se v

gosti megli zasukali nazaj proti Črni prsti, ne da bi to opazili.

Utrjeni smo legli na mah in rušo, urico zadremali, potem južinali, izpraznili čutarico do zadnje kaplje in napeli nit proti Komni tam, kjer se nam je prejšnji dan pretrgala skoraj ob isti uri.

Tistega kraja, kjer se nam je pripetila nezgoda, nisem mogel najti ne tisti dan, ne v kasnejših letih, ko sem nekajkrat tam hodil.

Po grebenu naprej proti Komni je podžigalo korak zopet glasno brundanje in tudi petje, priklinal ga je razgled po sončni pokrajini, ki smo ga imeli sedaj na levi in na desni strani. Danes je res bilo tako, kot je napovedal oskrbnik Orožnove kočice za včerajšnji dan: sonce je resnično vriskalo prav do večera in bo ovenčano z zarjo zaspalo v noč. Ko smo hodili že kakšno uro, se nam je pridružila neprijetna spremljevalka: žejna, pri vsakem koraku smo čutili: vode, vode. Ves prejšnji in današnji dan nismo imeli priložnosti, da bi si bili napolnili čutarice z vodo. No, ko smo prispeli do graničarske karavle pod Voglom, so nam graničarji postregli z dobro vodo iz betonskega zbiralnika tik kočice. Tudi pri naslednji karavli pod Vrhom nad Škrbino smo dobili vode, tam še boljše

iz izvira blizu kočice. Od obeh karavel so danes vidni komaj še ostanki temeljev, vse drugo so uničili in raznesli pastirji in drugi ljudje.

Samo zvezde so nam svetile na zadnjem koščku naše poti do Komne. Ko smo naslednje jutro sedeli ob oknu v veliki jedilnici Doma na Komni in uživali tisti edinstveni razgled na jezero, na Rudnico, na Studor, na most ob koncu jezera in na cerkvico sv. Janeza, sta nečakanja in hčerka pisali razglednici vsaka svoji mami: »Mama, ne veš kako je bilo lepo!« Pozabljen je bil strah, napor, trpljenje! Ostal nam je stari nauk: »Narava ima dva obraza, najslajšega in najlepšega, ki pa se v trenutku lahko izpremeni v grozečo spako!« V planskem svetu mora biti popotnik zmeraj pripravljen, da se bo srečal tudi s tem drugim!

Popotnik, če boš danes hodil po tisti grebenški stezi, boš videl, da je komaj izhojena, tam ni več graničarskih podplatov! Shojena je manj, čeprav vzpenjača na Voglu dandanes zelo olajša pot od Vogla do Črne prsti! Če boš pazil, boš videl na tleh po skalah v stezi rdeče črte — razumel boš, čemu so potrebne!

Stanko Dimnik

OB 30-LETNICI OSVOBODILNE FRONTE SLOVENSKEGA NARODA

V Evropi je fašizem 1. 1941 dosegel svoj višek. Vse od domovine do osnovnega dostojanstva človeka je bilo poteptano v tla. Misel na svobodo je živela samo še v srcih pogumnih ljudi. Legenda o nepremagljivi fašistični armadi je obšla svet.

Celi narodi so bili na tem, da jih fašizem zbriše z evropskega zemljevida, če bi le imel dovolj časa, da ta svoj naklep izpelje do kraja. Slovenci, razkosani med tri okupatorje, smo bili poleg Poljakov med prvimi žrtvami take namere.

Za aprilskim zlomom 1941 smo ostali Slovenci pred nasiljem okupatorjev dobesedno golih rok. Vse svečane zaobljube o zvestobi narodu in domovini, ves denar za obrambo domovine, vse je padlo v roke okupatorjev. Ljudstvo je dokončno spoznalo, da so voditelji zlorabili njegovo zaupanje. Narodova čast in oblast sta ležali na tleh. Kdo ju bo pobral? Okupatorjem in bivšim voditeljem je narod ni več zaupal. Pobralo ju je ljudstvo. V kratkem času, komaj nekaj mesecev po usodnem aprilu, so bili presenečeni okupatorji in bivši voditelji. Pohlevnih slovenskih ljudi je bilo vsak dan manj. Najtežji trenutki so tako rodili Osvobodilno fronto slovenskega naroda.

Čeprav se po tridesetih letih zdi morda odveč dokazovati, kaj je bil namen OF in v koliko ga je dosegla, je vendarle primerno oživiti vsaj nekaj dejstev.

V političnem življenju stare Jugoslavije je bilo še posebej zadnja leta pred vojno opaziti dve nasprotujoči si smeri. V tem ko so šle meščanske stranke (tudi tiste, ki so bile sprva v opoziciji) po poti centralizma, unitarizma in celo fašizma, se je zanimanje množilo gibalo v smeri kristalizacije enakopravnih narodnih skupnosti. Občutek usodne povezanosti z ostalimi narodi Jugoslavije, s

silami, ki so se upirale fašizmu, je podiral umetne pregrade med delavci, kmeti, izobraženci, mladino in ženami. V marsičem smo se Slovenci na novo ovedeli starih resnic, se otresli iluzij, raznih tabujev in bobnečih fraz. Vse očitneje se je konec tridesetih let izražalo geslo Zedinjene Slovenije kot geslo najnaprednejših socialnih skupin.

Resnim ljudem sta ustanovni kongres Komunistične stranke Slovenije 1937 in knjiga »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja« — dve leti kasneje dali misliti. Misli o narodni samobitnosti, a napredni vsebini boja za enakopravnost, socialne pravice itd. in o vlogi množic v tem boju so razkrile marsikaj povsem novega. Spoznana zgodovinska nujnost, da delavski razred prevzema v celoti in z vso odgovornostjo vlogo vodilnega razreda v slovenskem narodu, je dala boju za narodne pravice nedvomno napredno socialno vsebino, ki je vsem delovnim ljudem odkrivala nova obzorja. Prav tega pa so se konservativni krogi najbolj bali.

Ker je bil s kapitulacijo kraljevske Jugoslavije dokončno razdrti versajski sistem mednarodnih pogodb, je geslo osvobodilnega boja — osvoboditev in združitev razkosanega naroda, kot ga je razglasila OF — odmevalo po celem etničnem prostoru, med vsemi zavednimi Slovenci in antifašisti sosednjih narodov.

Gesla OF so bila kratka in jasna ter se niso spreminjala skozi vsa štiri leta boja za svobodo. V kratkem povzeta so povedala tole: Proti okupatorjem je treba vršiti neizprosno oboroženo akcijo. Ta akcija je izhodišče za osvoboditev in združitev vseh Slovencev. Na temelju pravice slehernega naroda do samoodločbe deluje OF za slogo in enotnost narodov Jugoslavije. Ustvarja se nov lik

aktivnega slovenstva. Vse kupine bodo lojalne v medsebojnih odnosih. Po osvoboditvi prevzame na slovenskem ozemlju oblast OF slovenskega naroda v celoti. OF uvede dosledno ljudsko demokracijo. Vsa vprašanja, ki presegajo okvir narodne osvoboditve, se bodo reševala na dosleden ljudski demokratski način. O notranji ureditvi Združene Slovenije in o njenih zunanjih odnosih bo odločal slovenski narod sam. Narodna vojska raste iz slovenskih narodnoosvobodilnih partizanskih čet in narodne zaščite, kamor so pozvani vsi zavedni Slovenci. Gesla OF, ki so obenem program, nikjer posebej ne omenjajo komunistične stranke, čeprav je bila njena vloga že popolnoma znana. Skozi ves čas narodno osvobodilnega boja je šlo za čim večjo širino izhodišč in smotrov osvobodilnega boja. Značilno je, da slovenska protirevolucija vse do konca vojne ni mogla izdelati enotnega nacionalnega programa za Slovence. Ves njen program se je skrčil na golo protirevolucijo in brezglavo početje obupanih okupatorjevih sodelavcev.

Osvobodilna fronta slovenskega naroda pa si je medtem prizadevala, da postanejo gesla osvobodilnega boja stvarnost. Zavedala se je, da bo slovenski narod dosegel svoje cilje samo z bojem na vsem svojem narodnem ozemlju. Nenehno se je trudila povezati vse razbite dele slovenskega ozemlja v kar se da trdno celoto. Ni mogoče zanikati dejstva, da je v osvobodilnem boju aktivno sodelovala velika večina Slovencev, tudi tisti, ki jim je usoda naklonila zapore, taborišča in izselitev. Brez tega boja bi bile zamen vse kombinacije, ki so jih konservativci ponujali Slovincem, če se odrečejo osvobodilnemu boju.

Dokončno izoblikovanje Slovenije v jugoslovanski federaciji l. 1943, novi položaj sosednje Italije po kapitulaciji fašizma, (dobila je položaj zaveznikom pridružene sile) in možnost Avstrije, da si pridobi priznanje prve žrtve hitlerjevske agresije, so bila pomembna nova dejstva za uspešnost osvobodilnega boja. Obenem z oboroženim bojem se je že pripravljala diplomatska aktivnost, oslonjena na dognanja Znanstvenega instituta pri IO OF. Razpoloženje množic je bilo za priljučitev, kar se je še posebej izkazalo ob koncu vojne. Po zaslugi slovenskega narodnoosvobodilnega boja in v končni fazi z vojaško pomočjo ostalih jugoslovanskih narodov je bil program OF uresničen z osvoboditvijo in vojaško zasedbo skoraj celotnega slovenskega narodnostnega ozemlja in obenem s postavitvijo ljudske oblasti na vsem slovenskem ozemlju. V osvobodilnem boju, ki ga je vodila Osvobodilna fronta slovenskega naroda, so bila prvič v zgodovini osvobojena in v enotni oblasti združena vsa slovenska področja.

To, da so velike sile antifašistične koalicije potem skušale zanikati osvobodilno dejanje slovenskega naroda, ali ga vsaj z državnimi mejami utegniti, odpira posebno poglavje naše zgodovine. Dejstvo je, da je tem silam to le deloma uspelo in da je danes večji del slovenskega Primorja osvobojen in združen v socialistični republiki Sloveniji. Nadaljnje dejstvo je, da so velike sile za tiste pokrajine našega narodnostnega ozemlja, ki so še naprej ostale v mejah sosednjih držav, prav zaradi učinkov boja Osvobodilne fronte slovenskega naroda morale priznati določbe o manjšin-

ski zaščiti in priznati slovenskemu življu pravico do enakopravnega narodnega obstoja.

Dvomi v iskrenost prispevka slovenskih komunistov v narodnoosvobodilnem boju, v doslednost za izpeljavo gesel Osvobodilne fronte slovenskega naroda, so se morali razpršiti po letu 1948. Da pa je bila med drugim odločitev velike večine vernih slovenskih množic v osvobodilnem boju iskrena in potrebna, kaže najnovejši razvoj v katoliški Cerkvi sami.

Osvobodilna fronta slovenskega naroda je bila in bo ostala svetla doba naše narodne zgodovine.

Franc Kimovec — Žiga

LJUBLJANA ZAJETA V ŽICO BODEČO

*Ljubljana zajeta v žico bodečo —
v gorah je rešitev pred smrtjo in ječo —
Oj gora, vsak dan bolj zelena.*

*Po cestah v dvoje korakajo straže —
kar eden drugemu pokaže
skrivnosten menetekel: OF*

*Na vsakem ogalu glej pisano s kredo
kot kemično formulo novo besedo:
OF!*

*Kaj čudno se bere, kaj čudno se sliši
na vsaki cesti, na vsaki hiši
OF, OF, OF!*

*In praskajo črke in belijo ogle,
o spet se pokaže... In pokajo krogle
o belem dnevu po cestah.*

*In prvega maja so ceste rdeče
od zvezd in zastavic in cvetja in sreče
in od krvi prelite.*

*Visoko z lin vihrá zastava
in ena trobojna in druga krvava
OF in SSSR!*

*Izdajnik pade iznenada —
mar je OF podzemeljska vlada?
OF, OF, OF.*

*OF nas druží, OF nas brani
OF neznance v hipu seznaní
OF je zvestoba med nami.*

*OF je napisano v srcih, v očeh
in med žico bodečo na svojih smo tleh,
in sredi fašistov svobodni.*

*OF, KPI in SSSR —
Cez noč izginil je ljudožer —
Mar bili brez OF bi zdržali!*

Oton Župančič

KRI NAM JE LEDENELA V ŽILAH

(Iz dnevnških zapiskov)

Pišem, kakor mi znanec narekuje:

Ne morem natanko reči, kdaj je prišla v brigado, najbrž na pomlad, ko smo znova narasli. Tudi ne vem, odkod je prišla, po njeni govorici bi sodil, da je bila Notranjka, tam nekje z državne meje, ker sem jo največkrat videval s partizanom, ki je bil prej konjski tihotapec. Bogve zakaj se je odločila za partizane, verjetno kar tako mimogrede, kakor marsikdo, ki ga je naravnavalo splošno razpoloženje. Bila je neizrazito dekle, nlepa ženska, čeprav ne morem trditi, da je bila grda. Eno izmed tistih mnogih motnih, skritih in povprečnih bitij, ki so del brezosebne narave. Postave je bila grčave, poznalo se ji je, da je bila delavna, in ko sem jo videl v moški obleki, me je presunilo tiho, zadržano usmilenje do nje. Z drugimi dekleti se ni družila, vedno se mi je zdelo, da ždi in da se ne zaveda dobro, kaj se dogaja okoli nje. Rada je pomagala kuharjem. Zdelo se mi je vsa nesrečna, ker je morala nositi puško.

Nekoč je morala s svojo četo v nenadno zasedo. Bilo je podnevi in pričakati smo morali Italijane, ki so tovorili živež v svojo postojanko. Dodelili so me tisti četi, da bi z najbližjimi prebivalci okoliša organiziral prenos hrane, brž ko bi jim jo odvzeli sovražniku. Naš napad iz zasede se je le na pol posrečil, del gradiva smo zaplenili, potem pa smo se morali hitro umakniti. Puškarjenje je bilo naglo in ostro. Ko sem odrejal umik, sem zagledal partizanko, kako je blede slonela ob drevesu in se ni mogla ganiti. Puška ji je visela iz roke, dva partizana sta jo hotela s silo odvleči s seboj. »Ali je ranjena?« sem vprašal. »Ah kaj, mokra je od strahu,« sta se fanta strašno ponorčevala iz nje, »že v drugo je odpovedala, zajklja strahopetna.« Močičta,« sem vzkipel nad njima, jo prijel za ramo in jih vse pognal naprej, kajti položaj je postajal žaltav in morali smo pohiteti.

Ko smo se vrnili v brigado, sem poklical partizana in ju pokaral. »Ženska je in morala bi jo naučiti pravega ravnanja s puško in ji dajati poguma, ne pa se tako nečloveško norčevati iz nje.« »Vse smo storili, kar je treba, naučili smo jo vsega, pa ženska ni za to, na patroli je drhtela ko trepetlika, ko smo jo vzeli s seboj in morali oddati nekaj strelav. Danes niti strela ni sprožila več.« Kljub temu, da sta fanta moj opomin vzela na znanje, sem čez dan ali dva opazil, da se je začelo splošno spogledovanje nad njo, tiho in neusmiljeno. Najbolj neusmiljena so bila nekatera dekleta. Partizanka se je spremenila v kip, branila se je z navidezno ravnodušnostjo, nihče ni mogel slutiti, kaj se dogaja v njej. Moram priznati, da bi bil moral zdaj sam spregovoriti z njo, toda tega nisem zmogel, bil sem v zadregi za pravo besedo. Zaupal sem v njeno kmečko trmasto vztrajnost in naročil četnemu komandirju, naj ji še enkrat pokaže vse prijeme na orožju. Vendar porogljivo zbadljivke na njen račun niso prenehale, celo povečale so se, ko si je partizanka lepega dne obesila ročno bombo za pas.

Tega podatka nisem mogel preveriti, ker smo se prav takrat zapeli v hude boje, trajali so nekaj dni. »Že strelja,« mi je sporočil četni komandir veselega obraza, »ne zadene še nič, vendar strelja.« Komaj je sovražnikov pritisk ponehal, se je že ponovil. Neko noč smo se umikali vse do jutra in se zatekli v prvo vas, da bi skušali mimogrede dobiti kaj za zob. V vasi dotlej še ni bilo sovražnika, zdaj pa smo v njej naleteli na nepričakovano oviro, na bunker, ki so ga sovražniki pravkar zgradili. Naša četa se je znašla tik pred njim. Naenkrat smo bili v norem položaju, nazaj nismo mogli več, naprej pa tudi ne, kajti bunker je obvladoval dolino. V zaklonu smo se posvetovali. Najbolje bi bilo, ko bi stvar opravili prostovoljci. Tako smo moštvu tudi razložili. Pozvali smo hrabre med njimi, da se žrtvujejo. Nekaj minut so se fantje spogledovali, nihče se ni mogel odločiti.

Tedaj se je zgodilo nekaj, česar nihče ni pričakoval. Iz za zidu se je mahoma odtrgala naša partizanka in se kakor mesečna pognala proti bunkerju. Italijani so začeli streljati, odprli so divji ogenj, toda dekleta po vsej priliki niso pogodili. Za pasom je imela štiri bombe, začela jih je metati na bunker z naglico in z nespretnostjo, da me je v grlu stiskalo bolj od nesmisla kakor od žalosti. Tedaj se nam je zazdelo, da jo je zadel kroglja, ker se je rahlo opotekla. Vendar se je divje zvrnala in skočila naravnost proti bunkerju, vzdignila je poslednjo bombo. Kri nam je ledenela kri v žilah. Mislim, da smo vsi za zaklonom storili isto kretno neznanskega olajšanja, ko smo zagledali, da je njena poslednja bomba padla naravnost v bunker in zaslišali italijanske krike. Bunker je utihnil, ona pa se je pred njim sesedla, kakor da bi se hotela spočiti od pošastnega napora. Zdaj smo skočili iz zaklona, bilo nas je neizrečeno sram. Če bi to, kar je storila ona, storil kdorkoli med nami, bi nas najbrž potegnili za seboj, njena kretnja pa je bila tako nezasišana in nepričakovana, da smo prvi hip pomislili, da je zblaznela. Šele takrat smo se zganili iz popolne otrplosti, ko se je po svoji nadčloveški zmagi zrušila na zemljo. Bila je že mrtva, mlaka krvi pod njo se je močno večala. Morala je dobiti več strelav, vendar je vztrajala do konca.

Fante je oblila zona, brez besede so se zazrli vanjo, nobeden med nami se ni zmenil za Italijane v bunkerju, le tisti, ki je bil pred vojno konjski tihotapec in se je zadnji čas prav tako odvrnil od nje, je pokleknil in ji vzela dlan v svoje šape. Obrnil sem se v stran, v oči mi je navrela solza, prva solza v partizanih. Pokopali smo jo z ginjenostjo, kakršne ne pomnim. Povezala nas je kakor doslej še nobeno junaštvo, vsi pogumni fantje so postali tisti hip skromni, jezikavi pa so za vedno umolkli. Tiste čete ni več, zato ne vem več niti njenega imena niti drugih njenih podatkov. Ozarjena z brezimno slavo bo ostala v našem spominu.

(Listina 124—127)

Edvard Kocbek

14. avgusta 1942

Nebo je skrito, svet se nam sumljivo počasi in negibno udara v mrak, zelena luč postaja sanjsko tkivo in gozd zato hlo topel rastlinjak, pohotni mah nas širi in tropsko glivo.

Telo prepletajo otožne mreže, duh je ujet in nepreklicno sam, le strašno čakanje na noč nas veže kot gole stebre spaja kruti hram, ko jim nalaga več od lastne teže.

Vesolje, tiha katastrofa, draži začetek biti, vzbuja zadnjo moč, postajamo pošast na mrtvi straži in besi nas zavajajo v obroč. Kaj naj užete zdaj nas še tolaži?

Spominjam se, doma diši otava, otroci v klobko zviti, zro v nebo, oblak iz pravljičice v sinjino plava in lastovke cvrčijo nad vasjo, zvečer za praznik milo pritrkava.

Grozljivi tujec se v očeh odgrne in v stihih vzdigne potopljeni svet in z njim se maščevalni kerub vrne, doslej neznani bolečinski red nam zasadi v srce spominske trne.

Tedaj vzdrhti telo s pradijvo gnečo, nagon se slep in vzbunjeno navrt zažene silovito v staro ječo, da bi premagal praživalsko smrt z ničevostjo, razkošno in grozečo.

Zavratni tkalec sredi sanjske preje pa vzplahuta kot čarodejni tat in nas spregleda do omamne meje, kjer se prepada odpre, in, čuj, takrat stoletna sova zaskovika z veje.

Mraz je vedno huje pritiskal. Bitka pri Ribnici je pojenjavala, mesec je plaval že nad Blokami, pa sva zato spet puško zadegala na ramo in se vzpenjala na Vagovko, kjer se pot prelomi proti Loškemu potoku. Tam je stala samotna bajta. Zima naju je pestila prav do mozga. Potrkala sva.

»Kdo je...?« je zadihal znotraj preplašen ženski glas.

»Partizani!«

Vrata so se odmaknila. Stopila sva v toplo izbo in v naju se je zastrmel zaskrbljen ženski obraz. Četvero otrok je spalo ob peči. Edino bogastvo te revščine je bila toplota, ki sva jo kar požirala, saj sva že dve noči blodila po zasneženih hostah v klance in v doline.

»Oh, fanta, kar naprej pojdita! Včeraj jutraj so bili beli tu, komaj da so se rešili trije partizani, ki so tu spali!«

Toda najina zavest se je že opila toplote. Nikamor več se ne spraviva! Že sva ležala na tleh

Poslušamo, umreti je živeti in smrt začetek in nikjer ni kraj obreda, ki smo zdajle v njem povzeti, poslani smo za druge v bridki slaj in v tej obrazbi smo že zdaj odkleti.

Čarovna ptica nas na mah prevzame in potopi v skrivnostni ocean, predamo se odrešni sli omame, temà použije naš poslednji dan in v krivdi več ne čutimo osame.

Iz nas izgine strah in groza mine jetnike sredi tesnega sveta, odpre se besni prostor bolečine, kjer prerok in birič in plen gorja zarajajo v pratuju domovine.

Telesa nam presije razodetje zgubljenosti in odkupljene snovi in v silnem vzgibu ponovi početje in rojstvo in življenje z mukami za smrt in zmagovalno vnebovzetje.

Tedaj zadihamo na drugi strani, tam, kjer se muči žalostni trinog, iz vseh rodov smo kakor talci zbrani, v poslednji krog zatrobi lovski rog: o pridi, bolečina, in nas hrani!

Že slišimo grmečo melodijo oktav in salve, eksplozij in ekstaz, po vsem večeru poje sveta Klio, sileni ji odgrinjajo obraz, s potresi in požari smrt krotijo.

Zravnamo se kot poteptana trava, ki ji ne mine upanje na plod, premagana je smrtna izkušnja, zaslišimo povelje za odhod in skozi nas zadivja krvava slava.

Edvard Kocbek

(Pesem je nastala pred italijansko ofenzivo v avgustu 1942 in je tu prvič objavljena).

PODOBA

z nahrbtnikom pod glavo. Z roko sem še potipal bombo in ko se je mraz selil iz telesa, sva že zaspala.

Kaj pa beli? Preden sem zaspal, sem za trdno vedel, kaj se bo zgodilo. In prav tako se je zgodilo. Brž ko sva zaspala, se je ženska oblekla in stopila v temo in mraz. In je oprezala vso noč. Bila je na straži! Ob svitanju naju je prebudila.

»Čas je, fanta, dani se!«

In spet sva se pogreznila v sneg.

»Oblikovalec našega velikega partizanskega teksta ne bo smel mimo takih žensk!« sem dejal. »Samo enkrat pa morda še kdaj v zgodovini kakega naroda se gode take velike stvari!«

Nebo se je potemnilo. Drobene snežinke so se pričele sipati po naju. Velik, lep lisjak nama je zaskočil pot. Nekje blizu Kočevja so rjaveli topovi. Globoko spodaj v dolini se je pomikala kolona partizanov.

Tone Seliškar

Valentin Kravar, ki so mu kratko rekali Krava, je bil star kmet, pravzaprav kmetič. Imel je štiri sinove, ki so bili vsi odrasli in so šli vsi po svetu za delom. Na stara leta je moral sam z ženo garati na gruntu. Ko so Nemci zasedli našo deželo, je prav najmlajši sin odšel nekam v Avstrijo zato, da bi mu ne bilo treba oditi na vojsko. Stopil je v delovno službo kdo ve kje.

Takrat partizani v naših krajih še niso začeli s svojim bojem. Na Kranjskem se je že slišalo, da so šli ljudje v gozdove in da se tolčejo z okupatorjem; v severnih krajih naše domovine pa je ljudski odpor prišel pozneje. Toda tudi na severu so gore oživele in od povsod se je slišalo o bojih z Nemci. In naposled se je zvedelo, da so partizani tudi v gori, pod katero je Krava imel svojo bajto.

In nekega dne je prišel Krava domov ter rekel svoji ženi:

»Mica, v gori so partizani. Šel bom po Martina.«

»Kakor se ti zdi,« je odgovorila mati Mica.

Martin je delal v rudniku, ki je bil kaki dve uri daleč stran. Delal je tam že nekaj let in mu svoj čas ni tako slabo šlo. Sedaj so bili Nemci že dve leti v deželi in zdaj je že nekajkrat prišel domov, če bi se tu dalo kaj dobiti.

Valentin Krava je šel na pot in zelo hitro prišel k rudniku. Imel je srečo, da je Martina našel doma.

»Martin, rad bi na samem govoril s teboj,« je rekel.

»Saj sva sama v sobi. Kar povejte, kar imate na srcu.«

»Ne, ne zaupam, soba ima stene. Greva ven, saj je lepo znanj,« mu je odgovoril oče.

Ko sta bila že daleč za hišami na samotni cesti, je stari Krava dejal:

»Veš kaj, Martin? V gori so ljudje. Prišel sem pote.«

Martin je bil vedno ubogljiv sin.

»Tudi jaz sem že nekaj čul. Seveda bo treba iti.«

Zmenila sta se, da bo Martin prišel domov in od doma šel v goro.

In prihodnji teden Martina že ni bilo več v jamo.

Potem je preteklo nekaj časa, morda pol leta. V gori je bilo različno, včasih so bili tam ljudje, pa jih spet ni bilo. Slišalo se je marsikaj. Nemci so dva, trikrat pripeljali iz mesta topove in streljali z njimi v goro, brez vsakega cilja. Odkrpane skale so se valile v dolino.

Nekega dne je rekel Krava svoji ženi:

»Mica, grem po Francuho.«

»Kakor se ti zdi,« je odgovorila mati.

Celovec pa je bil že dalje in tja se je bilo treba peljati z vlakom dve uri. Krava še ni bil tam, odkar je bil sin Francuh zaposlen v neki tovarni. Ali naslov je imel. Tudi ni vedel, kako je sinu šlo, ker mu ta skoraj ni nič pisal. Moral je imeti dovoljenje za potovanje. Ko ga je dobil, se je takoj odpravil na pot. Naložil si je v nahrbtnik nekaj jestvin, tako da je imel vzrok za potova-

nje, in je šel. Ko je naposled našel sina Francuho, mu je rekel:

»Rad bi na samem govoril s teboj.«

»Greva iz mesta,« mu je dejal Francuh, ki je bil že previdnejši od Martina. Ko sta prišla daleč ven iz mesta, mu je rekel oče Valentin:

»Ti, v naši gori so ljudje, ti pa delaš tu za vojsko. Pojdi še ti v goro, Martin je že od vigradi tam.«

»Martin je že tam. Zakaj mi tega niste prej pisali,« je menil Francuh in se takoj odločil, da gre za Martinom.

»To se pisati ne more. Zato sem prišel zdaj sam pote,« je potrdil Krava in zapustil Celovec.

Čez dva dni je izginil za njim sin Francuh in odšel v goro za Martinom.

Potem je minilo spet pol leta ali kaj. Bila je zima in v gorah je bilo težko. Stari Kravar že vso zimo ni slišal niti o Martinu niti o Francuhu. Baje sta odšla nekam na Kranjsko in nobeden ni dal glasu od sebe.

Sredi zime je bilo, ko je rekel stari Krava svoji ženi:

»Mica, moram po Roka.«

»Kakor se ti zdi,« je odvrnila mati.

Rok je živel v Gradcu. Oče je imel njegov naslov, vedel pa ni, kje je tisti kraj, kjer živi Rok. Izposloval si je dovoljenje za potovanje, ki ga je zelo težko dobil, ker se je okrog že nekaj govorilo o Martinu in o Francuhu, da sta izginila v hribe. Ko je dobil dovoljenje, je takoj šel na pot, da najde še Roka, ki je bil po poklicu mesar. Ko ga je čez tri dni našel v Gradcu, je Rok klel in trdil, da je nezadovoljen in da že komaj čaka konca vojske. Stari ga je poslušal. Skoraj si ni upal začeti. Rok je bil že dolgo zdoma, prej se je učil, potem je delal okrog pri mojstrih in je bil zelo tuj domači hiši. Ko pa je čul, kako zmerja na vojsko, mu je to zelo prav prišlo.

»Vidiš, Rok, pojdi z menoj in vojske bo veliko prej konec.« Povedal mu je, da sta Martin in Francuh že v gorah in da tudi njega vabita, da gre za njima. Rok je poslušal, pa se ni mogel takoj odločiti. Stari Krava pa ni hotel iti brez tretjega sina domov in je ostal ves teden v Gradcu; vsak dan sta se enkrat sešla ter ga je nagovarjal. In po enem tednu ga je pregovoril, da je šel z njim. Izstopila sta tri ali štiri postaje pred domačo postajo in ponoči odšla proti domu, da bi ju nihče ne videl. Ko sta bila že blizu bajte, je rekel oče:

»Domov pa ne boš hodil, ker bi te lahko kdo opazil. Pojdi kar v goro.«

»Ali rad bi videl mater. Že dolgo jih nisem videl,« se je obotavljal sin.

Oče pa mu je odbil: »Videl jo boš, ko bo konec vojske. Sedaj ni časa za to, ker je prenevarno.«

Zdaj so bili že trije v hribih, ali vojska se je še vedno vlekla dalje kakor jara kača. In Valentin Krava je imel še enega sina, ki je bil od začetka vojske v delovni službi nekje blizu Dunaja. Na Dunaj je bilo daleč, potnega dovoljenja pa ni dobil, ker se je zdaj že javno govorilo, da so trije mladi Kravarji v hribih. Stari ga niti iskati ni hotel. Nekega dne je rekel svoji ženi:

»Mica, na Dunaj moram.«
»Kakor se ti zdi,« je odgovorila njegova žena in je čez nekaj časa še boječe dodala: »Falenti, Floruha pa priženi gredoč domov. Že dolgo ga nisem videla.«

»Bomo videli,« je odgovoril mož in se odpeljal proti Dunaju. Vstopil je na tretji postaji in ker ni imel listin, se je moral gredoč skrivati. Ker pa je bil star mož s sivo brado, niso pazili za njim in tako se je po treh dneh pripeljal do Dunaja, kjer je potreboval še en dan, da je naposled našel sina nekje v nekakih barakah.

»Floruh, pote sem prišel, moraš v gore, da bo prej vojske konec.«

»Slišijo se strašne stvari,« se je branil Floruh spočetka.

»Boš pa mater videl,« mu je obljubil oče.

»Mater!« se je razveselil Floruh.

Odšla sta na tihem z Dunaja, in čez dva dni sta se ponoči bližala domači hiši. Oba sta nosila nahrbtnike. Bila je že polnoč, ko sta prišla k hiši.

Floruh je videl mater, mati pa Floruha. Ko je bila ura dve, je stari rekel:

»Sin, zdaj boš moral pa naprej. Imaš še dobri dve uri ali več do tistega mesta. In podnevi te nihče ne sme videti.«

Res, Floruha ni nihče videl v domačem kraju. Odšel je za brati tja, kjer so bili ljudje, v gore.

Malo pred koncem vojske so Nemci odpeljali oba stara Kravarja v taborišče, od koder se nista več vrnila. In ko so se vrnili sinovi domov, vsi štirje zdravi, so našli prazno hišo.

Prežihov Voranc-Lovro Kuhar

ZAKAJ, TOVARIS

*Zakaj, tovariš, si roke razpel,
kdo v tebi je vihar razvnel,
zakaj, čemu si k nam prišel?*

*Vasi so nam požgali,
otroke so poklali
in matere pregnali,
pa naj bi mirovali?*

Nikdar...

*Mrtvakov krik
razpreza se po nas
in malodušje je prevpil
otrok zaklanih glas,
nasilje prelevilo je obraz.*

*Zato prišel sem jaz med vas,
ki vam upor edini je ukaz!*

Kajuh-Karel Destovnik

ČRNA CESTA

*Po polju črna cesta gre,
po njej črni možje,
črni možje —
tuji možje, črno srce.
Zemlja naša, prej z znojem pojena,
s solzami, krvjo je zdaj pognojena,
ptica blodeča,
vsa krvaveča,
brez gnezda, brez doma,
k nam tujec — naš človek pa z doma.*

Vinko Košak

NA SPOMENIK TALCEM

*Postoj, kdor mimo greš: ta kraj je svet;
izpran krvi je mučeniške sled,
toda domisli strašnega se dne,
in mrtva skala rdeč požene cvet.*

Oton Župančič

MATERI PADLEGA PARTIZANA

*Takrat, ko je prvič ročice razprl,
takrat si v radosti plašno vztrepetala:
Samo da mi ne bi, da ne bi umrl!*

*Takrat, ko na prsih je tvojih še spal,
takrat si mu nežno v solzah šepetala:
Glaj, kmalu iz tebe cel fant bo postal.*

*Postal je tak fant, da bi gore premikal,
nikdar se ni klicu svobode izmikal.
Tako si mu segla poslednjič v roko
in v tebi je telo: Da! Vrnil se bo!*

*Zdaj veter raznaša besede njegove,
prisluhni natanko, da čuješ glasove:
Lepo je, več, mama, lepo je živeti,
toda, za kar sem umrl, bi hotel še enkrat
umreti!*

Kajuh-Karel Destovnik

TABORIŠČE

*Pod šotorom dolgim kot v dvorani
dvainsedemdeset nas živi,
in vse težke dni in vse noči
vsak domov si in v prostost želi:
z rodni tal od tujcev smo pregnani.*

*Kjer domujemo, prav tu je lani
kmet oral, sejati: mu vel v obraz
šum prsti je v vetru tisti čas;
letos zemlja nema je za nas,
dom je naš na lehi nezorani.*

*Ptica v mraku nad šotorom kroži,
glas ponoči slišim neutehljiv:
kdo otožnosti je njene kriv?
Morda smo pregnali jo s teh njiv
in za gnezdom izgubljenim toži.*

Igo Gruden

Hipoma sem se spomnil zgodbe, ki sem jo slišal v dolini. Kako naj jo povem?

Ne vem več, kje se je zgodila. Ne vem več, kdaj se je zgodila. Le to vem, da se je zgodila slehernemu izmed nas. Zgodila se je predvsem meni.

Naši so tik pred vasjo napadli iz zasede nemški patrolo, enega Nemca ubili, več pa jih ranili. Vaščani niso imeli neposredne zveze z napadom in vendar je čez uro vas obsedla večja nemška enota in jih poglala iz hiš na položni travnik pred vasjo. Nemci so bili divji, kričali so, preklinjali in udarjali vseppek. V nekaj trenutkih so zbrali prestrašene vaščane, moških je bilo med njimi malo, nekaj starih možakov in dozorevajočih dečkov, drugo so bile ženske in otroci. Ljudje so nemirno sopli in brez besed zrlili na razdivjane maščevalce, vse je kazalo na neusmiljeno kazensko ekspedicijo. In res, pred zbrane vaščane je stopil nemški častnik, se razkoračil in se prijel za svoj široki jermen. Spregovoril je surovo, eden izmed vojakov pa je njegove besne besede sunkovito prevajal na slovensko: »Gadja zalega, zdaj boste plačali za to, kar ste storili! Svojo umazano roko ste si drznili položiti na največjo silo na svetu! Storili ste brezumno dejanje, svetoskrunsko hudo delstvo. Čast nemškega naroda zahteva, da ga operete s svojo krvjo. Ne bomo izgubljali časa in lovili tistega, ki je zagrešil smrt nemškega junaka, zato bomo uporabili najkrajši postopek in vas kratko uničili. Drugega ne zaslužite, tolpa razbojniška. Ali ste razumeli, svojat zavržena?« Vsi so pridržali dih, ko je prevajalec povedal zadnje besede, nastal je zloveški molk. Toda le za hip, ena izmed mater se je nenadoma zrušila, njeni otroci so zavrisnili, druge matere so zavekale, vsi otroci so zajokali, nenadna nesreča je bila prevelika. Častnik je prebledel od jeze, z vso silo je zakričal: »Mir! Mir! Sicer bom dal pri priči ukaz za streljanje!« Njegov grozljiv in hripavi glas je povzročil nenadno in votlo tišino, brcnil je v kamen, ki ga je začutil pod škornjem, in z zaničljivo potisanim glasom nenadoma nadaljeval, kakor da ga

je razsvetlila hudobna misel: »Toda nemški narod je boljši od vašega plemena. Zato ne bomo ustrelili vseh, temveč samo tistega med vami, ki se za to prostovoljno priklasi. Ali ste razumeli, razbojniki? Zato vas vprašam: Kdo med vami bo poravnal smrt našega tovariša?« Za korak je stopil nazaj, da bi bolje videl učinek svojih besed. Zazvenela je strahotna tišina, vsi so zrlili steklenih oči v častnika, nobeden si ni upal ozreti se po svojem bližnjiku. Znova se je oglasil hripavi glas: »Če se nihče ne bo priklasil, bom dal postreliti vso vas.« Potegnil je uro izpod rokava, pogledoval vanjo in v ljudi in govoril: »Kdo se oglasi? Pet minut odloga vam dam!« Rekel je in si brezbržno prižgal cigareto. Ljudje so stali pred njim kakor kipi. Tedaj se je od zadaj priprila v ospredje mati z otrokom in se vrgla pred častnikove noge: »Jaz se priklasim! Ustrelite mene in pustite otroka! Ustrelite mene, kruteži, ustrelite mene!« Komaj pa je izgovorila obupne besede, je skočil prednj petnajstleten fant. Bil je bled kakor stena, tresel se je po vsem životu, in vendar je povedal glasno in razločno: »Nikar nje! Jaz se priklasim! Ustrelite mene!« Vzdignil je žensko, jo potisnil nazaj in se zazrl v častnika kakor v prikazen. Ta je planil proti njemu, ga udaril za uho in ga začel pretepati, suvati z nogami in pljuvati vanj, dokler se fant ni zrušil. Tedaj se je častnik ustavil, se brez sape divje zastrmel v zbrano vas in z blaznim glasom zatulil: »Izginite mi izpred oči, hudičovo seme! Izginite mi pri tej priči! Takoj, takoj! Da vas nikoli več ne vidim! Izginite!« Zdelo se je, da je v resnici izgubil pamet. Vpil je kakor obseden, brcal v ležečega fanta in se zakadil v vaščane, ki so se šele tedaj poglali v beg. Bežali so proti gozdu noro in stokaje. Otroci so padali, stari ljudje so izgubljali sapo. Sredi bega so zaslišali strel, bil je en sam in iz častnikove pištole. Begunci so se za hip ustavili, tedaj pa so zagledali tudi črni dim nad hišami. Zaječali so in se poglali v poslednje pobočje.

(Listina 305—306)

Edvard Kocbek

ZEMLJA DOMAČA NI PRAZNA BESEDA

Tu in tam se me je polastila želja, da bi umrl, ker sem bil sam sebi in drugim v težavo. V takih trenutkih sem dobro vedel, da te, pa bodi še tako zapuščen in osiromašen, veže trdna veriga na nekaj, česar se vsak hip ne zavedaš: ta nekaj je zemlja, na kateri si se rodil. To je naša edina neskalsena prijateljica, vedno ti kaže isti obraz in zvesta ti ostane, če jo še tolikokrat zatajiš! Ko tako ležim, mi sili iz ruše nova moč v onemogle ude in prav vsaka koreninica pod mano poganja tudi v moje telo, da se čutim eno z zemljo, na kateri ležim. Zemlja domača — ni prazna beseda: del mojega življenja je in, če se mi vzame zemlja,

se mi je vzelo tudi življenje. Ko si oglošan do kosti, ko te povsod preganjajo, kakor bi se ti bile gobe razpasle po telesu, te sprejme domača zemlja z istim obrazom, kakor te je sprejela nekdanj, ko so te še v zibel polagali. Nisi doživel pomladi, da bi te ne bilo objemalo njeno cvetje, in ne jeseni, da bi ti ne bila sipala svojih darov. Mogoče, da je težko umreti — moja vera to ni — ali toliko zapišem, da bi rajši umrl sredi domače doline bodisi od gladu kakor na zlatem stolu nemškega cesarja, kjer bi imel vsega na kupe.

Ivan Tavčar

V ZNAMENJU FINŽGARJEVE STOLETNICE

V letu 1971 se bomo spominjali stoletnice rojstva duhovnika in pisatelja Franca S. Finžgarja. To se pravi, naj bi bilo to leto v našem kulturnem življenju v znamenju tega jubileja. Mohorjeva družba naj bi se mu oddolžila s ponatisom njegovih izbranih spisov, katerim naj bi dodala vsaj dva do tri zvezke pisem. Zeleti je, da bi ob tem spominskem prazniku obnovila Finžgarjevo literarno nagrado in z njenim vsakoletnim razpisom spodbudila pisatelje, da bi pisali dobre povesti za Mohorjevo družbo. Finžgarjevo literarno nagrado naj bi potem podeljevali vsako leto na obletnico njegovega rojstva. Slovenski narod se bo verjetno vsaj ob stoletnici oddolžil s preureditvijo pisateljeve rojstne hiše v muzej. Pomemben dogodek v slovenskem kulturnem življenju bo gotovo pobuda za številne proslave, prireditve, predavanja, uprizoritve pisateljevih odskih del in podobno. V času, ko ob pomanjkanju dobrih leposlovnih del še posebno čutimo, kaj so ljudstvu njegovi pisatelji, naj nam bo Finžgarjeva stoletnica priložnost, da tembolj poudarimo, kako je bil on kot pisatelj kakor srce svojega naroda, ki je čutil z njim, se veselil z njim, trpel z njim, spremljal njegova prizadevanja, mu pomagal širiti obzorje in kazati pot v boljše življenje.

Svoj rod in dom, rojstni kraj, mladost, leta študija, mestnih in življenjskih šol, kaplanskih in župnijskih služb, tegobe duhovniškega in pisateljskega poklica ter urednikovanja in naposled še leta nemirnega pokoja nam je opisal v mnogih črticah in avtobiografskih spisih in nato strnjeno v knjigi svojih spominov Leta mojega popotovanja, v katerih je svoje življenje odkritosrčno opisal in v posvetilu še posebno poudaril spoznanje, ki mu ga je dalo dolgo življenje:

»Eno spoznanje pa mi je rodilo popotovanje skozi dolgo dobo življenja, to namreč: Človeško življenje in življenje človeštva sploh je tako skrivnostno zapleteno in skrotovičeno, da ga nobena učenost ne bo razvozlala. Kdor misli, da bo zlasti z nasiljem napel človeka na en in isti vzorec, je v hudi zmoti. Človek ostane človek do sodnega dne. Nad človeštvom pa veje božji duh in snuje božja misel. Na naše vprašanje: Zakaj tako in ne drugače? bo odgovorila večnost.«

O Finžgarju je bilo že veliko napisanega in se bo še pisalo. O njem drži, da je še danes med najbolj priljubljenimi pisatelji; o tem pričajo statistike po knjižnicah. To pa pomeni, da so bila njegova dela resnično zajeta iz našega življenja in napisana z umetniško močjo, ki je čas ne postara. Njegovi junaki so še prav tako živi kakor ob rojstvu, in teh je številna družina od gozdarjevega sina pa gospoda Lovra, in kopice drugih preko Iztoka, pa dekle Ančke in stricev in tegale našega Jake. Finžgar je resnično velik pisatelj, ljudski učitelj in vzgojitelj, ki je postavljал ogledalo svojemu času in luščil iz njega neumrljive vrednote lepe in dobre človečnosti. Koliko zdravja se je narod naučil v njegovem svetu umetnosti, v njegovem živem pripovedovanju. Še danes staro in mlado živi in se hrani iz tega zdravja. V vsem svojem delu je upodabljal domačega človeka v njegovem trudu,

Fran Saleški Finžgar — sedemdesetletnik

veselju in žalosti. Kazal je pot življenju, odpiral človeku oči za stvari, ki jih sam ne vidi, mu držal ogledalo njegovih napak in vrlin. Kdo je obudil naši mladini več junaške podjetnosti, narodne samozavesti in klubovalne upornosti kakor njegov Iztok? Z njegovim geslom: Naproday nismo Sloveni nikdar! so si tudi najmlajši rodovi pridobili pravico do življenja in svoj prostor pod svobodnim soncem. Finžgarjeve povesti in igre so opravile veliko dela narodnega prebujenja zlasti v mladem rodu. Finžgar je bil ves kakor njegov pokojni oče, ki mu je bilo vse življenje nepretrgano delo. Vsako delo! In ki mu je bila tuja beseda »ne morem, ne znam«. Tako se mu je iz rodovnega izročila in še bolj iz lastne skušnje razodela velika resnica, da je v življenju vse prav, da ima v velikem dogajanju vsaka stvar svoj smisel in pomen. Iz te vere in spoznanja je rasla njegova umetnost. Ni je zlorabljal za nji nasprotno namene, vendar se je v svoji ustvarjalni moči zavedal tudi socialnega poslanstva lepote in umetnosti, ki nista zaradi sebe, marveč zaradi človeka. Zato je njegovo delo budilo in še danes budi v človeku življenjski optimizem, vrača človeku vero v življenje in mu navdihuje voljo do velikih dejanj in žrtev. Teh vrlin išče vsaka doba, potrebne so vsakemu rodu, kdaj bolj kakor danes? Bil je kakor Gospod Lovro, ki za vsako bolezen pozna zdravilno rožo in pri vsaki roži ve povedati za kaj je dobra. Zato

je razumljivo, da so preprosti ljudje njegova dela iskali zares kakor zdravilne rože.

Poseben čar Finžgarjeve umetnosti je njegov jezik. Tudi tu je spregovoril rod, Prešernova kri in kraj. Od tod taka občutljivost za domačnost besede, za njeno povednost, za njeno miselno bogastvo, jedrnatost, nazornost in barvitost. S svojimi spisi in s svojim osebnim uredniškim delom je storil za kulturo slovenskega jezika kakor le redki njegovi sodobniki. To zaslužno omenjamo s posebnim poudarkom. Naravno je torej, da je bil med prvimi člani Slovenske akademije in nad deset let načelnik razreda za umetnosti.

Finžgar je bil trdno zakoreninjen v dom, v bližnjo okolico in vso slovensko zemljo. Iz te zakoreninjenosti je zrasla njegova ljubezen do domače hiše in širne domovine, iz te zagledanosti v domači svet vse njegovo delo in umetnost. Domača kajža, ki si je z delom in poštenjem opomogla do ugleda primerne blaginje, mu je bila v vsem življenju zgled zdravega gospodarstva. Iz tega je izhajalo tudi njegovo trezno gledanje na življenje: samo delo in poštenje vodi iz siromaštva k blaginji, ki je človekova naravna pravica. Kot otrok je slišal v domači hiši lepo slovensko besedo, slišal nešteto zgodb, pravljic, pesmi, izrekov in podobnih stvari iz neizčrpne zakladnice ljudskega izročila. Kolikor ni teh stvari zapisoval kot mlad študent, jih je potem na stara leta obujal v spo-

minu in zapisoval kot »iveri«, iz katerih je v zreli dobi ustvarjanja razpletel čudovite zgodbe, v katerih se duh starega izročila razodeva v novi lepoti (npr. Makalonce). Iz te njegove zakoreninjenosti v domačijo, v preprosto domačo lepoto, v izročilo breznškega okoliša z najimnitnejšimi ljudmi naše kulturne preteklosti, sta izhajala tudi njegov ponos in zavest slovenskega rodu. »Ta zavest,« pravi urednik njegovih spisov France Koblar, »se je v času narodnega prebujanja pognala z mladostnim navdušenjem v delo za narodno ohranitev in ga v poznejših zgodovinskih preokretih postavljala v prve vrste narodnih branilcev. Tudi njegovemu umetniškemu delu je dala močne idejno-politične nagibe. Pri tem delu je zajemal iz bogate tradicije domačega kraja in iz zgodovinskega izročila tedanjih slovenskih duhovnikov. Narodni nagibi so odločali tudi pri njegovi odločitvi za življenjski poklic. Čeprav ni bil politik, vendar nobeno narodno in kulturno dogajanje ni šlo mimo njega. Od majske deklaracije do raznih narodno manifestativnih dejanj, pritrjevanj in ugovorov v prvi Jugoslaviji ga srečujemo kot govornika in člankarja, glasnika jugoslovanske skupnosti, pa nič manj odločnega branivca slovenske samobitnosti in enakopravnosti. Ta osrednja črta njegovega narodnopolitičnega prepričanja se je skladno nadaljevala v drugi svetovni vojni, ko je pri odločitvi za novi družbeni red doumel njegovo življenjsko bistvo in mimo revolucije zaupal v svobodno rešitev svetovno-nazorskih nasprotij in v zdrav razvoj sproščenih ljudskih sil...«

Veliko je že napisanega o Finžgarjevem slovesnem delu, manj o njegovem duhovniškem, združnem, izobraževalno-vzgojnem, društvenem, karitativnem, organizatorskem itn. Kamor je prišel štvrtenu delu in prosvetnemu življenju. Kolikšno kot duhovnik, je na mah postal duša vsemu društvenemu delu in prosvetnemu življenju. Kolikšno delo je opravil kot govornik in predavatelj, kot voditelj in sotrudnik raznih ustanov, gospodarskih, dobroteljskih in kulturnih. Njegova zdrava, odkrita, poštena beseda, njegova domačnost, družabnost, izobraženost, delavnost, resnična skrbnost za ljudi v vsakem pogledu, so morale povsod osvojiti. Saj je bil s kmetom kmet, z delavcem delavec, z izobražencem izobraženec, zato so se ga ljudje povsod oklenili z velikim zaupanjem. Njegovo sožitje s kmeti, njegovo poznanje kmetskega človeka, njegove govorice, mišljenja in čutenja je v njegovih povestih tako živo kakor pri nobenem drugem slovenskem pisatelju. Prav posebej bi bilo treba še govoriti in pisati o njegovem delu za Mohorjevo družbo, zlasti mlajšim poverjenikom, ki tega dela ne poznajo in ga ne znajo vrednotiti. Opravil je delo, ki bi mu bil komaj kdo drug še kos. Iz njegovih pobud se Mohorjeva družba še danes lahko krepi in razvija.

Čimbolj se nam odmika njegova telesna podoba, v tem lepši luči se nam kaže vse njegovo delo, ki je postalo resnično narodova last, iskano in cenjeno branje, vir srčne in umske izobrazbe ter trdne narodne zavesti, neizčrpna dediščina sedanjim in prihodnjim rodovom.

Finžgar v devetdesetem letu

Da bi pisaril kaj o sebi, mi ni bilo nikoli všeč. Toda ob bližnjem koncu svojega življenja sem se le odločil, da napišem nekaj vrstic tudi o sebi.

Po očetovem rodu sem iz Žirovnice. Moj ded France je bil krojač, zlasti za raševino. Ni pa imel svoje hiše. Gostač je bil. Nazadnje pa je le kupil v strmini pri Zabreznici toliko sveta, da si je postavil leseno hišico. Vaščani so ga zelo radi imeli. Nanosili so mu v delo toliko trde raševine, da ni bil vsemu kos.

Ko je bil sin Francelj že zmožen, da je prijel za šivanko, ga je oče začel učiti. Toda nekega dne pride k očetu starejši možak in si ogleda mladega krojačka. »No, lepo, že vbadaš šivanko, toda kaj prida se doma ne boš izučil.«

Nato je ta mož naprosil očeta, se pravi mojega deda: »Dobro se pozna na Štajerskem s krojačem mojstrom in vem, da ga bo rad sprejel v uk.« Oče je bil kar zadovoljen, sin Francelj pa ni zinil nobene. Izpod čela je meril tujega strica. Gorenja Štajerska mu je bila nepoznana dežela. Kar ustrašil se je take ponudbe. Toda oče se je zaresno menil s tem stricem, svojim prijateljem, dokler se nista domenila. In sta sklenila, da pojde Francelj pomladi s tem stricem v uk za krojača na Štajersko. Francelj je ves čas molčal. Ko je stopil k njemu ta tuji stric, ga rahlo prijel za uho in vprašal: »No, ali pojdeš z mano?« »Pa pojdem,« je spregovoril sin prvo besedo. Stric ga je pogladil po kuštravih lasih in dodal: »Le pogumen bodi! Nič se ne boji! Dobremu mojstru te oddam.«

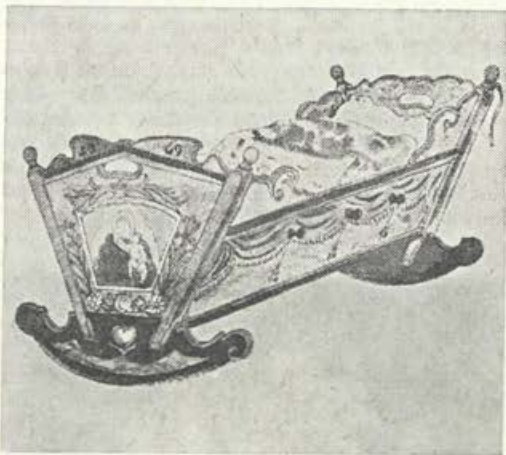
Na pomlad sta ta stric in Francelj res odšla. Kar čez Ljubelj sta jo mahnila, na Celovec in potem dalje še pet dni peš do Judenburga. Mojster si je Franceljna ogledal in ga prijel v uk. Francelj je tukasto gledal mojstra, ki se je zgovarjal s stricem. Seveda ni umel nobene besedice. Pa je stric včasih le bleknil kako besedo, a še to na drugačen način, kot jo je Francelj slišal doma. Takoj se je moral poprijeti šivanke, mojster ga je bil vesel, ko je videl, kako že kar dobro vbada. Ko so se nekega dne ustavile tik pred mojstrovim oknom tri ženske in mu delale temo, da se je jezil na to zasenčenje, je Francelj pograbil kmečki dolgi stol in ga postavil pred ženske, češ naj sedejo, da ne bodo delale sence mojstru. Ženske so po štajersko oštele dečka in izginile. Mojster pa je bil zelo vesel in Franceljna pohvalil. To je bil začetek.

Francelj je potem ostal štirinajst let na Štajerskem, preden se je vrnil domov, dobro izučen krojač in še tkalec po vrhu. Dva tovariša, doma iz iste vasi kot Francelj, se nista več vrnila, ostala sta na Štajerskem. Toda Franceljna je vedno vleklo domov, dokler res ni odpovedal mojstru in odšel.

Dom je bil kar prazen. Doma so bili brat in tri dekleta. Francelj je takoj poprijel za šivanko. Toda njegova misel je bila, da mora neke dobiti svoj dom. Spoznal je v hiši nad koritom lepo dekle, ki je bila poleg še starejše sestre edini otrok pri hiši. Njegove oči so se takoj prijele tihe in lepe deklice. Videl je tudi hišo s skednjem in hlevom, ker je bilo že vse namenjeno hčerki Rezi.

Ko sta se spoznala in je bil tudi dekletov oče zadovoljen, se je Francelj priženil na to posest-

vece. Doma je šival in imel toliko dela, da ni bil vsemu kos. Ljudje so hitro našli tega štajerskega šivarja in ga zasipali z delom. Po domače se je reklo pri Dolencu. Reza in France sta bila par, da je tudi stari oče hvalil povsod zeta in trdil, da ga boljšega šivarja, pa tudi za kmečko delo ni. Kupili so prvega otroka — Janezka, da je bilo veselja kar preveč. Naročili so še drugo dete. Ob tej priliki so zašli v težave. Mati je ob drugi nosečnosti začela zelo slabeti. Mož France jo je varoval, kar se je dalo. Na poljsko delo je ni dopuščal. Če je voda v škafnici pošla, je kar sam skočil ponjo na korito sredi vasi. S silnim veseljem je pričakoval drugo dete. Zena Rezka je skušala možu vedno prigovarjati, naj se nič ne boji, da je krepka in zdrava. Toda mož je ostal pri svoji

Peter Žmitek: Finžgarjeva zibelka

misli in jo varoval pred vsakim naporom. Kot čudna slutnja ga je mučil strah pred pričakovanjem svoje ljube, lepe žene. In v tem strahu je dočakal dan rojstva. Ko tedaj v fari ni bilo nobene izvežbane pomočnice, je hotel oče kar sam v bližnje mesto po njo. »Ni treba,« so rekle tri sosede.

Prišel je dan poroda. Žene so vse tri v skrbni za šibko ženo ostale kar vso noč v porodni sobi. Ko pa novo rojeni otroček ni dal glasu od sebe, so se žene v naglici opravile in poklicale botro in botra. Vsi so tekli v župno cerkev, toda vsi prepričani, da bodo nazaj prinesli že mrlička. Trpeča mati je bila ves čas v omedlevici. »Kar obeh bo zmanjkalo še danes,« so si žene med seboj šepetale. Ni čuda, da so bile vse preplašene. Minila sta dva dneva v strahu in negotovosti. Po dveh dneh je novo rojeni fantek rahlo dal znamenje, da še živi. Botra je takoj priletela iz kamre in šepetaje povedala očetu: »Mali je zajokal.« Oče je že oba dni odložil šivanje, potegnil iz žepa debel molek in hodil po sobi ter molil in ves strl povešal glavo. Ob tej novici od botre je dvignil glavo, oči so se mu zasvetile v veselem upanju. Samo za trenutek je pogledal v kamro k speči,

tihi svoji ženi. Rahlo jo je pokrižal, tiho odšel in molil, molil. Mati je zvečer drugega dne odprla oči in z roko tipala in iskala otroka. Spregovorila ni besedice. Botra je dvignila dete, da ga pokaže materi. Ta ga je poljubila, a takoj spet zaprla oči in v omedlevici zaspala.

Ti dnevi so bili za skrbnega očeta dolgi kot sama večnost.

Žene, ki so stražile pri ženi, so dobivale pogum. Kar vse tri so se vrstile in hodile tolažiti očeta: »Ne bosta umrla.« Otročiček je vnovič rahlo zavekal, da ga je slišala mati, ki je z roko segla po otroku, v polsnu, kajpak.

Noč je minila. Oče je domolil že več roženčencev. Ni nehal prositi za ženo in sinčka, naj se ju dobri Bog usmili. Obljube je sklepal Mariji na Brezje, naj se usmili žene in otroka. Njegove prošnje niso bile zastoj. Tretje jutro je mati spregovorila in zaželela po sinčku, ki je glasno zajokal. Dobremu očetu se je odvalil kamen s srca, ko je

stopil v kamro in pobožal ženo in drobnega sinčka. V hiši je vsem povedal, še ves v solzah: »Marija mi je oba vrnila. Prva moja pot bo na Brezje v zahvalo.«

Tako težavno rojstvo je za pravega očeta zares bridko, a taka rešitev mu je bila kakor dar iz nebes. Žena je kmalu okrevala in se utrdila. Ljubezna njena pa je rasla še bolj do moža in do obeh fantkov, ki so jih dobili res po očetovi prošnji in molitvi.

Vse tri žene pomočnice ob rojstvu so to srečo po vsej vasi pripovedovale in trdile: »Čudež smo doživele.«

Člani te družine so že davno v večnosti. En sam je še ostal — ta sam sem devetdesetletnik jaz, ki sem vam to povedal.

Tisočkrat dobri Bog za vse zahvaljen!

(Napisano za uvod za četrto knjigo »Izbrana dela«, 1961).

Franc S. Finžgar

MOJA ROJSTNA HIŠA

Kdaj bi bila ta hiša zidana, bi bilo težko doznati. Gotovo pa je, da je ta ena izmed prvih kajž (koč, bajt) priseljenec, ki so od drugod prišli v vas Dosloviče. Prvotni stanovalci so zidali hiše na ravnem ob studencu. To je bilo jedro vasi. Priseljenci so se naseljevali ob robu, v Reber. Da je bila naša hiša izmed prvih, dokazuje tudi nizka hišna številka.

Naša bivša hiša ima domače ime pri Dolencu, to je dokaz, da je prvotni priseljenec prišel iz spodnjih krajev. Moj ded in tudi pred njim pa so se pisali Ažman. Po vsem soditi, je to pisanje nastalo iz nemškega Aschmann. Tako so bili imenovani delavci (nemški naseljenci) iz Tržiča, Kroke, Železnikov. Ti so bili žebelarji; tiste, ki so stregli pri vigencih in odnašali pepel in žerjavico iz delavnice kovačev, so imenovali Aschmanni (pepelarji). Novo pisanje je prinesel oče Finžgar.

Hiša je bila prvotno lesena, kakor vse staroslovenske. Šele kasneje (morda pove to številka nad kamrnim oknom) so lesene stene ometali (porodenili, tako so to imenovali). Zato se zdi na zunaj

taka, kakor bi bila zidana, pa je lesena pod tem ometom.

Roko sem si dvakrat zlomil; prvič sem kakih šest let star padel izpred vežnih vrat pred hlevna vrata, drugič pa ko sem se gugal na največji lipi ob plotu in potem poskočil po bregu navzdol in si zlomil levico dvakrat (obe podlehni kosti). Oče je imel svojo delavnico v sobi, kjer je hišna peč. Ko sem bil pred nekaj leti v hiši, sem ugotovil, da je ta krušna peč ista, samo zelo zakrpana. Oče je šivaril ob veliki javorovi mizi, ki je stala, kakor po vseh hišah v desnem voglu. V letih moje prve mladosti so stale v hiši tudi statve. Oče je bil tudi odličen tkalec in z njim moja teta Neža. Suknarstvo je bilo od nekdaj pri hiši. V kamri pa je bila spalnica za očeta in mater in za naju z bratom.

Spodaj, rekli smo v čevdrcu, je bila pred vhodom v sobico shramba za zelje (kad). V sobici sta bili dve postelji, kjer sta prenočevala ded in teta Neža.

Posestvo je bilo na Breznici od farovža do velike ceste — v začetku ledina, ki jo je zasadil z drevjem moj oče, potem je bila drevesnica, za njo zelnik, potem še dve njivi. Dve majhni njivici sta bili pod Doslovičami. Oče je kasneje prikupil tam v bližini še tri njive. Prvotno smo imeli kravo in dve kozi. Pod skednjem pa je bil hlev za konjiča, ki ga pa oče ni obdržal, češ da je za tako hišo zapravljiviec in si je oskrbel vola za delo na polju.

Hiša je bila krita s slamo. Oče je dodal k prvotnemu skednju še več ostrešja. Kot otrok sem bil vedno v družbi z vsemi drugimi vaškimi otroki, ko smo se igrali na Rebru, se sankali in hodili skupaj v planine.

To naj bo za prvo radovednost dovolj. Nikoli nisem utegnil, da bi se prav temeljito pobavil z zgodovino naše hiše. Prvi jo je kupil Papler, ta jo je prodal nekemu svojemu strojarskemu pomočniku, nekaj časa pa jo je imela moja sestrična, sedaj Šoklič Reza.

Franc S. Finžgar

Ivan Fidler: Finžgarjeva rojstna hiša

Od otroških let mi je tvoje delo in tvoja beseda veljala vse. Bil si mi učenik in dobrotnik, najboljši svetovalec, preprosta modrost in nezlagana ljubezen, ob koncu življenja iskren prijatelj. Četrto stoletje že počivaš v grobu. Poznal sem te, a tvoja prava veličina modrosti se mi odkriva šele sedaj.

Bil si najstarejši gostaški sin izmed peterih otrok — dveh fantov in treh deklic. Skoraj še otroci ste se razleteli po svetu za kruhom, najprvi seveda ti. In vendar ste se tako radi imeli! S trudom in varčnostjo ste pripomogli, da je vaš oče, moj ded, umrl v skromni, a svoji hišici — ne več gostač. Mojo rojstno leseno kajžo si z žuljavo pridnostjo izkopal iz dolgov in sezidal celó novo. Samo štirinajst dni si hodil v šolo, in vendar si znal — samouk — brati in pisati in si gladko govoril tudi nemščino, ki je tvoji rojaki, razen izobražencev, niso znali.

Učakal si skoraj devetdeset let, čeprav je bilo vse tvoje življenje nepretrgano delo. Vsako delo! Nič nisi bil izbiren: Bil si kozár, ovčar, krojač — pravi umetnik za rožaste kožuhe in pisane irhaste hlače. Bil si najboljši tkalec, kuhar si oglje in zidal. Pri župniku Lovru Pintarju si se naučil sadjarstva. Kolikokrat si peljal drevesca čez Ljubelj v Korotan! Tvoje sadjarsko delo ne rodi samo v domačem kraju, tudi onstran Karavank. Ob vsem tem si bil odličen za vsako kmečko delo. Tudi domači zdravnik si bil: obvezoval si rane, nabiral zdravilne rože in pomagal pri bolni živini. Beseda »ne morem, ne znam« ti je bila tuja. Kadar si me poslal, da bi nesel nove hlače v so-

sednjo vas, in sem te vprašal: »Kje je tista hiša,«, si mi odgovoril: »Na tleh!« Hotel si, da jo sam iščem in se doprašam do nje.

Kadar si bil povabljen na svatovščino za starejšo, pa si bil najboljši plesalec, ko si se zavrtel z nevesto ali teto. Neizčrpen je bil tvoj plemeniti humor, dovtipen in bister. Nič ni bilo narejenega in izposojenega. Vse se je utrnilo v trenutku.

Ko si zimske večere šivaril do polnoči in še čez, so prihajali vsak večer možaki iz vse vasi na posvete in pogovore. Pravdal se nisi nikdar. Vse si uredil z modrostjo in ljubeznijo. Poštenjak pa si bil, da bi te vsak krivični vinar ali tudi le krpa žgala v duši kakor razbeljeno železo.

Bil si živo veren, a brez pobožnjaštva, zvest Bogu in njegovim zapovedim brez dobičkarstva in razkazovanja.

Tak si bil, moj dragi oče. Prav v tem XII. zvezku mojega zbranega truda in dela ni sicer celotna tvoja podoba, je pa v njem vse polno tebe. Tvoja beseda je, tvoja modrost in tvoja mladostna prečnost brez zlobe.

Stotisočkrat zahvaljen za vse!

Tvoj sin

Francetovega Franceta France

(Iz uvoda k XII. zvezku Zbranih spisov, Ljubljana 1943) — Pisatelj oče je bil rojen 3. marca 1830, umrl je 8. decembra 1912.

Franc S. Finžgar

ZAKAJ SEM POSTAL DUHOVNIK

V našem slovstvu, časopisju in v živi govorici je bilo mnogo preveč poudarka na tem, čes da je toliko in toliko mladih študentov prisiljenih obleklo črno suknjo. Gotovo so bili tudi taki primeri. Reven kmetič v stiski je videl in vedel, da črna suknja ne strada belega kruha. (Danes je to drugače.) Kdo bi mu zameril, če si je želel sina v črni suknji in bil prepričan, da tudi zanj pride kdaj na mizo kos pogače. Toda takih primerov le ni bilo preveč. Veliko več je bilo želja, ki so izvirale iz tople vere staršev, ki je cenila svečeništvo kot najvišjo odliko — za sina in za družino. Ugotavljam pa, da so se časi v zadnjih 50 letih silno spremenili. Poznam nekaj zelo vernih staršev, ki so z vso resnobo pregovarjali sina, naj ne gre v bogoslovje: čes v trpljenje pojdeš, v zaničevanje, morda v pomanjkanje. A sinovi so šli in so vzorni duhovniki. To je pa pravi poklic po skrivnostnem klicu božjem, pred katerim vsako razumarsko računanje obnemore. So pa bili in so tudi taki, po naravi srečni ljudje, ki so brez bojev in oklevanja oblekli črno haljo. Niso navadno svetle zvezde učenosti in ne svetniške svetosti, a so svoje dolžnosti vršili zvesto in vdano. Vsak

stan ima take ljudi in so za vsak stan tista nujna in trdna armada, ki drži, ki je kakor ograja ob prepadu, da teko vozila varno po cesti dela in dolžnosti. A drugi, ki »nemirno jim teče valovje srca«, morajo za vsak stan izvojevati trde boje, toda trših noben poklic kot duhovski. Ko bi prečute noči govorile, o, o kakih borbah bi nam lahko povedale! O teh, dasi jih mnogo poznam, ne bom govoril, ker nimam pravice. Poskušal pa bom odgovoriti na sebi postavljeno vprašanje: zakaj sem postal duhovnik jaz.

Gimnazijska leta sem preživel v Alojzijevišču, pod vodstvom prelata Toma Zupana. Mož je bil velik narodnjak. Takrat se je snovala Ciril in Metodova družba, ki ji je bil on prvomestnik in trudoljubivi delavec zanj. Umevanje boja za narodno vzgojo naših bratov po Koroškem in v Primorju je prehajalo samo po sebi v nas gojence. Tomo Zupan nam je gojil veselje do knjižnega dela, do dela za narod in do dela sploh. Pohajkovanja ni trpel. Zato smo bili v zavodu tudi tako presejani, da je bilo izmed 50 gojencev redno nad 30 odličnikov, padel pa menda ni nobeden vsa leta, kar sem bil v zavodu. Da je ta

vzgoja v nas budila živo narodno zavest, globoko spoštovanje do slovenskih kulturnih delavcev in ljubezen do kmečkega ljudstva, je umevno. Saj smo bili z redkimi izjemami vsi sinovi kmečkih staršev. Ko sem v počitnicah bival doma in dostikrat opravljal težka kmečka dela (kot osmošolec sem hodil v dnino kosit, ker nisem imel ni vinarja v žepu), sem jasno spoznal, da je bil dotlej v slovenski književnosti naš kmet preveč preziran in prevečkrat opisan le za burko in krjaveljstvo. Spoznal sem kmetovo duhovitost, pristno lepoto našega jezika, šegavost, njegovo dušo sploh. Ko sem kot študent prepotoval s palico in torbo naše kraje, tudi Primorje in Koroško, sem spoznal, kako to ljudstvo želi, da bi imelo med seboj izobražene ljudi, ki ga imajo zares in nesebično radi. Naletel sem na toliko gostoljubje na kmetih, da sem se čudil. Vse to me je vleкло, da bi kdaj živel med njimi, jih ljubil in jim koristil kakorkoli. Za tako delovanje pa se mi je zdel duhovski poklic kot nalašč.

Toda za duhovski stan je to vendarle premalo. Stopalo je predme trdo vprašanje: Kako pa je s tvojo pobožnostjo? Kako s tvojo vernostjo?

V naši domači hiši je bila pobožnost in je bila vernost. Mati je bila samo srce, ki je gorelo in se žrtvovalo za vse člane družine, obenem pa je bila ona žena molitve in neomajnega zaupanja v Boga in Marijo. Spominjam se, da mi je zaupno kot svojo skrivnost razodela, kako se ji je Zalostna mati božja nasmehnila, ko je nekoč v grenki stiski klečala pred njenim oltarjem. Uslišala jo je. To je bila moja mati: mučenica ljubezni in svetnica. Še danes ne gledam njene podobe le z globokim sinovskim spoštovanjem, gledam in častim jo kot svetnico. Pa oče? Mati nežnost, oče moč, mati srce, oče razum, mati plahost, oče pogum, toda veren brez sklonjene glave, trden, jasen. Vse verske dolžnosti so mu bile svete, povsod, v vsaki družbi. Za vsako človeško grešno revščino pa je imel modro umevanje, nič prevzetne obsodbe. »Bog ga bo sodil, mi ga ne smemo.« To je bilo njegovo načelo.

V takem okolju in ozračju sem dorastel do mature. Da sem bil ves očetov, mi ni treba praviti. Še malo me ni skrbelo, kaj poreče oče glede na izbiro mojega stanu. Tiho pa sem bil prepričan, da je tako svete matere prisrčna želja, naj bi bil sin duhovnik. — Kar me v počitnicah neke nedelje popoldne mati povabi na vrt pod jablano (na 30 vrst jo je oče cepil, da je vsaka veja rodila poseben sad). Sédel sem k njej v travo. Ljubeznivo me pogleda in reče: »Francelj, osmo šolo si dovršil, sedaj se ti bo treba odločiti, kaj boš naprej. Jaz bi ti tole svetovala: potrjen si, pojdi eno leto k vojakom, tam premišluj, kaj in kam bi, jaz pa bom molila, da ti Bog navdahne pravo misel. Za v bogoslovje se mi zdiš preživ.« Nekaj trenutkov sva si zrla v oči. Mati čisto mirno in jasno, z rahlim nasmeškom krog ustnic, jaz pa sem čutil, da mi hočejo navreti solze v oči. Brez besed sem jo poljubil — prvič v življenju — in odhitel v samoto gmajne. Tam sem legel pod hrast, si zakril oči in tisti hip šele do dna svojega bistva spoznal, kakó svetniško mater imam. V počitnicah doma o vsem nismo kar nič govorili. Drugim sem pravil, da pojdem bržkone v bogoslovje. Toda to

še ni bil sklep, bila je nekakšna uporna prešernost, zlasti v družbah, ki so me pregovarjale, naj grem na Dunaj. Ko me je pa začela preganjati policija in vlada zaradi moje igrice, ki je bila res klic po jugoslovanskem združenju, se je v meni naglo odločilo: sedaj pa nalašč med ljudstvo, v boj za njegove pravice. Vložil sem prošnjo. Vodja semenišča mi je rekel: »Velika milost je, če boste sprejeti. Imam že obvestilo od vlade, da ne boste dobili nikdar državne službe, že veste, zakaj ne.« In čeprav mi je proti koncu počitnic ponujalo dvojce družin vso gmatno podporo za študij na univerzi, sem tako pomoč odklonil, ker je bilo v meni preveč gorenjskega ponosa in ker je bila odločitev za življenjsko pot v meni dozorela: oblekel sem talar. V teku študijskih let sem prestal še nekaj viharjih, skritih bojev sam s seboj. Vse sem zaupal svojemu staremu spovedniku in poudaril zlasti to, da morda le ne bom pravljen za duhovnika, ker sem sicer trdno veren, toda tiste ganljive pobožnosti, kot jo opazujem pri mnogih tovariših, v sebi ne občutim. Pa mi je mož rekel: »Nič več ne oklevaj. Bog potrebuje tudi takih duhovnikov.«

Ostal sem in pel novo mašo pred oltarjem Marije sedem žalosti, tolažnice moje matere. 45 let sem duhovnik (Finžgar je imel novo mašo 5.8.1894), dal sem svojemu narodu ljubezen in delo, srce in roko, ali je bilo vse dobro ali je bilo slabo, ali je bilo mnogo ali je bilo malo, naj sodi Bog.

F. S. Finžgar

(Objavljeno v Naši zvezdi 1. X. (5. april 1940), štev. 14, str. 215—217)

SEDANJI ROD NE SME POZABITI ...

»... Stoletni naš razvoj ni le korak k napredovanju, to je velikanski skok, kakor ga bržkone ni doživel noben drug narod, zlasti tako majhen ne, kakor je naš. Za tak korak iz zaostalosti pa je bilo treba razen nadarjenosti tudi poguma za vse žrtve, ki so jih trpeli vsi naši prvi boritelji za prosveto slovenstva v boju s tujcem. Teh mož, naših pravih in prvih narodnih pionirjev, ni nihče nagrajal za njihovo nesebično delo, rajši jih je oblast ovirala in odrivala od dobrih služb. Toda vroče ljubezni do naroda jim vse ovire niso mogle pogasiti. Tudi v moji mladosti brez ponzanjan po tujenarodnih oblastnikih ni šlo. Svitalo se je od dne do dne. Zato sedanji rod ne sme pozabiti, da je dolžan hvaležnosti in spoštovanja prav vsem, tudi skromnim, a značajnim narodnim delavcem, čeprav niso bili velike luči na našem prosvetnem nebu. Tudi takih težakov in oračev je naša zanemarjena slovenska gmajna potrebovala. Brez njih bi bila zanemarjena naša narodna njiva običajna v plevlu in nerodovitnem grmičevju. Da, tudi številni molitveniki in religiozne knjige so poleg vernosti budile slovensko miselnost in narodno zavednost.«

Franc S. Finžgar

(Leta mojega popotovanja, str. 72).

France Bevk

V četrtek 17. septembra 1970 bi pisatelj France Bevk obhajal osemdesetletnico rojstva. Rekli bi lahko, da se je vsa Slovenija veselila tega njegovega praznika in se pripravljala nanj s proslavami, s predavanji, s spominskimi članki, s ponatisi njegovih spisov, z uprizoritvami njegovih del, skratka: s pregledom njegovega opravljenega dela, ki je velikansko, zaslužno, za trajno zapisano v naši narodni in kulturni zgodovini.

Jubilejne proslave so se začele v Kopru z razstavo Bevkovega pisateljskega dela, ki zajema nič manj kakor 164 knjig, s ponatisi in prevodi celo 230 knjig, kakor razberemo iz skrbno zbrane bibliografije Marjana Breclja. To se pravi, da je bil Bevk najplodovitejši in poleg Finžgarja gotovo najbolj priljubljen slovenski pisatelj. Toda že ob začetnih jubilejnih

akordih k pisateljevemu rojstnemu dnevu, k prvim čestitkam in voščilom, ki so mu želela vse dobro, so se oglasile zle slutnje: France Bevk je ležal v bolnišnici. V Idriji in v Novi Gorici so že uprizorili njegovo dramo »Kajn«, a pisatelj pri predstavah ni več mogel biti navzoč. Knjižno razstavo Bevkovih del so odprli tudi v Novi Gorici. Na posebni seji mu je občinski svet v Novi Gorici podelil naslov častnega občana. Pisatelj bi ob svojem jubileju prejel tudi eno najvišjih državnih odlikovanj.

Nenadna smrt ni dala, da bi skupaj z njim obhajali njegov 80. rojstni dan. Ko so prihajale čestitke iz vse Slovenije, namenjene živemu, je pisatelj ležal na mrtvaškem odru. Izteklo se je njegovo življenje sredi dela in snovanja. Škoda za vsako še tako drobno zgodbo, ki jo je odnesel v grob nezapisano, škoda kljub bogati dediščini, ki nam jo je bil zapustil, kljub izjemnemu obsežnemu delu, ki ga je ustvaril, polnega duha in lepote, iskanja resnice in človekovih vrednot, boja za pravico in resnico, za svobodo in vsakdanji kruh. Bolj kot kdaj prej, smo ob pisateljevi smrti spoznali, kako je za resnico, svobodo in pravico vredno živeti in se boriti. To spoznanje odseva iz vseh njegovih del. In še nekaj: upornost in ponos. S tema dvema vrlinama je postal še posebno zgled in simbol primorskih Slovencev v osvobodilnem boju. Bil je v suženjstvu in trpljenju mož in junak. S kakšnim zadoščenjem smo z njim vred dočakali priborjeno svobodo, zgrajeno na trpljenju in smrti tisočerih, ki so verovali vanjo.

Slava njegovemu spominu!

(O pisateljevem delu in življenju smo pisali v Koledarju za leto 1970.)

Pavel Perko — devetdesetletnik

Na Muljavi pri Stični je 10. marca 1970 umrl v visoki starosti (rodil se je 25. jan. 1877) upokojeni župnik in pisatelj Pavel Perko. Bil je starosta med duhovniki ljubljanske nadškofije in med slovenskimi pisatelji. Do svojega devetdesetega leta se je kar dobro držal, potem pa je vedno bolj pešal. Kljub temu je v svoji hišni kapeli vsak dan sedel maševal do 4. marca, ko ga je zadela kap. Prav tako je do konca rad bral in bil duševno popolnoma čil, pisal pa je izredno lepo in čitljivo. Vsi njegovi vrstniki iz gimnazijskih in bogoslovskih let so že zdavnaj odšli v večnost, zdaj je prišla vrsta tudi nanj.

Mohorski Koledar se je leta 1952 in 1953 na kratko spomnil P. Perka, ki je to tudi zaslužil, saj je bil v začetku svoje pisateljske poti med najbolj zvestimi sodelavci Mohorjeve družbe. L. 1961 je MD izdala izbor njegovih krajših spisov (Novele in črtice); knjiga je že razprodana. Ob smrti se mu zahvalimo za opravljeno delo in oživimo spomin nanj pri tistih, ki ga premalo poznajo.

Perko je bil po rodu Gorenjec iz Poljan nad Škofjo Loko. Po očetovi strani je bil v daljnem sorodstvu s pisateljem dr. Ivanom Tavčarjem. Gimnazijo je študiral v Ljubljani in imel vrsto sošolcev, ki so se pozneje močno uveljavili v našem leposlovju in znanosti: pesnika Josipa Murna-Aleksandrova, literarnega zgodovinarja dr. Ivana Prijatelja in bogoslovnega profesorja dr. Fr. Grivca. Z Ivanom Cankarjem, ki je obiskoval realko, sta se spoznala pri dr. Tavčarju, kjer sta oba nekaj časa uživala gostoljubno podporo. Stanoval pa je s pesnikom Cvetkom Golarjem in s poznejšim slovničarjem dr. Antonom

Breznikom. Tudi v bogoslovju, ki ga je končal v letih 1898—1902 — v mašnika je bil posvečen l. 1901 — je našel vzpodbudno družbo, prijatelja sta postala zlasti s pesnikom Silvinom Sardenkom.

Kot kaplan je služboval na velikih župnijah, kjer je mogel le malo pisati: v Škocjanu pri Novem mestu, na Raki, v Kranjski gori in v Žireh. L. 1910 je postal župnik na odmaknjeni majhni župniji Češnjice, kjer je ostal do 1935, ko je stopil v pokoj. Nato je nekaj mesecev preživel pri Veliki Nedelji, avgusta 1936 pa je prišel na Muljavo. Tu je ostal do konca življenja in tu je tudi pokopan.

Perko je začel pisati že v gimnaziji in do mature objavil nekaj uspešnih črtic v raznih listih. Živahno in n drobno je popisoval ljudi, ki jih je spoznal v domačem kraju na Gorenjskem, in njihovo trdo življenje. Prav razgibano pisateljsko dejavnost pa je razvil v semenišču ter začel sodelovati pri Domu in svetu in pri Mohorjevi družbi. Ko je postal kaplan, ni imel niti literarne družbe niti časa za pisanje — tako da v osmih letih ni objavil niti osmero črtic! Šele na Češnjicah je zopet prijel za pero. Tukaj je nastala novela Doktor Lovro in druga Perkova najzrelejša dela. V znanstvenem mesečniku Čas je pisal tudi kritike o knjigah in razlagal svoje poglede na zakone in zahteve umetniškega ustvarjanja. Prava škoda je, da se Perko takrat ni oklenil modernejših umetniških nazorov, ki jih je v svojih člankih in razpravah razvijal dr. Izidor Cankar. Cankar je l. 1914 prevzel uredništvo Doma in sveta, vodilnega katoliškega leposlovnega lista, in odločilno vplival na razvoj umetniškega življenja pri nas. Pisatelj Finžgar je sprejel Cankarjeve umetniške nazore in hitro napredoval, medtem ko se je Perko ločil od Cankarja in Doma in sveta ter vztrajal pri zastarelih nazorih o lepoti. Zdi se, da je tedaj popolnoma zmaga Perkova razumska plat, ki je bila v njem vedno zelo močna. Ko sem mu na Muljavo nosil posamezne zvezke Izbranih spisov dr. Aleša Ušeničnika, ki jih je vneto bral, mi je v pogovoru zatrdil, da je v svojem življenju trikrat predelal vse spise sv. Tomaža Akvinskega! Tako se je premalo trudil, da bi izpopolnil oblikovno stran svojih spisov — v umetnosti pa mora biti oblika z mislijo zlit v skladno, organsko enoto. Perku pa je šlo predvsem za to, da je v vsaki črtici povedal »kaj pravega in dobrega«, kar je sploh zahteval od pisatelja (Čas 1915, 217). Zato ni mogel razviti lepih pripovednih zmožnosti, ki jih je imel, in se je že pred svojim petdesetim letom popolnoma umaknil iz leposlovja. Ko sem mu pred božičem 1961 izročil prvi izvod Novel in črtic, mi je rekel, da je zato tako zgodaj nehal pisati, ker je imel občutek, da njegovi spisi ne pri kritiki ne pri bralcih nimajo vidnega uspeha.

Danes to Perkovo odločitev lahko le obžalujemo, saj je bil nadarjen pripovednik realist. To pričajo njegove prve črtice in vsi poznejši spisi, kjer svojega pisanja ni podvrnil vzgojnim in poučnim namenom. V celoti je napisal okoli štiri-deset črtic, slik in novel, med katerimi je nekaj prav lepih. Pisal je tudi za mladino (v Vrtnu).

Snov za svoje črtice je jemal večinoma iz življenja na deželi, ki ga je najbolje poznal. Posebno

so mu bili pri srcu izjemni značaji, posebežni vseh vrst ter duševno ali telesno prizadeti ljudje. Poglobljaj se je v njihovo duševnost ter upodabljal njihove stiske in trpljenje, ki ga dostikrat s krščansko vdanostjo zmagujejo in junaško prenašajo.

Ob biserni maši P. Perka na Muljavi 23. julija 1961

Kako lepe pripovedne sposobnosti je imel Perko, dokazujejo sočni Moji kaplanski spomini, ki jih je napisal kot devetdesetletnik in jih objavljamo v letošnjem Koledarju. Poleg teh je zapustil nekaj spominov na dr. I. Tavčarja (1959), na kaplana Valentina Eržena in pisatelja Fr. Govekarja (1960), na Ivana in Izidorja Cankarja (1960), na pisatelja župnika Antona Vadjala-Komarja (1961) in na pesnika Silvina Sardenka. V pogovorih, ki sem jih imel zadnjih šestnajst let z njim, je rad omenjal svoje znance in se dal preprostiti, da je nekaj spominov tudi vrgel na papir. Ker je v njih obilo kulturnozgodovinskih znamenitosti, bodo objavljeni v Novi poti. Za Novo pot, ki jo je tudi skrbno bral, je leta 1967 napisal članek »Kaj — kdaj — kako?« (str. 374—379). Tu je poddal zgoščen pregled svoje življenjske filozofije.

V Koledarjih in Večernicah Mohorjeve družbe je izšlo devet Perkovih spisov: Umrla (KMD 1900), Slepca (KMD 1904), Rotijin Blaže, ki je najdaljša Perkova črtica (SV 55, 1903, str. 44—117), Pastir Cene, Divji lovec (oboje v KMD 1907), Goljuf (SV 68, 1914), Na vrhovih (SV 69, 1915), Snaha (KMD 1921), Lovriček (KMD 1926). Leta 1924 pa je Slatnar v Kamniku izdal zbirko Perkovih novel, slik in črtic pod naslovom Z naših Gorā.

Kot pisatelj je bil Perko premalo ambiciozen. O svojih pisateljskih zmožnostih je imel preveč skromno mnenje in premalo je iskal pisateljske družbe. V tem je deloma vzrok, da ni napisal več in boljših stvari. (To bi mogli reči tudi o nekaterih drugih duhovnikih pesnikih in pisateljih.) Prav tako ni hranil pisem, ki jih je dobival od raznih strani, tudi od takih, katerih misli in sodbe bi nam bile danes dragocene. Samo leta 1962 mi je izročil nekaj pisem, v katerih so mu dopisniki izrazili priznanje ob izidu Novel in črtic. Prav tako mi je izročil Finžgarjeve pripombe, pripisane k posameznim črticam, ko je Perko svojo zbirko predložil Mohorjevi družbi. Finžgarju so se zdele kar dobro napisane črtice Mrakov Tomaž, Mihólov Mihóla in Rotijin Blaže, Doktor Lovro pa je: »Zares dobra črta! Lepa, zanimiva. Konec bi sodil

krajšati — malo — tam ob svatovščini. Sicer res dobra novelica!«

Izredno redkobeseden je bil Perko tudi v svojih pismih, ki jih je komaj mogoče tako imenovati. Izmed devetih njegovih dopisov, ki jih hranim iz let 1954—1969, so samo štiri na četrtingi pole in ena dopisnica, ostali štirje dopisi pa so na listkih, velikih kakor dopisnica, iztrganih iz notesa. To je vse!

Perko je bil mož razsodnosti in reda, kot duhovnik pa vesten in skrben. Primerne družbe se ni izogibal, predvsem pa je ljubil mir in samoto, kjer je lahko nemoteno premišljeval in se zatapljaj v lepoto. V novelo Doktor Lovro, ki je nastala na Češnjicah, je položil največ lastnih misli. Ena med njimi je tudi tale: »Čedalje bolj mi ugajajo ljudje in kraji. Nisem se motil. Prav tako je, kakor sem včasih sanjari kot dijak. Tedaj sem navadno porinil knjigo od sebe in se zagledal v daljavo. In prisnanjal sem pred dušo slovenske grape in griče in gorovja, razarana po rebrih. Nisem si predstavljaj kakih tursitovsko lepih skalnatih vrhov, ker skala je mrtva. Mislim sem na gore, porasle z gozdovi, sočne in zelene. Ko spomladi bukev ozeleni in smreka dobi temnejšo barvo; ko trava in mah poženeta; ko ptič zažvr-goli po vejah in se vrana prepeljava z gore v goro... Med gozdovi, kot za izpremembo; zeleni travnik in rodi polje... Na polju kmet orač; po travnikih kosci in grabljice; po pašah pastirji... To, se mi zdi, je slovenska domovina in slovensko ljudstvo.

In to imam. Sedaj sem v sredi tega, kar je bilo v tistih letih najljubši predmet mojih sanj...«

(Z naših gorā, 46—47.)

Pavel Perko s starši in bratom

Tako je Perko pred šestdesetimi leti doživljal idilično lepoto na deželi. Takega življenja danes na kmetih ni več. Tudi Pavla Perka ni več. Ostale pa so njegove črtice, v katerih bo ohranjen spomin na pisatelja in na nekdanje življenje in ljudi.

Jože Gregorič

MOJI KAPLANSKI SPOMINI

1. VESELI ŠKOCJAN

Novo mašo sem imel v svoji rojstni župniji Poljane nad Škofjo Loko leta 1901, bogoslovje pa sem končal leto dni pozneje. Sredi avgusta 1902 sem dobil dekret za kaplana v Škocjan pri Novem mestu.

Ko sem se odpravljal v svojo prvo duhovniško službo, mi je rekel poljanski rojak profesor dr. Aleš Ušeničnik, ki je bil prav takrat doma na oddihu: »V Škocjanu boste dobili za šefa Petra Bohinjca, ki je tudi pisatelj. Priporočam vam, da ga razguncate, da bo zopet začel pisati; zadnje čase se je zelo polenil. Sicer pa ne bosta imela dosti časa za pisateljevanje, zlasti vi ne, ker sta kaplana zelo vprežena z dušnim pastirstvom. Pomislite: deset podružnic in skoro vsaka ima pokopališče. Umrje kdo — pogreb, eno ali dve uri daleč! Potem pride še sedmi dan, trideseti dan in drugo, vse na oddaljenih podružnicah. Zaposleni boste dovolj, a kot pisatelj boste imeli tudi mnogo priložnosti, da boste spoznavali ljudi in njihove prigodbe.«

To je bilo neke vrste idealno opozorilo in priporočilo, moja mati pa je bila bolj praktična žena in je dejala ob slovesu: »Prav bojim se, da se boš navadil piti, ker Dolenjci hudo pijejo!«

»O, mati, tega pa ne!« sem odvrnil, »vino mi ne diši posebno, se mi zdi prekislo, zlasti tisti dolenjski cviček; žganja pa tudi ne pijem, saj me pri vsakem požirku kar strese.«

Četudi slovesno, mi je bilo pri srcu tudi nekam tesno, ko sem se odpeljal na Dolenjsko.

V Novem mestu mi je prvo dobrodošlico izrekel škocjanski rojak gospod Franc Vovko, moj nekdanji sošolec, ki je umrl l. 1943 kot upokojeni župnik v Št. Petru pri Novem mestu. Župnik Bohinjec mi ga je poslal s kolesljem naproti, ker je bil sam zadržan: z neko družbo je bil ravno tisti dan odšel na lov. Domov je prišel skoraj isti hip, ko sva se midva z Vovkom pripeljala v Škocjan. Ko me je sprejel v veži župnišča, je imel še puško na rami.

»Glejte, to je pa moja štola!« se je pošalil. »Pa ne mislite, da je res tako! Rad imam lov, vendar ni to moja vsakdanja zabava. Škocjanski župnik ima drugih skrbi dovolj. Poglejte, ravno popravljamo župnišče!«

»Saj res! Prozaično delo, kajne?«

»Hudo prozaično, posebno, ko moram imeti ponoči dežnik razpet nad posteljo, če nočem, da mi voda teče na glavo. Veste kaj«, je dostavil, »namenil sem se, da Vas poprosim za eno sobo v kaplaniji za toliko časa, dokler ne pride nova opeka, da bomo pokrili streho župnišča. Naši trgovci so tako netočni... Prva soba, recimo. Vi bi tačas stanovali v drugi sobi, saj imate še tako malo opravke.«

»Gospod župnik, razume se, da to storim. Kako že pravi katekizem? Popotnike sprejemati... Ste res kakor popotnik brez strehe, ki išče prenočišča.«

»Hvala, gospod kaplan! Vesel sem vaše prijaznosti. Upam, da se bova dobro razumela.«

Tako sem bil sprejet in že naprej sem se veselil svojega sostanovca. »Se bova včasih pomenila tudi kaj o literaturi«, sem si mislil.

Prvega kaplana Josipa Abrama, ki je umrl v Ljubljani leta 1938, ob mojem prihodu tudi ni bilo doma. Ko je prišel in sem mu povedal, kako sva se z župnikom dogovorila, je bil čisto nasprotnih misli.

»Zakaj si mu obljubil? Ne poznaš ga. V kaplanijo bi se rad priselil, da bi nadzoroval ljudi, ki bodo prihajali k nama. Veš, ga žene neke vrste ljubosumnost. Premalo ljudi ima za seboj, kaplana mu jih prevzameta, ker sta pač vedno med ljudmi. On pa je vezan na pisarno in ima opravka predvsem z ženini in nevestami, pa še nekaj malega šole. Rad bi pridobil ljudi, da bi mu pomagali pri njegovih različnih načrtih. Veš, naš župnik vedno kaj novega snuje. Zadnje čase si je vbil v glavo, da mora del farovškega hleva spremeniti v žago. Žago na bencin hoče napraviti.«

»Žago na bencin?« sem se začudil. »Jaz sem pa mislil, da ga bom pridobil za pisanje. Aleš Ušeničnik mi je priporočil, naj ga zdramim in da naj oba kaj lepega in dobrega napiševa!«

»Ti bi že, ko bi Ti čas dopuščal, toda gospod Peter...«, se je nasmehnil Abram. »No, pa saj boš kmalu videl. Ko boš oblezel vse vasi po dolgem in počez in boš zvečer prišel domov blaten ali premočen in pošteno truden, si boš bolj želel postelje kakor večerje. Drugi dan pa ista pesem: Telče, Slanči vrh in drugo.«

In res. Pozneje sem sam skušal, kako duhovniško delo v tako obširni župniji kakor je Škocjan, utrditi telo in duha. Sama proza in praksa. Lepa knjiga, pisanje in kar je temu podobnega, ne pride do veljave, razen še kdaj med počitnicami. Pisatelj pa potrebuje stalnega in mirnega ozračja, če hoče kaj ustvariti. Takega ozračja pa v velikih župnijah ni bilo nikoli. Komaj sedeš, da bi kaj bral ali napisal, te že nekdo nekam kliče. Kar spravi pero za mirnejše čase in če moreš, skrbi, da ti ne bo zarjavelo. Zunanje delo in pisateljevanje sta dva svetova, ki se oba hočeta uveljaviti, a se hkrati ne moreta.

S tem pa nočem reči, da je bilo življenje v Škocjanu dolgočasna proza. Nasprotno! Med ljudstvom sem doživel polno poetičnih dogodkov in našel dovolj snovi, ki pesniku ali pisatelju ugaja in je porabna pri umetniškem ustvarjanju; toda nisem imel niti časa niti primernega razpoloženja za pisanje, zato je vse ostalo neizrabljeno.

Po nekem tihem sporazumu smo si vsi trije razdelili delo med seboj: župnik pisarno, ponavljalno šolo in bližnja obhajila, Abram hribovske kraje in šolo na Telčah, jaz pa kraje v ravnini in šolo na Zameškem, ki so jo bili prav tisto leto dozidali. Zato sem si nabavil kolo in pomagal tudi župniku in Abram, kjer je bilo treba. Hrano sva imela oba izgovorjeno pri župniku, Abram pa je imel pri sebi mater, da mu je gospodinjala.

In tako se je začelo moje dušnopastirsko delo. Moram reči, da sem ga z veseljem opravljal. Bil sem mlad in zdrav, poln idealizma in volje do dela.

Ze prve dni po mojem prihodu se je pričela jesenska bera. Abram je šel s svojimi berovci po

hribih, jaz po ravnem. Začeli smo zgodaj zjutraj. Prvo, kar me je presenetilo, je bilo to, da so berovci pili vino že v zgodnjih jutranjih urah. Ljudje so pač ponujali, skoraj silili, ker Dolenjci so zelo gostoljubni ljudje. Tudi meni so ponujali. Nikoli nisem bil abstinent, toda vedno sem se trdno držal načela: povsod samo pokusiti pijačo in nič več! Tako sem ravnal tudi pozneje. Sicer pa se mi pri pijači niti ni bilo treba premagovati, ker me vino ni mikalo, druge alkoholne pijače pa še manj. Zelo pa sem se bal za svoje spremljevalce, kakšni bodo do večera, če že zjutraj začnejo piti! Toda ni bilo hudega, ker Dolenjec ne pije, ne da bi zraven tudi jedel. Jedače pa je bilo povsod dosti na razpolago, ker bera in obisk duhovnika sta bila kmečkim ljudem tedaj prava slovesnost, skoraj praznik. Podobno je bilo tudi ob drugih prilikah, na primer na svatbah, ob godovanju. Na svatbah se je v tistih časih prav malo plesalo, pač pa veliko pelo, veliko pilo, a še več jedlo. Kokoši, race, purani so bili vedno pri hiši, da so imeli s čim postreči gostu, ki je prišel. Če je bila koča še tako majhna, gostoljubna je bila.

Tako smo se tiste dni vsak večer pripeljali domov židane volje in s šopki za klobukom. Sedeli smo na polnih vrečah ter peli in vriskali. Tudi kaplan ni smel delati izjeme. Nihče ni bil pijan, vsi pa veseli, da imajo v svoji sredi kaplana, ki ga ljudje ljubijo bolj kot župnika, ker je pač imel več stika z njimi.

Podobnih slovesnih priložnosti, ki so družile kaplana z ljudstvom, je bilo med letom še mnogo. Naj omenim samo poroke in svatovanja. Samo ob sebi je bilo razumljivo, da so vabili kaplana na vsako svatbo. Ker je bila poročna stolnina kaplanska pravica, je kaplan vedno tudi poročal. Vabilom se torej ni bilo moč ustavljati. Včasih sva bila na isti stavbi celo oba kaplana! Tisti, ki je poročal, je prišel vsaj popoldne, ko je opravil svoje dolžnosti drugje. Veselje in razpoloženje je bilo na vrhuncu, bilo je res kakor na »Mojesovi ohceti«, kot poje naša ljudska pesem. Toda reči moram, da so peli samo lepe in dostojne pesmi; zaljubljenih je bilo malo, a še tiste poštene. Dolenjec zna svoj verski čut kaj lepo povezati s pesmijo o vincu. Še danes se spominjam pesmice, ki so jo peli na vsaki svatbi:

*Tam gori na oltarju
ena tičica sedi,
en glažek zrelega vinca
v krempeljcih drži.*

Seveda je vsaka pesmica imela tudi svoj stalni refren:

*Le pij ga, pij ga, ven ga spij,
pa družega nalij!*

Na svatovanjih se niso dogajale kake hušje ne-rodnosti, vsaj v navzočnosti duhovnikov ne. Ne morem pa trditi, da vino v nravnem oziru ni delovalo slabo, kvarno. Od nekdaj velja, da je v vinu razuzdanost. Dokaz za to je bilo razmeroma veliko nezakonskih otrok v župniji. A tega so se ljudje tako privadili, da sem se dostikrat čudil, ko so nekatere dekleta celo ponašala s svojim nezakonskim otrokom. In ko se je fant ženil, je

kaj malo vprašal, kako je nevesta živela pred zakonom. Zato je bilo treba o tem v pridigah večkrat govoriti. In to je gospod Abram tudi storil. On je namreč vodil dekliško Marijino družbo, jaz pa fantovsko.

Ne vem, kako je dandanes, morebiti je bolje v tem oziru. Lahko bi bilo, zlasti ko so bila dekleta na Raki, kakor sem pozneje videl, v teh stvarih vzorna. Le ko bi toliko bližnje priložnosti ne bilo! In pijače, pijače! Vsaka slovesnost je bila združena s pijačo: Martinova nedelja, žegnanja na podružnicah, godovanja, likofi... In povsod so hoteli imeti kaplana zraven. Ob žegnanjih je bila ključarjeva dolžnost, da je pripravil kosilo za organista, pevce in duhovnika. Navadno smo se vračali domov pozno popoldne in pripeli v vas, nekoliko »v rožicah«, četudi ne pijani. Reči pa smem, da sem se vedno zvesto držal svojega načela: vino pokušaj, a ne pij, da te ne premaga! Mati, v tem oziru si lahko zadovoljna s svojim sinom, čeprav so ga poslali na prvo službo ravno v veseli Škocjan.

Tako nemirno življenje pa mi je začelo polagoma presedati, zdelo se mi je preveč hrupno za duhovnika. V bogoslovju so nam vedno priporočali samoto in notranjo zbranost, sedaj pa dan za dnem v hrupni družbi in vedno na nogah. Oglašala se mi je želja po miru in tihoti, da bi tudi pero prišlo do svojih pravic, kar v tem neprestanem vrvenju ni bilo mogoče.

To misel sem nekoč na glas povedal pred župnikom Bohinjem. V tolažbo mi ni vedel odgovoriti drugega, kakor to, da se njemu prav tako godi — ne sicer zaradi ljudi, ki ga niso toliko nadlegovali in motili, ampak zaradi načrtov, ki jih ima polno glavo, pa jih ne more uresničiti. Še vedno je mislil na motorno žago! Pokazalo se je, kako sva daleč narazen, vsak s svojimi ideali. On je bil namreč že zdavnaj opustil misel, da bi pisatelj Peter Bohinjec še kdaj pisal povesti. Župnišče je sicer pokril in ker je o pravem času dobil material, mu tudi ni bilo treba iskati zatočišča v kaplaniji. Spoznal pa sem, da ga tudi prvi kaplan Abram ni dobro razumel, ko je govoril o tistem nadzorovanju nad nama. Ne nadzorstva, pomoči je iskal pri ljudeh, da bi mu pomagali izpeljati načrte, v katere se je zagrizel. Ob tem naj opominim, da se mu je pozneje vendarle posrečilo postaviti neke vrste žago na bencinski pogon. Ker pa ni imela dovolj dela, se ni mogla dolgo obdržati.

Moje bivanje v Škocjanu, kjer se je rodil naš slavn misijonar dr. Ignacij Knoblehar, je šlo že v drugo leto, ko sredi aprila 1904 nepričakovano pride dekret, da sem prestavljen na Rako. V Škocjan je prišel za menoj moj nekdanji sošolec Rakovec. Priznam, da sem kar nekoliko težko odhajal, ker so se mi ljudje zelo priljubili — mehki Dolenjci in zelo priljudni, a tudi brez trdne volje. Bili so pa med njimi tudi trdni, kremeniti značaji, ki so mi za vedno ostali v spominu.

Tvarine, ki bi jo lahko porabil za pisanje, sem si mnogo nabral, a kdo ve, kdaj bo obdelana? Tudi Raka je velika župnija in kazalo je, da bo glavno dušnopastirsko delo slonelo na mojih ramah.

(Napisano v maju 1967)

2. KAKO SE JE V ŽIREH ZIDALO

Na Raki sem bil dobrih štirinajst mesecev, nato pa me je pot vodila na Gorenjsko, v Kranjsko goro. Tam sem ostal samo deset mesecev (1905 do 1906), potem pa so me poslali v Žiri. V času mojega službovanja v Žireh (29. IV. 1906 do 24. VIII. 1910) je bil to že nekak trg. Hiše sicer niso bile visoke, razen nekaterih boljših, a bile so lepe in snažne. Zlasti je bilo lepo videti vrsto hišic, ki so bile pozidane ob glavni cesti med Žirmi in Dobračevci, tako, da je ves kraj bil ena sama, lepa celota. To celoto pa je reka Sora delila in tako ločila Žirovce in Dobračevce v dve skupini, katerih ena je od nekdaj trdila, da je »klerikalna«, druga pa je zato pač morala biti »liberalna«. Tako je ljudi delila voda, ne pa prepričanje. Temu sem se nemalo čudil, ko sem prišel v Žiri, takšna ločitev ljudi se mi je zdela nenaravna. Sklepal sem, da mora biti kak poseben razlog, ki umetno vzdržuje to delitev. Zelo neprijetno je bilo, ker je skupina »liberalcev« po številu močno presegala skupino »klerikalcev«, kar je odločalo pri vsakih volitvah: slej ko prej je v Žireh zmagala liberalna stranka!

Sumil sem, da se takšno stanje umetno vzdržuje. In čemu? Šlo je za novo cerkev, ki so jo hoteli postaviti, spor pa je nastal, ali naj bo cerkev na tej ali na drugi strani Sore. O tem še ni padla končna odločitev. Stvar mi je postala popolnoma jasna, ko je kmalu po mojem prihodu v Žiri prišla k meni skupina mož z dobračevske strani — torej »liberalci« — ki so mi razložili, da Žirovci hočejo na vsak način pridobiti škofa na svojo stran, da bi se nova cerkev zidala na starem mestu ali pa da bi se stara cerkev popravila, kolikor je potrebno. Vas Žiri je namreč takrat imela devet gostiln, kaj pa za gostilno pomeni bližina cerkve, to vsak ve.

»A zakaj volite Dobračevci vedno liberalno stranko?« sem jih vprašal. »Vas je za dve tretjini, Žirovcev pa le ena tretjina. Tako je žirovska župnija pri nekaterih prišla na slab glas zaradi vsega liberalizma. Saj vendar vsi niste liberalci, vsaj meni se to zdi neverjetno!«

»To tudi res ni!« so mi glasno odvrnili. »Liberalno stranko volimo pač iz nasprotovanja do Žirovcev, ker jih klerikalno vodstvo v Ljubljani vedno povzdiguje, češ to so naši možje. Če so vaši, le naj bodo, v čast vam pa niso! Le naj pridejo ob nedeljah pogledat, kako se v Žireh pleše in kako malo Žirovcev prihaja k maši. O na volišče pa vsi, da bodo v Ljubljani vedeli! Mi pa v cerkev gremo, na volišče z njimi pa ne, iz protesta ne. Le kam so gledali viši predniki, žirovski kaplani, da so tem ljudem mogli zaupati? Ne rečemo, da so čisto vsi takšni, kakor je tudi med nami nekaj resničnih liberalcev, večina pa ni. Prosim, povejte to v Ljubljani na pristojnih mestih, boste videli, da se bo stvar hitro zasukala na drugo stran!«

Obljubil sem, da bom pomagal, kolikor bo v mojih močeh. Podprl bom tisto stran, kjer bom videl, da odločajo verski nagibi.

S tem se je začelo v Žireh novo življenje. Že pri prvem sestanku, na katerega so prišli Žirovci, sem prigovarjal ljudem, naj si podajo roke čez Soro in naj složno delajo, če hočejo kaj doseči. Tako bo tudi župnija zopet dobila dober glas.

»A kje bo stala nova cerkev?« je vprašal nekdo. »Župnik pravi, da na primernem mestu,« sem odgovoril. »Kje pa bo najbolj primerno mesto, bo odločila oblast, ki bo poslala inženirja, da bo pregledal ves kraj.«

»Aha, zdaj pa že vemo, kje smo! Inženir, ki ga bo župnik podkupil. Mi ne damo cerkve Dobračevcem. Cerkev mora biti na naši strani! Kdor z Dobračevci vleče, ta je sam liberalec. Možje, pojdemo!«

Tako so tudi mene razglasili za liberalca, ker sem priporočal ljudem, naj se ravnajo po pameti, ne po slepi strasti.

Kmalu nato so Dobračevci sklicali sestanek. Tudi tega sem se udeležil, ker so me povabili. Tu pa je bilo vse bolj veselo in živahno. Ljudi je prišlo zelo veliko, celo iz Žirov jih je bilo nekaj. Čutil sem, da so se zbrali pravi ljudje. Cerkev, ki se je imela zidati, nas ni razdvajala. Govorili so: »Mi smo pripravljeni in zadovoljni, da se cerkev postavi tja, kjer je prostor zanjo najbolj primeren.« In ko se je pozneje inženir odločil za prostor na dobračevski strani in je oblast njegovo odločitev potrdila, smo vsi občutili vez, ki je združila Žirovce in Dobračevce v eno. V žirovsko župnijo je prišla nova pomlad.

A prišli so tudi novi politični viharji, ločitev duhov. Ne bom popisoval navdušenja na eni strani in sovraštva na drugi. Malone vsak dan me je Slovenski Narod očrnil, da sem prinesel razprtijo v Žiri. In ker so se prav tedaj bližale volitve v državni zbor, je ves čas vrelo kakor v kotlu. Kako pa je bilo šele takrat, ko so se pri volitvah združili žirovski in dobračevski volivci za od prave strani postavljenega kandidata — takrat ni bilo navdušenja ne konca ne kraja. Kresovi so goreli, topiči so pokali in vse se je čudilo...

Pa pustimo to in poglejmo, kako je bilo z novo cerkvijo! Treba je bilo začeti. A kaj so storili Žirovci? Organizirali so se k odporu. Ob stari cerkvi je bila velika apnena jama, polna do vrha. Apno so bili navozili že nekaj let poprej Žirovci in Dobračevci, čeprav še ni bilo določeno, kje bo stala nova cerkev. Zdaj pa, ko je bilo odločeno, da pojde cerkev na drugo stran, so Žirovci rekli: »Apno, kar smo ga mi navozili, je naše. Mi pa smo za to, da se stara cerkev ohrani in popravi. Zato bomo svoje apno vzeli in ga shranili na naši strani, da ga bomo imeli pri rokah, ko se bo popravljala stara cerkev. Dobračevci naj svoje apno kar vzamejo in naj si sezidajo svojo cerkev!«

In res! Nekega popoldne pride kakor na povelje polno vprežnih voz, ljudje pa z lopatami, in začno nakladati apno. Župnika pa prav takrat ni bilo doma — to so morali vedeti, zato so prišli. Kaj bo sedaj? Stal sem pri oknu župnišča in gledal vrvenje ljudi. Vmes so bile tudi ženske, ki so držale lopate v rokah in prav pridno pomagale. Novica je hitro prišla tudi na dobravčevsko stran, kjer je bil župan. Župan je bil razsoden mož. Pomiril je Dobračevce, ki so hoteli iti braniti apno, in telefoniral v Idrijo, kamor je bil odšel župnik. Župnik Vidmar je po telefonu poklical orožniško postajo, naj ne dovolijo odvažati apna, ki je cerkvena last; brez župnikovega dovoljenja se ga ne sme nihče dotakniti!

Kmalu nato se pojavijo ob apnišču trije orožniki in komandir zapove, naj se delo ustavi. Nastal je nevaren trenutek, kar videlo se je, kako

je zašumelo in zavalovilo med množico. Po kratkem prerekanju so se ljudje z lopatami in vozmi počasi porazgubili. Le tu in tam se je slišala še kakšna grožnja in kletev.

Oddahnil sem se. Stopil sem h komandirju in se mu zahvalil, da je s pravilnim nastopom preprečil nesrečo, ki bi se lahko zgodila.

Skrbi pa še ni bilo konec. Ko se je že večerilo, župnika pa še ni bilo iz Idrije, me je začelo skrbeti, da ga ne bi razdraženi in morda nekoliko opiti ljudje kje počakali in se nad njim maščevali. Rečem, da sem bil tisti večer razburjen do skrajnosti. Šele, ko se je pred hišo ustavil voz, s katerega je stopil župnik, se mi je odvalil kamen od srca. Pozneje sem zvedel, da so bili nekateri res za to, da se nad njim znesejo, pa so jih menda ženske pogovorile, naj tega ne delajo.

S tem je bil boj za novo cerkev končan. Apno je ostalo in so ga porabili za zidavo nove cerkve — koliko je bilo apna odvzeto, o tem ni nihče pozvedoval. In potem sem doživel še lepe dneve v Zireh, ko sem videl, kako so vzajemno kopali temelje za novo cerkev: Dobračevci v velikem številu in z veseljem, Žirovci pa v nekoliko manjšem številu in z manjšim veseljem.

Po štirih letih pa sem zapustil Žiri, kjer je bilo za duhovnika izredno mnogo društvenega dela. Zato je tudi tukaj moje pero počivalo. Prosil sem za manjšo in odmaknjeno župnijo Česnjice v moravški dekaniji in sem jo tudi dobil. Šele tam sem se oddahnil in se pisanju lahko nemoteno posvetil.

(Napisano v marcu 1967.)

Pavel Perko

DR. ANDREJU GOSARJU V SPOMIN

Dne 21. aprila 1970 je v Trnovem v Ljubljani umrl dr. Andrej Gosar, univerzitetni profesor v pokoju. Zlasti v letih med obema vojnama je bil pokojni znan javni kulturni in politični delavec in je predvsem na socialnem področju opravil zasluzno delo.

Doma je bil iz Dolnjega Logatca, kjer je bil rojen 30. novembra 1887 v obrtniški družini. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, šel za nekaj časa v službo k južni železnici, nato pa na Dunaj, kjer je študiral pravo in tam iz prava tudi doktoriral. Po ustanovitvi narodne države leta 1918 je delal pri narodni vladi v Ljubljani kot poverjenik

za socialno skrbstvo. Zatem je bil več let narodni poslanec in nekaj časa tudi minister za socialno politiko v Beogradu. Na tem mestu se je potegoval, da je bilo sprejetih več socialno naprednih zakonov. Nekaj let je bil tudi zastopnik Jugoslavije v socialnem odboru Društva narodov v Ženevi. Opravljal je še več drugih važnih upravnih in političnih služb. Ko se je umaknil iz aktivne politike, je bil imenovan za rednega profesorja ekonomije in sociologije na tehniški fakulteti ljubljanske univerze. Po upokojitvi je še vedno delal in pisal. Med zadnjo vojno so ga Nemci odpeljali v koncentracijsko taborišče Dachau. Po srečni vrnitvi v domovino je živel tiho in delavno na svojem domu do smrti v 83. letu starosti.

Nadškof dr. Pogačnik, je ob številni množici, ki se je zbrala k pogrebu, označil pokojnega Gosarja z besedami: »Umril je vzoren krščanski mož, oče številne družine, idealen lik svoječasnega katoliškega javnega delavca. Njegov zgled molitve, resničnega katoliškega mišljenja in ravnanja bomo pogrešali, ko prav danes tako manjka vzorov, ob katerih naj bi se tavajoča mladina zgledovala... Svoje iskreno in globoko krščanstvo je rajni Gosar dokazal v najhujših preskušnjah, tako tudi v koncentracijskem taborišču Dachau, kjer je razodeval resnično vdanost in iskreno zaupanje v Boga, celo bolj kot marsikak duhovnik. Po vojni je dr. Gosar prihajal vsak dan in ob vsakem vremenu v stolnico, kjer se je sivolasi starec krepil s kruhom življenja. Marsikoga je ganilo, ko je videl, kako je Gosar vedno pokleknil do tal. Dajal je pravi vzor značajnega in doslednega moža...« V znamenje priznanja mu je papež za 80-letnico podelil visoko cerkveno odlikovanje.

Dr. Gosar je zapustil pomembno delo kot pisatelj spisov, člankov in obsežnih knjig s področja socialnih vprašanj. Članke in razprave s tega in sorodnih področij je objavljaval v Slovincu, Novem času, Pravici, Jugoslovanskem obrtniku, Narodnem gospodarju, v Času in Socialni misli, ki ji je bil sourednik od začetka. Izdal je več samostojnih del: Narodno-gospodarski eseji (Ljubljana 1920),

Odlomki socialnega vprašanja (Ljubljana 1921), Za krščanski socializem (Ljubljana 1923) in Socialna ekonomija (Ljubljana 1924). Zadal si je nalogo, da sistematično izgradi program in ideologijo krščanskega socializma ter ga skuša postopoma uveljaviti v slovenskem gospodarskem življenju. Poleg navedenih teoretičnih del o reševanju socialnih vprašanj je napisal svoje najboljše in najpomembnejše delo v dveh zajetnih knjigah »Za nov družabni red«. S tem delom je še posebno izrazil svoje gledanje na krščanski socialni nauk in se z njim uvrstil med najodličnejše krščanske socialne teoretike. S predavanji je vzgajal akademsko mladino v socialnem duhu ter ji odpiral pogled v slovenske socialne probleme in s tem razumevanje zanje.

Gosarjevo najpomembnejše delo Za nov družabni red je izšlo pri Mohorjevi družbi: prvi zvezek s podnaslovom Uvod in osnove kot peta knjiga Znanstvene knjižnice leta 1933, drugi zvezek: Cilji in pota, pa dve leti pozneje (1935) prav tako v zbirki Znanstvene knjižnice (8. zv.). Za Mohorjevo družbo je dr. Gosar napisal še dve knjigi: Kolektivizem? (1936) in Socialni nauk Cerkve po besedilu papeških okrožnic (1939). Obe zadnji deli sta izšli v zbirki Sodobna vprašanja.

Že prvi zvezek Gosarjevega dela Za nov družabni red je dosegel izreden uspeh. Strokovna kritika je ne glede na svetovno nazorno stališče posrednih avtorjev delo zelo laskavo ocenila ter splošno priznala njegove vrline: veliko aktualnost, strogo objektivnost, globok realizem, pa izredno jasnost in gladko čitljivost. Nikjer še ni doslej pisatelj podal tako jasno svojih razmislov o socialnih vprašanjih. Dr. Boris Furlan je v kritiki srbske izdaje Gosarjevega dela zapisal v Sodobnosti (1933, str. 470), da »moramo toplo pozdraviti knjigo dr. Gosarja o socioloških in ekonomskih osnovah reforme družbe. Iz vse knjige veje neki zdrav duh, teoretsko znanje se srečno združuje s praktičnim izkustvom, zavest o možnostih praktičnega ostvarjanja zadržuje teoretska izvajanja v

pravih mejah, tako da se pred nami razgrne živa slika socialne realnosti v vsej svoji prepletenosti in zverženosti.«

Drugi zvezek Gosarjevega dela Za nov družabni red je zbudil še več pozornosti in pohvalnih ocen kakor prvi, zakaj odlikuje ga poleg vseh vrlin prvega zvezka še izredna aktualnost in pisanost povsem konkretnih in socialnih vprašanj in problemov, ki jih je v tem zvezku sistematično predložil, razložil in pokazal pot do njihove rešitve. Medtem ko je prvi zvezek v celoti teoretičen ter so v njem socialni problemi samo kratko nakazani, je avtor v drugem zvezku vsa najbolj aktualna vprašanja povsem konkretno obdelal, tako kakor nam jih je postavljalo vsakdanje življenje v takratnem času. V tem drugem zvezku pisatelj na široko obravnava tudi vprašanje samoupravljanja. Pisatelj je neke sam zapisal, da je bil njegov namen »pokazati vso sestavljenost in pisanost moderne družbe in tako imenovanega družabnega življenja ter razkriti njegovo dinamiko.« Z delom pa je hotel predvsem med slovenskimi izobraženci zbuditi zanimanje za moderna socialna vprašanja, za njih študij ter za uspešno in smotno socialno delovanje. V tem je bila za tisti čas še posebna vrednost tega Gosarjevega dela, ki bo ostalo zanimivo in tehtno pričevanje o študiju in reševanju socialnih in gospodarskih problemov preteklih in polpreteklih dobe. Gosar se je pri nas prvi zavzel, da bi v vse višje šole vpeljali kot redni predmet pouk o socialnih vprašanjih.

Družba sv. Mohorja je pred vojno založila še eno Gosarjevo delo: »Socialni nauk Cerkve po besedilu papeških okrožnic« to je okrožnic papežev Leona XIII. *Rerum novarum* in Pija XI. *Quadragesimo anno* in Divini Redemptoris. V tej knjigi je avtor zbral in po snovi sistematično razvrstil ves socialni nauk Cerkve, kakor je obsežen v navedenih treh okrožnicah.

Celotno delo pokojnega dr. Gosarja zasluži temeljite in pravične ocene.

JEZIKOSLOVEC P. STANISLAV ŠKRABEC SPET MED NAMI

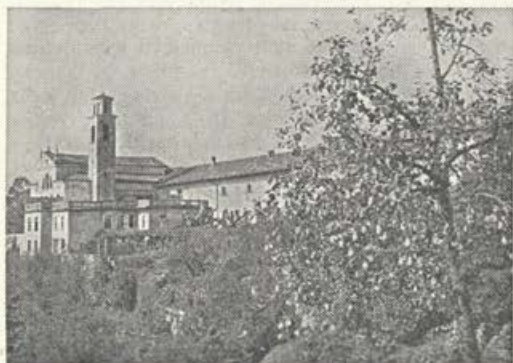
(Ob odkritju spominskega znamenja na Kostanjevici pri Gorici)

V začetku vojne Italije z Avstrijo, maja 1915, so Italijani pričeli sicer bolj prizanesljivo obstreljevati tudi Gorico. V naslednjih mesecih so že padale granate na kostanjeviški samostan nad mestom. Frančiškani so se v dramatičnem begu umaknili 28. novembra 1915 v njihovo ljubljansko zavetišče, med njimi, čeprav s krvavečim srcem, tudi p. Stanislav Škrabec. Za njimi se je Kostanjevica skoro do tal zrušila z znamenitimi štukaturami v cerkvi in marmornatimi sarkofagi v burbonski grobnici (kovinasto srebrne krste francoskega kralja Karla X., njegovega sina in drugih kraljevih rodbinskih članov sočasno zavarovali druge). Nedolgo po vojni pa je iznajdljiva stavbena podjetnost italijanskih mojstrov obnovila svetišče, samostan, grobnico v prvotnem obsegu in slogu. Kraj je dobil slovensko ime Kostanjevica po nasadu divjih kostanjev ob križevem potu, a ji

pravijo tudi Na Kapeli od takrat že, ko je bila 1623 postavljena prva kapela, za njo sredi 17. stol. že večja cerkev s samostanom po sedanji podobi. Za Jožefa II., avstrijskega prosvetljenega cesarja, je občutila hudo preganjanje, a so jo 1796 ponovno posvetili in 1811 jo izročili svetogorskim bratom sv. Frančiška, pozneje samostojni slovenski frančiškanski družini v ljubljanski provinciji, ki je s p. Stanislavom Škrabcem in ostalimi očeti slovela v mestu in v podeželju. Med prvo in drugo vojno so jo upravljali še dobri tridentinski redovniki. Za čuda, ohranili so ji bogato knjižnico z okrog 12.000 izdov in v nji Bohoričev slovnico ter druge redkosti. Sedanja družina (p. Andrej Vovk, gvardjan, z njim p. Karel Dijak, p. Matej Papež in bratje novinci) ob skrbnem dušebrižništvu (saj je in bo Kostanjevica župnija mesta Nove Gorice, dokler se ne zgradi škofijska stolnica v mestu

p. Škrabca v okvir goriških časov izpred prve vojne.

Med slovesnim odkritjem sta moški pevski zbor »Jadran« iz Vrtojbe in mešani pevski zbor iz Kromberka odpela, prvi počitalniške budnice o bučanju morja, o škropitvi srčne krvi, o gromu Triglava, drugi ob prikazanju naše mile zvezde, ob šumenju bistre Soče in naročilu boljših dni.

Samostan Kostanjevica pri Novi Gorici

Mlad študent je z Gradnikovo Kostanjevico zbudil romantiko tistih časov, a star študent se je v verzih spomnil, kako so hodili na Kostanjevico od postaje do postaje, od kapelce do kapelce, kako jim je pater Škrabec vse odpustil in še zdaj, ko

v grobnici Burboni mirno spijo,
zunaj še študentje stari žvrgolijo.

Z razdvojenimi čustvi zremo na Gorico in na Novo Gorico, vendar na obeh straneh sije goriško sonce, cvetejo kostanji, akacije, v njih gostolijo slavčki, na obeh straneh gre pogled naokrog na gore in ravnine. Staro in novo, starost in mladost združuje Kostanjevica.

V samostanu je bila ob tej priložnosti odprta razstava Škrabčevih knjižnih del in gradiva o njem (odlično jo je uredil knjižničar Marijan Brecelj) in še Škrabčevih spričeval, dokumentov, rokopisov, slik iz njegove zapuščine.

Nekje je jezikoslovec Škrabec zapisal: »Jaz sem želel od svojih gimnazijskih let nadalje, in to je bil poglavitni del mojega jezikoslovnega prizadevanja do današnjega dne, da bi se naši knjižni slovenščini ustanovila edinstvena, čedna pa obenem čista slovenska izreka, veljavna za šolo in javno občevarje olikanih stanov.«

Ludvik Zorzut

OB OSEMDESETLETNICI AMERIKANSKEGA SLOVENCA

Slovenci so se začeli množično izseljevati v ZDA šele v osemdesetih in devetdesetih letih preteklega stoletja. Resda niso šli tja vsi z namenom, da bi tam stalno ostali, ker je večina izmed njih odšla samo zato, da bi nekaj zaslužila in se potem vrnila domov. Med njimi pa so bili tudi taki, ki so po večkrat prišli in se vrnili. Zato so se v borbi za vsakdanji kruh neprestano selili iz kraja v kraj ter se tako razkropili po širnem ameriškem kontinentu, ne da bi bili med seboj narodnostno, versko ali kako drugače povezani. Tako je bilo npr. v rudnikih države Minnesota že pred letom 1890 zaposlenih več tisoč Slovencev, ki niso imeli nobene duševne hrane, zabave in razvedrila. Slovenski misijonar Jožef Franc Buh (1833—1922), ki je tedaj deloval med njimi, je prvi uvidel potrebo, da mora za te ljudi nekaj storiti. Po daljšem razmišljanju je prišel do zaključka, da bi jim bil dober slovenski časnik v veliko korist. O tem načrtu je veliko razpravljal s slovenskimi bogoslovci iz St. Paula, ki so prihajali k njemu na počitnice, pa tudi z rojaki, ki so hodili in se sestajali v slovenski trgovini J. J. Murnik & Co. v Towru. Tam se je spoznal tudi z Antonom Murnikom, ki se je pozneje odločil, da uresniči njegovo za-

misel in prične izdajati prvi slovenski časnik v ZAD: Amerikanski Slovenec.

Ideja o izdajanju Amerikanskega Slovenca je izšla torej iz Towra. Ker pa je bil ta takrat še neznatno naselje na divjem severu Minnesote, je bil Murnik mnenja, da je bolje, če prične izdajati list v Chicagu, ki je bilo že tedaj veliko trgovsko mesto, čeravno ni bilo v njem kdovekak Slovencev.

Iz pisanja dolgoletnega urednika Amerikanskega Slovenca in najboljšega poznavalca njegove zgodovine Johna Jericha izvemo, da je dobil Anton Murnik v Chicagu kmalu nekaj navdušenih sodelavcev, s katerimi je pripravil vse potrebno za izdajanje časnika. To so bili: Franc Zalokar, Jožef Verščaj, Ivan Grilc, Alojzij Skubic, Antonija Zalokar in njen poznejši mož Ivan Lesar, ki je prišel tja, ko so bila dela za list že tako rekoč nared.

Glavni delež priprav je bil seveda na Murniku, ki je imel na skrbi razen tiskarne, denarja, pomožnega urednika in stavca še potreben dopisniški krog. Pri tem, žal, ni imel sreče. Izseljencev, ki bi bili večji pisanja, razen duhovščine skoraj ni bilo. Le-ta pa je bila preveč zaposlena z dušnopastirskim delom med tujerodci, zato tudi ni čutila potrebe po slovenskem listu.

AMERIKANSKI SLOVENEK.

Entered at the Post Office of Chicago, Ill. as Second Class Matter.

1. Stev.

Chicago, Ill., 3. septembra 1891.

Tečaj I.

Jožef F. Buh

Po končanih pripravah je izšla **3. septembra 1891** prva številka Amerikanskega Slovencea. Izdajatelj in urednik Murnik je zapisal v uvodniku med drugim:

»Ker Slovenci žive raztreseni po vseh državah severne Amerike, se je bati, da upeša in se zgubi vera in slovenski jezik, čeravno ne že pri naseljencih, a vendar skoro gotovo pri njih naslednikih, je neobhodno potrebno in ameriškimi razmeram potrebno, da imamo časopis v svojem jeziku ...

Namen 'Amerikanskega Slovencea' je v prvi vrsti združenje vseh ameriških Slovencev, ker le z združenimi močmi se moremo ponášati kot narod in braniti se potujčenja. List bode slovenskemu ljudstvu ne samo v zabavo in kratek čas, ampak tudi v korist v oziru dela in zaslužka in tako v zboljšanje materialnega stanja naših rojakov ...«

Po izidu desete številke je Amerikanski Slovenec nenadoma prenehal izhajati. Urednik je nekaj dni zatem pisal bogoslovcu Matiji Šavsu v Št. Paul, da je zbolel in omagal, ker je bil sam za vse in ker se tudi ni mogel zanesti na pomožnega urednika Grileca. Naj je bilo to res ali ne, enajsta številka Amerikanskega Slovencea je izšla 4. marca 1892 v Towru. Izdal in uredil jo je Jožef F. Buh, ki je list odkupil in tam ustanovil prvo slovensko tiskarno v ZDA. List je imel tedaj nekaj nad 200 plačujočih naročnikov, pošiljal pa se je na 530 naslovov.

S spremembo uredništva je Amerikanski Slovenec vsekakor napredoval. Buh mu je preskrbel močan dopisniški krog iz šentpavlskih bogoslovcev, ki so vneta polnili stolpce novega časnika z izvirnimi prispevki in prevodi. Pa tudi slovenski duhovniki mu niso odrekli občasnega sodelovanja. Med bogoslovci sta bila najbolj znana Andrej Smrekar in Anton Vilman. Smrekar je že tedaj prevajal Shakespearea, Vilman pa je prvi Slovenec,

ki je prevedel iz izvirnika Lewisa Wallacea roman Ben Hur, ki je potem izhajal kot podlistek v Amerikanskem Slovincu; med sodelavci-duhovniki pa je bil brez dvoma najpomembnejši jolietski župnik Frančišek S. Šušteršič, ki je prav preko Amerikanskega Slovencea ustanovil leta 1894 prvo slovensko podporno organizacijo v ZDA: Kranjsko-slovensko katoliško jednoto (zdaj: Ameriško-slovensko katoliško jednoto), ki je po številu članstva in finančnih sredstvih med slovenskimi podpornimi organizacijami v ZDA danes na drugem mestu, od septembra 1946 dalje pa tudi lastnica in izdajateljica Amerikanskega Slovencea.

Kljub zagretosti mladih dopisnikov pa se je iz dneva v dan bolj občutilo, da nima list pravega urednika, ki bi znal obilico raznovrstnega gradiva pravilno izbrati in urediti ter s tem napraviti časnik pestrejši in mikavnejši. Buh za to ni imel potrebnih sposobnosti, bil pa je tudi preveč zaposlen z misijoni.

Leta 1897 je pretresel slovenski živelj v ZDA polom Jeramovega poskusa združništva v Rajski dolini (Eden Valley, okr. Mendocino). Vodja te naselbine Peter Josip Jeram je namreč zakrivil, da je prišlo nad dvesto slovenskih izseljencev ob vse svoje premoženje. Tudi Amerikanski Slovenec je bil vmešan v to afero, ker je bil glavni agitator za to naselbino. Urednik Buh se sicer od vsega začetka ni strinjal z Jeramovim brezglavim početjem, ni pa odločno nastopil proti niti tedaj, ko je bil obveščen, da gre vse po zlu. Zato so mnogi naročniki odpovedali list. Buha je to potrlo in da bi se rešil tudi dolgov, ki so se večali z izdajanjem časnika, ga je 1899 prodal Amerikansko-slovenski tiskovni družbi v Jolietu.

S preselitvijo v Joliet je doživel Amerikanski Slovenec pravi preporod. Frančišek S. Šušteršič si je kot glavni urednik pridržal le članke načelne vsebine, medtem ko je urejevanje prepustil po-

Anton Murnik

klicnemu uredniku Filipu Gorjupu, ki je v kratkem času dvignil kvaliteto časnika na zavidljivo višino. Zal, da ni to trajalo dolgo. Kmalu po Šušteršičevem odhodu v domovino (1910) je pričel list nazadovati. Urejevali so ga več ali manj sposobni uredniki, ki pa še zdaleč niso dosegli svojega predhodnika Šušteršiča. Na nesrečo je prišlo v tem času še do spora med Kranjsko-slovensko katoliško jednoto, katere glasilo je bil Amerikanski Slovenec, in Amerikansko-slovensko tiskovno družbo, ki ga je izdajala. Posledica tega je bila, da se je Kranjsko-slovenska katoliška jednota osamosvojila ter pričela izdajati v januarju 1915 svoje glasilo. Tedaj je pretel konec Amerikanskemu Slovincu, ker ni bilo nikogar, ki bi mu bilo mar njegovo nadaljnje izhajanje. Nazadnje ga je leta 1924 kupila že iz rok Nemca Edvarda Winklerja Slovenska tiskovna družba Edinost, ki se je edina zavedala pomembnosti prvega slovenskega časnika v ZDA, in ga preselila v njegovo rojstno mesto Chicago. Tu je izhajal leto dni združen z listom Edinost pod naslovom Edinost-Amerikanski Slovenec. Leta 1925 pa je referendum odločil, da nadaljuje izhajanje s prvotnim imenom Amerikanski Slovenec. Tako izhaja še sedaj.

V Chicagu se je Amerikanski Slovenec ponovno postavil na noge. Izkušeni urednik John Jerich ga je s svojimi sodelavci vsebinsko dvignil na tako raven, da je postal resnično vodilni katoliški politični dnevnik ameriških Slovencev. Kot tak je mogel opravljati naslednjih 22 let pomembno narodnostno poslanstvo.

Zaradi vojnih razmer je od 1943 dalje izhajal samo še dvakrat na teden. V septembru 1946 ga je kupila Kranjsko-slovenska katoliška jednota in od 9. oktobra istega leta izhaja le še kot njeno tedensko glasilo v Clevelandu. S tem, da je postal glasilo jednote, se je ognil usodi mnogih sloven-

Frančišek S. Šušteršič

skih izseljenskih časnikov in časopisov, ki so morali prenehati izhajati, ker je bilo premalo naročnikov. Starim izseljencem je bil njihov slovenski časnik več kot navadni poročevalec. Bil je del njihove stare domovine, s katero so bili do smrti čustveno povezani. Njihovim otrokom, ki so že rojeni v Ameriki, pa to ni več.

Bodočnost slovenskega izseljenskega časnikarstva je zagotovljena le ob pomoči tamkajšnjih podpornih organizacij. Vendar je tudi bodočnost teh organizacij v sedanji obliki negotova.

Naj bo kakorkoli, Amerikanski Slovenec je lahko na svojo do zdaj prehojeno pot ponosen. Združeval je naše rojake in ohranjal slovenstvo do današnjih dni. Med desetimi časniki in časopisi, ki danes še izhajajo v ZDA, je Amerikanski Slovenec na častnem mestu ter je trenutno tudi najstarejši slovenski časnik na svetu.

Jože Bajec

John Jerich

NOVEMBRSKA NOČ

*Pod neba modrino
težka noč počiva.
Na nebo pripeta
so drevesa kriva.*

*Luči v tri nadstropja,
stroj nekje utripa.
Iz močvirja megla
se nad hiše vsipa.*

*Megla v srce lije,
megla zvezde pije.
Rezek krik. — Ob stroju
nekdo v smrtnem boju.*

Jože Pogačnik

(Iz zbirke Pesmi mladih let)

USODA NAŠE LJUDSKE PESMI

Večkrat slišimo opozorila, da je za zbiranje pesmi zdaj skrajni čas, če ne že morda prepozno, ker je od vojne sem življenje vse drugačno. Kot da so bila minula stoletja brez velikih pretresov! Vsaka doba je bila po svoje razgibana, v vsaki je ljudsko izročilo nastajalo in propadalo, v vsaki so tožili za »dobrimi starimi časi«, polnimi lepih pesmi, in v vsaki dobi se je pojavljalo tudi vprašanje, kako bo v bodoče z ljudsko ustvarjalnostjo. Že prvi zapisovalci v začetku prejšnjega stoletja so tožili, da nekaterih pesmi nihče več ne zna in zapisovanje se je zdelo kot reševanje starin, ki propadajo. Dandanes slišimo praviti podobno: Pesmi bodo šle s starejšimi pevci vred v grob, ker mladina ne mara zanje. Ali niso bili ti starejši pevci pred kakšnimi petdesetimi leti tudi mladi, prav tista mladina, o kateri so trdili, da ne zna več peti? Kaj pa, če so vse tožbe le nepotrebno nerganje in v resnici ljudska pesem sploh ne propada, samo spreminja se? Kot pojav, kot poseben izraz glasbenega izživljanja ljudska pesem morda res še ne bo tako brž zamrla, res pa je tudi, da nima več tistega pomena, kot ga je imela pred zadnjo vojno ali še celo pred prvo.

Vsakdanje življenje, ki ga prva vojna marsikje ni kdovekak prizadela, se je po drugi skoraj povsod bistveno spremenilo. Ljudje so opustili mnoge navade, ki so se zdele prej nedotakljive. Industrializacija je prodrla tudi na podeželje, pospešila tempo življenja, nove tehnične pridobitve so izpodrinile stari način dela. Vse to seveda ni moglo biti brez posledic za ljudsko pesemsko izročilo, zlasti tisto, ki je vezano na posebne okoliščine npr. na razne navade ob življenjskih in koledarskih praznikih, na skupno delo, fantovščine, obrtniško dejavnost ipd. Če te okoliščine preminejo, tudi pesem, ki jih spremlja, ne more več živeti, ker za njen obstoj ni več pravega razloga. Zato tožba, da je dandanes manj petja, kot ga je bilo včasih, ni prazno jadikovanje po starih časih. V resnici je bilo nekdanj na podeželju več priložnosti za petje in več potrebe po njem, saj ljudje skoraj niso poznali druge zabave. Radia ni bilo, pa so si morali zapeti, da kakšno delo, ki je bilo dolgočasno, ne bi postalo še moreče. Brž ko postane ljudstvo iz ustvarjalca in ohranjevalca pesmi le njen poslušalec, petje pa prevzamejo razni zbori, ansambli in radio, se začne proces nekakšne razlastitve, ki privede do tega, da sega mladina po popevkih, ljudska pesem pa postaja vse bolj muzejski predmet.

Včasih je bila pesem sestavni del vsakdanjosti in praznikov, pa ne zato, ker bi bilo življenje lažje, marveč ker so ljudje čutili potrebo po njej, ker preprosto niso mogli živeti brez nje. Stara žena na Dolenjskem mi je pred leti zagotavljala: »Vse je bilo s petjem, pa čeprav smo bili trudni. Včasih nisem mogla nog premikati, pa sem bila tako dobre volje! Tako smo peli, da se je vsa dolina tresla, ko smo šli doli s planin (= senožeti v gori).« To ni bilo pretiravanje ali olepšavanje spominov iz mladih let. Saj so podobno povedali tudi v Prekmurju: »Nekad se je strašno dosti pelo: pri kopih, pri žetvi, v jesen, gda smo koruzo brali in gda smo jo lüпали. Zvečer od šeste, sedme ure pa te do polnoči so malokdaj pesmi prenehale.

Pa zvečer, gda smo s polja šli na sezonskem deli, vsak večer smo tak peli do doma! Po celo uro smo šli daleč s polja domov. Peli smo tak, kak je šteri najboljše mogev. Vsak je pozabiv, če smo bili trudni. Samo veseli smo bili.« Kostelka je pripovedovala, koliko petja je bilo pri njih, kadar so stelo želi: ženske, stare in mlade, so se zbrale v gručo in so zapele, da se je slišalo na vse strani; vedno so se postavile na mesto, od koder se je dobro slišalo.

Petje je bilo ljudem tudi v užitek. To starejši pevci večkrat priznajo. Zato je bilo kakšno pusto zimsko delo celo dobrodošla priložnost, izgovor, da so mogli priti skupaj, peti in plesati. Na Gorenjskem so naravnost povedali: »Za del ni nobenmo blo, ampak za tist, k je blo lušn na konc.« Nekje na Gorenjskem pevcev ni bilo sram priznati, da so se v mladih letih skoraj razveselili, če je kdo v vasi umrl, ker je bila pri njih navada, da so peli tudi pri mrliču, dokler je ležal na mrtvaškem odru. Petje v gostilni ni bilo pijansko vpitje, saj so ponekod omizja tekmovala, pri katerem bodo znali več pesmi, lepše in ubranejše. »Veste, kok pride petje ven?«, je razlagal star kmečki gospodar v zgornji savski dolini. »De smo vsi trezn, pa pridemo ta prav vkep, pa mav popijemo, pol pride pa tak petje ven, da b ga rajtam sam Bogec poslušov.«

Karla Živčkova

Nikoli in nikjer niso bili vsi ljudje v kraju dobri pevci in tudi veselja za petje so imeli nekateri več kot drugi. Taki vneti pevci, ki so znali ponavadi veliko pesmi, ostanejo ljudem dolgo v spominu. O njih pripovedujejo kot o pravih ohranjevalcih — včasih tudi ustvarjalcih — pesemskega izročila. »Ona je zmeram pela«, je zatrjevala neka žena na Notranjskem o svoji sestri. »Ona je pela, kadar je pomivala, je pela, kadar je pospravljala, kadar je plela ali okopavala, ona je zmeram pela.« V Begunjah na Gorenjskem so vedeli povedati, da je bila Gončeva mati taka pevka: stara suha ženica je ves dan presedela v postelji in pela. Otroci so hodili k njej v vas in jo poslušali. Še zdaj se spominjajo, da je imela »prov švoh fletno štimco« in da je znala pesem o Pegamu in Lambergarju. V Vinjah pri Dolskem je pred prvo svetovno vojno živela revna dninarica Živčkova Katra. Pisati in brati ni znala, imela pa je redek pevski dar. Petdesetletna je izžansko organistu Francu Kramarju, ki je bil tačas eden najboljših zapisovalcev naših melodij, zapela čez dvesto pesmi, med njimi take, ki jih že nihče drugi ni več znal. Na Štajerskem, v Zlatoličju pri Ptuj, je Kramar iztaknil neko šiviljo, Marijo Tement, ki je imela debel zvezek pesemskih besedil vsake vrste in je za vse znala melodije. Tudi med moškimi se dobijo taki pevci. Pred kakšnim letom je umrl Matija Koštric, kmet iz Žižkov v Prekmurju, ki je še kot mlad fant pel dr. Francu Kimovcu, ko je zapisoval pesmi po Prekmurju, pozneje pa še drugim, vse do zadnjega. Bil je neutrujen, vzdržal je ure dolgo in si natanko zapomnil, kaj vse je komu zapel. Vsaj dvesto pesmi je znal, sodeč po zvezkih besedil, ki si jih je bil z leti sam zapisal. Na Notranjskem mu je bil podoben Andrejčev stric iz Dobca pri Begunjah. Ko smo zvedeli zanj, je bil že pri devetdesetih, droban, žilav možiček, uren v nogah in bister. Nečakinja je povedala, da sta pozimi vse popoldneve prepela pri peči. V Tuhinjski dolini smo ob neki priložnosti spoznali cestarja, moža srednjih let in očeta številne družine. Veljal je za dobrega pevca, pa smo ga naprosili, naj nam zapiše začetke pesmi, ki jih zna, da bi šlo snemanje hitreje od rok. Stopetdeset jih je nabral, fantovskih in nabožnih, svatovskih in mrljskih, veselih in žalostnih, zdravic in pripovednih. Po Kostelskem se spominjajo, da je pred več desetletji živela tam stara Minca Hatova, napol dninarica, napol beračica. Hodila je po hišah, kaj malega delala in veliko pela. Za najstarejšo in najlepše pesmi so trdili, da so si jih zapomnili od nje.

Še in še bi lahko naštevati iz vseh slovenskih pokrajin, čeprav za vse take pevce in pevke niti ne vemo. Prvi zbiralci so le redko zapisali tudi ime pevca, podatki pri Stanku Vrazu ali O. Cafu so izjema. Navsezadnje ne gre toliko za ime kot za dejstvo, da je bilo in je še ohranjanje pesmi v veliki meri odvisno od posameznih nadarjenih in za petje vnetih pevcev in pevk, ki so v otroških in mladostnih letih poslušali starejše, potem pa svoje znanje posredovali otrokom. Ne govorimo kar tako o pesemskem »izročilu«! To prehajanje iz roda v rod je mogoče včasih naravnost zasledovati.

Pred leti umrla pevka Frančiška Jemec pd. Pangreva iz Žej nad Dolskim — v dveh popoldnevih

Eden izmed mnogih zapisov narodnih pesmi (z melodijo vred) izžanskega organista Franca Kramarja, enega najboljših zapisovalcev narodnih melodij.

nam je zapela v magnetofon okrog stopetdeset pesmi — je povedala, da si je večino pesmi zapomnila od svoje matere, ta pa od prej omenjene Živčkove Katre iz Vinj. V Globeli pri Sodražici so bili dobri pevci pri Skončnih. Mati, Skončna Rezka, je pred več kot 60 leti pela Janku Žirovniku, učitelju, ki je takrat prišel zapisovat v Ribniško dolino. Njena hči, tudi Rezka, je materino izročilo prinesla z doto vred k Trščevim na Jurjevo in ga zapustila doraščajočim otrokom. Enako so storili vsi Skončni, tako da pesem tudi v najmlajšem rodu, ki zdaj drgne šolske klopi, ni zamrla. V Gornjem Seniku pri Monostru je pripovedovala porabska Slovenka, tridesetletna Veriška, da je otroška leta preživela večinoma v družbi prababice, materine stare matere, ki je bila pevka še v pozni starosti. Ko sta z dekletcem pasli, sta skupaj prepevali in mala je morala toliko časa ponavljati vsako pesem, da jo je znala natanko tako kot starka. Veriška je zdaj sama mati in zvečer, ko gredo otroci spat, jim z možem prepevata.

Da pesem ni kakor plevel, ki raste sam od sebe, marveč da je kakor roža, ki jo je treba gojiti, dokazujejo mnoga pričevanja dobrih pevcev. Takrat, ko je bilo fantovsko petje na vasi še povsod v navadi, so fantiči, ki še niso smeli v družčino, od daleč poslušali, kako je treba »vzeti čez« ali basirati. Takega, ki je znal lepo po fantovsko zavzdigniti pesem, so bili fantje pripravljeni sprejeti medse tudi pred predpisano starostjo. Pa se je primerilo, da so imeli v neki hiši hlapca, ki je znal posebno lepo peti, in mu je doraščajoči domači sin dal cel goldinar — za tiste čase ve-

liko denarja —, da ga je skrivaj učil umetnosti ubranega fantovskega petja, ki je ena izmed posebnosti slovenskega pesemskega izročila. Večglasno petje je Slovencem nekako prirojeno. »Za petje mora biti družba, sam ne moreš peti kot petelin«, je dejal nekdo. Potem je povedal, da je v deških letih hodil z vrstniki v gmajno prepevat, kajti tam so lahko vadili na vse grlo, ne da bi se jim bilo treba bati posmeha, če je šlo kaj narobe. Za ljudsko večglasje veljajo nenapisana pravila, ki se jih pevci ne zavedajo vselej, le čutijo, kako mora biti. »Starejši ljudje so imeli poseben čut za petje,« je razlagal neki Podkorenc, »peli so iz srca, kot so čutili, nekako zase, ne iz dobička-željnosti«. In je še potožil, da mlajši nimajo smisla za petje, češ da jim nič ne koristi. Podobno je dejala neka žena na Dolenjskem o mladih sovaščanih: »Imajo poklic, veste, ampak se ne lotijo!« Hotela je reči, da jim ne manjka pevskega daru, le izrabiti ga ne marajo. Tisto, kar je dajalo fantovskemu petju ubranost, je bila vaja: vsaj vsako soboto zvečer so se zbirali, včasih še med tednom, če ne štejemo drugih priložnosti, ko je bilo treba zapeti. Poznam pevce, ki so šli v svoji vnemi nekajkrat v bližnji trg k pevovodji, da bi jim svetoval, kako naj pojo, da bo lepše. Morda so imeli pri nas pevski zbori toliko uspeha prav zaradi naravne nadarjenosti naših ljudi za večglasno petje. Vendar je treba takoj povedati, da je ljudsko večglasno petje drugačno in da zborovski pevci — bodisi cerkveni ali društveni — niso vedno najboljši ljudski pevci. Ponekod so bili pevski zbori celo v škodo domačemu pesemskemu izročilu.

Ko smo pred leti zbirali pesmi po Primorskem, se je marsikdo, ki so nam ga priporočili kot dobrega pevca, opravičeval, da sam ne more in ne zna peti, ker je vedno pel le v zboru. Kulturno-prosvetno delo na vasi lahko dobi v narodnostno ogroženih krajih narodno-obrambni, prizvok, in pevski zbori postanejo dokaz narodne zavesti. V njih se zbirajo mladi, za petje nadarjeni vaščani in ker pevovodje ponavadi segajo po bolj ali manj zahtevnih umetnih zborovskih skladbah in po priredbah ljudskih pesmi, se sčasoma v pevcih utrdi prepričanje, da le zborovsko petje nekaj velja. Namesto da bi gojili domači način večglasnega petja, posnemajo manire zborovskega in zborovske pesmi se jim zdijo imenitnejše od domačih. Povsod tam, kjer mislijo, da je le zborovsko petje lepo, kjer ne zaupajo svojim zmožnostim, marveč hočejo pevovodjo, kjer se v pevsko vnetje vmešava želja po javnem nastopanju, kjer domača pesem ni več vsakdanji kruh doma, marveč jo nosijo razkazovat na oder, povsod tam se je že začelo odkuzevanje pesemskemu izročilu. Ljudska pesem postane tako rekoč turistični spominek, včasih pobarvan s solzavim rodoljubarstvom, postane nekaj, s čimer se še postavljamo, za življenje pa nam ni več nujno potrebno.

Morda bo kdo dejal, da se je treba pač sprijazniti z resničnostjo, v kateri ni prostora za čustvenost, in da je ljudska kultura lahko lep okras in pomemben dejavnik našega turizma, sicer pa nekaj docela nesodobnega, nezdružljivega s sodobnim življenjem. Seveda res ne moremo pričakovati, da bo kdo pel ob ropotanju kosilnega stroja ali mlatilnice, da bi mogla pesem preglasiti brnenje strojev v tovarni, da bi nevesti, ki se od

poroke takoj odpelje zdoma (recimo na poročno potovanje na Brezje ali Bled), lahko zapeli vse starinske svatovske pesmi, da bi fantje, ko pridejo od nočnega dela v tovarni, še mogli, zapeti pod lipo — veliko navad se je opustilo in v vsakdanjem življenju so razne spremembe uničile nekdanje priložnosti za petje. Vendar veselje do domače pesmi ni povsem minilo. To dokazuje npr. veliko zanimanje, ki ga je zbudila pri radijskih poslušalcih vseh starosti serija oddaj z naslovom »Slovenska zemlja v pesmi in besedi«, ki je na sporedu že nekaj let. Sodelavci Glasbeno narodopisnega instituta v Ljubljani, ki jo pripravljajo, so že večkrat dobili iz raznih krajev pisma s povabilom, naj pridejo snemat še k njim, in nekajkrat so domačini prispevali tudi večji del spremene besedila. Mislim, da se ne vdajam praznim utvaram, če trdim, da glavno gibalno pri tem ni bila le želja po uveljavljanju, saj kažejo pisma, ki prihajajo na radio, da ljudje enako radi poslušajo oddaje iz drugih krajev kot iz svojega. Namen oddaj je bil, prebuditi v ljudeh zavest, da je domače pesemsko izročilo nekaj lepega, vrednega, pomembnega, primerno tudi za današnji čas. Zdi se, da so vsaj deloma to dosegli in tako opravile svoje kulturno poslanstvo. Enak namen je vodil tudi urednike lanske Slovenske pesmarice Mohorjeve družbe. Ta pesmarica ni zbirka skladb za zборе, marveč prikaz primerov našega pesemskega izročila iz vse Slovenije. V uvodu je rečeno, naj bralci objavljenih pesmi ne vzamejo kot vzorec, ki se ga morajo držati. Pesmi naj bi jih spomnile na tisto, kar sami znajo in naj bi zapeli tako, kakor znajo. Ko bo slovenski človek spet začutil, da je naša pesem del tistega temelja, na katerem smo zgradili našo narodno kulturo in da je njen nadaljni obstoj enako mogoč in upravičen kot obstoj našega jezika, naše domače ljudske govornice, potem ji bo tudi v sodobnem življenju našel primerno mesto.

Da bi dosegli ta cilj, pa niso dovolj ne radijske oddaje, ne pesmarice, ne gramofonske plošče, tudi ne kulturne prireditve s turističnimi vred. Enako ne moremo pričakovati pomoči od šole. Potrkati bo treba na vrata družine, ki je bila že včasih tisto okolje, kjer se je človek najprej seznanil s pesemskim izročilom. Če vprašamo pevce in pevke, kje so slišali pesmi, ki jih pojo, ponavadi povedo, da so pri njih doma veliko prepevali in da so starši imeli pevski dar ali vsaj veselje do petja, da so jim pele pestre in babice, ki so jih varovale. Marsikdo še doda, da so starši naravnost učili otroke pesmi, jih vzpodbujali k petju in ob raznih priložnostih skupaj z njimi peli. Morda bo kdo dejal, da je bilo to včasih že mogoče, danes pa da ni časa, ker je življenje drugačno. Res je drugačno, vendar se tudi danes še najdejo družine, ki jim je petje enako naravno kot skupno delo, skupni obedi ali skupna družinska molitev. Če natanko premislimo, ni vedno čas tisto, kar potrebujemo, pač pa dobra volja. Kolikokrat pustimo igrati radio, ne da bi ga kdo zares poslušal; kar tako, od daleč nam njegovi zvoki udarjajo v uho. Kolikokrat pa ga zapremo, ker je na sporedu oddaja, ki nas ne zanima. Morda se to primeri prav v času, ko je vsa družina doma, ko so otroci že naredili šolske naloge, ko tudi starši nimajo posebnega dela. Lahko bi takrat zapeli skupaj kakšno domačo. Ali pa na družinskem

sprehodu, po kosilu na praznične dni, za mamin ali očetov god, kadar bi se hotel prikrasti dolgčas v družino, kadar postane ozračje napeto zaradi slabe volje itd., itd. Vse polno je priložnosti, če jih človek le hoče videti. Če bi starši enako skrbeli za petje v družini, kot skrbijo za telesne potrebe svojih otrok, za njih vzgojo in izobrazbo, potem bi pomanjkanje časa nikoli ne bilo vzrok za usihanje domače pesmi. Kajpak, če nam pesemsko izročilo pomeni staromodno navlako, če vidimo v njem znamenje kmečke zaostalosti, ali če ga uvrščamo med »folkloro«, ki je skupaj z bleščečo avbo, rdečo marelo in kranjskim cekarjem solzav okras, s katerim hoče kdo obiskovalcem svojega vikenda izpričati svoje slovenstvo, podobno kot kdo misli, da je kosmata šala in krepka kletvica že »folkloro« — če tako gledamo na domačo pesem, potem ji res ni več obstanka. Z druge strani pa zavzetost za slovensko pesemsko izročilo ne more in ne sme biti izraz načelne sovražnosti do vsega, kar prinaša sodobna civilizacija na glasbenem področju. Nespametno bi bilo zahtevati, da bi se mladina ne navduševala za popevke ali za beat glasbo. Enako brezuspešno bi bilo v imenu pristne slovenske pesmi grmeti zoper »domače viže« raznih ansamblov, pa čeprav se nam zdijo (in v resnici povečini tudi so!) še tako kičaste, vsebinsko in glasbeno prazne, priskutno enolične. Zunanje okolje ima veliko moč, vsaj toliko vplivno je kot domače. Z njim je treba računati. Če bi hoteli s poudarjanjem domače pesmi odvrčati mladino od popevk in druge moderne glasbe, bi dosegli prav nasprotni učinek: zamerila bi se ji docela. Naša pesem mora najti svoje mesto ob vsem drugem, čisto naravno, tako kot je mogoče v sodobni glasbeni kulturi uvrstiti ob Bachove skladbe tudi Mozartove, Chopinove pa Čajkovskega, Gershwinja vse do najmodernejših mojstrov. Če dandanes toliko govorimo o dialogu, o pluralizmu, potem naj velja to tudi v vsakdanjem življenju. Sodobni človek naj bi bil dovzeten za vse lepo, naj bo že starinsko ali sodobno. Tako kot se ne branimo okusnega črnega kruha iz

krušne peči, čeprav imamo hkrati radi kupivno pecivo, tako kot nam je všeč kakšna domača enolončnica, čeprav cenimo praktičnost konserviranih jedil in se ob tej dvojnosti ne čutimo prav nič nesodobne, tako bi mogli v našem pesemskem izročilu najti primere, ki so docela sprejemljivi za sodobnega človeka. Kot sodobne popevke niso vse borbene, niti ne vse čustveno raznežene, ne pojo vse o ljubezni, niso vse šaljive ali kosmate, tako pozna tudi naše staro izročilo vse vrste pesmi. Če jih poznamo le kak ducat, le tiste najbolj obrabljene, potem se seveda ne moremo navduševati zanje. Če ne vemo, da so med našimi pesmimi primeri, ki so ritmično zanimivi tudi za človeka, ki mu ugaja moderna glasba, da je naša pesem po načinu petja vse prej kot enolična, da vsebuje razne možnosti improviziranja, da zna biti po vsebini možata, mladostno razposajena ali zazvete v trpki lepoti, ki jo je rodila bolečina neizpolnjenega hrepenenja, razočaranja in življenjskih udarcev — če vsega ne vemo, potem ne bomo našli razumevanja zanj. Ko smo izbirali primere za lansko mohorsko pesmarico, smo imeli prav to pred očmi: pokazati širokemu krogu ljudi, kaj vse se skriva za besedo slovenska ljudska pesem. Mladina, navdušena nad vsem, kar velja za sodobno, sama od sebe ne bo segala po njej, pač zaradi pedsodkov in nevednosti. Če pa se bomo vsaj malo potrudili, da bodo naši otroci rastle v ozračju, ki bo izžarevalo pravilno vrednotenje naše ljudske kulture s pesmijo vred, če bomo znali otrokom približati našo pesem, tako da jim bo docela naravno sestavni del vsakdanjosti, potem bodo naši mladi na svojih izletih, sestankih, prireditvah, zabavah, doma in zunaj s preprosto samoumevnostjo uvrščali v svoj pevski spored tudi slovenske ljudske pesmi. Potem smemo resnično upati, da nekoč naša pesem ne bo samo staro izročilo, marveč da bodo nastajali tudi novi primeri, enakovredni starim, drugačni pač, vendar nič manj lepi, ker ne bodo plod dobičkaželjnega pesmarstva in cenenega »komponiranja«, marveč izraz čutečega, dobrega srca.

Dr. Zmaga Kumer

KMEČKI UPOR V POSAVJU LETA 1790

I.

Skozi dolga stoletja je bila zgodovina našega naroda — zgodovina kmečkega stanu. Ta stan je številčno in dejansko sestavljal jedro naroda, bil je središče ustvarjalne sile in narodne samoniklosti. Največji naši duhovi so izšli neposredno iz kmečkega ljudstva. Tisti redki posamezniki, ki so se gospodarsko in socialno dvignili nad ta sloj, so navadno izgubili živo zvezo z domačo grudo in so se v meščanskem okolju potujčili.

Vendar našemu kmetu v preteklosti ni bilo rožnato. Krive so bile politične okoliščine. Ko je naš narod izgubil v 8. stoletju politično samostojnost in je v naših deželah zavladal nemški pravni red in z njim fevdalni sistem, je bil kmet in z njim ves narod pritisnjen ob tla. Po tedanjem pravu je postala zemlja s prebivalstvom vred last

vladarja, ki je zemljo in ljudi podeljeval svojim zaslužnim plemičem in bojnim tovarišem. Ti so sprejemali ta dar v nekaj najem, ki mu pravimo fevd. V resnici so po svoji volji gospodarili nad podarjenim svetom. V naše kraje so se začeli priseljevati tuji plemiči, postavljali so si po naših gričih svoje utrjene gradove, kmet pa je postal njihov tlačan. Čedalje bolj je postajal odvisen od njih. Zemljiška gospoda je razpolagala s kmetovo delovno silo, zemljiška, ki ga je kmet sam obdeloval, ni smel več zapustiti, svojih otrok ni smel vzgajati za druge poklice, tudi za ženitev je potreboval dovoljenje svojega graščinskega gospodarja. Dajatve, ki jih je moral leto za letom od svojih pridelkov oddajati zemljiškemu gospodarju, so bile toliko časa znosne, dokler je graščak terjal samo to, kar je potreboval za sebe in svojo družino. Ko pa se je začelo naravno gospodarstvo

umikati denarnemu, je gosposčina potrebovala in zahtevala vedno več, uvajali so nove dajatve in jemali podložnikom stare pravice. Kmet je kljub svoji pridnosti in skromnosti zašel v resnično stisko in tako je prišlo v 15. in 16. stoletju do znanih kmečkih uporov, ki so se žalostno končali.

Sele v 18. stoletju se je začel kmetov položaj obračati na bolje. Francoski gospodarski strokovnjak Quesnay je razglasil načelo, da lahko samo naravno gospodarstvo osreči človeštvo. Ta nauk je prodril tudi na vladarske dvore. Poudarjal je, da ne ustvarja blaginje v družbi vlada, marveč da družba ustvarja blaginjo vlade. Če je reven

vseh strani skupaj, zbrali so se pred gradom in vpili, da cesar ni umrl, da jih hoče gospoda samo prevariti. Razvila se je dolga razprava o tem, ali je novica o cesarjevi smrti resnična ali ne, in o nekaterih kmečkih zahtevah. Medtem je prišlo vojaštvo iz Celja. Po njihovem prihodu so najbolj glasne zagovornike cesarjevega življenja prijeli, jih položili drugega za drugim na klop in jih tako dolgo obdelavali s palicami, dokler niso priznali, da je cesar res mrtev.

Jožefove reforme o osebni svobodi kmetov in o odpravi raznih služnosti pa so pri mnogih graščakih naletele na gluha ušesa. Tudi zaradi odkupnine pri tlaki na raznih krajih ni prišlo do medsebojnega sporazuma. Zato so kmetje postajali zopet nestrpni in prišlo je do ponovnih nemirov na primer v Halozah v Zavrču, na Kozjanskem, na Dolenjskem in Tolminskem. Največji tak upor je leta 1790 splamtel ob Savi in se je razširil na Kozjansko. O tej vstaji je poslal deset dni po dogodbah, dne 10. julija istega leta župnik v Podčetrtru škofijstvu v Št. Andražu na Koroškem podrobno poročilo, ki doslej ni bilo v celoti objavljeno. Ker nam to poročilo zanimivo slika tedanje razmere, ga v prevodu prinašamo.

II.

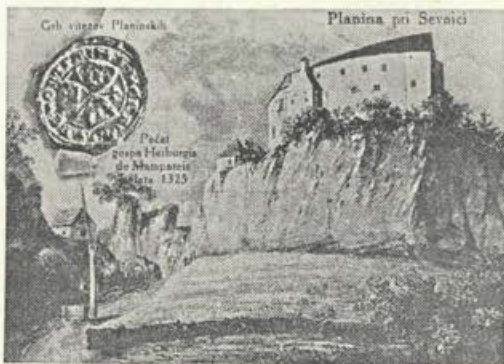
Pismo se glasi:

Štejem si v dolžnost, da vaši Prevzvišenosti opišem nevarne dogodke, ki so jih povzročili nastopi kmetov v času moje odsotnosti od doma v tukajšnji okolici. To gorje se je začelo v župniji Loka, ki leži v dekaniji Laško. Podložniki tamkajšnje gosposčine, katerim so se pridružili nekateri kmetje s Kranjskega, so se zbrali 30. junija zjutraj, ko se je začelo daniti, obkolili so grad in terjali lastnika barona Abfaltrerna, da se z njim pogovorijo. Ko se je ta prikazal in na poziv stopil na prirejeni oder, so zahtevali od njega, da jim je moral pismeno potrditi in tudi ustmeno razglasiti, da ne bo več treba hoditi na tlako in da gosposčini ne bo več treba dajati žitnega davka in desetine. Baronove osebe se sicer ni nihče lotil, toda njegovo vratarico so pred očmi vseh razgalili, jo suvali in grdo pretepali s šibami. Oskrbnik gosposčine je pravočasno pobegnil in njemu je sledil tudi krajevni župnik v Celje. Iz Loke je

Zemljevid krajev s središči upora

kmet, je revna tudi država, če je revna država, je reven tudi kralj.« V smislu teh načel sta začela Marija Terezija in Jožef II. rahljati okove, ki so stiskali kmeta. Leta 1781 je bilo odpravljeno osebno suženjstvo ali robstvo kmetov in uveden je bil davčni kataster. Naslednje leto je izšel odlok o kaznovanju podložnikov in zemljiška gospoda je izgubila izključno oblast, da bi smela samostojno deliti pravico svojim podanikom. Tretja važna odredba je zadevala tlako. Leta 1783 je izšlo navodilo o odkupnini tlake. Ker pa je zemljiška gospoda terjala sorazmerno visoko odkupnino za to služnost, so pogajanja za ureditev te zadeve zastala. Kmetje so pričakovali, da bo vsaj tlaka prenehala brez odkupnine. Od kod naj vzamejo sredstva, da se rešijo tega bremena? Upali so, da bodo vladarji uvideli, da terja državna nujnost odpravo celotnega fevdalnega sistema, saj so imeli graščaki v rokah sodstvo, upravo in davke in so bili v resnici država v državi. Odločno je v ta položaj posegel Jožef II., ki je hotel vzpostaviti svobodno zemljiško posest. Kmetje so to začutili in imeli v njega popolno zaupanje. Ko je nepričakovano umrl, niso verjeli, da je to resnica. Zgodovinar Ignac Orožen je zapisal pripetljaj tega razpoloženja, o katerem je slišal v svojih otroških letih. Ko se je leta 1790 razširila vest, da je Jožef II. umrl, je nekega dne pri vseh podružnih cerkvah v župniji Laško začelo zvoniti plat zvona. Na to znamenje so kmeti prihiteli od

Nekdanji grad Planina pri Sevnici, ki je danes v razvalinah

nato odšla ta tropa ljudi naravnost v Sevnico. Med potjo so pobrali vse prebivalce, grozili vsakemu s požigom, če ne bo z njimi držal ter odposlali glasnike z vabili v sosedno župnijo Planino. V Sevnico je prišla že taka množica, da je njihova truma štela okoli 3000 oseb. Tu so z zakupnikom graščine Gornja Sevnica storili isto kakor v Loki z baronom Abfalttrernom. Od njega so povrh še to izsilili, da je moral z bobnarjem po seniškem trgu razglasiti, da od te ure dalje prenehajo vse dajatve razen deželnih davkov in kaplanove zbirce. Medtem so se nekateri uporniki lotili uradnega tajnika Gosposčine Gornja Sevnica in mu pulili lase z glave. Sicer niso storili nikomur nič žalega. 1. julija se je zjutraj prikazala ta truma upornikov že v trgu pred gradom na Planini. Nekateri so navalili s silo v cerkve in naenkrat je po vseh cerkvah te župnije in tudi v Zagorju začelo zvoniti v znamenje začetka vstaje. Na srečo je imel plemeniti Prothasi, lastnik gospo-

Domnevam, da se je to gorje razširilo v celjsko okrožje z Dolenjskega. Kmetje na Dolenjskem so se zarotili, da bodo 26. junija napadli vse graščine do Ljubljane. Začeli so s Turnom pri Leskovcu. Vendar je to zaroto pravočasno odkril neki duhovnik in s pomočjo vojaščine so jo preprečili. Rabuka se je sicer začela in pri Turnu je 14 kmetov padlo v boju, med njimi tudi njihov vodja Andrej Domitrovič, ki jih je še tedaj, ko se je boril s smrtjo, opominjal: »Cerkveno desetino oddajajte, ker jo je Bog postavil. Zaradi tlake in žitnega davka pa umrite z menoj!« Pri Mokronogu na Dolenjskem je padlo 18 kmetov in 4 vojaki, med njimi tudi en narednik, 53 kmetov, 5 vojakov in en stotnik pa je bilo huje ranjenih. Bog vse-mogočni daj, da bi bila ta rabuka zadnja! Če se bo tak nastop še ponovil, se bom res začel bati tudi za svojo lastno glavo.

Medtem pripovedujejo, da so med uporniki tudi nekateri napačno misleči duhovniki, ki skrivaj trosijo med ljudstvo duha nemira. Tako se lahko zgodi, da bo tudi ljudstvo moje župnije, ki ga doslej še ni zajel ta duh, zapeljano k dejanjem. Prepričam se popolnoma vaši milosti in ostanem z vsem spoštovanjem vaš pokorni služabnik.

Janez Barbo, župnik

Podčetrtek, 10. julija 1790.

III.

Kdo je bil Janez Barbo in zakaj je napisal to poročilo? Nekdanja Spodnja Štajerska južno od Drave je spadala cerkveno—upravno 940 let (811—1751) pod oglejskega patriarha, nato pa 38 let (1751—1789) pod goriškega nadškofa. V tem času so razne cerkvene službe v naših krajih dobivale tudi Italijani, ki niso znali našega jezika in se niso mogli živeti v našega preprostega človeka. Priimek Barbo kaže na italijanski rod. Cerkvena zgodovina pozna razne odličnike s tem priimkom. Zgodovinar Ignac Orožen sicer pravi, da je bil Janez Barbo rojen v Gornjem gradu in da je tam študiral bogoslovje. Četudi je bil rojen na naših tleh, je bil vendar otrok italijanskih staršev, ki so bili pri nas samo v službi. Ker torej ni poznal stisk in krivic, ki jih je doživljal slovenski kmet, se mu je zdel obstoječi red edino pravilen in duhovniki, njegovi tovariši, ki so drugače mislili, kakor on, so se mu zdeli »napačno misleči«. Sam sicer vstaje ni doživel, moral pa je imeti o njej zanesljive podatke, ker je že deseti dan po dogodkih sestavil obširno poročilo za nadrejeno cerkveno oblast. Osebe, ki so v njegovem opisu imenovane, so zgodovinsko znane. Lačni Jurij Appath sicer ni bil tedaj kaplan na Planini. Takšnje kaplansko mesto je bilo leta 1790 nezasedeno, ker je bil dotedanji kaplan Lovrenc Tomažević tožen na gubernij, to je na najvišjo deželno oblast, da ima nevarne razgovore s podložniki in da uživa njihovo zaupanje, zato je moral to mesto zapustiti. Graščak grof Prothasi si je na lastno roko poiskal in pridobil Jurija Appatha, katerega srečamo pozneje kot župnijskega upravitelja pri Sv. Štefanu pri Zusmu, kjer je bil zaradi službenih nerednosti razrešen svoje službe. Poročevalec je v svojem poročilu podčrtal izjavo umirajočega

Sedanji trg Planina pri Sevnici z razvalinami nekdanjega gradu. Na sliki se vidi rojstna hiša pisateljice Ane Wambrechtsamer, pisateljice romana Danes grofje celjski in nikdar več

ščine, 15 vojakov v gradu, kjer se je nahajal tudi gospod Jurij Appath, kaplan na Planini, ki je bil kurat posadke. Ta je s svojo prisotnostjo duha obleganim navdihnil poguma. Moralo je priti do krvavih spopadov. Do šeste ure zvečer so uporno ljudstvo prosili in jih opominjali k miru. Deloma so jim tudi grozili, posebno s slepimi streli, ki so jih pošiljali z gradu med oblegajoče upornike. Ti so poslali svoje odposlance v grad, toda iz gradu niso prinesli pomirjevalnega odgovora. Ko so obleganci opazili, da se množica veča in da srd narašča, so se odločili za ostri strel med množico. Od tega strela je bil eden Planinčanov hudo ranjen. Medtem ko so uporniki imeli opravka z ranjencem, je petnajst vojakov planilo iz gradu, začeli so ostro streljati in posrečilo se jim je, da so razpršili množico, ki je pustila pri gradu deset ranjencev. Tako je bil končno vzpostavljen mir in onemogočena je bila namera upornikov, ki so se dogovorili, da bodo izvedli splošno vstajo. Po tem dogodku ni Jurij Appath tožil nad ničemer bolj kakor nad tem, da je bil lačen, ker obleganci v gradu na Planini do devete ure zvečer niso ničesar jedli.

Domitroviča, ki se zdi na prvi pogled dvomljiva. Moral je biti o resničnosti te izjave popolnoma prepričan. Iz vsebine pisma sledi, da je pisec trepetal predvsem za svoj obstanek. Kot župnik v Podčetrtku je živel »na vročih tleh«. Obsotelja, kjer so se odigrali glavni prizori velike kmečke bitke v 16. stoletju. Ta bitka je bila ob njegovem času v ljudskem izročilu še gotovo živa, zato je tudi v njem porodila strah pred novimi nemiri. On sam sicer ni bil zemljiški gospod, kot upravnik župnijske nadarbine pa je imel pod seboj dva podložnika in pravico do desetine v žitu in vinu. Zato si je želel proč od Podčetrтка in verjetno je tudi zaradi tega pisal tako prestrašeno pismo svo-

jemu škofu. Še isto leto je res dobil drugo mesto, in sicer župnijo Škale. Umrl pa je leta 1836 kot prošt v Dragovgradu.

Njegovo poročilo nam je ostalo kot drobce zgodovinskega pričevanja, ki kaže, da je bila tudi osvoboditev slovenskega kmeta izpod graščinskega jarma odkupljena s krvjo. Do popolne osvoboditve je prišlo sicer šele leta 1848 s tako imenovano zemljiško odvezo, pripravljali pa so jo kmečki upori skozi več stoletij. Tudi ta boj je povzročil, da se je porodila v duši našega kmeta tista ljubezen do lastne zemlje, ki ga vodi še sedaj v prizadevanju za gospodarski napredek.

Jakob Richter

IZ TAKŠNE SMO SNOVI...

Majhna kamera z gumijasto lečo — oko

Oko je vidni organ, ki je sestavljen iz zrkla in pomožnih naprav (solznega aparata, očesnih mišic in vek). Bistveni del očesa so receptorji za svetlobo, ki so zbrani v notranjosti zrkla v očesni mrežnici. Vse ostale očesne naprave samo omogočajo pravičen dostop svetlobe do mrežnice ali pa ščitijo oko.

Kaj vse sestavlja naše oko?

1. oko pokriva povrhnjica, trd kožni mehur, ki meri v vzdolžnem premeru 2,4 cm, imenovan beločnica, in z roženico tvori zunanjo plast zrkla;

2. 3 pari očesnih mišic, ki omogočajo več kot 100 000 naravnih;

3. roženica je prozorna prednja stran kožnega mehurja, debeline 1 mm, premer zunanje krivine 8,3 mm, lomna moč pa 43 dioptrij (1 dioptrija je lomna moč leče, ki seka vzporedne žarke za goriščno razdaljo 1 m);

4. očesna veka, ki vsakih 5 do 6 sekund zdrsrne preko roženice, da jo na ta način vlaži in prehranjuje, v enem letu se to zgodi približno 4 milijonkrat;

5. prekatna voda, ki napolnjuje prostor med roženico in lečo in vsebuje 669 mg beljakovin, 658 mg kuhinjske soli, 445 mg natrija, 394 mg klorida, 116 mg kalcija, 65 mg grozdnega sladkorja in še druge snovi;

6. leča, debela 4 mm, premer 9 mm, sestavljena iz 2200 lamel, ki so kot lističi čebule; lomna moč leče je med 19 dioptrijami, pri teh je oko naravnano na neskončnost, in 33 dioptrijami. Torej je oko naravnano na bližino nekako pri 14 dioptrijah. Dalje sestavlja lečo 30 odstotkov suhe snovi (94,7 odstotkov različnih beljakovin, 5 odstotkov maščob podobnih primesi, 0,3 odstotka grozdnega sladkorja, sluzaste snovi, vitamini itn.);

7. 70 vezivnih nití, na katerih visi leča v zadnjem očesnem prekatu;

8. te vezivne niti, ki nosijo lečo, se nadaljujejo v lečno mišico, ki je poleg srčne najbolj delavna od vseh ostalih telesnih mišic. Lečna mišica in vezivno nitje, ki nosi lečo, skrbita, da se leča akomodira, tj. prilagaja gledanju na daleč ali na blizu s tem, da se zaoblja oziroma splošči;

9. šarenica ima pomen zaslonke in je od spredaj prislonjena na lečo. Sredi šarenice je odprtina,

imenovana zenica, katere širino uravnava dve mišici, ena jo oži, druga pa širi, mišični snopi se pri tem lahko skrajšajo za 80 odstotkov;

10. žilnica, ki poleg šarenice in vezivnih nití leče sestavlja srednjo plast zrkla, hrani vidni del mrežnice;

11. steklovina je na pol tekoča prozorna snov, 90 odstotkov iz vode in izpolnjuje notranjost zrkla.

Roženica, prekatna tekočina, leča in steklovina sestavljajo dioptrični aparat očesa, ki omogoča svetlobi optimalen dostop do mrežnice;

12. mrežnica je notranja plast zrkla. Predel, ki je občutljiv za svetlobo, meri 3,5 cm², sestavlja ga več skladov. Najgloblji je pigmentni sklad celic, ki meji na žilnico. Nato sledi sklad receptorjev za svetlobo, sestavljen iz paličic in čepkov. Imamo 125 milijonov paličic, s katerimi vidimo črno bele slike in 7 milijonov čepkov za barvne slike. Paličice in čepki prevajajo vidne dražljaje na 2 milijona stikalnih vmesnih celic in te zopet naprej k 1 milijonu živčnih ganglijskih celic, ki so v notranjem skladu mrežnice in prevajajo sprejete dražljaje skozi določeno mesto, imenovano slepa pega. 2 mm velika rumena (vidna) pega je zasedena samo s čepki, približno 300 000 jih je, ob robu mrežnice pa ležijo same paličice. Mrežnica je rdečkaste barve, ki jo ji daje vidni pigment škrlat, ki je v paličicah in čepkih. Mesto, kjer nitje vidnega živca zapuša mrežnico, ni občutljivo za svetlobo, ker ne vsebuje nití paličic nití čepkov;

13. vidni živec je iz 1 milijona izoliranih vlaken;

14. vidni center leži v velikih možganih, sestavljen iz približno 145 milijonov celic možganske skorje, poleg tega še iz drugih centrov, ki urejajo normalen vid.

Nekatere posebnosti naše univerzalne kamere

Komaj se zavedamo, kaj prenese naše 7,5 g težko oko že samo ponoči. Po prilagajanju, ki traja 30 sekund do 40 minut (vidne celice se dvignejo iz pigmentnega sklada), postane mrežnica 250 000 krat bolj občutljiva za svetlobo kot ponoči.

Sprostitutvena zmoglost očesa je 1/120 kotne stopinje, to pomeni, da na razdaljo 100 m razločimo še dve točki, ki sta narazen 1,4 cm. Ta raz-

dalja 14 mm meri na mrežnici 3 tisočinke mm. Tolikšno ostrino vida doseže oko zato, ker na 1 mm² mrežnice leži 400 000 vidnih celic.

Barvno gledanje omogoča 3 vrste čepkov za modri, rdeči in zeleni del slike, še zdaleč pa ne vemo, kako se posamezni barvni deli zlijejo v barvo, ki jo dejansko vidimo. Vemo le to, da človek razlikuje 500 000 različnih barvnih tonov.

Zakaj babica ne more več brati brez očal?

10 letni otrok ima še zelo elastično lečo, ki s skrčenjem omogoči jasno gledanje že na razdaljo 7 cm (lomnost leče se s tem zviša na 14 dioptrij). Leča 30 letnega je že okornejša, njena bližinska točka je v razdalji 12 cm (lečna lomnost se zviša le za 8 dioptrij), pri 40 letnem je najbližja točka ostrega vida v razdalji 22 cm, pri 50 letnem v razdalji 40 cm, pri 60 letnem pa 100 cm. 70 let star človek ima zaradi poapnenja skoraj togo lečo, ki se le komaj malo naravna na bližino, jasno vidi šele v razdalji 4 m.

SLUH je čutilo, ki ga imajo poleg človeka le še vretenčarji in insekti.

Napačno je misliti, da človek sliši s pomočjo bobniča, kajti potrebno je še nekaj več. Bobnič (premera 10 mm, debeline 1/10 mm) reagira le na 1/10 slišnih tonov, in sicer na spodnje območje zvočnega valovanja — tj. od 16 do 1800 tresljev na sekundo (ali Hertzov). Novorojenček zmore bogastvo tonov do 23 000 Hz, kar je območje 11 oktav (od spodnjega C do že komaj slišnega piska flaute). Za 35 letnega človeka se meja slišnosti zniža na 15 000 Hz, pri 50 letnem na 11 000 Hz in pri 65 letnem na 5 000 Hz. Območje glasnosti običajnega govora je med 80 in 600 Hz, sopranistka pa doseže rekordni ton pri 977 Hz.

Bobnič rabi tudi za zvočno ojačavo, povezan je s tremi slušnimi koščicami srednjega ušesa in prav to omogoča 20 kratno ojačanje zvočnih tresljev, ki zadenejo na bobnič in s tem tudi na slušne koščice.

Skrivnost slušnega hodnika

Vrata k slušnemu organu notranjega ušesa so ovalno okence, veliko 4 mm, za katerim se kožni polž, napolnjen s tekočino 2 in 1/2 krat zavije okoli svoje osi. V notranjosti tega polža so nameščene receptorne celice slušnega organa, ki sprejemajo zvočne dražljaje — iz zunanjega sveta preko bobniča in slušnih koščic. Treslji prehajajo na tekočino v kožnatem polžu, jo zvalovijo in s tem vzdražijo receptorne celice. V polžu je 14 000 slušnih celic, od teh ima vsaka 50 čutnih dlačic, ki merijo po 5 tisočink mm. V centru polža je 28 000 živčnih celic, ki pošiljajo vse slušne zaznave k milionom celic možganske skorje, ki sestavljajo možganske slušne centre.

Zanimiva primerjava z živalmi

Vajena ušesa zaznajo že slušni dražljaj, ki traja le 1/220 sekunde, v eni sekundi pa lahko ločijo še 16 posameznih tonov, lahko pa tudi zaznajo izvor zvoka do 8,4 kotnih stopinj natančno in razločijo dva zvočna dražljaja, ki sta 14,6 m narazen 100 m daleč.

Še bolj pa so občutljiva pasja ušesa. Imajo 64 krat finejši sluh in so občutljiva še za višine

50 000 Hz. Senene kobilice slišijo še valovanje 90 000 Hz, netopirji pa celo 175 000 Hz. Basist pa je ponosen na enočrtani E, ki ga zapoje po dolgotrajni vaji in ustreza 326 Hz.

VOH in OKUS

Okušamo najrazličnejše dobrate, ki so v glavni mešanici sladkega, slanega, kislega in grenkega. Na vrhni strani jezika lahko vidimo zadaj 6 do 10 v obliki nasipa položenih bradavič, na sredi jezika je približno 400 gobastih brbončic, ob robu jezika je prav toliko listastih, po ostali jezikovi površini pa na tisoče nitastih. V 2 mm globokem jarku nasipnih bradavic, ki je vedno napolnjen s tekočino, je približno 100 okušalnih popkov. Ti vsebujejo nekaj ducatov okušalnih celic, ki štrlijo v jarek, kjer se delno razpusti zažuta hrana.

S precejšnjo verjetnostjo okušamo grenko z okopnimi brbončicami, kislo z listastimi, slano z gobastimi, sladko pa okušamo na jezični konici. Še vedno pa ne vemo točno, kateri so organi, ki okušajo sladko.

Največji sladokusci pa vendarle niso ljudje, ampak vretenčarji in insekti. Npr. krava ima na jeziku 70 000 okušalnih popkov, človek pa le 2000 do 3000. Vtem ko okusi človek v 1/10 litra šele 1/2 g sladkorja, zadostuje nekaterim insektom že 5 mg, brazilskemu metulju *Danias menippe* pa že 1/2 mg sladkorja v isti količini vode.

Strup strihnin zadisi tudi človeku, če ga je v 1/10 litra vode 8 milijonink g.

Voh je poleg vida in sluha tretji čut na daljavo. V obeh zgornjih nosnih votlinah imamo 2,5 cm² veliko površino sluznice (tj. 1/4000 telesne površine), na kateri je med 750 sluznimi žlezami okoli 20 milijonov vohalnih celic. Število vonjav, ki jih zaznava ta delček sluznice, je neznansko.

Zakaj pes tako dobro voha?

Čeprav človek zazna v 1 litru zraka še 1/10 000 mg vijoličnih dišav, 5 milijardink mg vanilije ali moškata in še manjše količine etilmercaptana, pasji smrček prekaša človeškega 1000 krat. Kar zadeva maščobno kisline molekule pot pa kar 10 milijonkrat. Pes ima 150 cm² vohalne sluznice z 225 milijoni vohalnih celic in zato taka razlika.

KOŽA kot čutilo in njeno delo

2 m² velika kožna površina je en sam velik čutilni organ. Pod povrhnjico ležajo usnjična plast kože je posejana z različnimi čutilnimi teslci. Imamo 40 000 Vater-jevih teles za dotik (dolžine 1 mm), 40 000 Ruffinijevih teles za toploto z 1/10 mm premera, 240 000 Krausejevih teles za občutek mraza in 500 000 Meisnerjevih teles za dotik, enake velikosti, nato še 60 milijonov Merkelejevih ploščic za dotik, širokih 1/100 mm in 4 milijone prostih živčnih končičev. V 1 cm² kože je 4 m živčnih niti in 5000 živčnih celic.

Kako to, da slep človek »vidi«?

Ločiti moramo število čutilnih teles za dotik in število dotičnih mest na telesni površini — teh je 600 000. Na hrbtu, nadlahti in stegnu lahko

čutimo dva pritiska ločeno, če sta najmanj 68 mm narazen, na konicah prstov pri medsebojni razdalji 2,3 mm, na jeziku pa, če sta 1 mm narazen. Samo na dlani leži več točk občutljivih za pritisk (15 000), kot na obeh golenih (7 000). Izvežbani slepi ljudje berejo po njihovem črkovnem sistemu s pomočjo približno 10 000 čutilnih teles, ki jih imajo na prstnih mečicah, skoraj tako hitro, kot mi, ki resnično vidimo.

Zakaj tako slabo občutimo komarjev pik?

Dražljaj za zaznavo pritiska mora povzročiti teža 0,31 mg na 1 mm² kože. Pikapolonica tehta 8 mg in jo kar dobro čutimo, če nam steče po roki. Komar tehta le 0,3 mg in se zato neopazno spusti na kožo. Začutimo ga šele tedaj, ko s svojimi krili povzroči preprih, ki komaj pravočasno vzdraži čutilo za hladno.

Presenetljivo delo čutila za dotik je v tem, da je sposobno v 1 sekundi razločiti 800 ločenih občutkov. To je 44 krat več dražljajev, kot jih morejo zaznati vid, voh, sluh v istem času. Manj znano čutilo je organ v koži, mišicah, kitah in sklepih, ki nadirava gibanje sklepov do 1/2 kotne stopinje natančnosti.

Tudi bolečina je posledica občutkov, varuje telo pred poškodbami. Na 1 cm² kože lahko prileti 28 dražljajev za dotik, 12 za mrzlo in 2 za toplo, ter 200 do 1000 dražljajev za bolečino. Na srečo so čutila za bolečino — prosti živčni končiči — 1000 krat manj občutljiva kot čutila za pritisk in 2000 krat manj kot telesa za občutek toplote.

Medtem ko občutek za bolečino potuje s hitrostjo 20 m na sekundo do bolečinskega centra v možganih, rabi topa globoka bolečina črevesja 5 do 10 krat več časa.

HORMONI — snovi, ki potujejo po organizmu in že v miligramskih količinah izpreminjajo človeka

Thyroxin je hormon ščitne žleze (težka 30 do 60 g), deluje oživlajoče in pospešuje rast. Celotna količina thyroxina, ki mora biti stalno prisotna v krvi zdravega organizma, je približno 13 mg. Če ga je 2 do 3 mg preveč, se pospeši presnavljanje za 25 odstotkov. Posledica tega je nemir, nespečnost, hujšanje itn. 100 litrov krvi preteče dnevno skozi ščitnico in prinese s seboj 1/4 mg joda, ki se porabi za gradnjo tiroxinske molekule (4 atome joda za 1 molekulo thyroxina).

Sredica nadledvične žleze izloča hormon adrenalin. V 1 g tekočine je že 1 milijardinka g adrenalina učinkovita, tj. 1/1000 mg v 1 litru krvi. Količina 8 mg v celotni krvi se ne sme niti dvigniti, niti znižati, da bodo presnovni procesi normalno potekali.

Hormoni imajo kratko življenjsko dobo, zato se vedno na novo ustvarjajo. Nadledvična skorja izloča hormone, ki so aktivni le 2 do 3 ure in se morajo tako dnevno 12 krat obnoviti.

Na čem bolehaajo sladkorno bolni?

Insulin je danes najbolj poznan hormon, niža sladkor v krvi za približno 0,1 % predvsem po obroku hrane. To je beljakovina z molekularno težo 48 000, sestavljena iz 408 aminokislin. Pro-

izvajajo ga Langerhansovi otočki trebušne slinavke. 1 milijon takih otočkov s premerom 0,05 do 0,6 mm, težkih po 2 do 5 milijonink g, tehtajo skupaj le 2 do 5 g.

Normalno je v 1 litru krvi 0,6 do 1 g grozdnega sladkorja. Človek s sladkorno boleznijo pa ga ima 4 do 14 g v isti količini krvi. Ko se zviša količina krvnega sladkorja nad 1,8 g, ga prične izločati ledvice. V zelo hudih primerih vsebuje urin do 10 odstotkov sladkorja in ga tako izloči 1 kg dnevno.

Obščitne žleze izločajo življenjsko važen parathormon, ki ureja količino kalcijevih ionov v krvi. Če pade kalcij v krvi od 0,1 g na 0,07 g v 1 litru krvi, zajamejo vse telo hudi krči, če pa se vrednost zviša nad 0,2 g na 1 liter krvi, se kalcij prav gotovo izplavlja iz kosti, grozi zmečkanje celotnega skeleta.

KROMOSOMI IN GENI

Kako neverjetno, da sem jaz, jaz!

Dedna zasnova se nahaja v kromosomih celičnega jedra. V vsakem normalnem jedru človeške telesne celice je 46 kromosomov, od katerih sta po dva in dva enaka, kot dvojčka. Vse to je zaradi tega, ker je za tvorbo novega bitja potrebnih 23 očetovih in 23 materinih kromosomov, ki so si na zunaj enaki. To ne velja za spolne kromosome.

Kadar se v odrasčajočem organizmu porajajo zrela jajčeca in semenčice, se število 46 kromosomov razpolovi, da se pri novi spojitvi jajčeca s semenčico njihovo število ne bi podvojilo.

Pri razpolavljanju kromosomov pri zorenju jajčec in semenčic se ne razpolavlja tistih 23 kromosomov matere in očeta, ampak se ločijo kromosomski dvojčki popolnoma slučajno. Razen tega je 2²³ možnosti za razdelitev očetove od matrine dedne mase v novo stvorjene ključne celice, je namreč nad 8 milijonov različnih tipov dedovanja.

Večina od 300 000 zasnovanih jajčec žene so enkratne dednostne sestavine. Moški organizem ustvari v vsem življenju približno 8 bilijonov semenčic, od katerih vsaka daje svoj dedni tip.

Verjetnost, da sem novo bitje moje matere prav jaz, je 1 : 3,3 bilijonov.

Biblioteka v bucikini glavici

Prostor, iz katerega izhajajo načrti in ukazi za oblikovanje novega človeškega bitja, je še mnogo manjši kot bucikina glavica. To je drobna kroglica, celično jedro, premera 2 tisočinki mm. V tej mikro biblioteki je na 46 kromosomov 6,7 milijonov genov, ki so prenašalci dedne zasnove. Ze nekaj let vemo, da je snov, iz katere so geni, najbolj zapletena, gre za desoxyribonukleinsko kislino (DNK), beljakovinsko snov z molekularno težo 2 bilijona (molekularna teža vode pa je 18).

Če vzamemo za vsak gen 1 besedo, obsega človekovo gensko bogastvo 40 knjig s po 400 stranmi, kar tehta 40 kg, genska knjižnica pa le 3 bilijoninke g.

Kako deluje gen?

Večina genov povzroča izgradnjo določenih beljakovinskih molekul. Povprečna beljakovinska molekula z molekularno težo 100 000 je sestav-

ljena iz približno 500 aminokislin, ki se razporedijo v točno določen vrstni red po natančnem gradbenem načrtu. Ta obsežen gradbeni načrt je često določen le z 1 genom. Vsak od 500 gradbenih kamnov (aminokislin) povprečne beljakovinske molekule je jasno določen z eno besedo s tremi črkami. S to primerjavo izraženo, je 1 gen, ki zgradi beljakovino, sestavljen iz 1555 črk, oziroma je obsežna knjižnica stran. Tako so izračunali, da je v 1 celičnem jedru s premerom 2 tisočink mm, knjižnica s 16 750 zvezki, od katerih vsak obsega 400 strani.

Če se genska snov ali oblika in število kromosomov spremenijo, pride do mutacij ali dednostnih sprememb. V eni generaciji pride približno do 2 mutacij na 100 000 dednih zasnov. Pri 6,700 000 dednih zasnovah lahko potemtakem pričakujemo pri vsakem novorojenčku približno 134 mutacij, od katerih je 98 % škodljivih, od teh pa 97 % na zunaj neopaznih, ker so od »zdrave« dvojne zasnove (za 1 znamenje imamo namreč 2 zasnovi).

M. F.

(Prim. Poledar 1970, str. 156—165.)

ČLOVEK PIJE VINO — VINO PIJE ČLOVEKA

Tekom stoletij in tisočletij se je veliko spremenilo v človeškem življenju. Tehnika dosega nesluten uspehe. Stroji prevzemajo delo mnogih rok. Toda človeška narava je ostala, kakršna je vedno bila. Spremljajo jo enake preizkušnje in enake so njene slabosti in vrline.

Kako ubrati pravo pot, torej ni trud, ki bi se ga lotili šele z današnjo znanostjo, ampak se je človek že od svojih začetkov ubadal z znanostjo iskanja primerne življenja. Veliko rešitev, ki jih je našel še v času, ko je živel v zelo preprostih življenjskih pogojih, je prav takih, kot jih danes tisoč in več tisoč let kasneje odkriva sodobna znanost. Je že tako, da se mora rod za rodom ukvarjati z istimi vprašanji. Zato nam je lahko v veliko pomoč preučevanje zgodovine, saj lahko v delih starih najdemo polno tega, kar nam koristi za današnjo rabo. Treba je le, da govorico starih prevedemo na govorico današnjega dne.

Kakšne so človekove slabosti in kako jih odpraviti, so vedeli že stari ljudje. Med njimi so poznali tudi slabosti vdajanja pijači. Kar je novega, so le novi načini zdravljenja posledic alkoholizma. Razna načela pa, kako se lotiti in kako odpravljati alkoholizem pa je že stara in jih je današnja znanost le času primerno znova odkrila ali izrazila. Na naslednjih straneh želim to prikazati lotevajoč se predvsem tistih misli v zvezi z alkoholizmom, ki so najbolj važne tako za alkoholika, kakor tudi za ljudi iz njegovega okolja, ki se z njim kakorkoli srečujejo in ga bodisi rešujejo, bodisi še bolj pehajo v nesrečo.

* * *

*»Kaj pa gledaš iver v očesu
svojega brata, bruna pa v svojem
očesu ne čutiš?«*

(Mr, 7,3)

O alkoholikih slišimo in beremo običajno najslabše. Naj bo žena, sosed, kdorkoli: o alkoholiku bo pravil, kakšen da je, ko zapije vse, kar dobi, da še za otroke nič ne ostane; kako se spre z ženo, jo zmerja, tepe in z otroki vred podi na cesto; kako je bil nekoč dober delavec, sedaj pa je lenuh, ki se samo vlačijo po gostilnah, namesto da bi prijel za kako delo; kako je slabši ali surovina, pred katerim nihče ni več varen. Slišimo: Kako dolgo bo treba še trpeti zlo, ki ga povzročajo alkoholiki? Že davno bi jih bilo treba zapreti in poslati na prisilno delo ali pa na prisilno zdravljenje, da bi se končno oddahnili pred njimi.

Taki in podobni opisi in glasovi so nam dobro znani. Toda poslušajmo še, kaj govorijo alkoholiki? Ponavljajo drugačne misli in govorijo si jih iz dneva v dan, tako da tudi oni ne dvomijo v svoj prav. Takole pravijo: Kaj bi, družina je bila, pa sem začel. Polagoma vedno več, pa se navadiš. Navada je pa kakor železna srajca.

Vsi so pili, pa sem še jaz. V naši pisarni (podjetju) so vsak god, vsak rojstni dan, vsako prvo plačo in kaj še vse proslavljali in zapili in sem se navadil(a). Kaj bi ne pil, ko ga pa povsod ponujajo pa še ceneje od kakih sokov. Zakaj je pa toliko gostiln? Slišimo tudi tole: Odkar sem se poročil, mi žena ne privoščil lepe besede. Kot da bi bil kak hlapec pri hiši! Pa sem začel piti, kdo ne bi? Ali: Kaj bi ne pil, ko je toliko krivic. Poglejte tiste, ki ves dan nič ne delajo, pa imajo vsega, mi smo pa samo garali, pa nimamo nič.

Lahko bi naštevati še in še. Na vprašanje, kaj je res in kdo ima prav, ne dobimo odgovora. Vsakdo vali krivdo na drugega. Žena, sosed in kdorkoli v alkoholikovi okolici pometajo pred njegovim pragom in mu prašijo pod nos, da še bolj vzkipi. Alkoholik pa krivi svoje okolje in družbo. Vsak vidi torej v drugem korenine zla. Drug drugemu dokazujejo pokvarjenost in krivičnost. Drug drugega zato čedalje bolj sovražijo in se drug drugemu čedalje bolj mačuejo. Tako se prepad poglablja, trpljenje raste, rešitev pa se odmika. Mi, ki ne pijemo, izločujemo alkoholika kot garjavo ovco, da se prav zato še bolj pogreza; alkoholik pa izločuje nas, kot da smo edini krivci njegove usode in se še bolj umikajo, dokler jih lepega dne ne povozi avto, pobere pljučnica, ali pa ne zabinglajo na vrvi, ki so si jo v obupu sami zadržnili okrog vratu.

Pustimo za trenutek vnmara, kdo je zares kriv, oziroma koliko je kriva ta in koliko ona stran. Vprašajmo se, kdo je bolj poklican, da stori prvi korak k zbližanju: ali tisti, ki mu je v omami alkohola že načeta razsodnost, ali mi, ki se hvalimo, da je naš pogled čist. Če pa smo mi tisti, ki storimo prvi korak, ali je prav, če bo naš prvi ukrep psovka, udarec z bičem in izgon? — Pa čeprav izgon na tako imenovano prisilno zdravljenje? Morda bi bil bič na mestu pred leti, ko je bil človek še zdrav in je v prvem opoju storil prvo neumnost. Takrat bi ga bič morda še iztrepnil. Sedaj pa bi ga pahnili le še navzdol. Prvi korak, ki ga moramo narediti, mora biti nekaj čisto drugega: treba je namreč odpustiti in še več kot

to: treba je vzeti trsko najprej iz lastnega očesa. To velja za obe strani, za »zdravo« še toliko bolj.

* * *

»Pitje je bolj bolezen kot slabost.«

M. Gandhi

Predvsem moramo znati razlikovati tiste ljudi, ki se le včasih opijajo in povzročajo v pijanosti razne nesreče ali divjanje od tistih, ki jih je alkohol že tako zaslužil, da jim pravimo alkoholiki. Človek, ki je sicer zdrav in se včasih opije, bi zaslužil, da ga vprašamo: Kaj vendar počneš? Če bi pa v pijanosti kaj storil, bi bilo prav, da bi ga klicali na odgovornost. Toda ko gre že za alkoholičnika, ni tako preprosto. Alkoholik ni več zdrav. Pijača je sčasoma že storila svoje. Čeprav je nekoč začel kot oni drugi, ki so se občasno opijali, je vendar potem, ko je postal že pravi alkoholik, izgubil velik del svoje nekdanje razsodnosti. Vanj se je sčasoma naselila nekaka sla, da mora hlepiti po alkoholu. Bolj ko tečejo leta, bolj se ruši tisti delček alkoholikovega jaza, ki bi pijači še lahko rekel, čeprav z naporom, stoji! Končno postane alkoholik suženj svoje razvade, ki ga povsem obvlada. Takemu človeku poreči: Kaj vendar počneš? nima nobenega smisla več.

Razvada pitja se sčasoma zaleze kakor vlaga v zid stare hiše in sega vedno višje. Vse je z njo napojeno. Usodna pa ni samo ta razvada, ampak še številne druge navade, ki se prepletejo z njo v skoraj nerazrešljivo mrežo. Človek se ne navadi le venomer znova piti, ampak se navadi vedno znova hoditi v gostilno, tako da se giblje le še med domom, tovarno in gostilno; navadi se, da venomer znova išče pivsko družčino, tako da drugih znancev in prijateljev nima več; navadi se s pijačo poplakniti vsako jezo in zaliti vsako veselje, in če ga doma kregajo, ker je pil, gre pit, da se umiri.

Pa ne gre le za razvado, ampak sčasoma že tudi za pravo bolezen: kdor dolgo pije, zboli na živcih in se začneja tresti; tresenje pa vsaj za nekaj ur odpravi, če zopet pije! Kdor dolgo pije, zboli na želodcu, toda z alkoholom se da pregnati bolečino! Kdor je preveč pil, se slabo hrani, pa tudi prebava ne dela več prav. Izgubi tek, toda alkohol mu ga vsaj malo povrne! Kdor pije, izgublja svojo moč in odpornost, toda pijača mu odvzame občutek utrujenosti, pa se počuti zopet močnega, sposobnega in duhovitega! Pijača povzroča črne ure in dneve obupa in spraševanja vesti. Toda naslednji kozarec je lahko razbini žalost in utopi vest ter narekuje opravičila za preteklost in razloge za novo pitje: Življenje je vendar kratko in žalostno, pa toliko krivic je, zakaj bi ne pili? Končno razkroji pijača še tiste dele možganov, ki posredujejo voljo. Ko pa ni nobene volje več, je postal alkohol popolni vladar. Tedaj je oslabelelost telesa običajno že toliko, da se človek opije že od najmanjše količine alkoholnih pijač. Potem ni nikdar več zares trezen. Zaradi okvar jeter odpovejo še zadnje obrambne sposobnosti, zaradi okvar srca, ledvic in pljuč pa se zaužití strup ne more več dovolj hitro odplakovati in izhlapevati. Pojavijo se tudi duševne bolezni s hudimi prividi, zmedenostjo in nemirom, kar se rado zgodi že prej, preden je prišlo do tako hudega telesnega razkroja.

Alkoholik je torej bolnik. Ne mislimo na to, koliko je bil nekoč kriv, da je zdrsnil v alkoholizem in koliko je kriv, če je po daljšem obdobju treznosti zopet prijel za prvi kozarec in naredil prvi požirek. Če zaprosi za pomoč, ga je treba vzeti kot bolnika, ne pa, kot se rado zgodi, da namesto tega stresemo nanj ploho očitkov. V življenju alkoholika so dnevi, ko je že tako in tako poln samoobtožb in bi ga ostra beseda le še bolj podrla ali celo zlomila. Potreben je torej tople pomoči, kakršno sicer nudimo kateremukoli drugemu bolniku.

* * *

»Usmili se me, brez moči sem.«

(Ps 6,3)

Kaj naj stori alkoholik, ki se lepega jutra zbudi v grozo novega dne? Taka jutra, dnevi ali ure so česti spremljevalci alkoholikovega življenja. Tako mučna so, da le še poglobijo nesrečo, ali pa tudi naznanijo usodni konec. Lahko se zgodi, da naslednji kozarec odplakne ključujoče vprašanje vesti in moreče počutke obupa. Zgodi pa se tudi, da je obup tako črn, da potisne alkoholiku vrv v roke, ali pa mu razplamti srd, da se spravi nad družbo, o kateri misli, da je vsega kriva.

Prava rešitev iz take stiske more biti le v tem, da alkoholik prizna svojo nemoč in svoj poraz. Uvideti mora, da ni res, da se bo znal do večera vzdržati in da nima več ne volje ne moči, da bi se uprl alkoholu. Ko to spozna, sam zaprosi za zdravljenje, da bi lahko nekam šel, kjer ne bo mogel do pijače. Tam dobi tudi nujno potrebno zdravljenje in drugo pomoč.

Uspeh je mogoč, če ostaja odločitev, ki je bila narejena v uri stiske, še naprej živa in če je hkrati z njo ostala zavest, da družba ne sme biti v nobenem primeru več izgovor za to, da bi alkoholik zopet segel po kozarcu. V Ameriki je že precej dolgo tega nastalo društvo Anonimnih alkoholikov; ustanovili so ga bivši alkoholiki. Tako v tem, kot v drugih podobnih društvih ali klubih mora biti članom vedno pred očmi potreba po priznanju lastne nemoči pred alkoholom. Prvi dve od dvanajstih zapovedi društva Anonimnih alkoholikov se glasita: »1. Priznali smo, da je alkohol močnejši od nas in da ne obvladamo več svojega življenja. 2. Verujemo, da nas lahko ozdravi neka sila, ki je nad nami.« Ostale zapovedi govorijo o korakih moralnega očiščenja, ki med drugim terjajo spraševanje vesti in popravljanje napak iz preteklosti. Ko pa to pišemo, je treba vedeti, da nima prav nobene vrednosti, če je to žena ali kdo drug, ki sprašuje alkoholikovo vest ali če je okolje tisto, ki zahteva poravnava starih dolgov. Prebujenje mora privreti le iz alkoholika; ne da se mu ga pa vsiliti, saj se sila ne sprevrže v drugega kot v nasilje grdega moralizatorstva.

Zgornja pravila so nastala iz izkušnje alkoholikov samih pa tudi zdravnikov, ki imajo opraviti z njimi. Zanimivo je, da so hkrati zelo nova in tudi zelo stara. V podobnih stiskah svetuje že v 6. stoletju menih Ivan Klimakus: »Kdor se hoče boriti s svojim telesom ali pa ga hoče obvladati s svojimi lastnimi silami, se trudi zaman... Priznaj pred Gospodom nemoč svoje narave, popolnoma svest si svoje nesposobnosti, pa boš neopazno dobil dar modrosti.« Indijski moralni in na-

rodni voditelj Gandhi pa je pisal pri podobnem vprašanju obvladovanja spolne sle sledeče: »Moram namreč priznati, da je izpolnjevanje zakona vzdržnosti nemogoče brez žive vere v Boga, ki je živa Resnica.«

Ko se alkoholik odloča za treznost in dela pregled svojih ravnanj v preteklosti, potrebuje tudi toplo besedo, ki mu naj pomaga, da se govorica vesti ne sprevrže v uničevalno samoočitje. Pojasniti mu je treba, da je alkoholizem tudi bolezen in da je mnogo njegovih ravnanj vendarle šlo na račun bolezni ne pa njega samega. Zato naj ne klone pred očitki, da bi ga pahnili v obup. V veliko pomoč so dostikrat prav bivši alkoholiki, ki najbolj razumejo to stisko, saj so sami izšli iz nje. Zato tolik pomen raznih društev bivših alkoholikov.

K odločitvi za treznost je samo en korak. Ni dovolj reči »Ne« alkoholu, pač pa je hkrati treba reči »Da« Dobremu, Lepemu in Resničnemu. Prvi dan treznosti bo res začetek novega življenja, če bo tudi prvi dan poti človeka, ki se hoče odpri novim in lepšim stranem življenja, pa čeprav je to v zvezi z žrtvami in odpovedjo. Veliko je alkoholikov, za katere vemo, da so šli to pot. Posvetili so se bodisi otrokom, naravi, delu ali čemer koli že, kjer jih je nesebično delo in prizadevanje podprlo in dvignilo. Kadarkoli se človek odreka sebi, da bi zaživel za dom, za tovariše, za delo, za domovino itd., se hkrati odpira večji in lepši resnici. Tako doseže umiritev in zopet lahko navedemo Klimakosovo misel: »Spoji vzdržnost z umiritvijo, kajti prvo brez drugega ne prinaša nobene koristi.«

* * *

*»Ako te tvoje desno oko pohušuje,
ga izderi in vrzi od sebe...«
(Mr. 5,29)*

Pri vseh slabih navadah, ki so se sprevrgle že v razvado in še zlasti pri razvadah, zaradi katerih je že okvarjeno naše zdravje, velja pravilo, da jih je mogoče le povsem zavreči, ni pa jih mogoče omiliti, rekoč: včasih, po malem, pa bom to in to še počel. Izjeme so izredno redke. Zelo redki so na pr. hudi kadilci, katerim je uspelo, da poka-

dijo le 5 do 10 cigaret dnevno. Praviloma je drugače. Hud kadilec, ki se odloči za zmerno kajenje, ostane pri tem le nekaj dni, kmalu pa začne še bolj kaditi kot prej. Nič drugače ni z alkoholiki. Neki drugi menih, Angiorit, je pred dvemi stoletji zapisal v knjigi Nevidna borba: »Ne daj se zapeljati misli, dovolil si bom samo eno zadovoljstvo, okusil bom samo eno slast. Kajti čeprav bi to samo po sebi niti ne bilo grešno, bi se zaradi tega popuščanja dvignile glave vseh strasti in bi pričele gomazeti kot črvi...«

Dosti alkoholikov poznamo, ki se takih pravil niso držali. Mislili so si, da so dovolj močni ali, da kak vrček piva včasih ali kozarec dobrega vina ne bo škodil. Čeprav so se poprej trdno vzdržali mesece in celo dolga leta, je prvi kozarec — celo prvi požirek — že sprožil v krvi staro hlepenje po pijači. Zato ni ostalo pri enem vrčku ali pri enem kozarcu »dobrega« vina. Kmalu je bil na mizi še drugi vrček piva, že čez nekaj dni ali tednov pa zraven že prvi in drugi in tretji kozareček žganja. Zopet je začel popivati in kmalu je bilo podro vse, kar se je v mesecih odločitve za treznost zgradilo. Vse to pa samo zaradi prvega požirka... Prav za ta požirek, ne pa za naslednje, lahko kličemo alkoholika na odgovornost, če smo mu poprej dovolj jasno predložili nevarnost, ali še celo, če je že nekoč sam izkusil, kako usodna je prva kapljica.

Toda na odgovornost lahko kličemo tudi vse tiste iz alkoholikovega okolja, ki ga v času, ko je trezen, zasramujejo in izločujejo kot kako belo vrano in ki tako tko niti življenja, da je vsaka od njih napojena z alkoholom, pa najsi bo to zaradi dobička ali česa drugega. Takim veljajo sledeče misli.

*»Gorje mu, kdor s strupom napija svojega bližnjega,
ga upijanjuje zato,
da bi gledal njegovo nagoto!
Nasitil si se s sramoto, namesto s častjo!
Pij tudi ti, da dobiš vrtoglavo!
Časa desnice Gospodove se obrne k tebi
in sramota pokrije tvojo slavo.«
(Hb. 2.15-1)*

Prim. dr. Jurij Zalokar

VROČINA — SVARILNO ZNAMENJE

Kaj je vročina?

To je stanje, ko se telesna temperatura dvigne nad normalno višino, je predvsem opozorilo, da v organizmu ni nekaj v redu. Če se temperatura dvigne pri odraslem človeku, pomislimo na najrazličnejše vzroke od lažje infekcije do izredne parazitarne bolezni. Ali je 37° normalno, ne moremo reči, ker so vrednosti nekoliko različne na različnih telesnih mestih. V pazduhi je normalno 36,4, v ustih pod jezikom 37 in v danki 37,6. Višina telesne temperature je tudi odvisna od tega, v katerem dnevnem času jo merimo: po obilnejšem obedu in pozno popoldne proti večeru se lahko dvigne do 37,5. V splošnem pa je telesna tempe-

ratura individualno različna. Na neki ameriški medicinski fakulteti je profesor meril temperaturo pod jezikom zjutraj ob 8. uri 276 zdravim študentom. Dobil je zelo različne vrednosti od 35,9⁰ do 37,4⁰ srednja vrednost pa je 36,7⁰. Le pri 19 študentih je bila temperatura le 37, kar je zgolj omenjeno kot normalno.

Kako je z vročino pri otrocih?

Pri dojenčkih in majhnih otrocih urejanje telesne temperature še ni popolnoma razvito, zato že zelo lahke infekcije povzročajo visoko temperaturo. Srednja vrednost telesne temperature pri dojenčkih je nekoliko višja kot pri odraslih. Moč-

nejši prehlad že dvigne temperaturo na 40,5 in to še ni znamenje tako resnega obolenja kot pri odraslem.

Kaj se godi v telesu?

Vročina pomeni, da se telesna toplota hitreje proizvaja, kot se izloča iz telesa. Telesna toplota je proizvod presnove v organizmu, toliko kot se je pridela, se je mora izločiti, in tedaj je organizem v toplotnem ravnotežju, kar je normalno. Ko hrana zgori, gre pridela toplota po krvi po telesu, podobno kot se pri centralnem ogrevanju v stanovanju toplota širi po toplotnih ceveh, se v organizmu po krvnih žilah.

Plast maščobnega tkiva v podkožju varuje (izolira) telo pred izgubo toplote.

Kako organizem ureja in ohranja toplotno ravnotežje?

Med človeškimi možgani leži termostat, ki preko vegetativnega živčevja ureja to ravnotežje. Ta termostat sestavljajo celice, ki ležijo v hypothalamusu, živčnem tkivu med možgani.

Pri zvišani telesni temperaturi je očitno ta termostat naravnano previsoko.

Kaj povzroča vročino?

Vročina nam pove, da je organ ali tkivo poškodovano. Telo odgovori na okvaro z vnetnim procesom. Pri infekciji n. pr. skuša telo poškodovano tkivo uničiti. Bela krvna telesa (levkociti) pridejo v poškodovano področje in uničijo prizadeto tkivo. Pri tem levkociti odmirajo in sproščajo pirogene snovi, katere krvni tok zanese v možgane, kjer dražijo celice za urejanje toplotnega ravnotežja. Telesna temperatura se dviga in posledica je vročina. Najbolj pogost vzrok je infekcija, je pa še polno drugih vzrokov. n. pr. ciroza jeter, giht itn. Pri poškodbi ali opeklini lahko poškodovane celice zaidejo v krvni obtok in z njim v telesni termostat, kjer porušijo toplotno ravnotežje. Tudi nekatera zdravila višajo temperaturo.

Kako vpliva vročina na naše telo?

Vročino često spremlja mrzlica. Drget povzroča šklepetanje zob, koža pobledi ali rahlo pomodri. Pri drgetu raste notranja toplota in temperatura se dviga. Mrzlica nastane zato, ker je termostat naravnano zaradi pirogenih snovi na višjo temperaturo, kot pa jo ima telo. Zato drget z oženjem kapilar v koži traja tako dolgo, dokler telo ne doseže tiste temperature, na kateri je naravnano termostat npr. 39°. Visoko vročino navadno spremlja slabo počutje, odpor do hrane.

Pri dviganju temperature pošlje termostat vsem pomembnim organom opozorilo, da sodelujejo pri telesnem hlajenju. Žilje v koži se razširi, tedaj obraz pordeči, srce hitreje utripa, krvni obtok se pospeši in tako lahko odplavlja (splakuje) poškodovane celice. Notranja toplota se po mrzlici preseli v kožo in začne se potenje, ki niža telesno temperaturo.

Ali je visoka vročina nevarna?

Ne vedno, tudi teže bolezni nam ne pokaže vedno vročina. Zavedati pa se moramo, da je vročina velikokrat nevarna, kar pa lahko ugotovi le zdravnik. Dalj časa trajajoča vročina čez 38° mora zbuditi našo pozornost. Kaj naj taka temperatura napoveduje, je odvisno od njenega trajanja in bolnikove starosti. Pri vročini nad 39,5° lahko nastopajo občasne motnje od nerazsodnosti do popolne zmedenosti, fantaziranja in nemira. Več ur trajajoča vročina 41,4° lahko poškoduje možgane in je včasih smrtna. Vročino nad 42,5° preživijo le redki bolniki, na srečo vključijo telo pred tem reševalni mehanizem, ki povzroči hlajenje telesa z močnim potenjem.

Ali je vročina kdaj tudi dobro znamenje?

To vprašanje je še nejasno. Vročina vzburi krvni obtok, vpliva na visoko proizvodnjo levkocitov, na tvorbo protiteles, ki zamorijo povzročitelje bolezni. Nekateri bolezni potekajo s tipično vročino, kar je zdravniku v pomoč pri diagnozi. Že to, da je organizem sposoben tvoriti vročino, je lahko dobro znamenje telesnega zdravlja, saj organizem na ta način sam obračuna z infekcijo.

Kako merimo temperaturo?

Pred uporabo očistimo termometer v alkoholu, ga oplaknemo v hladni vodi in tako dolgo stresamo, da ostane živo srebro pod 35°. Če merimo pod jezikom, naj drži bolnik termometer v zaprtih ustih 3 minute pod jezikom, pri merjenju v debelem črevesu moramo termometer namazati z vazelinom, preden ga denemo v danko do oznake 37° in pustimo 5 minut. Posebna skrb je potrebna pri ustnem merjenju. Če je bolnik pred merjenjem kadil ali kaj mrzlega ali vročega pil, so vrednosti nepravilne. Če med merjenjem diha skozi usta namesto skozi nos, so rezultati neuporabni.

Kaj storiti, kadar imamo vročino?

Večina zdravnikov meni, da je najbolj važno:

1. vodno vsebino telesa obdržati na višini — ker s potenjem izgubljamno mnogo vode, jo moramo s pitjem nadomestiti.

2. ležanje v postelji, mir, primerna hrana — danes ne mislimo več, da je potrebno vročino izstradati, potrebna je bogata beljakovinska in vitaminska hrana. Pri visoki vročini rezerve beljakovin, maščob in ogljikovih hidratov hitro izgorevajo, zato je zelo važna bogata prehrana, da bolnik ne omaga.

3. pri srednje visoki vročini morebiti vzeti zdravila proti vročini, kar določi zdravnik.

4. prostor, kjer leži bolnik, naj bo hladen in zrak v prostoru primerno vlažen, ne suh. Bolnik naj bo pokrit z lahko odejo. Napačno je, če se bolnik poti v vroči sobi, pokrit z grmado odej, kajti telo si želi znebiti se vročine, ne pa jo obdržati.

5. ko se dvigne temperatura čez 39°, so priporočljivi hladni obkladki.

6. edino zdravnik je tisti, ki naj ugotavlja bolezen in predpiše ustrezno zdravljenje.

M. F.

ARGUSOVE OČI NAD NAMI

Argusove oči! Da boste razumeli, je treba na kratko obnoviti antično pripovedko o hčeri Inaha, kneza in kralja Pelasgov. Imenovala se je Io in pripovedka pravi o njej, da je bila zelo lepa, tako lepa, da se je zaljubil vanjo sam Zeus, ko jo je zagledal na travniku, kjer je pasla očetovo čredo. Razodel se ji je in si jo pozelel. Deklica mu je hotela uiti, Zeus pa je pokrajino zagrnil v gosto temo in bežečo lepoto ujel. Nezvestega moža je zalotila boginja Hera. Da bi zapeljano deklico rešil njenega maščevanja, jo je spremenil v snežnobelo kravo. Hera, ki je spoznala prevaro, je prosila moža, da ji je lepo žival podaril. Dala ji je vrv okrog vratu in poiskala zanesljivega varuha ter tako preprečila možu, da bi jo odčaral in spet spremenil v lepo dekle. Ta zanesljivi varuh je bil pošastni Argus, ki je imel v glavi sto oči, od ka-

Področje ustja reke Colorado v ZDA, posneto v infrardeči svetlobi in v normalni svetlobi. Po razliki v posnetkih sklepajo npr. na obolelost rastlinstva (desno)

terih se je samo po dvoje izmenoma zaprlo in počivalo, medtem ko so vse druge oči, posute kakor svetle zvezde po obrazu in temenu, budno gledale in stražile. Njega je postavila Hera lepi Ioji, ki ji je v živalski podobi utripalo ubogo človeško srce, da je Zevs ne bi mogel odpeljati. Pod stražo sto Argusovih oči se je smela lo čez dan kot krava pasti na sočnem pašniku; Argus pa je stal blizu in kamorkoli se je postavil, povsod je videl nesrečnico; tudi če se je obrnil od nje, mu je bila pred očmi. Ko je sonce zašlo, je nesrečnico zaprl, ji del okrog vratu težko verigo in jo privezal... Da bi jo Zeus rešil trpljenja, je poklical ljubljenega sina Hermesa in mu ukazal, naj odurni pošasti vzame vid. Hermes je s pripovedovanjem zgodbe o pastirski piščali siringi uspaval stookega stažarja; v trdnem spanju mu je odsekal glavo in rešil Iojo.

Argusove oči pomenijo ostre, vsevidne oči. Take vsevidne oči, ki budno spremljajo in pazijo na vse dogajanje na Zemlji, so vohunski sateliti.

Eno najvažnejših obrambnih orožij vseh dežel proti nenadnemu napadu je danes elektronska špijonaža, ki je v zadnjih letih razvila čedalje bolj premetene metode in naprave. V teh metodah in napravah so seveda največji mojstri velesile, pravzaprav dve velesili: Amerika in Rusija.

Leta 1962 se je skrivna vohunska vojna premaknila z Zemlje v vesolje. Iz vesolja se ZDA in SSSR poslej nepretrgoma opazujeta in nadzoru-

jeta. Vohunski sateliti obeh držav nenehno obkrožajo Zemljo. Ti sateliti so danes najbolj skrivno orožje. Ko beremo med kratkimi novicami, da so v Sovjetski zvezi izstrelili »Kozmos X« ali v ZDA satelit »Samos«, »Midax« ali s številko X označen satelit, se največkrat ne zavedamo, da gre tu za vohunske satelite.

Pred sateliti so vohunsko službo opravljala letala; to službo deloma opravljajo še danes prav tako kakor s posebnimi napravami opremljene ladje. Leta 1960 so nad Sovjetsko zvezo sestrelili tako vohunsko letalo U-2 s pilotom Garyjem Powersom. Tedanji predsednik SSSR Hruščov je zahteval sestanek na vrhu. Potem se spominjamo afere z vohunsko ladjo Pueblo, ki so jo zajeli severnokorejski čolni. Ladja — ena izmed mnogih, ki so opremljene za vohunsko službo — je imela posebne elektronske naprave za spremljanje in oddajanje važnih sporočil. Večina teh naprav so seveda vojaška skrivnost. Naloga teh ladij je, da ugotavljajo sovražnikove radarske valovne dolžine in prestrezajo radijska sporočila. Sovjeti imenujejo svoje vohunske ladje ribiške ladje, dasi se ukvarjajo z ribolovom bolj mimogrede. Te spremljajo in zasledujejo, kolikor je pač mogoče, vse pomorske vaje mornariških sil NATO. Pred leti je taka sovjetska ribiška ladja nasleda na obali Zahodne Afrike. Ko pa je prišla oseka, se je njeno dno kar ježilo od sonarskih naprav za prisluškovanje gibanj pod vodo. Vohunska letala so danes že povsem izpodrinili sateliti, ki svojo nalogo opravijo natančneje in manj očitno.

Od marca 1962 do danes so Sovjeti izstrelili najmanj 250 satelitov vrste Kozmos. Nosilne rakete pri teh satelitih so iste, ki jih Sovjeti uporabljajo za svoje balistične medcelinske rakete. Satelite izstrelijo na krožno pot z naklonom devetindeset stopinj proti ekvatorju, tako da med kroženjem prelete skoro vse dežele ZDA in Kanade. Če je vreme ugodno, izstrelijo skoro vsak mesec ali še v krajših presledkih po en satelit vrste Kozmos. Satelit obkroži zemljo v devetdesetih minutah, čas njegovega letenja je tri dni, njegova hitrost pa je 32 000 km na uro.

Najoddaljenejša točka njegove poti od zemlje je v višini 550 km, zemlji pa se najbolj približa med letom nad ZDA na razdaljo 220 km. Satelit Kozmos je opremljen s kamerami za snemanje iz zraka, s teleobjektivi, ki fotografirajo ozemlje ZDA, in povrh še z napravami za prisluškovanje in iskanje sovražnikovih radarjev. Ko satelit opravi svojo nalogo, se vrne na določen kraj v Sovjetski zvezi.

Američani ne zaostajajo za Sovjeti, le da imajo večjo izbiro vohunskih satelitov, ki jih pošiljajo na krožno pot okoli Zemlje, da nadzorujejo dogajanje »na drugi strani«, predvsem nad Sovjetsko zvezo in Kitajsko. Ameriški vohunski sateliti se imenujejo Samos (okrajšava za: Satellite and Missile Observer), Tiros in Nimbus, noveše označujejo s šiframi oziroma številkami. Američani izstreljujejo satelite, ne da bi o tem obveščali javnost, vtem ko Sovjeti skoro ob vsaki izstrelitvi Kozmosa o tem poročajo. Za izstrelitev uporabljajo rakete Atlas-Agena. Na višini 240 km lahko fotografirajo vse predmete na Zemlji, ki merijo

samo nekaj centimetrov v premeru. Ameriški sateliti že med kroženjem odvržejo posnete filme v kapsulah, potem ko se satelit znova spusti v atmosfero, s padali, ki jih potem polove letala ali ladje. V kapsulah so filmi in popisani magnetofonski trakovi. Kapsule padajo na območju Tihega oceana, ki ga ameriške vojne ladje skrbno stražijo, zakaj na kapsule preže tudi sovjetske »ribiške ladje«. Prednost teh »pošilk« s satelitov je, da oddajajo podatke, ne da bi morali prenehati krožiti nad Zemljo. Fotografski posnetki zemeljske površine — novejši sateliti posnemajo barvne fotografije — so tako natančni, da odkrivajo številne dragocene podatke, ki niso samo vohunske narave. Po barvi rastlinja na Zemlji je mogoče ugotoviti, ali so gozdovi zdravi ali oboleli; po raznih odtenkih barve morja je mogoče določiti položaj bogatih ribjih jat, celo verjetna nahajališča nafte, naravnega plina in mineralov pod morsko gladino; možne so zanesljivejšje dolgoročne vremenske napovedi kakor doslej.

Američani trdijo, da sovjetski vohunski sateliti pristajajo vsakih osem dni in prinašajo filme, ki so jih med kroženjem posneli predvsem nad ozemljem ZDA.

Kako love kapsule s filmi in magnetofonskimi trakovi? Preden satelit odvrže kapsulo, vzleti z letalskega oporišča Hickam Field na Havajih oddelek letal in se razkropi nad območjem, kamor pade kapsula. Na povelje z Zemlje odvrže satelit kaseto s filmom; ta je v posodi, ki jo varuje pred vročino in ki ob prehodu v zunanje plasti atmosfere popolnoma zgori. Nato pada nekako do višine 7000 metrov, ko se odpre padalo. Letalci razpno v obliki trapeza mreže, da z njimi prestrežejo na padalu nihajoč zavitek s filmom, ki ga skozi posebno odprtino potegnejo v letalo.

Ako letalcem ne uspe presteči »pošiljke« iz satelita, pade ta v morje, vendar ne potone. Iz zavitka s filmom se avtomatično dvigne radijska antena in vdelani oddajnik oddaja značilen signal. Medtem se je tudi voda okrog kapsule rumeno oranžno obarvala in s tem opozorila letala na mesto, kamor je padla. Zdaj sodelujejo letala in ladje. Iz letal se spuste padalci in pritrdijo na kapsulo plavače, ki preprečijo, da ne potonejo, hkrati pa olajšajo posadkam letal, helikopterjev ali ladij, da kapsulo potegnejo iz morja.

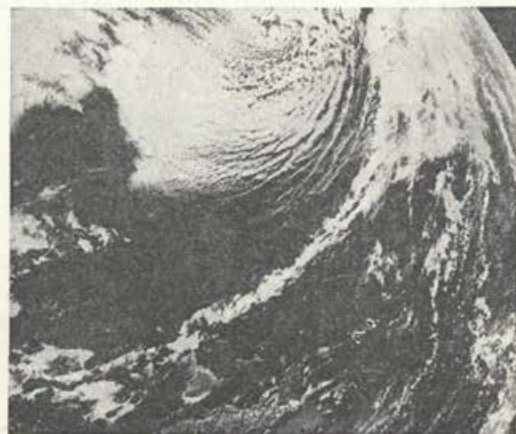
Sateliti opravljajo razne naloge: fotografirajo obširna področja, iščejo informacije o sovražnikovih radarjih, snemajo telefonske pogovore, radarska in radijska sporočila, zaznamujejo morebitne jedrske eksplozije nad Zemljo in v vesolju ali na ozemlju možnih nasprotnikov, opozarjajo na izstreljevanje raket, spet drugi sateliti, opremljeni z infra-rdečimi čutili, s sodobnimi napravami zaznamujejo skrivne industrijske instalacije.

Ze prvi ameriški sateliti tipa Samos so med kroženjem lahko fotografirali obširna območja Sovjetske zveze. Opremljeni so bili z odličnimi kamerami, ki so lahko natanko fotografirale vsak predmet. Z občutljivimi sprejemniki so zaznavali oddajne naprave sovjetskih radarjev in aparatov za uravnavanje raket ter vojaške radijske zveze in sploh vse njihove telefonske pogovore med velenosti.

Sistem vohunskih satelitov vrste Samos so Američani čedalje bolj izpopolnjevali. Njihovi načrti gredo za tem, da bi sateliti že avtomatsko posre-

dovali slike na Zemljo, prav tako vse informacije, ki jih satelit sproti »nabira«. Vzporedno s tem izpopolnjujejo Američani tehniko sprejemanja in oddajanja informacij na vohunskih ladjah in letalih. Posebni kompjuterji naj bi uravnavali kamere in prisluškovalne naprave tako, da bi snemali samo zanimive in važne stvari. Naprave bi potemtakem ne delovale med vsem 2 milijona kilometrov dolgim letom, marveč bi obveščevalci sami izbirali in določali, kaj je potrebno, da kamere snemajo.

Popolnejši od Samosa je satelit Midas. Ta je opremljen z napravami za ogledovanje z infra rdečimi žarki. Valovna dolžina infra rdečih žarkov je daljša od valovne dolžine vidne svetlobe, torej za naše oči nevidna. Ker pa vsako toplo

Posnetek Zemlje z višine 1000 km. Jasno se vidijo vrtnčasta oblačna področja, zarodki ciklonskega delovanja

telo oddaja infra rdeče žarke, lahko satelit z infra rdečimi žarki deluje nepretrgoma podnevi in ponoči in npr. »vidi« vroče pline, ki nastanejo ob izstrelitvi rakete, in tako opozori na ruske rakete.

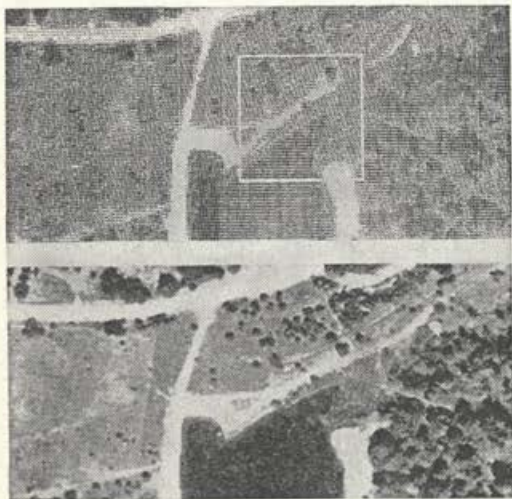
Nevidna infra rdeča svetloba se v posebni napravi (tako imenovani infra rdeči sensor) spremeni v električne signale. Ti signali se lahko v satelitu predelajo in po radiu prenesejo na Zemljo.

Tako ZDA kakor ZSSR stalno izpopolnjujeta satelite in njihove programe za naloge fotografiranja in prisluškovanja. Tudi ni nobena skrivnost, da obe državi pošiljata čedalje več satelitov na krožno pot okrog Zemlje.

Poleg omenjenih dveh ameriških satelitov, ki imata povsem vohunske naloge, sta še dve vrsti tako imenovanih meteoroloških satelitov: »Tiros« in »Nimbus«. Ti sateliti so opremljeni s posebnimi televizijskimi kamerami, ki niso večje kakor kozarec za vodo. V vsakem takem meteorološkem satelitu so vdelane še posebne kamere za opazovanje in fotografiranje prostranega področja 200 kvadratnih kilometrov in telekamere (za slikanje na velike daljave), ki lahko zajamejo področje 200 kvadratnih kilometrov. Glavna naloga teh satelitov je snemanje oblakov za vremensko napoved. Toda tudi te »slike oblakov« so na razpolago ne samo vremenslovcem, marveč tudi ekipam postaj, ki vodijo ekeltronsko vohunjenje. Prav ti sateliti so

pomagali Američanom pri odkrivanju kitajskih priprav za poskuse z atomskimi bombami.

V zadnjem času krožita okoli našega planeta še dve vrsti ameriških vohunskih satelitov; prva je označena s številko »770« in snema s kamerami raketna oporišča in atomske naprave, druga, ki je označena s številko »920«, pa s posebnimi kamerami zaznamuje stacioniranje in premike nasprotnikovih čet. Obe vrsti satelitov odmetavata posnete filme nad Tihim oceanom, kjer jih prestrezajo posebna vojaška letala.

S fotoelektričnimi napravami lahko vohunski sateliti otipajo precejšnja področja nasprotnikovih vojaških con

Po ocenah ameriških strokovnjakov so »oči in ušesa« sovjetskih vohunskih satelitov podobna njihovim. Zadnje čase izstreljujejo v Sovjetski zvezi najmanj vsake tri tedne na krožno pot okoli Zemlje po en vohunski satelit. Ko satelit opravi svojo nalogo, se z zbranimi podatki vrne na Zemljo.

Za vohunsko službo so Američani izdelali novo letalo, o katerem zatrjujejo, da ga ni mogoče ne uloviti ne sestreliti. Orjaški motorji, za katere uporabljajo posebno gorivo z raznimi kemičnimi primesmi, omogočajo letalu hitrost 3000 km na uro. Letalo je opremljeno z radarskimi napravami za »stransko« ogledovanje, vidi skozi meglo in oblake in si »zarisuje zemljevid« ozemlja globoko pod sabo. Pri tem uporablja najnovejše dosežke fotografske tehnike, med temi tudi nov barvni film brez zrn. Če njegovi občutljivi sprejemniki zaznajo prihajajoče radarske signale, se naredi elektronsko »nevidno«. Poleg tega ima posebno napravo, ki zakriva toplotno žarčenje, da bi zmedlo sovražne naprave z infra rdečimi žarki.

Vendar vse kaže, da bo te »Argusove oči« v ZDA kmalu zamenjal nov vohunski satelit, označen s šifro »949«, ki hkrati lahko opravlja vse naloge dosedanjih satelitov in noč in dan nadzoruje ozemlje tuje države, predvsem Sovjetske zveze in LR Kitajske. Ameriški strokovnjaki so prepričani, da imajo tudi Sovjeti take izpopolnjene vo-

hunske satelite ali da jih vsaj pripravljajo. Toda Američani že razmišljajo o stalnih orbitalnih postajah s človeško posadko. A še tako izpopolnjene naprave, še tako ostre Argusove oči na nebu, bi imele nadzorstvo samo nad dogajanjem na Zemlji. Satelitska in vesoljska opazovanja so dosegla vrhunec. Zdaj se je zanimanje vojaških strategov preusmerilo v vodne globine, kamor ne sežejo Argusove oči. Kopno je zaradi opazovanja in kontrole iz vesolja preveč izpostavljeno in čedalje bolj pod stalnim nasprotnikovim nadzorstvom. Strategji se umikajo z orožjem v morske globine, podmornice z raketami z atomskimi naboji postajajo zaradi nevidnosti nevarnejše kot kopenske celinske rakete. Oborožitvena tekma prehaja s kopnega v morske globine, do kamor še ne morejo prodreti vohunski sateliti. Morske globine bodo v kratkem postale varna skladišča različnega orožja in izstrelišča atomskega orožja. Američani že preskušajo nov sistem oboroževanja v morskih globinah, v prepričanju, da tudi v Sovjetski zvezi pripravljajo drugačnega takega sistema. Američani nameravajo do konca leta 1970 oborožiti prvo svojo jedrsko podmornico z raketami »Poseidon«, hkrati pa že pripravljajo načrt novega sistema »Ulms«. To je podvodni raketno-jedrski sistem z velikim radijem; vse naprave lahko skrijejo v velikih oceanskih globinah. Vohunski sateliti takega sistema ne bi mogli odkriti. Vse to požira milijarde dolarjev tako v ZDA kakor v Sovjetski zvezi in žene tekmo v oboroževanju med velesilama v še večjo norost in nesmisel, namesto da bi ta velikanstva sredstva uporabili za bolj človeške namene.

OTROKOVO PISMO POMLADI

*Pišem ti pismo, preljuba pomlad,
pišem ti, ker bi te videl že rad.
Tu je že marec, a pust je še svet,
čas pa je, da ga ti prideš ogret.*

*Pridi! Naš dedek te čaka težko,
stokal in kašljal to zimo je vso.
Babica tudi si tebe želi,
veš, da prav rada pred hišo sedi.*

*Pridi! Šel oče bo njivo orat,
mati pa v vrt zelenjavo sejat,
kravica pašo poišče si spet,
pojde nabirat čebelica med.*

*Pridi! In trata bo polna cvetic,
sonce zbudilo nam petje bo ptic.
Pridi! Nič več ne odlašaj, pomlad,
vsakdo od nas bi dočakal te rad!*

Fran Roš

JE LUNA ODSKOČNA DESKA ZA POLET V VESOLJE

Nekaj razmišljanj ob raziskovanjih Meseca

Z negotovo stopinjo je človek komaj stopil na Lunina tla in že je začel raziskovati zanj nena-
vadno okolje. Raziskovanja naj bi človeštvu dala
kaj več spoznanj o zgradbi in preteklosti Meseca,
o pojavih, ki so prisotni na njegovi površini in
v njegovi notranjosti, ne nazadnje pa tudi odgovor
na vprašanje, v kakšni sorodstveni zvezi sta Zemlja
in Mesec.

Vkljub temu, da so pri obeh uspehih poletih
Apolla 11 in 12 znanstveniki izredno prizadevno
takoj začeli preiskovati kamnine, ki so jih vesoljci
prinesli z Lune, obenem pa tudi rezultate znan-
stvenih meritev seizmometrov, magnetometrov in
merilcev sledov delcev s Sonca, vemo danes le
razmeroma malo več o Luni. Presenetljivih odkri-
tij ni bilo. Že takoj po poletu Apolla 11 se je
v Houstonu v ameriški državi Teksas zbralo
nad tisoč znanstvenikov, ki so nestrpnost pričakovali
142 znanstvenih poročil. Postavljamo vprašanje:
kaj vemo o Luni več, kot smo vedeli pred ob-
dobjem, ko je človek stopil nanjo? Kakšne so
perspektive vesoljskih poletov, če jih gledamo z
novega zornega kota, da človek vse bolj in bolj
popolno obvlada tudi to nebesno telo?

Zelo na kratko povedano vemo o Luni zelo
malo zanesljivega, več pa takšnih podatkov, ki nas
zmedejo in jih ne moremo uvrstiti drugam, kakor
v predale, s domnevami. Kemijska sestava posa-
meznih vzorcev je bila na primer že znana, preden
sta Armstrong in Aldrin prinesla prve vzorce z
Lune. Profesor Anthony Turkevich s čikaške uni-
verze je namreč že na podlagi meritev, ki so jih
opravile lunarne sonde tipa »Surveyor« dokaj
zanesljivo označil, kakšne elemente bodo vsebovali
vzorci z Morja tišine. Kot se spomnimo, je lu-
narni modul Apolla 11 pristal v jugozahodnem
delu Morja tišine, kakšnih 50 km od najbližjih
gorstev in približno 400 m zahodno od kraterja
z ostrimi robovi, ki ima polmer kakšnih 90 m.
Sledi izvrženih kamnin teko iz tega kraterja tudi
do samega mesta, kjer je pristal lunarni modul,
mednje pa se mešajo celo sledi oddaljenega kra-
terja Teofila.

Po pristajanju sta obe skupini vesoljcev opazili,
da je zaviralni raketni motor spustne stopnje
lunarnega modula dvignil v višino velike kopice
prahu, ki pa se je zaradi odsotnosti atmosfere
izredno naglo polegal. Ugotovili so, da je nekaj
skal na obeh pristajalnih mestih — torej tudi v
Oceanu viharjev — doseglo metrske dimenzije,
večino površine pa je pokrivala sipka plast mikro-
skopskih delcev. Ta plast zdrobljenih delcev, ki jo
znanstveniki imenujejo regolit, je na pristajalnem
mestu Apolla 11 dosegla debelino mestoma do
5 metrov. Opazili so tudi, da je »zemlja« na
površini Lune rahlo lepljiva, saj se je ponekod
nahajala tudi na skoraj navpičnih pobočjih skal.
Zelo drobna zrna se med seboj rada zlepljajo,
pod škornji vesoljcev pa so ostajali jasni odtisi.
Pokazalo se je, da je zgornja plast Luninih tal
na tem mestu neodporna le do kakšnih 20 cm
globoko. Globlje je sonda naletela na močan
odpor. Zanimivo je, da so takšne rezultate že pri-

čakovali na temelju raziskovanj »Surveyorjev«, ki
smo jih omenili že prej. Zaključek je ta, da se
tla na Mesecu ne razlikujejo po mehanskih last-
nostih od tal v podobnem okolju na Zemlji.

Znanstveniki, ki so preučevali kamnine z Lune,
so ugotovili nekaj zelo zanimivega: na površini
kamnin so našli raze s steklastim videzom, ki so
bile kakšen milimeter široke, največ pa je bilo

Luna, kljub vsem človekovim posegom še vedno skrivnostna spremljevalka naše Zemlje

drobnih luknjic, ki so prav tako imele premer
kakšnega milimetra. Jasno je, da te luknjice in
raze niso notranjega, temveč so zunanega izvora.
Nekatere tvorbe ob robovih teh steklastih luknjic
so podobne tem, ki nastajajo ob trkih delcev z
nadzvočnimi hitrostmi ob kamnine, toda tudi la-
boratorijski poizkusi v ZDA niso dali identičnih
rezultatov. Ponekod, v kraterjih s premerom kakš-
nega metra, so našli kapljice steklaste mase, katere
so bile še najbolj podobne kapljicam kositra, ki
odpadejo od spajkala. Do danes njihovega na-
stanka še niso znali razložiti. Ena izmed najdrz-
nejših teorij, ki skuša objasniti nastanek teh tvorb,
se opira ob domnevo, da je na Soncu v teku
preteklih 100 000 let nastal neke vrste super-blišč,
ki bi ga po drugi strani lahko imenovali tudi
»mini-nov«. Ta naj bi Lunino površino segrel do
te stopnje, da bi se snovi v notranjosti kraterjev
začele topiti, medtem ko bi na ravnih površinah
do tega ne prišlo. V notranjosti kraterjev bi se

namreč gostota toplotne energije naglo zvečala, ker bi robovi kraterjev delovali kot njeni zbiralniki, podobno, kot so astronomski daljnogledi-reflektorji zbiralniki svetlobe oddaljenih zvezd.

Že ob teh problemih so si bili znanstveniki kaj kmalu v laseh in začetni blišč »odkritij« je kaj kmalu prekrilo poklicno prerekanje. Že samo vprašanje, kakšno nebesno telo je pravzaprav Luna, je postalo problem. Nekaj je gotovo: Mesec lahko danes mnogo podrobneje in natančneje opišemo, kakor pa na primer pred desetimi leti. Njegov polmer je nekaj manjši od prej znanega in sicer 1734 km z natančnostjo 0,3 km. Njegovo srednjo gostoto cenijo na 3,361 gramov na kubični centimeter, pripisujejo pa ji napako 0,002 g/cm³ navzgor ali navzdol.

To pomeni, da je Luna znatno manj »gosta« od Zemlje, ki bi ob enakih pritiskih, kot jih domne-

Z izredno izpopolneno tehniko se deli Apolla sestavljajo in razdvajajo v bližini Lune. Slika kaže komandni modul, ki se bliža lunarnemu

vajo v notranjosti Lune, imela srednjo gostoto okoli 4,0 g/cm³. Iz tega bi lahko sklepali, da ima Luna v poprečju več lahkih sestavnih delov od Zemlje. Predvsem naj bi šlo za odnos med lahkimi silicijevimi spojinami-silikati in težkim železom. Toda že vprašanje, ali je Mesec v teku svojega nastajanja pridobil več silikatov ali pa izgubil železo, je pri znanstvenikih sprožilo hude spore.

Različne misli in pogledi so dokaj složni pri ugotovitvi, da utegne biti Luna razmeroma homogeno, to je enovito telo. Njegova sestava se v smeri proti središču Lune le malo menja. Takšno stanje bi si pa le težko objasnili. Do tega bi moglo priti le tako, da bi Luna ob samem nastanku imela v sebi premalo železa, da bi lahko nastalo jedro, kar v primerjavi s številčnostjo kemijskih elementov na drugih nebesnih telesih ni zelo verjetno, druga možnost pa je, da Luna nikoli ni bila dovolj vroča, da bi se železo v raztaljenem stanju zaradi težnosti združilo v njeni osrednji notranji točki.

Naj bo tako ali drugače, o Luni vemo še razmeroma zelo malo. Temu se ne smemo čuditi, saj do pred petnajstimi leti tudi o Zemlji marsičesa nismo vedeli. Šele velika mednarodna znanstvena akcija, Mednarodno geofizikalno leto 1957—58, je dala nove vzpodbude za vsestransko raziskovanje Zemlje. Sedaj pa po dveh uspešnih poletih na Luno vsekakor ne smemo še preveč zahtevati.

Za Lunino sprednjo stran poznamo na primer tri različne zemljevide, ki kažejo, kako se na njej spreminja težnostni pospešek, obenem pa tudi dve vrsti teh zemljevidov za njeno nevidno stran. Ti zemljevidi kažejo posebne tvorbe »maskóne«, to so koncentracije ali osredotočenja mas pod Lunino površino. Nad njimi se težnostna sila na Luni neznatno zviša. To povečanje sicer ni veliko, je pa dovolj pomembno, da ga pri vesoljskih poletih morajo upoštevati.

Večji problem je z razlago, zakaj se pojavljajo te skrite koncentracije mas. Obstaja cela vrsta teorij, izmed katerih zastopajo nekatere stališče, da so nastale zaradi udarca velikih meteoritov, ki so se zarili globoko v Lunina tla. Zaradi večje gostote meteoritske mase naj bi težnostna sila neznatno porasla. Druga teorija, ki prevladuje, trdi, da se je material nabiral v vodoravni smeri in se je nagal plast na plast. Kakšne sile bi naj znašale te kamnine na kup, ne vemo. Možno je, da so se dogajali intenzivni premiki mas zaradi delovanja tektonskih sil, saj vode v tej ali oni obliki v osrednjih področjih Lune po vsej verjetnosti nikoli ni bilo.

Seveda tudi konferenca v Houstonu ni uspela objasniti teh nasprotij in dilem. Stališča, ki se razhajajo, in nenadna ohladitev duhov, je povezana še bolj s tem, ker so mnogi od prvih poletov na Luno preveč pričakovali. Ameriški znanstvenik Lee R. Scherer, ki vodi NASA laboratorij za lunarne raziskave, je izjavil, da pač nima smisla preveč pričakovati v trenutku, ko so pristali na dveh, razmeroma blizu ležečih točkah, še bolj pa sklepati iz rezultatov na Luno kot celoto. To vsekakor drži. Podobno bi se motili, če bi z vzorci kamnin s Karavank in Šmarne gore skušali opisati geologijo celotne Jugoslavije.

SO NA LUNI POTRESI?

Meriti potrese na Luni so skušali že v časih, ko so nanjo poslali prvi »Ranger«. Toda vsi ti poizkusi so bili brezuspešni in šele mehak pristaneč vozila s človeško posadko je omogočil postavljanje seizmografske naprave na Luni. Trije dolgoperiodični seizmografi z lastnimi nihajnimi dobami po 15 sekund in kratkoperiodični navpični seizmograf z nihajno dobo ene sekunde so merili nihanja tal v bližini lunarnega modula. Toda prvi večji umetni potres je sprožila šele vzponska stopnja lunarnega modula, ki so jo odvrgli na Luno in je 72 km daleč treščila ob njeno površino. Vesoljci so se seveda v tem trenutku že nahajali v komandnem modulu, s katerim so se vračali na Zemljo. Udarac vesoljskega vozila je izzval potresne valove, ki so se kakor po želatini dolgo časa širili po površju

Natančni zemljevidi Lune skrbijo za pravilen izbor pristajalnih mest

Lune, potujoč ob njenem zunanem obodu, prav tako pa tudi skozi plitvo cono njene notranjosti.

Seizmologi so bili presenečeni. Odkrili so nekaj posebnosti, ki pa seveda niso zadoščale, da bi si ustvarili bolj natančne zaključke. Vkljub temu so postavili že prve hodohrone, to je krivulje, ki kažejo, kako naglo potujejo potresni valovi. Po vsem sodeč prenačljeno in zaradi želje — biti prvi.

Vibracije, ki so jih merili seizmografski aparati, pa vsekakor ne moremo pripisovati le naravnim pojavom na Luni. Dogaja se namreč, da iz rezervoarjev na spustni stopnji lunarnega modula uhajajo plini, ki butnejo ob tla in povzročijo nihanje. Tudi zaradi segrevanja konstrukcije dela vesoljske ladje, ki je v bližini seizmografov, se sproščajo elastične napetosti. Trki meteoritov ob Lunina tla so tretji možen vzrok vibracij. Po strmih pobočjih kraterjev na Luni se sčasoma odvalijo manjše ali večje gmote, ki povzročijo lažni potres. Izvor nekaterih napak pa utegne biti tudi v sami seizmografski aparaturi, kjer se zaradi velikanskih temperaturnih razlik v teku dneva in noči na Luni pojavljajo še instrumentalni učinki. Ti so lahko dokajšnji, saj aparature, ki bi jim uspešno kljubovala pri tako velikih temperaturnih razlikah (od -150°C do $+135^{\circ}\text{C}$) ni tako lahko zgraditi.

Osnovni zaključki glede seizmičnosti Lune so ti, da naš nebesni sosed ni ravno telo, ki bi ga potresi posebno prizadejali, vendar pa so trki drugih nebesnih teles — meteoritov pogosti in dokaj intenzivni, saj Luna nima atmosfere, ki bi jo ščitila, tako da bi s trenjem zavirala ta telesa, jih upeljevala, kot naše ozračje ščiti vse živo na Zemlji pred meteoritskimi delci. Le tu in tam pri-

leti kakšen delec z večjo gmoto tudi skozi ozračje, kjer ni popolnoma zgorel, in se zakoplje v tla. Le posamezni veliki kosi, katerih pa na Zemlji ni mnogo, so imeli možnost, da bi povzročili veliko katastrofo.

Luna kot oporišče, je zaradi te nevarnosti neprimerna. Neprimerna je tudi zaradi velikih temperaturnih razlik med njenim dnevom in nočjo. Te potekajo seveda počasi, saj traja Lunin dan približno dva Zemljina tedna, enako seveda tudi Lunina noč.

SONČNI VETER NA LUNI

Poizkus s »sončnim vetrom«, ki so ga opravili pri obeh prvih poletih vrste Apollo, je pokazal izredne rezultate, čeprav mu v začetku niso posvečali preveč pozornosti. Tanko aluminijasto folijo s skupno površino 4000 cm^2 so na površini Meseca izpostavili Soncu. Pričakovali so, da bodo delci s Sonca prodrli $0,0001\text{ mm}$ globoko v folijo, kjer jih bo ta zadržala. Po 77 minutah so folijo zopet spravili v posebno posodo in jo prenesli v lunarni modul.

Na Zemlji so kakšno desetinko kvadratnega metra folije najprej sterilizirali pri temperaturi 125°C , nato pa so jo poslali v laboratorij bernske univerze v Švici, kjer jo je analiziral prof. Geiss. Rezultati meritev so pokazali, da je delec helija-4 v toku teh delcev okoli $6,3$ milijonov atomov na kvadratni centimeter folije v sekundi. Vsi delci so prihajali iz smeri, ki se je komaj za 10° razlikovala od smeri Sonca. Plinsko-kinetična temperatura »sončnega vetra« je bila pri $5000^{\circ}\text{Kelvina}$, njihova hitrost pa med 300 in 400 km/s .

Luna ni na te delce vplivala, saj tudi nima omembe vrednega magnetnega polja, kar je ponovno dokaz, da nima železnega jedra, ali pa je to zelo majhno.

Namestitev naprave za merjenje »sončnega vetra«

Raziskave vplivov kozmičnega žarkovja in drugih delcev na snovi, iz katerih so sestavljene površinske plasti na Luni, so pokazale, da je zgornjih deset centimetrov teh plasti bilo večkrat temeljito premešano. Našli so tudi kamne, ki so bili na obeh straneh zadeti od delcev, kar pomeni, da so se morali na tleh tudi obrniti! Cela vrsta raziskovalcev si je bila edina v tem, da je starost posameznih kamnin od 3,2 do 4,6 milijard let, pri čemer naj bi bilo višje število verjetnejše. Na

Preizkušnje kamnin z Lune v laboratoriju

Zemlji ne poznamo tako starih kamnin, kar daje povod za sklepanje, da je Luna starejša od Zemlje, oziroma, da nista obe nebesni telesi nastali istočasno. Mnogo je pomislekov, ki trde prav nasprotno, ali vsaj ugotavljajo, da Luna ni mogla nastati neodvisno od našega sončnega sistema, katerega starost cenijo na 4,5 milijarde let.

Finski znanstvenik prof. Wiik je pri svojem delu vzorcev kamnin, ki jih je prejel po končanem poletu Apolla 11, ugotovil, da te niso podobne kamninam na Zemlji niti znanim vrstam meteoritov. Kakšna pestrost narave! Toda po drugi strani opazimo, da je mineralogija Lune — vsaj po dveh nahajališčih sodeč — mnogo skromnejša od zemeljske, kjer poznamo okoli 2000 mineralov, medtem ko so jih na Luni odkrili le kakšnih 20. Med te prištevamo tudi novi mineral, ki sta ga odkrila profesorja Ramdohr in Zähringer z univerze v Heidelbergu. Toda že pri tolmačenju, zakaj novi minerali, se znanstveniki ne strinjajo zaradi naglice, s katero so vesoljci zbirali kamnine, niso mogli pravilno zbirati.

Profesor Wiik trdi nadalje v svojem poročilu, da na Luni ni čistega železa. Drugi znanstvenik, dr. Hanneman, pa odločno nasprotuje tej trditvi, češ, on je našel čisto železo, ki niti ni bilo meteoritskega izvora, saj bi moralo v tem primeru vsebovati primesi niklja.

Pojavljajo se tudi drugi problemi. Med njimi je problem sive barve Meseca in problem vode na njem. Profesor W. F. Libby, znan znanstvenik s kalifornijske univerze, je sporočil, da so poizkusi pokazali, da ima Luna takšno odbojno sposobnost kakor črni bakrov oksid. Libby predpostavja, da je na Luni verjetno bilo nekaj vode, zaradi katere

bi moralo železo na njeni površini oksidirati, zlasti še, ker bi jo močno ultravijolično sevanje razdvojilo na vodik in kisik, ki še zlasti rad reagira z železom.

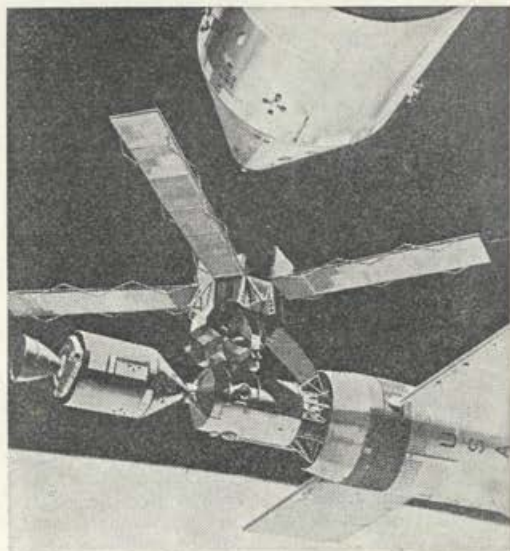
Vsekakor moramo ugotoviti, da stališča raznih znanstvenikov niso niti enotna niti podobna, včasih pa celo v ostrih medsebojnih nasprotjih. Kaj smo torej pridobili z osvajanjem Lune v znanstvenem pogledu? Bore malo, da o sredstvih, ki so bila za to potrebna, niti ne govorimo. Z laserskim reflektorjem so med ostalim še natančno izmerili razdaljo do Lune, toda to je tudi vse...

Če prištevamo v breme teh raziskav še neuspeli polet Apolla 13, ki se je k sreči dobro končal, se razmerje izdatkov in znanstvenih koristi še bolj nagne v stran izdatkov.

OPORIŠČA NA LUNI?

Vse kaže, da po opravljenih poletih vrste Apollo ne bo prišlo do izgradnje oporišč na Luni. Znanstveniki so po vsestranskem tehtanju možnosti ugotovili, da se takšna oporišča ne bi splačala. Še več: tudi stroški, ki bi jih imeli s pošiljanjem vesoljskih kompozicij v globine našega planetnega prostora, bi bili manjši, če bi te sestavljali na orbitah blizu Zemlje, pri čemer bi uporabljali stalne velike vesoljske postaje, ki bi Zemljo obkrožale na velikih višinah (nekaj sto kilometrov).

Luna bo v znanstvenem pogledu nedvomno nudila še mnogo zanimivih rezultatov, toda zdaj kaže, da so nekateri preveč pričakovali. Prednost, ki bi jih želeli uporabljati za prodor v globlji vesoljski prostor, praktično ni. Ko bo Luna dala svoje odgovore, ki bodo deloma razjasnili nekatera neresena vprašanja v zvezi z nastankom naše Zemlje in sončnega sistema nasploh, bo verjetno zopet samevala kot pusto in neprijazno nebesno telo,

Vesoljske postaje prihodnosti — veliki laboratoriji na tirnicah okoli Zemlje

v katerega se človek tudi v najhujši sili ne bo zatekel.

Prednosti vidimo edino le v izgradnji stalnih vesoljskih postaj, ki naj svoje raziskave usmerijo v globlji vesoljski prostor, kajti tam potekajo procesi, ki lahko obogate naše znanje o materiji. Nove raziskovalne smeri se odpro, da bi človek čimprej zagotovil svoje bodoče potrebe po energiji. Seveda pa ne smemo pozabiti, da mora biti pogled raziskovalcev prihodnosti uprt tudi na Zemljo, ki naj bo deležna dobrobiti sodobne tehnike in znanosti. Prenosi radijskih in televizijskih oddaj, meteoro-

loške napovedi, varnost plovbe, navigacija, geološke študije z vesoljskih višin in mnogi znanstveni poizkusi so le nekatere izmed možnih oblik človekovega udejstvovanja v vesolju, ki nima le spoznajno znanstvenih ciljev, temveč tudi popolnoma praktične vrednote.

Proučevanje Lune je pomemben člen v verigi teh raziskovanj, kaže pa, da ni odskočna deska za prihodnost. Prihodnost in sreča človeštva sta na Zemlji, v človeštvu samem in v vsakem posamezniku posebej.

Inž. Vlado Ribarič

APOLLO 13 — NEUSPEH IN USPEH ASTRONAVTIKE

Že po poletu Apolla 8, ko je program osvajanja Lune zaživel izredno intenzivno, smo bili priče izjemnim dosežkom človeka na področju vesoljskih znanosti. Ko je prva človeška posadka uspešno stopila na Luno in je tej kmalu sledila tudi druga, je vse kazalo, da je polet na Mesec zadeva, ki je tako rekoč že opravljena. Šlo naj bi le še za rutinske polete, ki bi jih naj dopolnjevali takšni ali drugačni znanstveni programi, manjše tehnične spremembe in pa različna področja na našem nebesnem sosеду, kjer naj bi vesoljci pristajali.

Tudi pri pripravah za polet Apolla 13 ni kazalo nič drugače. Novinarji, ki so pripravljali članke in oddaje o tem vesoljskem poletu, so ugotovili, da je zanimanje občinstva splahnelo in da ne kaže posvečati temu dogodku preveč pozornosti. Toda kaj kmalu se je zgodilo toliko pomembnih reči, da jih velja še danes zapisati in si zapomniti, da tudi najmodernejša ter najpopolnejša tehnika ne more biti takšna, da bi bila popolnoma varna in zanesljiva.

PRVI PRIPETLJAJI

Ne glede na to, da so praznoverni pripisali Apollu 13 nesrečen konec že zaradi trinajstke, se je v samem začetku zgodilo nekaj malenkosti, ki so ovirale gladek potek poleta. Pri preizkušanju naprav na izstrelišču so odkrili, da pušča eden izmed tankov s plinom helijem, kateri služi kot izvor pritiska za dovajanje goriva v spodnji stopnji lunarnega modula. Ko so to popravili, so ugotovili, da se je vesoljska posadka okužila z rdečkami. Lovell in Haise, dva izmed njih, sta bila proti rdečkam imuna, toda tretji, Mattingly, ne. Tretjega člana posadke so morali zamenjati. Na njegovo mesto je prišel John Swigert...

Kaj pa varnostna pravila NASE? Ta pravila izrecno prepovedujejo, da bi po roku štirinajstih dni pred poletom zamenjevali kateregakoli izmed glavnih članov posadke. Ta se je namreč skupinsko privajala na posamezne dele poleta. Vsakdo si je zapomnil bistvene posebnosti svojega kolega, kako reagira na to ali ono, skratka: šlo je za skupinsko delo. Tokrat pa se je ameriška nacionalna uprava za aeronavtiko in vesolje (NASA) izneverila svojim načelom. Zakaj? Če bi zaradi možne obolenosti Mattinglyja (ki pa kasneje sploh

ni obolel) morali prestaviti start rakete, bi morali to storiti za približno mesec dni, ko bi na Luni bili enaki pogoji. To pa bi NASO veljalo okoli 800 000 dolarjev.

Končno je nastopil trenutek starta. Na Rtu Kennedy na Floridi je 11. aprila ob 20. uri 13 minut startala raketa Saturn V, ki je v konici nosila vesoljsko ladjo Apollo 13.

Polet Apolla 13 naj bi imel te posebnosti:

1. pristati na visokoravni Fra Mauro na Luni, kjer bi geološki pogoji utegnili biti drugačni od tistih v Morju tišine in Oceanu viharjev.

2. Komandni modul bi se v Lunini bližini skupaj z lunarnim spustil na elipsasto tirnico nenevarne oblike, ki bi bila največ 111 km, najmanj pa 14,8 km visoko nad Luno. To bi omogočalo lunarnemu modulu pridobiti dragocenih 15 sekund

Astronavti Haise vadi na tleh vrtnanje v zemljo. Na Luni naj bi v vrtno postavili napravo za merjenje toplote v globini

pri pristajanju, kar bi olajšalo iskanje primerne pristajalnega področja na Fra Mauro.

3. Trajanje znanstvenih raziskav na Luni bi se podaljšalo na 33 ur in 30 minut.

4. Na Luno bi vzeli priročno vrtno napravo, s katero bi lahko z njenih tal jemali vzorce tudi do globine treh metrov.

Mnogo manjših podrobnosti in priprav bi izpopolnilo to ekspedicijsko, toda stvari so potekale drugače...

Ciljno področje Apollo 13 — okolica kraterja Fra Mauro

START APOLLA 13

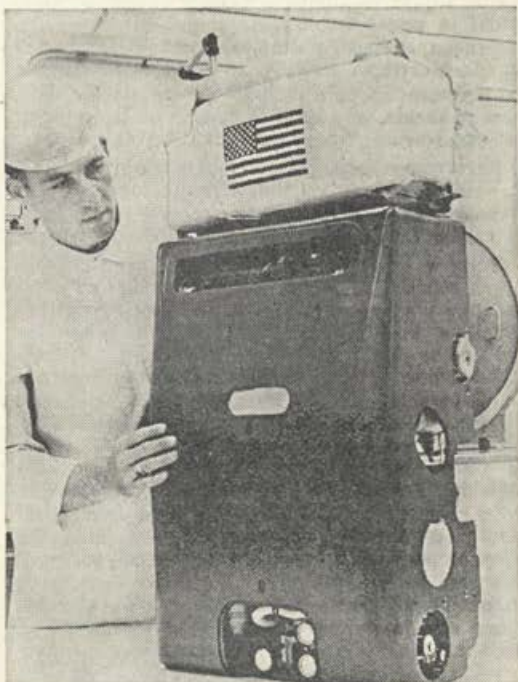
Medtem ko je nemški jasnovidec Hanussen II iz Pforzheima videl vse v najslabši luči in je predvidel veliko katastrofo pri tem poletu, ko so številni posamezniki ustvarjali vse mogoče kombinacije, da bi spet neke ugotovili, da je posredi številka 13, so strokovnjaki skrbno pazili na to, da ne bi rakete poslali skozi naelektrene oblake in da ne bi vanjo udarila strela. Mimogrede: praznovorni so končno uspeli prepričati publiko, da bo prišlo do nesreče. Če seštejemo namreč število črk imen vseh treh vesoljcev (James, Fred, John), dobimo številko 13. Raketa je poletela iz Rta Kennedy ob 13. in 13 minut (seveda po času, kot ga imajo v Houstonu)...

Pustimo praznovorna ugibanja ob strani in si oglejmo, kaj se je dogajalo! Raketa Saturn V si je prva privoščila nekaj samovolje. V njeni drugi raketni stopnji je nenadoma prenehal delovati eden izmed petih raketnih motorjev, tako da je računalnik avtomatično ukazal preostalim štirim, da morajo delovati okoli 30 sekund dalj. To je nekoliko spremenilo prvotni program, vedeti pa moramo, da ti programi niso tako togo začrtani, da jih ne bi mogli elastično prilagajati novo nastalim situacijam. Polet je potekal po načrtu, dokler ni zvečer, 13. aprila — pri nas smo pisali

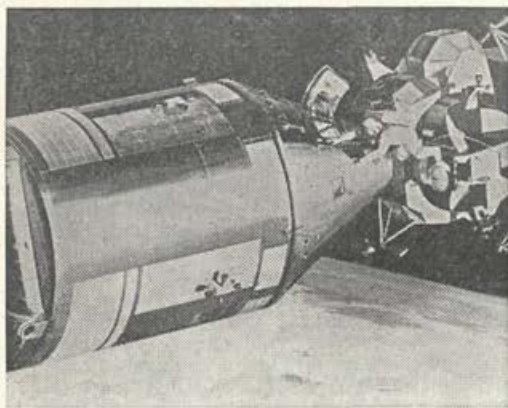
že 14. aprila zjutraj — prišlo do dogodka, ki je strokovnjakom na Zemlji, seveda pa še bolj posadki v vesoljski ladji, nagnal strah v kosti.

KRITIČNI DOGODKI

Potekalo je nekako tako: po polurnem prenosu barvne televizije iz vesolja je poveljnik ladje James Lovell že zaželel vsem v Houstonu lahko noč, ko je nenadoma prišlo sporočilo: »Hej, tukaj imamo problem!« Strokovnjak, ki je vzdrževal zvezo z vesoljsko ladjo, Jack Lousma, je bil tako presenečen, da je odgovoril samo: »Tukaj Houston, povej to, prosim, še enkrat!« Shigert je odgovoril: »Houston, tukaj imamo problem. V glavnem razdelilcu B imamo padec napetosti!« Drama se je začela... Kaj se je zgodilo? Lowell in Swigert sta bila v komandnem modulu, Haise pa se je ukvarjal z nekaterimi pripravami v lunarnem modulu. Nenadoma so vsi trije vesoljci čutili razmeroma močan pok, ki so ga spremljale močne vibracije. Vsi so se spogledali. Lovell je sprva mislil, da je Haise v oddaljenem lunarnem modulu odprl kak ventil, toda izraz njegovega obraza je potrdil nasprotno. Nenadoma se je zaslišal opozorilni signal, prižgala se je opozorilna lučka, ki je zgovorno govorila, da je napetost v enem izmed dveh dovodov padla proti ničli. Potekale so dramatične sekunde, zlasti še, ko so vesoljci sporočili, da tudi z drugim dovodom nekaj ni v redu. Dve izmed treh gorilnih celic v servisnem modulu vesoljske ladje

Naprave za preskrbo s kisikom, ki jih vesoljci nosijo na ramenih, ko so na Luninih tleh, so tokrat uspešno reševale vso trojico

*Prehod vesoljca iz lunarnega v komandni modul
Apollo 13*

sta odpovedovali. Vesoljec Haise je celo izjavil, da vidi skozi okno, da vesoljska ladja nekaj pušča. Kaj se je zgodilo?

V prvih trenutkih je seveda bilo težko ugotoviti, kakšni so bili vzroki in kakšne posledice naj bi imeli. Toda vodstvo poleta na Zemlji je modro odločilo: prekiniti polet! Astronavti sami nekaj časa niso mogli imeti pregleda nad tem, kaj se stvarno dogaja, toda kmalu so občutili posledice. Zahtevali so načrt »Charly«, program za ukrepanje v sili... Medtem je pritisk kisika v kabini padal in padal ter je dosegel že 190 mm živosrebrnega stolpca. Postajalo je hladneje. Zaradi izpada električne energije so ventilatorji sistema za regeneracijo ozračja delovali vse slabše. Obenem je kazalo, da se tudi z Zemljo ne bodo mogli več pogovarjati. Torej — odrezani v vesolju!

Rezervoar s kisikom še vedno pušča. Tudi vode ni več v zadostni količini. Houston oceni v tem trenutku, da je energije v severnem modulu le še za kakšne četrt ure. Katastrofa je blizu.

Toda v tem usodopolnem trenutku se začenja uspeh misije Apollo 13. Uspeh zato, ker so člani posadke v vesoljski kabini in vse moštvo na tleh uspeli v kritičnih trenutkih ohraniti prisebnost duha in se pravilno odločati. V odločilnih trenutkih pravilno odločati je sila zamotana stvar, zlasti še, če gre za tako vsestrane naprave. Marsikdo bi pomislil, da pač največ dela opravijo računalniki in da oni odločajo. Temu ni tako. Odločitev je vedno pri ljudeh, ki morajo znati oceniti situacijo. Postavljamo še vprašanje, ali je bilo mogoče obrniti vesoljsko ladjo in zapluti nazaj proti Zemlji, da bi bili čimprej doma? Zal tega ni bilo mogoče storiti iz zelo različnih vzrokov, med katerimi so na prvem mestu pogoji, ki sledijo iz mehanike gibanja nebesnih teles, energetike pogona, seveda pa tudi zaradi pokvarjenega servisnega modula.

Da bi pa lahko še bolje ocenili resnost tega položaja, se moramo podati na malce zahtevnejše razmišljanje o dogodku, ki se je pripetil v vesoljski ladji in ki je imel tako hude posledice. Začelo se je pri preskrbovalnem delu gorilnih celic...

Vemo, da je električna energija pri vseh vesoljskih poletih potrebna in da jo pridobivajo s sončnimi celicami, z gorilnimi elementi ali pa črpajo elektriko iz kemijskih baterij-akumulatorjev.

Castivredni Anglež Sir William R. Grove je odkril princip gorilne celice pred več kot sto leti. Leta 1889. so jo prvič opisali tudi s tehniške plati, toda kasneje je utonila v pozabo, dokler je niso med drugo svetovno vojno ameriški vojaški strokovnjaki začeli razvijati. Princip je razmeroma enostaven: kisik in vodik se združujeta v vodo, pri čemer se ustvarja toplota, iz nje pa še električna energija. Torej neke vrste pokalni plin, ki pa »poka« dolgo in urejeno. Seveda tehniška izvedba takšne celice ni tako enostavna, saj vsebujejo posode vodik in kisik v kriogeničnem stanju, to je v takšnem stanju, da ju ne moremo imenovati niti tekočino, niti plin. V posebnem oddelku je še tekoči elektrolit. Dve elektrodi iz poroznega niklja dopolnjujeta napravo, ki daje energijo in vodo.

Komisija, ki je po poletu raziskovala vzroke tega dogodka, je ugotovila, da je ob preizkusnem praznjenju rezervoarja za kisik pred poletom Apollo 13 prišlo do poškodbe kabla, zaradi te pa ob poletu do kratkega stika v ventilatorski napravi, ki črpa kisik. Posledica je bila, da je rezervoar s kisikom razneslo, to pa je imelo seveda številne druge usodopolne posledice. Sprva so domnevali, da je vesoljsko ladjo zadel meteorit, toda izkazalo se je, da to ni bilo mogoče, zlasti še, ker je eksplozija prišla iz notranjosti in so naprave za merjenje že prej nenormalno reagirale.

Neka astronomska opazovalnica je celo uspela fotografirati velik oblak kisika, ki se je nakopičil

Gorilne celice, glavni povzročitelji zapletov, pri preizkušanju v laboratoriju

okoli vesoljske ladje. Toda medtem so vesoljci po nasvetih s tal že sprejeli pravilne odločitve. Najprej so ugotovili, da je zaradi poškodovane gorilne celice, ter delno poškodovane druge gorilne celice zmanjšana zaloga kisika, presekana preskrba z električno energijo, pitno vodo, z ogrevanjem kabine in praktično onemogočeno delo klimatskih naprav. Skoraj vso težo naloge so prevzele kemijske baterije v lunarnem modulu, ta pa je dobil vlogo rešilnega čolna, ki je celo kompozicijo vlekli okoli Lune in jo varno pripeljal na Zemljo.

Vprašanje je, zakaj so vlekli s seboj še neuporabni servisni modul. Servisni modul, ki ima največje maso, je ščitil komandnega, obenem pa je skrbel za pravilno razporeditev obtežb, tako da je ladja stabilno plula. Seveda so vesoljci opravili tudi vse mere za pravočasno aktiviranje komandnega modula, s katerim se edino lahko spuste na Zemljo, ker ima toplotni ščit, ki jih varuje pred velikansko vročino, katera nastaja ob vstopu modula v visoke zračne plasti.

Obstojali sta tudi dve možnosti vrnitve, pospešena in običajna. Po temeljiti presoji so se znanstveniki nazadnje odločili za običajno pot, saj so ugotovili, da bodo zaloge kisika na krovu zadostale, obenem pa bi vesoljci tako pristali na običajnem pristajalnem področju na Pacifiku, kjer so že bile pripravljene reševalne ladje, vtem ko bi pri pospešenem postopku morali pristati v Indijskem oceanu, kjer bi bili na milost ali nemilost izročeni slučaju, da jih kaj se da kmalu pobere kakšna reševalna ali pa celo običajna trgovska ladja.

Vse je kazalo, da so vesoljci zares uspešno rešili zamotano situacijo. Z lunarnega dela ladje so v komandni del napeljali kisik in celo polnili akumulatorske baterije, da bi z njimi delovale vsaj navigacijske in telekomunikacijske naprave. Končno so 17. aprila ob 13h 55m še malo popravili hitrost vesoljske ladje in to vsega za 1,1m/s, ob 14h 15m, kakšne štiri ure pred pristajanjem, pa so odvrgli še servisni modul, ki je imel na boku iztrgano kar precejšno površino ohišja. Približno dve uri pred pristajanjem so odvrgli še lunarni modul, ki je tokrat nosil naziv »Akvarij«. S solzami v očeh so vesoljci spremljali zdaj mrtvo kovinsko gmoto, ki jim je rešila življenje in ki se je zdaj vse bolj in bolj pogrezala v vesoljske globine.

Komandni modul je ob 19h 8m uspešno pristal na valovih Pacifika, nedaleč od nosilke helikopterjev »Iwo Jima«. Čez dobrih 40 minut so vesoljci z »Odiseja« po zares naporni odisejadi bili na krovu ladje, hudo izmučeni, toda srečni, da se je tokrat dobro izteklo.

Tako se je ponovil primer, da je kos pokvarjenega električnega kabla, ki ne velja več kot 50 centov, skoraj povzročil vesoljsko katastrofo.

Američani zatrjujejo, da ti dogodki ne bodo imeli vpliva na nadaljnji potek poletov Apollo. Toda obenem krožijo tudi drugačne govorice. Drastične omejitve pri dodeljevanju sredstev, množični odpusti strokovnjakov, predvsem pa programska zagata tega projekta, govore drugače. Človek je tokrat še uspel prelisičiti tehnično pomanjkljivost, toda kako dolgo mu bo to uspevalo?

Inž. Vlado Ribarič

NAŠ ODNOS DO INFLACIJE

Inflacijo imamo za nekaj slabega. Vedno je bila v isti vrsti ali pa neposredna posledica velikih nesreč, kakor sta lakota in vojska ter podobne nadlege.

Zato bomo vprašanje našega odnosa do inflacije razumeli bolj v takem smislu: ali smo se inflaciji zadosti odločno uprli, ali smo napravili vse, kar bi morali in bi bili lahko. Vendar stvar le ni tako preprosta. Tu gre za dvojce povsem različnih vprašanj, čeprav imata tudi neke skupne korenine. Ni nujno, da imamo inflacijo samo za nesrečo. Nekateri jo imajo tudi za dobro stvar, drugi sicer za zlo, a vendar manjše kot tisto, ki smo se mu z inflacijo izognili; velik del, zlasti ekonomistov in politikov, ki sedaj že kar desetletja nemočno stoje ob pojavu stalne inflacije, pa se je z njo nekako sprijaznil: nesmiselno in zato smešno se je upirati nečemu, kar je postalo sestavni del našega vsakodnevnega življenja. Zato so prišli do nekake zavrtilne in odrešilne formule: rahla inflacija je za gospodarstvo kar koristna.

Šele ko smo se opredelili glede tega prvega vprašanja, pride na vrsto drugo: kaj storiti? Ne bomo se borili zoper nekaj, kar nam prinaša celo

koristi. Ne bomo se borili proti nečemu, nad čemer sicer nismo ravno navdušeni, a je še vedno boljše kot neko še huje zlo, ki nam preti. Ne bomo preveč zagreti v boju proti inflaciji, če smo se pomirili z ugotovitvijo, da je treba preprečevati le preveliko inflacijo, z »rahlo« pa se je dobro kar spoprijateljiti. Tu pa seveda ni več jasne meje, kaj je huda in kaj je rahla inflacija. Kakor se vsak veliki greh začneja z malim, tako je tudi neka »rahla« inflacija samo psihološki most do naše pomiritve z neko večjo in stalno inflacijo.

Šele tisti, ki jih inflacija hudo prizadeva, bodo odgovorili, da se je treba proti njej odločno boriti. Vprašanje pa je, če so to tisti, ki imajo potrebno moč in vlogo v družbi, da bi lahko tudi kaj učinkovitega ukrenili. Če niso, bodo lahko samo tarnali, pri čemer jim bodo morda tisti, ki imajo v rokah moč, od inflacije pa korist, v lastno opravičilo pritrjevali, da si nekako pomirijo vest, delali pa za inflacijo.

Kaj je treba napraviti, da bi inflacijo preprečili ali vsaj omejili, je torej vprašanje, ki si ga ne bodo zastavili vsi, ampak samo nekateri. Na noben način pa ne vsi enako. Tudi tisti, ki sodijo, da je infla-

cija slaba stvar, se bodo morda postavili na stališče: proti njej ne moremo nič, in je zato najbolje, da stvari pustimo take, kot so. Se bo že nekako uredilo samo po sebi. Šele tisti, ki smatrajo, da je inflacija zlo, ki ga je treba izkoreniniti, da je zato treba poskusiti in so tudi prepričani, da se da kaj napraviti, se bodo vprašanja resno lotili. Tu pa se prave težave šele začenjajo.

Če hočemo odpraviti neki pojav ali se mu zoperstavljati, moramo poznati njegove vzroke. Kaj so vzroki inflacije, pa je težko reči. Vsekakor lahko vemo nekaj vzrokov, ne pa vseh. Potem pa pridemo lahko do varljive domneve, da »obarvamo pri kolesu samo ene ali nekaj špic rdeče, pa mislimo, da se zaradi njih vrti vse kolo«, kot je dejal ameriški ekonomist Galbraith. Ko smo ugotovili vzroke, je treba poiskati zdravila. A tudi ko imamo zdravila že pri roki, stvari še ni konec. Nekatera zdravila sicer zdravijo bolezen, a povzročajo druge težave. Včasih so te druge težave večje kot bolezen, ki jo želimo zdraviti. Takih zdravil ne bomo uporabili.

Kako daleč je tedaj do boja proti nekemu pojavu, posebno takemu, kot je inflacija? Gre za celo vrsto vprašanj, ki jih moramo prebroditi, preden sploh pridemo do bistva. In ta predhodna vprašanja so večinoma drugačne narave kot osrednje vprašanje, ki naj bi se ga lotili. Če je vprašanje inflacije oziroma sredstva proti njej v prvi vrsti, čeprav nikakor v celoti, ekonomsko strokovno vprašanje (ki pa ga še zelo slabo poznamo), so predhodna vprašanja večinoma politične narave. Pa tudi ekonomska zdravila za inflacijo, kolikor smo njene vzroke že spoznali, so zelo pogosto politične narave ali imajo velike politične posledice. Zato je njih uporaba odvisna zlasti od politične razdelitve sil v neki deželi. Tudi če smo odkrili kaj je treba napraviti, je še zelo veliko vprašanje, ali in kdo ima od tega zdravljenja korist in kako se bo do tega zdravljenja obnašal. Pa tudi: so drugi pripravljeni in sposobni vsiliti mu neko zdravilo, ki ga noče?

Če se na splošno govori, da se je treba inflaciji ustavljati, da se je treba postaviti po robu divjemu in nekontroliranemu naraščanju cen, kar je najbolj očiten dokaz inflacije, s tem še ni rečeno, da se to tudi resno misli. To splošno poudarjanje boja proti inflaciji ima drugačen namen. Pomiri naj tiste, ki so z inflacijo prizadeti. V splošni ljudski zavesti je zakoreninjeno, da je inflacija nevarna in krivična. Zato bi bilo težko zagovarjati nekaj ali že samo molčati ob pojavu, ki je vreden obsojanja. Ali pa bo res prišlo do boja proti inflaciji, pa je odvisno od razmerja sil med tistimi, ki imajo od nje korist, in tistimi, ki jim inflacija škoduje. Tisti, ki jih inflacija ne prizadene, se sicer kažejo zaskrbljene, gledajo pa na to zadevo »s tisto trdnostjo duha, kakršne smo zmožni vsi, kadar gre za tuje skrbi«. Zato ob splošnem hrču političnih kampanj zelo uspešno pozabimo na bistvo stvari.

II.

Na prvem mestu je treba ugotoviti, da so tisti, ki jih inflacija najbolj prizadene, najbolj nemočni proti njej. Inflacija pomeni novo, v bistvu skrivno

prerazdelitev ustvarjenega dohodka, in sicer na način, ki je drugačen od načina, kako se dohodek ustvarja. Kar čez noč si ugotovilo, da je vrednost denarja, ki si ga pridobil morda s težkim delom, polovico manjša kot včeraj. Toda to ne pomeni nujno, da je vrednost dobrine, ki si jo ustvaril s svojim delom, manjša. Manjša je protivrednost v denarju, ki si jo zanjo dobil. Prvotna vrednost seveda ni kar izpuhtela v zrak. Odšla se je drugam. Gre vedno za neko ravnotežje. Če imaš ti od ustvarjene dobrine manj, je moral enako vrednost pridobiti nekdo drug. Inflacija prerazpodeljuje dobrine.

Zato ne more imeti domovinske pravice v neki deželi, ki trdi, da se bori za pravične odnose med ljudmi. Še posebno ne v deželi, ki se postavlja na stališče, da naj bo delo oziroma delovni prispevek edino merilo za delitev ustvarjenega dohodka. Inflacija deli dobrine po drugih merilih. Najbolj je naklonjena špekulantom, ki lahko pridobivajo na račun dela drugih. Dežela, ki bi se pomirila s stalno visoko stopnjo inflacije, ne more veljati za socialistično, ker je sprejela za merilo delitve dohodka najbolj neustrezno in krivično merilo.

To bi se tudi reklo, da tisti, ki trdo delajo, ne morejo razpolagati s sadovi svojega dela. Da torej nimajo stvarne oblasti, da ne odločajo o svojih najbolj bistvenih koristih.

Inflacija je nemoralna.

V nobeni družbi pa ne odločajo samo načela, še celo ne politična gesla, ampak nosilci stvarne moči. Stvarno moč ima tisti, ki lahko voljo drugih podredi svoji. Tako je v vsaki deželi, pa naj se imenuje tako ali drugače. Zato bodo nastopili proti inflaciji le v primeru, če ogroža njihove koristi. Tisti, ki živi samo od dela svojih rok, zlasti pa tisti, ki živi od svojega dela, ustvarjenega v preteklosti, bo imel le malo moči, da se postavi po robu tistim, ki mu jemljejo denar iz žepa na podlagi svoje stvarne moči, pa naj bo ta stvarna moč oblast ali kaj drugega.

a) Samo od svojega (dela, opravljenega v preteklosti) živi upokojenec. Ta bo zato najbolj prizadet. Toda najmanj ima možnosti, da se inflaciji postavi po robu. Postaviti se po robu inflaciji pomeni spustiti se v boj za stvarno oblast. Da je iz tega upokojenec že vnaprej izključen, je jasno samo po sebi. Nima ne politične in ne ekonomske oblasti.

b) V enako slabem položaju so tudi vsi tisti, ki žive od stalne, vnaprej določene plače. To so zlasti učitelji, navadni državni uradniki in podobne kategorije ljudi. Tudi ti imajo le zelo majhno politično moč, in nikake lastne ekonomske. Tudi ti so popolna žrtev inflacije in ne morejo zoper njo nič ukreniti. Zato ni čuda, če pravi Galbraith: »V svobodnem tržnem gospodarstvu in v dobi endemične inflacije je nedvomno veliko donosnejše, vsaj v finančnem pogledu, biti špekulant ali prostitutka kakor pa učitelj, duhovnik ali policaj.« In vse to imenuje konvencionalna modrost »sistem spodbude k delu«.

Inflacija prizadeva tudi delavca in kmeta, ker oba živita samo od dela svojih rok in ne moreta špekulirati. Toda njun odgovor in možnosti zoper inflacijo so že različne.

c) Delavec (kolikor ima stvarno možnost, da odloča v podjetju) ima že možnost, da kot tržni

proizvajalec na zvišane cene odgovori z lastnim zvišanjem cen svojega podjetja. S tem sicer ne špekulira. Toda zoper inflacijo, ki grozi, da bo razvrednotila njegov osebni dohodek, se lahko zavaruje tako, da na inflacijo odgovori z inflacijo. Njegov interes sicer ni v inflaciji, nanjo pa odgovarja samo z novo inflacijo, kolikor mu to dopuščajo tržni pogoji. Zanj je položaj drugačen. Z inflacijo nima kaj izgubiti, zadosti je, da ji z zvišanjem svojega osebnega dohodka sledi.

Z inflacijo pa je prizadet vsak tisti, ki da kaj »tudi na stran«, ki ne živi samo iz rok v usta. Iz tega pa sledi nov zaključek: čim bolj živimo samo iz dneva v dan, toliko manj je inflacija za nas neki poseben problem. Čim bolj živimo s pogledom na jutrišnji dan, toliko bolj nam inflacija onemogoča, da bi poskrbeli tudi za jutri. Inflacija spodbuja k razsipništvu in neposredni potrošnji. Kdor je varen takega življenja, mu inflacija ni mar. Kdor se zaveda, da bo treba živeti tudi jutri, je ob inflaciji nesrečen. Na to ugotovitev se veže še druga. Sleherni sistem, ki svojim ljudem onemogoča, da bi svoje prihranke vlagali v kake proizvodne namene, jih dela neodporne proti inflaciji. Inflacija zanje ne pomeni posebne nevarnosti.

Zato delavci kot posamezniki ali tudi kot združeni potrošniki preko podjetja ustvarjenega dohodka pri nas niso posebno zainteresirani za boj zoper inflacijo. Zadosti je, da njenemu ritmu sledijo s svojimi plačili.

č) Odločno pa so proti inflaciji združeni delavci kot proizvajalci v podjetju. Podjetje mora gledati na jutrišnji dan, sicer ni mogoče nikakršno gospodarjenje. Tu pa prihaja do temeljnega protislovja med položajem delavca kot proizvajalca in kot potrošnika. Če kot potrošnik s svojim osebnim dohodkom, ki ga dobiva preko podjetja, sledi inflaciji, izpodkopava trdnost podjetja oz. gospodarstva, v katerem podjetje živi. Kako se bo odločil? Odgovor je jasn. Vsaj enako korist mora imeti, če dela za dobro podjetja, kot če dela za svoj osebni dohodek. Delati za dobro podjetja mora pomeniti samo drugo obliko delati za svoj osebni dohodek. Če gospodarstvo tega vprašanja ne reši zadovoljivo, je proti inflaciji popolnoma neodporne. Vsa podjetja bodo naravnost drvela v inflacijo, ker bodo samo tekmovala, katero bi preko višjih cen potegnilo večjo korist ali se vsaj obranilo, da mu dohodek ne bi odvzeli drugi.

d) Kmet bo z inflacijo različno prizadet. Z ene strani bo sicer proti inflaciji, ker je kmet tudi neke vrste podjetnik, ki živi na daljši rok. Inflacija mu izpodkopava to možnost. Kmetu je že po naravi nemogoče, da bi živel samo iz rok v usta. Kako pa ga inflacija prizadeva v njegovi tekoči proizvodnji, je odvisno od vrste njegove proizvodnje, (nekateri njegovi pridelki so bolj odporni proti inflaciji, drugi manj), poleg tega pa tudi od nadgradnje, ki so jo pri nas zgradili nad njim (zadružna mreža, sistem odkupa, davčni sistem itd.). Na splošno pa je mogoče ugotoviti, da je od inflacije kmet prizadet, ker le počasi lahko sledi spremembam na trgu. Zato ga moremo šteti kot zaveznika proti inflaciji.

V podobnem položaju je tudi večina drugih svobodnih poklicev, čeprav so med njimi tudi bistvene razlike.

e) Inflacija pa ne prizadeva samo posameznih potrošnikov, ampak tudi skupne. Tako ima neposreden vpliv na proračune različnih družbenih skupnosti, od federacije do občin. Če pogledamo, v kakšnem položaju so proračuni teh skupnosti, moremo ugotoviti, da je z njihovega ozko proračunskega stališča zanje inflacija bolj ugodna kot trden gospodarski položaj. Vsaj v preteklosti in vse do danes je šla inflacija tem proračunom vedno na roke. Njihovi dohodki so vezani na davke od plač in blaga. Čim višje so plače, čim višje so cene blaga, toliko več dohodkov se nateče v njihove proračune. Res, da se jim to masčuje pri investicijah in pri izdatkih, s katerimi plačujejo blago in storitve drugih dobaviteljev. Toda do tega pride navadno šele v naslednji fazi. Večji dohodki so jim vedno omogočali, da so svoje proračune zaključili s presežkom, kar daje varljiv vtis, kot da je naše proračunske poslovanje najbolj trdno. A ta trdnost je zasnovana na inflaciji, ki je omogočila, da niso prišli nikoli v zadrego pri plačevanju tekočih izdatkov, zlasti za plače uslužbencev. Res, da predstavljajo izjemo od tega pravila samo začetna leta gospodarske reforme, ko ni bilo take inflacije in so bili proračuni v velikih stiskah. Toda to je hitro minilo in lahko na val u inflacije sedaj zopet veselo plovejo naprej. Celo še več! Proračuni so bili vseskozi ne samo velik neposredni dobitnik iz inflacije, ampak so bili v preteklosti, recimo vsaj do reforme, tudi eden velikih in neposrednih virov inflacije (seveda ne edini). Na kakšen način? Zaradi sistema našega gospodarskega planiranja.

Država je v narodnem gospodarstvu prav tako samo eden izmed mnogih potrošnikov, kot so vsi drugi. Razlika je le bolj v velikosti njene potrošnje. Kot potrošnik lahko gospodari le s tistim, kar ji pripade na podlagi delitve narodnega dohodka. Ne more potrošiti več, kot dobi. Pri nas pa je država večinoma delala drugače. Ni najprej ugotavljala, koliko bo dobila dohodkov, nato pa te dohodke delila, ampak narobe, najprej si je zamislila obseg svojih potreb, nato pa s temi potrebam prilagodila dohodke, in sicer tako, da je predpisovala tako imenovane gospodarske instrumente; to so npr. prometni davek, carine, različni drugi davki in prispevki itd. Vsi davki in prispevki so z ene strani usmerjevalci gospodarstva, z druge strani pa tudi viri državnih proračunov. Njihova naloga naj bi bila predvsem gospodarsko usmerjevalna. Skoraj vedno, ali vsaj zelo pogosto, pa je postala njihova prva naloga napajati državni proračun, ki je bil že poprej prilagojen potrebam in željam, ne pa stvarnim možnostim. Zgodilo se je celo, kot v neposredno preteklih letih, da je država celo brez potrebne kritja financirala kar mimo proračuna velikanske investicije. Ker si je država na ta način iz narodnega dohodka vzela več, kot pa bi ji pripadalo (tudi drugi potrošniki imajo namreč svoje potrebe, in ne morejo shajati, če jih ne zadovoljijo vsaj v nekem najmanjšem obsegu), je imelo vse to za posledico, da se je nastala razlika pokrivala iz inflacije. Država sama je bila tako vir inflacije.

f) Če pravimo država, mislimo s tem predvsem na zvezni proračun. Kaj takega si niso mogle privoščiti niti republike, še celo pa ne občine. Te so lahko le izkoriščale vires zveznega proračuna za

svoje potrebe. S tem pa prihajamo še do novega udeleženca v naši inflaciji. Ker je inflacija, kot rečeno, sredstvo za ponovno, v bistvu nezakonito porazdelitev narodnega dohodka, imajo lahko od inflacije neposredno korist tista gospodarska področja ali območja, ki so pod poprečjem proizvodnosti, ki se bolj zanašajo na to, kaj bodo dobila iz državnega proračuna in ki živijo izrazito kratkoročno, iz rok v usta. Da niso mogla ta področja oziroma območja zdržati pritiska gospodarske reforme, ki je zahtevala bolj umirjeno, ustaljeno in trdno gospodarjenje, je moč hitro razumeti. Težje pa je razumeti, da so bila tako uspešna pri spodbujanju gospodarske reforme, da je torej zvezna uprava tako hitro podlegla njihovem pritisku. Tudi ta pojav ima svoje globlje vzroke; razumevanje le-teh nam omogoči razumevanje tudi mnogih drugih pojavov pri nas. Preden pa se lotimo teh vprašanj, poskusimo napraviti kratko bilanco tega, kar smo ugotovili.

III.

Na trdnost gospodarstva, sorazmerno ustaljenost cen, trdnost naše valute se opirajo pri nas vsi tisti, ki gledajo tudi na jutri in ki jim je jasno, da bodo morali tudi jutri živeti tako od dela svojih rok kot tudi od svoje pameti. To so tako posamezne družbene skupnosti od federacije do občine, to so podjetja, kakor tudi posamezniki. Brez neke sorazmerne stalnosti in trdnosti ni mogoče planirati, ni mogoče graditi ničesar za bodočnost. Ni mogoče uvažati in izvažati, ni mogoče razvijati turizma, ni mogoče napraviti nikake gospodarske računice, ni mogoče zbirati kapitala, če ti kar pred nosom sproti kopni, ni mogoče vedeti, kaj je gospodarsko dobro in kaj slabo. To je zanesljiva pot v propad, ki si na koncu nujno išče rešitve samo še v administrativnem sistemu, kakor ga poznamo iz prvih časov po vojni, politično v naslonitvi na tiste države, ki imajo same tak administrativni sistem, notranje politično pa v sebično izkoriščanje zveze za svoje ožje potrebe in zato v razbijanje naše državne skupnosti. Čim bolj lezemo v inflacijo, tem bolj grozeče so navedene nevarnosti. To je stvarnost, s katero moramo računati.

V tej bilanci moramo navesti še drugo ugotovitev: v zadnjih letih se je Jugoslavija že toliko spremenila in razvila, da je postal prevladujoč delež tistih sil, ki so zainteresirane za gospodarsko trdnost. Trdnost gospodarstva ni več interes samo sorazmerno najbolj razvitega severozahodnega dela naše dežele. To pa ima izredno velike posledice tudi v notranjem političnem življenju, ki jih moremo imeti za zelo spodbudne.

In še tretji zaključek v tej bilanci: mehanizem za uravnavanje našega gospodarstva za sedaj ni tak, da bi te pozitivne težnje pri nas lahko prevladale. Nasprotno, za sedaj je tako, da imajo sile, ki težijo k inflaciji, povsem prosto pot. To je posledica na eni strani dejavnikov, ki so na delu v vsem svetovnem gospodarstvu, ki zato povsod vodijo k rahli inflaciji, na drugi strani pa dejavnikov, ki so posledica prav naših posebnih razmer in ki ustvarjajo prav posebno obeležje in stopnjo inflacije pri nas. Nekatere od teh si bomo prav na kratko ogledali v naslednjem.

IV.

a) Na prvem mestu gre za potrebo po polni zaposlenosti in za slepilo, da bo s povečanjem proizvodnje možno ustvariti ravnotežje med ponudbo in povpraševanjem, s tem pa ustvariti sorazmerno stalnost cen in s tem trdnost gospodarstva.

To je ena od osnov, ki vodijo v delno inflacijo vsa gospodarstva na svetu. Temu je podvrženo tudi naše gospodarstvo.

Proizvajamo zato, da ljudi zaposlimo. Od zaposlitve je odvisno življenje pretežnega števila ljudi v našem gospodarstvu. Zaposlitev ustvarja dohodek za delavca, dohodek pa ustvarja možnost za nakup blaga, ki je potrebno za življenje. Ne proizvajamo zaradi potrošnje, ampak zaradi proizvodnje same na sebi, ker daje proizvodnja zaposlitev. S tem, ko ljudi zaposlujemo, jim dajemo tudi možnost nakupa. S tem pa ustvarjamo kupno moč, ki je delno vedno nekoliko pred zmogljivostjo proizvodnje. Inflacija je zato stalni spremljevalni pojav sedanjega načina proizvodnje in gospodarjenja sploh.

To povečano kupno moč naj bi pospravili tako, kot je sicer na videz edino možno: treba je proizvajati več blaga. Če hočemo proizvajati več blaga, je treba ustvarjati nove gospodarske zmogljivosti. Treba je stalno širiti in razvijati gospodarstvo. Treba je novih investicij.

Tu pa se krog samo zopet zavrti. Nove investicije zahtevajo novo, dodatno proizvodnjo investicijskega blaga, to pa novo delovno silo, ki si z zaposlitvijo ustvarja dohodek, ki tvori novo, dodatno kupno moč. Zato je ravno ob novih investicijah stopnja inflacije navadno še večja. To je tudi delni razlog, da je pri nas stopnja inflacije prav zaradi industrializacije in stalnih velikih vlaganj sorazmerno višja kot v gospodarsko trdnější deželah. Že navedeni ameriški ekonomist Galbraith pravi o tem pojavu: mačka, ki lovi svoj lastni rep, ga zaradi svoje izredne mačje spretnosti kdaj le lahko ujame. Dohiteti inflacijo s povečanjem proizvodnje je navidezno nekaj povsem podobnega. Uspeti pa ne more. Kupna moč bo vedno prej potrkala na vrata gospodarstva z novimi zahtevami, kakor pa bodo nove investicije ustvarile gospodarstvu možnost, da te zahteve zadovolji.

Temu splošnemu pojavu (tu je prikazan v zelo poenostavljeni obliki) se pri nas pridružuje še nepremakljiva dogma o brezpogojni nujnosti stalnega in hitrega povečanja gospodarske rasti. Ta naj bi že na zunaj, stalno in jasno dokazovala prednost socialističnega gospodarstva pred drugimi gospodarskimi sistemi. In ko se je ob gospodarski reformi stopnja gospodarske rasti zaradi večje ustaljenosti gospodarstva zmanjšala, ko je mnogokje postalo pereče vprašanje zaposlitve, je pravzaprav kocka že padla. Nekaj časa smo sicer še čakali, če morda ne bomo nadaljevali gospodarske rasti tudi ob večji trdnosti. Ko do tega ni takoj prišlo, smo se na skrivaj, v začetku malo sramežljivo, nato pa vedno bolj odkrito začeli zatekati k starim navadam: umetno, s tiskanjem novega denarja smo začeli ustvarjati novo kupno moč. In res, zaposlenost se je začela naglo povečevati, a zopet so začele skokovito naraščati tudi cene, močno je začela padati vrednost našega dinarja, čedalje večje so začele postajati težave v zunanje-

trgovinski menjavi itd. Tečaj dinarja je zopet samo umeten, ker ne ustreza stvarnim razmerjem med njemogo nominalno in resnično vrednostjo. Razvrednotenje dinarja (devalvacija) je tako postalo samo še vprašanje časa. In bo postalo čez neki določen čas ponovno. In tako naprej. Na tej poti se ne more ustaviti, kdor po tej poti hodi.

Sodobni svet za ta pojav ni še našel rešitve, ki bi bila povsem ustrezna. Pri nas smo to vprašanje z našo ekonomsko politiko še bistveno zaostri in mu dali povsem nove razsežnosti.

b) Od mnogih izrazito domačih vzrokov bi bilo morda na prvem mestu omeniti možnost podjetij, da lahko po mili volji navijajo cene. Res, da so pri tem nekatera podjetja vezana na različna soglasja državnih organov. Toda to soglasje vedno dobe, ko uspejo dokazati, da s starimi cenami ne morejo več naprej, ker so se jim podražile surovine, ker morajo več plačati svojim delavcem itd. To lahko vedno tudi res dokažejo. Ob inflaciji se res vse draži, z izgubo pa ne morejo proizvajati. To bi ogrozilo zaposlenost. Govor je o tako imenovani spirali mezde-cene.

To vprašanje je lahko sicer zelo zamotano, in tudi je, a se v bistvu vendarle skrči na to-le ugotovitev: če hočemo obdržati neko določeno raven cen, moramo obdržati temu ustrezno raven mezd. Mezde ravno ustvarjajo kupno moč, ki pritiska na cene. (Pri nas sicer trdimo, da smo odpravili mezdni odnos in s tem mezde. V to trditve na tem mestu ne spuščamo. Zadoštuje nam ugotovitev, da naš osebni dohodek v tem pogledu opravlja enako vlogo kot drugod mezde.)

Pri nas osebni dohodki niso formalno s ničemer omejeni. Podjetje deli osebne dohodke v skladu z ustvarjenim dohodkom, na drugi strani v skladu s splošno ravno osebnih dohodkov (mezd). Vsebinska omejitev višjih osebnih dohodkov naj bi bila samo v višini ustvarjenega dohodka. Če ni dohodka, ni tudi plač. Tako naj bi bilo to vprašanje najbolj idealno rešeno. Toda rešeno je samo formalno, ne pa vsebinsko. Podjetje višji dohodek lahko vedno ustvari z višjimi cenami, ker inflacija višjim cenam odpira prosto pot. Splošni način gospodarjenja pa poskrbi, da je povpraševanje vedno nekoliko večje kot ponudba. Posamezna podjetja pri tem res lahko trenutno pridejo v težave, lahko tudi velike, ki pa so le prehodnega značaja. Različna podjetja imajo različen položaj na trgu in je zato tudi raven plač lahko različna. Toda na splošno bodo vsa podjetja lahko z večjo ali manjšo zamudo sledila splošnemu poviševanju cen. Tako ima naše gospodarstvo na obeh straneh, tako na strani ravni cen kot na strani ravni plač povsem nezavarovano krilo. Delavci bodo zato tudi v podjetjih, ki hočejo pametno in dolgoročno gospodariti, prisiljeni, da slede stalnemu tempu inflacije, ki ga diktirajo druga podjetja. Njihovi interesi kot proizvajalcev in kot potrošnikov nikakor niso skladni. Vse gospodarstvo dela za zaposlitev, sleherni delavec dela za to, da si ustvari čim večji osebni dohodek, vse pa dela za čim večjo inflacijo.

Ob takem stanju je tudi sleherni ukrep države, ki teži za tem, da bi gospodarstvo bolj ustalilo, da bi ga »intenzivirali«, v nevarnosti, da ga gladko izigrajo. Ob takem ukrepu je podjetje pred izbiro: ali bolje gospodariti ali propasti. Ne vsa, več-

noma pa, imajo v naših pogojih podjetja še tretjo možnost: povišati cene.

Tako nimamo v praksi pri nas skoraj nikogar, ki bi bil iz lastnih, osebnih interesov proti inflaciji. Načelno so vsi. Vsi tudi uvidevajo potrebo po večji gospodarski trdnosti. Toda ko pride vprašanje do njega kot njegovo osebno vprašanje, ki ga stavlja pred izbiro, ali večjo gospodarsko trdnost ali on osebno večjo plačo, se najprej odloči za večjo plačo, šele zatem za večjo gospodarsko trdnost, ki naj bi mu omogočila ohraniti pridobljeno prednost. Toda tako delajo vsi.

V.

Ali iz vsega tega ni poti?

Kot pri vseh stvareh v življenju, tako je najbrž tudi pri vprašanju inflacije pot neke v sredi. Inflacija zaradi načina gospodarjenja in zaradi potrebe po polni zaposlenosti je za sedaj v svetu nujnost. Nujnost namreč v toliko, da tega vprašanja trenutno še ne znamo rešiti, kakor ne moremo rešiti toliko drugih vprašanj na drugih področjih. Gre pa za vprašanje mere. Do kam smo pripravljeni vse žrtvovati, kloniti pred sleherni nevarnostjo, samo da ohranimo čim hitrejšo stopnjo gospodarske rasti in čim večjo zaposlenost. Do kam smo pripravljeni pustiti vsakemu, da dela kar hoče, samo da ne porušimo nekih političnih načel, ki pa so morda celo samo utvare.

Res, da mora biti naša stopnja rasti hitrejša, kot je stopnja v ostalih že razvitih deželah. Toda tudi zelo razvite dežele so že dokazale, da je mogoče doseči vrhunske stopnje gospodarske rasti ob vsaj relativni gospodarski trdnosti. Če pa smo se sprijaznili s stališčem, da mora vsako podjetje shajati za vsako ceno, da je treba podpirati neke projekte za vsako ceno, da je treba uveljavljati neke koncepcije za vsako ceno — potem bo stopnja inflacije stalno zelo visoka in celo stalno naraščajoča. Potem nam ni pomoči. Danes pa je v naši državi že toliko sil, ki so stvarno zainteresirane za izvajanje gospodarske reforme, kar bi se po slovensko reklo to, da imajo korist od stanovitve smeri sorazmerno ustaljenega in trdnega gospodarjenja — da nam je torej stalno potrebna neke vrste gospodarska reforma — da bi bilo treba tem silam dati prednost. A so danes še vedno potisnjene na drugo mesto in se vdajamo pritisku gospodarske kratkovidnosti.

A v tem je videti tudi upanje; pa tudi rešitev. Teh sil preprosto ne bo mogoče več dolgo tiščati ob tla. To je vsak dan bolj jasno; in vsak dan manj je tudi mogoče zapirati oči pred gospodarsko in politično stvarnostjo. Zato vprašanje inflacije kot tudi gospodarske reforme ni v prvi vrsti gospodarsko vprašanje, ampak izrazito politično. Šele ko bodo nove sile, ki z razvojem gospodarske razvosti vse bolj zajemajo vedno večji delež Jugoslavije, politično zmagale, je dano upanje in zagotovilo, da bodo tudi gospodarsko.

To bo terjalo in samo po sebi prineslo tudi revizijo nekih političnih konceptov, ki imajo samo dogmatsko vrednost (če temu lahko rečemo vrednost), so pa v nasprotju s potrebami dobrega gospodarstva. Takih dogem je pri nas še precej, pa še kar naprej ustvarjamo tudi nove. In te dogme

nam še danes v veliki meri zapirajo pot uspešnega napredka. Te dogme so tudi, čeprav posredno, v veliki meri vzrok naše hude inflacije.

Te dogme pretežno temelje na domnevni izvirnosti naših političnih rešitev. Toda splošni položaj in splošna vprašanja našega gospodarstva niso popolnoma nič specifična. Taka so, kot tista, s katerimi se bori tudi ves ostali svet. S tem ni rečeno, da niso težka. Toda vse naše rešitve morajo biti take, da bodo omogočale rešitev, ne pa da nas

tirajo še globlje. Odpovedati se moramo tudi slepili, da mora naša življenska raven rasti redno nekoliko hitreje kakor raste ustvarjeni narodni dohodek.

Ne moremo spravljati v isto vrečo stvari, ki se izključujejo. Ne moremo hkrati uživati sadov polne gospodarske nediscipline in inflacije. Zato ni slučaj, da so z naraščajočo inflacijo ogrožene ne samo naše gmotne pridobitve, ampak tudi svoboda.

Dr. France Bučar

O DOLGOROČNEM RAZVOJU KMETIJSTVA V SLOVENIJI

Skladnost v gospodarskem razvoju

Skladen razvoj kmetijstva spada gotovo med pomembna gospodarska in družbena vprašanja, ker menda ni dežele na svetu, ki ne bi tega občutila. Podobne težave v vseh deželah so v tem, da imamo opravka z razmeroma nizkim dohodkom v kmetijstvu, v primerjavi z drugimi panogami. Kmetijstvo je še vse premalo povezano z drugim gospodarstvom na podlagi enakopravnih odnosov. Velike razlike so v stopnji tehničnega napredka in še posebej v dohodku. Razvoj kmetijstva in z njim tesno povezane živilske industrije se tudi težje prilagaja spremembam, ki nastajajo v gospodarstvu. Agrarna struktura je prav tako premalo gibčna in zahteva usmerjanje na daljše obdobje. Zato je dolgoročno programiranje tega razvoja še toliko bolj pomembno.

Delež kmečkega prebivalstva in pridelkov

Slovenija ima le 4,5 % jugoslovanskega kmečkega prebivalstva, njegov delež v narodnem dohodku predstavlja 8,7 %, v izvozu jugoslovanskega kmetijstva pa celo 15,3 % v letu 1968.

Če bi delež Slovenije v skupnem številu prebivalstva, ki znaša 8,4 % postavili kot mejo, bi ugotovili, da jo presegamo pri pridelovanju hmelja (62 %), krompirja (27 %), jabolkah in hruškah (26 %), mleku (16 %), govejem mesu (14 %), jajcih (11 %), vinu (10 %), medtem ko je delež pri prasičih že manjši (7,9 %).

Kaj nam omogočajo prirodne razmere?

Od poljščin uspevajo pri nas vse vrste žita, koruza, okopavine (korenovke in gomoljčnice) in oljnice. Žito, koruza, sladkorna pesa, oljnice in nekatere krmne rastline imajo boljše možnosti v vzhodnih bolj suhih krajih, vendar dobro uspevajo tudi v dolinah alpskega predgorja. Izbor poljščin je torej lahko zelo širok. Pšenica, sladkorna pesa in razne oljnice lahko postanejo zanimive tudi za Slovenijo. Možnosti za pridelovanje hmelja pa že sedaj dobro izkoriščamo.

Razumljivo je, da se bo razvoj Slovenije tudi v bodoče razlikoval ne samo po količini, temveč tudi po kakovosti od razvoja Jugoslavije. To pomeni, da moramo na Slovenskem uveljavljati specializacijo med obrati in med posameznimi področji, ki se bodo dopolnjevala do določene stopnje samooskrbe Slovenije s kmetijskimi pridelki. In kateri so ti pridelki, ki jih lahko prodamo, bodisi na jugoslovanskem ali pa na zunanjem trgu? Menimo, da so to ti-le pridelki: mleko, goveje meso, plemenska živina, hmelj, kvalitetna vina, nekatere vrste sadja in vrtnin. Seveda bomo tudi v bodoče uvažali iz drugih republik zlasti nekatere, tj. precejšnjo količino svinjskega mesa, masti, olja, sladkorja, krmnega žita, sadja in vrtnin. Pri krušnem žitu bi z intenzivnejšim pridelovanjem in ob zmanjšani porabi mogli zadostiti lastnim potrebam, če bi to narekovala tudi ekonomika.

V vseh važnejših kmetijskih pridelkih dosegamo v Sloveniji v poprečju večjo intenzivnost. Naši družbeni obrati imajo v primerjavi z drugimi jugoslovanskimi pri žitu poprečne pridelke, pri pitanju goveda nadpoprečne, pri proizvodnji mleka pa je mlečnost krav pod jugoslovanskim poprečjem.

Za sadjarstvo so naravne razmere dokaj dobre, vendar zaradi gričevnatega sveta (terasasti nasadi) nimamo toliko možnosti za ravninske nasade, katerih obdelava je cenejša. Nekatere ugodne možnosti pridelovanja jagodičja in lupinastega sadja bi kazalo bolje izkoristiti. Slovenski prostor se uvršča tudi med najugodnejša vinogradniška območja na svetu, posebej glede pridelovalnih možnosti kakovostnih belih vin zaščitene pristnosti. Upoštevajmo lege in pridelovalne stroške pa bomo pri konzumnih vinih težje konkurenčni z ostalimi območji, razen pri specialnih vinih (cviček, rebula, vipavec), ki bodo morali prav tako imeti zajamčeno pristnost.

Zemljišča, s katerimi bomo razpolagali

Porazdelitev zemljiških površin za kmetijske namene nakazuje, da je visoko produktivnih zemljišč na ravnem in valovitem terenu z možnostjo uporabe težke in srednje mehanizacije okoli 21 %

vseh površin. V hribovskih terenih do 750 m nadmorske višine ter na prodnatih in zamočvirjenih zemljiščih je okoli 33 %, na zelo strmih gorskem in kraškem svetu pa 46 % vseh površin.

Izgradnja naselij, prometnih in drugih objektov tudi vse bolj zaseda prav najboljša kmetijska zemljišča. Nasprotno pa zaradi zmanjševanja kmečkega prebivalstva in spremenjenega socialnega sestava prebivalstva ter kmetijske tehnologije zavzema gozd vse več kmetijskih površin. Gozd je v zadnjih 20 povojnih letih prerasel več kot 100 000 ha nekdanjih pašnikov, pa tudi nekaj travnikov in njiv.

Na krčenje ali širjenje posameznih zemljiških kategorij bo v prihodnje vplivalo več vzrokov. Najpomembnejši bo gotovo pomikanje tako imenovanih mejnih, tj. slabo produktivnih zemljišč, kar bo posledica naraščanja produktivnosti in obsega proizvodnje. Na spremembe v strukturi zemljišč bodo vplivale tudi večje možnosti zaslužkov v nekmetijskih dejavnostih, uvajanje strojev v kmetijstvo, izgube kmetijskih zemljišč z izgradnjo naselij in drugih objektov, morebitne melioracije in večji pridelki na primernejših ravninskih površinah, ki bodo krili večji delež ali celotne potrebe prebivalstva.

Poleg opuščanja mejnih travnih površin in njihovega pogozdovanja bo teklo tudi spreminjanje njiv na neustreznih tleh v travnike ter opuščanje ostarelih vinogradov s slabim trsnim izborom. Širjenje mest in dolinskih podeželskih naselij, gradnje cest in industrijskih naprav, gradnje turističnih središč ipd. bo v glavnem odvezalo kmetijstvo zemljišča v ravninskih krajih. Predvidevamo, da bomo imeli v naslednjih 20 letih 580 000 ha obdelovalne zemlje, kmetijske površine le še okoli 785 000 ha, gozd pa bi pokrival več kot polovico površine republike. Nedvomno je, da nam bo rodovitnih zemljišč v bodoče zelo primanjkovalo in zato bo treba nadvse smotno gospodariti z njimi.

In koliko bomo imeli kmečkega prebivalstva?

Za zmanjšanje deleža kmečkih prebivalcev za okoli 25 % smo rabili 20 let, kar pomeni letno povprečno stopnjo upadanja 2,5 %. Ko hočemo predvideti, koliko kmečkega prebivalstva bomo imeli v naslednjih 20 letih, se moramo zavedati odvisnosti tega procesa od razvoja celotnega gospodarstva, tj. od razpoložljivih delovnih mest v drugih panogah. Po nekaterih predvidevanjih lahko računamo, da bomo imeli takrat okoli 2 180 000 prebivalcev in delež kmečkega prebivalstva le še 12,5 %. Prej navedeni odstotek zmanjševanja kmečkega prebivalstva pa pomeni ohranjanje ali celo zvečanje razlik v dohodkih kmečkega in nekmečkega prebivalstva. Pri takem upadanju kmečkega prebivalstva bi lahko ublažili ali zavirali zvečevanje razlik edino-le s stalnim zviševanjem cen kmetijskih pridelkov. Pri tem bi bila življenjska raven zaposlenih v kmetijstvu še vedno nižja od zaposlenih v nekmetijskih dejavnostih. Zato je tudi bolj sprejemljivo, da računamo z večjim zmanjševanjem deleža kmečkega prebivalstva, tj. na 8,5 %. Taka preobrazba socialno-ekonomske strukture prebivalstva pa bo mogoča le ob hitrem

razvoju drugih dejavnosti in ob pomoči kmetijstvu, ki ne bo sposobno samo reševati vseh težav. En način te pomoči bi se moral pokazati v možnostih zaposlovanja v industriji in drugih panogah, drugi način pa pri snovanju nove, zmanjšanemu številu kmečkih prebivalcev prilagojene agrarne strukture. Tako bi imeli v kmetijstvu le še okoli 100 000 aktivnih delovnih moči, kar pomeni, da bi morali zagotoviti 190 000 novih delovnih mest.

Kakšna bo poraba živil v prihodnje?

Sedanje stanje prehrane, predvideno povečanje dohodka, porast števila prebivalstva, potrebe po izvozu in raven cen kmetijskih in drugih proizvodov so izhodišča za predvidevanja bodočega razvoja prehrane. Sedanja poraba 2870 kalorij dnevno na prebivalca je že blizu evropske zadovoljlitve potreb. Pri povprečno predvideni bodoči porabi 3038 kalorij dnevno bi imeli približno naslednjo strukturo porabe: 49 % kalorij v škrobnih živilih; 13 % v zelenjavi, sadju, pivu in vinu; 23 % v mesu, mleku in jajcih; 15 % v masti in olju. Pri tem se kaže izboljšana notranja struktura prehrane v porabi beljakovin, zlasti živalskega izvora. Zmanjšalo bi se povpraševanje na prebivalca povprečno letno pri moki, tj. od 115 na 90 kg, pri krompirju od 90 na 80 kg, pri svinjski masti od 8,5 na 6 kg, povečalo pa pri zelenjavi od 58 do 80 kg, pri sadju od 50 na 120 kg, pri mesu od 38 na 64 kg, mleku od 174 na 210 kg, pri jajcih od 140 na 180 kosov in pri rastlinskih maščobah od 9 na 12 kg.

Na dodatno porabo prehranskih proizvodov bo vplivalo tudi znatno večje povpraševanje tako domačih kot tujih turistov.

Pomembnejši dolgoročni cilji v glavnih kmetijskih panogah

V *govedoreji* računamo, da bi se skupno število krav za prirejo mleka zmanjšalo od 250 000 na 190 000 glav. Od teh naj bi jih 6 000 specializiranih kmetij imelo 90 000, približno toliko mešana gospodarstva in 10 000 krav družbeni obrati.

Na čistih kmetijah s poprečjem 15 krav bi morali doseči okoli 4 000 litrov na kravo pri smotni rabi travinja in z minimalno porabo 300 kg močnih krmil. Na družbenih mlečnih farmah računamo z mlečnostjo 5 000 litrov. Pri prireji mleka bomo lažje dosegli popolno samooskrbo kot pri govejem mesu, kjer bodo potrebe večje od predvidene prireje. Uporabiti bomo morali zato dodatne možnosti in ukrepe za doseg ravnotežja med proizvodnjo mleka in mesa.

Tržna proizvodnja mleka se bo morala precej zvečati, ne toliko zaradi porabe svežega mleka kot zaradi vse večje porabe mlečnih izdelkov: masla, sira in raznih mlečnih napitkov. Vso potrebno količino mleka bi lahko oskrbelo domače kmetijstvo; vzpodbuditi pa bo treba še zanimanje mlekar, da bi pridelali tudi potrebno količino masla doma.

Površine travnatnega sveta in možnosti za pridelovanje krme je dovolj, da bi poleg staleža krav

za mleko redili v Sloveniji še okoli 150 000 govedi za meso, z lastnim obnavljanjem črede. Taka čreda govedi za meso naj bi dala na leto okoli 30 000 ton žive teže, medtem ko bi iz črede 190 000 krav za mleko bilo tudi 65 000 ton govedi za zakol, kar pomeni za 40 % večjo proizvodnjo, kot smo jo imeli v zadnjih treh letih.

Za bodoči razvoj govedoreje, smotno gospodarjenje na travnatem svetu, za rabo nove tehnike pri pridelovanju in konserviranju krme, pa tudi pri rejci živine, za delitve dela med rejci mlečnih krav in rejci pitovne živine bodo zelo važne različne oblike kooperacije rejcev. Za stabilnost govedorejske proizvodnje in trga pa bo potrebno tudi čvrsto sodelovanje med rejci in porabniki proizvodov ter stalno spremljanje gibanj na trgu.

V poljedelski in travniški proizvodnji bo spreminjanje setvene strukture spremljajoči znak gospodarskega razvoja in napredka. Večji premiki bodo gotovo morali nastopiti v sestavi poljščin, ki jih je še preveč, tako da vse vodi k majhnim parcelam iste poljščine in otežuje uvedbo smotrne mehanizacije. Zato bo potrebna večja prilagoditev poljedelske proizvodnje naravnim razmeram z zahtevo po večji poenostavitvi tehnologije in upoštevanju potreb po posameznih pridelkih. Površina pod krompirjem se bo zmanjšala za polovico, zvečala pa setvena površina koruze, silažne koruze in detelj. Zaradi zmanjšane porabe krompirja na prebivalca v Sloveniji in povečanja te proizvodnje tudi v drugih republikah, zaradi zasičenosti zunanjega trga, kar močno zmanjšuje možnosti za pomembnejši izvoz, moramo za toliko zmanjšati obseg pridelovanja ter razširiti koruzo ali celo sladkorno peso, če se odločimo za izgradnjo sladkorne tovarne. V prid določeni rajonizaciji žita govori tudi potreba koncentriranja posameznih vrst žita v bolj zaokrožena proizvodna območja, ker bo tudi lažje zajemanje tržnih presežkov bolj izenačene kakovosti. Tako naj bi se pšenica pridelovala predvsem v vzhodnih, bolj suhih območjih, pivovarniški ječmen bolj v osrednjih, vlažnejših območjih, rž pa na manj ugodnih tleh. Z uvedbo sodobnejše tehnologije bi lahko postalo ekonomično tudi pridelovanje fižola, ki je iskan pridelek na domačem in tujem trgu.

Razvoj živinoreje pa zahteva povečano proizvodnjo ne le žitnega zrnja, temveč tudi voluminozne krme. Pretežni del krme bo zagotovljen na travnikih in pašnikih, le manjši del pa na njivah pod deteljami, travnimi mešanici in koruzo za siliranje.

Med poljedelskimi tržnimi pridelki tudi predvidevamo, da ne bo prišlo v svetu še do zasičenja pri oljnicah, fini zelenjavi in začimbnicah. Perspektivne potrebe po hmelju bodo v primerjavi s sedanjimi za okoli 40 % večje, ker se poraba piva zelo hitro povečuje. Površina hmeljišč bo tako ostala nespremenjena, ker se zmanjšuje odmere hmelja na hektoliter piva, pa tudi zaradi večjih hektarskih pridelkov.

V sadjarstvu, ki je danes v kritičnem stanju, predvidevamo okoli 8000 ha modernih nasadov, od tega 5000 ha na družbenih obratih in 3000 ha jagodičevja, lupinastega in ostalega sadja v zasebnem sadjarstvu. Na tej osnovi naj bi pridelali okoli 236 000 ton (od tega 136 000 ton tržnega) domačega sadja za porabo v svežem stanju in za vse vrste predelave, kar bi zadovoljilo letno na

osebo 100 kg sadja in sadnih izdelkov, s tem da bi bilo na voljo od drugod še 41 000 ton južnega sadja. Za tolik obseg proizvodnje pa nam zelo primanjkuje hladilnic.

Podobno kot v sadjarstvu nazadujemo tudi v vinogradništvu, ker imamo od skupne površine okoli 20 000 ha kar 87 % zasebnih vinogradov, ki so stari preko 50 let in 13 % družbenih nasadov. V naslednjem obdobju predvidevamo obnovo le na najugodnejših vinogradniških zemljiščih na okoli 10 000 ha, tako da bi z že obnovljenimi nasadi imeli skupaj 15 000 ha vinogradniške površine za proizvodnjo vinskih sort grozdja. Na tej osnovi bi znašala bodoča proizvodnja vina 7 500 vagonov, od tega bi bilo vsaj 2500 vagonov na razpolago za izvoz. V ta namen bo treba povečati tudi zmogljivosti kletnega prostora in urediti stanje na trgu z vinom ob zaščiti porekla kakovostnih slovenskih vin.

Potrebni ukrepi za nadaljnji razvoj kmetijstva

Gibalo pričakovanega napredka bo moralo biti v doseganju večjega dohodka, pri čemer bo treba približati dohodek v kmetijstvu zaposlenih z dohodki v drugih panogah ter posvetiti temeljno skrb zvečanju produktivnosti. Če že hitro ne moremo skrajšati kmetovega delovnika sorazmerno z delavčevim, pa moramo gotovo težiti k zmanjšanju razlik v dohodku. Če upoštevamo, da je v letu 1968 bilo prodanih le za 1347 din pridelkov na vsakega kmečkega človeka v organiziranem odkupu, je razumljivo, da tak obseg iztrženja gotovo ne more zadovoljiti potreb za izboljšanje kmetove življenjske ravni.

Za proizvodno in tržno usmerjenost kmeta pa bo najpomembnejša določeno zagotovljena prodaja kakovostnih pridelkov. Vse delo bo zato moralo sloneti na preskušeni tehnologiji, primernih tehničnih sredstvih ter pridelovalčevem gospodarskem interesu za tako organizirano pridelovanje ali predelavo njegovih pridelkov.

Dosedanji primeri tržno usmerjenih proizvodnih enot, ki že razpolagajo s sodobno tehniko in tehnologijo ter z ustreznim znanjem, kažejo, da bo kmet s preusmeritvijo v sodobnega pridelovalca za trg lažje dosegal večjo delovno produktivnost in si s tem tudi izboljšal svojo življenjsko raven.

Nosilci razvoja in napredka bodo morali še nadalje ostati družbeni kmetijski obrati, tj. živinorejske farme, hladilnice, trajni nasadi, mlekarne, vinske kleti, klavnice ipd., ki bodo hkrati predstavljali žarišča razvoja blagovne proizvodnje. Velika tržna proizvodnja na družbenih obratih s čvrsto organiziranim razvijanjem kooperacije z zasebnimi pridelovalci ter s povezovanjem s predelovalno industrijo in trgovino, lahko zares pomeni najprimernejšo obliko preobrazbe kmetijstva. Cilj take povezave pa bo povečanje tržne proizvodnje in dohodka, doseganje boljših življenjskih in delovnih pogojev ter hitrejši reševanje socialnih in kulturno-prosvetnih problemov na vasi.

Stern Vilko, dipl. ing. agr.
Kmetijski inštitut Slovenije

Približno pred 200 leti je doživelo naše kmetijstvo prvo veliko spremembo, pravo tehnično revolucijo. Takrat so pretrgali skoraj tisočletni tropoljni kolobar (ozimina — jarina — ledina) in na mesto ledine začeli na njivah pridelovati deteljo, koruzo, krompir in nekatere druge nove poljščine, preoravati dolinske pašnike, pripravljati krmo za zimo in izboljševati živinorejo, z gnojem gnojiti polja itd.

Pred sto leti je doletela kmetijstvo druga tehnična revolucija. Pojavila so se umetna gnojila, selekcija rastlin in živali je s svojo matematično natančnostjo zamenjala nezanesljivo presojo po zunanjem videzu, razna orodja in stroji so začeli nadomeščati ročno in vprežno delo.

Sedaj, po drugi svetovni vojni, smo sredi tretje tehnične revolucije. Zanj je značilno, da skuša izenačiti delovno storilnost v kmetijstvu z delovno storilnostjo v drugih gospodarskih panogah. Dohodek vseh aktivnih prebivalcev naj bi bil izenačen, pariteten. V ta namen skuša omejiti vpliv prirode (vremena), povečati pridelek s sodobnim reprodukcijskim materialom (gnojila, zaščitna sredstva, kvalitetno semenjsko blago, krmila itd.) ter z mehanizacijo na polju, dvorišču in v hlevu stopnjati učinkovitost človeškega dela.

V gospodarsko najbolj razvitih deželah že prideluje kmetijski delavec dovolj hrane za 20 nekmetijskih delavcev (pri nas za nepolna dva). Ob tolikšni proizvodnji in storilnosti so seveda postale kmetijske investicije najdražje, prekašajo vsa druga gospodarska področja. Bolj kot zemljišče odločajo stroji, bolj rečeno, njihove linije, gospodarska poslopja (hlevi, skladišča, silosi) z mehaniziranim delovnim postopkom, zaokrožena in agromelioracijsko urejena zemljišča (preskrbljena z vodo in hranljivimi snovmi) ter, ne na koncu, strokovno znanje kmetijskega delavca. Kmetijstvo se industrializira, postaja industrija, katere namen je, kot vemo, da proizvaja za tržišče. Popolnoma je že industrializirana proizvodnja piščancev in jajc, dokaj proizvodnja prašičev in mleka, nesezonske zelenjave in sadja (v rastlinjakih). Z urejo že nadomeščajo deli prirodnih beljakovin v prehrani prežvekovavcev. Nadaljnji korak k industrializaciji bo omogočilo pridobivanje beljakovinske krme iz nafte s pomočjo glivic; ta kvas so že izdelali in je le vprašanje časa, kdaj se bo uveljavil.

Čeprav kemija marsikje posega v kmetijsko proizvodnjo, pa bodo rastlinski pridelki in iz rastlinske krme prirejeni živinorejski proizvodi vedno hranili človeški rod. Kako povečati njihovo količino, izboljšati kakovost in poceniti pridelovalne stroške, pa preučuje kmetijska znanost iz dneva v dan bolj temeljito, na vseh koncih in krajih. Tudi pri nas raziskujemo precej problemov ali nalog, zlasti enostavnejših, ki proizvodnjo tiščijo. Skušal jih bom opisati.

Kmalu po vojni smo zastavili številne poljske poskuse o gnojenju travnikov. Pokazali so, da dajejo i dobri i slabi travniki ob pravilnem gnojenju skoraj dvakrat večji pridelek kot poprej. Nato smo podrobneje preučevali gnojilne obroke za travnike, primerjali učinek različnih vrst gnojil, v zadnjem času pa nas zanimajo tudi mikroele-

menti v tleh, saj od tam prihajajo v krmo. Lahko bi rekli, da smo gnojenje travnikov v glavnem preučili in da gre bolj za to, kako posplošiti izsledke v vsej naši travniški deželi. Takrat bi pridelali dva milijona ton dobrega travniškega sena, po krmni vrednosti enakovrednega vsaj 800.000 tonam koruze v zrnju. Sedanji pridelek slabega sena zaleže komaj za 300.000 ton koruze. Njivski pridelek koruze znaša okoli 140.000 ton. Toliko več pridelka kot travnik nam ne more dati nobena poljščina ob najboljši agrotehnik. Morda sedaj prav gnoji travnike vsak trideseti kmet.

Seveda prinaša obilnejši travniški pridelek nove težave. Teže ga je pravočasno pokositi, posušiti in spraviti v senik. Zato preučujemo, kako mehanizirati košnjo in spravilo rezane travne in deteljne krme in kako to krmo s prevetrovanjem na skednju dosušiti. Nadalje raziskujemo siliranje sveže in uvele krme. Raziskovalne naloge o košnji, spravilu in konserviranju krme smo v glavnem obdelali. Silosov, žal, večina kmetij še nima, prevetrovalnih naprav pa je napravljenih komaj 50 v Sloveniji. Kdaj bo prvih in drugih dovolj, je prežgodaj napovedovati.

Približno deset let preučujemo paško-košno rabo travnikov. Sedaj je razširjena na dveh odstotkih travniške površine, kjer daje v poprečju 4-krat več pridelka kot prejšnji dvokosni travnik. Res je gospodarska škoda, da nimamo urejenih čredink na 20 odstotkih travniške površine!

Precej raziskovalnih nalog se nanaša na pridelovanje njivske krme. Zlahtnimo domačo črno deteljo; izbrani rodovi iz domačih deteljišč obetajo, da bomo kmalu vzgojili rodovitnejšo sorto. Izboljšali smo že precej domačih trav pod imenom »jabeljske trave«. Upajmo, da bodo v doglednem času zamenjale slabo blago v semenskih trgovinah.

Koruzo za silažo in zrnje pridobiva pri nas na pomenu podobno kot v drugih evropskih deželah. Preizkušamo številne jugoslovanske in tuje hibride glede na rodovitnost in agrotehniko pridelovanja. Sedaj je pri nas pridelek koruze enkrat večji kot pred vojno. Morda bo slovenski hibrid iz domačih trdink, ki je sedaj v zveznem sortnem preizkušanju, boljše kakovosti od drugih hibridov. Iz ZDA sporočajo, da so vzgojili koruzo, bogato z beljakovinami. Kaj bi pomenila za prehrano prebivalstva v svetu, si težko sedaj predstavljamo.

Naše krompirjeve sorte igor, dobrin, cvetnik, vesna in druge vzdržujemo v sortni čistosti in pripravljamo nekaj novih. Zahteve potrošnje se namreč spreminjajo, upoštevati je treba želje živilske industrije, ki se je v razvitih deželah »polastila« krompirja že pred leti, pri nas pa se ga zdaj loteva.

Na vseh njivah pridelovalcev semenskega krompirja pregledujemo talne vzorce na krompirjevo nematodo, drobnoživko, prenašalko virusnih bolezni. Za sedaj je pri nas še nismo našli, vemo pa, da v nekaterih deželah povzroča hude skrbi.

Poleg sortne kakovosti krompirja odloča pri uveljavljanju na trgu cena pridelka. Preučujemo mehanizacijo, da bi pocenili pridelovanje. Strojna usmeritev za družbena posestva in drugačna za

kmete, ki stroje s sosedi skupno uporabljajo, je urejena, treba pa jo bo stalno izpopolnjevati.

Krmljenje krav in pitanje govedi z obilno in močno krmo ob različnem deležu prve in druge preučujemo že nekaj let. Spoznati je bilo treba kakovost obilne krme v naših razmerah, ki je ni doslej še nihče raziskoval. Prve raziskave so nam dale nekaj vpogleda, glavne nas pa še čakajo. Več se lahko opremo na tuje izkušnje pri nalogi, kako izboljšati kakovost obilne krme. S poskusi na skupinah živali preizkušamo različne obroke v pogledu proizvodnega in gospodarskega učinka. Odkar se je tržnost živinoreje močno povečala — pri mleku za 60 odstotkov in pri klavnem govedu za 100 odstotkov v zadnjih 10 letih — in daje samo pri teh dveh proizvodih preko 60 milijard S din iztržka, doprinaša sleherni napredek v izkoristku krme k povečanju in pocenitvi proizvodnje. Ugotovili smo, da daje večji delež močne krme v obroku večji dnevni prirast, večji delež obilne krme pa boljši izkoristek krme in cenejši prirast.

V pridelovanju in rabi krme je še dosti neresenih vprašanj. Pri veliki proizvodnosti (mleka oz. prirasta) na žival stopajo v ospredje rudnine in vitamini. V kakšnem obsegu je in bi tudi lahko bila njihov vir doma pridelana krma, šele začnemo raziskovati. Enako velja za kopico bolezni. Tako preučujemo kužna vnetja vimen, virusno pljučnico in kužne driske telet itd.

Dedno sposobnost za mlečnost in prirast ugotavljamo po mednarodnih metodah mlečne kontrole oziroma progenotestiranja bikov. Raziskovanje krvnih skupin pri nas šele postaja sestavni del selekcije. Tu nas je umetno osemenjevanje s svojim velikim obsegom prehitelo, tako premalo čvrsto držimo v rokah obnovo črede. Naša čreda 1/4 milijona krav je vredna okoli 100 milijard S din. Pri obnovi izboljševati njeno kakovost vsako leto za kakšen odstotek, je gotovo vredno truda. S selekcijo se bomo morali v prihodnje temeljiteje ukvarjati.

V prašičereji so pri nas nekatere farme že vzgojile dovolj plemenskih živali primernih pasem, ki pa se prepočasi širijo v zasebni reji.

V perutninarstvu izkoriščamo inozemski hibridni material in tudi naša selekcija že napreduje.

Industrijsko rejo prašičev in piščancev spremlja več nevarnih bolezni. Raziskujemo zlasti tifusne bolezni (salmoneloze), ki so skupne ljudem in živalim.

V sadjarstvu in vinogradništvu nadaljujemo z raziskavami o sortnem izboru, vzgojnih sistemih in prehrani rastlin. Te probleme dokaj obvladamo. Zato prenašamo težišče raziskav na področje varstva rastlin. Ugotoviti bomo morali razširjenost posameznih virusnih bolezni, izbrati preverjeno zdrave matične rastline in podlage in nanje osloniti bodočo drevesničarsko in trsničarsko proizvodnjo. Podobna naloga nas čaka tudi pri pridelovanju jagodičja. Kompleksna mehanizacija sadjarstva in vinogradništva bo zahtevala prav tako še mnogo študija, zlasti o spravi pridelka. V zatiranju bolezni in škodljivcev nam bo morda nov način uporabe kemičnih pripravkov v zelo majhni količini (nekaj litrov škropiva na hektar) olajšal delo.

Naše agrarno ekonomske raziskave zajemajo proizvodnjo in storilnost pri različni tehnologiji in opremljenosti. Naša družbena posestva so v zadnjih letih (1961/67) zmanjšala porabo živega dela za stot pridelka oziroma prirasta pri pšenici od 3,5 na 1,6 ur, pri koruzi od 9,6 na 2,3, pri krompirju od 3 na 2,2, pri mleku od 5,4 na 4,8, pitanem govedu od 25 na 13 ur itd. Naše raziskave so pokazale, katere stroškovne postavke je mogoče znižati in tako poceniti pridelek.

Izdelali smo prve preusmeritvene načrte za vzorčne kmetije na hribovitem in planinskem območju. Preučili smo prirodne in gospodarske razmere in proizvodne možnosti posameznih vzorčnih kmetij. Že v kratkem času so dosegle s svojo specializirano in povečano proizvodnjo lep napredek. V prvih dveh letih se je preusmerjanja lotilo okoli 300 kmetij. Ker zgledi vlečejo, pričakujemo, da bo potek preusmerjanja v prihodnje hitrejši.

Doslej smo, žal, odlašali z raziskavami tržišča. Čakajo nas zahtevne raziskovalne naloge. Čim prej se jih bomo lotili, tem bolje bo to za kmetijske pridelovalce in potrošnike prehrabnih proizvodov.

Tine Mastnak

ZMOGLJIVOST ŽIVINE ZA PRIREJO

Za merilo kakovosti prehrane velja poraba beljakovinskih živil živalskega izvora, mesa, mleka in jajc. Napovedi predvidevajo, da bo čez 20 let pojedel povprečen prebivalec Slovenije 53 odstotkov več govejega mesa in 35 odstotkov več mleka skupno z mlečnimi izdelki kot 1968. leta. Skupna poraba govejega in telečjega mesa v naši deželi pa bo takrat približno dvakrat tolikšna kot sedaj, mleka pa 50 odst. večja, ker bo tudi več prebivalcev.

KMETOVALCI NAJ POVEČAJO PRIREJO

Pri sedanjem stanju znanosti je za proizvodnjo beljakovinskih živil, kot za meso in beljakovine mleka, še vedno treba rediti živali. Torej bodo

živinorejci morali povečati prirejo pri živini, če bomo hoteli imeti dovolj živil za predvideni bodoči način prehrane ljudi v gospodarsko močnejše razviti deželi.

V letu 1970 smo prišli v krizo z govejim in telečjim mesom. Primanjkuje ga v vsej Jugoslaviji, da ga uvažamo. V tem sestavku ne bomo razpravljali o vzrokih za tako trenutno stanje, ki naj bo vsekakor samo prehodno. Bolj zanimiva so vprašanja, ali bodo živinorejci v Sloveniji lahko v prihodnjih letih dovolj hitro povečevali prirejo, da bo domači trg zadovoljivo preskrbljen z govedino in mlekom.

Prvi trenutek se morda zazdi, da je lahko doseči znatno večjo prirejo, ker v gospodarsko razvitih

deželah dosežejo po 4000 kg mleka na kravo na leto, redijo težje govedo kot pri nas, ki daje večjo prirejo mesa. Toda naloga ni tako lahka. V kmetijstvu zaposlenih delovnih moči je tudi v naši deželi vedno manj. Čez 20 let jih bo verjetno samo še 10 do 12 %. Storilnost dela pri pridelovanju krme in reji živine bo treba veliko povečati, verjetno za približno trikrat. Živinorejci bodo morali biti znatno bolj opremljeni, kot so sedaj in sicer z znanjem ter s tehniko. S programom razvoja gospodarstva v Sloveniji bo treba živinorejcem zagotoviti primerne dohodke in dovolj mikavno prihodnost, da se bodo tudi mladi in sposobni ljudje odločali za živinorejo.

GOVEDOREJA JE NAJVAŽNEJŠA KMETIJSKA PANOGA

V Sloveniji imamo v vsej kmetijski zemlji približno 2/3 travinja. Če zraven računamo še pridelke goveje krme z njiv, kot detelje, silažne kornice in korenčnice, ugotovimo, da rabimo za rejo govedi pridelke s približno 3/4 kmetijske zemlje. Glede zemlje in podnebja imamo za bodočnost kmetijstva največ možnosti v razvijanju govedoreje.

Verjetno bo v bodoče gospodarsko privlačna govedoreja v travniških pokrajinah, kot je Slovenija. Pri pridelovanju velikih količin s hranilnimi snovmi bogate krme na travinju je gotovo mogoče doseči velik napredek. Najbolj napredni kmetje v severnih alpskih deželah pridelajo že sedaj z umetnim dosušenjem (z vročim zrakom) seno, ki ima tolikšno ali celo večjo hranilno vrednost kot pšenični otrobi (420 do 450 hranilnih enot in 150 g surovih proteinov). Pašno košni sistem rabe travnikov, pridelovanje s hranilnimi snovmi bogate silaže iz ovenile trave in pridelovanje prav dobrega sena, so še na začetku napredka, ki ga odpira raziskovalno delo.

Verjetno bodo v bodoče cenejše hranilne snovi za govedo v pridelkih krme na travnatem svetu kot pa v pridelkih žit. Za porabo žit je na obzorju močna konkurenca, in sicer med potrebami za prehrano vedno večjega števila prebivalcev na zemlji, za rejo perutnine in prašičev ter za razno industrijsko rabo v neživilske namene.

Za predelavo pridelkov travnatega sveta bo pa verjetno govedo še dolgo na prvem mestu.

Govedorejo kaže močno pospeševati tudi iz razlogov narodnega gospodarstva. Mleko in mlečne izdelke bi lahko uvažali, ker jih je na zunanjih trgih obilo, tudi po nižji ceni, kot jih pridelamo doma in seveda tudi po nižji ceni, kot jih prilajajo v državah izvoznicah, ker jo države za izvoz namensko znižajo.

Mnogo težje je z govejim mesom. Med evropskimi deželami pridelajo več govejega mesa, kot ga porabijo, samo v Franciji, na Irskem, Nizozemskem, Danskem, v Avstriji, na Švedskem in v Jugoslaviji. Pregled o porabi in proizvodnji govejega mesa naj dopolnimo s podatki OECD za 1968. leto v (ooo tonah).

Dežele	Proizvodnja	Poraba
Združeno Britansko kraljestvo	789	1.155
Severna Amerika (ZDA in Kanada)	10.730	11.319
Zahodna evropska gospodarska skupnost	3.976	4.561
Skupno 14 drugih evropskih držav z Japonsko	2.226	1.836

Po govejem mesu je v svetu veliko povpraševanje in bo verjetno veliko tudi še več desetletij, če se razmere ne bodo temeljito spremenile.

Govedoreja ima za našo zeleno deželo zelo velik pomen tudi zato, da bo dežela ostala še nadalje lepa, naseljena v hribovitem svetu ter v gorskih dolinah. Z negovanjem in obdelovanjem travnatega sveta bo treba vzdrževati krajino v kulturnem stanju.

POVEČANJE STORILNOSTI DELA V GOVEDOREJI

Za povečevanje prireje mesa in mleka ter za zagotovitev večjega dohodka živinorejcem je nujno potrebno upajati nove načine pridelovanja krme in reje živine ter izboljšati proizvodne zmogljivosti živine. Samo s cenami in premijami ni mogoče doseči večjega napredka in ne zagotoviti dohodka živinorejcem za daljšo dobo. Enakovredni člani visoko razvite družbe se bodo počutili tisti živinorejci, ki bodo imeli najmanj tako raven splošnega in strokovnega znanja kot kvalificirani delavci v industriji ali v uslužnostnih dejavnostih. V moderni živinoreji so delovna mesta samo za kvalificirane in visoko kvalificirane delavce. Pomožne delavce, ki so delali z vilami in drugim orodjem, je tudi v sodobni živinoreji že nadomestil stroj. Za povečanje storilnosti dela v govedoreji je poleg mehanizacije dela in večjih čred na gospodarstvih odločilnega pomena povečanje prireje na žival. S kravami, ki dajejo na leto po 4000 kg mleka, je več dela kot z drugimi, ki dajejo po 2000 kg mleka. Toda količina mleka na uro vložnega dela je mnogo večja pri kravah z veliko mlečnostjo in zato je tudi dohodek za vloženo delo pri takih kravah znatno večji. Podobno je tudi pri pitanju mladih govedi prireje žive teže na uro vložnega dela mnogo večja pri bikih, ki priraščajo na dan po 1 kg.

PROIZVODNA ZMOGLJIVOST ŽIVINE

Današnje govedo za gospodarno rejo je precej drugačno od živine pred 100 leti in pred desetletji, pa tudi drugačno od velikega števila današnje goveje živine v naši deželi. Dobre krave so sposobne za prirejo najmanj 3500 kg mleka po prvem teletu, po tretjem in nadaljnjih pa po 5000 kg mleka, da dajo poprečje po 4000 kg mleka na leto. Krave postajajo težke po 600 do 700 kg, odrasli biki pa 1100 do 1200 kg.

Mlade živali so sposobne za hitro rast, biki v pitanju za priraščanje po 1200 do 1500 g žive teže na dan do spitanosti pri teži 500 kg.

Količina prireje je odvisna od proizvodne zmogljivosti živali, ki je odvisna od osnov ter od razmer jeje, to je od krmljenja, zdravja, nege in drugega okolja.

Dedno zmogljivost za proizvodnjo mleka razvija krave v najbolj ugodnih razmerah krmljenja in drugega okolja, v katerem se ugodno počutijo. Pri pomanjkljivem krmljenju ali drugem neugodju ne dajo toliko mleka, kot bi ga zmogle. Z merjenjem količine mleka pri molži ugotovimo, koliko mleka krava daje, ne moremo pa reči kolikšna je njena zmogljivost na mlečnost, če je ne preskusimo. Napreden živinorejec, ki računa stroške in dohodke, bo poskrbel za izdatno krmljenje krav, seveda na najbolj gospodaren način v njegovih razmerah. Mlečnost krav v čredah takih rejcev je navadno bližja njihovim dednim zmogljivostim.

ZBOLJŠANJE PROIZVODNIH ZMOGLJIVOSTI ŽIVINE

Pri odbiri za plemo zanimajo živinorejce zlasti razlike med živalmi, kot razlike v mlečnosti med kravami. Zanimiv je tisti delež razlik med dvema kravama, ki je deden. Vrednost posamezne krave cenimo po dedni razliki proti poprečju krav. Zamotano je vprašanje točnosti ocene dednih razlik med kravami, ker je mlečnost močno odvisna tudi od drugih zunanjih vplivov. V večjih čredah primerjamo praviloma med seboj krave, ki so v istem hlevu, so po istem teletu (enako stare) in so v istem letnem času otele. Če imamo pa črede z majhnim številom krav, pa primerjamo posamezne krave s poprečjem drugih krav enake starosti v rejškem okolišju v podobnih razmerah jeje. Ker je težko oceniti, kakšen je vpliv okolja na razlike med živalmi, pač poskušamo oceniti vrednost posameznih živali v primerjavi z drugimi, enako starimi v čim bolj enakih razmerah jeje.

V čredi goveje živine imajo plemenjaki zelo močan vpliv na lastnosti bodočih rodov živine. Tele sicer dobi polovico dednih lastnosti od matere, polovico pa od očeta. Toda krava da v svojem življenju samo 4 do 6 telet. Plemenjakovega potomstva pa je lahko veliko. Pri umetnem osemenjevanju je lahko s semenom enega bika osemenjenih in obrejenih na tisoče krav na leto. Torej je od enega bika na leto rojenih več tisoč telet.

Plemenjakov za osemenjevanje potrebujemo majhno število, zato izbiramo za ta namen najboljše. Ocena bikov po zunanosti in po rodu, to je po podatkih o očetu in materi, ni dovolj zanesljiva. Tako preizkušamo dedno vrednost plemenskih bikov po potomstvu. Izmed prvih potomcev zberemo 10 bikcev, pa jih pitamo skupno s potomci drugih plemenjakov, istočasno v posebnem pitališču. Tako jih preizkusimo na dedno vrednost za prirejo mesa. Na dedno vrednost za mlečnost ocenimo bika po mlečnosti hčera po prvem teletu, ki jih primerjamo z drugimi prvesnicami, potomkami drugih bikov, ki pa so otele v istih hlevih ali v hlevih v istem okolišju, v podobnih razmerah jeje.

Zaboljševanje dedne zmogljivosti črede živine na gospodarstvu ali v deželi je važno, da zrejamo veliko telic. Na leto naj bi otelilo toliko prvesnic,

da znaša njihov delež četrtno števila krav. Če imamo veliko prvesnic, lahko ocenimo bika za osemenjevanje po lastnostih hčera, lahko za mlečnost slabše prvesnice izločamo in samo dobre redimo dalje za krave.

Zboljševanje dedne vrednosti goveje živine za prirejo je načrtno delo, ki ga zmorejo uspešno opravljati samo organizirani živinorejci skupno s strokovnjaki in znanstveniki, ki preučujejo dedovanje lastnosti za bodoče razmere proizvodnje ter prodaje blaga.

Zaboljševanje dednih lastnosti živine je potrebno veliko dela in denarja. Toda za naše razmere jeje, na naši zemlji in na naših gospodarstvih, le sami lahko vzgojimo prav dobro živino. Iz drugih dežel sicer lahko kupimo prav dobro živino, ne moremo pa kupiti z njo tudi tamkajšnih razmer jeje. Zato je bilo z uvoženo živino že veliko razočaranj.

J. Ferčej

AJDA IN SLOVENCİ

Naši očetje so prebivali nekdaj v vzhodnih deželah, tam, kjer sijaje in greje sonce leto in dan, kjer je zlata obilno in bogastva brez mere. Sčasoma pa so se ljudje v gostih krajih do čuda pomnožili in naši očetje so se napotili iskat drugih selišč: zapustili so kraj obilne sreče, rajši ko da bi se bili rvali in pobijali; zakaj ljubili so mir. Popotnim je dala boginja, ki jih je ljubila zavoljo miroljubnosti, zrno, rekoč: »Koderkoli boste potovali, vsadite zrno to! Kjer ozeleni in zraste, tam ostanite! Ako pa ne ozeleni v dnevih treh, ga izkopljite in pomaknite se dalje!« Nikjer ni ozelenelo zrno: ne na bregu Črnega morja, ne po plačjavah poljskih, ne po gorah nemških, le v zemlji slovenski je ozelenelo in se belo razcveto ter prineslo sad, prijeten in obilo koristen.

In še dandanes seje Slovenec ajdo. Če jo suša pritise na ali slana popari, je slaba za slovenskega kmeta.

Narodna

SREČA

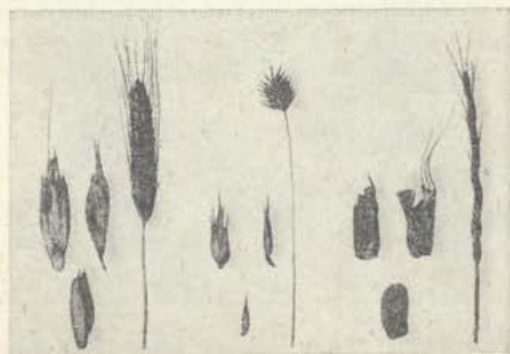
Vsak človek gre za svojo srečo, a pravijo, da sreče ni. Tudi jaz mislim, da je ni. To se pravi: ni je, če jo kdo tako nalašč išče. Kdor jo tako išče, jo je že izgubil. Zelo lepo je to povedano v pravljici o neumnem Janezku. Tista dva zvita, izobražena gospoda brata, ki gresta za srečo, je ne najdeta; neumni Janezek ni iskal sreče, ali kjer je bilo treba, je znal, je delal, je pomagal, kakor je mogel, in glej — bil je srečen in na koncu je moral pomagati še obema nesrečnima bratoma. V tej pravljici je povedalo naše ljudstvo največjo življenjsko modrost, namreč: ne išči sreče! Tako namerno iskanje sreče dela človeka nesrečnega. Sodobni človek se lovi za izgubljeno srečo, za izgubljenim rajem — ali z lovom za srečo še nihče ni postal srečen.

T. G. Masaryk

ŽLAHTNENJE RASTLIN V SLUŽBI BLAGINJE ČLOVEŠTVA

Človeku je nujno potrebna hrana, ki vsebuje določene kemične organske spojine: ogljikove hidrate (sladkor, škrob), mast, beljakovine, vitamine. Vse te sestavne dele hrane sprejema človek iz rastlin, bodisi neposredno tako, da se z njimi hrani ali pa posredno, če uživa meso živali, ki se hranijo z rastlinami. Rastline so torej prvotni izvir hrane za ves živi svet.

Prebivalstvo Zemlje se z bliskovito hitrostjo povečuje; vsak dan je na svetu okoli 150.000 ljudi več. Medtem ko je bilo leta 1950 na zemeljski krogli manj kot dve in pol milijare ljudi, jih bo leta 2000 najbrž že preko šest milijard. Za vso to stalno naraščajočo množico ljudi je treba zagotoviti hrano, pri čemer pa ne moremo brezbržno mimo ugotovitve, da sta že danes dve tretjini svetovnega prebivalstva nezadostno hranjeni. Ob teh

Naša sedanja pšenica se je razvila iz naravnega križanja med enozrno piro, pirnico in travo egilops (od leve na desno)

ugotovitvah se človek skoraj nehote vpraša, ali je kakšen izhod iz te usodne zagate, v kateri je človeštvo in ki iz dneva v dan postaja vse bolj usodna. Da bi premagali lakoto in nedohranjenost in hkrati zagotovili dovolj hrane tudi za predvideno povečano število ljudi na svetu, bi morali do leta 2000 sedanjo količino hrane povečati za tri do štirikrat.

Iz te zagate pelje v svetlejšo bodočnost človeštva nekaj poti.

Prva pot, na videz najlažja, v resnici pa najtežja, kot dokazujejo vsakdanje skušnje, je pravičnejša izmenjava dobrin v svetovni trgovini in pomoč razvitih dežel manj razvitim. Iz dneva v dan opažamo, da gospodarsko razviti del človeštva ne ve, kam s presežki kmetijskih pridelkov, v nerazvitih deželah pa ljudje umirajo zaradi nedohranjenosti.

Največ hrane dobimo z obdelovalnih površin (ribolov je mnogo manj pomemben vir hrane), ki pa jih je na prebivalca Zemlje iz leta v leto manj: pred 20 leti je prišlo na zemljana še skoraj 60 arov, danes pa samo 40 arov obdelovalne zemlje. Vendar pa bi na teh površinah lahko z boljšo agrotehniko proizvodnjo hrane podvojili. Še večje

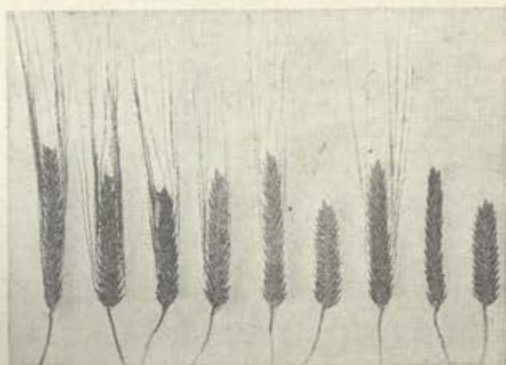
zaloge vidijo strokovnjaki v zelo obsežnih površinah, ki jih človeštvo sedaj sploh ne izkorišča za pridelovanje zaradi pomanjkanja ali presežka vode ali ker so preraščene z grmičjem ali gozdom, ali pa jih izkorišča zelo na široko. Največ teh površin je v nerazvitem delu sveta. Vendar je jasno, da bi te površine lahko vključili v močno kmetijsko proizvodnjo le ob večji finančni in tehnični pomoči razvitih dežel.

Tretja in ne najmanj pomembna pot k napredku kmetijstva in torej do zmage nad lakoto, je genetsko izboljševanje kmetijskih rastlin, tj. vzgoja novih, boljših, odpornejših, rodovitnejših vrst in sort. Nedvomno bo napredek kmetijstva v prihodnjih 50 letih neprimerno večji, kot je bil v zadnjih 50 letih. Verjetno bodo začeli ljudsko hrano pridobivati tudi z gojenjem alg ali celo na umeten način v tovarnah. Kljub temu pa je še mnogo neizkoriščenih možnosti, da z žlahtnjenjem kmetijskih rastlin in domačih živali nekajkrat povečamo količino vsakdanje hrane. V tej zvezi ugotavlja ameriški genetik — žlahtnitelj Brewbaker, da bi bila nesreča, če bi genetiki prodrli v največje skrivnosti življenja, ne bi pa pomagali premagati lakoto na svetu.

ŽLAHTNITELJ SE UČI IZ ZGODOVINE RAZVOJA RASTLIN

Za rastlinski svet je značilna izredno velika raznolikost oblik. Ne srečujemo se le z zelo velikim številom rastlinskih vrst, temveč tudi s skoraj brezštevilo raznolikostjo znotraj vsake vrste. Pšenica je drugačna kot na pr. Ijulka, pa tudi na njivi, posejani z isto sorto pšenice, dve rastlini nista enaki. Vzrok tej raznolikosti so razlike v lastnostih posameznih vrst, ki se prenašajo iz roda v rod, ki so torej dedne, in v vplivu okolja na rastline.

Iz izkopanin vemo, da so bile rastline v davnih časih drugačne, kot so sedaj, da so mnoge rastlinske vrste izumrle, izoblikovale pa so se nove. Druga značilnost rastlinskega sveta je torej razvoj.

Umetne mutacije pri ječmenu (prvi klas levo pripada sorti »zlati ječmen«, drugi klasi so mutanti te sorte)

Poznavanje vzrokov in zakonitosti razvoja in raznolikosti rastlin ne bi le utešilo človekove ravnodrednosti, temveč bi tudi omogočilo ustvarjanje takih novih rastlinskih oblik, ki bi bile za človeka še posebno koristne. Proučevanja številnih znanstvenikov — zelo pomembna med njimi sta bila zlasti Charles Darwin (1809—1882) in Gregor Mendel (1822—1884) — so precej jasno osvetlila te zakonitosti v naravi. Razvoj in nastajanje novih oblik sta posledica delovanja treh skupin dejavnikov: mutacij, kombinacij in naravne selekcije (naravnega izbora). Mutacije so manjše ali večje spremembe posameznih lastnosti, ki se dedno prenašajo na potomstvo. V zgodovini razvoja rastlin so se take spremembe z večjo ali manjšo pogostostjo vedno pojavljale in se še vedno pojavljajo. Tudi iz kombinacije (medsebojne oploditve, medsebojnega križanja) rastlin z različnimi lastnostmi nastane potomstvo, ki ima nove, drugačne lastnosti, kot so jih imeli starši in ki so dedne. Pod vplivom dejavnikov okolja se tiste nove oblike, nastale zaradi mutacij ali kombinacij, ki so okolju dovolj prilagojene, obdržijo in razmnožijo, druge pa propadejo; na nove oblike torej delujejo zakonitosti naravnega izbora.

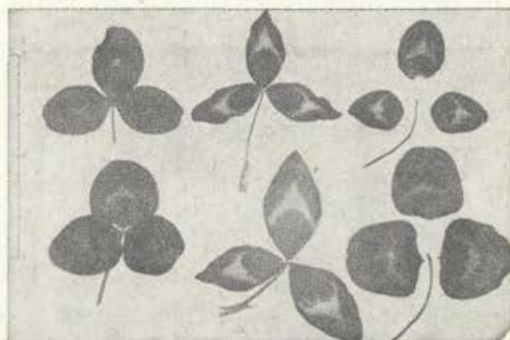
Kulturne rastline se ločijo od divjih po nekatere izrazite značilnosti. Divje rastline tvorijo na splošno zelo veliko število plodov in semen, ki pa so majhna. Plodovi in semena imajo zelo veliko sposobnost razširjanja; nekatere raznaša veter, ker so opremljeni z neke vrste padali (npr. seme regrata), pri drugih se luske in stroki prezajo in pri tem precej daleč razmečejo seme (npr. divja repica); tudi pri primitivnih oblikah žita se zaradi krhkega klasnega vretenca seme laže bolj razširi. Pri divjih rastlinah so posamezni organi in deli rastline zelo harmonično izoblikovani; primerjajmo npr. odnos med korenom in drugimi deli rastline pri divjem in pri kulturnem korenju ali pa odnos med listi in drugimi deli rastline pri divji repici in pri zelju. Mnoge divje rastline so tudi obraščene z dlakami in bodicami, ki jih varuje pred divjadjo.

Divje rastline so izgubile svoje značilne lastnosti in izoblikovale značilnosti kulturnih rastlin po istih zakonitostih, po katerih teče razvoj in oblikovanje novih oblik rastlin v naravi. En dejavnik preobrazbe divjih rastlin v kulturne so, kot so znanstveniki uspeli dokazati s poskusi, mutacije. Mutacije so vzrok da je npr. iz obutega ječmena nastal golič, iz drobnega zrna debelo, iz divjega kapusa pa glavno zelje, ohrovt, cvetača in koleraba. Pomembno vlogo so odigrale kombinacije — križanje in bastardiranje. Znanstveniki domnevajo, da se je npr. naša sedanja pšenica razvila iz križanja med enozrno piro, neko vrsto pirnice in neko vrsto trave z imenom egilops. Ogrščica je zelo verjetno potomec križanja kapusa z repico. Mnoge kulturne rastline so poliploidi, to pomeni, da imajo v jedrih svojih celic enkrat ali nekajkrat večje število kromozomov (nosilcev dednih osnov) kot njihovi divji predniki. Kulturni oves in pšenica npr. imata trikrat več kromozomov kot njuni divji sorodniki. Podrobna proučevanja so pokazala, da so za svetovno proizvodnjo beljakovin, tolšč, škroba in sladkorja poliploidne oblike rastlin mnogo pomembnejše kot navadne (diploidne) oblike.

Odločilni dejavnik pri oblikovanju in razvoju kulturnih rastlin pa je bil — in je še vedno — človek, ki je najprej podzavestno, kasneje pa vse bolj načrtno in zavestno prevzel na sebe skrb za obstoj in nadaljnje razmnoževanje za njega ugodnih novih oblik rastlin. Naravni selekciji je človek postavil ob bok umetno, zavestno selekcijo.

ZAČETKI ZLAHTNENJA RASTLIN

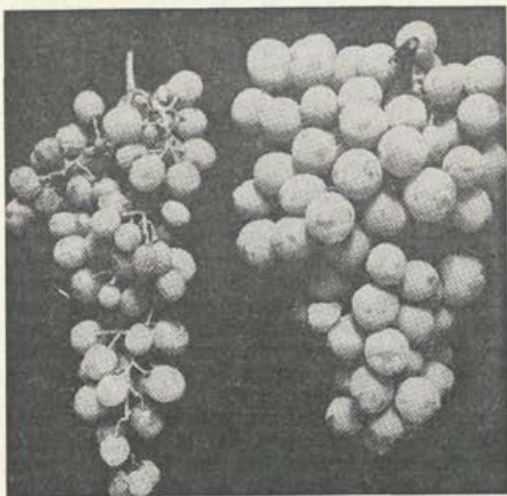
Nikjer na svetu ni nobenih podatkov, iz katerih bi lahko ugotovili, kdaj je človek postal zlahtnitelj v pravem, ožjem pomenu besede. Večina najpomembnejših kulturnih rastlin je starejša kot vsi zgodovinski podatki in spomeniki. Ob ostankih posameznih delov rastlin, zlasti zrnja, ki so jih od-

Poliploidne sorte so bujnejše (listi črne detelje zgoraj diploidne, spodaj tetraploidne sorte)

krili v ostankih prebivališč mostiščarjev v Švici, v razvalinah stare Mezopotamije in Egipta in v gomilah na britanskem otočju, in ki so stari 5000 do 6000 let, lahko samo zaključimo, da so že tedaj poznali in pridelovali kulturne oblike pšenice, ječmena, prosa, kapusa, kumar, mandlja. Že v predzgodovinski dobi je torej človek opravil velikansko zlahtniteljsko delo, saj je razlika med divjimi prastarši kmetijskimi rastlin, katerih mnogi so že izumrli, in kulturnimi oblikami neprimerno večja kot razlika med današnjimi najbolj primitivnimi in najbolj požlahtnjenimi sortami katerekoli kmetijske rastline.

Prvo požlahtnjevanje, ki ga je človek opravljal v sivi davnini predzgodovinske dobe, je bilo popolnoma podzavestno. Ko je po gozdovih in tratah iskal koristne sadeže in plodove, je nabiral predvsem večje in slastnejše (odbiral je gospodarsko pozitivne mutante, kot pravimo v današnjem strokovnem jeziku). Nekaj semen takih plodov je seveda padlo tudi na zagnojena tla okoli človekovega bivališča, kjer so vznikla in dala potomstvo. V tem pojavu zasledimo prve zametke poljedelstva. Razumljivo je, da je tak podzavesten način udomačevanja (domestikacije) divjih rastlin trajal tisočletja in tisočletja, hkrati z njim pa se je vse bolj razvijalo tudi poljedelstvo. Ko je človeški rod po udomačenju prvih divjih rastlin — zlasti žita — vse bolj opuščal najbolj primitivni

Poliploidne sorte so bujnejše (levo diploidna desno tetraploidna oblika grozdja)

način življenja lovca in zbiralca sadežev v divji naravi ter se z začetkom poljedelstva ustalil na stalnem mestu, so bili šele ustvarjeni pogoji za prve začetke razvoja civilizacije in kulture.

Prvi napisani podatki o izboljševanju in udomačevanju kmetijskih rastlin so stari okoli 4500 let. Zapis, ki so ga našli v Mezopotamiji, govori o nekem Sargonu, ki je prepotoval Malo Azijo in prinesel s potovanja smokvo in vinsko trto. Starorimski pisatelji Varro, Virgil in Columella so pred približno 200 leti v svojih spisih že priporočali prve, sicer še zelo enostavne, vendar pa kar učinkovite načine za izboljšanje kmetijskih rastlin. Pisali so o koristnosti sejanja le debelejšega žitnega zrnja, priporočali pa so celo še sedaj moderno metodo izbire najboljših in najlepših klasov že na polju.

V srednjem veku je bilo žlahtnjenje omejeno predvsem na izboljšanje sadnih plemen in vinske trte. Dragoceno pionirsko delo na tem področju so opravili predvsem v samostanih. V 18. in 19. stoletju pa zaživi v Evropi zelo živahno žlahtniteljsko delo. Predvsem v Angliji vzgojijo s križanjem nove izboljšane sorte vrtnin in poljščin, ki se odlikujejo z boljšo kakovostjo in veliko rodnostjo, med drugim tudi o svojem času svetovno znano pšenično sorto »debeloglavka«.

Nuja je človeka vedno navajala k velikim dejanjem. Precejšnje tegobe so zajele evropsko prebivalstvo, ko je Napoleon z namenom, da bi uničil Anglijo, leta 1806 razglasil tako imenovano kontinentalno zaporo Evrope, s tem pa je tudi preprečil oskrbo prebivalcev kontinenta s trsnim sladkorjem. Nemudoma so ljudje začeli intenzivno žlahtniti sladkorno peso, sladkorne tovarne, ki so peso predelovale v sladkor, pa so rastle kot gobe po dežju. Še večje pomanjkanje hrane je zadelo evropski kontinent sredi 19. stoletja, ko je izbruhnila epidemija krompirjeve plesni in uničevala krompir, ki je v tistem času v Evropi že postal zelo pomembna hrana; ljudje so trumoma umirali od lakote. V več evropskih deželah so se z vso

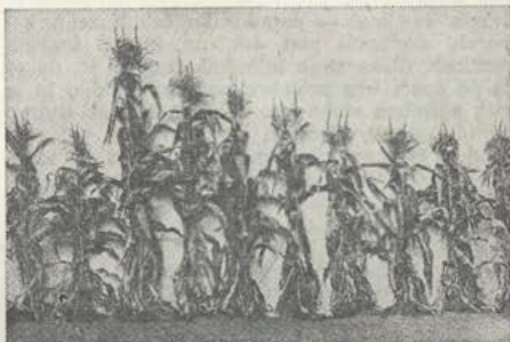
vnemo lotili žlahtnjenj z željo, da bi vzgojili proti plesni odporne sorte. Tega cilja tedaj sicer niso dosegli, vzgojili pa so nekatere zelo dobre sorte, ki so se hitro razširile po Evropi.

ZLAHTNENJE NOVIH SORT POSTANE ZNANOST

Žlahtniteljska dejavnost najstarejšega človeškega rodu je bila prav gotovo popolnoma podzavestna. Ko je človek postal poljedelec, so ga izkušnje vedno bolj navajale k vse bolj zavestnemu in namernemu odbiranju primernejših in boljših rastlinskih oblik. Žlahtnitelj 18. in 19. stoletja je že popolnoma načrtno izboljševal rastlinske vrste in sorte, čeprav je svoje delo razvijal na pridobljenih izkušnjah in opazovanjih, ne pa na poznavanju zakonitosti, po katerih se razvijajo in spreminjajo rastlinske vrste.

Začetek sedanjega stoletja je hkrati tudi začetek bujnega razcveta biologije in genetike, nauka o zakonih življenja in dednosti. Številni odlični učenjaki naravoslovci so odkrili vse več skrivnosti narave; vse globlje so prodirali v zakone razvoja rastlinskega sveta, odkrili so zakonitosti, po katerih se značilnosti rastlinskih vrst prenašajo iz roda v rod. Tudi mnogi žlahtnitelji novih sort so prispevali pomemben delež k razvoju genetike, še številnejši pa so bili tisti, ki so pri svojem delu upoštevali odkritja genetikov. Žlahtnjenje je na ta način postalo znanost, ki z načrtnim delom in po znanstvenih metodah vzgaja takšne sorte, kot jih želita pridelovalec in potrošnik kmetijskih pridelkov.

Znanstvena podlaga žlahtnjenja postanejo zakoni o dedovanju, ki jih je odkril Gregor Mendel, spoznanja o mutacijah (spremembah dednih osnov) in o možnostih namernega spreminjanja dednih osnov, spoznanja o vlogi poliploidije (povečanja števila kromozomov v celičnem jedru) in o možnostih vzgoje poliploidnih sort ter spoznanja o hibridni bujnosti (heterozisu). V luči žlahtnjenja, ki temelji na dognanjih sodobne biološke znanosti, postane razumljivo in izvedljivo delovno geslo znanega ruskega žlahtnitelja Mičurina: »Ne mo-

Heterozis (hibridna bujnost) pri koruzi (dve rastlini na levi sta starša hibridne sorte, tretja rastlina je hibridna sorta, druge rastline na desni so degenerirani potomci hibridne sorte)

remo pričakovati milosti od narave; sami moramo jemati od nje — to je naša naloga.»

Žlahtnjenje rastlin preraste okvire zanesenjaškega ljubiteljstva in postane poklic. V številnih semenogojških ustanovah se posvetijo izključno ustvarjanju novih boljših sort kmetijskih rastlin. Nekatere ustanove, npr. Vilmorin v Franciji, Svalöv v Švedski, Petkus v Nemčiji, postanejo zaradi doseženih uspehov svetovno znane. Pri nas je prva selekcijska postaja (v Križevcih na Hrvaškem) začela delati že pred skoraj 70 leti. Še nekatere postaje, med njimi tudi v Beltincih, so ustanovili po prvi, še več po drugi svetovni vojni.

NALOGE IN CILJI ŽLAHTNENJA

V najkrajših besedah bi lahko rekli, da so cilji žlahtnjenja nove sorte z večjo zmogljivostjo, pri čemer ne mislimo le na večji, temveč tudi na bolj zanesljiv in bolj kakovosten pridelek, na večjo prilagojenost sort razvojnim tokovom v poljedelstvu, ki se kažejo v vse večjem mehaniziranju pridelovanja, spravila in predelovanja pridelkov, pa tudi na večjo prikladnost sort za pridelovanje v tistih področjih, kamor kmetijstvo zaradi manj ugodnih naravnih razmer doslej ni moglo prodreti.

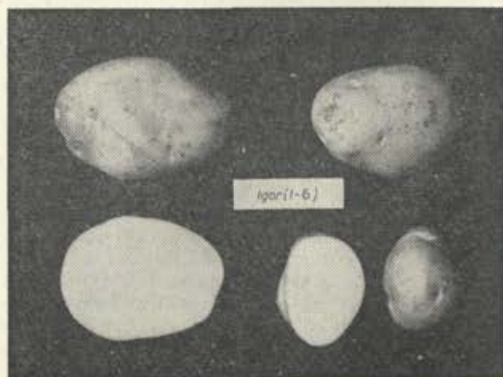
Dedno zasnovana večja rodovitnost neke sorte je predvsem posledica njene sposobnosti, da kar najbolj gospodarno izkoristi tudi v izobilju ji nudena hranila. S to sposobnostjo se odlikujejo predvsem poliploidne in hibridne sorte, ki zaradi tega med novejšimi sortami vse bolj prevladujejo. Mnoge odlične sadne sorte so poliploidne. Poliploidne sorte pese se odlikujejo z večjim pridelkom korenov in z večjo vsebino sladkorja, poliploidne sorte trav in detelj pa z bujnejšo rastjo in večjim pridelkom zelinja. Tudi naši kmetovalci že iz lastnih izkušenj vedo, da so tetraploidne sorte rži uspešnejše kot navadne, diploidne. Zelo zanimive so tudi poliploidne sorte kumar in lubenic, ker so plodovi skoraj brez pečka. Pomislimo tudi na napredek pri pridelovanju koruze, ki smo ga pri nas dosegli z uvedbo hibridnih sort. Hibridne sorte, ki se odlikujejo z veliko rodovitnostjo in nekaterimi drugimi zelenimi lastnostmi, so najprej vzgajali pri koruzi. Po istih načelih in metodah pa danes vzgajajo hibridne sorte tudi pri številnih drugih rastlinah — paradižniku, čebuli, zelju, kumarah, sladkorni pesi, sončnici in pri mnogih cvetlicah. Slaba stran hibridnih sort pa je, da se že po enem letu pridelovanja zelo izrodijo in je zato potrebno vsako leto znova nabavljati izvirno hibridno seme. Genetiki in žlahtnjenju kot znanosti se torej ponuja pomembna naloga, da vzgojita hibridne sorte, ki se ne bodo izrojevale.

Stalnost pridelka oz. čim večja zanesljivost pri pridelovanju je nadaljnja lastnost, ki jo želimo od dobre sorte, to pa pomeni, da naj bo sorta čim bolj prilagojena naravnim razmeram območja, kjer jo pridelujemo. Pred nekaj leti so poskušali pri nas v Vojvodini pridelovati zelo rodovitno italijansko pšenično sorto »mara«, ki pa je slabo odporna proti mrazu, vendar poskus ni uspel, ker je posevek v mrzli panonski zimi skoraj popolnoma pozebel. Naravnim razmeram so najbolje prilagojene sicer slabo rodovite stare domače sorte, ki so šle skozi stoletja trajajočo šolo naravne

selekcije. Žlahtnitelj mnogokrat seže po takih sortah in poskuša s križanjem vcepiti njihovo odpornost proti mrazu ali suši v rodovitne, toda slabo odporne požlahtnjene sorte. Tako nastajajo sorte, ki omogočajo uspešno pridelovanje kmetijskih rastlin tudi tam, kjer sedaj ne uspevajo. Vse kmetijske rastline napada množica najrazličnejših bolezni in škodljivcev, ki pridelek zelo zmanjšajo, včasih pa popolnoma uničijo. Pomislimo le na uničujoče delovanje krompirjeve plesni, rje na žitu ali gnilobe na zelenjavi. Vzgoja odpornih sort je v nekaterih primerih edini možni način borbe s temi povzročitelji škode, vedno pa pridelovanje popolnoma ali delno odpornih sort poveča stalnost pridelka in pomembno zmanjša pridelovalne stroške. Vzgoji odpornih sort posvečajo žlahtnitelji vse več pozornosti, čeprav ni dvoma, da so že doslej dosegli zelo lepe uspehe.

Potrošniki zahtevajo vse bolj kakovostne kmetijske pridelke. Zelenjava naj bi vsebovala npr. več vitaminov, krušno žito čim boljše kakovost vlečca, krmne rastline čim več beljakovin in čim manj surovih vlaken, sadje naj bi imelo čim lepše oblikovane in obarvane plodove. Žlahtnitelji so marsikatero njihovo željo že izpolnili. Vendar pa je še mnogo dela nedokončanega. Prav sedaj si na primer močno prizadevajo, da bi vzgajili pšenico in koruzo, ki bi vsebovali prav tako kakovostne beljakovine, kot jih ima meso; uspešna rešitev te naloge bi odločilno prispevala k izboljšanju prehrane tiste ogromne množice ljudi, ki žive v manj razvitih deželah, pomenila pa bi tudi pomembno poenostavitev in pocenitev živilnorske proizvodnje.

Žlahtnjenje je že precej prispevalo k možnosti uvedbe mehanizacije in zmanjšanju ročnega dela v rastlinski proizvodnji. Sodobne pšenične sorte, ki zaradi nizke in močne slame ne poležejo, je zelo lahko pospraviti s kombajnom. Vzgojili so pritlikave sorte graha, ki ne zahtevajo opore. Vendar pa je še mnogo želja in možnosti neuresničenih. Pri mnogih rastlinah, npr. pri paradižniku, oljni repici, plodovi ne dozoriijo naenkrat, kar zahteva več dela pri spravilu pridelka, če želimo pridelek v celoti pospraviti. Tudi pri koruzi bi bila zaradi lažjega in hitrejšega spravila zaželeno mnogo krajša slama, podobno kot so pri sirku že vzgajili tako imenovane pritlikave sorte z zelo kratko slamo.

Slovenska krompirjeva sorta »igor«

Slovenska pšenična sorta »marinka«

Kot je razvidno iz zgornjih vrstic, so pred žlahtnitelji še pomembne naloge, ki čakajo na rešitev.

USPEHI ŽLAHTNENJA

Skoraj nehotе se nam vsiljuje vprašanje, koliko je žlahtnjenje rastlin prispevalo k ublažitvi pomanjkanja hrane na svetu in k povečanju blaginje človeštva. Na to vprašanje je težko ali skoraj nemogoče dati točen odgovor iz več razlogov: na razvoj rastlinske proizvodnje ni vplivalo le žlahtnjenje, temveč tudi boljši načini pridelovanja (boljše gnojenje, boljša obdelava tal, boljša zaščita posevkov in nasadov); mnoge stare sorte so se že zdavnaj izgubile in zato njihove rodovitnosti ne moremo neposredno primerjati z rodovitnostjo novjših sort; razlika med starimi in novimi sortami ni le v količini, temveč tudi v kakovosti pridelka, kar pa je še težje meriti. Vendar pa naj na podlagi presoje različnih strokovnjakov poskušamo prikazati rezultate žlahtnjenja bodisi v povečani količini pridelkov ali pa v denarni vrednosti povečanja pridelkov.

Od sredine 19. do sredine 20. stoletja so se pridelki večine poljščin in vrtnin v številnih državah srednje in zahodne Evrope več kot podvojili; približno četrtnina tega povečanja je rezultat vzgoje in razširitve boljših sort. Na Nizozemskem so ugotovili, da je zaradi uvajanja novih boljših žitnih

sort pridelek vsako leto za pol odstotka večji. Na Bavarskem se je pridelek žita v zadnjih 45 letih zaradi pridelovanja rodovitnejših sort povečal za 27 %, kar pomeni vrednost 50 do 60 milijard starih din letno. V prvi polovici tega stoletja so na Švedskem porabili za vzgojo novih žitnih sort skupno slabe 4 milijarde starih din, vrednost povečanega pridelka, ki ga dajejo nove sorte v primerjavi s starimi, pa znaša okoli 25 milijard starih din letno.

V Ameriki velja kot poseben uspeh žlahtnjenja omeniti hibridne sorte koruze. Slabih 20 let po tem, ko so vzgojili prve hibridne sorte, so le te pridelovali že na preko 80 % njiv namenjenih koruzi, pridelok zrnja pa se je zaradi tega povečal za več kot 15 milijonov ton. Ko so v dveh državah ZDA, kjer povzroča rja zelo veliko škodo na pšenici, razširili proti rji odporne sorte, se je vsakoletni pridelok zrnja povečal za količino, ki je vredna preko 35 milijard starih din.

Lep primer uspešnosti žlahtnjenja je vzgoja sladkorne pese. Prvi poskusi pridobivanja sladkorja iz pese so bili neuspešni, v glavnem zaradi majhne vsebine sladkorja — manj kot 7 % — v tedanjih sortah. Po 175 letih žlahtnjenja pa imamo danes sorte, ki vsebujejo do 18 % sladkorja.

Kot je v davninah predzgodovine udomačitev divjih rastlin, s katerimi se lahko hranimo in oblačimo, odločilno vplivala na razvoj človeštva, je tudi v najnovejšem času udomačitev mikroorganizmov — glivice penicillium, iz katere pridobivajo antibiotike — usodno posegla v življenje vsega človeštva; požlahtnjeni soji glivice, ki jih uporabljajo danes, so mnogo produktivnejši kot divji soji. Mnoge še nedavno divje rastline, ki vsebujejo različne zdravilne snovi, človek že goji in jih žlahtni — postale so kulturne rastline. Učenjaki pa še vedno nestrpno proučujejo številne divje rastline, če ne bi morda v kateri od njih odkrili snovi, ki bi bile uspešne v borbi proti raku.

Z nekaterimi podatki naj osvetlimo tudi učinek požlahtnjenih sort na zboljšanje pridelkov v Sloveniji. Starejše pšenične sorte, ki so bile pri nas priporočene pred dobrimi desetimi leti, so rodile okoli 28 q/ha zrnja, medtem ko dajo sedaj priporočene intenzivne sorte v enakih razmerah okoli 40 stotov. Priporočene hibridne sorte koruze so povprečno za okoli 30 odstotkov rodovitnejše kot navadne sorte. Čeprav intenzivnih sort pšenice in hibridnih sort koruze pri nas še ne pridelujejo vsi kmetje, kljub temu znaša vrednost večjega pridelka, ki ga te sorte dajejo, približno tri milijarde starih din letno.

Nova boljša sorta je — lahko bi rekli — izkristalizirana usedlina večletnega duševnega in telesnega napora žlahtnitelja, ki jo le ta predaja poljedelcu, vrtnarju, sadjarju, da iz nje izbrusi dragocen biser — večji in boljši pridelok. Razmerje med žlahtniteljem in kmetom bi lahko primerjali razmerju med jeklarjem in strojnikom: čim boljše jeklo proizvede jeklar, tem boljši stroj lahko izdelata strojnik. Dobra sorta vsebuje v svojih dednih osnovah sposobnost za večji in boljši pridelok, torej ključ do večje blaginje človeštva.

Ing. Jože Silc

KAKO NAJ BO KROMPIR PRIPRAVLJEN ZA TRG

V Sloveniji pridelamo vsako leto poprečno okoli 80 000 vagonov krompirja. Pridelek krompirja iz leta v leto močno niha in se je gibal v zadnjih desetih letih med 52 000 in 95 000 vagoni. Potem, ko pridelovalci pokrijejo vse potrebe krompirja za seme, za krmo, domačo prehrano in odbijemo še kalo, ostane v Sloveniji najmanj dvajset do tridesettisoč vagonov krompirja, ki bi ga lahko prodali doma, v druge jugoslovanske republike ali pa izvozili v druge države.

Po vojni se je povpraševanje po kmetijskih pridelkih zaradi dviga življenjske ravni močno spremenilo. Namesto škrobnatih pridelkov, kakršna sta žito in krompir, zahteva potrošnik vse več sadja, zelenjave, jajc in mesa. Zaradi tega se skoraj v vseh evropskih deželah, pa tudi pri nas, zmanjšuje poraba krompirja za hrano, in to ne samo zaradi spremenjenega načina prehrane, ampak tudi zato, ker je vse več žena zaposlenih zunaj doma in jim zaradi tega zmanjkuje časa za pripravo hrane po starem načinu.

Ker je krompir zelo zdrava hrana, ki ima biološko zelo vredne beljakovine, biološko zelo vredne maščobe, čeprav jih ima malo, in precej vitaminov, zlasti vitamina C, vitamina B 1 in B 6 ter razmerna precejšnje količine takih mineralnih snovi, ki so človekovemu organizmu potrebne, obenem je pa zelo poceni, ne smemo dovoliti, da bi potrošnja krompirja za hrano bistveno padla.

Da bi ohranile porabo krompirja na določeni višini, so mnoge evropske dežele začele pripravljati krompir za trg tako, da ga čimbolj približajo zahtevam potrošnikov ali pa ga dajejo na trg v oplemeniteni obliki kot pomfrit, čips, krompirjev pire in podobno. V mnogih deželah prihaja na trg krompir samo določene sorte, torej ne sortno pomešan, skrbno prebran, opran in pakiran v dve in pol ali tri-kilogramske vrečke ali pa celo že olupljen in zaprt v pločevinastih ali steklenih posodah.

Podobno kakor v omenjenih deželah, postaja tudi naš potrošnik bolj in bolj zahteven pri izbiri sorte in glede kakovosti krompirja, ki ga kupuje. Tudi naš potrošnik že zahteva, da je jedilni krompir, npr. sorte cvetnik, igor ali dobrin in podobno, ker mu pač ta ali ona sorta najbolj ustreza za pripravo določene vrste jedi. Tudi naš potrošnik že zahteva, da je krompir skrbno prebran po velikosti gomoljev in po kakovosti ter pakiran v vreče ali zaboje. Vedno večje število samopostrežnih trgovin pa narekuje prebiranje v dve ali tri-kilogramske vrečke. Marsikateri kupec že želi, da je vnaprej pakiran krompir čiste, kakovostne sorte in že opran.

Vsaka sorta krompirja ima določene gospodarske lastnosti, ki jih moramo poznati, če si hočemo preskrbeti najustreznejšo sorto za naše potrebe. Jugoslovanski potrošnik jedilnega krompirja daje prednost sortam z belim mesom, in sicer takim, ki se nerade razkuhajo. Take sorte zahteva tudi večina ameriških in angleških potrošnikov, deloma jih zahtevajo tudi potrošniki v Italiji in Madžarski. V večini evropskih držav, predvsem pa v Nemčiji, Avstriji, Holandiji in na Češkem dajejo prednost sortam z rumenim mesom. Pravzaprav je stvar navade, kakšno sorto ima kdo rajši. Vendar mo-

ram poudariti, da bela barva mesa ni nikakršno zagotovilo, da je sorta dobra.

Zelo važna za potrošnika je oblika gomoljev, ki naj bo podolgovato ovalna ali okrogla. Za obrate družbene prehrane, domove, restavracije, hotele, bolnišnice itd., ki vsak dan porabijo velike količine krompirja, je zelo važno, da imajo gomolji plitva očesa, tanko kožo, da so čim bolj okrogli in izenačeni, da jih je moč lupiti s stroji in da gre čim manj krompirja v odpadke. Za strojno lupljenje krompirja pridejo v poštev gomolji čim bolj enake velikosti, če le mogoče debeli vsaj 5 cm v premeru.

Vedeti moramo tudi, da imamo za shranjevanje čez zimo v glavnem dve skupini krompirjevih sort, in sicer: sorte, ki v shrambi dalj časa mirujejo in ne začno zgodaj kaliti in druge, ki začno zgodaj odganjati in kmalu ovenejo. V prvo skupino spadajo predvsem bolj pozne in nekatere srednje rane sorte (na primer cvetnik, igor, merkur), v drugo pa zlasti zelo zgodnje sorte, kakršni sta sorti saskia in vesna.

Za prehrano uporabljamo navadno dve vrsti krompirja: lojnato, ki se ne razkuha, ki jo porabljamo za solate in prikuhe, ter močnato, ki se raje razkuha in jo porabljamo za pire in testa.

Končno naj omenim, da na kakovost in trpežnost krompirja močno vplivajo pridelovalni okoliš, gnojenje z gnojem in gnojili, zdrave semena ter varstvo pred boleznimi in škodljivci, zato ni vseeno, kje in pri kakšnem pridelovalcu kupimo krompir.

Ker je kakovost krompirja odvisna od talnih in vremenskih razmer pridelovalnega okoliša in od pravilne izbire sorte, agrotehnik in priprave za trg, torej tudi od izkušenosti oz. tradicije pridelovalcev v posameznih pridelovalnih okoliših, bi bila zelo koristna tako geografska kakor tudi kakovostna označba krompirja, ki je v prodaji. Jedilni krompir, zlasti tisti, ki je predpakiran, naj se prodaja tako, da bodo na vrečki poleg prodajalca označeni tudi pridelovalec, pridelovalni okoliš, sorta in primernost za posamezne jedi. Takšno prodajo naj podpirajo predpisi o prometu z jedilnim krompirjem, ki so sedaj še zelo skromni in jih je potrebno dopolniti. Vsekarj morajo novi ali popravljeni predpisi upoštevali tudi trgovanje z vnaprej pakiranim posebej kakovostnim krompirjem, ki nosi kvalitetno in zaščitno znamko.

Končno naj omenim, da so za nekatere sorte krompirja določene zagotovljene cene. Krompir odkupuje Zvezna direkcija za rezerve živil. Kakovost krompirja mora ustrezati predpisom, ki jih vsebuje Pravilnik o kakovosti sadja, zelenjave in gob ter sadnih, zelenjavnih in gobjih izdelkov, ki je bil objavljen v Uradnem listu SFRJ šte. 27, leta 1964. V tem pravilniku so predpisani pogoji, ki jih more glede kakovosti poleg drugih pridelkov izpolnjevati tudi krompir. Po tem pravilniku se po kakovosti daje krompir v promet kot krompir prve in krompir druge vrste.

Krompir prve vrste mora biti fiziološko zrel, posebnega okusa in užiten, izenačen po obliki, velikosti in barvi z nepoškodovano kožico, brez klic in ne zgrbančen. Posamezen gomolj ne sme tehtati manj kot 75 gramov. Za krompir te kako-

vostne vrste mora biti v deklaraciji navedena tudi njegova sorta. V posamezni gajbici ali vreči s krompirjem te kakovostne vrste pa ne sme biti več kakor 5 odstotkov gomoljev druge sorte.

Omenjeni pravilnik ima seveda še vrsto drugih določb, ki jih pa sedaj ne omenjam. Omenim naj le še to, da bo za sodobno pripravo krompirja za trg, kakršno že zahteva domač, posebej pa tuj

kupec, potrebno čim prej zgraditi več zbirnih središč, ki jih moramo tako opremiti, da bo s kakovostjo krompirja moč zadovoljiti vsakega kupca. To pa bo mogoče, če bodo pri tem sodelovale pridelovalne, trgovske in predelovalne organizacije.

Ing. Viktor Repanšek

LETO JUBILEJEV

Leto 1970 je bilo leto pomembnih zgodovinskih obletnic, jubilejev in praznovanj. Nekateri veliki zgodovinski datumi, ki smo se jih spominjali še s poudarjeno slovesnostjo, so podobni trajnim plamenicam, ki budijo v srcu ljudstva ponos na uresničenja dela in vžigajo nov ogenj, nove plemenite težnje nadaljnjih rodov. Nekateri izmed teh jubilejev nas še posebej silijo k vrednotenju naše zgodovine, naše preteklosti, narekujejo nam, da razmišljamo o sebi, da v svojih starejših in novejših izkušnjah kot narod in ljudje iščemo in najdemo tiste trdne osnove, ki na njih lahko zavarujemo in zagotovimo svoj obstanek in svojo uresničitev človekovega napredka, da ob njih utrdimo vse tisto, kar nas je v preteklosti duhovno krepilo, kulturno oplajalo in te vrednote tudi ohranjamo in razvijamo dalje. Tako oživljanje preteklosti je poučno ne le za današnji čas, marveč tudi za prihodnost. Ob njem spoznavamo, kaj smo opravili dobrega, kaj slabega kot posamezniki in kot skupnost, spoznavamo zgrešene in spodbudne cilje, resnico, pa tudi krivico in upor proti njej, in vemo za pot, ki nam je začrtana v prihodnosti. Za slovenski narod, ki se je moral stoletja boriti za svoj obstanek, za narodne in socialne pravice, so nekatere zgodovinske obletnice še poseben opomin, da je zvestoba sebi, svojemu rodu in izročilu njegov najiskrenejši zaveznik, naj gre pri tem za urejanje kakršnih koli njegovih skupnih zadev.

Kakor po vsej Jugoslaviji, smo tudi v Sloveniji slovesno proslavili zmago nad nacističnimi zavojavci. Minilo je petindvajset let, ko je slovensko ljudstvo z vsemi drugimi narodi Jugoslavije zmagovito izšlo iz osvobodilne vojne in stopilo na pot socialistične graditve. Praznično smo obhajali zgodovinski dogodek, ko je v osvobodjeni Ajdovščini slovenski narod prvokrat v svoji zgodovini dobil svojo ljudsko vladno. Letos (1971) bo minilo trideset let od ustanovitve Osvobodilne fronte Slovenije, zato je bilo prav, da je njen ustanovni dan — 27. april 1941 — že lani postal slovenski narodni praznik, saj je prav Osvobodilna fronta s temelj spremenila in zaobrnila življenjsko pot našega naroda. O tej njeni zgodovinski vlogi govori poseben članek v letošnjem Koledarju. — Dne 29. novembra je minilo petindvajset let od razglasitve Federativne ljudske republike Jugoslavije. V letu 1970 je minilo dvajset let, ko je bil sprejet zakon o delavskem upravljanju v gospodarskih podjetjih; z njim je bil postavljen temelj nadaljnjemu razvoju in utrjevanju naše socialistične samoupravne družbe.

Številne proslave so povzdignile neusahljiv pomen dogodkov izpred 25 let, ki sodijo med naj-

svetlejši strani v naši narodni zgodovini. Toda vsi ti dogodki bi ostali samo zgodovinski datumi, če jim ne bi iskali globljega pomena in vrednot, o katerih bi morali razmišljati, ko iščemo jedro naše sedanjosti in pot k bolj človeškemu odnosom v naši družbi. Čim bolj se nam namreč odklikajo leta bojev, odpora v zasednih mestih in vaseh, leta trpljenja v zloglasnih zaporih, v koncentracijskih taboriščih, tem živeje bi morala biti v nas zavest, da smo narod, ki ga stoletja niso mogla streti, ki je od kmečkih puntov, turških vojska in germanškega pritiska do ljudske vstaje in revolucije vztrajal v sebi in tudi zmagal. Ta misel bi morala biti vsajana predvsem v srca mladega rodu, da bi se zavedal, da mu je bila dana svoboda ob rojstvu kot največja dediščina očetov in dedov; le tako bodo sedanjí in prihodnji rodovi znali vrednotiti delo, trpljenje, znoj in pogum očetov in dedov.

V okviru mednarodnih dogodkov sta bili poleg 25-letnice splošne zmage nad fašizmom pomembni predvsem obletnici ustanovitve OZN in atomskega napada na Hirošimo in Nagasaki. Dne 26. junija 1970 je minilo četrto stoletje od podpisa ustanovne listine Združenih narodov, s katero je človeštvo neposredno po drugi svetovni vojni izrazilo upanje v boljšo prihodnost, v trajnejši mir in pravičnejše odnose med narodi in državami. Temeljna misel ustanovne listine je bila, da bi omogočili razvoj stalnega in vsestranskega sodelovanja med vsemu narodi in državami. Poudarjena so bila načela spoštovanja neodvisnosti in ozemlske nedotakljivosti, enakopravnosti in suverenosti ter nevmešavanja v notranje zadeve. Ustanovna listina izrecno terja prepoved uporabe sile pri reševanju meddržavnih in mednarodnih sporov ter priporoča, da se spori rešujejo s pogajanjem.

Načela, sprejeta v ustanovni listini, je pred 25. leti podpisalo 51 držav, ob njenem jubilejnem letu pa se je slovesne proslave udeležilo že 126 predstavnikov držav članic. Glavni tajnik Združenih narodov U Tant je v slavnostnem govoru naglasil željo po novih prizadevanjih za uresničenje mednarodne vzajemnosti in prid miroljubnega in delovnega sveta. Zavzel se je za vključitev Kitajske v Združene narode in predlagal konferenco o Indokini, katere naj bi se udeležila kitajska vlada s pravico popolne enakopravnosti. Priporočil je tudi vključitev razdeljenih držav Nemčije, Koreje in Vietnama v Združene narode. Dasi OZN, kot kratko imenujemo Združene narode, ni uspelo v obdobju njegovega obstoja rešiti vseh zastavljenih nalog, spodrsnilo ji je celo ob nekaterih hudih krizah, kot so bile korejska, berlinska, karibska, dalje v Vietnamu, Kambodži, Srednjem vzhodu,

Kongu, Biafri in Češkoslovaški, je po drugi strani prav ob njenem vztrajnem prizadevanju in pritisku postalo mnogo držav neodvisnih, svet je preko nje tesneje povezan. Od njenih številnih organizacij in ustanov dobivajo mnoge mlade države tehnično, denarno, zdravstveno, ekonomsko in druge vrste pomoč. Skratka, brez OZN bi bil svet revnejši in še bolj razdeljen s sovražnimi pregradami. Petindvajsetletnica je pomemben mejnik, novo obdobje pa naj rodi še več uspehov, predvsem pa trajen mir in napredek vsega sveta.

Hirošima! Žalostna obletnica, ki bi bila že pozabljena, če bi ne živeli že petindvajset let v senci atomske bombe. Imeni Hirošime in Nagasakija sta vtisnjeni tako rekoč v vse, kar se je odtlej zgodilo, tu bolj in tam manj vidno. Pred eksplozijo prve atomske bombe je imela Hirošima 400.000 prebivalcev. 87.000 teh prebivalcev je umrlo takoj, na tisoče jih je bilo ranjenih, da so kmalu nato ali v naslednjih mesecih ali pomrli, kdor je pa ostal živ, čuti posledice še danes. Dne 9. avgusta je padla druga bomba na mesto Nagasaki. V Evropi je bilo tedaj že nekaj mesecev konec vojne, ko so Japonci zaradi ugodnega strateškega položaja mislili, da vojno lahko nadaljujejo. Atomska bomba jih je prisilila h kapitulaciji. Dne 6. avgusta 1945 se je začela atomska doba in odtlej mora človeštvo nepretrgoma živeti pred izbruhom atomske vojne. Z druge strani pa prav

posest jedrskega orožja tako imenovanih velesil preprečuje izbruh tretje svetovne vojne, dasi smo priče vsa ta leta neprenehnih vojn na robu svetovnega dogajanja: korejska, vietnamska vojna, vojna med Izraelci in Arabci, državljanske vojne v Afriki, Aziji in Južni Ameriki. To so »male« vojne s tako imenovanim »klasičnim« orožjem in velesile so le deloma ali posredno zapletene vanje. Velesile, se pravi države z jedrskim orožjem, se zavedajo, da bi vsaka od njih morala začeti tretjo svetovno vojno z atomsko bombo. Katera bi prva tvegala? Velesile so v zadnjih letih zgradile velike strateške naprave, o katerih se nam niti ne sanja. Namen teh naprav je, da bi v trenutku, ko bi ne bilo drugega izhoda, ena velesila prehitela drugo za nekaj sekund in prva sprožila strahotno orožje. Vsaka od teh držav z jedrskim orožjem se zaveda, kaj bi to pomenilo — uničenje sveta. Prav ta strah pred splošnim uničenjem v nekem smislu ohranja mir na svetu, čeprav bi »jastrebi« z ene kakor druge strani bogve kolikokrat najraje sprožili napad na nasprotno stran. Spričo tega je v grozi Hirošime in Nagasakija mogoče iskati zarodek trajnega miru. Zakaj od 6. avgusta 1945 dalje morata svet in človeštvo »živeti z bombo«. In od takrat živi bolj ali manj v miru. V miru iz strahu. Čas bi pa bil, da bi svet in predvsem velesile spoznali, da pravi mir ne more biti rojen iz strahu, marveč iz resnične volje.

KRONIKA 1969—1970

OKTOBER 1969

1. Predsednik republike Italije Giuseppe Saragat na obisku v Beogradu. — Gomulka v Moskvi, Gromiko v Kanadi. — Katastrofalne poplave v Tunisu so terjale več sto mrtvih. — V Mariboru so odprli visoko ekonomsko komercialno šolo. 2. Olof Palme novi predsednik Švedske. — Kitajska je proslavila 20 let ljudske republike. — Francosko potniško letalo »Concorde 001« je na poskusnem poletu prvič prebilo zvočni zid in doseglo hitrost 1150 km na uro. — ZDA so izvedle nov jedrski poskus na Aleutskih otokih. 3. Napad egiptovskih komandosov

na izraelske položaje onstran Sueškega prekopa. — Začetek 24. zasedanja generalne skupščine OZN. 4. Predsednik Giuseppe Saragat v Ljubljani. 5. V Vižmarjih nad Ljubljano veliko slavlje ob stoletnici vižmarskega tabora. — V Ljubljani je umrla slovenska igralka Marija Nablocka. 6. Predsednik Saragat je odpotoval v Rim. — Papež Pavel VI. se je sešel z izraelskim zunanjim ministrom Ebanom. — Pri vasi Barjari v Srbiji se je skotalil avtobus v 200 m globok prepad: 15 potnikov mrtvih, 39 ranjenih. 7. Obolelega predsednika Brazilije Costo e Silva je zamenjal general Emilio Garrasta-

zu Medici. 8. Topovski dvoboj med egiptovskimi in izraelskimi enotami. — Peking napoveduje kitajsko-sovjetske pogovore o meji. 9. V Bonnu pogajanja gospodarskih delegacij ZR Nemčije in Poljske. — Francoski zunanji minister Maurice Schumann v Moskvi. 10. Predsednik Tito v Zagrebu, kjer je govoril na proslavi 50-letnice KPJ, SKOJ in revolucionarnih sindikatov. — V CSSR so omejili potovanja na Zahod. 11. V Sovjetski Zvezi so izstrelili vesoljsko ladjo »Sojuz 6« z dvema kozmonavtoma. — V Vatikanu se je začela druga svetovna sinoda katoliške Cer-

Władysław Gomułka

Olof Palme in prednik Erlander

Marija Nablocka

Samuel Beckett

Svetovna sinoda katoliške Cerkve

»Vesoljca s »Sojuza 8«

kve; udeležilo se je 116 kardinalov, škofov in drugih najvišjih dostojanstvenikov z vsega sveta. Sinodo je odprl papež Pavel VI. 12. Predsednika SFRJ J. B. Tito in Avstrijo Franc Jonas sta izročila prometu most prijateljstva čez reko Muro pri Gornji Radgoni. — Z vesoljske baze v Bajkonuru je poletela nova vesoljska ladja »Sojuz 7« s tremi vesoljci. 13. V vesolje je poletela vesoljska ladja »Sojuz 8« z dvema vesoljcem. — Britanska vojska je uvedla naglo sodišče v Belfastu zaradi demonstracij, v katerih je bilo več ubitih in ranjenih. 14. Vesoljski ladji »Sojuz 7« in »Sojuz 8« sta se približali in zbrali potrebne podatke za reševanje nalog pri izdelavi avtonomnih operacij za sestavo stalnih orbitalnih laboratorijev. — V ZSSR so izstrelili »Inter-kozmos«, umetni zemeljski satelit za preučevanje vesoljstva v miroljubne namene. — Na nezavarovanem železniškem prehodu pri Dornavi je tovorni vlak zapeljal v avtobus, poln šolskih otrok; 6 otrok je bilo mrtvih, 31 ranjenih. — Papež Pavel VI. ni hotel sprejeti skupine »upornih« duhovnikov, ki zahtevajo reformo. 15. Tanzanijski predsednik Julius Niere je prispel na štiridnevni obisk v Jugoslavijo. — V Mogadišu so ubili predsednika Somalije dr. Abdela Rašida Ali Šermaka. — V Pragi so odstopili Aleksander Dubček, Josef Smrkovsky in nekateri drugi visoki funkcionarji. 16. Vesoljska ladja

»Sojuz 6« se je vrnila na Zemljo. 17. »Sojuz 7« se je vrnil na Zemljo in pristal 150 km severozahodno od Karagande v Kazahstanu. — CSSR je svojim državljanom omejila potovanje v Jugoslavijo. — Bolivijska vlada je nacionalizirala ameriško petrolejsko družbo Gulf Oil. 18. S pristankom »Sojuza 8« je bil zaključen skupinski let treh sovjetskih vesoljskih ladij. 19. V Pekingu začetek pogajanj za rešitev kitajsko-sovjetskega mejnega spora. — Ameriški osvajači Lune Neil Armstrong, Edwin Aldrin in Michael Collins na obisku v Beogradu. — Natančno 17 mesecev in 5 dni potem, ko je prejel novo srce, je v pariški bolnišnici umrl duhovnik Jean Marie Boulogne, človek, ki je po smrti Philipa Blaiberga najdalje živel s tujim srcem. 20. 25-letnica osvoboditve Beograda. — Ameriški vesoljci so iz Beograda odpotovali v Ankaru. — V Sesvetih pri Zagrebu 6 mrtvih na nezavarovanem železniškem prehodu. — Nobelovo nagrado za mir so podelili mednarodni organizaciji za delo (ILO). 21. Predsednik zahodnonemške socialnodemokratske stranke Willy Brandt je bil izvoljen za novega zveznega kanclerja. — V Somaliji so dan po pogrebu predsednika Šermaka izvedli državni udar. — V Libanonu spopadi med libanonskimi četami in palestinskimi komandosi. 22. V Tuniziji velike

poplave. — W. Brandt je predstavil parlamentu novo bonso vlado. 23. U Tantova poslanica svetu ob 24. obletnici OZN. — Jugoslovanska himalajska odprava je osvojila Anapurno II, vrh v Himalaji, visok 7.937 m. — Nobelovo nagrado za književnost za leto 1969 je dobil 63-letni irski dramatik Samuel Beckett. 24. Sirska vojska na libijskih mejah. 25. Vdor sirskih vojakov na libanonsko ozemlje. — Na železniški postaji Okučani na progi Beograd—Zagreb je »Jugoslavija ekspres« trčil v tovorni vlak: 9 mrtvih, 50 ranjenih. — Zaradi neredov je Jomo Kenyatta razpustil opozicijsko kenjsko stranko — ljudsko unijo. 26. Potresni sunki v Bosni in Hercegovini, Hrvatski in Sloveniji. — Kancler Brandt je napovedal pogajanja s Poljsko in sporazum o neširjenju jedrskega orožja. 27. Banjaluko je prizadel hud potres, ki je terjal 13 življenj in več sto ranjenih; porušenih je bilo 60 do 70 odstotkov hiš. — Na sinodi v Vatikanu je bil sprejet sklep o »kolektivnem vodstvu« v upravljanju cerkvenih zadev; v vladanju Cerkvi je papež združen s škofi. 28. Predsednik Tito v opustošeni Banjaluki. — Švicarski zunanji minister W. Spühler v Beogradu. 29. W. Brandt je napovedal izboljšanje odnosov z vzhodnoevropskimi državami. 30. V Banjaluki prve tovarne že delajo. — Palestinski komandosi so napadli letališče v Libanonu. — V OZN je bila predložena resolucija o pomoči Jugoslaviji.

Kitajsko-sovjetski mejni spor

Kancler Brandt in pomočnik Ehmke

Ledena praška pomlad

Kenijski predsednik Kenyatta

Vesoljci »Apollo 12«

Ču En Lai

1. Poziv zunanjih ministrov držav varšavskega pakta vsem evropskim državam za sklicanje splošne konference o varnosti in sodelovanju. 2. V Kairu je bil podpisan sporazum o prenehanju sovražnosti med Libanonci in palestinskimi komandosi. — Habib Burgiba ponovno izvoljen za tunizijskega predsednika. 3. V Pakistanu 124 žrtev kolere. — Delegacija SZDLJ pri W. Brandtu. — Voditelj stranke pravice Sulejman Demirel je sestavil novo turško vlado. — Nixon je napovedal umik ameriških čet iz Vietnama. 4. Člani III. jugoslovanske himalajske odprave so osvojili še en vrh v Himalaji — Anapurno IV. — 5. Predsednik Tito v Alžiriji. — Britanski parlamentarci v Beogradu. — ZDA so pripravile nov načrt za poravnane arabsko-izraelskega spora. 6. V Alžiru pogovori med Titom in Bumedienom. — Palestinski komandosi se umikajo z libanonskega ozemlja. — Predsednik Naser je izjavil, da je za mir na Srednjem vzhodu neizogibno osvoboditi zasedena ozemlja. 7. V Egiptu 500.000 mož pod orožjem. — Eksplozija v rudniku zlata v Buffelsfonteinu v Južni Afriki je terjala 65 mrtvih, 30 rudarjev pa je bilo ranjenih. — Ameriški senat je odobril 20,7 milijarde dolarjev za nakup vojaške opreme, potrebne predvsem za obrambni raketni sistem. 8. V Kairu je arabski obrambni svet razpravljal o mobilizaciji vsih sil za vojno proti Izraelu. — V Indiji se čedalje bolj širi razcep kongresne stranke. — V Brazzavillu je bil preprečen poskus

državnega udara. 9. Predsednik Tito se je vrnil v Beograd. — Napad egiptovskih rušilcev in ladij na izraelske položaje. 10. Ministrski svet Evropske gospodarske skupnosti je odprl pot k trgovinskim pogajanjem z Jugoslavijo. — Skoraj vso Evropo je zajelo neurje. 11. V Zvezni skupščini se je začelo obravnavanje o gospodarski politiki za leto 1970. — V Indiji 112 žrtev orkana. — V Italiji več sto milijard lir škode zaradi stavk v zadnjih tednih. — V Washingtonu se zbira množice pacifistov za pohod proti Beli hiši. 12. Predsednico indijske vlade Indiro Gandhi je ožje vodstvo kongresne stranke izključilo iz stranke. — Sovjetski maršal Grečko v Havani. — Francoski prototip nadzvočnega letala »Concorde« je opravil prvi nočni polet. 13. Ob 17,22 po jugoslovanskem času je »Apollo 12« z vesoljci Conradom, Gordonom in Beanom vzletel proti Mesecu. — Parlamentarna skupina poslancev indijske kongresne stranke je potrdila zaupanje Indiri Gandhi. — Na tisoče demonstrantov je začelo v Washingtonu 40-urni »pohod proti smrti« iz protesta proti vojni v Vietnamu. 14. Dve minuti po izstrelitvi je vesoljsko ladjo »Apollo 12« zadela strela, da je posadka nekaj trenutkov preživljala v temi. — Sovjetski obrambni minister maršal Grečko se je sestal s Fidelom Castronom. — Bohinj in Tolmin sta odrezana zaradi poplav. 15. ZAR je zavrnila ameriški predlog za rešitev krize na Srednjem vzhodu. — »Pohod proti smrti« v Washingtonu se je končal s spominsko mašo

pred ameriškim Kongresom v navzočnosti 200.000 ljudi. 16. »Apollo 12« je priletel v območje Mesečeve težnosti. 17. V Helsinkih začetek pogajanj med ZDA in ZSSR o začetitvi tekme v strateškem atomskem orožju. 18. Vesoljca Charles Conrad in Allan Bean sta ob 7,45 pristala v »Oceanu viharjev« na Mesecu. Richard Gordon pa je medtem krožil s komandno ladjo »Yankee Clipper« 112 km nad mrtvim satelitom. 19. Splošna stavka v Italiji. 20. Sedmi dan vesoljskega potovanja »Apollo 12« sta se Conrad in Bean štiri ure sprehajala po Mesečevem svetu »Oceanu viharjev«, obiskala vesoljsko ladjo »Surveyor 3«, zbrala vzorce z Mesečeve površine in posnela film o opravljenem delu. — Izjemno stanje v Santiagu (Čile). — V letalski nesreči v Nigeriji 85 ljudi mrtvih. 21. Vesoljci »Apollo 12« so fotografirali celotno osvetljeno površino Lune, nato pa usmerili vesoljsko ladjo proti Zemlji. — Ciklon v Mozambiku. 22. Na zasedanju vseindijskega odbora kongresne stranke so odstavili sedanjega predsednika Nidžalingappa, glavnega nasprotnika Indire Gandhi. — Jomo Kenyatta je bil ponovno izvoljen za kenijskega predsednika. 23. Američani napovedujejo graditev stalnih oporišč na Luni. — OZN terja resolucijo proti apartheidu. — V Splitu so razglasili splitsko metropolijo. 24. Vesoljska ladja »Apollo 12« je srečno pristala v vodah Tihega oceana. — Predsednik Nixon je izjavil, da se ZDA odrekajo uporabi kemičnega in bakteriološkega orožja. — Poljska parla-

Arabski pohod proti Izraelu

Indira Gandhi

Umik iz Vietnama po Nixonovo

mentarna delegacija na obisku v Ljubljani. 26. V Zvezni skupščini debata o proračunu za leto 1970. — Velika čistka v Narodnem svetu Češke. — Silovito neurje je pustilo po slovenski obali. 27. Spopadi

na mejah Saudske Arabije in obeh jemenskih republik. 28. ZRN je podpisala pogodbo o prepovedi atomskega orožja. 29. V Sarajevu prva predstava Bulajičevega filma »Bitka na Neretvi«. — Kitajski pre-

mier Ču En Laj je obtožil ZSSR in ZDA, da povečujeta oborožitev in grozita z vojno. 30. Predsednik Tito v Sarajevu, kjer so mu izročili diplomo častnega člana Akademije znanosti in umetnosti.

DECEMBER 1969

1. V Haagu sestanek na vrhu članic Evropskega skupnega trga in priprave za sprejem Vel. Britanije in drugih dežel. — U Tant je pozval štiri velesile, naj store vse za pravično in miroljubno rešitev problema Srednjega vzhoda. 2. V Moskvi sestanek partijskih in državnih voditeljev sedmih vzhodnoevropskih držav. — V Bonnu proces proti ustaškim teroristom. — Za novega predsednika indijske kongresne stranke je bil izvoljen Džagđivan Rama. 3. V Bruslju zasedanje sveta NATO. — V Moskvi je umrl maršal Kliment Jefremovič Vorosilov. 4. V Karibsko morje je strmoglavilo francosko letalo z 41 potniki in 21-člansko posadko. — Na jugu Arabije trajajo že 8. dan spopadi. 5. Sneg po vsej Sloveniji. — Ministrski svet NATO se je izrekel za konferenco o evropski varnosti, vendar z določenimi pogoji. — Kirurgi v Denveru v državi Colorado so presadili šimpanzova jetra 7 mesecev staremu dečku. 6. Skupini japonskih raziskovalcev se je posrečilo osamiti virus, o katerem sodijo, da povzroča raka v grlu. — Gripa v Franciji in Italiji; v Italiji je zbolelo 12 milijonov ljudi za gripo. — Ameriški zunanji minister W. Rogers je ostro napadel predlog socialističnih dežel za sklicanje konference o evropski varnosti. 7. Italijanski zdravniki so odkrili virus gripe A-2. — Goričko v Pomurju je zaradi snežnih zametov odrezano od sveta. — Snežni viharji so ohromili promet v Avstriji in na Madžarskem. 8. V Moskvi začetek pogajanj med ZRN in ZSSR o odpovedi uporabi sile. — Ameriški strokovnjaki napovedujejo, da bodo

v 5. do 10 letih dobili cepivo proti raku. — V Ljubljani proslave ob 50-letnici ustanovitve slovenske univerze. — Grško letalo je blizu Aten treščilo v hrib: 90 mrtvih. 9. Predsednik Tito na proslavi 50-letnice slovenske univerze v Ljubljani. — Bolgarski zunanji minister Ivan Bašev v Beogradu. 10. Udar v Dahomeju; vojska je strmoglavila civilno oblast. — Epidemija gripe se širi po vsej Evropi. — V Stockholmu so bilo podeljene Nobelove nagrade za fiziko, kemijo, medicino, literaturo in ekonomijo. 11. Ob petdesetletnici slovenske univerze je bilo podeljenih več častnih doktoratov pomembnim osebnostim, med njimi tudi predsedniku Titu in Ed. Kardelju. — V Tripoliju so odkrili zaroto, ki sta jo vodila obrambni in notranji minister. — V Italiji je 15 milijonov ljudi zbolelo za gripo. 12. Eksplozije v Rimu in Milanu so terjale 14 mrtvih in 105 ranjenih. — Grčija je izstopila iz Evropskega sveta. — 13. Dahomejsko republiko vodi direktorij. 14. Britanci se umikajo z oporišč v Libiji. — V Pekingu so se začasno prenehala sovjetsko-kitajska pogajanja. 15. Državni udar v Panami. — V Atlantskem oceanu zahodno od Senegala se je potopil supertanker »Marpessa« z več kot 104.000 tonami. — Papež Pavel VI. je sprejel kardinala Wiszynskega. 16. General Torrijos je znova prevzel oblast v Panami. — V Ljubljano so se vrnili udeleženci III. jugoslovanske himalajske odprave. 17. Predsednik Tito častni doktor zagrebške univerze. — Ameriški državni sekretar za trgovino Maurice Stans na obisku v Jugoslaviji. 18. Predstavnik Svetega sedeža msgr. Mario Cagna je izročil Titu novoletno poslanico papeža Pavla VI. — V Rio de Janeiro je umrl bivši brazilski predsednik Arthur de Costa e Silva. 19.

Predsednika ZR Nemčije in NDR G. Heinemann in W. Ulbricht sta si izmenjala poslanici. — Azijska gripa se je razširila že po vsej Evropi, po nekaterih deželah kot prava epidemija. — Atentator je ranil ugandskega predsednika Milтона Oboteja. 20. V maroški prestolnici Rabatu voditelji 14 arabskih držav razpravljajo o krizi na Srednjem vzhodu. 21. Nemški časopisi so objavili besedilo Ulbrichtovega načrta pogodbe o vzpostavitvi enakopravnih odnosov med NDR in ZRN. 22. V Helsinkih zadnja seja ameriško-sovjetskih zastopnikov o omejevanju strateškega orožja. — Izrael je zavrnil ameriški predlog za mirno rešitev spopada med Izraelom, ZAR in Jordanijo. — Po vsej Sloveniji huda zima. 23. Na zadnji seji arabskega »vrha« v Rabatu so dosegli soglasnost o Palestini; glede rešitve krize na Srednjem vzhodu so pa ostale razlike. — Predsednik poljske vlade Cyrankiewicz se zavzema za ureditev odnosov z ZRN. — ZRN je zavrnila Ulbrichtov predlog o diplomatskem priznanju NDR. — Po vsej Evropi gospodarijo snežni meteži in mraz. 24. Kralj Hasan II. je zaključil neuspešno konferenco v Rabatu. — V Vietnamu tridnevno božično premirje. — 25. Epidemija gripe razsaja v Veliki Britaniji. — Jordanski kralj Husein II. v Londonu, saudski kralj Fejsal pa v Parizu. — Papež Pavel VI. je v božičnem govoru v cerkvi sv. Pavla zahteval, da se nadaljuje božično premirje v Vietnamu in konča s častno spravo. 26. Egiptovski predsednik Naser in predsednik Sudana Numeiri sta se sestala v Tripoliju. — Zvezna skupščina je sprejela resolucijo o temeljih družbeno

Gustav Heinemann

Walter Ulbricht

Milton Obote

gospodarske politike v letu 1970. 27. V Tripoliju pogovori voditeljev ZAR, Sudana in Libije. — Romunski podpredsednik Draganescu na obisku v Jugoslaviji. — Na Japonskem splošne parlamentarne volitve. — Iz Cherbourg je »izginilo« pet izraelskih vojnih ladij, ki so bile pod embargom. — Indira Gandhi poziva k enotnosti kongresne stranke. 28. Republika Libija je dobila začasno ustavo. — Na volitvah na

Japonskem je dobila večino vlada-joča liberalno demokratska stranka premiera Sata. — Boji ob kamboški meji. 29. Donavo pri Apatinu pokriva 8 km dolga ledena odeja. — Pobegle vojne ladje iz Cherbourg plovejo proti Izraelu. — Vremenoslovci napovedujejo ostro in dolgo zimo. — Prototip orjaškega letala »Concorde 001« je na poskusnem letu dosegel hitrost 1600 km na uro. 30. U Tant je odpotoval v

Afriko. — V Grčiji epidemija gripe, v ZDA snežni meteži, na Ceylonu pa monsuni nalivi. — V Pragi je umrl Jiri Trnka, svetovno znani ustvarjalec lutkovnih filmov. 31. Novoletno premirje v Vietnamu. — V Banjaluki potres 6,5 stopnje. — Papež Pavel VI. je v novoletni poslanici ostro grajal razvite države, ki bogatijo tako, da prodajajo orožje siromašnim deželam, katerim primanjkujejo plugi, šole in bolnišnice.

JANUAR 1970

1. Predsednik Naser v Sudanu. 2. Namestnik zunanjega ministra ZSSR Vasilij Kuznjecov spet v Pekingu. — Wladislaw Gomulka napoveduje »mejne« razgovore z Bonnom. 3. Predsednik Cipra Makarios na potovanju po Afriki. — Čedalje hujši pritisk nigerijske vojske na Biafro. 4. V Pekingu kitajsko-sovjetski pogovori o meji. — Ameriški podpredsednik Spiro Agnew v Tajski. 5. Nova vlada v Brazzavillu. — Blizu mesta Mendoza v Argentini se je porušil jez; nesreča je terjala 1000 življenj. — U Tant je pozval Biafro, naj se pogaja s federalno Nigerijo o prenehanju državljanske vojne. 6. V Španiji stavkajo rudarji. — Moskva napada Peking zaradi »vojaških priprav«. 7. Libijske enote prevzemajo ameriško oporišče Wheelus. — V Avstriji huda gripa. — V Ameriki zahtevajo strogo omejitve presaditve srca, dokler medicina ne bo premagala imunosti organizma. 8. Zvezna konferenca SZDLJ je sprejela načrt o razvoju kmetijstva in vasi. 9. Izjemno stanje na Cipru. — V Britaniji je v zadnjih tednih umrlo za gripo 4200 ljudi. — Sovjetski tisk piše o »vojni psihozi na Kitajskem«. 10. Umrli je sovjetski vesoljec Pavel Beljajev. — Biafri se bliža konec. Svetovna javnost se boji maščevalnega pokola prebivalcev Biafre. — Epidemija gripe je zajela Skandinavijo. 11. Španski zunanji minister Lopez Bravo se je sestel s sovjetskimi uradnimi osebnostmi; prvi stiki po dobrih 30 letih med Španijo in ZSSR. — Biafrsko

središče Overi so zasedle zvezne čete. 12. Romunski predsednik Maurer na obisku v Beogradu. — Biafra se je vdala; general Ojukwu je zapustil deželo. — Otvoritveni polet »Boeniga 747« čez Atlantik; letalo je prepeljalo 362 potnikov. — Državni sekretar Mirko Tepavac na Madžarskem. 13. General Gowon je obljubil amnestijo Biafrčanom. 14. Willy Brandt je postavil 6 točk za pogajanja o ureditvi odnosov med obema Nemčijama. 15. General Filip Efiong je podpisal brezpogojno kapitulacijo. S tem je Biafra prenehala obstajati kot samostojna država. 16. Predsednik romunske vlade Gheorgh Maurer pri predsedniku Titu. 17. Izraelski bombni napadi na ZAR povečujejo nevarnost nove vojne na Srednjem vzhodu. 18. U Tant se je v Lagosu sestel s šefom nigerijske vlade generalom Gowonom. 19. W. Ulbricht je v odgovoru Bonnu izjavil, da vztraja na stališču, naj ZRN prizna NDR za suvereno državo in naveže z njo diplomatske

stike. 20. V Rimu posvetovanje o obnovi vlade levega centra. — Ganska vlada je odločila, da mora 2 milijona tujih državljanov zapustiti Gano. 21. Izraelske čete so vdrele na jordansko ozemlje. — V Biafri zmada, lakota in brezdomci. — Poljski minister Janusz Burakiewicz v Bonnu. 22. V Bagdadu so usmrtili 40 zarotnikov. 23. Spopadi med Severnim Jemenom in Saudsko Arabijo. — Slonokoščena obala je dala azil bivšemu biafrskemu voditelju generalu Ojukwu. 24. V Iraku amnestija za Kurde. 25. Predsednik Tito je s spremstvom odpotoval v Afriko. — Aleksander Dubček je prispel v Istanbul kot češki veleposlanik. 26. Predsednik Tito v Tanzaniji. — V severnoirskem glavnem mestu Belfastu je policija spet postavila barikade. — Na ozemlju bivše Biafre preplah in lakota. 7. V Dar Es Salamu uradni pogovori med Titom in Nyererejem. — V Washingtonu razgovori med Wilsonom in Nixonom. 28. Etna je začela bruhati lavo. — V Belfastu spopad policije in britanskih vojakov s protestanti. — Oldrich Černik je odstopil kot predsednik vlade ČSSR. — Predsednik Tito na Zanzibaru. 29. Na Poljskem hudi snežni viharji. — Jomo Kenyatta znova predsednik Kenije. 30. V Parizu sta se sestala predsednika W. Brandt in G. Pompidou. — Grčija izključena iz evropskega sveta. — Krvavi nemiri v Indiji. 31. Sovjetski tisk obtožuje Kitajce, da zaostrujejo napetost na meji.

Oldrich Černik in Gustav Husak

Filip Efiong

Predsednik Biafre polkovnik Ojukwu

Šef nigerijske vlade general Gowon

Bertrand Russel

1. Pri Kranju se je smrtno ponesrečil slovenski skladatelj Blaž Arnič. — V viharju v Perzijskem zalivu je utonilo 90 ljudi, ker se je potopila ladja. — V železniški nesreči v Argentini 139 mrtvih in 300 ranjenih. 2. Predsednik Tito v Zambiji. — V Bruslju pogovori med Jugoslavijo in Evropsko gospodarsko skupnostjo. — V Walesu je umrl britanski filozof Bertrand Russel. 3. V Lusaki pogovori jugoslovanske in zambijske delegacije. — Vrhovni poveljnik romunske vojske ter šef partije in države Nicolae Ceaucescu se zavrnili zamisel o nadnacionalni armadi varšavske zveze. 4. V Varšavi »izmenjava mnenj« med poljsko in zahodnonemško delegacijo. 5. V Bruslju je bil podpisan sporazum med Jugoslavijo in EGS. — V Ljubljani je bila dotiskana prva knjiga Slovarja slovenskega knjižnega jezika. 6. U Tant se zavzema za popolno prepoved pošiljanja orožja deželam na Srednjem vzhodu. 7. V Italiji je odstopila Rumorjeva vlada. — Ameriški zunanji minister W. Rogers na obisku v afriških državah. 8. V Kairu seja šefov vlad ZAR, Sirije, Jordanije, Iraka in Sudana. — William Rogers v Maroku. 9. Predsednik Tito je s spremstvom prispel v Adis Abebo. — V Izraelu mobilizacija rezervistov. — Zaostri-tev odnosov med Irakom in Iranom. 10. V Adis Abebi uradni jugoslovansko-etioipski pogovori. — Vodja Palestinecev Jaser Arafat v Moskvi. — Snežni plaz je zasul mladinski hotel v Val d' Iseru v Franciji in terjal 39 mladih življenj. 11. V Adis Abebi se je predsednik Tito sestel z ameriškim zunanjim ministrom W. Rogersom. — Val d' Iser zaradi novih plazov odrezan od sveta. 12. Predsednik Tito v Keniji. — Mariano Rumor je dobil mandat za sestavo nove italijanske vlade levega centra. — Izraelci so z napalmom napadli železarno pri Kairu; ubitih je bilo 70 delavcev. — Vzhodnonemški premier W. Stoph je po-

Nicolae Ceaucescu

vabil zahodnonemškega kanclerja Brandta na pogovore v vzhodni Berlin. 13. Kenijski predsednik Kenyatta je odlikoval Tita. 14. Izrael grozi Siriji zaradi podpore palestinskim komandosom, ZDA pa svare Izrael, naj ne povečuje vojaških operacij.

15. V Amanu hud spopad med jordanско armado in palestinskimi komandos; več ko 30 mrtvih. — Pisatelj Ignazio Silone na premieri svoje drame »Prigode ubogega kristjana« v slovenskem gledališču v Trstu. 16. Pri Santu Domingu je strmoglavilo letalo v morje: 102 žrtvi. — 400 ameriških bombnikov je bombardiralo Laos. — Moskovska »Pravda« očita v ostrem napadu Američanom, da snubijo Kitajce. 17. V Nigeriji je zgrmel vlak v 25 m globok usek; 400 potnikov je bilo mrtvih. Avtobus, ki je vozil ranjence v tej nesreči, je na poti v bolnišnico zgrmel v prepad; vseh 52 potnikov je bilo mrtvih. — U Tant opozarja na nevarnost vojne zaradi napetosti na Srednjem vzhodu. 18. Predsednik Tito je govoril kenijskim študentom v Nairobiju. — Nemški časopisi napovedujejo sestank med W. Brandtom in W. Stophom, predsednikoma vlad ZRN in NDR. 19. V Nairobiju pogovori med delegacijama FLRJ in Kenije.

Aba Eban

20. Predsednik Tito je s spremstvom dopotoval v Kartum. 21. V Kartumu pogovori med predsednikoma Jugoslavije in Sudana. — Palestinski komandos so podtaknili bombo v švicarsko potniško letalo, ki je strmoglavilo pri Zürichu; v nesreči je bilo 47 mrtvih. 22. Izraelski zunanji minister Aba Eban v ZR Nemčiji. — Sovjete vznemirjajo kitajsko-ameriška pogajanja v Varšavi. 23. Ob Assuanskem jezeru sta se sestala predsednika Tito in Naser. — Predsednik zveznega izvršenega sveta Mitja Ribičič je prispel v London na tridnevni uradni obisk. — Predsednik francoske republike G. Pompidou v ZDA. 24. V Kairu jugoslovansko-egiptovski pogovori. — Mitja Ribičič je podelil odlikovanja angleškim vojnim veteranom. — Izšel je prvi del Slovarja slovenskega knjižnega jezika. 25. Predsednik Tito v Libiji. — V Londonu pogovori med M. Ribičičem in H. Wilsonom. — V švicarskih in francoskih Alpah zaradi snežnih plazov več mrtvih. 26. V Tripoliju pogovori med predsednikoma Titom in Gadafijem. 27. Predsednik Tito se je vrnil v Beograd. — Kraljevska laoska vojska se je morala umakniti iz Doline vrčev.

Ameriško-kitajska pogajanja v Varšavi

Dr. Bruno Kreisky

Dr. Karel Schiller

Ciprski predsednik Makarios

1. Na volitvah v Avstriji je zmagala socialistična stranka. 2. Zahodnonemški kancler W. Brandt v Londonu. — V vzhodnem Berlinu priprave na sestanek med predsednikom W. Brandtom in W. Stophom. — Rodezija se je razglasila za republiko in pretrgala vse stike z Londonom. 3. Republiška konferenca SZDL Slovenije je sprejela dokument »Socialistična zveza delovnega ljudstva danes«. — V Ljubljani začetek svetovnega prvenstva v umetnostnem drsanju. — Dr. Bruno Kreisky je dobil mandat za sestavo nove avstrijske vlade. — Gospodarski minister ZRN dr. Schiller v Beogradu. — 4. Ciprski zunanji minister Spiros Kiprian v Beogradu. — V Beogradu so ustanovili medvladni odbor za gospodarsko, industrijsko in tehnično sodelovanje med FLRJ in ZRN. — Blizu zaliva Saint Tropez je izginila v vodah Sredozemskega morja francoska podmornica »Euridica« s 57 člani posadke. 5. Predsednik Tito je sprejel ministra za gospodarstvo ZR Nemčije prof. dr. Karla Schillerja. — Sneži po vsej Evropi. 6. V Bruslju sestanek zu-

nanjih ministrov Evropske gospodarske skupnosti. — Ciprski zunanji minister Kiprianu pri predsedniku Titu. 7. Svet zunanjih ministrov EGS je sprejel trgovinski sporazum z Jugoslavijo. 8. V Nikoziji atentat na ciprskega predsednika Makariosa; Makarios je bil nepoškodovan. 9. V Ljubljani je bil zmerno močan potres. — Šef Kambožje Norodom Sihanuk se je v Parizu sestal s predsednikom Pompidoujem. — Francozi so izstrelili raketo »Diamant« in tako postali »tretja vesoljska sila« na svetu. 10. Iraški predsednik Hasan El Bakr je priznal narodne pravice Kurdov. 11. Poskus udara v Adenu. — Zahodnonemška in poljska delegacija sta se dogovorili o dveh osnutkih sporazumov o odpravi agresiji in o meji Odra-Nisa. 12. Norodom Sihanuk v Moskvi. — 14. Japonski cesar Hirohito je odprl svetovno razstavo v Osaki »EXPO 70« — 49 mrtvih rudarjev v bosanskem premogovniku Brezi zaradi eksplozije metana. — 60 mrtvih v avtobusni nesreči blizu glavnega mesta Mehike. — Sovjeti obsojajo buržoazni tisk, ki napoveduje napad

sovjetske armade na LR Kitajsko. — V nesreči brazilskega letala pri ustju reke Amazonke je izgubilo življenje 36 potnikov. 15. V Perzijskem zalivu se je potopila ladja z romarji na poti iz Meke; 105 potnikov je utonilo. — V Ljubljani je umrl dirigent in skladatelj Demetrij Zebre. 16. Bivšega ciprskega notranjega in obrambnega ministra Polikarpa Georgadjisa so našli ubitega v avtomobilu. — Sovjetski premier Kosigin zahteva v poslanici Nixonu, da Američani prenehajo z vojaško intervencijo v Laosu. 17. Državni sekretar za zunanje zadeve Mirko Tepavac je odpotoval na uradni obisk v Burmo, Kambožo, Singapur, Indonezijo in Indijo. 18. Kamboška skupščina je razrešila princa Sihanuka kot šefa države. — V Erfurtu sta se sestala zahodnonemški kancler W. Brandt in predsednik ministrskega sveta NDR W. Stoph. 19. Spopadi ob kamboški meji. Princ Sihanuk v Peking. — Tepavčevi pogovori v Burmi o dvostranskih odnosih in dejavnosti nevrščenih. 20. Sovjetski strokovnjaki razpostavljajo rakete »zemlja-zrak« tipa

Hasan El Bakr

Papež Pavel VI.

Princ Sihanuk

»Sam-3« v okolici aleksandrijskega pristanišča in Kaira. 21. Mirko Tepavac v Singapuru. 22. Vodja Palestincev Arafat v Pekingu. 23. Izvršni svet SR Slovenije je obravnaval osnutek načrta o dolgoročnem gospodarsko političnem razvoju Slovenije do leta 1985. — V Brazzaville poskus prevrata, ki so ga izvedli komandosi iz Kinshase. 24. V Kambodži zahtevajo razglasitev republike, princ Sihanuk pa iz Pekinga poziva državljane, naj gredo v goz-

dove — Na reki Kadaka se je v neurju prevrnila ladja z 200 potniki. 25. Papež Pavel VI. je v govoru obsodil vojno, prodajo orožja, razseme, mučenje in druge »zločinske bolezni«, ki razsajajo po svetu to pomlad. 26. V Libanonu ponovni spopadi med palestinskimi komandosi, oboroženimi prebivalci in policijo. 27. V Džakarti pogovori med Tepavcem in Malikom. — Mariano Rumor je sestavil novo italijansko vlado 28. V Stockholmu se je za-

čela 5. mednarodna konferenca o Vietnamu. — Nemiri v Sudanu. 29. Spopadi in demonstracije v Kambodži. — Silen potres v Turčiji je razrušil več vasi in terjal okoli 10 človeških žrtev. 30. Državni sekretar za zunanje zadeve Mirko Tepavac v New Delhiju. — Princ Sihanuk sestavlja v Pekingu vlado narodne enotnosti. 31. Mirko Tepavac pri Indiri Gandhi. — Nov močan potres v zahodni Tučiji; doslej že 1080 žrtev.

APRIL 1970

Karl von Spreti

1. V Moskvi je umrl maršal Semjon Timošenko. — Potniško letalo iz Agadirja se je zrušilo pri Casablanci; 61 potnikov je bilo mrtvih, 2. Spopad med Sirci in Izraelci. — V Sudanu je bil ubit Imam El Mahdi, vodja upora proti sedanjemu režimu. 3. Na Finskem odstop Koivistove vlade. 4. Zahodnonemški kancler W. Brandt v ZDA. — Nekateri zahodnoevropski časopisi ugotavljajo, da v Sredozemlju še nikoli ni bilo toliko sovjetskih ladij kakor ob tem času (okoli 63). 5. V Moskvi

Vdor v Kambodžo

ugibajo o premikih v vrhu, kar povezujejo z gospodarskimi težavami in boleznijo Kosigina in Podgornega. — Sneg po vsej Sloveniji. 6. Alžirski zunanji minister Buteflika je prispel v Jugoslavijo. — V Ciudadu Guatemali so gverilci ubili poslanika ZR Nemčije Karla von Spretija. — Vodilni člani KPSZ Kosigin, Podgorni, Suslov in Seljpin so zboleli. 7. Močan potres na Filipinih. — V Kambodži boji med vladnimi in protivladnimi silami. 8. Zaradi eksplozije plina v Osaki je izgubilo življenje 90 ljudi. — Alžirski zunanji minister Buteflika pri predsedniku Titu. 10. V Washingtonu pogovor med Nixonom in W. Brandtom. 11. Vesoljska ladja »Apollo 13« je s tretjo človeško odpravo poletela na Mesec. — V Kairu sestanek Raid-Sisco. 12. V Dar Es Salamu v Tanzaniji pripravljani sestanek neuvrčenih. Jugoslovansko delegacijo vodi državni sekretar Mirko Tepavac. 13. Vesoljca James Lovell in Fred Haise sta zapustila matično ladjo med plovbo

k Luni. — Predsednik Tito na obisku v Ljubljani. 14. Negotova usoda vesoljcev »Apollo 13« na nevarni poti vrnitve na Zemljo. Odpovedala sta dva generatorja, v matični ladji primanjkuje kisika in »Odisej« ne bo pristal na Luni. 15. Manever reševanja posadke »Apollo 13« je uspel. »Odisej« se vrača proti Zemlji. — Pripravljalnega sestanka v Dar Es Salamu se udeležuje 51 udeleženec in 8 držav s statusom opazovalca. — V vzhodnem Pakistanu 40 žrtev tornada. 16. Zemlja čaka vesoljce. — V Ljubljani so prvič v Jugoslaviji presadili ledvico 26-letnemu bolniku. — V Franciji je snežni plaz pokopal 56 otrok in 23 odraslih. — Na Dunaju so se začela ameriško-sovjetska pogajanja o omejitvi strateškega oboroževanja. 17. Vesoljska ladja »Apollo 13« je po nevarnem poletu srečno pristala na Tihem oceanu. — V Dar Es Salamu konec pripravljalnega sestanka neuvrčenih. — V Moskvi je umrl patriarh ruske pravoslavne cerkve Aleksej. 18. Vesoljci »Apollo 13« so po dramatičnem poletu vsi zdravi in bodo dobili najvišje ameriško civilno odlikovanje. 20. V Santo Dominogu je umrl bivši začasni predsednik dominikanske republike Garcia Go-doy. 21. Počastitev stoletnice Lenjinovega rojstva. — Avstrija je dobila socialistično vlado. — Zunanji minister NDR Otto Winzer v Beogradu. 22. Pastrana Borrero je bil izvoljen za novega predsednika republike Kolumbije. — Krvavi spopadi na Trinidadu, kjer so se črni vzdignili proti vladi. 23. Časopisi poročajo, da tuja letala vozijo orožje v Kambodžo. — Predsednik

Astronavti »Apollo 13«
Lovell, Swiger, Haise

Smrt preži tudi v vesolju

Tito je sprejel zunanjega ministra NDR Otta Winzerja. — Zahodnonemški kancler Willy Brandt na Norveškem. **24.** Veleposlanik ZDA William Leonhardt je izročil predsedniku Titu vzorce Luninih tal — darilo predsednika Nixona. **25.** Kitajci so izstrelili prvi umetni satelit, težak 173 kg. — Boji v Kambodži. — Upor na Haitiju. **26.** Princ Sihanuk se je sestal z najvišjimi predstavniki Sev. Vietnama, gibanja Patet Lao in FNO. **27.** Po vsej Sloveniji proslava obletnice ustanovitve OF. **28.** Hudi izraelski letalski napadi na območju Sueškega prekopa. **29.** Saigonske in ameriške čete so vdrle v Kambodžo.

Vodilni člani KP Sovjetske zveze

MAJ 1970

Izraelski vojaki in mrtvi Arabci

1. Slovesno praznovanje 1. maja po vsej državi. **2.** Pri Omišlju na otoku Krku so odprli mednarodno letali-

šče »Rijeka«. **3.** V Ajdovščini slavje ob 25-letnici ustanovitve prve slovenske narodne vlade. **4.** Poljski zunanji minister Jedyrchowski v Parizu. — Edvard Kardelj je prispel v glavno mesto Čila Santiago. **5.** Princ Sihanuk je v Pekingju imenoval vlado narodne enostnosti. — Brežnjev in Kosigin v Pragi. **6.** Predsednik Zambije Kenneth Kaunda je prišel na šestdnevni obisk v Jugoslavijo. — V Pragi so podpisali sporazum med ZSSR in ČSSR; podpisali so ga Brežnjev in Husak ter Kosigin in Strougal. — Italijanski zunanji minister Aldo Moro v Sofiji. **7.** V Beogradu začetek pogovorov med predsednikoma Titom in Kaunda. — Novi vdori Američanov v Kambodžo. **8.** Ameriške čete so v Kambodži odkrile veliko oporišče vietnamskih osvobodilnih sil v pokrajini Ribji trnek. **9.** Po vsej Sloveniji, zlasti še v Ljubljani, velike proslave ob 25. obletnici osvoboditve. Ljubljana je bila oblikovana z redom narodnega heroja. — Izraelci so bombardirali južni Libanon. **10.** Ponovno srečanje predsednikov Tita in Kaunde na Brionih. **11.** Predsednik Zambije Kaunda je odpotoval iz

Jugoslavije v Romunijo. — Saigonske vojne ladje so priplule v Phnom Penh. — Edvard Kardelj v Limi, prestolnici Peruja. **12.** Izraelci so vdrli na libanonski jug. — V Varšavi zasedanje SEV. — V Limi pogovori med Edvardom Kardeljem in perujskim predsednikom Alvarodom. **13.** V Beogradu posvet o ljudski obrambi. — V ZAR je pod orožjem 600.000 mož. **14.** Sovjetski tisk je prvič javno priznal, da Albanija ni več članica varšavskega pakta. — W. Brandt je bil znova izvoljen za predsednika zahodnonemške socialdemokratske stranke. **15.** V Parizu sestanek 18. komunističnih partij držav zahodne Evrope. **16.** V Ljubljani se je začelo svetovno prvenstvo v košarki v navzočnosti in pod pokroviteljstvom predsednika SFRJ Josipa Broza Tita. — Pod St. Gothardom v švicarskih Alpah začeli graditi najdaljši cestni predor na svetu, dolg 16.322 metrov. — Edvard Kardelj v Mehiki. **17.** Moskva je zavrnila predlog NATO za vzajemno zmanjšanje sil v srednji Evropi. — Na volitvah v Dominikanski republiki je pod vojaškim pritiskom zmagal dosednji predsed-

Mao Ce Tung

Sirimava Bandaranaike

Leonid Brežnjev

Režiser in igralec Bojan Stupica

Hinko Nučič

Zasedanje NATO v Rimu

nik Joaquin Balaguer. — Thor Heyerdahl je iz maroškega mesteca Safi odplul čez Atlantik v ladjici »Ra II«, narejeni iz papirusa. 18. Delegati Slovenije pri predsedniku Titu na Brdu pri Kranju. — Nov saigonski vdor v Kambodžo. 19. Predsednik nacionalnega sveta domoljubne fronte Grčije Mikis Teodorakis pri predsedniku Titu. — Aldo Moro v Parizu. 20. Predsednik KP Kitajske Mao Ce Tung je obsodil ameriški vdor v Kambodžo v posebni deklaraciji, kar je sprožilo po vsej Kitajski velike demonstracije. — Stavke v Italiji. 21. V Kaselu drugi sestanek med predsednikoma obeh Nemčij W. Brandtom in W. Stophom. — Hude poplave v Romuniji. 22. Začetek gradnje štiripasovne avtomobilске ceste Vrhnika-Postojna. — V Ljubljani je umrl

slikar Gojmir Kos, v Zagrebu igralec Hinko Nučič, v Beogradu pa režiser Bojan Stupica. 23. Po vsej Kitajski demonstracije proti ameriški agresiji v Indokini. — Jugoslavija je dosegla prvo mesto v svetovnem prvenstvu v košarki v Ljubljani. — Delegacija iz Makedonije, ki se je udeležila slovesnega odkritja spominske plošče na grobu sv. Cirila v baziliki sv. Klimenta v Rimu, je bila sprejeta pri papežu Pavlu VI. 24. V Romuniji so zaradi poplav izselili 256.000 ljudi, okrog 150 ljudi pa je utonilo. — Edvard Kardelj se je vrnil iz Južne Amerike. — 25. Dan mladosti, združen s čestitkami predsedniku Titu za njegov rojstni dan. — V mnogih občinah Vojvodine razglašeno izjemno stanje obrambe pred poplavami. 26. V Rimu zasedanje Atlantske zveze. — Nov vdor

Izraelcev v Libanon. — Romuniji in Madžarski grozi slaba letina zaradi poplav, Bolgariji in Sovjetski zvezi pa zaradi slabo opravljene setve 27. Kanadski zunanji minister Sharp na obisku v Jugoslaviji. — Tisa še vedno grozi nasipom. 28. Romunski premier Maurer v Moskvi. — Francoska vlada je ukazala razpustiti »proletarsko levico«. 29. Kanadski zunanji minister Sharp pri predsedniku Titu. — Predsednik ZAR Gamal Abdel Naser je priznal, da so v njihovih vojaških enotah sovjetski inštruktorji. 30. V Phnom Penhu kopljejo zaklonišča za primer napada. — Sirimava Bandaranaike ponovno predsednica vlade. — Francija je opravila svojo tretjo eksplozijo atomske bombe v ozračju. 31. Zunanji ministri »sesterice« so se sporazumeli o oblikovanju politične zveze »male Evrope«. — V Sežani proslava 100-letnice sežanskega tabora.

JUNIJ 1970

1. V Peruju največji potres tega stoletja; terjal je okrog 60.000 človeških žrtev. — V Sovjetski zvezi so izstrelili vesoljsko ladjo »Sojuz 9« z dvema vesoljcem. — Predsednik Tito je sprejel predsednika izvršne komisije Evropske gospodarske skupnosti Jeana Reya. — Britanska

princesa Margareta na obisku v Jugoslaviji. 2. Predsednik madžarske vlade Fock v Beogradu. — V Peruju več kot 600.000 prebivalcev brez strehe. — Vesoljca Nikolajev in Sevastjanov opravljata zapletene raziskave med poletom s »Sojuzom 9«. 3. V slovenski skupščini je bil sprejet osnutek izhodišča za resolucijo o dolgoročnem razvoju. — Izraelska letala so šest ur bombardirala severni del Sueškega prekopa. 4. Po

junijski vojni leta 1968 najmočnejši izraelski letalski napad na egiptovske in jordanske kraje. 5. »Sojuz 9« leti po načrtu. 6. Hud potres v Kirgiziji. 7. Veliko zborovanje aktivistov OF v Dolenjskih toplicah. 8. Vsa fronta med Izraelom in Sirijo v plamenih. — Argentinska

Edward Heath

Po porazu laburistov

Poraženi Wilson

Onegania

Dr. Ahmed Sukarno

Giscard d'Estaing

Antonio Salazar

vojska je odstavila predsednika Onegania. 9. Predsednik Tito prvi častni član akademije v Skopju. 10. V Jordaniji hudi spopadi med palestinskimi komandosi in jordansko vojsko. 12. V Rio de Janeiru so ugrabili veleposlanika ZRN. 13. V Jordaniji še vedno spopadi med komandosi in armado. 14. Predsednik Sudana El Numeiri je prispel v Jugoslavijo. — Roberto Levigston novi argentinski predsednik. 15. Predsednik Romunije Nicolae Ceausescu na obisku v Franciji. — Vesoljca Nikolajev in Sevastijanov sta dosegla nov svetovni rekord v trajanju poleta v vesolju. — Nemškega veleposlanika Holleba so izpustili v zameno za 40 političnih zapornikov. — V steni Mojstrovke so se smrtno ponesrečili trije slovenski planinci. 16. V Beogradu uradni pogovori med delegacijama Sudana in SFRJ. — Izraelski zunanji minister Aba Eban v Rimu. 17. U Tant v Moskvi. — Volitve

v Angliji. Laburisti predvidevajo zmago. 18. Sudanski predsednik El Numeiri pri predsedniku Titu na Brionih. — Predsednik švedske vlade Palme v Moskvi. 19. Na volitvah v Angliji so v splošno presenečenje zmagali konservativci. — Evropski parlament je potrdil sporazum med Evropsko gospodarsko skupnostjo in Jugoslavijo. 20. V Tripoliju sestanek voditeljev sedmih arabskih držav. — Voditelj britanskih konservativcev Edward Heath sestavlja novo vlado. 21. V Džakarti je umrl bivši indonezijski predsednik dr. Ahmed Sukarno. — V Amanu napeto in negotovo. 22. Francoski minister za gospodarstvo in finance V. Giscard d'Estaing je v Beogradu odprl razstavo francoske tehnike. — Romunski predsednik Maurer v Zahodni Nemčiji. 23. V San Franciscu začetek slovesnosti ob 25. obletnici OZN. 24. Predsednik ZIS Mitja Ribičič na uradnem obisku v Moskvi, zunanji minister Mirko Tepa-

vac pa v Haagu. — Ameriški obrambni minister Melvin Laird na obisku v Vel. Britaniji. 25. Združene ameriške države so objavile nov predlog za rešitev krize na Srednjem vzhodu: umik Izraelcev z egiptovskega in jordanskega ozemlja (ne pa tudi z Golanskega višavja v Siriji), Arabci pa naj bi izjavili, da bodo živeli v miru z Izraelom. 26. 20. obletnica, kar je skupščina sprejela zakon o delavskih svetih. — V Moskvi odkriti in neposredni pogovori med jugoslovansko in sovjetsko delegacijo. 27. Hudi boji vzdolž Sueškega prekopa. 28. Po Belfastu so strehe posejane s strelci. 29. Predsednik ZAR Gamal Abdel Naser v Moskvi. — Neredi na Severnem Irskem so terjali več življenj. — Predsednik ZIS Mitja Ribičič v estonskem glavnem mestu Tallinu. 30. Ameriška vojska se je umaknila iz Kambodže. — Nemški kancler Willy Brandt je napovedal nadaljevanje pogovorov z Moskvo, Varšavo in Berlinom.

JULIJ 1970

1. Predstavniki 15 držav članic pakta NATO razpravljajo v Bruslju o pobudi za obojestransko omejitve čet v Evropi. — V Luksemburgu razgovori med EGS in Veliko Britanijo, Irsko, Norveško in Dansko. 2. V Mariboru so se končali pogovori med delegacijama štajerske deželne vlade in izvršnega sveta skupščine SR Slovenije. — Na seji predsedstva ZKJ na Brionih so sprejeli sklepe o razvoju manj razvitih republik. 3. V Maroku veliki gozdni požari zaradi strahotne vročine. — Francoski predsednik Pompidou

v Bonnu. 4. V Španiji se je zrušilo potniško letalo »Comet« s 105 britanskimi potniki in 7-člansko posadko. — Tragična noč v Belfastu: 5 mrtvih, 90 ranjenih, 154 zaprtih. 5. Vojaško sodišče Lon Nolovega režima je Norodoma Sihanuka obsodilo na smrt. — Pri Torontu se je zrušilo letalo; nesreča je terjala 108 žrtev. 6. Sovjetska partijska in vladna delegacija, ki jo vodi premier Kosigin, je prišla v Romunijo k podpisu nove pogodbe o prijateljstvu. — Za novega predsednika Mehike je bil izvoljen Louis Echeverrie Alvarez. — Italijanska vlada je od-

stopila. 7. Ameriški zunanji minister William Rogers v Tokiu. — Predsednik Naser še vedno v Moskvi. — V Bukarešti so podpisali novo 20-letno pogodbo o prijateljstvu, sodelovanju in medsebojni pomoči med SSSR in Romunijo. 8. Izredno stanje v Bangkoku. — Dubčka, Černika in še nekatere druge bivše pomembne funkcionarje so odstranili iz zvezne skupščine CSSR. — Reformo bi bilo treba rehabilitirati, so poudarili poslanci na seji republiške in gospodarske skupščine SR Slovenije. 9. V Moskvi pogovori

Sir Alec Douglas Home

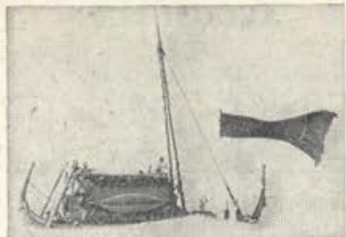
Predsednika Kekkonen in Podgorni

Zunanji minister ZRN W. Scheel

Georges Pompidou

Papirusov čoln »Ra II«

Predsednik Mitja Ribičič

med Kosiginom in Naserjem. — Belgijski zunanji minister Pierre Harmel na uradnem obisku v Beogradu. — U Tant je odprl prvi svetovni kongres mladine v New Yorku. 10. Umrli je islandski predsednik Benediktsson. 11. Izraelska letala vztrajno napadajo »raketni pas« ob Suez. — Bivši francoski premier Felix Gaillard je utonil pred bretonsko obalo. 12. Na današnji dan je minilo 50 let, kar so fašisti požgali slovenski dom v Trstu. 13. Zahodnonemški kancler Willy Brandt pri papežu. — Belgijski zunanji minister Pierre Harmel pri predsedniku Titu. — Norveški raziskovalec Thor Heyerdahl je s papirusnim čolnom »Ra II« po 57 dneh pristal ob otoku Barbadosu; s tem podvigom je hotel dokazati, da so egiptčanski mornarji že pred Kolumbom pristali v Ameriki. 14. Nova vlada na Finskem. — Epidemija kolere na Javi. 15. Britanski zunanji minister sir Alec Douglas Home v Parizu. — Bundestag ZRN je sprejel važne sklepe za »ohladitev« gospodarstva. 16. V Angliji izredni ukrepi zaradi stavke pristaniških delavcev. — Francoski minister André Bettencourt se mudi na Kitajskem kot posebni odposlanec predsednika republike G. Pompidouja. 17. Predsednik Naser se je po dvanajst dnevnem obisku v Sovjetski zvezi vrnil v Kairo. — Katastrofalen požar na francoski rivieri je uničil 20.000 hektarjev gozda. —

Finski predsednik Urho Kekkonen v Moskvi. 18. Golda Meir, predsednica izraelske vlade, je zavrnila sovjetske predloge za rešitev krize na Srednjem vzhodu. 19. V Atenah je umrl grški zunanji minister Panajotis Pipinelis. — Povodnji v dolini Bramaputre ogrožajo pol milijona ljudi. — Predsednica Bandaranaike je napovedala novo ustavo, ki bo zagotovila Ceylonu položaj neodvisne socialistične države. 20. Sovjetski obrambni minister maršal Andrej Grečko v Sofiji. — Britanski pristaniški delavci so začasno prekinili stavko. — Francoski pisatelji in umetniki so poslali švedski akademiji predlog, da bi podelili letošnjo Nobelovo nagrado za književnost sovjetskemu pisatelju Aleksandru Solženicinu. 21. V Londonu je nenadoma umrl britanski finančni minister Macleod. — Hidrocentrala Asuan je začela obratovati z vso zmogljivostjo: 10 milijard kilovatnih ur na leto. — V Beogradu je bil podpisan prvi trgovinski sporazum z Avstralijo. — V Bruslju pogovori za vstop Velike Britanije v skupni evropski trg. 22. Vlada Združene arabske republike je pozitivno odgovorila na najnovejši ameriški mirovni načrt za Srednji vzhod. 23. Vatikanski predstavnik je napovedal, da bosta diplomatski misiji Jugoslavije in Vatikana kmalu povišani na raven veleposlaništev. — Zaradi povodnji v Braziliji trinajst mest pod vodo, na deset tisoče ljudi brez strehe. — Krvavi nemiri v Granadi. 24. V severni indijski državi Utar Pradeš 500 žrtev povodnji. — Finski predsednik dr. Urho Kekkonen na obisku v ZDA. 25. Predsednik ZIS Mitja Ribičič je odprl novo cesto iz Domžal v Moravce. — Libijska vojska je dobila sovjetske tanke. —

V Egiptu je že okrog 10.000 sovjetskih vojaških strokovnjakov. 26. V Moskvo je prišel zahodnonemški zunanji minister Walter Scheel. — Predsednik Tito je prisostvoval otvoritvi 17. filmskega festivala v Pulju. — V Gvineji so odkrili zaroto proti predsedniku Sekou Touréju. — Angleški pristaniški delavci še vedno stavkajo. 27. V Moskvi prvi uradni sestanek delegacij ZRN in SZ. Obe strani sta pokazali »pripravljenost za sodelovanje«. Tisoči Palestincev so na amanskih ulicah protestirali proti predsedniku ZAR Naserju in jordanskemu kralju Huseinu, ker sta sprejela ameriški predlog za rešitev krize na Srednjem vzhodu. — V Lisboni je umrl bivši portugalski diktator Antonio Salazar. 28. Optimistični zdravniki Scheela in Gromika v Moskvi. — Moše Dajan je napovedal, da bo Izrael sprejel predloge ZDA za rešitev krize na Srednjem vzhodu. 29. Gromiko in Scheel se ne moreta sporazumeti o formulaciji dela pogodbe, ki naj bi veljal za pravico do bodočih združitve obeh nemških držav. — Konec stavke v angleških pristaniščih. — Hud potres v severni Indiji. 30. Predsednik ZIS Mitja Ribičič v Romuniji. — Potres v severovzhodnem delu Irana je terjal 175 človeških življenj. 31. Izraelska vlada je sprejela ameriško pobudo za rešitev krize na Srednjem vzhodu. — V Amanu demonstracije Palestincev proti amerškemu mirovnemu načrtu.

Sovjetske rakete Sam ob Suezkem prekopu

Izrael v poletju 1970

Izraelska politika Golda Meir in Moše Dajan

Emilio Colombo

1. Velik napad Sihanukovih sil v Kambodži. 2. V Karibih se je potopila ladja z 250 potniki; več kot 150 mrtvih. 3. David Bruce, novi vodja ameriške delegacije na četvernih pogajanjih v Vietnamu. — Uragan »Celia« je pustošil po državi Texas. 4. Šest ministrov izraelske desničarske stranke Gahal je odstopilo, ker je vlada sprejela ameriški načrt za ureditev krize na Srednjem vzhodu. — 5. V Tripoliju konferenca zunanjih in obrambnih ministrov Libije, Sudana, ZAR, Sirije in Jordanije. Iraška in alžirska delegacija nista prišli. — V Trondheimu sestanek predsednikov vlad Norveške, Danske, Švedske in Finske. — Tornado na francoski obali. 6. Predsednik Tito v Črni gori. — Iz dжердapske hidroelektrarne so stekli prvi kilovati električne energije. — Pred 25. leti je padla prva atomska bomba na Hirošimo. — V Rimu so sestavili 32. povojno vlado, ki ji predseduje Emilio Colombo. 7. Zunanja ministra Sovjetske zveze in Zvezne republike Nemčije Andrej Gromiko in Walter Scheel sta podpisala »Sporazum o odpravi sile med ZSSR in ZRN«. — V Škofji Loki sta trčila ekspresni in tovorni vlak; ena doslej najhujših železniških nesreč v Sloveniji je terjala 6 življenj. — Izrael in Egipt sta se sporazumela o prekinitvi ognja. 8. Opolnoči so na obalah Sueškega prekopa umoknili egiptovski in izraelski topovi. 9. Predsednik Tito v Bosni. — Hudo nočno neurje s točo zlasti na Gorenjskem. — Prvi mirni dan na izraelsko-egiptovski meji. 10. Maljski zunanji minister Sory Coulibaly na

Ameriško-sovjetski pogovori »Salt« na Dunaju — 1970

uradnem obisku v Jugoslaviji. — Kanceler Brandt predlaga sestanek šefov vlad Vel. Britanije, Francije, ZDA in ZR Nemčije. — 99 mrtvih v letalski nesreči blizu perujskega mesta Cuzca. — Neurja, plazovi in poplave v Avstriji. 11. Zahodnonemški kanceler W. Brandt in zunanji minister Scheel sta odpotovala v Moskvo na podpisovanje sporazuma. — Predsednik ZIS Mitja Ribičič na Norveškem. 12. Kosigin in Brandt sta podpisala sporazum o odpovedi sile in medsebojnem sodelovanju. — 123 žrtev poplav v brazilskem mestu Recife. 13. Voditelji opozicije v ZRN obsojajo sovjetsko-zahodnonemški sporazum. — Epidemija kolere v južnih delih Sovjetske zveze. 14. V Splitu pogovori med predsednikom Titom in maljskim zun. ministrom Coulibalyjem. — ZIS se strinja, da Jugoslavija vzpostavi s Svetim sedežem diplomatske odnose na ravni veleposlaništev. — Na Dunaju so se končali ameriško-sovjetski pogovori »SALT«. — Izrael zahteva umik sovjetskih raket z območja Sueškega prekopa, šele potem se bo pripravljen pogajati o miru na Srednjem vzhodu. 15. Hudo neurje v Avstriji. 16. Siloviti napadi ameriških letelich trdnjav na Južni Vietnam. 17. Afriki grozi kolera. — Sovjetska zveza je izstrelila vesoljsko postajo »Venera 7«. 18. Umrl je znani ameriški filozof in pisatelj Harry Overstreet. 19. V Pragi s strahom pričakujejo drugo obletnico prihoda zavezniških čet v CSSR. 20. Ameriški astronaut Frank Borman v Beogradu. 21. Na postaji Presej pri Ljubljani se je iztiril vlak; dva mrtva. — Silovito neurje v Pomurju. — V Kairu pogovori med kraljem Huseinom in predsednikom Naserjem. 22. Predsednik Tito je imenoval Vjekoslava

Smith, Thomson in Semjonov na Dunaju

Čvrlijo za veleposlanika Jugoslavije pri Svetem sedežu, papež Pavel VI. pa msgr. Maria Cagno za pronuncija (veleposlanika) Svetega sedeža v Beogradu. 23. Napad palestinskih komandosov na izraelske položaje. 24. Na obisk v Jugoslavijo je prispel vatičanski državni tajnik msgr. Agostino Casaroli. — Na sedežu OZN so se začeli mirovni pogovori Gunarnja Jarringa s predstavniki ZAR, Jordanije in Izraela. 25. Izmenjava mnenj med Casarolijem in Tepavcem je pokazala podobnost stališč glede mnogih mednarodnih vprašanj SFRJ in Vatikana. — Agostino Casaroli pri pravoslavnem patriarhu Germanu. 26. Predsednik Tito je na Brionih sprejel državnega tajnika Vatikana Agostina Casarolija. — Gvineja je zaradi kolere izolirana od sveta. 27. Vatičanski gost msgr. Casaroli je obiskal Ljubljano, si ogledal NUK, Križanke in ljubljanski grad, podpredsednik IS Slovenijo dr. Hočevar pa je njemu v čast priredil kosilo. — V Amanu zaseda palestinski nacionalni svet. 28. V Jugoslavijo je prispel generalni sekretar Združenih narodov U. Tant. — Nixon je predlagal, naj bi ameriško-sovjetske čete zagotovile mir na Srednjem vzhodu. 29. Premier Afganistana N. A. Etemadi v Beogradu. 30. U. Tant pri predsedniku Titu. 31. Na Brionih pogovori med Titom in afganistanskim predsednikom Etemadijem. — Predsednik Tito je sprejel predsednika demokratične republike Kongo Josepha Desiréja Mobutuja.

Vodja palestinskih komandosov Jaser Arafat

Jordanski kralj Husein

Pripadnika palestinskih komandosov

1. Predsednik turške vlade Demirel na obisku v naši državi. — V Adis Abebi zasedanje voditeljev 41 afriških držav; udeležil se ga je tudi U. Tanti. — Kolera se širi v afriških deželah. 2. V Parizu je umrl pisatelj François Mauriac, ki je veljal za najpomembnejšega sodobnega pisatelja Francije. — Na današnji dan pred 25. leti je Japonska podpisala brezpogojno kapitulacijo; s tem je bila dejansko končana druga svetovna vojna. 3. Predsednik turške vlade Sulejman Demirel na obisku v Sloveniji. — Delegacija socialnodemokratske stranke ZRN je obiskala Slovenijo. 4. Volitve v Čilu. 5. Predsednik Tito je z letalom odpotoval v Lusako na konferenco neuvrščenih. — Velike povodnji v Bengaliji. 6. Salvador Allende, predstavnik leve, je dobil največ glasov na volitvah v Čilu in napovedal velike socialne reforme. — Začetek svetovnega dne padalstva v Lescap p. Bledu. 7. V Lusaki, prestolnici Zambije, začetek »vrha« neuvrščenih, katerega se udeležujejo zastopniki 60 držav. — V Amanu spopadi med vojsko in komandosi. 8. Britanska vlada se zavzema za pospešeno vključitev v »malo Evropo«. — Čilska desnica grozi izvolitvi socialista Salvadorja Allendeja za novega predsednika države. 9. Sirimavo Bandaranaike in Indira Gandhi sta na sestanku »vrha« neuvrščenih izrekli priznanje predsedniku Titu kot pobudniku gibanja neuvrščenih. — Konferenco v Lusaki označuje tisk kot najvažnejši dogodek v svetu. — V Parizu francosko-sovjetski gospodarski pogovori. — Pripadniki palestinskega osvobodilnega gibanja so v zadnjih štirih dneh ugrabili pet letal. 10. V Lusaki se je končal sestanek voditeljev neuvrščenih držav. — V Ljubljani je umrl kipar Lojze Dolinar. 11. Ameriško ladjeve pred Jordanijo. 12. V ugandskem mestu Entebbeju sestanek med predsednikoma Titom in Milotonom Obotejem. — Palestinci so razstrelili tri ugrabljena letala na letališču Zarka pri Amanu. 13. Predsednik Tito se je s spremstvom vrnil iz Zambije v Beograd. 14. Cipr-

ski predsednik Makarios v Atenah. — Ceylonska predsednica Sirimavo Bandaranaike na uradnem obisku v Franciji. 15. V New Yorku se je začelo 25. jubilejno zasedanje OZN. — V Jordaniji se pogloblja spor med armado in palestinskim gibanjem. 16. Oblast v Jordaniji je prevzela vojska. Začel se je splošni spopad med armado in palestinskim osvobodilnim gibanjem. 17. V Ljubljani je umrl na svoj osemdeseti rojstni dan pisatelj France Bevk. — Aman je odrezan od sveta, po vsej Jordaniji pa je na tisoče žrtev splošnega spopada med vojsko in palestinskimi komandosi. 18. Boji v Jordaniji se z vsilo nadaljujejo. — Predsednica Izraela Golda Meir pri Nixonu. 19. Jordanski kralj Hussein je ukazal ustaviti ogenj. — V ZAR se boje, da bi se ameriška vojska vpletla v Jordanijo. 20. Na Bistrici pri Pliberku proslava stoletnice taborov na Koroškem, v Kurbudu proslava stoletnice prvega istrskega tabora, v Vipavi pa prav tako proslava stoletnice tabora. — V Solkanu so pokopali Franceta Bevka. — Boji v Jordaniji se nadaljujejo. 21. Vodja palestinskega osvobodilnega gibanja Jaser Arafat je privolil v premirje. — Socialni demokrati, ki so vladali na Švedskem 38 let,

so na volitvah izgubili absolutno večino. 22. V Kairu voditelji arabskih držav razpravljajo o Jordaniji. 23. Vojna vihra divja po vsej Jordaniji, ker je palestinsko gibanje zavrnilo prekinitev ognja. Po šestih dnevih bojev je Aman mesto ruševin, smrti in agonije. — V Ajdovščini je umrl slovenski slikar Veno Pilon. 24. Se vedno boji v Amanu in na severu Jordanije okrog Irbida. — Sovjetska vesoljska avtomatska postaja »Luna 16« je mehko pristala na Zemlji in prinesla vzorce z Lunine površine. — V Kairu posvet arabskih voditeljev o Jordaniji. — Sudanski predsednik Numeiri posreduje pri kralju Huseinu. — Arafat poziva Palestince, naj ne odložijo orožja. 25. V Jordaniji končno sklenjeno premirje. — V Lucernu v Švici je umrl nemški pisatelj Erich Maria Remarque. Več njegovih del je prevedenih v slovenščino. 26. Arabski voditelji obsojajo kralja Huseina kot krivca spopada med vojsko in palestinskimi komandosi. — Jordanski kralj Husein je sestavil novo vladno, katere predsednik je Ahmed Tukan. — V rudniku bakra v Zambiji je zasulo 89 rudarjev. 27. Arabski voditelji v Kairu razpravljajo o Jordaniji. — Dogodki na Srednjem vzhodu lahko ogrozijo svetovni mir, je rekel papež Pavel VI. v nagovoru vernikom na Trgu sv. Petra v Rimu. — Predsednik ZDA Richard Nixon je pripotoval na tridnevni obisk v Italijo. 28. Zadet od srčne kapi je umrl predsednik ZAR Gamal Abdel Naser. — Predsednik Nixon je po pogovorih s Saragatom, Colombom in Pavlom VI. obiskal ameriško VI. floto. — V Baltimoru je umrl slovit ameriški pisatelj John Dos Passos. 29. V ZIS v Beogradu je bila ob nenadni smrti predsednika Naserja komemorativna seja, na kateri je govoril predsednik Tito. 30. Na uradni obisk v Jugoslavijo je prispel Richard Nixon, prvi predsednik Združenih držav, ki je obiskal našo državo. Obisk je bil po izjavi predsednika Tita in predsednika Nixona uspešen in koristen.

Predsednik ZDA Richard Nixon

Predsednik SFRJ Josip Broz Tito

Predsednik ZAR Gamal Abdel Naser

Živimo v najbolj odločilnem trenutku življenja človeštva, je nedavno rekel veliki indijski mislec Sarvepalli Radhakrishnan. Angleški zgodovinar Arnold J. Toynbee pa še z večjim strahom gleda v prihodnost človeštva in svari pred nevarnostjo, da bo človek izgubil razsodnost in utegne z atomskim orožjem nekega dne izbrisati človeški rod z zemlje in površino našega planeta napraviti za vse čase popolnoma neobljudeno. Človeštvo je na razpotju in more izbirati samo med dvojim: da se kot celota organizira ali pa se odloči za ponavljajoče se vojne. Svetla zvezda v tem obdobju strahu in mnogih razočaranj so nenehni glasovi plemenitih duhov na vseh celinah, ki pozivajo k pameti, k urejanju boljše sveta in tako odpirajo človeštvu upanje v boljšo prihodnost.

Vzlic vsemu živimo vendarle v obdobju velikih skrbi, skrbi vsega človeštva. Če povečujemo človekovo duhovno moč, ki se je pokazala ob njegovem vstopu v vesolje in se nam zdi, da je spričo tega postala naša Zemlja v neskončnem vesolju nepomembna, se moramo vendarle zavedati, da na tej Zemlji živimo in da je bivanje na njem naša usoda. Zavedati se moramo, da ljudje — danes nas je 3 milijarde, v 20 letih bo to število naraslo na 4 milijarde in v 40 letih na 6 ali 7 milijard — naj hočejo ali ne, morajo živeti skupaj in delati skupaj na tej relativno omejeni površini. Ali pa bodo morali skupaj propasti, če ne bodo živeli po pameti ali če bodo zlorabili človeško iznajdljivost, kakor ugotavlja angleški profesor Ritchie Calder.

Umetni satelit lahko šestnajstkrat na dan obkroži Zemljo. Človeški duh je ustvaril tehnična sredstva, ki so mu omogočila pristanek na Luni, v bližnji prihodnosti pa že na drugih planetih. Človeško ali elektronsko oko, ki iz krožečega satelita gleda na Zemljo, ne more videti nobenih političnih meja, nobenih ideoloških zaves in nobenih rasnih zakonov. Morda bi opazilo eksplozije vodikovih bomb, ki bi naznanjale usoden spopad na našem planetu. Človeško ali elektronsko oko iz satelita lahko opazi dim nad industrijskimi mesti, po čemer lahko razlikuje visoko razvite od nerazvitih dežel. Predvsem pa to oko lahko gleda na zemeljsko oblo, ki zavzema samo 3/10 kopnega, 7/10 njene površine pa pokriva morje; dalje lahko opazi pogorja, ki so iz velike višine videti kakor gube; ostanke nekdanjih gozdnih sestojev, mrtve puščave, ki kot rjave površine pokrivajo 1/5 zemeljske površine, in ledene puščave, ki znašajo nadaljnjo petino zemeljske površine. Oko bi morda še zaznalo znamenje kultivirane pokrajine, obdelane, posejane ali požete zemlje, ki zavzema le 1/10 površine našega planeta.

Tak pogled iz satelita na Zemljo ni kaj prida razveseljiv, saj spominja na slabo gospodarjenje, tako malo je pravzaprav obdelane zemlje. In vendar je ta Zemlja naš življenjski prostor in samo naš. Nešteto je živih bitij na njej, s katerimi moramo biti v sožitju ali koeksistirati, da ta izraz prenesemo zgolj s političnega področja na biološki življenjski prostor — ali pa jih uničimo, kar bi bila seveda največja neumnost, kajti naše življenje je odvisno od naših odnosov do teh drugih vrst živih bitij. Kakor nogometna žoga velika kepa prsti

ima več mikroorganizmov, kakor je ljudi na zemlji. K tem najmanjšim živim bitjem spadajo očem nevidne kali in mikrobi. A če le slišimo ime klice in mikrobi, že mislimo na bolezen in nevarnost, ne pomislimo pa, da so ta najmanjša živa bitja v drugi obliki nepogrešljiva za naš obstanek. Ko uničujemo razne insekte, ne pomislimo pri tem na nevarnost, da uničujemo tudi tiste, ki jih nujno potrebujemo. Z uničevanjem gozdnega mrčesa s kemičnimi sredstvi so ponekod — tudi pri nas že precej — uničili ptice pevke, da so marsikje gozdovi utihnili. Ko so npr. v Tanganjiki krčili goščavo in zatrli v njej živečo cece muho, so hkrati uničili čebele, ki so bile nujno potrebne za oplopitev rastlin, s katerimi so zasadiли nove površine. Koliko rastlinske površine smo uničili samo z napredkom tehnike, koliko gozdnih posekali in dejansko opustošili rastline, ki so kot naravna goba zadrževale vodo in jo počasi odvajale izvirom v podzemlju. In kaj je posledica tega? Poplave in erozija, ki leto za letom odnašajo velikanske površine plodnih tal. Za velikanske naklade časopisov, npr. v Ameriki, porabijo na leto več lesa, kot ga imata Jelovica in Pokljuka skupaj. Posledica izsekavanja so viharji, ki spet odnašajo plodno zemljo.

Ob silnem napredku tehnike pozabljamo na skupen življenjski prostor. Ta prostor že skoro četrto stoletja okužujemo z umetno radioaktivnostjo. To se pravi, da so elementi (prvine), ki jih ni v naravi, raztreseni po vsej zemeljski površini in so prepojili vse, kar je živega. Danes na vsem svetu ni otroka, ki bi ne imel določene količine stroncija v svojih kosteh. Dasi so te količine lahko povsem neznatne, zdravniška znanost danes še ne more izreči zadnje besede o posledicah, ki jih to utegne imeti. Mnogo je še neraziskanega, nedokazanega ali neznanega. A prav zato, ker človek nima dovolj dokazov ali iz same nevednosti ne bi smel tako lahkomišelnostno ravnati z življenjskim prostorom, od katerega sta odvisna sedanost in prihodnost njegovega rodu.

Naj delajo danes atomske poskuse na še tako oddaljenih krajih, kot so Maršalski ali Božični otoki, v Sahari ali za Uralom ali v Arktiki, radioaktivnost prej ali slej doseže dežele, ki te poskuse delajo — kakor tudi dežele, ki nimajo z njimi nič opraviti. Ti poskusi so nevarna igra za ves svet, pa naj jih delajo iz kakršnihkoli vzrokov.

Človek — homo sapiens, je potreboval najmanj 200.000 let, da se je pomnožil na sedanje število 3 milijard. Prej kakor v 40 letih se bo to število podvojilo. Če ne bo prišlo do kakšne katastrofe, ki bi jo nepremišljeno povzročili ljudje sami ali do česa podobnega, bo v letu 1980 živel na Zemlji nič manj kot 4 milijarde ljudi.

Mlajši politiki, sociologi in ekonomisti naših dni bodo še doživeli, da bo ta demografska revolucija ali eksplozija, kot jo nekateri imenujejo, ki se prav nič ne briga za politične ideologije, popolnoma spremenila strukturo svetovne politike. Če je na primer še v začetku tega stoletja prišel na dva Azijca en Evropejec, bo to razmerje ob koncu stoletja kakor 1:4. Pri tem so seveda štetli Evropejcem prebivalci vse Sovjetske zveze. Latinska Amerika utegne imeti ob koncu 20. stoletja desetkrat več prebivalcev, kot jih je imela pred nekaj

desetletji, na drugih celinah se bo prebivalstvo pomnožilo štirikratno.

Strokovnjaki Združenih narodov so v razpravi »Prihodnja rast svetovnega prebivalstva« ugotovili naslednje: »Plavamo proti toku razvoja, odkrili smo, kako voda narašča, biologija nas pa ni poučila, kako naj ukažemo povodnji, da se ustavi. V prihodnjih 20 letih bomo morali hočeš nočeš najmanj milijardo ljudi več prehraniti in jih spraviti pod streho.«

To se pravi, da tako politična pamet kakor človečanska dolžnost narekujeta, da je treba sedanje proizvodnjo živeža podvojiti, ker tudi ne smemo prezreti, da je danes polovica svetovnega prebivalstva nezadostno hranjena. To pa pomeni zlasti v novih državah pritisk lačnih na vlade, naj poskrbe, da bodo imeli dovolj hrane.

Mnogi narodi so v zadnjih dveh desetletjih postali neodvisni. Danes je že dvakrat toliko držav članic Združenih narodov, kakor jih je bilo ob ustanovitvi. Zlasti narodi mladih držav v Afriki prihajajo čedalje bolj do spoznanja, da politična svoboda zanje nima prave vrednosti, če so še prav tako lačni, kakor so bili prej, ali pa še bolj; prav tako revni kot prej ali celo še revnejši in torej brez moči v svojih prizadevanjih za boljše življenje.

Ljudje danes vedo, da je človeški duh zmožen ustvariti več hrane, da boleznijo niso več božja šiba, kot so nekoč mislili, marveč da jih je mogoče zdraviti z zdravili, ki so ljudem na razpolago. Poprej so si marsikaj samo želeli, kar danes nujno potrebujejo.

Zaradi pomanjkanja denarnih sredstev je tudi omejeno delovanje Organizacije Združenih narodov, nezadostni so tudi fondi za tako imenovano tehnično pomoč, prav tako razni skladi, ki se ustanavljajo za ta namen. Če je za gospodarsko razvite dežele značilno, kar je rekel že Dag Hammarskjöld, »da nam gre bolje kot kdajkoli«, velja za mnoge dežele v razvoju ravno nasprotno, da jim gre slabše kot kdajkoli. Kaj pomaga, če dežele v razvoju del svojih surovin lahko prodajo bogatim deželam, ko je pa cena teh surovin za 10 do 50 odstotkov nižja, kakor je njihova vrednost. Okrožnica papeža Pavla VI. »O delu za razvoj narodov« govori na več mestih zelo jasno o teh vprašanjih pomoči nerazvitim.

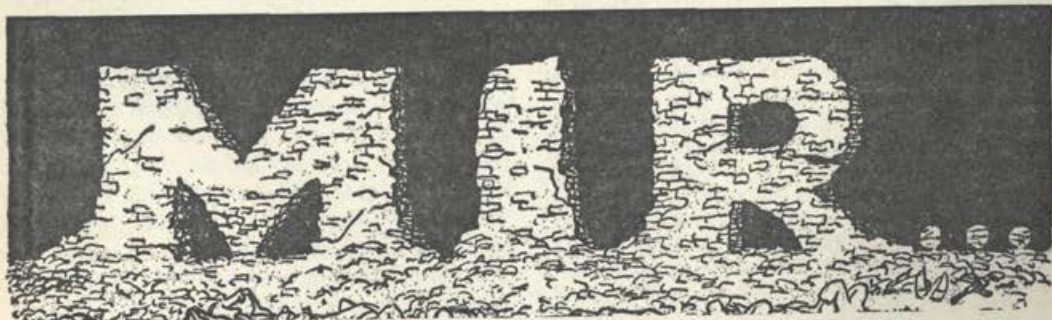
Več kot polovica prebivalstva na svetu nima dovolj hrane in čeprav ne umira od lakote, nimajo toliko, kolikor bi potrebovali, da bi se dobro počutili in bili odpornejši pri delu. Letni presežki žita industrijskih dežel so tolikšni, da bi ustrezali zadostni količini kalorij za 450.000.000 prebivalcev.

Teh presežkov hrane ni mogoče kar tako razdeliti med lačne. Na razpolago bi jih bilo treba dati vladam dežel, kjer je največ lačnih. Skupiček za to pa naj bi vlade potem uporabile za podporo in pospeševanje lastnega kmetijstva, da bi v prihodnjih letih lahko več pridelovali na svoji zemlji. Edina trajna rešitev bi bila, da vsaka dežela in celina pridelata sama čimveč hrane zase. To je vsekakor mogoče, ne da bi morali misliti na umetno pridelovanje hranilnih snovi. Dovolj je možnosti, da s pametno uporabo znanja in sredstev povečamo pridelek na dosedanjih površinah, misliti je pa seveda na to, da bi čimprej pridobili nove površine. Glede na pridobivanje hrane iz morja ugotavljajo znanstveniki, da smo še na stopnji jamskega človeka. Za hrano v morju se ženemo, namesto da bi jo prigosodarili. Velikanske so možnosti rastlinskih nasadov in gojitve rib v morjih.

Tudi izkoriščanje atomske energije v te namene je šele na začetku. Poleg atomske energije poznamo še celo vrsto drugih virov; to so tako imenovani klasični viri energije, ki so hkrati najstarejši in najbolj naravni: sonce, veter in geotermična energija, vročina v zemeljski skorji. Prav dežele v razvoju potrebujejo take vire energije, ki ustrezajo njihovi začetni industriji.

Ko govorimo o geotermični energiji, se opiramo na trdne ugotovitve, da te sovpadajo z velikimi vulkanskimi loki, ki se raztezajo od Kamčatke čez Japonsko, Filipine, Indonezijo in dalje preko otočja v Pacifiku do Nove Zelandije, pa od Aljaske na zahodni obali Kanade in Združenih držav vzdolž Mehike, Ekvadorja, Peruja, Čila do Ognjene zemlje, od Islandije prek velike vulkanske verige, ki se vleče po morskem dnu in Tristan da Cunha okrog Rtiča dobrega upanja. Drugi lok teče v smeri velike nižave od Etiopije proti Mozambiku prek Ugande, Konga, Kenije in Tanganjike. Dalje je še neizkoriščeno geotermično področje, ki se razteza od Italije skozi Grčijo in Bližnji Vzhod do Afganistana. Zanimivo je, da je narava shranila geotermično energijo tam, kjer ni nobenih kamninastih gorov. Organizacija Združenih narodov ima izdelan obširen načrt, da bo pomagala deželam iskati vire te energije.

Naj človek še tako teži za daljnimi planeti, njegov rod je na Zemlji, tu živi in mora skrbeti, da se preživi s tem, kar mu da 25 cm debela zemeljska plast — hrano, obleko in bivališče, ali morje, ki ga je doslej le slabo izkoristil. Sodobni človek lahko pošilja satelite v vesolje in se sam sprehaja po njem, odvisen pa je vsaj do sedaj od tega, kako bo poskrbel za svoj jutrišnji dan na Zemlji.

KOLEDAR BREJOSTI DOMAČIH ŽIVALI IN VALJENJA PERUTNINE

Konec brejosti oz. valjenja

Začetek brejosti, valjenja	kobile 336 dni	krave 280 dni	ovce ali koze 147 dni	svinje 128 dni	zajčke gosi 30 dni	race purice 28 dni	kokoši 21 dni
1. jan.	3.12.	8.10.	28. 5.	8. 5.	31. 1.	28. 1.	22. 1.
8. jan.	10.12.	15.10.	4. 6.	15. 5.	7. 2.	4. 2.	29. 1.
15. jan.	17.12.	22.10.	11. 6.	22. 5.	14. 2.	11. 2.	5. 2.
22. jan.	24.12.	29.10.	18. 6.	29. 5.	21. 2.	18. 2.	12. 2.
29. jan.	31.12.	5.11.	25. 6.	5. 6.	28. 2.	25. 2.	19. 2.
5. febr.	7. 1.	12.11.	2. 7.	12. 6.	7. 3.	4. 3.	26. 2.
12. febr.	14. 1.	19.11.	9. 7.	19. 6.	14. 3.	11. 3.	5. 3.
19. febr.	21. 1.	26.11.	16. 7.	26. 6.	21. 3.	18. 3.	12. 3.
26. febr.	28. 1.	3.12.	23. 7.	3. 7.	28. 3.	25. 3.	19. 3.
5. mar.	4. 2.	10.12.	30. 7.	10. 7.	4. 4.	1. 4.	26. 3.
12. mar.	11. 2.	17.12.	6. 8.	17. 7.	11. 4.	8. 4.	2. 4.
19. mar.	18. 2.	24.12.	13. 8.	24. 7.	18. 4.	15. 4.	9. 4.
26. mar.	25. 2.	31.12.	20. 8.	31. 7.	25. 4.	22. 4.	16. 4.
2. apr.	4. 3.	7. 1.	27. 8.	7. 8.	2. 5.	29. 4.	23. 4.
9. apr.	11. 3.	14. 1.	3. 9.	14. 8.	9. 5.	6. 5.	30. 4.
16. apr.	18. 3.	21. 1.	10. 9.	21. 8.	16. 5.	13. 5.	7. 5.
23. apr.	25. 3.	28. 1.	17. 9.	28. 8.	23. 5.	20. 5.	14. 5.
30. apr.	2. 4.	4. 2.	24. 9.	4. 9.	30. 5.	27. 5.	21. 5.
7. maja	9. 4.	11. 2.	1.10.	11. 9.	6. 6.	3. 6.	28. 5.
14. maja	16. 4.	18. 2.	8.10.	18. 9.	13. 6.	10. 6.	4. 6.
21. maja	23. 4.	25. 2.	15.10.	29. 9.	20. 6.	17. 6.	11. 6.
28. maja	30. 4.	4. 3.	22.10.	2.10.	27. 6.	24. 6.	18. 6.
4. jun.	6. 5.	11. 3.	29.10.	9.10.	4. 7.	1. 7.	25. 6.
11. jun.	13. 5.	18. 3.	5.11.	16.10.	11. 7.	8. 7.	2. 7.
18. jun.	20. 5.	25. 3.	12.11.	23.10.	18. 7.	15. 7.	9. 7.
25. jun.	27. 5.	1. 4.	19.11.	30.10.	25. 7.	22. 7.	16. 7.
2. jul.	4. 6.	8. 4.	26.11.	6.11.	1. 8.	30. 7.	23. 7.
9. jul.	11. 6.	15. 4.	3.12.	13.11.	8. 8.	6. 8.	30. 7.
16. jul.	18. 6.	22. 4.	10.12.	20.11.	15. 8.	13. 8.	6. 8.
23. jul.	25. 6.	29. 4.	17. 2.	27.11.	22. 8.	20. 8.	13. 8.
30. jul.	2. 7.	6. 5.	24.12.	4.12.	29. 8.	27. 8.	20. 8.
6. avg.	9. 7.	13. 5.	31.12.	11.12.	5. 9.	3. 9.	27. 8.
13. avg.	16. 7.	20. 5.	7. 1.	18.12.	12. 9.	10. 9.	3. 9.
20. avg.	23. 7.	27. 5.	14. 1.	25.12.	19. 9.	17. 9.	10. 9.
27. avg.	30. 7.	3. 6.	21. 1.	1. 1.	26. 9.	24. 9.	17. 9.
3. sept.	6. 8.	10. 6.	28. 1.	8. 1.	3.10.	1.10.	24. 9.
10. sept.	13. 8.	17. 6.	4. 2.	15. 1.	10.10.	8.10.	1.10.
17. sept.	20. 8.	24. 6.	11. 2.	22. 1.	17.10.	15.10.	8.10.
24. sept.	27. 8.	1. 7.	18. 2.	29. 1.	24.10.	22.10.	15.10.
1. okt.	3. 9.	8. 7.	25. 2.	5. 2.	31.10.	29.10.	22.10.
8. okt.	10. 9.	15. 7.	4. 3.	12. 2.	7.11.	5.11.	29.10.
15. okt.	17. 9.	22. 7.	11. 3.	19. 2.	14.11.	12.11.	5.11.
22. okt.	24. 9.	29. 7.	18. 3.	26. 2.	21.11.	19.11.	12.11.
29. okt.	1.10.	5. 8.	25. 3.	3. 3.	28.11.	26.11.	19.11.
5. nov.	8.10.	12. 8.	1. 4.	12. 3.	5.12.	3.12.	26.11.
12. nov.	15.10.	19. 8.	8. 4.	19. 3.	12.12.	10.12.	3.12.
19. nov.	22.10.	26. 8.	15. 4.	26. 3.	19.12.	17.12.	10.12.
26. nov.	29.10.	2. 9.	22. 4.	2. 4.	26.12.	24.12.	17.12.
3. dec.	5.11.	9. 9.	29. 4.	9. 4.	2. 1.	31.12.	24.12.
10. dec.	12.11.	16. 9.	6. 5.	16. 4.	9. 1.	7. 1.	31.12.
17. dec.	19.11.	23. 9.	13. 5.	23. 4.	16. 1.	14. 1.	7. 1.
24. dec.	26.11.	30. 9.	20. 5.	30. 4.	23. 1.	21. 1.	14. 1.
31. dec.	2.12.	7.10.	27. 5.	7. 5.	30. 1.	28. 1.	21. 1.

Zgornji dnevi ustrezajo normalnemu življenju. Primeri se seveda, da so posamezne domače živali breje tudi več dni, kot nam kaže tabela oziroma koledar. Pri divjih živalih je narava uredila gonjenje tako, da pridejo mladiči na svet v času, ki je za njihov obstoj najugodnejši, domače živali pa, ki živijo v dovolj ugodnih razmerah vse leto, se lahko razmnožujejo vse leto. Znamenja pojatve skozi celo leto kažeta krava in svinja, pa tudi kobilica ima to lastnost, le da jo pripuščamo samo v določeni letni dobi. Govedo se goni vse leto; gonjenje traja 1 do 2 dni in se ponavlja vsake tri tedne. Pri govedu je najugodnejši čas pripusta od sredine do konca gonjenja, to je 12 do 18 ur po začetku, takrat je možnost oploditve največja. Ob pravilni vzreji in če je poporodna čišča potekla normalno, se bo krava začela goniti najpozneje drugi ali tretji mesec po porodu, včasih tudi že mesec dni po porodu; pri takih živalih ni nobenih zadržkov, da jih ne bi pripuščali že ob prvem gonjenju.

Kobilica se začne goniti zelo zgodaj po porodu, navadno deveti dan; gonjenje pri kobilici se potem ponavlja vsake tri do štiri tedne, če se ni obrežila. Kobilica se goni 2 do 10 dni, in sicer najbolj v pomladanskih mesecih. V zimskih mesecih se čas gonjenja podaljša ali pa živali sploh ne kažejo znakov gonjenja, posebno tiste, ki delajo ali pa so slabše hranjene.

Svinje se gonijo ali bukajo vsake tri tedne (18 do 24 dni), če se seveda v tem času ne obrežijo. Svinja se po porodu goni redno nekaj dni po odstavitvi mladičev; goni se vsakokrat po 2 do 5 dni in jo najuspešneje pripuščamo dvakrat v tem razdobju, in sicer drugi in tretji dan gonjenja.

Trajanje brejosti je čas od oploditve do poroda. Trajanje brejosti je različno pri različnih živalih, razlike v trajanju brejosti pa opazimo tudi pri živalih iste vrste. V ugodnih okoliščinah — če ima žival dovolj prostora, da se lahko uleže in je za-varovana pred morebitnimi udarci sosednih živali, če ima suho čisto steljo, se giblje na čistem zraku in ima red v prehrani — je porod vedno prej kakor pri slabši in nezadostni prehrani in ob pomanjkanju drugih pogojev za normalno vzrejo. Poprečni čas brejosti je pri kobilah 336 dni ali 48 tednov (320—355 dni), pri kravi 280 dni (270—300 ali celo 240 do 321 dni), pri ovci in kozi 150 dni (144—152 dni), pri svinji 114 dni ali 3 mesece, 3 tedne in 3 dni (110 do 118 dni), pri zajcih 28 do 33 dni, prav toliko dni traja tudi valjenje pri goseh, pri purah 26—29 dni, pri racah 28—33 dni in pri kokoših 19 do 24 dni.